VÁLÌ

PADLÁSNAPLÓ

VÁLI

PADLÁSNAPLÓ

CIKKEK – INTERJÚK 1966 – 2026

HTSART– Ú·M·K

Budapest, 2026

1966.12. // C.00105 // **Eötvös klub. kiáll.** 1970.12., falon

SZÁZÖTÖS LAP

Seneca megmutatta nekem a világban a nyugalmat
Strindberg a csendet és az egyedüllét lebegését
sok ősz emléke és Brueghel képe a természetet
és annak melankóliáját
lányok vágyása a gyönyörűség létét
a rock and roll az őrjöngés örömét
Bartók fanyar mosollyal a végtelent
Klee azt mondta, a világ nem más, mint tündéri hangulatok
látványa képzetemben
a németalföldiek megmutatták a kis emberek és apró dolgaik harmóniáját
Louis Armstrong, hogy minden más közömbös, amikor egy trombita szól
Zorba, a görög és Marina Vlady: – hogyan kell mosolyogni
az autóstop, a síelés, és – igen – a festés: végtelen szabadságomat
a sebesség megmutatta az igazi szenvedélyt
egy csöndes lány léte a csöndes vágyódás nyugalmát ismertette meg velem
éjjeli külvárosi séták egy fiúval – a mámort és meghatódást
és gondolataim, ötleteim úgy mutatják, alkalmas lennék
építőkockának a világ építésében –
de láttam háborúkat is
és Steinbeck megmutatta, nagyon jómódú vagyok és ez
egyáltalán nem természetes
környezetem: hogy valamennyire mindenki elrontja életét
magambafelejtkezéseim - a lineáris idő bizonytalanságát
sokfélét láttam: és fölmérve: nagyjából ott állok fejlődésben,
tudásban, ahol kell
mégsem értek semmit
nem értem a dolgok jelentését és kapcsolatát
olykor meghökkentő közelségüket hozzám
használnak és használom őket
mi köze a mának a tegnaphoz
mi közöm van mindehhez
mi is vagyok én
váli dezső 966.

váli dezső 1966.

TANULMÁNY MAKOVECZ–SÁROS–GERLE ÉPÍTÉSZEK MAGÁNPÁLYÁZATÁRA, 1972. 06.,

kiadták egy sokszorosított brosúrában

I. ELVI RÉSZ

– az emberek nem úgy élnek, ahogy élhetnének
– az emberek egy része ordítóan nem úgy él, mint élhetne,
  többek között nem jól lakik
– néhány hivatás, bár a legtöbb próbál ezen segíteni:
  papok-építészek-búzanemesítők
– embereken akarunk segíteni, de ehhez önmaguk belső segítsége is szükséges
  (ezért reménytelen némely harmadik világbeli ország segítése)
– végül is minden rend, harmónia csak belülről áll elő: materiális–lelki–szellemi.
  ehhez kell segítséget adni
– konkrétabban, az optimális bánást kell megtanítani:
  tér, idő, táplálék: testi – lelki – szellemi,
  a külső és belső szabadság vonatkozásában

összegezve mindebből:
1. az emberek nem lakni nem tudnak jól, hanem élni,
   aki jól lakik, nem lakásban, hanem filozófiában lakik jól
2. megoldása korántsem gazdasági kérdés elsősorban
3. esetleges egyoldalú megoldása nem okozna harmóniát

II. GYAKORLATI RÉSZ
  néhány gondolat, különösebb rendszer nélkül, tér–idő–táplálék–szabadság vonatkozásban

1. TÉR

– tartsunk rendet, évenkénti nagy szelektálása dolgainknak – ne gyűjtsünk könyveket, mert megszerezhető, nem igaz, hogy mindet olvasod, megköti érdeklődésedet, utódodnak úgyse kell
– két év alatt le lehet szokni arról, hogy az ember kötődjék a tárgyakhoz (ez a belső szabadság témaköre is)

ennek módja:
ami nem kell, bár szereted, elajándékozod,
fokozatosan teljesen lemezteleníted környezetedet
állítólag a japán hadsereg katonái nem dobálnak el semmit visszavonuláskor,
mert nincs náluk fölös teher

akkor egy mély lélegzetet veszel, de az ember humanizáltságához hozzátartoznak a kedves tárgyak, ezért engeded újra halmozni őket, de most már szabad lélekkel. lecseréled, kidobod, elajándékozod kedved szerint, már nem is a tárgyat szereted, hanem a lehetőségét

az edényes-poharas vitrin nagyon okos dolog, ha él, és őszinte, tehát kevésbé helyigényes formájában, pld. rajzlappal fedett asztal, amin kedvenc kacatjaid állnak színes üvegcseréptől a mostanában nézegetett reprodukcióig
a vendégedet nem csak kávéval, ilyesmivel is meg lehet kínálni, érted, ez a gyűjtemény átmeneti, alkalmi és élő

tartósan lehetőleg semmit ne gyűjts, a tárgyaknál értékesebbek a gondolataid: írj naplót, méghozzá kétfélét, egyik napod adminisztrálása 5–10 szóban, a másik gondolati napló, mérheted és irányíthatod vele fejlődésedet

2. IDŐ (merthogy a tér idő nélkül mit sem ér)

– élj tervszerűen, válaszd le, ami lehetőséged, de nem feladatod, rengeteg felszabaduló idő!
– készíts egyszer egy havi menetrendet szabad időd számára
barátom egyszer percnyi pontossággal jegyezte, munkaidejéből mennyit dolgozott valójában, meglepő volt az eredmény
– korunk csinálásbetegségben szenved, tévedés, hogy akkor vagyunk hasznosak, ha sokat mozgunk a tétlenség művészete. leginkább „homo contemplator" - tűnődő ember szeretnék lenni
– az európai átlagember max. 5 mp-ig képes egy témára gondolni
ha a keleti emberektől megtanulnánk koncentrálni
– ha valamit nem akarsz megcsinálni, de eszed mellette szól, ne felejtsd ki döntésedből az emóciót, az sokszor bölcsebb, mint az értelmünk, mi való nekünk, mire van tehetségünk
– meg kell tanulni hallgatni, tömören beszélni
– egy új telefonnyelv kialakítására lenne szükség, meg kéne adni az időpontokat, amikor nem zavarjuk egymást alvásban, szerelemben, munkában. a környező boltok telefonszámát írd föl (vásárlás három hónapra, egyszerre ne egy csomag gombostűt vegyél)

1972

– egy héten egyszer takaríts, és minél felületesebben
– barátaidra szánt időd egy részét csoportosítsd át: levelezz, koncentráltabb
– új hobbim a muzsikálás
időt nem szánok rá, de két munkaművelet között, ha sürgős a dolgom is, előveszem, napi fél óra biztosan jut rá

3. TÁPLÁLÉK

– testi: nem érdekel a változatossága, és hogy milyen
szeretnék egyszer egy orvostól egy minimál-ételllistát kapni a buddhista szerzetesek délelőtt pohárba rizst koldulnak sajnos a mi szervezetünk többet kíván vagy nem?
– lelki: a hobbik, ideológiák és a művészetek jelzik, hogy van MÁS is
keresd az újat: egy séta hajnalban a Vásárcsarnokban, egy horgászati előadás, antikváriumban idegen polcok
ne feledd: olvasmányaid egy része nem szellemi,
hanem lelki táplálék kell, hogy legyen
– szellemi: ne olvass sokat. főleg ne napilapokat. szükség lenne egy napilap-koncentrátumra, gyalázatosság a fejeket lezuhant, leégett történetekkel tömni

4. SZABADSÁG

– igen, tanítani kell, hogy szabad csak a belsőleg szabad ember Epiktétosz bátya mondta: vannak dolgok, amelyek hatalmunkban vannak, és ezek természetüknél fogva szabadok így a véleményünk, ösztönös vágyunk, törekvésünk és ellenszenvünk. ha ezt és csak ezt tartod magadénak, sosem leszel kényszer hatalmában
– életformától való szabadságot tanulni:
tudatosan a nem-szokott megoldásodat választod:
elmész operába vagy nem mész el
hozzátartozóval vagy egyedül
legolcsóbb vagy luxus helyre
frakkban vagy farmerban
taxin haza, vagy kerülőúton gyalog
elmeséled vagy hallgatsz róla
– szabadság a szituációtól: tanuljuk meg, hogy a világ 40 hibaszázalékkal szuperál, tehát kár róla fecsegni, hogy a kollegád buta, rádléptek, és nem lehet villanykörtét kapni aki nyafog, gyanús
– te mit javíthatsz a világon: te lökdösődsz-e, törődsz-e eleget feleségeddel, sőt magaddal, mondjuk sétálsz-e naponta (egyébként épp, mert a hiba, a bűn elkerülhetetlen, szokd meg, hogy az embereket a jószándékuk felől ítéled meg.)
– egy asszony panaszkodott: jajj, leöntöttem kardigánomat kávéval, pedig tíz éve hordom barátom válasza: örüljön, hogy megszabadult tőle

összefoglalva: a materiális segítség nem elég önmagában
szellemi és lelki kell, először kívülről, aztán belülről
tehát okosabb-jobb lakásviszonyok megteremtése mellett
az embereket megtanítani jól bánni idővel, térrel, szabadságukkal, önmagukkal.

1974

FÉNYES ADOLF TEREM kiállításkatalógusba // C.00478A
1974. 11.

1942. Budapesten, kölyökkoromban ásványok (a Nemzeti Múzeum óriási ametisztjei), később az evezés, heti hat edzés, Dunaszag.

Érettségi előtt néhány kollázs, nagy-nagy izgalommal. Megtaláltam. Mégis: Iparművészetin belsőépítész szak, mert jó nemcsak a szellemi, de az anyagi szerkezeteket is érteni (a gótika áhítata és a gótika statikája), remek iskola volt. Két év tervezőiroda, 1969. október: szabadfoglalkozású, diplomát a fiókba. Kiállítások, bemutatók, pályázatok évi 15-20: nagyon sokat dolgozom.

Előbb stúdió, mostanában szövetségi tag is.

Körülnéztem: főiskolás-nyarak, akkor még autóstoppal az ország, aztán Európa legtöbb képtárát.

Pénz: reklámgrafika, ösztöndíjak, fotózás, egy cikksorozat.

Könyvek: Seneca, Déry, Strindberg, Thomas Mann újra meg újra.

Pihenésnek egy kevéssé izgága bernáthegyi.

Tanítottak: egy leány, Szrogh Gy., Jánossy Gy., P. D. Francesca, Vermeer, Messina, Klee.

Gyűjtök: még könyvet sem, az a 20–30 is cserélődik, bútoraimat fenyőlécből eszkábáltam, remélem soha nem fogok többet kívánni.

Nem elfelejteni: nagyanyám halálos betegen is mosolygott (ritkán látogattam).

Mit mondjak még? Homo contemplator – tűnődő ember szeretnék lenni.

1975

1975.00 // **Kassák Művelődési Ház,** Bp. / önálló kiállítás, **megnyitóbeszédem**

Két gondolat arról, miért is kell egy kiállítást egyáltalán megnyitni.

Egy. Futballmeccseken a két résztvevő csapat fölsorakozik és néhány pillanatig tisztelgésképpen egyenes vonalban, fegyelmezetten áll.

Kettő. Kamaszkoromtól kezdődően nagyon sokáig elszabotáltam az ebéd előtti „jó étvágyat" kívánást, mert semmi értelmét nem találtam. Pedig fontos. Ritmusjelzés. Figyelmeztet, hogy valamit elkezdtünk csinálni, most, és együtt kezdjük el. Evvel takarmányfölvételből étkezést teremtünk.

Nos, kedves vendégek, nem is kevés munkával elkészítettem ezeket a képeket. Most átadom önöknek fogyasztásra. Fogadják kérem figyelemmel, különben az egésznek semmi értelme nincs.

1976

1976.01. // C.0525 // hozzászólás a **Képcsarnok-vitához**

1. A szétküldött stencil L. számú melléklet „Beküldés" fejezet egy mondata „...idővel törekedni kell valamiféle mennyiségi limit alkalmazására a minőség emeléséért..."

Egyértelműbben ki kell mondani, hogy a Képcsarnok nem várhat átlagosan magasabb színvonalú műveket, amíg a heti egy kép beadása a gyakorlat. Már most el kell kezdeni a kialakítását egy új árazási rendszernek, mely ezt lassan kiküszöböli.

2. Kialakult egy nem is titkolt zsűrizési gyakorlat, mely egyértelműen előnyben részesíti a minden héten jelentkező kollégákat. Egyszer az egyik zsűror ki is fejtette ennek ideológiáját, hogy ugyanis: „megnézzük előbb, véletlenül sikerült-e ez a képe ilyen jóra..."
Sok fiatal panaszkodott már emiatt. Nyilvánvalóan nem mindenki tud, akar heti egy képet megfesteni. Helyes lenne ha a zsűri erre senkit nem szuggerálna.
E gyakorlat megváltoztatásához semmiféle fölső határozat nem szükséges. A Lektor személye garancia lehetne erre.
Szeretném kérni ez ügyben Tamás Ervin állásfoglalását.

Váli Dezső

1977.11. // C.00650 // **válasz az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport kérdőívére**

1. Váli Dezső

2. szül. 1942. 10. 02. Bp.

3. Iparművészeti Főiskola belsőépítész okl. 1967
a szakmára (festés) okítottak:
Magyarász Imre rajztanár 1960-körül
Jakuba János főisk. tanár
Gulyás Gyula főisk. tanár, festők 1962–67-ben
sokat segített Sugár Gyula festő 1960-tól máig
de mesteremnek, aki igazán hatott volna rám,
egyiket sem tekintem.

Sokkal inkább tekintethetem mesteremnek Klee-t, mindenek előtt.
Majd megismerkedtem Bálint Endrével kb. 1969-ben,
ő akkoriban erősen hatott képeimre.
Valamint láttam 1970-ben Velencében egy Rothko-kiállítást,
mai napig nagyon hat rám, olykor képeimben is előjön.

4. Sráckoromban semmi külön vonzódásom nem volt valamely szakmához.
Annyira nem tudtam, hogy mi legyek, hogy pályaválasztási tanácsadáson többszöri alkalommal végzett alapos képességvizsgálat után magam is elfogadtam a javaslatot, hogy legyek építész, miután gondolkodási szintem megfelelő, valamint esztétikai és műszaki érzékem egyformán jó. Ilyen módon először építészmérnöknek jelentkeztem, hál' Isten a felvételim (fizika) nem sikerült.
Egy év múlva már az Iparművészetire jelentkeztem, de egészen más okból. Akkor már biztosan, és egyértelműen festő akartam lenni. De egy akkori festőbarátom [Sugár Gyula] tanácsára célszerűnek láttam megkerülni a Képzőművészeti Főiskolát. (Festészeti gondolkodásmódom egész más volt, meg aztán valószínűleg nem is vettek volna föl, gyengén rajzoltam. Az Iparműv. Főisk. pedig a lehető legsokoldalúbb és igen magas színvonalú művészképzést adta, máig hálás vagyok neki. Ilyenformán sokkal inkább tekinthetem mestereimnek: Szrogh György építészt, Jánossy György építészt, Szalay Ferenc statikust, Ujvári Béla művészettörténészt, nagyon sokat tanultam tőlük, nemcsak szakmailag.)

Festeni pontosan 1959. áprilisában kezdtem, 17 évesen. Azonnal fölismertem, hogy megtaláltam, amit keresek, de az első években (1961-ig) ezt megvalósíthatatlan álomnak hittem.

1977

Mikor anyám aztán megmutatta hátam mögött dolgaimat szakembereknek, akkor kezdett realizálódni a lehetőség, jelentkeztem a Képzőre, majd egy hét múlva átkérettem a lapomat az Iparra a fent említett okból.

Pontosabban nem is festeni kezdtem, hanem fekete fotóalbumba színes újságpapírból díszítést csináltam fotóim, egyéb emlékeim köré. Aztán az egyik lap önálló kollázzsá sikeredett. Attól kezdve csak azt csináltam, nagy tempóban. Olajfestéket egy év múlva, érettségim hónapjában vettem először.
Még egy adatra emlékszem: 1961–62 körül egy borongós estén 105 olajképemet (kb. 40 centiméteresek, papír alapon) téptem el.
Azokban az években nagyon fontos szerepet kapott életemben a megfontolt pusztítás és az üres zsebbel továbbindulás. Egy életre megtanultam.

5. Milyen események hatására határozta el, hogy művész lesz?
Amire vissza tudok emlékezni hirtelen:
10–11 éves koromban, s aztán később is rendszeresen eljártam (egyedül) plakát és fotókiállításokra (Nemzeti Szalon stb.)
15 éves koromban egy hónapig nézegettem nyaralás alatt a Knaur Abstrakt Lexikont, teljesen lenyűgözve. Akkor annak a könyvnek kedvéért meg akartam tanulni németül. Ma elszomorodva nézem át ugyanazt a könyvet, ha kezembe kerül: pár igazán jó képet, ha találok benne.
15–16 évesen beiratkoztam, és másfél évet jártam is Szabadegyetemre, művészettörténet szakra (Oroszlán prof., Zádor Anna nevére emlékszem.), jegyzeteltem is.
A gimnáziumi művészettörténet (negyedikben volt) – csak így tudom megfogalmazni – nagyon otthonos volt számomra, szerettem is.
És ami konkrétan elindított, a fotóalbum , 59-ben. Hát igen, jellemző: az albumnak ezt a címet adtam: „Mégis szép az élet?" és olyan emlékeimet ragasztottam, gyűjtöttem bele, amik a fenti címet igazolták…
Nagyon tele voltam gondokkal, nem találtam a helyem.

6. Utazásai, amik hatással voltak szakmájára.
Főiskolás nyarakon sokat rohangáltam autóstoppal körben az országban, nyugtalanul.
Még előtte: 1955-ben teljesen lenyűgözött a zirci kastély könyvtárterme, majd 1959-ben a fertődi Esterházy-kastély; valószínűleg egy életre. Vágynék oda időnként visszza-visszatérni.
Ugyanígy, csak később, a tihanyi apátság kvadratúrája, a pannonhalmi kvadratúra és altemplom, a tihanyi kolostor folyosó sarokablakából lenézve a Balaton, ezek mindig megdöbbentő percek.
Vagy akár a Normafától lenézni a téli városra, alkonyatkor, síelés közben.
És a Duna, és a Dunaszag evezősversenyző koromban 1958–60.
Külföld, ami fontosabb (de hát ki tudja, mi igazán fontos?)

1970-es tanulmányutam, naplómban 60 gépoldal, mi mindent láttam múzeumokban: Velence Rothko-emlékkiállítás P. d. Francesca Arrezóban, a trecento Sienában (a trecentót is mesteremnek tekintem), aztán két napig a Klee-archívumban Bernben, aztán látogatás Félix Kleenél (ugyan egy másik alkalommal) Paris Musee Cluny középkori iparművészete, fantasztikus másfél hónap volt.
1974: az összes lehető múzeumok és kiállítások: Franciaország, Svájc, Hollandia, Belgium, Németország, Norvégia, Svédország, Bécs; két év múlva Görögország (1976)

7. Mit érez művészete céljának, véleménye szerint sikerült-e megvalósítania művészetében maga elé kitűzött céljait?
Nincs a művészetemnek célja. Csak útja. Ez nálam egyszerűen életmód. Azért festek, mert így látom életemet leghasznosabban eltöltöttnek,
minden egyebet még sokkal kevésbé szeretek csinálni.

8. Milyen irodalmi, zenei hatások hatottak művészetére?
Zenei semmiképpen. Bartóktól Armstrongig kevés zenét ismerek, és szeretek. Nincs figyelmem rá, türelmem se. Talán fülem se. Irodalmi érdeklődésem jóval nagyobb, de közvetlenül csak gondolkodásomra hatottak: Epiktétosz, Steinbeck, sokan. Utóbbi években végig: Thomas Mann.

9. Legjelentősebb alkotó magyar és nem magyar a 20. sz-ban.
Kissé erőltetett lenne egy embert megnevezni. na nézzük:
(nekem:) Klee, a szellemi, intellektuális és emocionális mondanivalója, színérzéke, faktúrái, a lelkiismeretessége, ahogy megmunkálja a felületet. a lírája: (Tor zum verlassenen Garten) a drámája: (Todesengel) a romantikája is a korai közel-keleti ihletésű képein. Tanulságos az is, mennyit dolgozott, óriási opuszszám. Meg a humora. Mértékletes (lehet így mondani?) élete.
Aztán Braque, az utolsó, halála előtti expresszív korszaka, amit – bárkivel beszéltem eddig – senki sem ismer. Egyébként életrajzi kötetében is (Thames and Hudson kiadó) csak egy mondat szerepel erről. Ahol vissza(?)tér Van Gogh-hoz. Irtózatos, megdöbbentő. Bölcs. És gyönyörű, még édes is. A színei. A lényeglátása. A hihetetlen egyszerűsége. Az ereje. Mindig fölizzít.

És a magyarok.
Nagy István, ahogy a tájképei döbbenetes időélmények számomra.
Ferenczy nyájasabban, de ugyanaz: József, Március est, Október.
Derkovits, a gyönyörű lírája (ő ugyan politikának hitte, amit fest).
Vajda, az északi tengeri képe – megintcsak az időtlenség, a szellemisége
Kondornál is.
Sok jó festőnk volt.

1977

10. Kiállítások
1969 óta évi 15–20 közös kiállításon, munkabemutatón, Stúdiópályázaton veszek részt. Szakmához tartozó munkámnak tekintem, hogy mindenüvé küldjek, ha hívnak, akkor is, ha hatszor egymásután kidobnak (Hódmezővásárhely, igaz, tavaly már vásároltak is tőlem).
(Szóval érdemes következetesnek lenni.)

önálló, fontosabbak:
1970 Eötvös klub / Károlyi M. utca
1974 Fényes Adolf terem
1975 Fiatal Művészek Klubja
1975 Kassák Művelődési Ház
1975–76 jan. Stúdió Galéria
1976 Nyírbátor–Nagykálló–Vásárosnamény
egyébként összesen 11 volt.
ter**v:** 80-ra megkaptam a Műcsarnokot. A három jobboldali termet kértem. Kép van elég...

11. Publikációk, a fontosabbak.
Majd ha Szabó Júlia megírja azt a kis könyvecskét munkásságomról a Mai Magyar Képzőművészek – sorozatban.

12. Fontosabb művei.
Nyugtalan ifjúkor 90x136 MNG
Az ember és a ház 70x235 MNG
panno a Miskolci Képtár felkérésére 548x314 ez kivételesen plextol (általában minden olaj!)
Nagy keresztút 80x364 olaj, itthon őrzöm
Örök vadászmezők felé 136x90 itthon
Önéletrajz és a Harmincöt év (2 változat) 136x270., olaj, itthon
Hosszú út volt 136x180 olaj, itthon

13. Dokumentumok
egy plakátot és egy katalógust tudok mellékelni. sarját tervezésűek.
s majd egyszer lehet számítani a naplómra, ha netán,
eddig 600 oldal, gépelve.

1978.04. // C.00763 // Szüts Miklós Vác 1978. ápr. 28. kiáll.
megnyitóbeszédem,
felolvasás. alkalmi fordításom

JEGYZŐKÖNYV / SZENT HIVATAL-VERONESE

Fölvéve 1573. július 18-án, szombaton, Velencében.

Megidézve a Szent Hivatal által, Paolo Veronese, aki San Samuel egyházközségből származik, megjelenve a Szent Bíróság előtt, miután kikérdezték vezeték- és keresztneve felől, a feltett kérdésekre a következőképp válaszolt:

Mi az Ön foglalkozása?

válasz: Alakokat festek és rajzolok.

Tudja Ön az okát, hogy miért lett beidézve ide?

Nem, uraim.

És el sem tudja képzelni?

De igen, el tudom képzelni.

Mondja el nekünk, amit Ön képzel erről!

Nagytiszteletű Atya, Saint Giovanni e Paolo priorja közölte velem, hogy Ti Kiváló Uraságtok iderendelték, s közölték vele, hogy festesse át velem egy képemet. Hogy fessek Magdalénát a kutya helyére. Én mondtam neki, hogy szívesen megtenném a becsületem és a kép kedvéért, ha úgy érezném, hogy az a figura ott megfelelő lenne. Azonban különböző okokból úgy érzem, hogy Magdaléna nem tartozik a képbe.

Mi az a festmény, amire Ön hivatkozik?

Az Utolsó Vacsora festménye, amin Jézus Krisztus van a tizenkét apostollal, Simon házában.

Hol van ez a festmény?

San Giovanni e Paolo szerzetesek refektóriumában.

1978

Falon van, vásznon vagy táblán?

Vásznon.

Milyen magas?

Körülbelül 17 láb.

Milyen széles?

Körülbelül 39 láb.

Ön festett néhány egyéb résztvevőt az Utolsó Vacsora képére.

Igen, Uraim.

Mondja el nekünk, hány résztvevő szerepel, és részletezze, mit csinálnak.

Ott van először is Simon, a vendéglő tulajdonosa. Figurája mellé festettem egy szolgálót, akit úgy képzeltem, saját kedvére jött éppen be, megnézni, hogy állnak a dolgok. Ezen kívül sok más figurát is festettem, de ezekre nem emlékszem, mert hosszú idő telt már el munkám óta.

Ezenkívül festett Ön más Vacsorákat is?

Igen, Uraim.

Mennyit festett, és hol vannak azok?

Veronában festettem egyet a San Nazarro nagytiszteletű szerzetesei számára. A refektóriumban van. Egyet itt is festettem, Velencében, a San Giorgio nagytiszteletű szerzetesei számára. Ez is a refektóriumban van.

(A bíróság közölte vele, hogy az nem Utolsó Vacsorát ábrázol.)

Mi az Utolsó Vacsoráról kérdezzük Önt.

Egyet festettem a Servi számára Velencében, egyet Padovában a Santa Maddalena szerzetesek számára. Ezeken túl, másra nem emlékszem pillanatnyilag.

A San Giovanni e Paolóba festett Vacsorán mit jelent az a figura, vérző orral?

Egy szolgát akartam mutatni, akinek valamely baleset következtében vérzik az orra.

Mi a jelentősége annak a fölfegyverzett férfinak, aki németnek van fölöltöztetve, és alabárdot tart a kezében?

Hogy erre alaposan válaszolhassak, szeretnék néhány szót szólni.

Tessék.

Mi, festők, némi szabadsággal rendelkezünk, akár a költők vagy a bolondok. Én egyszerűen két alabárdost akartam megmutatni, az egyik iszik, a másik eszik a lépcső mellett. Nekem úgy mondták, hogy Simon gazdag ember volt, és gondoltam, így bizonyára volt néhány szolgáló a házban.

És miért festett Ön egy bohócot, csuklóján papagájjal a vászonra?

Ornamentális okokból, mint ez már szokásos.

Kik ülnek a mi Urunk asztalánál?

A tizenkét apostol.

Mit csinál szent Péter?

A bárányt vágja, készül szétosztani.

Mit csinál a mellette ülő?

Tartja szent Péter felé a tányérját.

Mit csinál a következő?

Fogpiszkálóval tisztítja a fogát.

Ön gondolja, hogy ez a reális Utolsó Vacsora-ábrázolás?

Én úgy hiszem, ott Krisztus volt a tizenkét apostollal, de mivel sok hely volt a képen, úgy gondoltam, néhány egyéb figurával is díszítem, fantáziám szerint.

(A bíróság megkérdezte, volt-e megbízása arra, hogy a képre németeket, bohócokat és más dolgokat fessen.)

Nem, Uraim. De megbízásom volt festeni a képet, olyan módon, ahogy én gondolom. Ez nagyméretű kép volt, s úgy véltem, abban a teremben sokan lehettek.

1978

(Ezután a bíróság megkérdezte, vajon általában saját elgondolása szerint szokta díszíteni a képeit, s ezek a díszítések a főalak kiemelésére szolgálnak-e? Vagy saját örömére tesz különböző alakokat a képeire?)

Képeket festek, legjobb tudásom szerint, a számomra legmegfelelőbb módon.

(A bíróság megkérdezi, számára megfelelőnek tűnik-e bohócokat, iszákosokat, németeket, törpéket, és más hasonló szemérmetlenségeket festeni a Mi Urunk Utolsó Vacsorájára?)

Nem, Uraim.

Ismert-e Ön előtt, hogy Németországban és más helyeken is, melyek eretnekséggel fertőzöttek, szokás mocskos képekkel a Szent Katolikus Egyházat csúfolni és kigúnyolni, megtévesztve a buta, és tanulatlan embereket?

Igen, Uraim, ez helytelen. De ismétlem, amit az előbb is mondtam, nekem azt kell tennem, amit a legjobbak is tettek előttem.

Mit tettek a legjobbak? Csináltak ők is hasonló dolgokat?

Rómában, a főpapi kápolnában Michelangelo megfestette a mi Urunk Jézus Krisztust, az ő anyját, szent Pétert, és az egész mennyei tömeget, és mindet meztelenül, beleértve Szűz Máriát is. Azok az alakok a legkülönbözőbb pózokban állnak, nem nagy tisztelettel megfestve.

Tájékozott Ön arról a tényről, hogy az Utolsó Ítélet ábrázolásánál nem szükséges ruhát ábrázolni, mert feltételezve van, hogy ott sem ruhák, sem más dolgok nem fordulnak elő, ami nem szellemi? Ott nincsenek fegyverek, udvari bolondok, kutyák, vagy más efféle bolondságok. S mindezekért, vagy más efféle példákért Ön elfogadja a festészet azon útját, amelyen jár? És kitart amellett, s állítja, hogy ez a festészet jó, és nem obszcén?

Nagytiszteletű Uraim, én nem akarom megvédeni azt a képet, de én azt hittem, amit csinálok, az jó. Én sok dolgot nem fontoltam meg, és én egyáltalán nem úgy gondoltam, hogy a képem valakit zavarni fog, különösen mióta az udvari bolondok kikerültek abból a teremből, ahol a Mi Urunk foglal helyet…

(A bírósági ülés következményeként a bíró kihirdette, hogy Veronese festőnek a szükséges változtatásokat három hónapon belül, a saját költségén el kell végeznie. S amennyiben az átfestést megtagadná, úgy a Szent Bíróság által kivetett pénzbírságot ki kell fizetnie.)

utószó: Veronese nem végzett el minden elrendelt módosítást. Azonban megváltoztatta a kép címét, azáltal elismerve, hogy a kép nem az Utolsó Vacsorát ábrázolja. Az Inkvizíciós Bíróságot láthatóan ez ki is elégítette. A képcíme ma: Lakoma Lévi házában.

Idézet: Painters of Painting. Selected by Eric Protter
The Universal Library Grosst & Dunlap New York 1963., pp. 55–58.

1978

1978.04. // C.00767 a **Művészet folyóirat kiáll. katalógusában**
„MŰVÉSZET A MŰVÉSZETBEN"
kiállítás ' 78. nyár, Siófok

festeni: maszturbáció
a kép nem kell
fölösleges vagyok
napi munka átlépni

másnap:
mért; a cigarettaipar hasznosabb?
és:
„Babilóniában különösen nagy becsben állt
a dísznövénykertészet"

harmadnap
mégis tudom, emlékszem
egy-egy fölizzó öröm Rothko vagy Vermeer reprodukcióit
látva, már kisfiúkoromban is
tanítanak és vezetnek
megfogható valóság

és nemcsak én

1979.03. // C.00821 // **Kassákról, válasz** körkérdésre

(Horpácsi Sándor)
Miskolc

Kedves Uram!
Most jutottam a válaszadás lehetőségéhez. Megpróbálok mindent összeszedni, ami alkalmasint Önt érdekelheti Kassákkal kapcsolatban.

1. Egyszer csakugyan találkoztam Kassákkal. 1960-61 körül vitt föl hozzá Kovács Borz Sándor, az azóta meghalt, ismert belsőépítész. Mintegy 7-8 hozzám hasonló korú (kb. érettségi utáni év) jött szintén. Óbudai lakására mentünk.
– emlékszem a fogadószobára falán egy bekeretezett betűversére
– aztán bevezetett minket a belső szobába, ahol megmutatott néhány akkortájt festett, igen egyszerű formákból épülő szuprematista képet (ha jól emlékezem, Ő is használta ezt a szót).
A képeket tisztességeseknek és középszerűeknek tartottam.
– fontos volt számomra egy erre vonatkozó megjegyzése: „hogyha festészetemnek annyi a szerepe, hogy példát mutat a tisztességre, egyszerűségre, nem volt hiába." Nem szó, hanem értelem szerinti idézet. Határozottan éntudatos, és szerény önvélemény volt.
– egyik, szintén kezdő képzőművész fiú belekötött, valamilyen irodalmi téma kapcsán. Érdekes volt számomra, amennyire nem kímélte az éretlen gondolkodásút Kassák, keményen vitatkozott. Én talán elnézőbb lettem volna, de nem volt ellenszenves a hangvétel.

2. Valamikor a késői '60-as években (?) láttam az Irodalmi Múzeumban egy Kassák-kiállítást. Ott rögződött bennem a vélemény, hogy tisztességes szakember és festőnek közepes tehetség volt. Nem tartom jelentősnek századunk magyar festészetében. Annak ellenére, hogy valóban friss szemmel figyelte meg és próbálta meghonosítani az akkor legújabb nyugat-európai vizuális – és gondolat – áramlatokat.

Ugyanis, meggyőződésem szerint ebben a szakmában nincs szerepe, értéke az „up to day" magatartásnak. Attól művei nem lettek értékesek, hogy korszerűek voltak.
Hogy még jobban pontosítsak. Becsülöm kultúrpolitikai tettét, az új gondolatok publikálását és igen hasznosnak tartom. (Folyóiratai).
És még egy. Nem kibúvónak számon. Egy festőt maradandó értékűnek és fontosságúnak tartok, amennyiben pár, valóban jó képet létrehozott életében. Lehetséges, hogy létezik ilyen Kassák-mű, s nem ismerem őket. De nem tartom valószínűnek létezésüket.

3. Jó néhány éve olvastam önéletrajzát. Néhány hangulatteli részére emlékszem. És nagy erejű korrajz volt. Egyszer majd újra elolvasom.

4. Versekkel nem tudtam megbarátkozni, övéit nem ismerem.

5. Vannak tettvággyal teli, nyugtalan emberek. Pechesebbje, aki nyugtalanságát nem tudja egy szűk ösvényre koncentrálni, és ezért sok mindent csinál, alkalmasint középszerűt akár. A zseniális kivétel: Picasso, akiben a határtalan rendetlenkedési vágy, nyugtalanság ugyanakkora tehetséggel párosult.

6. A leginkább talán ott áll hozzám közel az ember, Ő, ahol egyértelműen elbukott. Tudomásom van róla (és elhiszem a hallottakat informátoromnak), hogy Kassák nagyon tisztességtelenül és csúnyán keresztbetett József Attilának, nyilvánvalóan a tehetségesebbnek kijáró szakmai féltékenységből. Nagyon megértem.

Vonzó és tiszteletébresztő az a tulajdonképpen igen szerény festészeti program, aminek alapján dolgozott.
Bár lehetséges, hogy félreértelmezem.

Érdekes volt ez az örök dacos-akaratos-kamaszos attitűdje.
Minden országnak, szellemi szférának, azt hiszem, szüksége van ilyen jelenségre, néhányra. Hogy a Kossuth-díjhoz nem volt hajlandó nyakkendőt venni az átadáskor. Én ma úgy látom, túlzott energiát köt(ne) le, az élet minden területén egyforma energiával fölvenni a nem tetszővel a harcot.
Persze lehet, hogy kevesebb az energiám, mint az Övé volt, jobban rá vagyok kényszerítve fontossági sorrendet tenni. Valószínűleg kikerülnék egy ilyen lelki tortúrát, mint eldönteni, hogy nem veszek föl nyakkendőt, a Parlamentben sem.

Megint csak lehetséges, hogy tévedek.
Túlságosan magamból kiindulva extrapollálok, mintha erre utalna, az állítólag irtózatosan nagykarimájú kalap-hóbortja, haláláig. Az igazán nagy szellemeknek nemigen van szükségük külső jelekre. Az ilyenfajta mókákra. (Caruso is kedvelte, ő szellemileg nem tudta földolgozni azt a nagyfokú életforma váltást, amit a gyerekkori nyomorból indulva megtett.)(Caruso kalapjáról beszélek.)

7. Hogy miért támadták-támadják annyit?!
Gondolom, mindezek: agresszivitása, kamaszossága (feltételezem), részrehajlása, elfogultsága bizonyos irányzatok mellett, ellen. S ugyanakkor, mint művész, valóban nyújt támadási felületet.

Meggyőződésem, hogy nem fontos eldönteni, kinek, mikor volt igaza, neki, vagy ellenfeleinek. A szellemi élet mozgatója volt, fontos és hasznos alakja, az a fontos, hogy volt, nem a vélemények fontosak róla. És szerencsére függetlenül minden ítélettől: Ő volt.

Ennyit.
Amit leírtam, vállalom, nyilvánosság előtt is.
Hálás lennék, ha értesítene alkalomadtán, hol olvashatom cikkét Kassákról – „a kortársak emlékezetében."
Kívánom, hogy sikerüljön az enyémtől teljesen eltérő és ellentétes vélekedéseket is megszereznie.
79.3.16.

baráti üdvözlettel: Váli Dezső.

1980

1980.03. // C.00878 // körkérdés: **„Múzeum és művészet"**
(körkérdés képzőművészekhez a **Művészet** *júniusi számához.)*

1. „Szüksége van-e a ma emberének a múzeumra?"
– Nem mindenkinek, tudomásul kell venni. A kompótgyártást se szüntetik meg, pedig sokan nem szeretik.
– Van, akinek van, de még nem tudja. Figyelni kell rájuk.
– Nekem például jó, hogy van múzeum.
Szórakozni, imádkozni és gyógyulni járok oda.

2. „Történetiségébe belehelyezve, vagy aktualitásként olvassa-e a múzeumi művészeti tárgyakat?"
Sajnálom azokat, (sok műtörténész) akik a művet történetisége felől közelítik. Mint ebédelés helyett ételkémiát olvasni.
Altamira, a trecento, Vermeer ma délelőtt feltett kérdéseimre,
ma délelőtt válaszol:
– miért élek
– mi az: szeretni
– mitől féljek és mitől ne.
Az emberiség kérdései nem változnak.

3. „Mai tárgyak gyűjtésének elvi bizonytalanságai."
Valóban sok a téves múzeumi vásárlás. Ok az emberi gyarlóságon túl az ideológiai és szakmai bizonytalanság. Pedig a legendával ellentétben ezt munkát közelítő pontossággal jól el lehet végezni.
Egy (NSZK-beli) művész konzervdobozba cinkelt ürüléke talán dokumentum – talán hordoz gondolatot – de:
nem képzőművészet.
Hiányzik itt a nyersanyag tudatos megformálása. Átküldeném a kultúrtörténeti múzeumba.

4. „Mi a véleménye a magyar múzeumok kortárs gyűjteményéről és gyűjtési szisztémájáról?"
A pesti anyagot ismerem, illetve: nem ismerem. Érdekes lenne megtudni, az MNG miért szabotálja el olyan következetességgel a mai magyar anyag megfelelő bemutatását.
Talán amiért a Minisztérium az oly fontos Tavaszi Tárlatokat.

5. „Javaslatai a jövő múzeumára vonatkozóan."
a./ Teljesítse a két ellentmondó funkciót. A közösségi és a személyes-bizalmas használat lehetősége. Hogy a turistamassza ne sodorja el a képtől. Építészeti és rendezési feladat, megoldható.
b. Ne gügyögjön.
A párizsi Modern Múzeum anyagát átköltöztették az új Pompidou Centrumba, ahol aztán minden van. Nagyon igyekeznek vonzóvá tenni magukat. Tűznyelés és virsliszag, komputeres nézőszámlálás és beszűrődő filmzene, minden, ami csak a néző figyelmét elvonhatja a képről.
Jövőre a kiállítótermeket derékig elárasztják (langyos) vízzel, hogy a lubickolni szeretők is odaszokjanak.
Csak az a baj, hogy mozgás közben a vér a fejből az izmokba szalad.
c./ Ne titkolózzon.
Ha egy ausztrál tanító életében egyszer eljut Argentínába, legyen módja teljes keresztmetszetet kapni az ottani értékekről. Ne a helyhiány vagy egy mélabús muzeológus döntse el, mit láthat. Nyilvános raktár, van rá példa.
(Beüvegezett tetejű fiókok, amit a látogató maga húzgálhat stb.)

6. „A jövőben milyen új intézményt képzel el esetleg a múzeumok helyett."
Helyette nem, mellette kell más is.
Az orvosok hiányolják a felcserképzést: a rutin receptírás munkáját levenné a vállukról.

A képzőművészeti népnevelés nem a festő feladata.
Legalábbis én nem tudnék két munkát egy élet alatt jól elvégezni.
Ugyanúgy nem feladata a múzeumnak sem. Az egyetem szívességből nem vállalja át az egyszeregy oktatását.
Vagyis: A képzőművészet fogyasztására fölkészítés a népnevelők legkülönbözőbb fajtáinak a feladata, a tanítóktól a művelődési ház igazgatón keresztül, a tévészerkesztőkig.
A múzeum közvetlen előkészítője esetleg egy kifejezetten oktatási szempontokat figyelembevevő kiállítási rendszer kifejlesztése és elterjesztése lehetne.

1981

1981.01. // C.00975 // **Műcsarnoki kiáll. megnyitóbeszédem**
(nem megírt szövegek, lejegyezve magnóról)

Vizy Ottó:
(Műcsarnok, kiállítási osztályvezető)

Tisztelt megnyitó közönség, kedves barátaink! A Kiállítási Intézmények nevében tisztelettel üdvözlöm Önöket Váli Dezső festőművész kiállításának ünnepélyes megnyitóján. Tisztelettel köszöntöm állami, társadalmi és kulturális életünk körünkben megjelent tagjait, köszöntöm az alkotóművészeket, művészeti intézmények ittlévő képviselőit. Köszöntöm valamennyi kedves vendégünket a művészeti rendezvényünk megnyitásán. Frank János művészettörténész betegsége miatt nem tudja kiállításunkat megnyitni. A kiállítás megnyitására az alkotó művészt, Váli Dezsőt kérem fel tisztelettel.

V. D.:

Kedves közönség, ma reggel a kádban állva, amikor a csempét mostam le szivacscsal, mert minden baráti figyelmeztetés ellenére mindennap lefröcskölöm, azon gondolkoztam, hogy van-e valami sorsszerű abban, hogy Frank Janónak eltörött a karja. Frank Jánosnak egy Remtor gyártmányú írógép esett a karjára, és gondolkoztam rajta, hogy jön ez össze, hogy végül is a kiállítás megnyitását is én vállalom el. Valahogy mindig minden így adódik, hogy a képkeretek tervezésétől, – na jó, hát a képeket én festettem – s utána a grafika, utána a képek fotózása a katalógus számára, aztán a plakát készítése, annak is a fotója, a betűi, aztán a Frank János betegsége miatt a rendezést is én csináltam, és így akkor most ezt a megnyitó beszédet is, de valahogy, valahogy ez nekem mindig így egész, mindenbe belenyúlok.

Pedig mondanivalóm nincsen, mert amit én itt szóban el akartam, vagy el akartam volna mondani, azt a katalógus első, illetve második oldalán leírtam, azt a pár sort, és ezenkívül vannak a képek.

De hogy mégis esemény történjen, amivel magamat ünneplem, és egymást; arra gondoltam, hogy Zsófia lányom életéből mondok el egy verset, amit valahol négy és öt éves kora között alkotott, és ezt fogják Önök hallani. A dolog úgy történt, hogy egy délelőtt nem ment óvodába, én festettem, ahogy szoktam, a szoba közepén, ő pedig az egyik ládát fölborította, beleült, és egyedül, az Adorján elefántjával elkezdett újságosdit játszani. Kiosztotta magára a rikkancs szerepét és újságot árult. Aztán a dolgok összekeveredtek, ő volt a vevő is meg a rikkancs is egyszerre, közben egy újságot is alapított, mert ilyen újság például, hogy Magyar Eszpresszó – ez nem létezik, de nem is annyira rossz ötlet – és aztán egy idő után abbahagytam a festést és elkezdtem jegyezni, amit mond. Úgyhogy engedelmükkel én ezt a verset olvasnám föl, sőt, miután ezt ő recitálta, én ezt megpróbálom imitálni a magam egészen más hangfekvésében:

ki kér árust?
jó árust!
erős újságom van!
ki kér újságot?
ki kér árust?
jó finom árust?
Magyar Eszpresszó!
Magyar Autó!
Eszpressz Magyar Autó!

szemtelen, kivetted ezt a sok újságot!
Dunájába rózsát tenni
Dunáról fúj a szél
az én Dunám nem fújna

kérsz újságot?
egyet, igen.
ha-ha-ha
tüske ment a lábamba
héjj, újságoskám, te mit malackodsz itten?!
egy árust!
harmadnapra öt árust!

– Köszönöm, ennyit.

A kiállítást megnyitom.

1981.01. // C.00994 // **Műcsarnoki kiáll. katalógusszövegem**

/naplómból/

a jelenségek mintha csak arra lennének jók,
hogy sebzett töredék-voltukat jelezzék.
valami szerkezeti hiba folytán számomra soha
nem állnak össze megnyugtató tömeggé, folyamattá,
vagy netán EGÉSSZÉ.
a sok még csak nem is ismétli az EGY-et.
az EGY nekem inkább hasonlít a várt végtelenre,
az EGÉSZ-re, még hiányosságában is,
és inkább meg is értem önmagam benne.
/ezért nem élem az idő linearitását./
ezért tudok mindent csak az EGY-en keresztül megélni.
a tárgyak jönnek és mennek.
nem fogadom el békéjüket.
nem felejtek el integetni utánuk.

1981.01. // C. 01009/j // **NORVÉGIA, EGYEDÜL**
KÉPZŐMŰV. SZÖVETSÉGI ***„TÁJÉKOZTATÓ”*** *1981/ 4 . SZÁM*

Egy oldaltáska. Ezenkívül – egy villanydróttal összekötve, a vállamon átvetve – a sí-bakancs.

Az ösztöndíj harminc napra szólt az oslói Rózsadomb egy műteremházába. Három faburkolatú szoba, nagy műterem, fura szagú konyha teflonedény sorozattal, még megmutatják a fűtésrendszer kapcsolóit, megkapom a kulcsokat, majd magamra hagynak. Kiválasztok egy apróbb szobát élettérnek. Sötétedő ég, a fenyőkön túl, lent az oslói öbölre látni. Kollázs-műtermemet kicsomagolom, majd vissza. A várost ismerem, az ismétlés öröme. A csak egycsillagos múzeumok csodája. Reneszánsz bútorok és monstranciák, a halk zene is korhű. 24 méteres bálnacsontváz, a folyosón lóg a fejed fölött.

Már másnap az ottani Svábhegy. Félóra fogaskerekűvel, Holmenkollen megálló. Itt lesz ’82-ben a síugró világbajnokság. Voksenkollen megálló.

(Sorban olyan dallamos hangzásúak, hogy följegyzem.) Öt bukósisakos kisfiú. (Itt minden gyerek gyönyörű.) A papa hátizsákjában öt egymásba illő bobszánkó. Síkölcsönző. A bőrkötényes eladó készségesen szaladgál. Négy vállalat tulajdonosa. Vörös síbakancsok százával, ijesztő mennyiségben a polcokon. Rábeszélésre végül elad egy használt amerikai lécet. Aztán a lesiklópálya. (Éjszakánként gépekkel egyengetik.) Kosarakban háromméteres piros és kék műanyag karók: magadnak kitűzheted a szlalompályát. Le, majd a sífelvonón vissza. Aztán még ezt a napok folyamán 140-szer... A lesiklás itt egyébként lenézett sport; az igazi: a sífutás (angolul kifejezőbb: crosslanding). Családi kirándulás a fenyők alatt, órákon át. Hathónapos gyereket már visznek. A bölcsőszánkó rúdját apuka a derekára erősíti.

Aztán egyezkedés a Külügyben. (Diszkrét és tökéletes zsilipek a folyosókon, biztonsági zárakkal. Az előadó feje fölött a szobájában egy KPVDSz feliratú vörös háromszögletű zászló, Pestről hozta.) Hogy nem tudnák-e lehetővé tenni, hogy megnézzem az országot. A dolog bonyolult, keretösszeg van. Több nap után megszületik a megoldás. Ha vállalom, hogy az úticél; az észak-norvégiai alkotóház szállásdíját (105 forint 5 napra) kifizetem a napidíjamból, akkor fizetik az utamat. (13.500 forint). Vagy kilenc óra vasúttal a déli fennsíkon át. Kinn hóvihar, nem tréfa. Halott, embertelen táj. Aztán mégis: lécnyomok, egy-egy magányos turista piros foltja. Integet. Aztán kilométereken át megint semmi, egy fa se. Egyik megálló faházikóján tábla: '2020 méteren vagyunk a tenger fölött." Körötte néhány ház, tetejük épp egy szintben a hóval.

Bergen. Apámtól, Kleetől néhány olyan kép, amit szégyelltem volna aláírni. Egy gyönyörű Braque, váratlanul. És persze zsírosan festett susogó erdők, patakkal – néha egy-egy magányos vándorral. Őszinte képek. A tengeri akváriumban egy iszonyú szörnyeteg; a tengeri ördöghal. Az új Zenepalotát reggel mutatták meg. Hatalmas, elegáns üveg-réz-szürkemárvány előcsarnokban még hálózsákok, tejesdobozok a földön, valamint a sarokban a város költségére egy szamovárból ingyen tea. Ugyanis aznap reggeltől kezdték árulni a jegyeket az idei nyári zenei ünnepségekre. A városból és a közeli hegyekből lejött érdeklődők előző estétől sorbaálltak jegyért. A hotel halljában este, hullafáradtan. (Gumicsizmám azonos helyi értékű a szomszéd szmokingjával.) Bőrfotelek, a TV-ben brazil film, norvég felirattal. Hiszen ezt értem: a Vizordító három halála adaptációja.

A kikötőből minden éjjel 23 órakor indul a postahajó Északra. 12 nap lenne végig, oda-vissza; talán 35 helyen áll meg. Egyszemélyes kajüt, vörös faburkolattal. Szekrénykében mentőmellény. Szuszog a légfűtés. Kezdetben még örülök, hogy a hajó oldalán kaptam helyet, kerek ablakkal a vízre. A harmadik tengeribetegség után már nem. Télen ez a járat az egyetlen lehetőség Északra, és gyakorlatilag az egyetlen sztereotip turistaút is. 250 utasnak van hely, előszezon, nyugdíjas német turistacsoportok. A szállítmányok: napi posta, újságok, csövek, gépek, láda narancsok.

1981

Egy személykocsit másfél perc alatt beemelnek az első fedélzetre, teherautónyi csíkos postazsákot úgyszintén. Nagyobb kikötőkben 2-3 órát is adnak városnézésre. Bukdácsolunk a síkos domboldalakon. Múlnak a napok, a települések egyre kisebbek. Furcsa, angolvörös faházak, egyre több hó. Március van, ideális idő, a Golf áram működik, mínusz öt foknál nincs hidegebb. Csak a jeges szél a fedélzeten. Egy este váratlanul megafon négy nyelven: „Hölgyeim és uraim, figyelem, északi fény".
Sárga, zöld, fehér alakzatok, lassan mozogva, egy-egy jelenség 5–10 percig tart.
Leírhatatlan.

Sokat vacogok anorákomban fönt, a harmadik fedélzeten. Egy hajnalon (még koromsötét van) bekönyörgöm magam a kormányosi fülkébe; végigmutatják a radar berendezéseket. A hajó jobbára fjordokban; a parti szigetek védelmében halad, néhol két hajó alig fér el egymás mellett. (A nyílt tengerszakaszok előtt gyomornyugtató gyógyszereket osztogatnak. Nem hatásosabb, amit én kaptam az SZTK-ból.) Kis, lakatlan gellérthegynyi szirt-szigetek, százával. Fekete gránit és hó. A partoldalon halásztanyák, tengeri nyaralók, télre bedeszkázva, kilométer távolságban egymástól. Nem kedvelik a közeli szomszédságot. A stewardess félénk mosollyal kopog be kabinomba (ez szigorúan magánterület): egy dorogi asszonyt hoz, hét éve szolgál a hajókonyhán; azóta én vagyok az első... Mondanivaló fogytán népdalokat furulyázok neki. Aznap meleget is eszem: az ő figyelmessége. Nyugdíjas korára akar hazatelepülni: itthon olcsóbb. Negyedik nap késő este kiszállok: Lofoten szigetek, Svolvaer; kis halászfalu a sziklák alatt. Csomagommal botorkálok a kihalt, kétméteres hóba mart utcákon. Megtalálom: domboldalon, kilátással a kikötőre, hatszobás alkotóház, két műteremmel. Közös étkező, barátságos mosolyok, invitálás, gitárszó. Egy hatvan év körüli toprongyos halász is vacsoravendég, tavaly ismerkedett össze az egyik festőlánnyal egy koppenhágai nemzetközi kommunában. Most a tőkehal szezonra jött ide. Farzsebéből fenőkő: mellékesen megélesít minden kést az asztalon. Egy sokágyas barakkban alszik lent, a faluban. Most itt mezítláb van (miért?). Bort bont, angol dalokat énekel.

Másnap fölgyalogolok a hegytetőre: országos ifjúsági lesikló bajnokság. Harminc másodpercenkénti indítással zuhannak le a hegyről. Aztán a kikötő. Egy fülkéből felhívom Robit, de épp a Hirdetőben zsűrizik, a Felszabadulás téren. Halpiac. Csurog a vér mindenütt, szedik szét a halakat. Kétméteres gúlában halfejek, a kupac folyton nő. A svéd grafikuslány csinos, vörös-narancs pokróc burkolatával feltűnő is – így ráadásként egy nylonzacskóban vagy négy kiló ikrát is kapunk. Az egyik bárkából tréfából félméteres lepényhalat dobnak föl hozzánk. Az egyik kollegina finom kis fekete bőrkesztyűjével riadtan tépi a kopoltyúját, próbálja lecsavarni a halfejet: „szegény, még él!" Műterem: egy idősebb angol hölgy (mintaszerű kiejtéssel) talán szélütött, mert merev félarccal halászbárkákat fest, ügyesen. Később ragaszkodik hozzá, hogy megtanít halat elkészíteni. Ízetlen. Ennél még én is...

Negyedik nap, fogy a türelmem, hirtelen elhatározással hajóra, még Észak felé. Ez már nem Európa, egy egészen más civilizáció, igazi egzotikum, hóba süppedve. Éjjelente a távoli parton kis falvak, millió fénypötty: itteni szokás szerint az ablakok közepébe kis lámpásokat függesztenek. (Talán irányfény az eredete, a hóban eltévedteknek?) A partvonalon a hószínt alatt félméteres fekete sáv, az apály vonala. Ketten félrehúzódva a kihalt másodosztályú dohányzóban mozdulatlanul óraszám, én egy Greene regényt szótárazok, a fegyelmezett arcú öregúr alighanem Breviáriumot olvas. Háziünnepség, ricsaj a fedélzeti társalgóban: elértük a Sarkkört. A német turisták két deci jeges vizet kapnak a nyakukba. Boldog visongás. Aztán a legészakibb város: Hammerfest, én eddig, kiszállok. Hóvihar, egy gyönyörű zöld réteges kő a tengerből. A hajnali halászok csodálkozva nézik, merre kószálok. Aztán visszafelé, egy ’64-ben épült, modernebb hajó. Megint eltévedek az emeletek között. Fogy a táv, már csak 48 óra hajóút. (Elhatározom, hogy Révfülöp nekem ezentúl: közel van) Az oslói lakás jó meleg: nem szabadott erre a húsz napra lekapcsolnom a villanyfűtést. Búcsúzóul megint a Kon-Tiki múzeum, legutóbb mellétették a Rá II. papiruszhajót is, aztán a Tengerészeti Múzeum, makettek, hajómodellek kettévágva. Irtózatos, mennyi hordó fér egy ilyen tengerjáróba. Királyi vitorlásjacht és világháborús tengeri aknák; szigonyok és sárga vízhatlan halászköpeny. Még kislányomnak egy farmernadrág, az eladó bátortalanul javasolja, küldeném be inkább a feleségem. (A lányom itthon bőg: „mért kantáros?!”)

Telefonok, követség, engedély: hazafelé félnapra átmegyek Dániába (útiköltség-többlet 27 forint.) Európa egyik legelegánsabb magánmúzeumában ugyanis éppen most a leendő párizsi Picasso múzeum teljes anyaga. Koppenhágában még egy Derain. A sílécet hazahoztam. Valamint hoztam két üveg norvég almaszörpöt is (bár nem tartozott a szorosan vett feladataim közé) az Élelmiszeripari Kutató számára: nem tudnánk-e itthon ilyen jót gyártani? Nagyon örültek neki.)

Szakmai út volt.
(Az életem a csendéletem.)

VÁLI DEZSŐ

1981.10. // C.01030 // válasz: **Mit tartok a művészetről**

*(***Képcsarnok Vállalat** *körlevelére, kiadványuk számára)*

Minden jó mű az ember legfontosabb dolgairól mond fontos véleményt. A szeretet, a halál, az idő stb. örök, de mindenkinek elölről kezdődően személyes kérdés. Altamira ezért aktuális. Rembrandt és egy mai absztrakt ugyanarról beszél. Természetesen nem minden mű szól mindenkihez. Vannak boldog, nagy találkozások.

1982.03. // C.01076 // **LÁTTUNK EGY ROSSZ PERFORMANCE-OT**
A Képzőműv. Szöv. „TÁJÉKOZTATÓ" lap nem fogadta el, megjelent:
Új Forrás *1994.*

Hogyan működik a műalkotás:

Első lépése természetesen a figyelem fölkeltése. Teszi ezt a festészet pl. vákuumszerű, hirtelen csönddel (Vermeer), vagy leggyakrabban a szép megmutatásával (Uccello csataképei). Olykor a különössel (Bosch). A téma megtette szerepét: földre tesszük a szatyrunkat.

Kibillent köznapi gondolkodásunkból. Elfelejtkezünk a szatyorról, sőt magunkról is. Kell ez, hiszen a körülöttünk-tények rettenetesen elfedik a lényeget. És a logikus-én a legkevésbé alkalmas az univerzum megragadására. A végsőkig próbálkozunk, hiába. Ezért működni kezd az emocionális-alineáris-én.

Már lebegünk. E ritka, ihletett pillanatban hirtelen fölerősödik vágyunk a teljességre. Ívfény villan a két pólus között. Amikor újra fölemeljük a szatyrot: ugyanaz, de mégsem egészen.

És mit tesz egy rossz performance: Figyelemfelkeltésre a szépet stb. kevésnek, korszerűtlennek találja. Sokkhatással dolgozik. Fölrobbantja a síneket. A szerelvény ijedten megáll, mindenki odafigyel. Várjuk, mi történik ezután. Többnyire semmi. A művész meghajtja magát, körbejár és tányéroz. Ez van. Se vigasztalás, se villamospótló autóbusz, semmi. Vége. Nem elég. Akár egy rossz képcsarnoki kép.

Idáig jutottunk a cikkel, mikor Frank János barátunk figyelmeztetett, hogy a Tájékoztató nem kritikai lap. Nem annak szántuk, de amit leírtunk, csakugyan féllábú. Mi tavasszal valóban láttunk egy rossz performance-ot. Röviddel utána, leköltözve a Kecskeméti Alkotóházba órákat, majd fél éjszakákat töltöttünk egymás műtermében, próbálva ezt a számunkra meglehetősen idegen műfajt magunk (és egymás) számára helyére tenni. Honnét induljunk. Egy érvényes „műalkotás"-képletet kellett előállítani. Megtettük (lásd fent). Innét közelítve fogalomról fogalomra mértük be ezt a műfajt, keresve a kizáró okot, ahol fönnakad a hálón. Meghökkenés, a várt eredmény ellenkezőjét kaptuk, nincsen ilyen. Teljes jogú, sőt történelmi formáiban jól bevált műfaj (húsvéti körmenet, Mozart-opera). (Mai formáiról nincsen áttekintésünk.) A képlet érvényes rá (is). Persze jól kell csinálni. Várjuk. Hát ennyi.

Szüts Miklós–Váli Dezső

1. a jó kép: szép
a szép kép: jó
átleng életünkön
enyhíti a bút
örömet lop napjainkba
szeressétek Ódor Emíliát!

2. Ránézek tűnődve az asztal fölött.
Azt mondja: de. Akkor is megeszem az egészet.
És még egy kis levest is fogok kérni.
Viszont egy hete nem dohányzom, na?!
Utána majd átmászunk az árkon,
és járunk egyet a töltés mentén.
Közben meg fölszed két gyöngytyúktollat,
holnap majd elküldi levélben lányainak.

3. *ami végül, kézírással kifüggesztve*

Szüts Miklós rossz festő.
Vagy jó. – Mindegy.
Jó volt-e Z., a núbiai piramisépítő rabszolga?
A kő, amit vonszolt (vonszolunk) – jó.

Nem annyira Szüts Miklós fontos
mint a közösség (mi)
akik belőle (is)
segítségével (is) élünk.

Rajtunk múlik.

1982.06. // C.0 6405 // Adalékok **Farkas István Vihar után** című művéhez

KÖVETKEZETLENSÉG - ZSENIALITÁS

megjelent: **Művészet** *1982.06.*

Két prémes úrihölgy elsétál egymás mellett a sétányon. Soha ennél pihe-békésebb témát. A kép azonban már első rápillantásra nyugtalanítóan feszült, baljós, irracionális. Mitől? Hogyan sikerülhetett ezt a tartalmat ebbe az idilli témába belegyömöszölni? Nézzük ehhez végig a kép alkotóelemeit, s kiderül. A mű szerkezete tele van belső ellentmondásokkal, logikai törésekkel és olyan feszültséggócokkal, amelyek kényszerítően terelik a nézőt a festő udvarába.

Tehát a képépítési elemek, sorjában:

A pontokról nincs mit mondanom. Pontjellegű elem talán a két szemüreg sötét foltja, mely vonzza a figyelmet. A házak vakablakai rímelnek rá.

A vonalak. Laza, biológiai (nem mértani) egyenesek. Egy derékszög: zavarbaejtően agresszív az öregasszony könyöke. Ezt ismétli az ösvény törésvonala. Görbék: a legfeltűnőbb a vonalrendszertől elütő pontos, geometrikus óriás ív a háttérben. Fontos szerepe van.

A foltrendszer. A főtéma körül izgatottabban zsúfolódnak a foltok. Kicsik, egzaktak, szögletesek. A szélek felé a formák bágyadnak, nőnek.

A tér. Első percben még békebeli, hagyományos, reneszánsz perspektíva. Ami messzebb van, kisebb és halványabb. De mi az a vakító lila ív ott hátul? A téri rendet fölborítja. Bal felét még talán elhinnénk – az domb, de a jobb fele váratlanul sokkal közelebb van és teljesen anyagtalan. Érdemes hát a kép téri helyzetét végignézni.
A tábla függőlegesen három mezőre osztott. Mindháromnak gyökeresen más a tere.

A bal oldal. Tágas, csodazöld rét, domboldalra fut. Mintha hegytetőről néznénk. Így mutatja az előtérben meredeken lefutó kerítés is. De miért látni akkor a keresztléc alsó síkját? Az alulnézet (békaperspektíva) ugyanis a középső mezőre jellemző. Ám van a kerítés téri helyzetének egy egészen más értelmezhetősége is. Éspedig egy teljesen magától értetődő: a sétányt szegélyezi. Ellenőrizhetetlen és eldönthetetlen, mert ahol a lécek talajt érnének, ott váratlanul teljesen elmosott a rajz.

A középső mező alulnézetnek hat. Talán (nem vagyok biztos benne), mert a két figura fölcsúszott a képen. Dombtetőn állnak, és mi alulról nézzük őket? Lehet. De ha a nagy ház előtti teret nézzük, hol itt a domb?! Egyébként is a lila figura vállára egyértelműen fölülről látunk rá! Mégis, leginkább alulnézet: az öregasszony így milyen monumentális!
A fa lombja és a vele összemosódó barna felhő (tőlünk kb. 20 méterre), valamint az ezzel rímelő színű előtér a két figurát mintegy enteriőrbe zárja. Szobában vagyunk, a barna kalap súrolja a barna felhőmennyezetet. Zavarja a téri rendet a lila asszony hátára ragasztott ház is. Ilyen durva kompozíciós hibát kevesen engedhetnek meg maguknak… Ez az épület egyébként is több értékű. Egyszínű az előtte lévő földdel, teteje pedig olyan sötét, akár a prémgallér a közelében. Így aztán „közel jön". Rajza, mérete szerint azonban… Az átellenes bal felső ház színe, mérete ugyanakkor pontos, távolságot érzékeltet. Talán 800 méterre lehet tőlünk.

Végül nézzük a jobb oldali képharmadot. Felülről ez is zárt. Ez a gondolat köti a középrészhez. Előtere is hasonló szerkezetű, azonban világosabb: nyitottabb. Közepén pedig egy léckerítésdarab (kapu?) billeg a semmiben. Körötte oldott festésű, zöld tér, de nem lehet mező, hiszen függőleges! Ez a folt betakar a másik oldalról érkező lila ív aljába. Igen ám, de mi történik e két paravánsík között? És hova veszett el a szintén jobb oldalról induló zöld domboldal? A két figura valami nagy-nagy földcsuszamlást takar. Talán ha kicsit odébbmozdulnának…

A tömegszerűség. Első nézésre megint csak minden rendben, a figurák hangsúlyozottan körplasztikák, A szoknyaráncok, a lila kabát önárnyéka. De miért vízszintes zárású a második szoknya alja? A házak pedig paravánok, vagy még inkább makettek egy terepasztalon.

Az anyagszerűség. Föntebb már utaltam rá. Ezenkívül az előtér hangsúlyozottan, megfoghatóan: föld. Föld, de gyanúsan sík ez a felület, és a mellékalak lábainál még tükröz is. Tócsa? A szoknya melletti terület pedig aránytalanul világos, ezért anyagtalan. Ilyen a bal alsó mező zöldje is, szinte fluoreszkál ! A fatörzs: anyagszerű. A lombok viszont teljesen értelmezhetetlenek. A jobboldali, vakító ég konvencionális, akár „vihar után", fönt azonban zavaróan összemosódik a barna lombfelhővel.

A felületkezelés egységesnek hat. És mégis! Atmoszférikus, nagybányais, oldott-elmosott felületek. Ugyanakkor szinte a gesztusfestés lendületével megoldott, de egyszersmind trecento felfogású is: a tájat csak megidéző, a foltokat egy-egy színfelülettel kitöltő ábrázolás.

A kompozíció összességében centrális. De a középpont szándékoltan, zavaróan kettős (a két összetapadó figura, sőt valójában a köréjük gyülekező házak foltja is az).
A mellékmotívumok sugárirányban rendeződnek, mint a mágnes erővonalait mutató vasreszelék. A középponttól távolodva a kép egyre üresedik, a festésmód elnagyoltabb és lágyabb. Mintha a fotógép lencséje csak középen rajzolna élesen. A főalak szikár, egyenes tartását fokozza és aláhúzza a barna kerítés, a házak, a póznák, a fa függőlegese.
A hangsúlyozott középtengelyes szimmetria ünnepélyes, szinte szakrális. Az öregasszony a lépő póz ellenére is statikus. Elölnézetből mozgása alig látszik. Ez az ellentmondás is feszültségokozó.

A képtéma olvasásából adódó további gondolatok: Kik ezek? Miért néz vissza a lila nő? Ismernék egymást? Mért csak ketten élnek ezen a földön? Hol vagyunk tulajdonképpen?

Nagyon nagy kép. Megidéző erejű, drámai. Vészjósló. Legközelebbi rokona számomra Csontváry *Éjszakai sétakocsikázása*. Az is irracionális, és ugyanilyen elképesztő abszurditásokkal építkezik.

1983

1983.04. // C.01204 // **Mire jó egy román út?**

A Szövetség „Tájékoztató"-jába, és egyben hivatalos útibeszámolónak szánva.
Megjelent 83.7.
Sajnos jól meg kellett volna húzni.

Nehezen állt össze ez a turné. November helyett március, ki tudja miért. „4 magyar festő kiállítása Bukarestben". Eleget jártam már arra, állampénzen is.
Még egyszer? A képeim szebbek, mint én. Vásároltam egy kiállítás-megnyitási zakót.

83.03.28. **HÉTFŐ** este, repülővel. Kiss Zoltán László, én, Kovács Béla a Műcsarnoktól, Csavlek András két nap múlva jön utánunk, Eigel István nem tud jönni. Hotel Union, a Galéria innét két ház.

KEDD reggel 1/2 7-kor ki, fotózni. Szeretem ezt a várost. Szerencsére a párkánymagasságot szabályozó törvényt akkor hozták, mikor már álltak a házak. A belváros házai nem igyekeznek hasonlítani egymáshoz, jól áll nekik. Összevissza; kiváló ízléssel. Kedves nyüzsgő görbe reggeli utcák - súrolófényben.

Délelőtt: Az elnöki rezidenciával bölcsen egybeépült Múzeum. (Mégsem bölcs. Rendszerváltáskor elpusztult! Leégett! 92.8.) Már 20 éve feltűnt miénknél kulturáltabb installációja. Őskori kerámiától kezdve: kelyhek, ikonok, miseruhák. Egy XV. sz.-i arany-bordó oltárterítő előtt hosszan üldögélek (a márványpadlón). Utolsó terem: mexikói alkalmi kiállítás – evvel szerencsém volt – világhíres prekolumbiánus idolok. Az emeleten aztán festészet, igazi. És nemcsak Rembrandt – Memling, Van Eyck – Brueghel, hanem Grigorescu és Andrescu is. Már az első napon boldog voltam.

Hazafelé egy kis galériában egy idősebb hölgytől textilkollázsok, meglepően jó (Geta Bratescu). Volt még egy beszélgetés a Szövetség székházában is, a hivatalos részt Béla intézte. Megtudtuk, ha , 77-ben a közgyűlés még negyed órát tart, ma nem élne festő Romániában (földrengés).

SZERDA. Mercedes mikrobusszal Brassóba. (A kolostorvidéket, amit kértünk, nem lehet két nap alatt megjárni.) Európa legkeletibb gót katedrálisa – karcsú, sötétkék egyenzakós diákok támasztják a falát – óraszünet a gimnáziumban. Fölsétálok az óváros végéig, ahol a (nyáron) csodazöld domboldal kezdődik. Valahogy még a troli is békés-múltszázadi ebben a környezetben.
A főtéren ebéd, az étterem mellett könyvesbolt. Zolival itt veszítjük el először a mértéket. (Holott én nem gyűjtök könyvet.) Akkor néhány szót a román művészeti könyvkiadásról. Igaz, a színeket általában szebben nyomjuk, művészeti értékeiket bemutató kiadványaik választéka elbűvölő. Óriás album a prehisztorikus kincseikből. Avignon büszkesége egy kis idol, itt kosárszámra. Könyv az üvegfestészetről. Külön-külön a középkori kolostorokról, okkal.
(A Sucaeva környéki híres monostorok legutolsó sétány-tipegőköve is gondosan tervezett, és karbantartott.) Külön a kultúrtörténeti periódusok. Németül, angolul is. Aztán a Kriterion kiadó, magyarul: Marcus Aurélius, Galilei, Szabó Dezső. Bornemissza Anna szakácskönyve 1680-ból. (Végy húsz tikmonyt...) 8,2 kg könyvvel térek haza, Zoli még vagy 8 lemezt vesz. 100 lej (150 Ft) napidíjból.
Délután Bran vára, tán 20 kilométerre. 1940-ben még itt lakott a királylány, nem csodálom. Sziklabérc tetején, galériás várudvar, repkénnyel, kúttal, narancsfarkú szürke madarakkal. Szobácskái (egymás hegyén-hátán) a sárospataki Vörös-toronyra emlékeztetnek. Tolmácsunk – fáradtszemű szőkített néni – a hegy lábánál vár minket, a szíve miatt. Később kiderül, válogatott-keret-alpinista volt. Egyszer eltévedtek hóviharban, túlfáradva zöld nyári rétet vizionált.
Este valahai Eszterházy-pincében vacsorával egybekötött nemzetközi folklór-show; a többiek végignézték.

1983

CSÜTÖRTÖK. A délelőtti program előtt még elloholok a helyi képtárba. Grigorescu (1836–1907) a Van Dyckos színű teheneivel, megint átkozottul jó. Jó még: Petrascu, Ion Mattis Teutsch (1884–1960); fia, unokája is festő; Vasile Grigore (1935–), Gheorgie Anchel (1933–), ki tudna közülünk egy kombájnt metafizikusra megfesteni - jól?!
10 óra, a Szövetség itteni háza, kávé, beszélgetés. A kapott adatok nyilván pontosak: informátorunk az itteni szövetségi elnök, egyben a Népfront-összekötő, a városi tanács kulturális megbízottja, a múzeum igazgatója, pártfunkcionárius, és delegálva van a bukaresti központi művészeti tanácsba is. Festő. Itt művészdiploma után mindenki köteles 3 évet munkahelyen tölteni. A jobbak választhatnak először. Utána is, gyakorlatilag mindenki állásban marad. A festők 80%-a tanít.
Délben föl 1800 méterre Poliana-Postavaru, sílifttel, tényleg Svájc. A borsos levesből egy fél marha lóg ki, a főzeléket már nem bírom. Bukarestnek tartva útközben Sinaiában egy középkori kolostor. A virágágy szélén, lócán, őszszakállas pópa sütkérezik a napon. (Hány száz éve?) Minden mozdulatlan, szél sincs. Egy kisvárosban még megállunk: Grigorescu háza. Sötétre pácolt fenyőburkolatú műterem. A fényszűkéért bőven kárpótol a fenséges atmoszféra. Szegény, csacsi, racionális XX. századunk: Körben képek, tengeri táj, katonalovak, kedvenc tehenei olajban; jó.

PÉNTEK. A délelőtt szabad. Tolmácsunk (hivatalból, tudom) mindenáron le akar beszélni a híres régi zsidó temetőről, hogy a földrengésnél mind ledőltek a kövek. Megnyugtatom, nekem elég az a fele is, ami feltehetően a hátára esett. A temető szigorúan zárva ünnepek miatt. Kénytelen vagyok megtenni apósomat ide temetettnek. 3/4 óra a portán. Aztán bent. 35 000 kő, de nincsenek olyan szépek, mint fönt, Bukovinában.
Délben kiállítás-megnyitónk: Galéria Caminul Artei. Kb. Ernst Múzeum, kicsiben. Megnyitóbeszédében Kovács Béla április negyedike alkalmából munkásságunkat, a szovjet és a román felszabadító hadsereget méltatja. A mongol és a koreai nagykövet gratulál a magyar nagykövetnek. A kiállítás jól hat. 70 ember, rádió, TV. Utána 2-től 1/2 5-ig díszebéd egy tükrös-velencei csilláros palotában. Nagypéntek lévén hústalan ételt kérek, az Arta főszerkesztője a magyar kultúrattaséval azon vitatkoznak, ehetek-e halat.
Este egy magyar grafikuslány rézkarcai és puliszkája. Megtudjuk, hogy a román színjátszás tényleg világhírű.

SZOMBAT. Ion Gheorghiu (1929-) műtermébe két taxival. Nonfiguratív, vagyis inkább absztrakt, dekoratívba hajló, szép színekkel. Velencei biennálés képei. Aztán át a Museul Collectilor de Arta-ba. A földrengés nem volt tréfa. Múltkor még sok félbevágott magas házat láttam. A múzeumok újjáépítése majd később, addig is egy palotába gyűjtötték a kis magánygyűjteményeket. Talán 50 terem, Louvre. Sivák és elefántcsont Buddhák, rengeteg gyönyörű szőnyeg-, fegyver- és ékszergyűjtemény, ikonok, aztán hazai és külföldi festmények. (A kollekciókat együtt tartották, szerencsére.) A képek közepesek, jók és nagyon jók, már ahogy ez lenni szokott.

És akkor egy Bonnard. Képcsarnoki méret, 80x60. És itt elakad a mese, a csevegés, itt sírni vagy táncolni, vagy nem tudom mit – leírhatatlan. Miért él tovább egy festő egy ilyen kép befejezése után. Mit remél? És én? Aki aligha fogok...
A teremben különben még volt egy Picasso, két kiváló Utrillo, Matisse, Derain is. A Bonnard-t próbáltam lerajzolni, hogy valamennyire memorizáljam. A negyedik beszaladó hivatalnok ezt utólag kivételesen meg is engedte.
Aztán az előtérben kábultan kanalaztam a joghurtomat.

Vannak emberek, akiknek Romániáról beszélve-ítélve nem jut eszébe a suceavai kolostorvidék, a Nemzeti Múzeumuk, Grigorescu, a bukaresti belváros a sétálókkal, az egész élő gyönyörű román kultúra. Akik ezt elfelejtik, lusták gondolkodni. Igen, van más is. Itt nincs?!
A késő esti repülővel jöttünk haza. Kapukulcs. A család alszik. Zoli tanácsára előkeresem Hölderlin Hüperionját.

1984

1984.03. // C.01425 // kérdőív **kanadai csoportkiállításunk katalógusába**

a kiállítás csak terv maradt

1. Miért festesz?
Mert itt hiszem magam a leghasznosabbnak.
Mert már egyszer belekezdtem.

2. Mi a feladata a munkádnak?
Országépítés.

3. Mi a napi, heti, évi festőprogramod?
Napi: esetleges
Heti: nincs
Évi: Homályosan, messze, nagy hegyeket látok magam előtt.

4. Szeretsz festeni?
Nem. De néha megrendül a föld, mégiscsak.

5. Hogyan készülsz fel az aznapi munkára?
Az ébrenlét első három órájának feszes és begyakorolt programjával.

6. Milyen típusú konfliktusaid vannak állvány előtt állva?
– biológiai: gyakori fáradtságom
– szellemi: hogy nem jut eszembe, ami kéne
– lelki: lesz-e már csoda itten, vagy nem?!

7. Áll-e melletted valaki, és ki (kik), persze gondolatban, a kép csinálása közben?
Pilinszky a fotelemben nézi cigarettája végét.
Klee föl s alá sétál a műteremben.
Szüts meg mindig belebeszél.

8. Hány lépésre tervezel előre egy képet? (Mint a sakkozók) –
Elképesztően kicsi apróságokon múlik az egész. Tervezhetetlen, beláthatatlan. Elgurult spulni után tapogatózás sötét szobában.

9. Van-e állandó „szellemi múzeumod"?
Igen, de nem nézegetem. Olykor vitaérvként használom.

10. Vannak-e kamaszkori ideáid, amik átmentődtek a szakmádba?
Igen. A szakmáról: hogy ez egy kurva fontos dolog.
Magamról: hogy kiválasztott vagyok és győzni fogok.

11. Mire lenne szükséged szakmailag?
Első válasz: semmire (Epiktétosz rábólint)
Második válasz: sikerre, sok szeretetre, dicséretre, határidőkre, megbízásokra.

12. Mi hátráltat a munkádban?
Semmi.

13. Hogy méred magad?
A félkész képet: az előző pillanathoz.
A kész képet, ha lírai: a Tor zum verlassenen Garten-hez, ha dráma: A Todesengel-hez (Klee-képek).
Magamat: egy 50 éves piarista paphoz (ritkán találkozunk) [Jelenits].

14. Honnan szeded képeid témáit?
Az a négy forma, amit az elmúlt 20 évben kitaláltam... még működik.

15. Van-e maradandó szellemi kapcsolatod befejezett képeiddel?
A tegnapelőtt festett remekmű ma már nem tud megvigasztalni.
De néha mégis, egy kicsit. Egy régi lány a villamos ablakából.

16. Mi a szerepe a véletlennek a munkádban?
Én – tévesen – azt hiszem, hogy ő fest helyettem.

17. Mi a napirended? (a szokásos)
6.40 vekker
bébitej cumisüvegbe (gyakran mellémegy).
34 p. jóga
19 p. futás (Szigligeten 20 és fél)
két meleg szendvics teával.
olykor 60 p angol fordítás.
egy ásítás, majd kezdek festeni.
délben 2 óra alvás pizsamában.
délután a munka és a család keveredik.
1/2 11-ig akkor még ágyban kis olvasás.

18. Hány napot festesz egy évben?
Azt így nem jegyzem. Szándékom szerint minden munkanapon.
Gyakorlatban kb. heti 4 nap.

19. Hány képet festesz évente?
30–35-öt kezdek, aztán 2–3 évig folytatom őket.

20. Foglalkoztat-e befejezett képeid sorsa?
Igen. Opuszszám, iktatás, diapozitív-archiválás, szerepeltetések jegyzéke.
A jobb képek: nem örülök, ha magángyűjteménybe kerülnek, viszont főművet jobb képtárnak ingyen is.
Rossz képek: szerencsésen otthon maradnak, rendszeresen szelektálom, irtom.

21. Magyar festő vagy?
Igyekszem megakadályozni, hogy a fontos képeim külföldre kerüljenek. Ennyiben.

22. Milyen művekhez menekülsz, ha baj van?
Gondolati naplóm gondolataihoz. Más ritkán segít.

23. Mire vágysz?
Nyugodt haláltusára.
Végső győzelemre.
Picivel több napsütésre.

1984.09. // C.01476 // **Balassagyarmat, kiáll. katalógusba**
1985. ápr. 5–25.

valamikor úgy gondoltam,
egyszer lesz egy nagy fehér műtermem,
és reggelente első pillantásom a készülő képre esik majd.

aztán felnőttem, és lett egy nagy fehér műtermem.
és ágyamból csakugyan a készülő képre látok.
ami – hiszen befejezetlen – szinte mindig nyomasztóan rossz.

de azért felkelek.

1986

1986.05. // C.01666 // **beszédem Bálint Endre ravatalánál**

Kedves Bandi! A fiatalabb kollégák, a tanítványok, a tőled indulók nevében búcsúzom tőled. Akik megfordultak nálad, pitvarodba jártak, pitvarodba tartoztak ideig-óráig. Ideje és helye van, hogy megköszönjük életedet.

Köszönjük, hogy tanulhattunk tőled ecsetkezelést és világképet. Hogy használhattunk téged, s végül elhagyhattunk téged, mint ez mindig is a dolgok rendje volt. Köszönjük a környezetedet, a műtermedet. (Milyen jók is azok a helyek, ahova érdemes járni, de nem kötelező!) A különös és fanyar tárgyaid halmazát. Azt a fájdalmas, izgatott és kérdésekkel teli kapcsolatot a tárgyakkal, amely ott lüktetett a szobádban is. Hogy mi is ez az egész háromdimenziós dolog itt körülöttünk. Köszönjük falaidon a képeket, a Vajda-rajzokat. Az üvegezett könyvszekrényt a reprós-albumokkal, mindig mutattál közülük valamit. Köszönjük vállalt munkádat: a figyelmedet irántunk, a beszélgetéseket, a véleményt és ellenvéleményt. Ítéleteket és anekdotákat. A szűkebb és tágabb értelemben vett korrektúrákat, az életkorrektúrákat.

Másodjára: köszönjük szenvedéseidet. És itt nem is a betegségedre gondolok elsősorban, amely végül fallal zárt körül. Amellyel kínnal kínlódtál. (Testi szenvedésed által eleve külön sorsra választódtál ki.) Hanem arra a mérhetetlen belső csatározásra, ami nem csak jó műveiden, hanem minden könnyű szavadon, meséiden, minden irónián és groteszken átvérzett. Nem tartoztál a nyugodt mosolyú zakós férfiak közé. Hiteddel mindennap újjászületők kételyeid birkóztak.

Ez minden gondolkodó ember sorsa. De ilyen tetézett, túlcsorduló mértékkel, Bandi? Azt hiszem, helyettünk is szenvedtél, kétségeid minket tanítottak, és minket erősítenek ma is. Nem volt hiába.

És végül köszönjük, amit országunkra hagytál. A kultúrával élő magyar emberekre. A jó képeket. Az okkereket és tűnődő-sápadt szürkéket. Külön köszönöm a Szomorú história négy képben című olajképedet, amely olyan fontos mű, mint Ferenczy Három királyokja, vagy Farkas István Szirakuzai bolondja. Itt lehullik minden maszk és minden póz, minden grimasz. Ebben a képben nincs önsajnálat. Ez nem romantikus titokkeresés. Mi ez a kép?! Nyugodt megérkezés és megállás, csöndes, figyelmes szemlélődés a nagy tó partján, a lét határánál. Hibátlan, pontos munka. Remélem előbb-utóbb múzeumba kerül, mindnyájunk örömére.

1986.07. // C.01680 // **Mátraalmási Művésztelep zárókiállítására megnyitóbeszédem**
(Salgótarjáni Múzeum)

Salgótarján, vagy mondjam ki rendesen, ahogy most megtanultam: Sálgóótálján, meghívott minket egy hónapra kosztra-kvártélyra dolgozni. Köszönöm, köszönjük! Salgótarján jó formáját találta evvel a mecénálásnak. Pedig okosan beleavatkozni a művészek életébe, mecénálni nem is olyan könnyű. Nézzünk néhány példát.

Azt hiszem, frankfurti az az állatkerti kísérlet, hogy a majmoknak ecsetet adtak. Élvezettel mázoltak a fehér papírra. Egy idő után aztán megérttették velük, hogy a kész rajzért mindig kapnak egy banánt. Az állatok elkezdtek egyre gyorsabban és gyorsabban dolgozni, végül egy-két vonás után nyújtották a kész művet.

Menjünk tovább. Az Egyesült Államokban egy gazdag mecénás művésztelepet létesített. Tudta, hogy a művészek gyakran nem szeretik egymás szagát, ezért a műteremlakásokat egymástól jó messzire, egy erdő közepébe telepítette. A vendéglátás teljesen ingyenesre volt meghirdetve, s hogy az étkezések idejére se kelljen összegyűlni, a dolgot úgy szervezték meg, hogy majd a személyzet hordja ki az ebédet külön-külön a házakba. A művésztelepre azonban senki nem jelentkezett, üresen áll.

Más. Észak-Koreában a festők kötött munkarendben dolgoznak. A kiemelkedő művészek közül néhány engedélyt kap, és ők festhetik a tömegjelenetek közepére Kim Ir Szen és Kim Jong Il portréját.

1986

Kubában a festők egyszerűen fizetést kapnak. Maguk sem tartják a szisztémát célravezetőnek.

Norvégiában, ha jól emlékszem, a művészek minőségi kategóriákra vannak osztva, s ha jövedelmük nem éri el a megállapított minimumot, az állam kiegészíti.

Hódmezővásárhely mecénálással tönkretett egy nagynak induló festőt.

Hát végül is hogyan kell mecénálni?

Nem tudom. Gondolom, hol így, hol úgy. Például, ahogy most Salgótarján tette. Talán egyszerűen: szeretni kell a művészeket. A szeretet persze nem érzelem, hanem alkalmazkodó, okos munka. Például így: Mátraalmáson, ahol most dolgoztunk, sokan foglalkoznak gombagyűjtéssel. Ez úgy néz ki, hogy kosárral járják az erdőt. Az ehető gombákat leszedik, a mérgesgombát pedig fölrúgják, nehogy véletlen valaki fölszedje. Ez: élő szeretet.

Köszönöm a figyelmüket! A kiállítást megnyitom!

1986.10. // C.01713B // **Ima a békéért**

megjelent: **„Magyar Családi Kalendárium"** *1988.*
szerk: Horgas Béla–Levendel Júlia
(Népfront, Családvédelmi Tanács)

Itt vagyok előtted, Uram!
Taníts engem a békére, Uram!
Taníts meg minket a belső békére, Uram, mert ez a világbéke feltétele!
Béke belül, és megőrizni mások békéjét is.
Békében akarok élni, Uram!
Békében, először is önmagammal. Különben hogyan élhetnék békében másokkal?!
Békében, tehát: elfogadva minden tévedésemet
sutaságomat
ügyetlenségemet
tehetségtelenségemet
minden csacsiságomat.

Másodszor – és ezután – békét teremteni a világban.
Békében élni, nem haragban.
Békében kislányommal, amikor éppen 217-edszer
felejti égve a villanyt a fürdőszobában
– a legrejtettebb gondolatomban is békében akarok élni
avval a Közért-pénztárossal, aki időnként becsap
– avval a harmadik emeletivel, aki részegen időnként
lehányja a lépcsőházat
– Uram, teljes szeretetben akarok élni avval a fekete bőrnadrágos
sráccal is, aki folyton a magnóját bömbölteti
add Uram, hogy mindent megtegyek a szeretetért, vagyis a
békéért; amikor zavarnak
amikor elkésnek
amikor figyelmetlenek
amikor kihasználnak
amikor elfelejtik, hogy
amikor tönkreteszik, pedig

Harmadszor, Uram, a többieknek kérek békét.
Különösen azoknak, akiket én zavarok
akiknek én vagyok kellemetlen, bántó
akiknek én okozok bajt, sérülést, kárt

A béke ellentéte nem a háború.
A béke ellentéte a szeretetlenség.
A mauthauseni koncentrációs tábor közepén békében élt
az a magyar asszony, aki háromszor is megszökhetett
volna, de nem tette, mert látta, hogy néhány embernek
nagy szüksége van itt az ő szavára, jelenlétére.

Uram, ha mi magunkkal és másokkal békében élünk, számunkra
az a világbéke.
Jöjjön el a Te országod!
Amen.

1987

1987.02. // C.01736 //

MÓRI KIÁLLÍTÁS – INTERJÚ

Nagy Benedek, móri szobrász a móri zártláncú TV számára.

úgy tudom, a megnyitó napján ment adásba.
(éppen a Stúdió '85 Tv-interjúmról beszélek, amikor észrevétlen már bekapcsolta a kamerát)

...egy művészetpolitikai ötlet volt engem a pénzről beszéltetni. Akkor épp az elmúlt hetekben volt egy Stúdió-műsor egy panaszos művésszel, hogy ő nem tud megélni, és anyagilag bajban van, no azt mondja: beszéljünk Váli Dezsővel csak az anyagi helyzetéről. És én csak a pénztől beszéltem. aztán leforgatták nekem, hogy hagyjam jóvá, és én jóváhagytam, mert az embereket ez biztosan érdekli. Amit én mondok a művészetről, az lehet hülyeség, lehet specifikus, az lehet szakszerű, ilyen, olyan, de hogy miből él meg a festő, aki olyan furcsa társadalmi helyzetben van; senki nem kérdezi, hogy hány képet fest, senki nem várja, hogy mikor lesz kész a képpel, senki nem tudja, hogy jövőre fog-e dolgozni, vagy nem, semmit nem tud, és senki nem számoltatja el. Ha alkot, akkor esetleg elfogadják, amit csinál. És az ember egyébként miből vesz cipőt és a gyerekének iskolaköpenyt szeptember elsején?! Én a Déry Tibortól megtanultam, hogy a pénztől nem szégyen beszélni. Elmondtam, hogy tavaly 156 ezer forintot kerestem a Művészeti Alapon keresztül, ez a következő tételekből állt össze: évente körülbelül három képet megvesz tőlem a Művelődési Minisztérium, 35–40 ezer forint egy kép.

Ezeket kiállításokra viszik, múzeumoknak. Ez ugyebár 120 ezer forint, és egyébként az elmúlt években mindig kaptam egy-két díjat, és annak kapcsán a képet is esetleg megvették – vagy nem, hát tavaly nem tudom – 150 ezret kerestem, az emberek figyelnek, tudják mennyit keresnek és beszorozzák 12-vel, - ez a pasas jól él, vagy nem jól él. Elmondtam, hogy nekem tök mindegy, hogy hogy élek. Rég gazdag lehetnék, ha abba belementem volna, hogy a képeimet külföldre megvegyék. Mert most éppen olyan a lapjárás és olyan az érdeklődés, hogy a magyar művészeknek a 80%-a abból él, hogy az olasz, francia, német, holland - egy barátom meg egy norvég galériával van kapcsolatban. Ha kint elad, egy részét megkapja valutában, abból a pénzből tud utazni, a többi részét megkapja forintban. Én azt mondtam, hogy az én dolgaim maradjanak itt a magyar kultúra számára, az én dolgaim ne kerüljenek ki külföldre. Így evvel az egésztől elvágtam magam. Keresnek külföldről és keresnek budapestiek is, galériák, és kiderül, hogy nem tudok velük mit csinálni, nem tudnak velem mit csinálni, mert az a kikötésem, hogy ha egy mód van rá, a képek ne kerüljenek külföldre.

Így ettől teljesen elvágtam magam, és mivel nekem ágy fölé akasztható képem alig van – kiállítási méretet szoktam festeni – nekem nincs magánvevőm, én nemigen tudok eladni magányszemélynek, nem is nagyon keresnek meg, én abból élek, hogy az állam vásárol tőlem.

Az, hogy a képek itthon maradnak, ebben mi motivál elsősorban?

Én azt mondom, hogy én nem vagyok akkora művész, hogy a magvaimat az egész világra szétszórjam – akkora művész vagyok, illetve lehet, hogy vagyok, hogy ennek a Magyarországnak szüksége lesz 50 év múlva, vagy már 20 év múlva ezekre a képekre, hogy tudniillik egy kiállításra visszakereshető legyen. Na, most a múzeum, az más kérdés - én attól nem leszek boldog, hogy én kapok x ezer dollárt és egy müncheni fogorvos várószobájában lóg egy Váli kép. Az én fogalmaim szerint az a kép a magyar kultúra számára... mintha földaraboltam volna. Ott 10 ember megjegyzi, hogy ez egy magyar festő. Természetesen külföldi múzeumnak adok, van erről éppen szó – de hát ez egy más kérdés. A dolgaim ott Magyarországot reprezentálják, egyébként technikailag: a kép visszakérhető egy kiállításra.

Igen. Amiről itt most beszéltünk ez kicsit spekulatív. Végeredményben a magyar művészeti életről, a magyar alkotásokról beszélgetve, hogy bizony fontosak a kiállítások és bizony fontos lenne a művészeti oktatás. Mondtad, hogy belsőépítész az eredeti szakmád és volt nekem egy érvem, ami talán vulgárisan hangzott egy kiállítás megnyitásán, hogy a művészeti oktatás hiányának tudható be például az is – most ez nem belsőépítészet, hanem külső építészet –, hogy a nép óriási pénzeket ad ki ormótlan, aránytalan építményekért, aminek egy ötödéből megépíthetné a saját kis házát, vagy felújíthatná.
Ilyen nyelvre próbáltam én ezt lefordítani – hogy miért fontos egy kiállítás, és miért kell erre hangsúlyt, és ha úgy tetszik pénzt fektetni, áldozni.

Egyébként pénzt is, de nem feltétlen pénzkérdés. A kultúra a Szent Fölösleges tartománya. Az ember-voltunk ott kezdődik, ahol a pénz fölé kerül. Mert élni, enni, utódot nemzeni: kell, ez van. És ezen fölül mit csinálunk, ami nem kötelező. Hogy foglalkozunk önmagunkkal, foglalkozunk másokkal, foglalkozunk a széppel, foglalkozunk a múltunkkal, a kultúránkkal - ez már a személyiség döntése. És itt valóban elcsúszhat egy ország kultúrája, egy falunak, egy városnak a kultúrája, a múltja, és itt vissza lehet szedni az értékeket, meg lehet őrizni és innét nézve, Magyarország közepéről nézve nem tudom, hogy mi bennem a magyar. De tudom, hogyha jönnek külföldiek, van ilyen megjegyzés, hogy érezhető, hogy magyar.

1987

Én ezt innét nem hallom, mert a magamét csinálom, és nem magyart akarok csinálni, és nem népit akarok csinálni, hanem azt csinálom, amit a tanultságom, a kulturáltságom, az ország körülöttem lévő vizuális és tudati látványa és én abból valamit csinálok. És állítólag ez magyar.

Én nem fogyasztom a zenét. Tudom, hogy az egy állati értékes dolog, és az emberi kultúrának egy nagyon fontos területe, én egyszerűen nem tudom használni, nem vagyok rá képes. Nekem ez nem adatott meg. Na de attól tisztelem azt, és ... mindenki röhögött rajtam, én a Nemzeti Színház javára adtam kétezer forintot, mert úgy gondoltam, az az én dolgom is. Azt hiszem, hogy itt csak így lehet, szóval a világot nem a szürkezakós állami férfiak váltják meg, vagy, hogy... hivatalból nem úgy lesz béke és szeretet a világban, hogy kitaláljuk, hanem úgy, hogy a családok és a falvak és a szomszédok jóba lesznek, mert ez a szeretet alapja és a béke alapja... szóval a kisközösségekben hiszek nagyon. Hogy úgy kell nevelni a gyereket, a gyereknek olyan megértőnek kell lenni a saját szüleivel, a tanárral, nem lehülyézni a tanárt - ezekkel kezdődik. Tisztességgel használni egymást és szolgálni.

Ezt szoktam használni a nonfiguratív festészetre vonatkozóan is, hogy valljuk meg, hogy ezer emberből egy vagy kettőt érdekel igazán, de azok révén ez bekerül ám a csatornába. Azt, hogy ma meg lehet csinálni egy reklámgrafikát úgy, egy utcai figyelemfelhívó plakátot, abban benne van, hogy az ország tudatába beleégett a kubizmus, a vonalakkal, derékszögekkel való érzelemátadásnak a módja. A századforduló korában egy Kassák-féle grafika egyszerűen nem működött volna, azt mondják, hogy hülyeség, nem volt benne a kultúrában, alkalmatlan. Aztán a képzőművészet behozta a területre, az egész reklámgrafika körülbelül képzőművészeti effektusokra épül.

1987.04. // C.01765/2 // **ERNST MÚZEUM, HÉT MŰVÉSZ – kiáll. katalógusba**

KEDVES M!

száraz, adatszerű önéletrajzot kértél.

születtem	1942
diploma	1967
első kiállítás	1969
önálló kiállítás	19
külföldi szereplés	14
olajkép eddig	826
ebből megsemmisítettem	507
köztulajdonban	43
magántulajdonban	161
díj	10
kitüntetés	1
gyerek	2
összesen	6691

Szerinted ez elég?

és az

IGAZI ÖNÉLETRAJZ

1951 májusában föltett kérdésemre
1983 augusztusában megtaláltam a választ.

Most már mindegy, meddig élek.
De addig: szolgálatban vagyok.

1988.02. // C.01901 // **Derkovits-díjasok kiáll. katalógus**
...Volt ösztöndíjasok mondják:

Váli Dezső (1977)
„Nem vagyok lázadó alkat. (A hiba nemcsak másokban van.) Nem hiszem, hogy az irányítók csacsibbak az általuk vezetetteknél, általában. Belsőépítész diplomával, de már 8 éve csak a festésnek élve igenis fontos volt, hogy az apparátus munkásságomat 1977-ben Derkovits-díjjal minősítette. Szeretem, ha megdicsérnek. Evvel egyébként megkezdődött életem máig (?) tartó korszaka, boldog korszaka, amikor is képeim eltartanak, engem és családomat – ha szerényen is."

1988.02. // C.01950 // **„Hírlevél"** 1988/7.
A M. Képzőműv. Szövetség belső tájékoztatója

TILTAKOZOM!

Tiltakozom, ha agyonvertek is!
Olvasom a 88/1 Hírlevélben az Országos Kiállítás tervezett koncepcióját. Hogy a kitűzendő tematika (környezetalakítás, környezetvédelem) majd módot ad nekünk bizonyítani, hogy minket! igenis! érdekelnek! a: „társadalmi, nemzeti kérdések"
és hogy így jobban látható majd
„művészetünk társadalmi hasznossága"!
Juhhé! Tehát hasznos a művész, ha megoldja a bonyhádi gyöngytyúk-farm égető problémáit.
Honorárium és különdíjak élőcsirkében.
Tessék mondani, ezt őszintén tetszettek gondolni?!
– Vagy netán taktikából?
– Egy kis manipulálás?
Egyik se jobb.
A helyes hozzáállásért tessék a Hírlevél 3. oldalára visszalapozni, Bujdosó Ernő cikkéhez:
„A műalkotás nem konkrét, előre megfogalmazott igényünket elégíti ki."
Pont. Ennyi.
Az országos kiállítás tehát szerintem legyen egy olyan kiállítás, amely országos kiállítás.

88.2. Váli Dezső

Megjegyzés:1989-ben - később meghatározandó időpontban – ismét Tavaszi Tárlatot tervez a Szövetség a Műcsarnokban.

(A szerk.)

1988.04. // C.01930 // **Oravecz Imre: „1972 szeptember" kötetéhez**

A **„Kritika"** *folyóirat számára*

Kedves Imre!

Megkaptam új kötetedet. Hát megnehezítettem magamnak a dolgot, hogy nem azonnal, még olvasatlanul köszöntem meg...
Szomorú könyv, nagyon szomorú. Ahogy egy üres csónak sodródik a vízen, lefelé. És nem tudom biztosan, rendjén van-e így, – bár olvasata: gyönyörű. Elszédített, régi fájdalmaimat tépte föl – igyekszem majd szakszerűen és gyorsan túltenni magam rajta. A szomorkodás bűn.
Tudod, én annyira más utat választottam. Szokásosan az ember a párválasztás munkáját úgy 25–30 éve között letudja, majd hivatása felé fordul. Huszadik éve élek nehéz házasságban (van könnyű?) – tisztességesen. Olykor rendetlen vágyaimban Borghes mondatával kúrálom magam: „aki öt percnél tovább gondol egy nőre, az nem férfi." De túl a tréfán: hiszem, hogy sorsunk kezünkbe adatott.

Ezért nem értek egyet. Bár lehet, hogy az egyszeri rádióhallgató módján csak a Szabó család sorsán aggódom.

Isten útjai sokfélék. És minden szenvedést tisztelek, akár saját bűnből fakad, akár másból.
Nagyon szépen beszélsz a szenvedésről. Egyébként.
szeretettel üdvözöl:
Váli Dezső

A *Kritika lap* - „magán jellegű írás" - nem fogadta el.

1988.09. // C. 01929

„SEMMIT SEM AKAROK, CSAK TISZTESSÉGESEN ÉLNI…”

Interjú Váli Dezső festőművésszel **MOZGÓ VILÁG** *1988. 9.*

– Tudjuk, semmit nem bízol az utókorra, műveidet számozod és lajstromozod, beírod meg átírod, fotózod. Miért?

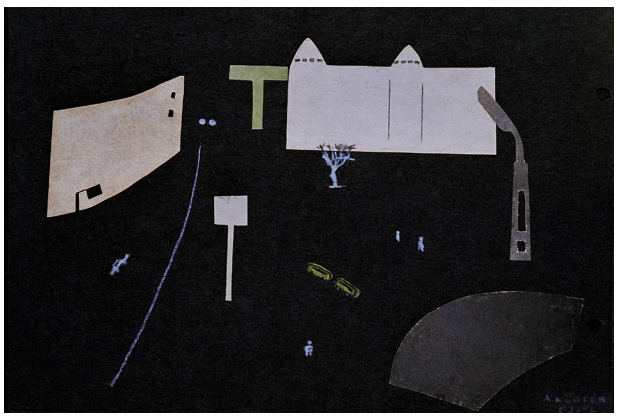
– Mindig fontoskodok, főleg azért. Meg jó játék. Sokkal jobb evvel foglalkozni, mint festeni. Bocsánat.

– Utóéletüket is figyelemmel kíséred…

– Igaz. Épp most vásároltam vissza egy műgyűjtőtől két fontos képemet. Elég erőszakos voltam. De félő volt, hogy eladja külföldre, ígérete ellenére. Szerencsére elég olcsó voltam… 83-ban pedig nem kis munkával visszaszereztem a Nemzeti Galériából egy gyenge képemet. Ott rögtön a raktárfolyosón darabokra törtem, az osztályvezető rémületére. Választhattak helyébe a műteremből, akármennyit. Kettőt vittek.

– Elmondanád, hogyan kezdted, milyen témákkal foglalkoztál, mik voltak az alkotói korszakaid?

– 1942-ben születtem, vagyis 46 éves vagyok. Tizenhét éves koromban találtam föl a festészetet, egyik napról a másikra. Bár Kleet már gyerekkorom óta csodáltam, a Todesengel vagy a Seefahrer a legfontosabb képeim, máig. Miket festettem az elején? Absztraktokat és szürreálisba hajlókat. Első képem a *„Körtér éjjel tán – B/1959/01”* - ott laktam ugyanis. Aztán a „Háború” meg „Villamosszerencsétlenség”, mert ilyet többet is láttam az ablakból - iszonyat volt. Van egy kis absztrakt képem , 62-ből a Vattay-gyűjteményben, abban már nincs semmi bizonytalanság. Akkoriban Magyarász Imre, Máté Gyula, később Sugár Gyula festőművészek voltak a mestereim. Jártam hozzájuk mappával, papírra festett olajképekkel. 1962–67.: Iparművészeti Főiskola, belsőépítész szak, ki akartam kerülni a Képzőt.

Az ország legokosabb emberei tanítottak akkor ott. Az oktatás figyelmes és családias volt, nem kergettek nagyhatalmi ábrándokat. A rajzoktatás is jó volt; fejek, aktok, nyaranta pedig utcák és dombok – évekig. A főiskolán az építészet teljesen magához vonzott, elbűvölt. Nem is festettem akkor két évig. Utána lelki válság, fuldoklóként kapaszkodtam a minden délelőtti festésbe.
Önarcképek; megfestettem magam cári tiszti egyenruhában, égő várossal a hátam megett, ma is rejtély, miért. Talán ' 66-ban találtam rá a műtermem lerajzolására, ez a témám azóta többször visszatért.
1969: diplomát végleg fiókba, szabadfoglalkozású, igazi festő. ' 69. június: „Angyali üdvözlet", a nonfiguratívra való újra rátalálás boldog szédülete. Hazaérkeztem. Aztán ez meg is maradt tizennégy évig. Bár a nonfiguratív, ha jobban belenézek, nem is volt annyira nonfiguratív; látvány-, valóságtöredékekkel volt tele. Mint a ' 70-es évek elején, az angyalos képeimnél. ' 74-ben kezdtem a műterempadlómon fölgyűlesztett szemetet megfesteni, ebből később, mikor beláttam, hogy mégis kötelező megtanulnom fotózni, egy fényképsorozatot is csináltam ' 81-ben, ki is állítottam a műcsarnoki kiállításomon táblaképeim mellett. ' 83-ban lakást bővítettünk, alig tudtam dolgozni. ' 84: az újrakezdés ijedelme, kapkodtam fűhöz-fához. Többek között lerajzoltam egyet a nyolc-tíz évvel korábban, minden távolabbi cél és ok nélkül készített zsidótemető-fotóimból. Kétezer négyszáz felvételem volt a magyar és a miénknél szebb és kulturáltabb kelet-romániai temetőkről. Most talán mégis lesz belőle egy könyv, én így szólok hozzá a román kérdéshez. Szóval megfestettem, aztán ennél a témánál ragadtam, legnagyobb csodálkozásomra ' 87 nyaráig.

– Erre az anyagodra kaptad a Munkácsy-díjat is…

– Nem, azt az egészre együtt. A temetők után pedig újra a műtermet kezdtem rajzolni, tavaly. Hát ezek az én korszakaim.

– Valamit elfelejtettél… Bálintról beszélni!

– Bocsánat! ' 68-ban ismertem meg személyesen is. (' 67-es Dorottya utcai kiállítása óta csodáltam.) Néhányszor még korrigált is nekem, első kiállításomat ő nyitotta meg, ravatalánál búcsúztattam.

– Mit tanultál tőle?

– Sok mindent. A gondolatait kevésbé szerettem, mint a műveit. A tüzesbarnák kezelési módját, a felület visszakaparását. Nála is: egy forma – egy szín. A képek ikonos osztását is használtam évekig, bár egészen más indítékból, mint ő.

– Téged még a ' 85-ös tévéinterjúdban is mint Bálint-követőt emlegettek…

– Szívesen vállalom, ha ez így van. De azt hiszem, nincs így.

– Akkor itt közbeszúrva adódik a kérdés, kik hatottak rád, és hogyan vélekedsz kollégáidról?

– Klee az apám. Braque a halálcsónakjaival. Morandi. A csodálatos önhitt Rothko. Nagy Balogh az öt jó képével és Nagy István. Ferenczy a zöld fenekű lovaival. Ha képet adok be, mindig megkérdezem magamtól:
Vaszkó Erzsébet ezt kiengedné a műterméből? Farkas István, aki mindent tudott előre, bár a főkérdésben tévedett. Persze Vajda. Visszafelé menve: Ambrogio Lorenzetti. Antonello da Messina, mindent tudott a végtelenről. Vermeer méhzümmögés-csöndjével. Sok jó festő van. És a kollégák? A Bak-Nádler-féle újgeometrizmussal nem tudok mit kezdeni; számomra kiesik, ami nem szakrális. Az Új Vadak nekem rémesen unalmasak. Kik a legjobbak? Földi Péter a madárkáival, Tölg-Molnár, mint egy úthenger, tartja a formáját. Iszonyú tehetségesek, de nem tetszik, amit mostanában csinálnak: Swierkiewicz, Kazovszkij, Nagy Gabi, Kárpáti Tamás, ef. Zámbó, Kovács László mindig kiváló, csak nagyon keveset látni tőle. Németh József 1960-as Műcsarnok-kamaratermi kiállítására emlékezve még ma is eláll a lélegzetem. Újházi fontos. Ez jut eszembe… Anna Margit…

– Köszönöm. Visszatérve, még egy dátum: , 86 őszétől képeid szétajándékozása…

– Igaz. Hát, beszéljünk róla. Őriztem az életművemet. S akkor ősszel megérett bennem egy véleményváltozás. Rájöttem, az egyszemélyes múzeum-szisztéma nem jó. A művek jobb, ha konfrontálódnak a konkurenciával, vagy éppen közéjük simulnak, mindenesetre inkább legyen sok helyen az anyagom. Ezenkívül rájöttem, kár lenne várni halálomig, hogy felgyülemlett gondolataimat-képeimet elkezdjék használni. Hát minek őrizzem?! Mindebből egyenesen következett, szét kell őket szórni. Külföldre eladhattam volna ugyan, de én ezt szigorúan neked, nektek és az unokáitoknak csináltam, nem a müncheni fogorvosoknak. Itthon viszont az a szűk réteg, akinek kellek, fizetésképtelen, illetve nem szokott hozzá, hogy ilyesmire pénzt adjon. Összegeztem, egyetlen lehetőségem maradt, a szétajándékozás. Egyébként így szinte minden képem legfeljebb pár kilométerre van tőlem és egy telefonnal visszakereshető. Nem tartott volna a dolog egy évig, de iszonyú nagy munka volt. Háromszázhúsz művet dokumentálni, diázni és fotózni, paszpartúzni, minden üveg mindkét oldalát lemosni, fölhívni az illetőt, hogy választhasson, elbeszélgetni vele, ha a kép nagy: hazaszállítani neki, rendszerint a tiplit is én vertem a falba… És rengeteg pénzbe is került egyébként. A keretek. Hát így… Nagyon boldog voltam evvel a munkával, és akkor is, amikor végre befejeztem… Nagyon nehéz több száz embert találni, akire képet lehet rásózni, és még örül is neki… Persze, múzeumoknak is adtam.

– Mennyi műved van egyáltalán? Biztos tudod szám szerint…

– Tudom. Múlt év végéig készült 1350. Ebből megmaradt, vagyis nem pusztítottam el: 640. Nagy része, 550 már elkerült itthonról - tehát már működik. Rajzok és képek.

– Önálló kiállításod?

– Huszonkettő. De hát ez a szám nem sokat mond, ez sok mindentől függhet. Legfeljebb a szorgalmamról…

– Beszéljünk most a szakmai közéleti tevékenységedről!

– Szörnyű kifejezés. Tehát. '75-től öt évig tanítottam a zebegényi nyári szabadiskolában. Olyan programot kellett kitalálni, hogy a félprofi festő egyenlő eséllyel és reménnyel dolgozhasson a nyugdíjas fejőnővel. Mert olyan is volt. Közben '78, a jubileumi Stúdió-kiállítás a Nemzeti Galériában. A Stúdió vezetősége ezt diplomámra hivatkozva rám bízta. Ott kitaláltam, mi lenne, ha mindenki kapna egy kis, teljesen önálló területet, boxot, mint annak idején nálunk az Iparművészetin, év végén. Sikerült megszervezni. Még a paravánépítő brigáddal is én alkudtam meg, a tűzoltóság számára menekülésterv kellett rajzolnom. De meglett. A hivatal részéről az újítás miatt nagy volt az ijedtség, vagy öt zsűri, miniszterhelyettesi kiszállás. Az én munkámat is ki akarta Tóth Dezső dobni. Vészitscsel sok vitám volt, de akkor ő védett meg. Aztán mégiscsak összeállt az egész, bár a hivatal egy ideig még duzzogott. Ki sem akartak engedni a Stúdióval a párizsi kiállításunkra. A sajtó meg örült, hogy nahát, ezek a fiatalok valami egészen új irányt vettek… Pedig hát vettek volna ők korábban is - ez a boxos rendszerből adódott, és a relatív liberalizmusból. Mi következne?
Talán '81-ben írtam egy nyílt levelet a miniszterhelyettesünknek a fölöslegesen megszüntetett nagymarosi alkotóház ügyében. Százhatvan festő aláírta. Nem lett eredménye. Körülbelül ez idő tájt (nem tudom mikor, 1800 oldalnyi, géppel írt naplómat magam számára is hozzáférhetetlenné tettem - mikrofilmen őrzik csak), szóval elvittek egy Üllői úti lakásba, és megnézhettem a Gruber-hagyatékot. Zseniális festő volt. Ott kitaláltam, és pár hónap telefonálással és levelezéssel megszerveztem, hogy létesüljön Gruber Béla Emlékmúzeum a váci zsinagógában. Mindenki egyetértett egy idő után, vásároltak, leltároztunk, az építésznek kiadták az áttervezés munkáját, jegyzőkönyvek készültek - végül néhány év múlva elakadt az ügy, Vácnak elfogyott a pénze, állítólag… Közéletnek számít, gondolom, hogy a Szövetségben a festők vezetőségében benn vagyok. Nem sok haszonnal. Na, még egy dolog, ami viszont sikerült. Szüts Miklós festővel, jeles barátommal és szekundánsommal észbe vettük, milyen kár, hogy a Tavaszi Tárlatok intézménye szép csendesen kimúlt. Beszéltem az érdekelt fontos emberekkel, aztán írtam ez ügyben is egy nyílt levelet a Szövetségen keresztül, 1986-ban. E percekben nyílik meg a Műcsarnokban.

1988

– Most mesélj az életedről! Az angoloknál egy önéletrajzhoz a hobbilista is hozzátartozik. Mi minden érdekel?

– Engem sok minden. De biztos, hogy ez másokat is érdekli?... Na jó. Sorra. Tizenkét évesen április 1-jei groteszkként teljes rendet csináltam a szobámban. Hatott és visszahatott. Megtetszett a dolog. Tartom. Akkoriban csak a geológia érdekelt. Ma már tudom, miért. Elkezdtem egy geológiai lexikont írni, a D betűig jutottam el. Gimnázium. Versenyevezős voltam, eredményekkel. Az első közösség, ahol embernek tekintettek.

Egyébként, kamaszkor: évekig a földön aludtam, Barcsay Anatómiájával a fejem alatt, varrtam magamnak egy hálózsákot stb., stb. Érettségi előtt hirtelen megtanultam tanulni. Így aztán később a kollokviumok könnyen mentek. Közben megismertem Senecát, évekig tanított, és eléggé megforgatta az életemet. Akkor dobtam ki először az egész könyvtáramat. Furcsa élmény volt tizenöt évvel később Epiktétosznál 40 gyönyörű oldalon elolvasni Seneca kétkötetes Erkölcsi leveleinek teljes tartalmát... Főiskola alatt nagyon szerelmes voltam – itt tartsunk egy perc csendet.... Sokat jártam akkoriban az országot, autóstoppal.
Főiskola után két évig építésziroda, először kisinas a Fintánál, a Hotel Duna Intercontinentál tervezőcsoportjában. Az egyetlen voltam, aki fél ötkor tette le a ceruzát – rohantam haza festeni. Fél év múlva át egy kisvállalathoz, mert kicsikartam belőlük a határás munkaidőt (persze részfizetéssel), ami akkoriban, 1968-ban hallatlan dolog volt. Már déltől festhettem. A Károlyi utcai antikváriumot és a Liszt Ferenc tér melletti hanglemezboltot a Népköztársaság útján ott terveztem, ezek ma is állnak. Ez utóbbinál kitaláltam, legyen a bolt a színes hanglemezborítókkal kitapétázva. Az ötlet annyira új volt, hogy féltem, nem fogják engedni. Ezért teljesen elrejtettem a műszaki rajzok között, csak a kivitelezés közepén vették észre. Később láttam ilyet a Champs Elysée-n.
1969. október 2. – mikor szabadúszó lettem, éppoly korán indultam munkába, mint előző nap (műtermembe már), de ünneplésül egy kis kerülőt tettem, lefelé a Gellérthegy oldalán. Az első években alkalmi reklámgrafikából éltem, később kéthavonta pár napos fotómunkából. Tizenkétezer felvétel parasztszobákról, S. Nagy Kata barátom szociológiai kutatásaihoz. A kutatás befejeztével a Népművelési Intézet a negatívokat a szemétbe dobta. Igaz, amikor ' 83-ban befejeztem a hobbifotózást, én is kidobtam 8 kiló negatívot meg egy zsák fényképet. A fotózást különben nagyon szerettem, az volt vele a bajom, hogy sok időt és figyelmet vitt el. Sok évig játszottam vele. Rettentő szerettem volna igazán részletgazdag felvételeket csinálni, de ahhoz Linhof gép kellett volna, ami nekem sose lesz. Aztán akkor nekiláttam, és pár hónap alatt építettem egy óriásgépet 24 cm-es negatívmérettel. A harmonika hajtogatásával napokig bajlódtam, végül feleségem találta ki... Fölneveltem egy bernáthegyit, sokat sétáltunk. Este bármi vendégségben is fölálltam nyolckor, hogy bocsánat, a kutyám bepisil. Nagyon jó volt, de ez egy öregember életformája, beszűkített (nem mintha társaságkedvelő ember lennék egyébként).

Mi volt még? '76-tól négy évig reggelente egy órát fordítottam, főleg regényeket és művészéletrajzokat. Ezen tanultam meg az angolt. Az első nap teljesítménye 2 sor volt, az utolsóé 12 oldal. Beszédgyakorlatom nincs.
A '80-as évek elején egy svájci úr hozott egy japán walkmant egy képemért. A létező legdrágábbat. Lányom síedzése idején a Svábhegyen a mély hóban föl s alá sétáltam, közben körbevett Bartók Brácsaversenye. Fantasztikus volt. Akkoriban együtt éltem a zenével, beszereztem, ami kell, kazettagyűjtemény, minden. Ezt is abbahagytam: beláttam, nincs türelmem tartósan más ember munkájára figyelni.
Talán majd még egyszer. Egy barátom nagyon örült az erősítőnek, szalagoknak, hangszóróknak, ágyból ugrasztottam ki.

– Utazások?

– Európa múzeumait megnéztem. Ja, még a zene. Furulyázni is megtanultam egy könyvből, eljutottam a Bach H-moll szvitig. Csak a kutyám füle nem bírta, mindig vonított... És körülbelül eljutottunk a mához. Hosszú út. Tanulságok levonandók. Ámbár közben is megtettem.

– Családi élet?

– Két gyerek, tisztességes, igyekvő családi élet. Nyáron nyaralunk. Igaz, én fogcsikorgatva, hogy ilyenkor nem dolgozhatom.

– Pénz?

– Vagy tíz éve megélek a képeimből, kompromisszumok nélkül. Az állam vásárol tőlem - legalábbis eddig, múzeumok számára. Igaz, családomat is szegénységre kényszerítem. Bár ez a szegénység igen relatív. Van egy Trabantunk.

– Napirended?

– 5,37-kor kelek...

– Miért pont akkor?

– Egy kerek szám mennyiben más? Kevésbé lennék álmos? ... Akkor először egy órát lelkem rendben tartásával töltök, majd egy felet testemre, vagyis izmaimra fordítok. A szellememre nem jut idő. Vagy kedv. Tíz év thomasmannozás után nehéz valami jót találni. Mikicát óvodába, ha én vagyok a soros, majd bevásárlás, mosogatás, reggelikészítés a már üres lakásban, és a Magyar Nemzetet is átnézem. Ha ég a piros lámpa, centrifugára kapcsolom a mosógépet, mert az innét az én dolgom. Kilenc, fél tíz körül kezdek festeni... Ebéd után kihúzom a telefont, és két órát alszom, fáradékony vagyok. Délután ritkán festek... Háromnegyed tizenegykor oltok.

1988

– Mindennap festesz?

– Ha nem lenne élet és szakmai élet, mindennap festenék. De van. Képet szállítani, falécet és zoknit venni, anyácskámat megnézni. Szerencse, hogy van autóm, így avval járok az autójavítóba.
A kecskeméti alkotóházban, ahova évente lemegyek, mindennap egész nap festek. Vákuumbúra alatt. Ilyenkor még azt is megkérem, ne küldjenek levelet nekem. Szóval vákuum. De ezt szellemileg sem lehetne pár hétnél tovább bírni, talán fizikailag se, és nem is lenne értelme. Hamar elfogyna a levegő a búra alatt.

– Hogyan festesz? Hogyan készül a képed? Sokan mondják, hogy amikor a mű már teljesen készen áll a fejükben, csak akkor kezdik el a vásznat…

– De jó nekik. Én az égvilágon semmit nem tudok a munka következő percéről – ritka kivételtől eltekintve – nemhogy a kész műről. Na, most három évig sejtettem, hogy ha reggel elkezdek dolgozni, valószínűleg temetős kép lesz belőle. De hát ez csak nagyon a felszíne a dolognak. Fáradtan, sötétben tapogatózva keresem a következő gondolatot, sokszor reményt vesztve. Fehér képet szeretnék festeni - okker vagy fekete lesz. Hogy kezdem? Apró ceruzarajz, vázlat, öt-tíz perc. Ha megtaláltam, ezt gyorsan és gondolkodás nélkül a bal saroktól kezdve végigfestem a formákat. Az eredmény rendszerint szörnyű. (Ha nem, az még nagyobb baj.) Akkor hátralépek, leülök, megnézem, megvakarom a fejem, majd elkezdődik az érdemi munka. Egy délelőtt általában valamennyire befejezek egy képet. Akkor félreteszem, aztán, ha kell, hónapokig, évekig javítgatom, szeretgetem. Szerencsére soha nem kényszerülök friss képet meggondolatlanul kiengedni a műteremből. Gyorsan és feszülten dolgozom, türelmetlenül. A részletekre sokszor nagyon nehezen szánok figyelmet. Bár végül is a képet közelnézetre is meg szoktam csinálni, hogy úgy is mondjon valamit…

– Mi a festészet lényege?

– Két szín találkozása, csodás találkozása…

– És mi a szerepe, az értelme?

– A világ, vagyis az ember legfontosabb dolgaira tanít. Mint az anyák vagy a papok. Segít. Egy villám fényénél pillanatra meglátod Isten köpenye szegélyét. Az utolsó ember halála pillanatáig a művészet mindig nagyon fontos dolog lesz, ha ezt nem éli is át mindenki…

– Vissza hozzád. Más ember, más festő vagy, hogy pár éve elhagytad a nonfiguratívot?

– Biztosan. De nem tudom miben. A nonfiguratívban mindig annyira hittem, mint a kezemben vagy a szobámban, csodálkozom is, hogy most nem azt csinálom… De elmagyarázták nekem, hogy semmi különbség: minden kép absztrakt. Igaz. Meg hát az ember ezt belülről úgysem irányíthatja, hiába szeretnék én most hirtelen zöld szemű lenni… Na, annyit lehet, hogy például mikor láttam, hogy temetőképeim egyre rosszabbak, akkor megcéloztam egy témaváltást…

– Azt hogyan?

– Hogyan? Először is minden temetőfotómat szétajándékoztam. Pontosabban a bölcsészkarnak adtam. Aztán minden egyéb dolgomat is kidobtam, és abbahagytam és elhagytam, amit egy középkorú családos ember csak megtehet. Vagy azon túl is még, egy kicsivel. Könyveimet, mindent… Most, ez alkalomból is, olyan vákuumot teremtettem a műtermemben és az életemben is, ami végül már csaknem elviselhetetlen volt (családomnak meg én) – aztán ez az ürességa fizika és a lélektan törvénye szerint megteremtett valami újat… Lefotóztam egy esetleges leendő kiállításom leendő plakátja számára kriptaüres szobámat. Majd észbe kapva, a fotót meg is festettem. Azt hiszem, először leginkább Vojnich modorában. Mondják. Kétségkívül nagyon becsülöm a képeit. Majd ez az induló témasorozat, mint annyiszor már, megint a líra felé mozdult el, ha jól értelmezem…

– Most merrefele szeretnél menni?

– Nyugat felé. Bocs. Nincsenek nekem terveim, nem látod? Egyébként tényleg el szeretnék menni, New Yorkba, egy hétre, megnézni az öt nagy múzeumukat. Egy óriásbank páncélterme is megtekinthető, aranyrudakkal meg őrséggel. El is megyek, megnézem. Most májusban. Azon a nevezetes amszterdami képaukción nekem is elkelt két képem. Mesés összeghez jutottam. Százötvenezer.

– Mégiscsak adtál képet külföldre…?

– Tévedésből, megtévesztettek. És utoljára, remélem.

– Miért csak egy hétre mész? Nem kapkodás ez?

– Dehogynem. Mindig kapkodok, meg rohanok. Csakhogy egy hét után nagyon fölösleges embernek érzem magam tevékenykedés nélkül, pláne külföldön. Hát, számolok ezzel. Mindig így járok. Szerencsére a norvég ösztöndíjamat végig lehetett síelni, meg hajókázni… Hát ezért az egy hét.

– Munkamánia?

1988

– Nem tudok élni. A meleg vízre is azért szoktattam rá magam, mert gyorsabban megvan, mint a tea. Csak loholni, dolgozni vagy aludni tudok. És ez embertelen. És helytelen is.

– Elítéled magad?

– Nem, az nem az én dolgom. De tudom, hogy ez így tökéletlenség.
– Szeretnél tökéletes lenni?
– „A tökéletességre való törekvés már sok embert tökéletesen elviselhetetlenné tett." Engem is. Ma már semmit nem akarok. Csak tisztességesen élni. Élni a szeretetparancsot, amit Szent Pál apostol mellett P. Howard fogalmazott meg legszebben: „Tiszteld embertársad elmebaját!"

– Ennyire hegyről nézed az életedet?

– Ha a bizonyosságot, hogy valamit NEM tudok, valamihez nem értek, annak lehet nevezni... bár ez sem igaz, látod. Nézd, én nyolc és fél évesen egy hónapig skarláttal kórházban feküdtem. Nyomorultul éreztem magam, nagyon hiányzott anyám közelsége. Ott aztán megtaláltam egy gondolatot. Az utolsó napon, vagyis 1951. május 30-án azt mondtam magamnak: egy egész hónap kellett ahhoz, hogy fölfogjam és megértsem végre valahogy, hogy én ide kerültem, én itt vagyok a kórházban, és nyilván egy egész élet kell majd hozzá, hogy megértsem, hogy én – élek... Igazam lett. Életem legnagyobb része ebben a kilátástalan bizonytalanságban telt el... Azért is dolgoztam mindig annyit – gondolom, azért lettem festő is... Egy boldog ember sört iszik a lugasban, nem? Szent Ferenc megkérte a mandulafát, mesélne neki Istenről. A fa egyszerre virágba borult. Hát ennyi.

– Akkor te tulajdonképpen leginkább napi tíz órában imádkozni szeretnél?

– Talán igen. De nekem más a munkám. Az ima sem érdemszerzőbb egyébként, mint például a zsemlesütés. Az ember álljon nyugodtan, ahol van. Illetve menjen, lehetőleg előre - természete szerint. Érdekes, most ez az ország a „mi lett volna, ha" és a „mi minden kéne" lázában ég. Ahelyett, hogy... nyugodtan tenné a dolgát.

– Ne törődjünk a jövőnkkel?

– Én azt mondom, mindent tegyünk meg érte, és ne törődjünk vele.

A kérdéseket magnós interjúkból fölkérésre összeválogatta, majd rögtön felelt is rájuk - V. D. 1988. május

1989

989.03. // C. 01977 // **Élet és Irodalom**

ALULRÓL ÉPÍTKEZŐ EMLÉKMŰ

Hogy is van ez a demokrácia?

A történet:

1. Spontán bizottság alakul és rendez gyűjtést az aradi vértanúk emlékművének felállítására. (Ez jó.)
2. A bizottság csak egy szobrászt kér fel az emlékmű elkészítésére.
(Ez nem jó, ilyen horderejű ügy esetében szakmai tévedés.)
3. A Fővárosi Tanács akkori elnöke az emlékmű helyéül a Szt. György teret jelöli ki a Várban.
(Ez nem jó, mármint a hely.)
4. A lektorátus szakértői bizottságot hív össze, mely bizottság a helyet az emlékmű elhelyezésére alkalmatlannak találja.
5. A szobortervet bemutatják a televízióban. (A terv, sajnos, gyenge.)
6. A hivatalt és a bizottságot, mely megpróbálja az ügyet szakszerű útra terelni, a tv-ben „lebürokratázzák". (Ez demagógia.)

Mi a teendő?

1. Alkalmas helyszínt keresni az emlékműnek.
2. Pályázatot kiírni az emlékmű megtervezésére.
3. A pályaműveket egy zsűri bírálja el, mely zsűri kizárólag szakmai kérdésekben dönt, nem politikaiban, tehát lehetősége van – a nemzetgyalázás vádja nélkül – egy rossz szobrot elutasítani.

Én speciel így képzelném el a demokráciát.

Szüts Miklós
festőművész

Együtt fogalmaztuk.

1989.07. // C.02010 // **Salgótarján, Mátraalmási Művésztelep zárókiállítás**

MEGNYITÓBESZÉDEM

Hölgyeim és Uraim, kedves közönség, meghívott vendégek! Három dologról akarok szólni. Az egyik, hogy mire való a művészet, a másik, hogy mire nem való a művészet, és a harmadik a mátraalmási meghívásunk dolga.

A művészet az sok mindenre való. Az emberiségnek egy olyan ősi és csodálatos találmánya, mint például a házasság intézménye. Van, kikezdhető és elpusztíthatatlan. Ezen elmerengtem egy-két éve, hogy például a házasság intézményéből kiiktatunk fontos elemeket, például a gyermekáldást, vagy valamely betegség folytán a komplett szexualitást, vagy az egy fedél alatt lakást, egy-egy fontos funkciót – és másik vagy másik három funkció nő a helyébe, és átveszi az előbbi szerepét.

Ilyen a művészet dolga is. Egy csomó mindenre nem jó, mégis az ember az őstörténete óta valahogy nem tud megélni nélküle. Annyi szerepe van. Többek között a legalapvetőbb kérdések megválaszolása. Ez csak az egyik funkciója. Az ember szembekerül, és meg is küzd a lét alapvető problémájával. A kérdéssor végén mindig az a mondat áll, hogy miért élek. A közbenső kérdések olyanok, hogy mit csináljak, mit ne csináljak, mire való a szenvedés, mire való a munka, mire való a másik ember, mire való a jövő, mit kezdjek a halállal, van-e Isten, ha van, akkor evvel a ténnyel mit kezdjek. A művészet ezekre a kérdésekre is ad - nem naprakész, hanem a továbbgondolkodást segítő feleletet.

Van még egy kedvenc hasonlatom a művészlétről, hadd mondjam el. Mi a háborúban az előörsnek, a felderítőknek a szerepe? Az, hogy a hadsereg számára megkeresik a lehetséges utakat. Nem lehet megnyerni egy háborút úgy, hogy a veszélyes helyre a hadsereg megy, ahol az egész elpusztulhat. Ezért előreküldenek néhány képzett, önkéntes vállalkozót, aki saját felelősségére előremászik, előrekúszik és kukucskál. Kikémleli: erre lehet menni, erre nem lehet menni. Ha pechje van, aknára lép és fölrobban, de a hadseregnek így is szolgál, megtudják, hogy arra nem lehet menni. A művész is valahogy ilyen. Előremegy, körülnéz, visszatér és nyilatkozik: arra ne menj. A többiek segítségére van evvel.
Ezt a hasonlatot azért gyártottam, mert a művész általában nem közösségi érzületű ember, egyedül él és egyedül dolgozik. És mégis a közösségért dolgozik, akár anélkül, hogy ezt igazán tudná. És furcsa módon akkor szolgálja igazán a közösséget, hogyha távol van a többiektől. Ha előrekúszik és mászik, és kikémleli merre kell menni...

A második tétel, hogy mire nem való a művészet. Tóth Elemér újságíró barátunk a napokban a Nógrád folyóiratban is panaszkodott, hogy micsoda világot élünk, tele politikával, olykor a legszennyesebb és legprimitívebb napi politikával és legalja emberi indulatokkal körülvéve. És mit kezdjünk ezzel, hogy lehet így tisztességesen dolgozni, verset írni. És nem idegen a politika gondolkodásától, hogy a művészetet eszközként használja. Mindnyájan jól ismerjük a realizmusok történetét, a kiszolgáló realizmusok történelmét. Mondjuk a harmincas évek végén Rómában néhány kis utcácskában a gipszöntő műhelyekben Mussolini gipszportrék gyártásából élt jó néhány ember. Leírja Lénárd Sándor a gyönyörű novellájában, azt hiszem a Róma 1944-ben. Hát ez nem igazán művészet. Ezeket a gipszszobrokat Mussolini bukása után versenyt dobálták ki az ablakon egy örömünnep alkalmából.

Ezenkívül – nem egészen lineáris a gondolat – de nem való a művészet... nem díszítésre való és nem örömszerzésre. Ha én szépet akarok látni a szobámban, – illetve én nem szeretem a szobámban a virágot, mert folyton leverem a könyökömmel és kifolyik a víz, de ha szépet akarunk látni a szobában: kiteszünk egy váza virágot. Annál szebb látvány kevés van. Talán a nők arca ilyen szép időnként. Ha szépet akarunk, megnézünk egy virágot, megnézünk egy női arcot, vagy egyáltalán, egy emberi arcot. Mégis, ezeket a virágokat lefestik. Isten tudja miért. Megörökítette Chardin 1650 körül, megörökítette Van Gogh, és ma borsózik a hátunk, ha ránézünk.
És megörökített egy virágcsendéletet – én borzasztóan szeretem – Munkácsy, a párizsi korszakában, a szalonképei között. Ami maga volt a századvég enervált, kicsit sánta és korlátolt boldogsága. Ugyanazokkal a virágokkal egészen másról beszélt Charden vagy Van Gogh. Ezt csak figyelmeztetésnek, hogy a TÉMA és esetleg a SZÉP mindig csak az első lépcső, amin át kell lépni ahhoz, hogy a kép súlyosabb tartalmait megértsük.

A harmadik tétel Mátraalmás, hisz erre vagyok felkérve. Itt elmondhatom, hogy én kértem, én kunyoráltam be magam erre a művésztelepre másodjára. Három éve voltam már itt. Ez nem egy rossz hely. Jó a környék is – bár bevallom, én a Keleti pályaudvar várótermében is ugyanilyen jól tudnék dolgozni, ha hagynának – de valami többlet mégiscsak van. A művészek individuálisak és az Isten és az ember nem tud segíteni egy mű létrehozásában. Ne káromkodjunk, az Isten biztosan tud. És mégis összehúzódunk időnként, csoportba verődve, mint Pilinszky beszél valahol ólmelegről. Emberek, akik nem ismerik egymást és nem is fognak életükben többé találkozni, egymás közelében – tisztes távolságban azért, mondjuk 20–30 méterre egymástól – de mégis egymást hallva, mégis figyelve, kicsit szeretve, kicsit segítve - mégis, valami új minőség jön létre. És ez az új minőség, akármennyire individualisták vagyunk is, és le is tagadjuk, mert időnként utáljuk is egymás arcát - most nem erre a művésztelepre gondolok – mégis szükségünk van egymásra, és mégis keressük egymást. Rejtett ez a csatorna, mégis működik. Valami furcsa módon közösség születik. A kiránduláson, az esti szolgálati pálinka használata közben.

1989

A közös sótartó és a kölcsönkért ecsetek. Aztán az egyik videoszalagot hoz, a másik Szibériáról mond két mondatot.

Aztán van egy másik tétele is a történetnek, amit én – most valami romantikus jelzőt kellene találni – amit én szintén nagyon szeretek. Az a fajta gondoskodás, amihez az én generációm nem szokott hozzá. Én vendéglőbe már nem tudok úgy bemenni, hogy ne zavarna, hogy engem valaki kiszolgál és netán keresi a kedvemet. Ez az én kultúrámban – ennek a negyven évnek a szellemi rombolásai közé tartozott – ez már idegen. Nyertünk is vele valamit, mert mi talán valamivel többet értünk az egyenlőségből. Ez csak egy zárójeles gondolat és bizonytalan. De az effajta gondoskodás, hogy telefonoztatok, hogy fehér akvarellpapír kellene, mert ami itt van, az nem jó, akkor nagy valószínűséggel másnap megkapom. Én ezt nem tudom megszokni, és ha netán harmadszor is meghív Domonkos úr, akkor se fogom megszokni. A figyelmességnek ezt a fajtáját, ami olyan, mint a házastársi, a hitvesi szeretet és gondoskodás. Csak ha belegondolunk, hogy minden megvan. Még akkor is megvan minden, hogy természetesen nincs meg minden. Mert speciel halványlila pöttyös nyomdafesték nem volt, amit én nagyon szeretek. Én általában rosszul érzem magam, de itt most, be kell vallanom, nagyon jól éreztem magam.
És akkor egy zárómondat: a közösség nevében is köszönöm az ittlétet.

Köszönöm a figyelmüket!

1989.09. // C. 2022-2024 //

"BESZÉLGETÉS VÁLI DEZSŐ FESTŐMŰVÉSSZEL"

TV-2 Premier c. műsorban 1989. 9. 20.

(bevezető stúdióbeli beszélgetés **Kernács Gabriella**,
Tarján Tamás kritikus és Szegvári Katalin műsorvezető között:)

Szegvári:
...egy olyan festőművésszel, akiről mi mind a ketten bevalljuk, hogy kedveljük. Úgy hívják, hogy Váli Dezső. Kecskeméten a Cifra palotában látható egy kiállítása. Mondjuk el gyorsan, nem összejárós barátunk, nem úgy kedveljük. Úgy kedveljük, ahogy az ember egy festőt szokott. '85-ben készítettem vele interjút a Csontváry-termi kiállításán, amikor is azt mondta nekem, szó szerint idézem: „én nem vagyok olyan nagy művész, hogy az egész világra szétszórjam az energiámat. Örülnék, ha a képeim itthon maradnának, és a legjobb képeim egyszerűen a közösségé lennének."

Most kérem szépen Váli Dezső annak idején komolyan gondolta. Olyannyira komolyan, hogy képes volt fölárazni olyan drágára a képeit, hogy istenments valaki megvegye őket. Mikor elkezdtük a beszélgetést, kicsit kételkedtem ebben a szándékában, aztán mikor hosszabban beszélgettünk, elhittem neki. Ma azonban ebben a gazdasági helyzetben, amikor talán-talán a képzőművészeket sújtja leginkább a munkanélküliség, még nehezebb ezt elhinni. Hát hogy mit változott ' 85 óta, az kiderül a következő tudósításból, de még ne nézzük, mert szerintem Tamás is el akarja mondani, ő miért szereti Váli Dezsőt...

Tarján:
...Igen, hát én is oly annyira nem ismerem, hogy ma délután láttam először testi valójában azon a filmen, amit most majd a közönségnek is megmutatunk. Az igazság az, hogy folyamatosan, de szétszórtan néztem Váli Dezső műveit, kíváncsi voltam, hogy belsőépítészből hogyan lesz valaki a középnemzedék egyik legkitűnőbb festője. Érdekelt az ebben a gesztusban, de a művekben is megmutatkozó szegény gazdagság, és érdekelt, hogy vajon egyes kritikák vajon miért firtatják, hogy mennyire forradalmi és hogy Vajda Lajostól vagy Bálint Endrétől mennyire áll jobbra vagy balra, holott ennek a művészetnek az esztétikuma, az értéke az valójában abban van, hogy milyen erkölcsöt, milyen gondolatvilágot képvisel, nem a tradíciókövetésben tehát. És még annyit, hogy idén húsvétkor egy nagyon kedves egyetemi tanítványom megmutatta annak a Keresztútnak a reprodukcióját, amit most majd látni fognak, és engedjék meg, hogy előre kérjem, bár nem akarok beleszólni e film nézésébe, élvezetébe, hogy a keresztút második stációján például, amikor Krisztus fölveszi a keresztnek a terhét, figyeljék meg, hogy a végsőkig csupaszított egyetlen ecsetvonásban hogyan fejeződik ki egy vállmozdulatnak az iszonyú terhe, és hogyan helyezi a festő, mintegy a nézőnek, a szemlélőnek a vállára is magát a keresztfát, mindezt végtelenül egyszerű eszközökkel.

Szegvári:
És akkor most nézzük a tudósítást!

bejátszott film (10 perc)
fölvették a megnyitó előtt, alatt a helyszínen)

Kernács Gabriella:
Váli Dezső festészetében a mostanit megelőző állomás, az egy nagyon csöndes lírai sorozat volt elhagyott zsidó temetőkről. Hogy kerültél kapcsolatba azokkal?

Váli Dezső:
15 éve történt, hogy pénzkereső munkám kapcsán régi zsidó teremtők környékén is jártam, és mivel kezdő fotós voltam és minden, ami gyönyörű volt, lefotóztam válogatás nélkül, de minden további szándék nélkül létrejött egy fotóarchívum, több

mint ötven zsidó temetőről. A munkavezetőm, akivel végeztük a szociófölmérést, zsidó volt, és ilyen érdeklődésű, én pedig csodáltam a látványt.

Kernács Gabriella:
Talán két évvel ezelőtt egy egészen egyedülálló akciót hajtottál végre, az összes képedet elajándékoztad, és azóta az üres műtermet fested. Miért történt ez?

Váli Dezső:
Hogy miért pont akkor, azt nem tudom. Én nagyon óvtam a képeimet, és együtt-tartottam, 500 kép állt a műtermemben, ahogy az évtizedek során fölgyűlt. S valahogy ez az óvás átfordult bennem, és rájöttem, hogy ezek így nem működnek, mint egy gép, ami áll, nem használja senki. Ezeket szét kell szórni. Úgyhogy ebből jött ez az ötlet, nagyon önző ötlet és átgondolt ötlet, hogy szét kell ajándékozni. És ezt tettem, egy évi munkával. Nagyon sok munka volt, 360 képemet szétajándékoztam. Kiürült a műtermem, és boldog voltam.

Kernács Gabriella:
Tulajdonképpen az egész gondolkodásmódod néha hasonlít az első keresztény mentalitásához. Tulajdonképpen miben hiszel?

Váli Dezső:
Igen, igen. Hívő vagyok, hívő katolikus, és élem a hitemet, és nem úgy, mint ahogy az ember egy vasárnapi zakót fölvesz. Én melankóliára hajlamos ember vagyok, a munkámon kívül ez tart össze. Ez sem mulaszt el és vesz el minden szenvedést az élettől, de értelmet ad neki.

Kernács Gabriella:
Hogy született meg a Keresztút című sorozatod?

Váli Dezső:
Hát az aktualitás. A volt ferences rendi szerzetes, a volt lelkivezetőm egy nyughatatlan pasas, elment Ausztráliába négy évre, mert nem tetszett neki eléggé a magyar kék ég, és egy magyar kolóniának lett a plébánosa. És építettek közös munkával, kézi munkával egy kis kápolnát. És levélben, egyszerűen, ahogy ez menni szokott, kért, hogy ugyan küldjek neki egy keresztutat, mert neki se pénze, se művésze, hogy a helyszínen ezt elintézze. Így egy korábbi témámat elővéve evvel elkezdtem dolgozni, és megcsináltam neki, és már föl is tették a kápolnában.

Kernács Gabriella:
Most ezek különös képek. Ilyen sötét jelek ábrázolják tulajdonképpen a kálváriát, a szenvedéseket, amit Krisztus végigjárt, és újságpapírra készültek. Miért?

Váli Dezső:
Az újságpapírra nyomtatott szövegek tartalma és a mi hitünk tartalma elég távoli két pólusnak tűnik. De ha az ember egy kicsit belegondol, hogy egy kétezer évvel ezelőtti koncepciós per, egy kétezer évvel ezelőtti politikai statáriális gyilkosság, és a most Magyar Nemzetben megjelent, amire ezeket rajzoltam, meglehetősen összecseng. Az embernek amúgy sincs egy külön hívő élete és egy külön hétköznapi élete. A tragédia és az igazságtalanság az mindig az a szenvedés, mindig az a szeretet, mindig az akár kétezer éve történt, akár most.
Azt kezdtem sajnálni, hogy Magyarországon ebből nincsen példány, úgyhogy elkezdtem, hogy hátha tudok jobbat, egy kicsit jobb változatot csinálni. Csináltam néhányat, és aztán szétajándékoztam katolikus gimnáziumoknak. A ferencesek kaptak, a piaristák... és nagyon örülök, mert elfogadták. Nem mindenki fogadta el, megértem, de aki elfogadta, annak nagyon megköszöntem, hogy elfogadta.

1990.04. // C.01583/3 // megbocsátás lajstrom
Mozgó Világ 1990.04.

1990

(lelkigyakorlatos csoport számára, itt a később átírt változat, a Hittanlecke felnőtteknek – B/1990/23 részeként)

HITTANLECKE FELNŐTTEKNEK IS

békét akarsz? magadnak is?
egyszer és mindenkorra
meg akarsz-e bocsátani mindenkinek?
azoknak is, akik büdösek
akik a boltban becsaptak
gumibotot hordanak
rosszul javították meg a vízcsapodat
félrekezelték édesanyádat
akiket a mamád utál
ellenségei minden hitnek
gyűlölik a magyarokat
tehetségesebbek nálad
nem figyelnek rád eléggé
lehányták a lépcsőházat
bömböltetik a magnót éjjel
nem adták neked kölcsön a...

1990

nem hitték el neked, hogy...
mással randevúztak helyetted
szebbek nálad
egyszerűen csak jól elkéstek
megvertek, vagy szüleidet
akárcsak sportban
gazdagabbak
fecsegősek
megették a tízóraidat
tehetségtelennek tartanak
megmosolyognak
eltörték a kedvenc bögrédet
vezetnek téged, pedig alkalmatlanok rá
pornót készítenek
öregek, és csak a macskájukat szeretik
túl nagy fülbevalót viselnek
meg akarsz-e bocsátani Hitlernek, minden diktátornak
minden nációnak
meg tudsz-e bocsátani az Atyának, hogy jobb sorsot szánt neked,
és ezért most keresztbe tett neked?
és magadnak, hogy a múltkor olyan csacsi voltál?
és hálát akarsz-e adni mindezekért?

1990.06. // C.02060 // **DÁVID KATA HETVEN ÉVES** emlékkönyvbe

VILÁGKÉPLET/2

gyerekkorom óta tűnődtem, mire való ez a világ,
születésünkkel miért nem zuhanhatunk Istenbe?
' 82 nyarán megértettem és elfogadtam.
a világ az egyetlen, fölcserélhetetlen eszközhalmaz
Istent megközelíteni
s részei annyiban hasznosak, amennyire ezt segítik elő,
de hát ez tévedés.
a világ nem jó és rossz, hanem előjel nélkülien semleges.
tőlem függ hogyan használom, mire használom.
hogy értem ezt:

megyek az úton, kövekbe botlom, illetve
olykor hozzám is vágnak egyet-egyet
no már most, három lehetőségem van:
1/ fölhördülve visszadobnom,
2/ zsákomba teszem. egy idő után lehet a teherre panaszkodni,
3/ lábam elé teszem, építendő utamat,
sőt talán még másokét is.

és ennyi az egész.

megjelent DÁVID KATA HETVEN ÉVES emlékkönyvben:
„Ex invisibilibus visiblia”.... VILÁGKÉPLET/2 - címmel
Pesti Szalon–Ferenczy kiadó
1993.04. // C.04029

1990.08. // C.02066 // **Marana-tha kath. folyóirat:**
1990. 4. szám

IMARENDEM

Lelkivezetőm kérésére írom le.
Vigyázat! Ami nálam igaz, nem biztos, hogy nálad is az.

48 éves vagyok, festő. Az első kamaszkori bűnökkel megkaptam a heti áldozást. 6 éve tértem meg igazán egy mondatra: - Dicsőítsd az Urat napi 20 percet. Megértettem, hogy az Úr dolga még az enyémnél is fontosabb. És megtaláltam az egyedüli kopásálló célt. De honnét vegyek időt imára?!

Az Úr kitolt velem. Első időkben fölébresztett fél hatkor, frissen, ami előtte soha. (Ma: vekker.) Észbe kapva leszaladtam a hatos misére, s utána ottmaradtam a csöndes üres templomban hétig. Ma - tanácsra - csak másodnaponként. Közbülső napokon íróasztalomnál, ugyancsak hattól hétig. (Akkor még alszik a család.)

1990

Tehát így:

1. Ellegelészem egy kicsit egy-egy festmény részletein, az album mindig nyitva az asztalomon.

2. Aztán ülök, mint egy levelibéka, és igyekszem figyelni, de nem megy.
(Megkérdeztem. – Ne légy nyugtalan emiatt. Majd. –)
Fejem tele munkatervekkel és fölkérődzött bánatokkal. Akkor sorra mindegyiket megmutatom Neki.

3. Lelkiismeretvizsgálat, nem gyakran. A bánat kegyelmét nem kaptam meg. Elnéző vagyok magammal. Avval áltatom magam, hogy én igazán soha nem akarok vétkezni.

4. A megteremtett békében már lehet hálát adni. És csoda, de a bajért, rosszért is lehet, az is Hozzá vezet. (Casdrx: - Aki hálával áldozik, az dicsőít engem.

A nyelvima besegít.

5. Egy zsoltár, saját sorrendem szerint.
Ami tetszik, jól aláhuzigálom, útjelzőnek későbbi olvasáshoz.

6. Kötött ima: a legkedvesebbeket bemásoltam a Bibliám végébe. Az egyikben vagy harminc felkiáltójel van (reggeli feketekávé helyett).

–Te megerősítesz engem!

– Nem csüggedek, mert Te vagy az én Istenem!

– Bátran vallom, hogy a mai nap egy jó nap!

Egy másikat csodálatos szürrealizmusa miatt szeretem:
– Krisztus oldalából kifolyó víz, moss tisztára engem!
– Szent sebeidbe rejts el engem!

7. Imaközösségünkben egy lánytól tanultam úgy belekapcsolódni az Egyház életébe, hogy az ember naponta a miseigét elolvassa. Így az Igeliturgia Naptárt a bibliámban hordom. Apropó, Biblia. Ami nekünk vagy hatvan éve nem sikerült, protestáns testvéreinknél mindig kapható a zsebbiblia. Amúgy is, a Károli-fordítás gyönyörű. Egy baj van vele, szerintem Károli bátya nem értett meg minden Pál-mondatot. Így Újszövetségnek a Békés-Dallos fordítást használom. Az kiváló. Egybeköttettem a két könyvet, mindig a táskámban. Annyira szeretem, hogy már ideje lenne elveszíteni vagy elajándékozni.

8. Ajánlottak egy mindennapra szánt elmélkedés-könyvet: Chambers: Krisztus mindenek felett. Kapásból elutasítottam, micsoda pimaszság. Amit a nagy egyháztanítók nem mertek megtenni, ő mindennap helyet kér az életemben. Negyedik éve használom.

9. Közbenjáró ima. Nem mindennap, bár kéne. Papok, ismerősök, Hitlerek. A betegek ügye: lehet, hogy tévedés, de én nemigen kérek gyógyulást, mert nem tudom az Úr terveit. Tulajdonképpen lehetőleg semmit nem kérek (csak hitet és szeretetet). Inkább csak hálákat adok és dicsőítem Isten működését pártfogoltam életében.

Húgom szerzetes Salzburgban. Megdöbbenve látott egy Hruscsov-portrét egy plébánián. Hogyne, mondta a pap, 17 évig imádkoztam megtéréséért, így jó ismerősöm. (Hruscsov megtért halála előtt.)

10. Ha valami vallási olvasmány igen sürgős, beengedem az imaóra idejébe.

Hát ennyi. A számozásom nem jelent merev sorrendiséget.

Amit nem imádkozom

– Elmaradtak a rózsafüzérek. Inkább csak autóvezetés közben, ha vidékre megyek. Egy ideig még Medjugorjében faragott ágacskát hordtam a zsebemben, tíz rovátkával.
– Elmaradtak a képelmélkedések. Nincs fegyelmem hozzá.
– Húgom olykor furulyázik, József Attilát szaval az Úrnak a cellájában.

– Ami baj: csöndben lenni, figyelni az Úrra nem tudok. Elalszom.
Valószínűleg az Úr fejcsóválva mosolyog rajtam.

Alkalmi imák

– Utcán, amikor tavasszal lekerül a lányokról a nagykabát: Dicsőség neked Uram!
– Hajnalonta, egy drinkbár előtt elhaladva: hogy itt igaz szerelmek és barátságok szülessenek.
– Mikor villamoson kamaszok hangoskodása mögött sikolt a gyámoltalanságuk.
– Ha mentőautót…
– Ha részeget látok.

itthon:

– Amikor nagyon megy a munka.
– Amikor nagyon nem megy a munka.

– Ha megtalálom az asztal alá begurult anyacsavart.
– Szobabiciklizés monotóniájában megpróbáltam a keleti Jézus-imát.

Kötött vagy szabad ima?

A szabadon fogalmazott imában biztosan én vagyok ott, de könnyen a felületes énem. Megzavart egy kőkemény mondat: -Egyesek ima helyett felolvasást tartanak az Úrnak!- Viszont egyházunk nem véletlen hangsúlyozza a zsolozsmát. Ma több kötött imát mondok.

Általánosságban

Szeretem az égi dolgokat a földiekhez kötni. Egy paptól kértem, fűzné bele prédikációjába ezt a két szót: marhapörkölt és ceruzahegyező. Nem szeretem a gondolatismétlést (locsogást) és az udvariassági hazugságot - imában sem. Ellentmondok azonnal: a litániák gondolatismétlései például gyönyörűek.

Végül.

Még a nyelvimától sem igen leszek – ihletett – vagy lelkes, ellentétben sokakkal. Az ima nekem nem öröm. Tisztességes esztergálás. Munka. Aminek értelme van.

ui. Uram, ma kivételesen fogadd el imának, amit itt most hajnalban – fél öt óta – írok. Már mást kellene csinálom és reggelizni is szeretnék. Köszönöm. Ámen.

1990.12. // C.02100 // **Megnyitóbeszéd Szüts Miklós kiállításán, Pannonhalmán**
elhangzott: 1993.02.13.

Volt egyszer egy ember. Egy férfi. Jánosnak hívták, barátai Janinak. Jókedvű fiatal volt, szerették a lányok. Vasárnaponként nagyokat sétáltak túl a városon, a fák között. Megnőtt. Megkomolyodott. Fürkészte az arcokat. Beleszeretett egy lányba, vállalták egymást. Nyitott egy kis boltot. Ügyesen vezette, de hát sok bajmolódás volt vele, este fáradtan ért haza. Jöttek a gyerekek egymás után, szerette mindegyiket. Anyagi gondok, több munka. Szerette a szép képeket, maga is festett olykor, szabad idejében.
Barátai biztatták is: fessél, Jani! Talán, ha negyven kép maradt utána.
Jan Vermeernek hívták.

1991

1991.04. // C. 2130-2133 // **Szerb Zsófia,** műtermemben

A ZENÉHEZ VALÓ KAPCSOLATÁRÓL KÉRDEZ KÉPZŐMŰVÉSZEKET

A kezdetekről. 11 évesen ismerkedtem meg Dobszay Lászlóval, 1953. szeptember harmadikán. Az illegális bencés kiscserkész-csapatunk egyik vezetője volt. Nagyon szerettem, de mindenféle zenével kapcsolatos dolga lepattant rólam.
1971. húgom disszidált, de előtte-évben hozott nekem Németországból egy altfurulyát, nem tudom miért. A kottát nem ismertem, a hangokat, a fogásokat nem ismertem, soha nem zenéltem. Akkoriban én még csak tánczenét hallgattam. Ez csak 35–40 éves korom között halt el aztán. Na, hamar beszereztem egy szoprán és egy tenor furulyát is, vettem egy furulyaiskolát, és elkezdtem a magyar népdalokon. Előkerült valahonnét egy gyerekkori énekkönyvem, népdalok és sztálini dalok, nagyon élveztem. Mikor Haydn daloknál két és három kereszttel találkoztam, nem tudtam lejátszani. Mondták, hogy arrébb lehet vinni az egész hangsort, hogy a keresztek elmaradjanak. Megértettem, és csináltam magamnak egy hanglogarlécet. Az egész hangokat és a félhangokat leírtam kétszer egymás mellé, és elkezdtem ezeket egymás mellett csúsztatni, és így megkerestem azt az állást, mikor van a legkevesebb kereszt az adott dalban. Így átírtam a kottát. Akkor csináltam magamnak olyan kottákat, hogy csak az abszolút hangok betűit írtam le, így leírtam az összes kedves dalomat egy pici útifüzetbe. Ez a dolog technikai oldala. És a másik: Emlékszel? „Lenn a mély völgy ölén pásztor sípja szó-ólal" és a lenini dal „A zsarnokság ... ülte torát" Ez volt a gyermekkorom. Mély élményeket hozott föl 20 év után. Egy gyerek teljesen mindegy, milyen korban nő föl, az az ő gyerekkora. Lenn a mély völgy ölén... én láttam a svájci hegyeket. Az énekkönyvben volt egy ábra erről, ki is színeztem annakidején. 29 évesen ugyanazt éreztem, a hegyek végtelenségét, hallatlan élmény volt. Térélmény volt, időélmény volt. Kiderült, hogy én ezen tanultam meg a térélményt. A pásztor sípja szólal – éreztem, ahogy ez a sípszó hömpölyög a hegyeken át, ez a zene, ez a gondolat...
Másrészt a tánczene. Soha nem voltam ebben nagy szakértő. Táncolni szerettem, pár fajta tánczenét szerettem, Koncz Zsuzsától Beatlesig, Elvis Presly. A „You are my destiny" A végtelennek, a végtelen utáni vágynak, akár egy nő utáni végtelen vágynak leckéjét hallottam ki ebből (Dobszay falra mászott, mikor ezt elmondtam neki). Számomra ez egy tiszta mondat, üzenet volt. Ezt a zenét lehet minősíteni, de tény, ez így hatott rám. Nem voltam muzikális, nincs is jó hallásom, ezek hatottak rám. Volt ebben szentimentalizmus is, ez volt a gyerekkor, ez volt a furulya aztán. Valamit mégiscsak kibányásztunk.

1991

A komoly zene pedig: ha én elkezdek valamit csinálni, akkor nagyon csinálom. Mikor elkezdtem, napi 4–6–7 órát furulyáztam. Lementem a Kecskeméti Alkotóházba – szegény szomszédok – tök nem ment a festés, nagyon rossz periódusban voltam, és elkezdtem a Bach H-moll szvitjét tanulni, hangról hangra. Na, most ezt én soha nem hallottam előtte, nem ismertem. Ha nem játszottam el 200-szor, akkor egyszer se, úgyhogy ma, 20 év után, ha előveszem a H-moll szvitet, és nézem a kottát – nem játszom hibátlanul – de sokszor észreveszem, hogy a kottát egy sorral följebb olvasom, vagyis fejből játszom. Engem a lányok, amikor udvaroltunk egymásnak, vittek hangversenyre, iszonyúan untam, mentem udvariasságból… szóval a H-moll szvitet én fejtettem meg hangról hangra, másképp is játszom, később hallottam aztán, és úgy találtam, hogy az enyém sokkal jobb. A hanghosszúságokat is úgy kellett kibányászni, úgy körülbelül, hogy negyedhang meg félhang. Ezeket a kottákat még ma is őrzöm, és néha, amikor nagyon szomorú vagyok, amikor pont erre a tiszta hegyi levegőre van szükségem, játszom egy kicsit a kicsi útikottámból. Olykor viszek furulyát magammal, 10 éve voltam egy hónapot Norvégiában egyetlen oldaltáskával, a kottát vittem, úgy 10–15 órányi zene van benne. A furulya aztán úgy maradt abba, hogy lett egy bernáthegyi kutyám, aki elkezdett vonítani, ha játszottam. Nem tűrte, és nem tűrte.

Ez volt '73. A következő állomás az volt hogy kaptam - kértem – cserébe egy festményemért – 1983., Svájcból hozták, méghozzá akkor a világ legjobb walkmannje volt. Sztereó, oda-vissza játszó. Nagyon boldog voltam. És volt a Bartóknak az a három operája, amit én többször láttam, azt szerettem, valahogy ennek kapcsán rákaptam, és elkezdtem lemezeket is vásárolni, vagy talán ez korábban volt pár évvel: vagy 15 Bartók lemezt vettem és ezeket egy időben rengeteget hallgattam. Aztán kazették, sok Bartók. Ja, a lemezjátszó a Kata szobájában volt, így a műterembe vettem egy nagyobb magnót is, erősítőt, hangfalakat, és sokat hallgattam. Ez jó volt. Úgy szólt hozzám Bartók-, mint a testvérem. Ezt értettem. Sajnos a Bachot meg Mozartot tök untam. Egy-egy kis részt, főleg egy szólóhangszert, egy hegedűt, egy zongorát, kis részt szerettem csak bennük.

Bartók. Vettem egyszer egy táncdal lemezt, egyébként ilyet soha, de ezen volt valami nagyon kedves, csábos, dögös, csajos hang. Hazahoztam, s az a szám, amiért megvettem, tényleg nagyon jó volt, de a többi csapnivaló, úgyhogy másnap visszavittem, hogy uram, tévedtem, cserélje be valamire. Mire? (Három napon belül kötelesek visszavenni, ezt tudtam.) Hát, adjon helyette, tudja mit, egy késői Bartókot, mi a legutolsó műve? Így kaptam meg a Brácsaversenyt, még kaptam rá egy 9 forintos könyvecskét is, mert a komolyzenei lemezek olcsóbbak.

Brácsaverseny. Ha ma is valahova nyúlni kell, azt hallgatom. Az olyan fokig működik nekem… Aztán a Concerto, a Kékszakállú, aztán a Kékszakállúnak az az orosz változata, a Nesztyerenko énekli, nagyon kedvesen. Egy csomó Bartók, a Zene, a Mandarin, Hegedűverseny, Divertimento a Táncszvit, abban az a nyikorgó-süvöltő fordulat. Aztán Vivaldi Négy évszak - olyan kislányos… zsinagógai ének, gyönyörű… szerettem volna tibeti meditációs zenét, ilyet hallottam, de nem jutottam hozzá.

Nekem ez a hangzás inkább otthonos, mint mondjuk Bach. Aztán megint fordult az életem, mert mikor semmiképp nem tudok az életben előrehaladni, akkor elvágok valamit, hogy szűkíteni kell az életemet, és a zenehallgatás festés közben – ez a háttérzene volt. Én nem tudok leülni öt percig, ahhoz nincs türelmem, és nincs fegyelmem, tehát én háttérzenének hallgattam. És ez kezdett nagyon nem tetszeni, méltánytalan. És fogtam egy nagy sportzsákot és beletettem a két nagy hangfalat, erősítőt, az 50 kazettát, és egy reggel elvittem egy barátnőmnek. Éppen aludt, és nem értette, mi van, és mondta épp valami csodára várt – depressziós volt – azon gondolkodott éppen, érdemes-e ma fölkelnie, és hát most érdemes. Rögtön fölszereltem, összeállítottam neki.
Ez volt talán a nyolcvanas évek elején, most megint belekezdtem. Ajándékba kaptam megint egy képemért – kisírtam – egy kis magnót, egy kazettát, a Brácsaversenyt eltettem, ezzel kezdtem újra. Megint van egy pár kazettám – nem sok –, talán nyolc, és nem is veszek most többet. Húros ütős, a Hegedűverseny, ezek megvannak, és amikor nyugodtabban dolgozom, tehát pl. Kecskeméti Alkotóház, ahol nincs semmi, se család, se telefon, akkor – nem túl sokat – akkor hallgatok.

Hogy ez a festéssel hogy jön össze? Néha azért kapcsolom le a rádiót vagy a magnót, mert baromira fáradékony vagyok, de ha festés közben még zenét is hallgatok, még inkább elfáradok. Ez a hátránya. 11-12 között már szédelgek. Az előnye viszont a következő: Ez ugyan akár megalázó a zenére nézve - bár a zenét nem lehet megalázni - inkább csak mulatságos, ez az én színvonalam... szóval a zene egyebek mellett azért is jó, mert az ember kevésbé figyel közben oda a munkájára. Kevésbé feszült és kevésbé kínlódik, ha valami megzavarja. És tudom, hogy a zene egy olyan rang, ami a legnagyobbak egyike a világban, a költészet mellé teszem.
Ha irigy természetű lennék, akkor iszonyatosan irigyelném, aki a zenével boldog, de ha beledöglök, akkor se tudom ezt magamnak előállítani. Egy-egy pontján tudom élvezni. Hogy és mennyire él bennem, jellemző, van egy 15 évvel ezelőtti történetem, és hogy ez ennyire megmaradt, ez jellemző. A rádióban hallottam, egy rokkantnyugdíjas asszony, volt vagy 1500 forint nyugdíja. És meginterjúvolták, mert a Nemzeti Színház javára fölajánlotta minden összespórolt pénzét, valami 30 ezer forintot. „Kedves néni, ön rokkantnyugdíjas, egyedül él, ágyhoz kötve, és..." „Nézzék, nincs semmire szükségem. A zene a mindenem, és arra ott van a Bartók-rádió. Nekem mindenem megvan." A hátam borzongott. Elhittem. Gyönyörű.

Most egy másik vonal. Egy katolikus imaközösségnek vagyok a vezetője vagy hat éve, ahol az egyházi énekek éneklése beletartozik a munkánkba. S hoztak Taize-i megújulási mozgalom-dalokat Franciaországból, részben népdalaikból formáltak; meg vannak magyarok is, gyengébbek, még gyengébbek, még annál is gyengébbek, meg jobbak is, és ezeket viszont nem túl nagy örömmel, alázattal és tisztességesen éneklem. Van zsidó dal is köztük, az gyönyörű. Van egy hosszú dallistánk, az éneket átvezetésnek használjuk – egyebek mellett – két imatípus között, imaként.

1991

Olykor oldódásként két keserves gondolatsor között, s csakugyan van oldó szerepe, még nálam is.

A tánczene pedig, amit annyira szerettem régen, hogy főiskolai vizsgaszünetekben a tanulást délben a tánczenei koktél idejére fölfüggesztettem, és ecsetvégekkel megtanultam egész jól dobolni hozzá, ma unom, idegesít, mikor lányomnál bömböl, már ahogy ez szokásos.

És van a zenének valami hatása a képeidre?

– Ami esetleg lehetséges, és amiről tudok, hogy azt a bartóki szikár szigorúságot, fekete-fehér döntést és meztelen határozottságot..., de hogy ezt az én képeim mennyire tükrözik... Ez mindenesetre nagyon adekvát belső elvárásaimmal, erre a szigorúságra én is vágyom, erre a pontosságra. Félek a zenétől némelykor, hogy elvisz az érzelmességbe, féltem magam. Nem teszem ki magam érzelmi megrázkódtatásoknak, mert nehezen viselem el. Szomorúságom felé visz, akkor inkább elkerülöm.

– Hogyan hallgatsz zenét? Mire figyelsz közben?

– Nagyon keményen vezetek autót, és egyszer kérdezték tőlem, hogy mire figyelek vezetés közben, és mondtam, hogy Isten ments, semmire. Az egésznek – gondolom – élem a ritmusát, mint a Brácsaversenynél ezeket az iszonyúan fájdalmas hangokat, valóban hasít... és ez a rohadt festés, ez olyan szakma, hogy 5–6 másodperc alatt teljesen megfordulhat a kép állapota, és egészen másról van benne már szó. Döglött volt és most a csúcson van, vagy fordítva. Vagy akármit csinálok, egy fél évig nem mozdul. Na, ezt a tökéletes kiszolgáltatottságot uralni kell, anélkül, hogy meglenne a remény, hogy szorgalommal ezt jobban irányítani tudod..., Anélkül nem lesz jobb, hogy csinálod, és hogy csinálod, attól esetleg rosszabb lesz.

Ez a fajta végletesség, ami majdnem elviselhetetlen, ez nem normális, ebben semmi józan nincs. Maga a festés olyan abszurd kihívása a végtelennek, a tökéletes és a semmi között pattogva, hogy csodálom, hogy nem őrül bele mindenki... nem az a csoda, hogy Van Gogh beleőrült...
És Bartók is valahogy errefelé...

1992.03. // C.02249c // **Válaszcikkünk György Péter cikkére–**
Magyar Napló 1992. 02. 21., nem közölték

Kérdezzük György Péter *Tér/kép* cikkéről
Drága Péter,

1. Az Astoriával szembeni irodaház csúnya.
1/1 Ronda
1/2 Száraz. Lélektelen. Megalomán. Szocreál. Miért nem írod meg?
1/3 Patyomkin homlokzat. Mintha háromemeletes lenne.
Miért az üvegtorony ekkora légtere? Szép? Lötyög benne a lift.
Hogy néz ki a tetején az az izé?
Miért olyan nyomasztó-szűkek a folyosók? stb.
Miért nem írod meg?

Viszont.

2. Mi a bajod ezekkel a „kicsit zavart, de magabiztos tekintetű kifestett óvó(tt) nőkkel?" a liftben?
Hogy kéne nekik nézni azzal a kifestett szemükkel?
2/1 De tényleg mi bajod velük? Tisztviselők, nem szivarozó kapitalisták.
Éppúgy alulfizetve, mint (plusz nyelvpótlék) Skála-szatyorban viszik haza este a parizert, mint ti is.
Őket lenézni félreértés.
De sajnálni is.
2/2 Vagy netán a nyugati kereskedéssel van bajod?
Milyen alternatíva kínálkozik?
3. És hogy állunk ezekkel a független csőlakókkal?
„függetlenek, megőrizték mindazt, amit az (...) épületben dolgozók elvesztettek..."
3/1 Hogyan is?
Kanálisba dobták Dunára néző öröklakásuk kulcsait.
Fölmondtak munkahelyükön.
Ingóságaikat szétosztották. Így most függetlenek.
3/2 Függnek ugyan a
rendőröktől, a közterület-fenntartóktól
az adakozóktól és a nem adakozóktól
az esőtől
a náluk erősebb függetlenektől
az éhségtől.
3/3 ügyosztály (bocsánat)
3/4 A függetlenek száma igen gyorsan nő napjainkban, Magyarországon.

ölel:

Kecskemét, 92.3.21. *Szüts Miklós–Váli Dezső*

1992.03. // C.02256/3 // **Uccello, a szürrealista**
MOZGÓ VILÁG

PAOLO UCCELLO, FIRENZE, 1397–1475

Uccello, az angyali szelídségű, édes Uccello! A hatvanas évek elején ismertem meg. Tetszenek emlékezni? Váci utcai idegen nyelvű könyvesbolt. Rögtön balra a képzőművészeti polcok. Skira-, Knaur-, Thames and Hudson-könyvek. Soha senki nem beszélt róla, de AKI TUDTA, rendelhetett is. Das Grosse Buch der Malerei. Fél év múlva jött meg, iszonyú drága volt: 360 forint. Mesterművek a világ harminc neves képtárából, 800 képpel. Az első múzeumnéző körutamat ebből szerveztem. Így szinte egyszerre láttam Uccellótól a San Romanó-i csata három változatát: Uffizi, Louvre, London: National Gallery. Most tudtam meg, valaha mindhárom kép a Medici-palotában lógott…

Firenze. Egy háromméteres kép előtt – ha jó – már érdemes leülni. Ámulat. Mi ez? Csatakép. Hülyéskedik? K. barátom már otthon előre figyelmeztetett a rózsaszín fenekű lovakra, el ne mulasszam. Ez csatakép? Igaz, ló- és emberhullák a földön, páncélos vitézek, lovagok végső egymásnak feszülése, halálhörgés, siralom – és az egész, mint egy tizenhat éves kislány szülinapi tortája.
Mitől ilyen álomszerű mindez? Böngésszük egy kicsit. Lovak, harcosok, formák lüktetése.
Kopogó vonalritmusok: baloldalon fenyegetően előrebillentve dárdák sora. Jobboldalon is, de azok más rendben. Az öt függőlegeset öt ferde, de egymással párhuzamos vonal keresztezi.

A ferde dárdák hegye mind látszik (milyen világos szerkesztés!), s vonalaik rövidebbek. A tíz dárdát végül is takaros rendbe szedte. Látható külön még két dárda, akcióban, fontos szerepük van. A barna: szinte vízszintes. (Erre érzékeny a szemünk a horizont szokott vonala miatt.) Így ennek kitüntetett szerepe van. Összevarrja a kép két oldalát, a két ellenséges csapatot. Hogy ne vágja ketté a képet, csodálatosan elegáns ötlettel színe idomul környezetéhez. Két vége is: eltűnik. Összeköt és elválaszt, egészen apró, ösztönös festői ötlet, egy a sok közül. A másik harcban álló fegyver feltűnőbb. Világos színű, és nem nyugodt-vízszintes. Mire kellett? Természetesen ez is átkötő elem, a barna dárda hangját visszhangozza, és a fölfelé meredő egyeneseket ellensúlyozza. A dinamikájukat fokozza, s a lendületet mégis lezárja. A futuristák rajzoltak pár száz évvel később tíz lábat egy kutyának, hogy jobban lássék: lám, mennyire szalad... Mozgásfázisok összemontírozva.

Nézzük most a lovakat. Amire K. utalt harminc éve, az az aranyos, pelenkázni való lópopsi csakugyan szembeszökő! Rugdalózik! Piros pántlika van rajta. Róla a szem óhatatlanul (valami rendet keresve) párjára, a túloldali rózsaszín állatra téved. Majd sorra veszi a hasonló léptékű puha-gömbölyded foltokat: a fehér folt középen, ellensúlyozva a két szélső foltot. Két szürke ló a földön, rendezetten elnyúlva, mint egy családi fotó, középen a nagymamával.
A háttér. Alant a harcosok zárt tömbje – nem zavarja a táj ökológiai egyensúlyát és rendjét – teszi a dolgát; míg mellette-fölötte békés nyári nyúlvadászat. Agárral, nyílpuskával, igazi idill. Hogy az ördögbe kerül ez ide? A barna dombvidék finom rajzú sövénykerítéssel szabdalt. A kertek-mezők lágy ívűen csíkozottak – művelési barázdák ürügyén. Csöndesen hullámzik a táj, oldva a dárdák egyeneseit. Béke, csönd. Vadászok és vadászandók: óriási méretűek, megzavarva a perspektíva törvényeit. Mintha mindössze tíz méterre lennének a harcmezőtől. Evvel is játszik? A katonáktól fölfelé meredő három fehér nyílpuska gyanúsan a nyuszira mered. Nana! És az előtér? A véráztatta föld? Nem inkább parkettának hat? A tör ött dárdák miért épp a reneszánsz perspektíva szabálya szerint rendeződnek, kiadva egy négyzethálós padlóminta rajzolatát? Ezt a tréfát a londoni változat is ismétli, a Louvre-beli előtere viszont díszkertnek hat. Milyen térszerkesztés ez egyáltalán? A témák egymás fölé kiterítve, horizont nincs. Nem véletlen.

1992

Mikor nem látszik az ég, ha tájban vagyunk? Lugasban üldögélve! Rózsabokrokkal körülvéve. És milyen magasból nézem a látványt? Az előtér: békaperspektíva, mintha guggolnék. Átlátni ugyanis a lovak hasa alatt. A harcosok feje azonban egy magasságban, tehát őket is szemmagasságból látom, de a dombot is, a vadászokkal egyetemben.

Ha semmi más eszközt nem használna a festő, már ettől is irracionális környezetben érezném magam, az első perctől. És a téri mélység ábrázolása természetes-é? A mai szemnek inkább, mert a 20. századi sajtófotókból megszoktuk a teleobjektív torzítását: a téri mélység megszűnik, a levegő „kiszivattyúzva", a figurák, témák egymás fölött. A hegyoldal függőlegessé billen, mint egy háttér-paraván. Az sem evilági, a fény. Nappal? Napsütés? Honnan esik a fény? Árnyék: nincs. Foszforeszkálnak a lovak, a dárdák, egyáltalán: a színek. Ezáltal az éjszakából is van valami a képben. És mégis, derűs az egész. Jó, tudjuk. A San Romanó-i csatában állítólag egy halott sem hullott. Ez lenne a kulcs a derűhöz? Aligha. Nézzük csak meg a Londonban őrzött Szent György-ös képet! A galádul elrabolt szűz, előnyösen profilból ábrázolva, hibátlan redőzésű selyemben. Ne firtassuk, rabláncon van-é, avagy ő tartja pórázon sárkánykáját. A szörnyeteg agonizálás közben mindenesetre ügyel farka esztétikus vonalrendezettségére... Élet-halál harc franciakertben, a pázsitra mindenki ügyel. A gyermek-harcos indulatát a feje körül bodorodó felhőcskék emelik ki...

Gyönyörűséges kép! A színek. A rajzossága. A ritmusok, minden. Zavarnak a következetlenségek, a talányok? Nem. A kép jó. Uccello elmondja a kép meséjét – az egyiken lovagi harc – nyúlvadászat, a másikon legenda –, és mellé elmondja a véleményét is. Miről is? Mindenről. A világról, hogy milyen a közérzete. Hogy nem veszekszik Uccellónéval.... Ámbár lassabban, a dolgok (és festők) nem egészen ilyen egyszerűek.

Mi ez, ha nem szürrealizmus? Hogy a világ különös, enyhén szólva?! M. barátom mondja a minap, meg kellene már egyszer valakinek írnia, hogy az egész szürrealizmus-találmány egy egyetemes csacsiság. Miért kellene nem összetartozó elemeket összehordanunk egy képen ahhoz, hogy bemutassuk a világ abszurditását?

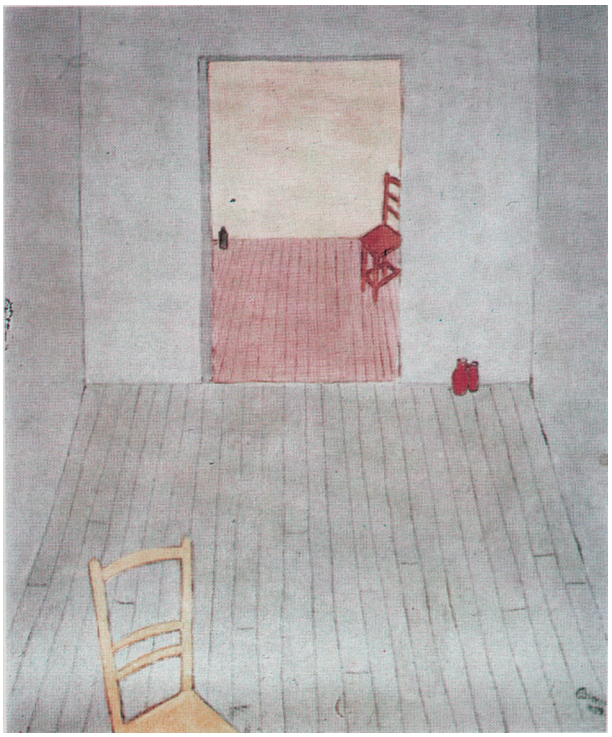
A világ, ahogy van, nem elég különös?! Csakugyan – teszem én hozzá –, hiszen hátranyúlok a telefonhoz, húsz másodperc, és egy barcelonai múzeumigazgatóval beszélgetek, aki szintén íróasztalánál ül. Nem kell ehhez boncasztalon felejtett esernyő csendélete. Tűnődöm, hogy van a dolog ezzel a szürrealizmussal. Igaza van M. barátomnak? Nem tudom még. De azt tudom, hogy az ember egy olyan gép, mely rosszul programozva olykor hibátlan, sőt nagyszerű eredményt produkál. Akár lepkeszárnyú sárkányt. És ettől egy irányzat még lehet teljesen téveszme.
Ízlelgetve a tételt, elővettem Dalí képét: *Hat Lenin-kép egy zongorán* (1931). Talányok sora. Zongorabillentyű fölött hat Lenin-portré, kottafejek féregként mászkálnak a kottapapíron, a figura hátára asztalkendő van gombostűzve. (Láttam múzeumát a Pireneusokban, sírni való.) Hogy mélységei alighanem sekélyesek, ettől a kép még jó is lehetne. De nem az. Profi munka, meg van festve, de csak egy szakillusztráció a nem tudom mihez.
Vagy csak én undorodom, merthogy a világot egy ronda, hideg helynek mondja? Lehet. Nem hiszem, soha nem hittem, hogy a középkor világa, Uccellóé, boldogabb volt. Akkor a pestistől féltek, anyáink a bombától. Nincs különbség.
Mindenkor ránk van bízva, hogy sorsunkból győztesen kerüljünk ki, hiszem, akkor is, ma is.
Tíz éve pár napig hajóztam, Norvégia oldalában, fölfelé. Egy délelőtt ronda vihar volt. Az üres társalgóban, egyedül, mintegy érintetlenül a hajó erős hánykolódásától, egy (szőke) egyetemista lány tanult, órákig: orvosi anatómiát. És keze közben zavartalanul járt: pulóvert kötött (remélem, a kedvesének). Erre emlékeztet Uccello. Én őrá szavazok.
A harmadik, a londoni változat:

1992.04. // C.02256/4 // **Tornyai kontra Czóbel**

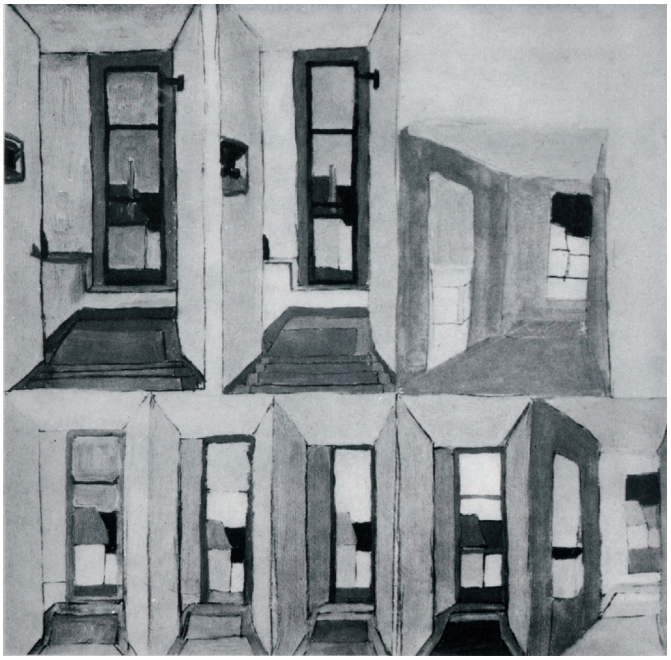
MOZGÓ VILÁG

Nyomasztó emlékem az a bizonyos Tornyai-kiállítás a Nemzeti Galériában. Újságszenzáció volt valamikor a nyolcvanas évek közepén – a fölbontott műterempadló alatt több száz képet találtak, szakszerűen csomagolva. Aztán fény derült az ügy hátterére. Az özvegy valami örökösödési vitába keveredett. Ő volt birtokon belül, féltette a képeit, és így oldotta meg a dolgot. (Egyszer megírhatná valaki a festőözvegyek történetét. Állítólag az MSZMP KB tagjai, beleértve Aczél Györgyöt is, minden földi halandó közül csak tőlük rettegtek.)

A Nemzeti Galéria jókedvűen – és hogy jelezze fürgeségét is –, az anyagot szinte rendezetlenül, mintegy „in situ" mutatta be. Szaladtam hát én is. Jó képek, egész jó képek. És aztán az a bizonyos nagy széria.
Lemezre festett, egyforma méretű, 40–50 centis olajképek tucatjával, variációk. A téma, a kompozíció szinte azonos: ég, horizont, alatta a róna, 50, 100 darab?! Kidolgozott, befejezett munkák. Befejezett? Majdnem. Ez a fájdalmas és az ijesztő is a történetben. A kompozíció átgondolt, színek a helyükön. A képek az évszakot, az időjárási helyzetet is hűen érzékeltetik: viharfelhők vagy békés alkonyat. Atmoszférájuk van. A kép már kép. Vagy mégse? És itt álljunk meg egy pillanatra. Sok festő beszél erről a percről. Amikor a festékből kép lesz. Bernáth Aurél ezt úgy fejezi ki, hogy amikor megcsendül a kép. Megszületett.
És akkor kezdődik az aprómunka: a keresgélés újabb fázisai. Egy jelentéktelen színfoltocskát ötvenedszer is átfesteni. Bírja-e a festő szusszal, fegyelemmel, minden ezen múlik. Ha az ember végigsétál a Műcsarnokban egy Tavaszi Tárlaton, a képek 70 százaléka ezen bukik el.

Hogy végül is ki mennyit kínlódik egy kép sarkával, ez legtöbbször titok marad.
Az aprómunka, a keresgélés. Számomra erre a legcsodálatosabb példa alighanem mindig is Czimra Gyula (1901–1966) marad. A Galéria akkor még a volt Kúria épületében lakott. Döbbenetes emlékkiállítás. Emlékszem, az ajtóban találkozva, csak dadogni tudtunk erről egymásnak Kokas Ignáccal: micsoda festő! Ő is akkor látta először. Mit tudott ez a festő? Mindent. Nem mondhatni pedig, hogy témagazdag volt. Szobabelső. Szobák, üres műtermek. Félig nyitott ajtó, festőállvány, egy korsó a földön, semmi. Fölrajzolja a témát ceruzával, majd a térközöket kifesti? Mint a gyerekek a kifestőkönyvet. Megnézi, úgy ítéli, nem történt semmi. Nem jó. S akkor elkezdi a színeket keresgélni. Át- meg átfesti a foltokat. Rétegek egymáson, szinte relief már a felület. A ceruzavonalak eközben érintetlenül maradnak (a kompozícióban bízott), de egyre mélyebb árkot képeznek. És aztán egyszer csak megvan, megtalálta. Azt a lehelet-egyensúlyt a színek között, amit nem lehet soha előre kigondolni. Amikor megcsendül a kép. Nem mindig sikerül, persze. Kirakták vázlatlapjait is. A tizedik… a huszadik… már majdnem jó… és megvan. És akkor elölről kezdve az egész a nagy képeken…
Paul Kleere is igen jellemző az aprómunka. A hihetetlen gazdagon végigmunkált felületek. Igaz, ő inkább játszott, technikázott. Gyakran használta a véletlent. Szeretett pepecselni különböző, például egymást taszító nyersanyagokkal is.
Sokat dörzsölt, visszaitatta a hígan föltett festéket. Egyszer azt mondta: szeretne eljutni a nagy képméretekig, gyakorolja is magát, de nemigen megy a dolog. Azt hittem, affektál. Nem. A képfelület ilyen aprólékos, minuciózus megmunkálása léptéktelen és talán értelmetlen is lenne méteres képen.

Még egy gyönyörű emlék a keresgélésről, egy megrendítő példa. Vagy 20 éve láttam a Szentendrei Múzeum folyosóján. Tán 20 centis ceruzarajz Czóbeltől. Amennyire emlékszem, a rajz egyetlen témája egy X lábú kerti pad, elölről – kissé oldalról nézve. A képen egyetlen dolog történik, nevezetesen, hogy Czóbel nem tudja a pad lábát megrajzolni. Próbálgatja – radírt nem használ – egy kicsit ide, kicsit oda, padláb helyett vonalak tucatjai.

1992

Semmi szégyenkezés, a világegyetem az ellenfelünk, a vonalak harsogók. És nem sikerül megtalálni a végső megoldást, marad a „folyamat-ábra", a kínlódó, dühös vonalhalmaz. És evvel győzött. Földrengésszerű rajz.
Nem minden festő ilyen keresgélő alkat. De a kivételek ritkák. Vegyük Farkas Istvánt. Századunk egyik zsenije.
Hatvanas évek, Kiscelli Múzeum: Találkozás a temetőkertben. A kép atmoszférája és halálszaga.
És valami különös fanyarság. Hogy ez miből ered – egyebek mellett a technikából –, azt jóval később, már a Kecskeméti Képtár állandó kiállításán vettem észre. Vörös asztal körül.

Sokszor üldögéltem a kép előtt. Csoda, kinyilatkoztatás. És közelről: pimaszul hanyag mázolmány. A lecsöppent festékfoltot otthagyja. (Az akkor még nem volt divat.) Ha túlszalad egy lendületes vonal, nem bánja; ha mellényúl, úgy hagyja... hihetetlen. A fatábla itt-ott kilátszik, és láthatóan nem gondos mérlegelés következményeként. Viszont a színeinek borzalmas ereje van – időnként tényleg borzalmas. Hihetetlen indulat.

Térjünk vissza a Tornyai-sorozatra. A kép megvan, akár bekeretezhető. Valami, valami apróság még hiányzik, egy leheletnyi módosítás, de elmegy. Nem baj, vegyük elő a következő táblát, majd azon talán sikerül. Hányszor csaptam be magamat így én is! Iszonyú nagy kísértés, ha – mint nála is nyilván – sok egyforma méretű lemez van előkészítve. Elég egyetlen próbakeret, óhatatlanul sorozat lesz belőle. Pontosabban: variációk. És az egész alig ér valamit. Egyik sem megoldott. Hogy mi a különbség a Czimra-vázlatok és Tornyai képei között? Czimránál az „addig innen el nem megyek" feszítettsége, iszonyatos küzdelem a hibátlanért, a legjobbért. Tornyai pedig ernyedten elővesz egy új lemezt.
Pedig lehet, hogy az egész gondolatmenetem tévedés. Esetleg elfogultságom félrekormányozott? Hiszen százszor és még többször átéltem, mennyire nincs semmiféle egyedül üdvözítő módszer a művészet világában. És ez alighanem az asztalosságra is érvényes. Hogy Watson vagy ki, a DNS-molekula megtalálója állítólag főként csak teniszezett.
Bár Goethe erre azt válaszolja, hogy lusta zseni nincs. Számomra Szinyei legjobb munkája az a kis gyönyörű hevenyészve odavetett olajvázlat, a Hinta. Mi hát a különbség? Tornyai ernyedten félbehagyja. Talán ez. Vagy mindez csak őreá vonatkozik?! Hogy néki folytatnia kellett volna?! Lusta volt, gyenge? Vagy egyszerűen: ez volt tehetsége határa?
Miért nem vette később újra elő őket? Egy fél év múlva?
Hiszen el nem adta, hagyatékban maradtak.
Vagy nem látta a minőség fokát? Esetleg többé feléjük sem nézett, nem is akarta látni őket, elpusztítani pedig nem volt lelkiereje?
Vagy csak halogatta a dolgot? Nem tudom.
És végül is semmi tanulságot nem lehet a balesetből levonni? Nem tudom.
Nekem figyelmeztetés marad.
**2026.05.05.

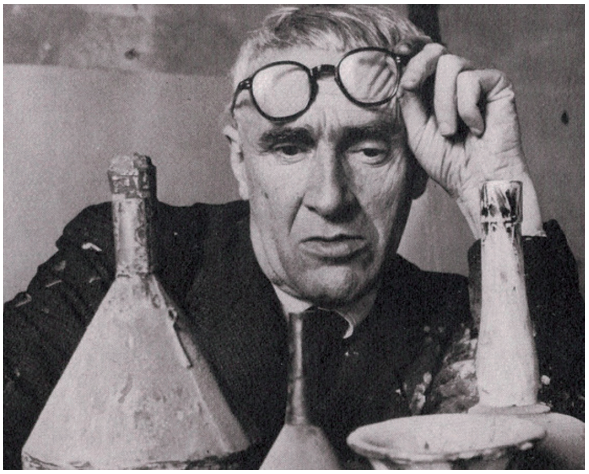

Két éve megtalálták nekem, ezt a szentendrei Czóbel-kiállítást 1966-ban láttam. A rajzot két éve egy kutatási engedéllyel rendelkező jó ismerősöm kérésemre kereste, és meg is találta a Nemzeti Galéria raktárában. Emlékeimben a lényeget nézve nem tévedtem. Gyönyörű rajz. Az persze tévedés, mert rettenetesen tudott rajzolni, láttam fiatalkori stúdiumát. Rejtély, hogy a későbbi, főleg női figurái anatómiailag mért olyan hibásak. Nem értem, egészen odáig, netán szándékosan.
Erdei út paddal 34,8x32 cm. papír, MNG tul. Leltári szám 1954- tehát korábbi.

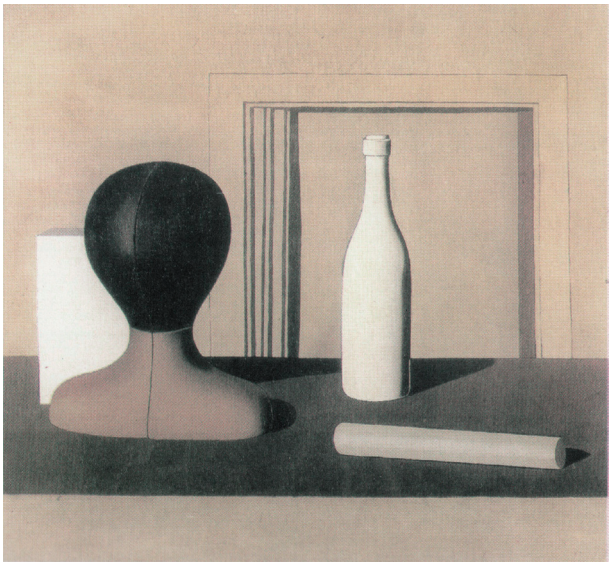
1992.05. // C.02256/5 // **Morandi**

MOZGÓ VILÁG

1991 májusában itt volt a pápa a Hősök terén. A 20. századi művészet egyik pápája, **Giorgio Morandi** (1890–1964) majdnem negyven csodaképével, a Szépművészeti Múzeumban. Mikor a kiállítás megnyitása után öt nappal, véletlenül tudomást szereztem a dologról, s lihegve felhívtam barátomat, M.-et, tréfának hitte: „És mellesleg éppen nálad teázik…?!"

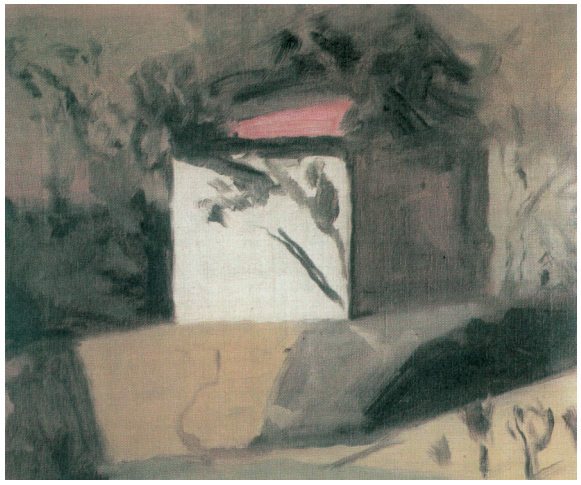

Aztán láttam néhány szürke plakátot is. A Morandi mellett kiállított édeskés szobrásznak színes fotóval illusztrált plakát jutott. Mikor negyedszer néztem meg a tárlatot, éppen lehetett katalógust kapni. Ugyanez a kiállítás a New York-i Metropolitanben világszenzáció lett volna. Nagyon szeretem. Rendkívül furcsa a pályája. Diplomája után egy évvel, 1914-ben Bolognában 13 képpel szerepel, ami között van néhány „üvegcsendélet". Alig két évre rá, 1916-ban megfest egy olajképet, ami üvegpalackokat és üveg gyümölcstálat ábrázol; ez már főmű. És életművét ismerve, nyugodtan festhette volna húsz, harminc, sőt negyven évvel később is. Tehát '14-ben – ha nem korábban – festette első üvegpalackos csendéletét: majd éppen ötven évig ugyanazt a témát! Ha létezne ez a fogalom egyáltalán: semmitmondó téma, hát ez az. Ötven évig egy asztallapon négy-öt üveg ide-oda tologatva. Kitérő a pályán, ha annak lehet nevezni, ennyi: a tízes évek elején a kubizmus, a tízes évek vége felé pedig a metafizikus festészetnek nevezett csacsiság szele

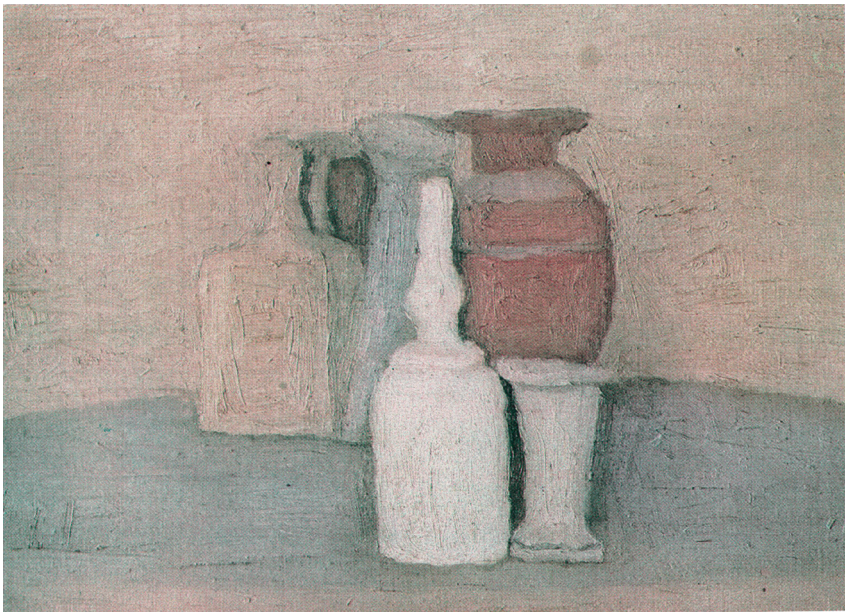
megérinti őt is – illetve palackjait. Időnként fest egy-egy – szerintem jelentéktelen – tájképet. Kortársai közül sokan úgy ítélték monomániás témaválasztását, hogy evvel jelzi visszavonulását az egyre inkább terjeszkedő fasizmus elől. Ezt egyébként nemrég még a Magyar Képzőművészeti Főiskolán is így oktatták. Csakhogy 1950, 1960 – Morandi nem változik semmit. Ennél nagyobb bátorságot...!, vagy éppen a megtalált kincset félte lecserélni a bizonytalan másra?! Talál egy témát 24 évesen. 26 éves korától ez a megkezdett széria tele van remekművel. Tárgyait valamelyest cserélgette. Beállított csendéletekről dolgozott. Tavaly láttam végre egy olyan vele foglalkozó albumot, amelyben műteremfotók is voltak. A palackok és ládák zsúfolva modelltárgyakkal. Nem változtatta viszont a képméreteit, szinte mindig megmaradt a negyven centi körül. És maradt a kompozíció is: a tárgyak, egy horizontvonal, ami igazából az asztal túlsó éle, mögötte falmező, legtöbbször még csak árnyékkal sem bontva. Nézzük meg 1957-ben festett Csendélet című képét! Falmező, kerek vagy talán ovális asztallap, öt összetolt tárgy kettős sorba rendezve, családi csoportképként. Elsőként színeivel hat. Az a halvány okker és a világoslila folt együttese egy tengerparti napsütötte föveny békéje. A csendélet darabjai is lágy pasztellszínek, egyensúlyozva egymást. Van bátorsága a fehér palackot középre állítani. Kompozíciója már nem is lehetne centrálisabb. Ahol elkezd a kép különössé válni: a tárgyak kontúrvonala igen rafináltan szerveződik. A fehér üvegnyak vonala pontosan fed két mögöttes kontúrt! Észrevétlenül furcsa. Az sem feltűnő az első nézésre, hogy a tárgyak irracionálisan egymás terébe hatolnak. Annyira azt látjuk csak itt is, amit tudunk! Pedig itt az öt üveg: egyetlen szobor! Még hangsúlyozza is: a cserép és az üvegek tetejei egyetlen vonallá rendeződnek. Méghozzá jó szobor! Mikor Brassaï fotózás közben letörte Picasso Ember báránnyal című szobrának egy darabkáját, a kinyúló báránylábat, Picasso önkritikusan megjegyezte, hogy egy szobrot a hegyoldalon le kell gurítani, és ami megmarad, az lesz az igazi. A Morandi-kép igazi „szobor". Ecsetkezelése bámulatos.

Egy tisztességes céhbeli mit tenne egy ilyen pici – negyvencentis – kép hátterével? Elindulna fölül a kép szélénél egy hidegebb sárgával, mondjuk. Lefelé haladva kis narancsszínt bele, majd az ellentét fokozása érdekében a lila találkozásánál hidegebb – okkeresebb – sárgává válna. A kép sarkainál a sárga elsötétedne egy kicsit – ezt Rembrandt óta mindenki így csinálja –, hogy a néző a látványt ne önkényes kivágásnak érezze, kimetszve a világból, hanem zárt egységnek.

1992

(Nézzük meg ilyen szempontból az elmúlt századok portréit! Még a fotósok is használják!) Ezenkívül: változna a háttér sárgája a tárgyak közelében is, idomulva vagy éppen ellenkezve. Csábít egy ilyen felület spachtlival (festőkéssel) való megmunkálásra is: a domináns, kikevert alapszín után az ember még belekotor a paletta egyéb színkeverményei közé is egy kissé... nem nagy gyakorlattal is gyönyörűség, a véletlen szerint is szerveződő-szövődő gazdag felület képződhet. S mit tesz ezzel szemben Morandi? Itt, és igen gyakran egyebütt is, a következőket: kikever egy igen egyszerűnek nevezhető világossárgát – fehér, fekete, sárga és okker tubusokból, ha jól látom. És – akár egy sámlit mázolna le – végigszalad a felületen. Még reprodukciókon is kivehető az egyenetlen vastagságban, megmunkálatlanul fölhordott festék. És az ecsetjárása?

Mit lehet egy bontatlan síkfelülettel kezdeni? Végigmenni rajta függőleges vagy vízszintes ecsetvonásokkal, szép rendben. Van Gogh talán örvényekből festette volna végig. Seurat pontokból állította volna össze a felületet. S itt: semmi párhuzamosság, rend, hanem elképesztő összevisszaság. Egyenes húzásokból félkörökre vált, mintha unná a mozdulatsort, legalábbis a látvány oldaláról nézve a dolog semmilyen formában nem indokolt. És külön illetlenség: a háttér ecsetrajza a tárgyak közelében azok körvonalát kezdi követni. Ez a darabosság sokszor a tárgyak színfoltjainak megmunkálására is jellemző. Jól lehetett ezt most a múzeumban látni, az eredeti képeken. És azóta nem tudom megfejteni, miért nem zavaró ez. Egyvalamit találtam erre vonatkozóan, a színharmónián kívül: a színhatárokkal különös gonddal bánik. (Kontúrvonalat akartam mondani, de hát azt nem használ.)

Itt, határhelyzetben, ecsetjárása szinte rebbenő félénkké válik, mintha óriási feladat lenne azt a korsót pontosan megrajzolni. Mintha nem tudna rajzolni (ördögien tud). Az egyenesek is: kis kisiklások, félkörök, öblök vannak elbizonytalanítva. A tárgy ettől lebegőbb, nem konkrét. És: messzibbre kerül tőlem. (Húzzuk meg gondolatban ezeket a vonalakat egy lendületes, fekete ecsetvonással. Van ilyen a világon elég. Fernand Léger. Akármit fest, arasznyira van tőlem.)
S mindezt általában à la prima technikával, vagyis az egyszer lekent foltra többször már nem tér vissza. A Szépművészetiben megnézve most (Európa képtáraiban egyébként szinte nem látni tőle munkát, Olaszországban vannak, és rengeteg magánkézben), a festés előtti fölvázoló ceruzarajzok sok helyütt kilátszanak, s a vászon fehérje is ki-kivillan. Mindebből pedig az következik, hogy még a nagy festők között is hihetetlen színérzéke volt. Csontváryról mondják, hogy óriás vásznait elkezdte festeni a bal alsó sarokban, és befejezte a jobb felsőnél. Meg kéne nézni, én nem hiszem. Ember ilyet nem tud megtenni, hogy több száz színfolt azonnal „üljön". Még Morandi egyszerű szerkezeteinél is emberfeletti teljesítmény. S milyen eszköztelen! Gondoljunk csak bele, semmi rendkívüli, feltűnő ötlet; csöndes és természetes, mint egy csokor virág.
Vagy nézzük a '31-ben festett képét: Kagylók és gyümölcsöstál. A kép ilyetén szervezése ritkább nála, tárgyak csatárláncban, kartávolságra. Három és fél darab. (Hogy valamit félbe lehet vágni, alighanem Bonnard-tól tanulta. Utrillónál is előfordulnak belógó faágak, ez-az, de nála más a helyzet. Ő sokszor fotóról, sőt kommersz képeslapról festett.)
Különös tárgyak ezek! Szerencse, hogy a címben megnevezi, én ki nem találnám azokat a mágikus értelmezhetetlen amorfokat! Megint csak nem megmunkált, megformált felületek, nem érezzük anyagukat, domborulataikat. Határozatlan alakú színfoltok. De ilyet nem lehet kitalálni! (Tessék végignézni a Knaur-féle Absztrakt lexikont!) Sugallja, hogy ez „valami", akkor is, ha nem értem. Minden műalkotás befogadásának első fázisa: „ez valami más" – elbizonytalanít. Miben? Biztonságomban, hogy értem, tudom a világot. Magamat. Csak ebből az elbizonytalanodás-pozícióból lehet valakit továbbvezetni. Kézen fog, gyere, ez valami más. VAN MÁS IS. A láthatónál, érthetőnél messzibb rendre utal.
Pilinszky azt mondja, hogy a szakrális művészet tautológia, szóismétlés. Minden művészet az, ugyanis.
Ez is.

1992.06. // C.02256/6 // **Czóbel Béla felesége**

MOZGÓ VILÁG

A szentendrei Czóbel Múzeum legszebb képei az alagsori szárnyban látható három kis **Modok Mária**-kép.

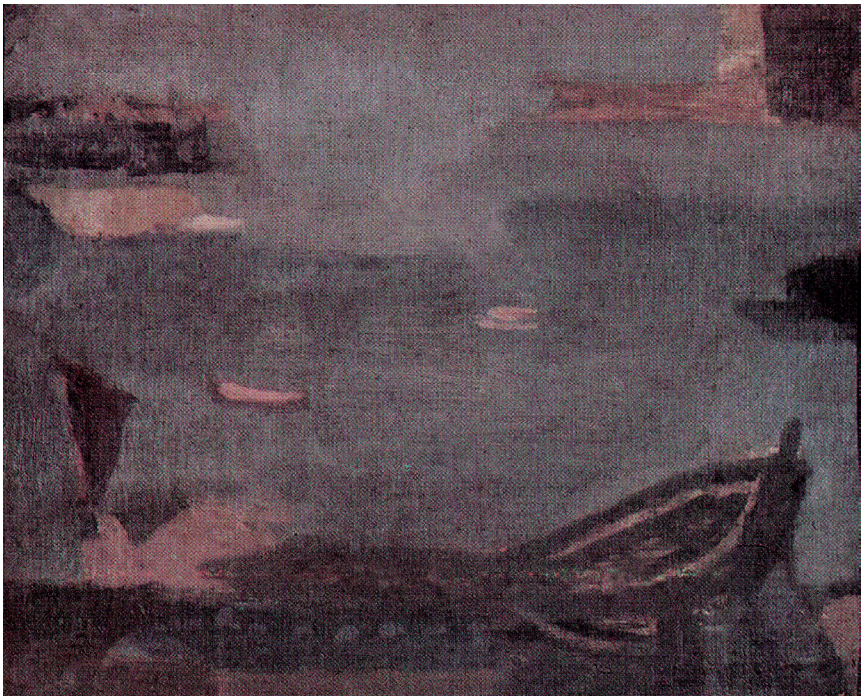

Ez a henye mondat némi magyarázatra szorul. Persze hogy Czóbel a jobb festő – általában –, és életműve, persze, sokkal fontosabb. Csak a múzeuma… Ugyanaz a baj vele, mint a legtöbb egyszemélyes szentendrei múzeummal. Meg nem csak szentendreivel: tavaly Spanyolországban is láttam hármat, azokkal is ugyanaz volt a gondom. Mire kiderül a művészről, hogy elég fontos ahhoz, hogy múzeuma legyen, a képek már reménytelenül szerteszét. (Más kérdés, ha érdemtelenek kapnak múzeumot: Kovács Margit, Kmetty.) A szinte megoldhatatlan probléma kezelésére kétféle válasz Spanyolországból: Barcelona városa a nagy kibékülés után több változat mellett egy leírhatatlan szépségű középkori gótikus kereskedőházat ajánlott föl az óvárosban az öreg Picassónak. De 15–20 teremnyi Picassót vásárolni bele – ehhez nemhogy a város, de a Közös Piac pénze se lett volna elég. Megszerezték valahogy a Las Meninas-széria egy részét, gyönyörű darabok vannak benne, de ez csak kétteremnyi. Valami még kellett… és kitalálták, hogy ők egy Picasso-zsengék Múzeum lesznek. Gondolom, így történhetett. Első terem eleje: iskolai irkák firkákkal. Ezeket alighanem az öregúr őrizhette eddig. S folytatódik a kék-rózsaszín korszak előtti – értők számára hihetetlenül érdekes – fiatalkori stúdiumokkal, kompozíciókkal.

Tehát találtak egy szériát, illetve kettőt, ami nem szóródott szerteszét. Még aztán ide került a Sebartes-gyűjtemény is, ez-az.

Egy másik megoldástípus az északspanyol kisváros esete Dalíval. Gyönyörű házra szintén futotta, ahol aztán – gondolom – körbevezették az agg mestert, hogy uram, ide azt csinál, amit akar. Nos, nekilátott. Nem remekművek. Annak alapján, amit a múzeuma számára festett, Anna Margitról se derülne ki, hogy festő, meg valami panoptikum is van ott az utolsó szobában... (A legjobb Anna Margit-képeket most még össze lehetne szedni.)
Czóbel is élt még múzeuma avatásakor. Adott pár képet, persze. (Fél életét Párizsban élte, évtizedekig a Galérie Zakkal volt szerződése.) Adott az állam is – ami volt. Gondolom, vettek is néhányat – amit lehetett. Ennyi sikerült. Czóbel az itt láthatónál ötvenszer jobb festő. Egy jó album vagy oeuvre-katalógus szükségeltetne legalább emellé.

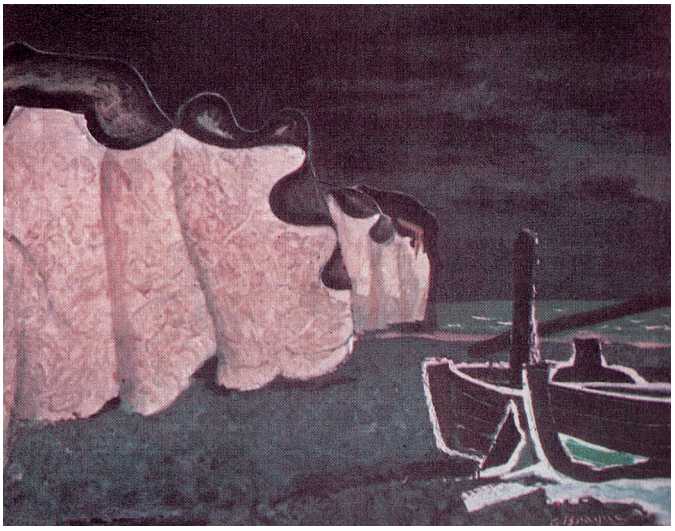
Modok Mária csendben élt férje, Czóbel oldalán.
A legenda szerint kizárólag párja elrontott vásznainak hátoldalára dolgozott. Még találkoztam vele, még dicsértem képét, még látta mappában vitt néhány képemet Szentendre végi házukban. Hamarabb meghalt, mint férje. Elillant, eltűnt, nem emlegetik, senki nem tud róla... Az a néhány kép az oldalteremben, férje oldalán, semmi több... Az viszont ámulat. Nem tudom, mennyit festett, mennyi közepeset, mennyi gyengét, keveset, sokat? ...ezek remekművek. Szívesen elmerengenék most a labdát tartó kislány képén vagy a szentendrei dombra fölfutó utcáján, de teljesen szétfolyna kezem közül a téma.
Maradjunk három tengerparti csónakos képecskénél, gyöngyszemek a magyar piktúrában. (Magyar? De erről később.)(Volt alkalmam alaposan megnézni őket, mert a

1992

fényképezőgépem zárja körüli kenőolaj a kemény téli úton a csomagtartóban megdermedt, s ezért csak a harmadik kiutazáskor sikerült használható reprodukciókat készíteni a képekről.)

Magam előtt vannak most az íróasztalon a fotók, ezúttal fekete-fehérben. Majdnem semmitmondók. Vegyük az Öböl V. -öt, ami valamivel jobban proporcionált. (Mármint színek nélkül is.) A partot megjelenítő sötétebb formák – öbölről van szó – mintegy harapófogó formát alkotnak, ami rendjén is van. Előtérben, középen körbeölelve három csónak leegyszerűsített formája. Méretük, még rajzuk is meglehetősen belesimul a környezetbe; a táj részei. A fölső térfél a víz és az ég csíkjai. Eddig a dolog maga a semmitmondás. Nem feszül, nem dobog a szíve – elterül, mint a Nagyalföld. Van neki egyensúlya, a jobb fölső sarok világos púpját megtartja a bal oldali alsó aszimmetrikus világos folt. A centrumban a sötét formák enyhén torlódnak. Hanem a színei! Mivé válik a színei által! A valót az álommal így keverni! A világegyetem nem egyszerű, tudom, egyszer láttam a Pilisben zöld eget, csakugyan. Itt az ég és víz kék, rendben van. De az öböl vize rózsaszín, elvágólag. Ez mi? A kép témája. Párbeszédben a mellette-okerrel. Annyira fantasztikus harmónia – pontosan megtalálta –, hogy elfelejti a foltok eredetét: föveny-víz. Nem föveny, nem víz, függőlegesbe forduló festékfoltok, tökéletesek. Nincs faktúra, anyagszerűségre utaló gesztus, nem is kell.

A csónakoknál visszatér a földi világ. A fogalmak, a mondanivaló. Kharón ladikja, meg minden. Szép sötét folt. Partra vetve, halála előtt farokuszonyával csapkod

még egy kicsit a kilométeres horizont szenvtelen közegében. A jobb oldalon föltorlik ugyan egy szikla-forma, sötét az is, mintegy szimpátiáját kifejezendő. Kapcsolatot teremt az emberi – épített – és a szervetlen természeti formák között. Kicsit fenyegető is, mint egy sírkő. Belső oldali íves sziluettjével segít a kép sarkán átvezetni a néző tekintetét. (Ha tudná, szégyellné.) A festő még egy helyen lép ki feltűnően a fogalmi világból, bár lehet, hogy ennek is van valami természeti alapja. A horizont alatt jobbra feltűnő kék szín teszi, itt tengerebb lett a tenger.

Rímel a csónakokra, s bár a színe megzavarja a perspektíva törvényeit, „kicsi" mérete az igen távolit érzékelteti.

Megint egy kétértelműség, az absztrakció két – távoli – fokozata, egyidejűleg. Minden igaz mű ezt teszi: kibillent világodból: van valami más is…
Ebből a szempontból az Öböl IV. egyértelműbb. Nem reális térre utaló foltrendszerére rápillantva, hirtelen a zseniális Vaszkó Erzsébet jut eszembe… Az előtérben fekvő csónak leírható ugyan valós térbeli környezetbe képzelve: parton fekszik, billent, erős rálátás. De bal szélén, középen, a karcsú álló háromszög forma? A jobb fölső sarok geometrikus idommal való lezárása? Nem tudom, nem játék-e a fogalmakkal, de nekem rendetlensége az érintetlen természet spontaneitását, szórt formai rendetlenségét sugallja. És most – csak most – ezt is megnézem színesben. Lágy pasztellszínek, természetvízió. A horizont-dolgot itt továbbra sem értem. A fölső harmadban fut, de képtelenül tört vonalban. S fölötte akkora formák, amik térbeli helyzetét – itt is és megint – teljesen megzavarják. S e foltok színei is! A természet (a levegőperspektíva) nem engedi, hogy a távolban intenzív színeket vagy igen sötét foltokat lássunk. Tehát ez az erős szín, a halványokker az orrom előtt van.
Homokszínű. Homokpart. Vagyis csak arra utal.
A sötét jobb fölső sarki geometrikus formánál fölszisszenek. Olyan, mint egy Petőfi-versben a csattanó. Agyonüti a végtelen oldott-puha álmát. Itt vagyunk, kérem, és nem ott, itt akarunk valamit mondani.
Remekművek.
Semmit – számomra csakugyan semmit – nem von le értékükből, hogy Braque-utánérzések. Csak ennyiben kérdőjeleztem meg – fölöslegesen – magyar voltukat. A legjobb helyről kölcsönzött témát. Jó lenne tudni, mikor festette őket. Bár mindegy… Braque, gyanítom, kissé unva biliárdasztalos, zongorás, énekesnős boldogságát, elég korán elkezdi az öböl–halászcsónak témáját. Kezdetben lágy, elegáns ez is. Ahogy öregszik, válnak a csónakok halálhajóvá. Mint egy kastély titkos szobáját, úgy szeretem ezt a sorozatát. Ilyen fegyelmezetten kell megöregedni?! Ilyen méltósággal?! A formák félelmetesek, derendezettek, értelmezhetők. A *Bárkák a parton* kép közepén a szikla kontúrvonala még játékos is, puha szabályos hullámvonal. E világi. Mostanában a magyar – Modok – változat közelebb áll hozzám.

1992.07. // C.02256/7 // **Utrillo szomorú volt**

MOZGÓ VILÁG

Az én generációm Herbert Read *A Concise History of Modern Painting* könyvén nőtt föl. 1960 körül került be Magyarországra. Mohón ittuk minden szavát, illetve ábráját, hiszen nyelveket nem tudtunk. Akkor még nekem is gyönyörű volt benne minden. Múltak az évek, főiskola, 1965, harmadévesek voltunk, művészettörténeti előadáson szóba került a könyv. Boldogult Újvári Béla adott elő, akit az ötvenes évekbeli szobrászi és lektori tevékenysége miatt egy (legalább egy) szakma gyűlölt, tanárnak kiváló volt. (S bár az egész modern festészetet két előadásban elintézte, első absztrakt képeimhez értőn és megértőn szólt hozzá.) Szóval egyszer fölhorkant Readre: „És Utrillót kihagyta a kötetéből, csak mert ábrázoló…!"

Most feleségem könyvtárából előbányásztam a kötetet. Már el tudom olvasni. Névmutató: Utrillo. Tényleg, csak az előszóban beszél róla, ekképpen: Klee szerint nem a látottat kell megfesteni, hanem a festő dolga „láthatóvá tenni" (mármint a belső valóságot), majd arról, hogy ő a kötetében ezt a mércét használja. Utrillo pedig LEfestette a világot, és ezért őt kihagyja.

Hogy is van ez? Pedig okos embernek kellett lennie ennek a Readnek, hogy ilyen vastag könyvet tudott írni… Hol is kezdjem?

Húsz éve valahol vendégségben ültünk, nem nagyon figyeltem, szomorú voltam. Szemem a könyvespolcon kalandozott – ma már talán nem tenném meg –, leemeltem, s belemerültem egy Utrillo-albumba. Tízes évekbeli, korai művei; átléptem az ő szomorúságába, és már boldog voltam.

A nyájas olvasó és a magam kedvéért is most ez egyszer megpróbálom szavakká formálni e megfestett fájdalom mibenlétét. Témái? Századelős párizsi utcák, Montmartre. Ebben önmagában nincs semmi. Semmi nosztalgia, ez neki jelen idejű, valós látvány. Egy- és kétemeletes házak, házsorok, olykor dombnak föl. Nézőpontja: az utca közepén áll, s nézi a végét. Reneszánsz perspektíva, szabályosan. A közeli, jobban megrajzolt házak sem különösek, nincsenek is annak kezelve. Világos, meszelt falfelületek, elnagyoltan, s az ablakok sötétebb foltjai. Az ég és az úttest két háromszögű foltja középtónusú. Ebből világít ki egy-egy fehér falfelület. A távolabbi dolgok – szintén a perspektívafestés szabályai szerint – bizonytalanabb körvonalakkal; elmosódott színek és foltok, középtónus. De minden utcája egy kicsit kivezet a világból. Ettől lenne…?
De nézzük tovább. Jellegzetesek sötét-világos foltritmusai. A legnagyobbak a házak kockái. Majd az ablakok foltjai. És amikor a legkisebb nagyságrendbe lép át, foltritmusok helyett vonalritmusok jelennek meg, zsalugáterek, kerítések párhuzamosai. És itt egy átkötés: a távoli ablakok már sötét, függőleges ecsetvonás-ritmusok.

1992

A látottból indul ki, de a tudottat festi, meglehetős önkényesen. Ugyanis, bár nem feltűnő, de teljesen szabadon válogat a látványelemek között, mikor mire van szüksége. Egy ablak foltja, egy ablak kerete vagy a körülötte futó vakolatcsík váratlanul hangsúlyossá válik. Ez annyira megváltoztatja a természetes súlypontokat, hogy (gyanítom) nem volt szüksége a látvány átalakítására a vásznon. Nem csalt. Amúgy is témaválasztása, komponálása semmi különös, közönségesnek mondható. Tudjuk, gyakran fotókról festett. Leírták róla, hogy fölfedeztetvén, némely montmartre-i kocsmáros festéket és képeslapokat tartott a pultja alatt, hátha ma éjjel is betéved az ifjú Morisz, az alkoholista, s majd megint csak képpel tud fizetni.

A látvány felől nézvést én csak két különöset találtam. Az egyik, hogy figura alig van, főleg korai munkáin, később is inkább csak a távolban, elnagyoltan, majdnem mindig hátulról. Valószínűleg nemcsak nem szerette az alakokat a képen, de nem is vállalta a megfestés keservét. (Nem tűnik ügyes kezűnek.) Ettől az utcák kísértetiessé válnak. A másik egy huncutság. Az ég sötétebb, mint a házfalak fehér fala. Ez ugyanis nem igaz. Illetve igen ritkán. Számomra mindig meteorológiai ünnep, amikor előttem-fölöttem sötét felhő, de a hátam mögött napfényes az ég, fényt adva a felém néző házfalakra. A látott ég ekkor nem végtelenség, fénytömeg, hanem plafon, ettől a világ szobabelsővé válik. Ez lenne Utrillo titka? (Bocsánat a közhelyes fogalmazásért, de csakugyan ezt keresem ezúttal.) Talán ez is. De mi köze az enteriőr-hatásnak a szomorúsághoz, ami minden képén átvérzik? Nem következik egyik a másikból. Nem találom. Elemezhetetlen? Hiszen valljuk be, amúgy sem – te sem, én sem – úgy nézünk képeket, hogy elfacsarodik tőle a szívünk, ugyan hogy csinálta...?! Próbálkozom tovább. Kompozíciói nyugodtak, kiegyensúlyozottak. Arisztokratikusnak mondhatók. Ott sűrűsödnek a formák, ahol indokolt, a látványt természetesnek tudja velünk elfogadtatni. A képek előterében néhány nagyobb forma, a centrum felé kisebbedő, tehát sűrűsödő foltok. Világosan tagol, nincsenek titkai és váratlan fordulatai.

Nagymamáink falán számtalan utcakép, hasonló felfogásban, nála bravúrosabbak, sokszor. De ilyen atmoszférát csak egyetlenegyszer láttam, Jeney Zoltán rajztanár (még anyámnak udvarolt) *A haldokló Tabán* című képén. Talán a téma miatt: házak bontás előtt. Annak is sötét ege volt, kihalt utca. De mi az, amit általában érzékeltetnek ezek az utcaképek? A város magabiztos nyüzsgése. A civilizáció fölkínálkozása. Szellős tágasság, biztonság, házfalakkal óvva. Az elvegyülés öröme. Libériás szolgáink sorfala: házsorok. Csillogások. A sétálás langyos ritmusa. De milyen ez a Rue Norvins? (Most segíts, Esterházy Péter!) Szomorú. Nem megy. Ennél többet nem tudok.

Próbáljuk más oldalról. A csodás kezdet után mindnyájunk fájdalmára a mester a tízes évek közepétől egyre gyengébb képeket fest, 1920 és 55 között a termés egészen elszomorító. Közben fölfedezték amúgy igazából, kastélyt vett, megtért, megnősült (elvették), és alkoholizmusából is kigyógyult (nem magától). Nézzük ezeket a majdnem ugyanolyan képeket. A Saint Romain-templom és környéke, 1925. Mi más ott? Korábban ezt nem használta, a képnek külön előtere van. Fák diadalkapuja alól nézzük a világot. Mintha szobából, ablakból. Alul az úttesten markáns átfutó árnyék, fönt az egyébként unalmasan festett lomb. (Nyári fakoronák, ez is új.) A házsorok tömege meglepően kicsi, jelentéktelen. Mintha már nem is téma, csak motívum volna. Viszont élesen rajzolva, szinte szerkesztve. Mérnöki, száraz. Az 1910-ben festett Rue Norvinson is van egy ormótlan kupola, nem hagyta le, a Sacré Coeuré, de annak tónusa beleolvad környezetébe, s geometriáját is hirtelen itt puhává váló ecsetkezeléssel föloldotta. S mit tesz ezen az 1925-ös képen? Itt is van egy ronda templomtorony. Semmi elmosódás; vonalzó, még kontúrozza is, keményen. S olyan részletező előadás, mint a kép többi, hozzánk jóval közelebb eső részletein. Ez az utca nem a túlvilágba fut, itt a sarkon Röltex bolt van. És összehasonlítva a koraiakkal: súlytalan az egész, nemcsak az apró kiegyensúlyozott foltok egyensúlya miatt. Visszafelé nézve: a korai képek tömörek, súlyosak, bánatosak. Azokba az utcákba részeg matrózok valók. Ezekbe könyvelők.

Ettől persze még lehetnének jók és nagyon jók is. Újabb kísérlet, most a színek oldaláról. Falusi templom. Itt is ólomszürke ég, fehér, melegszürke foltok. Az úttest is – önkényesen – ehhez a színvilághoz közelít. A háttérben lévő tető kis piros foltja az egyetlen színfolt, már szinte sok is. A szem a szürke árnyalatok finomságai között bolyong, és nagyon csendes mozgás ez. (Mint kosztümön a bross: milliméteres forma – ritmusproblémákba kényszeríteni a férfiszemet, ide nézz! Ne máshová!

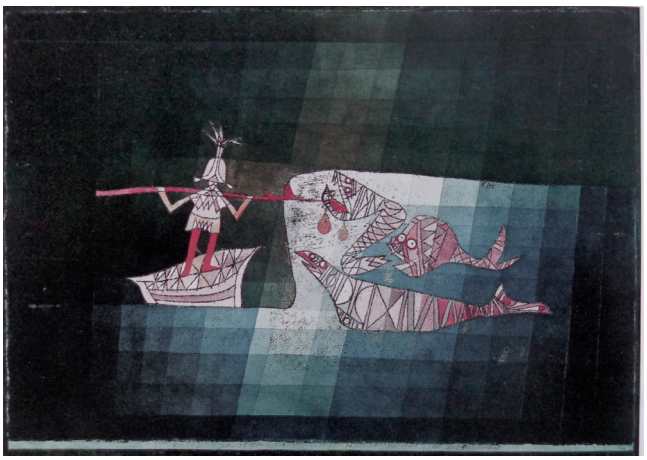
A szintén korai Falusi utca az Île-de-France-ban színesebb, emlékeztet a legkedvesebbemre, a Rue Rivolira, amit sajnos tizenöt éve nem láttam, most sem tudtam fölkutatni sehol.) Milyen tapintatos színesség ez! Fehér és melegszürke hang dominál, két fekete folt-ütéssel. És színnek pár melegbarna, vörös folt. Gyönyörű. Hogyan változik ez a késői képeken? Utcarészlet, ami kicsi és csúnya, de legalább a miénk: (a Szépművészetiben) a fekete-fehér templom méltóságát agyoncsapja a nagyon-piros háztető (is). A Saint Romain-templom ege, ó borzalom, kék, olyan kék, hogy kár is a dolgot tovább taglalni. Az embernek arra kell gondolnia, maradt volna inkább alkoholista. Késői, gyógyult fotóin is olyan szomorúan néz ránk. Tudta, hogy az üdvösségén kívül mindent elveszített az életében?

1992.08. // C.02256/8 // **Klee, az apám**

MOZGÓ VILÁG

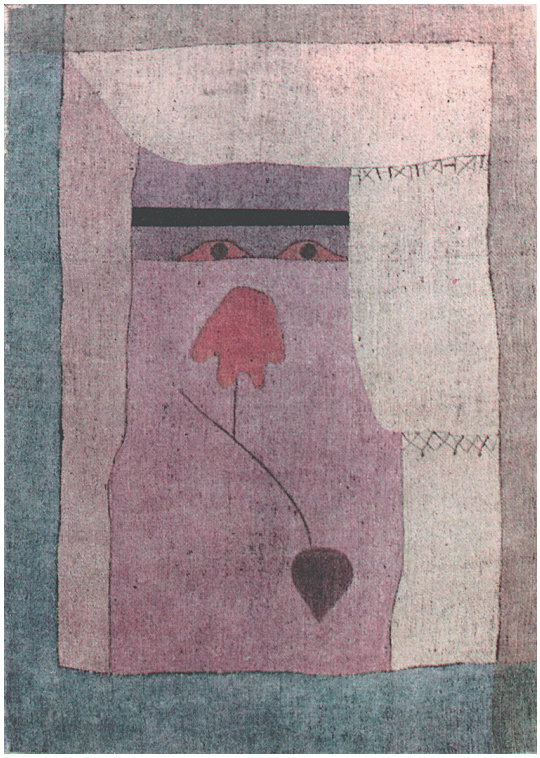

... legalábbis így mutatkoztam be 70-ben, Bernben, a Klee-múzeumban, s a dolog bejött, mert a titkárnő azonnal telefonált, és intézkedett. Az igazgató már értette a félig-tréfát. Három napig ültem engedélyével a múzeum raktárában, főleg magammal elfoglalva, hogy én most itt ülök, és a kezemben tartom...
Aztán '82-ben néhány gyenge kép az oslói képtárban. '84-ben egy nagy Klee-kiállításért egy napra Katával Drezdába, 51 kép, sok rajz. 1988: Metropolitan Museum, ahol épp egy szerény ajándék kiállítva: 94 olajkép egyetlen gyűjtőtől, főművek is! Klee-kötetemet utolsóként ajándékoztam el. Néha elém kerül egy-egy repró, és fura dolog, az utóbbi években egyre fanyarabb arccal néztem őket: nagyon esztétikus, nagyon technikás, nagyon játékos – tömörebb mondatokat szeretnék hallani. Aztán a múlt héten nekiláttam néhány képét lefotózni, ide. És megcsapott a régi ólmeleg. Itt, és csak itt vagyok otthon igazán, ezekben a képekben. Uramisten, micsoda zseni !
Tizenhárom éves lehettem, egyik szellemi vezetőm mutatott egy képet: a *Seefahrer* (Tengerész, vagy inkább Tengerjáró). A kép teljes címe egyébként: *Harci jelenet a Szindbád című komikus-fantasztikus operából.*

13 éves koromban még semmit nem tudtam erről a szakmáról. A magányról és a melankóliáról valamit. A képet megértettem. Ma se jobban. Liturgikus szertartásra emlékeztet. A tenger: végtelen tér. Csakugyan végtelen, nincsen horizont, nincsen égbolt sem, fölülnézet ugyanis.

A felszín: kockákra szabva, nem mértani pontossággal, micsoda őrült ötlet a végenincs kifejezésére. Nem érdekelnek az életrajzi dátumok (másokéi), de most meg kellett néznem: Klee 1920-tól 33-ig tanított Weimarban, a Bauhausban. Pedagogizálása sosem vonzott, valamit hallottam, hogy színoktatásában szerepet kaptak ezek a kockákra osztott mezők. Architektúra – meg egyéb hasonló – címmel sok ilyen képe van. Olykor csak esztétikus, nem több, itt azonban zseniális. Igen, persze, a hullámverésre is céloz. Számomra azonban sokkal inkább a matematika (geometria) nyelvén elmélkedik a végtelenről. A finoman derengő színátmenetek: a majdnem-unalmas csend zenéje. Én úgy szoktam meg a képet, hogy a fölső és az alsó térfél színe is mélykék – ez a repró mást mutat. Hogy mi az igazság, alighanem soha nem fog kiderülni; mikor a Klee-múzeumban a bázeli gyűjtő címét kértem, hogy meglátogatnám – hivatali titokként kezelték. A hetvenes évekbeli műcsarnoki kiállításra meg persze ilyen főmű nem került el. (Aki látta vagy tudja a kép színét, jelentkezzen.)

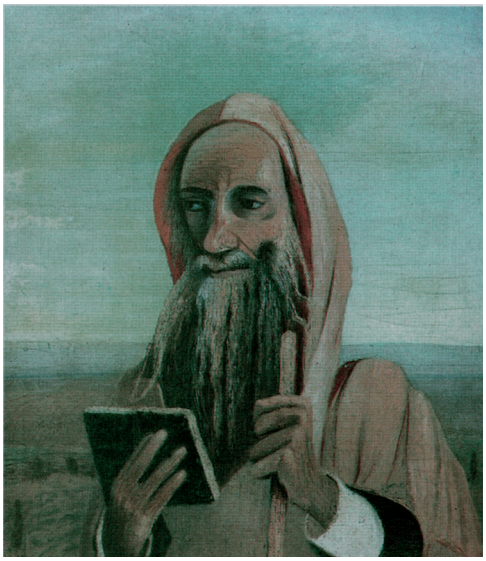
Beszéltem erről egyébként a No. 1-es magyar festményfotográfussal. Azt mondja, színhűség nem létezik. Lézeres színolvasás ide, komputertechnika oda. A világcégeknél is egy repró hol kék, hol barna.

Visszatérve. A fő téma a kép közepén: magányos figura egy csónakban, dárdája a szörnyre irányul, de felénk fordul, felénk néz. Illetve nincs is szeme: arctalan. Inkább védekezik, mint támad. És ugyanakkor rituálisan passzív, gesztustalan. Mint a Kereszten Függő mozdulatlansága.

Hanem a szörny feje rémálom, az nem tréfadolog. Hogy támadásban van, vagy ellenkezőleg: sebesülten vonaglik menekültében, arra kétszer megtört vonalú teste utal. Megint egy kétértelműség. A középső inkább csak szörnyecske. Kifelé bámul a képből, nem sok minden lehet abban a nagy fejében neki; dekoncentrált. A harmadik veszélyesebb, de egy rozmár nehézkességével. És a feje pici, nagyon pici. A hasán lévő színosztás is inkább játékos, ironikus. (A vérző kollégáé még pikkelypáncélra emlékeztet.)

Kissé ijesztő a tétel, miszerint a halak, a csónak és az ember mintázata igencsak hasonló. Megint egy fanyar felgondolás. Kinek is állunk a pártján? A tengerésznek, a faji rokonság és a magányossága okán is, valamint ott a ruháján az a narancsszín is…

1992

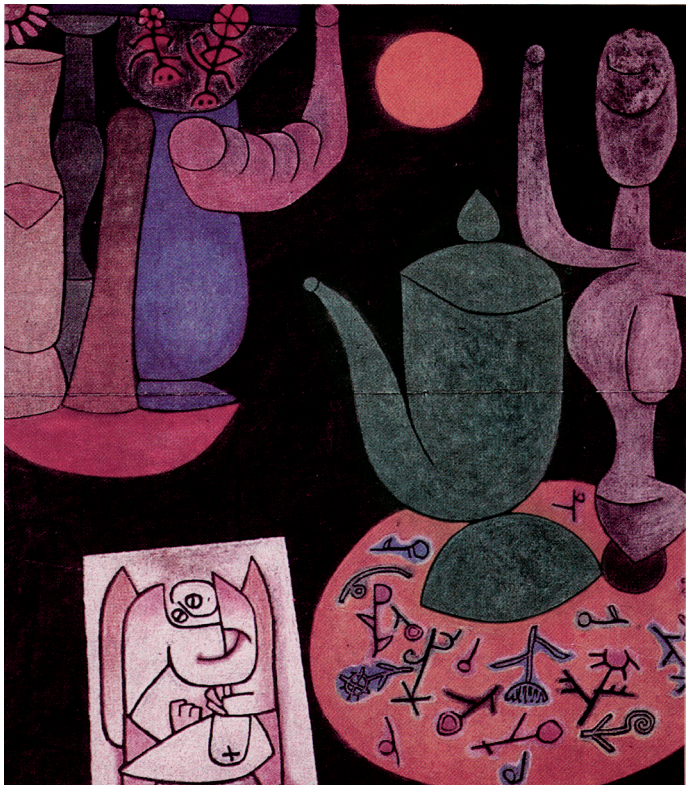
A pantomimjáték, a küzdelem folyik, mozdulatlanul, immár örökre.
A művészeteken kívül mikor szembesülünk evvel, úgy értem, a magánéletünkben? Sír szélén, kezünkben egy csokor virággal, templomban olykor, már aki erre használja, álmatlan, mozdulatlan éjszakákon. Kálmán barátom szerint van, akinek életében a legmagasabb lételméleti absztrakció egy káromkodás a hatodik korsó sör után. De mindenki szembekerül vele. Még valami e kép kapcsán, ami – nekem – fontos és feltűnő is. 1955 óta a kép lenyomata bennem semmit nem változott. Ma tudok róla beszélni, akkor még nem, ma el tudom helyezni az oeuvre-ben, az európai kultúrában, de ütése ugyanaz, hogy van ez? Ezek a legfontosabb dolgaink hibernálódnak?
Örök-időtlen képe az *Arabisches Lied* (Arab ének) is. ’32-ben festette. Túl volt tunéziai turistaútján (1914) és Egyiptomon is (1929). Portré? Ez az arc reánk néz, mi viszont a szemén túl semmit nem látunk belőle. Etnográfiai reminiszcenciák. És amit e kultúrák világnézetéről tudunk, vagy inkább érzünk – képbe fogalmazva. Milyen komoly itt Klee, és milyen eszköztelen ! Nagyon egyszerű kép, néhány folt. A felület osztása a derékszögű rendet követi. De a színhatárok nem mértani, hanem (saját szóhasználattal) biológiai egyenesek – csak amennyire egy fa törzse vagy egy kézujj kontúrja „egyenes”.
Ettől humanizált. (Mondrian tanulmányozhatta volna kicsit. Ámbátor volt neki egy korai periódusa, amikor a fa ágrendszerét geometrizálta. Mindegy, az építészeknek nagy jót tett.)
Mitől ilyen monumentális ez a foltrendszer? (Egyébként Kleenél szokatlanul nagynak számító méret: a kép 90 centis.) Azt hiszem, ez a kiegyensúlyozott arányokon múlik. Hasonló foltméretek, „sakktábla”-felület. Egyetlen, ami jelentősen nagyobb területű, a rózsaszín, középen. Azonban ezt is bontja, méghozzá pengeéles vonalakkal. S ezekre a felületekre két kicsi sorminta felel. Szerepük pontosan megfelel a ruha hímzésének: odavonzza a szemet, az apró minták labirintusába. Ettől monumentálisak itt a foltok. A kép szíve egy meghatározhatatlan biológiai forma a közepén – hogy lehet ilyet emberésszel kitalálni? Kétségkívül kell valami ellenpont, e két szem önmagában túl didaktikus volna. De formája nekem kissé bizonytalan. Megpróbáltam kitakarni, mégis ettől kép a kép. Ő tudja jobban.
A másik folt levél alakú. A kettő szintén anyagtalan vonallal összekötve. Mi járhatott a fejében? Elbizonytalanít, nyugtalanságomat felkelti. Talán ezt akarta.
Színei. A homokszíntől öt fokozatban eljut a liláig, a kép centrumába. Ellenpontként szintén pasztellszín, vagyis fehérrel tört kékesszürke. Intenzív csak két színfolt: a váratlanul, keményen geometrikus – mondjuk – homlokpánt s a fent említett piros folt.

Csodálatos tapintattal a szemek – óhatatlanul a legszuggesztívebb látvány – halványak, visszafogottak. Evvel (is) visszalép a natúra-hatástól. Egy másik eszköze erre: a háttérfoltoknak nincsen térbeli helyzetük, anyagtalan, puszta színek. Baloldalról a kékes folt alulra is átfolyik, így a fej lebeg. Nincs nyoma a horizontnak és a nehézkedési törvénynek. Lefelé haladva nem nehezül el a kép. Mint a turini lepel bekeretezett arcszelete. Színeibe talán csak én érzem bele a forró homoksivatagokat. És a melankóliát.

Számomra e kép örök párja a negyed századdal korábban festett Marokkói tanító. Csontváry ekkor már túl van a Panaszfalon (1904), a Taorminán (1905) és a Magányos cédruson is (1907). Kozmikus látomásai és prófétai ítéletei. És akkor ez a csendes, látszólagos földközeli, eszköztelen képe. Nem is annyira Keletet ismerte, mint inkább önmagát. Pillanatkép, mégis végtelenség, időtlenség. Mivel érte ezt el? A reprodukciót egy rajzlapra tettem, s alárajzoltam a figura testét. Csodálkoztam, hogy e művelet nélkül, azonnal nem tűnt föl a táj és az alak abszurd viszonya. Mintha hegytetőn állna, azonban ahhoz a horizontvonal túl magasan van. A Mona Lisa trükkje. Egészen más szférában, de ezt a hatást kelti az olvasásra emelt könyv s a szemek kapcsolata is. S két szem kétfelé néz, Illyés Gyula elmélkedik egyszer erről, talán a Petőfi-könyvében Szendrey Júlia kapcsán, a bandzsaság varázslatosságáról. Béres Ilona is mesélte egyszer a rádióban, hogy egy filmforgatásnál miként használta ezt eszközként, megközelíthetetlen, titokzatos kisasszonykát alakítandó. Más. Kibillenti a nézőt bizonyosságából a bal váll, a felkar és az alkar fura helyzete, mérete. A végtelen távol, a táj rajza is... másképp érzi magát az ember messzire nézve. Bár családomnak olykor teher, ezért cipelem őket, ha lehet, vasárnaponként hegytetőkre. Égközel, ünnep, megpihen a szem, a lélek. Talán Jézus is ezért járt hegyre imádkozni.

Hogy összekerültek ebben az írásban ezek a többféle közel-keletiek... Mi lett volna Európából nélkülük?! És mi lenne velem Klee nélkül?!

De hát ez már nem tartozik ide...

Csendélet (utolsó befejezett képe), 1940

992.09. // C.02256/9 // **Vaszkó Erzsébet, aki zseni volt**

MOZGÓ VILÁG

Schaár Erzsébet egyszer éjjel baráti társaságban odafordult ismerőséhez, aki kászálódott, kocsijával indulni készült Bécsbe: ne utazzon most, menjen inkább haza, jobb lenne. (Te figyelnél egy ilyen mondatra?) A férfi elbúcsúzott. A szobrásznő ettől kezdve órákon át hallgatott. Majd éjfél után megszólalt: „Késve érkeztek a mentők."

Vaszkó Erzsébet fiatalon a Kárpátokban festett, mikor fölriadt: „Nem tudok így dolgozni. Valaki Pesten az íróasztalomban keresgél."

Boszorkányok pedig nincsenek. Rendkívüli képességek vannak. Milyen titkos életük lehetett ilyen tudásokkal?!

Beszélgetéseink alkalmával iszonyú élességgel a probléma morális gyökerére kérdezett rá. Persze ettől lehetett volna pocsék festő.

De hát csoda, amit létrehozott. '83-as szentendrei életmű-kiállítására (teljes csendben zajlott le) Miklós barátom levitte műpártoló barátunkat, Kanada akkori nagykövetét. Pár nap múlva csillogó szemmel dicsekedett, sikerült megakadályoznia, hogy a diplomata képet vásároljon. „Nem volt könnyű. Nagyon akart. De hát nemzeti kincs! Mi lenne, ha még ez a néhány kép is eltűnne?!"

Képei alig-alig, néhányuk múzeumban, a többi gyűjtőknél, ki tudja. Főiskolás korától kezdődően mindig megsemmisítette a gyengébbeket. Az a kevés viszont, ami már kultúránk vérkeringésébe bekerült kiállítás vagy reprodukció által, az súlyos, mint egy bírói ítélet, mint egy távoli égzengés, és nyugodt, mint a hegycsúcsok hajnalban. Azt mondta egyszer: mindig a témából indul ki. El kell hinnem neki. A *Gyűjtő* esetében tehát egy bácsit kell elképzelnünk, amint képek között turkál, és vélhetően igyekszik a hangulatot az olcsóbb vásárlás lehetősége felé kormányozni. Ismerjük. De hát ez a daumier-i szint. És Vaszkó? Mit láthatott abban az emberben? Egy figyelő, de egyszerre befelé és kifelé is figyelő statikus komoly arc. És mintegy függetlenedve az arc intellektusától, s háta mögött egy várakozó, nyitott tenyér. Ez mindeddig csak egy geg, bár annak kiváló. (Plakáttervező grafikusnövendékeknek adnék ilyen feladatot: piktogram tervezés.)

De hatoljunk kissé beljebb. A kép háttere absztrakt. Az eredetire nem emlékszem, ha láttam is valaha, itt: sötétlila, faktúrával alig bontott felület. Láthatóan csak arra szorítkozott, hogy a felhordott festék színné váljék, talán kissé térré, részletmotívumok nélkül. Ehhez a minimális eszköz, mint annyiszor a 20. században: egy-egy színvillanás a semlegesen lemázolt felületen. Mindez valóságra utalásnak túl kevés. Baloldalt alul, a kerethez tapadva egy világosabb színcsík, a háttérből alig elváló lila, bár a nyomaték kedvéért egy szakaszon világosba vált. Úgy szoktuk mondani, hogy a biológiánk és vizuális tradíciónk folytán bármely absztrakt képen húzódó vízszintes vonal mindig a horizontra, tehát a térre utal, azt sugallja – itt pedig ez elegendő a falsík, az enteriőr megidézésére. Nyugodtan meg lehetne kérdezni bármely kisgyereket: a bácsi mezőn vagy szobában van-e? Igaz, erre utal a jobb fölső sarok félköríve is, ami egy hirtelen naturális idézet is, akárha dongaboltozat súroló fényben, derengőn.

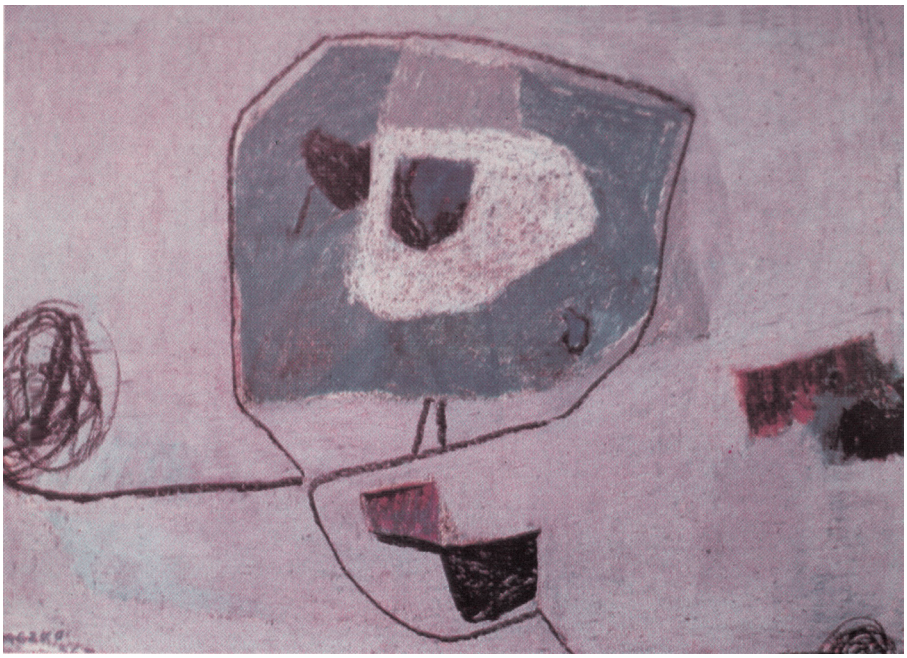

(A kép eredetivel összevetett viszonylag hiteles kópiája. 2001. okt. csináltam.)

A kép jobb szélén végigfutó markánsabb lila csík egészen más regiszterben szól. Nem tapad a kerethez, lebeg; faktúrája (felületmegmunkálása) szinte nincs. Anyagtalan. De a dongaboltozat függőlegesbe hajló végét mégiscsak szilárddá támasztja. És e sötétségben, a vélhető falakon túl ez az egyetlen bútor. A szellemi szférában. Történés, s a figurán túl, ebben a síri térben: humanizál.
A kézfej. Stilizált, szép, áttekinthető forma. A Gyűjtő hüvelykujja kissé begörbül, markolásra kész. Mondjuk szebben: befogadásra. A színe gyönyörű színkörnyezetében: rózsaszínes szürke.

1992

Vaszkó szerette ezt a kezet; a dongaíven kívül az egyetlen lágy folt. Kontúrja foszforeszkál. Először egy világosabb sárgásszürkével festette meg ezt a foltot, majd túl hangsúlyosnak találván átkente sötétebbre, pasztellel. Ügyelt, hogy ne töltse ki a teljes mezőt, így kivillan az eredeti szín a kontúrok mentén. Hányszor és hányszor használt eszköz, illetve következmény, mindnyájunknál! Sok igen szófukar és szikár nonfiguratív képnél szinte ez egyetlen történés, és milyen gazdaggá tudja tenni a felületet! Sokszor a festő színkeresgélésének egyetlen árulkodó lenyomata. (Vagy csak az értő látja meg benne a rengeteg munkát, és mosolyog, amikor imitált a kínlódás?!) Nézzük meg a három függőleges folt és a két negatív terület arányát. Jó. Pedig a (látszat ellenére) nem egyszerű a feladat. Főiskolás koromban egyszer léckerítést kellett terveznem, de szépet. Onnét tudom.

A fej. Geometrizált foltrendszer, absztrakt festékfoltok. Használtak effélét szántóföldek, de éjszakai utcaképek, tűzfalak megjelenítésére is a franciák, itthon pedig főleg a szentendreiek. Itt láthatóan alkalmas ez szellemi szerkezetek ábrázolására is. Fejet, foltokból, így leginkább Klee festett (Senecio, az a bázeli piros hátteres palacsintafej, amit egy körformából munkál ki. De ott a fő feladat a geometriából humánná áttűnés, játékosan). Mi utal itt a témára: az arc stilizált profilvonala, egy fekete kocka épp a szem helyén, s a tömb arányai, a nyak. Ennyi. S ezen belül és ezen túl, lilák és fehérek. Hideg (kékbe hajló) és meleg (vörösbe hajló) barnák. Megint csak a foltok áttekinthető, mellérendelt, de rafinált arányai. A valahai legszebb Mondrian-felületosztás. Mágikus színek, fegyelmezett líra. Leheletfinom já-

ték a tériséggel: a foltok egymásmellettisége hiteles a maga absztrakt közegében. Elhisszük neki, hogy ezek a foltok egymás mellé rendeltettek. Mellé? A foltok formájából kivehetően néhányuk fedésben van a szomszédos folt által! Absztrakt tériség, mint bábszínházban a paravánfalak egymás mögött. A tér különös megnyilvánulása. A nagy fekete folt bal oldalán még egyszer kivillan egy súroló fény, rímelve, tehát összekötve a főtémát a háttérrel. A barna foltok némelyike sokszorosan át- meg átdolgozott, a közép-felső láthatóan igen keservesen.
Ettől (is) olyan emberi az egész. Illetve evvel is ellensúlyozza a szem dogmatikus geometriáját, szenvtelen magabiztosságát. És az áll – natúrára is emlékeztető – szikár keménységét. Ezt a durván festett lila háromszöget, ezt a lila háromszög-állú embert első látásra nem szeretjük meg, de végül is elfogadjuk. Úgy tűnik, ez feladat volt a festő számára is. Megbirkózott vele.
Megemlítendő még a fejből „hátul" kinyúló két forma, ami egyébként a legmarkánsabban lép ki a derékszögű rendszerből. Talán a haj oldottabb tömegére utal. Túl didaktikus lenne a fejforma nélküle. Az alsó forma elmosódott, meglepően az. Milyen következményekkel? A nehezebben kivehető, olvasható látvány a természetben mindig a távoli. Így ez tériséget sugall. Mint fogaskerék két foga, markol bele környezetébe, egyetlen szerkezetté alakítva témát és hátteret. A fej mögötti holtteret élettel tölti meg. A két forma a két sarokra irányul, a szem spontán meghosszabbítja vonalukat, s evvel kipányvázza a középpontban lebegő fejet.
Utolsó éveiben, úgy tudom, már egyáltalán nem festett. A fiatalság agresszív. (Déry is biztatta Szárszón a beteg József Attilát: Írj!) Fáradt volt ellenkezni velem, festőlemez hiányára hivatkozott. Vittem neki, ami talán átmelegíthette egy percre – a gesztus –, amikor megtalálta az ajtaja előtt egy reggel. Csendes önirónával élte meg szelleme öregkori megroggyanásának jeleit is. Kormánykitüntetést kapott, szólították a Parlamentben az elnöki asztalhoz. Elindulva rácsodálkozott a pár sorral előtte ülő beteg Bálint Endrére, aztán „... elkezdtem vele diskurálni. Mindenről megfeledkezve. Ez hiba volt. Aztán a miniszter odajött hozzám, s átadta a díjat, kedvesen..."
1985-ös kiállításomra még eljött. '86-ban halt meg. Pilinszky egyszer azt mondta a pannonhalmi diákoknak: „Nem tudom, ki volt a miniszter, amikor Van Gogh a cipőjét lefestette."

1992.10. // C.02256/10 // **Bonnard**

MOZGÓ VILÁG

A vénségére bölccsé szelídült drága Déry Tibor írta valahogy így: „...l'art pour l'art (vagy ahogy '57-ben a Képzőművészeti Gimnázium igazgatója mondotta volt: pour l'art pour) pedig nincs. Az csak egy henye gondolatsor henye összefoglalása..." Hát ez az.
De ha lenne, **B.** mester vezető helyen (olimpia!: dobogón) állna. Hogy is van ez? Úgy tűnik, nála problémamentesebb, derűsebb (már ez is gyanús), esztétizálóbb festőt nem találni, még a franciák között se. Étkezőasztalok díszterítékkel, öblös, gazdagtapétás polgárszobák, verandák, dús lombú lugasok, kertzugok, díszparkok, és persze csajok, csajok kádban, kádból ki, kádba be. Semmi osztályharc, nem történt világháború, itt mindig süt a nap. Édes álom, mozdulatlan boldogság. Minden együtt, amitől irtózom. Akkor inkább a plakátmagányban ázó éjjelek vagy akár az utolsó kézigránátját elhajító vörös nyakkendős Vologya. És mégis, mégis. Emlékszem, nyolcvanas évek eleje, az a csodálatos bukaresti múzeum. Amit a bojár magángyűjteményekből hordtak össze egy épületbe, a nagy földrengés ürügyén. Már a porcelán- és papírgyűjtemények is, aztán az elefántcsont faragványok és perzsaszőnyegek. Egy teljes török szoba, vízipipával. A román Munkácsyk kiváló tájképeikkel. Aztán a modern franciák, Matisse, meg minden. És akkor egy Bonnard, ott megrendült a föld. (Csak nekem.) Forgolódtam és hebegtem, próbáltam hirtelen valaki partnert keresni ebben a csodában, majd elkezdtem lerajzolni, magamévá tenni, valahogyan. Csoda, csoda, persze. Jaj, megvan-e még ez után a sok világégés után?! Azt mondják, a gyönyörű Nemzeti Múzeumuk, ami az elnöki palota egyik szárnya volt, leégett! Holbein meg az a tengeri táj az emeleti teremben!
Az a Bonnard ott: főmű, főbb már nem is lehetne. Megnyalhatta utána mind a tíz ujját. Reprót nem lehetett róla kapni. Így, emlékezetből, a Reggelizőszoba (Museum of Modern Art, New York) egyik változata lehetett. (Később láttam azt is.) Most az fekszik előttem.

A kép: az előtérben ellenfényben úszó dús teríték, porcelánok, üvegek, csésze, gyümölcstál. Az ablakon túl az erkélyre látni, mögötte-fölötte pedig fényben szétolvadó lombozat és egy kerti ösvény. No nézzük. Az előtér kontrasztos, elkülönül. Kemény fényben keményen kirajzolódó tárgyak. Ha nem bontaná föl a kontúrokat elbizonytalanított vonalakkal. Pokolian magabiztos álrendetlenség. Azonban a kép középtengelyét pontosan kijelöli három tárgy. Hogy mindez ne legyen túl didaktikus, további két edénnyel egy kecses jobbkanyar. Az átkötést két közeli, váratlanul sötétre váltó forma biztosítja, milyen egyszerű. A bal oldalon is formaparádé, mindkét zsebe boldogsággal van teli.

És itt egy bekezdés erejéig hadd kerüljön ide egyik szerelmetes festőm, Nagy Balogh János. A legtehetségtelenebb zseni, aki valaha... Mit összeügyetlenkedett, kínlódott a képein, egész életében! Nehézkezűsége minden ecsetvonásán érzik. És összehozott hat képet, hat tökéletes képet. Kell ennél több?! A többit csak kegyeletből szeretem. Itt van ez a Bonnard-témájú képe, kispesti változatban, egy rokkantnyugdíjas agglegény modorában. Hasonlatos a gyengédség, hasonló a boldogság is. (Még nyilatkozta is, Füst Milánnak, villanyosra várva!) Nem annyira fölényes. Nála minden tárgy érték, megbecsült. A csöndjük viszont megint csak közös. Ez zártabb világ. Inkább formál, és jobban kötődik a látványhoz, minden vonatkozásban. Áhítatos. De vissza Bonnard-hoz.

A következő mező az erkélyajtó síkja. Ilyenféle bontatlan felülettel egy mezei festő nemigen tudna mit kezdeni. Mit csinál ő? Nem tudom, az ő találmánya-é, mindenesetre számomra a nevéhez fűződik. Tessék végigkövetni a fafelület színeváltozásait. A narancson a barnákon át a kékeszöldig. Túlcsorduló színesség, itt is. És teljességgel következetlen, következetesen. Ha a valóság felől nézzük. A kép színhullámzásában: hibátlan.

1992

Evvel a színkezelési ötletével általában minden foltot fölbont, elapróz. Így minden mellérendeltté válik. Az ablaktok mellett a fal, a tapétamintával. Mintha a kerti világot emelné át a szobába, azonos méretű mintázattal. A bal felső sarok három világos színű, amorf formája szándékkal rímel a közelében, de már a kertben lévő ugyancsak két világos foltra. És a tapétába belesimulva egy nőalak, félbevágva, hosszában. Ennyire mindegy neki?! Ennyire azért nem, e félbevágás eredendően nem volt szándékos! Ide kívánkozik Bonnard komponálási módszerének fölfedése. Témaelrendezéseitől gyakran hanyatt esik az ember. Van egy gyönyörű képe, talán Londonban: kádban fürdő női akt, s mindez a kép fölső széléhez szorulva. Az óriás képmezőt pedig a fürdőszobapadló mintázata tölti ki, ép ember ilyet nem tud kitalálni. A budapesti Szépművészeti Múzeumban is kettévág egy nagymamát, s egy testetlen, csészét tartó kéz balról benyúlik a képmezőbe... Végül egyik mesterem magyarázta el a dolgot. Bonnard műterme falára óriás vásznakat szegezett, telefestette (Vuillard barátja egy képén mindez megörökítve), majd összehívta barátait, s a nagy képből több kicsit kanyarítottak ki, ollóval.

Evvel a zseniális ötlettel a komponálás fázisát kiemelte a többi közül, s a már megdolgozott részletek birtokában döntött, utólag. Néhány éve egy múzeumban ellenőriztem. Bekukucskáltam a keret mögé: a vászon oldalán csakugyan folytatódott a kép!

S mikor végre egyszer kezem ügyébe került egy oeuvre-katalógus: sehol egy kerek képméret, és mindegyik más! A hír tehát igaz. Ha nem lenne olyan keserves munka folyvást egyedi méretű kereteket csinálni, az ötletet sokkal többször elloptam volna. Tehát vegyük így: a hölgytől nyilván még bocsánatot is kért, gondolatban, de nem tehetett mást. Valószínűleg megbomlott volna a két ablakszárny által nyomatékosított szimmetria, ami pedig még éppen elhordozza ezt a szédületes gazdag témát. Persze ez is csalás. Ezt a látványt emberi szem soha nem láthatja, nem képes befogadni. Amúgy is csak egy pontban látunk élesen, s ha a tőlünk méterre lévő kávéscsészét nézzük, az ablakon túli világ már csak egy összemosódó fényfolt, aki fotózik, már csak a fénykontraszt okából is tudja. (Azon az asztalon ezer lux van, a kertben pedig negyvenezer. Operatőrnövendékek vizsgafeladata egy rövid jelenetet leforgatni, a színész a szobából közben kimegy a szabadba. Jancsó–Kende tudják ezt nagyon.)
Tehát a kert. Tisztességes festő a veranda kőkerítését egyszerűen elhagyta volna, ha van esze, mert ez a burjánzó téma nehezen tűri a geometriát. Ő pedig könnyed sormintát csinál belőle (szerencsére nem olyan felületeset, mint Dufy), így ez szinte beleolvad a kertbe. Tessék belegondolni! Ha szemből süt a nap, amint azt az étkészlet árnyékaiból jól látni, milyen sötétnek kellene a korlát árnyékos oldalának látszania! A baluszterbabák közeiben pedig a vakító ég tükröződik, holott az kissé föntebb van. De szüksége volt egy kék centrumra, összekapcsolandó a teríték vibrálását a lombok ugyancsak kékbe váltó színeivel.
Ez is egy nagy trükk. A nap felé fotózva a színek fénnyé égnek. (Bonnard gyönyörűen fotózott; aktok a kertben a század elején.) Festésmódja ilyenformán itt valóban sugallja a fény erejét. S hogy kékbe olvad: mikor kék a lomb? Ha messze van. A reggelizőasztal mellől a világ végére látunk. A végtelenség érzete, de fennkölt ünnepélyesség nélkül, ugyanis a lombozat jól láthatóan megrajzolva, így olvasható, meghitt. Távoli, mégis intim.
Belefáradtam. Azt reméltem, a képet végigböngészve majd csak rátalálok, mit szeretek annyira ezen a tőlem oly távoli gondolkodású barokk pompán. A MÁS-t?! vagy öntudatlanul mégis erre vágynék, te jó ég?! Nem tudom. Nagyon szép.
Koncentráltabbnak tűnő és súlyosabb veretű képe a Pompidou Központban látható Csendélete. (Pad nincs előtte, de a földre le szabad ülni.)
Ahogy néztem, ez kivételesen nem utólagos képkivágás, három oldalról biztosan nem. Múltkoriban valaki rám nevetett: persze hogy ezt szereted a legjobban, ezt te is szeretted volna megfesteni. Valószínű. A legelvontabb képei közé tartozik, a natúra minden elemének megtartásával. Még az a pimaszul hanyatt esős szék is! Vagy az csak egy árnyék lenne? Mintha egy nagylátószögű objektív torzítása. Hanem ezek a kőkorszaki idolok, a gyümölcstálak! A középsőt szenvtelenül még végig is ornamentikázza, a szőlőszemeket kirajzolva. És mégis. Évekig – amíg csak reprodukcióról ismertem – nem tudtam kivenni, értelmezni a részletformákat. Nem zavart. E formák eszmei súlyát különös vonalú kontúrjuk adja.

1992

Teljesen megtévesztő: a középső szőlőstál egy szoborrá olvad a mögöttes fonott kosárral. Moranditól ismert ötlet. S a meglehetős önkényesen sárgává torzított árnyékok is hozzátapadnak a foltokhoz. Mindez fehér háttér előtt. Ellenpontként pedig az elrajzolt, így ferdén fölfelé billenő piros csík, az asztal széle. Ki tudna ennél szebbet elgondolni?! A terítő és a padló végigpöttyözött mintázata rímel a gyümölcsökre, szövetté szövi a látványt. Amit látunk: hangsúlyozottan esetlegesnek tűnő részlet, mégis feszes kompozíció, zárt. Bal felől a szék sarka, fönt a kosár feszül a keretnek. Jobb szélen ugyan – hagyományosan – félbevág egy formát, de ennek íve önkényesen és halkan egy szakaszon függőlegesbe csap át, s bekattan a fölötte lévő árnyékba, zár ez is. Fegyelmezett pompa.

Ha belegondolok, Mies van der Rohe ezekben az években építi meg egyetemi kápolnáját, ahol eljut a csupasz fehér kockatérig, egyetlen látvány hátul a radiátorsor az üvegfal előtt… a Bauhaus-iskola gondolkodása, ahol a logika próbált végső soron a szeretet fölébe kerekedni… micsoda ügyetlenség…!

Bonnard bölcsebb. Szent Ferenc megkérte a mandulafát, mesélne neki Istenről. A fa egyszerre virágba borult.

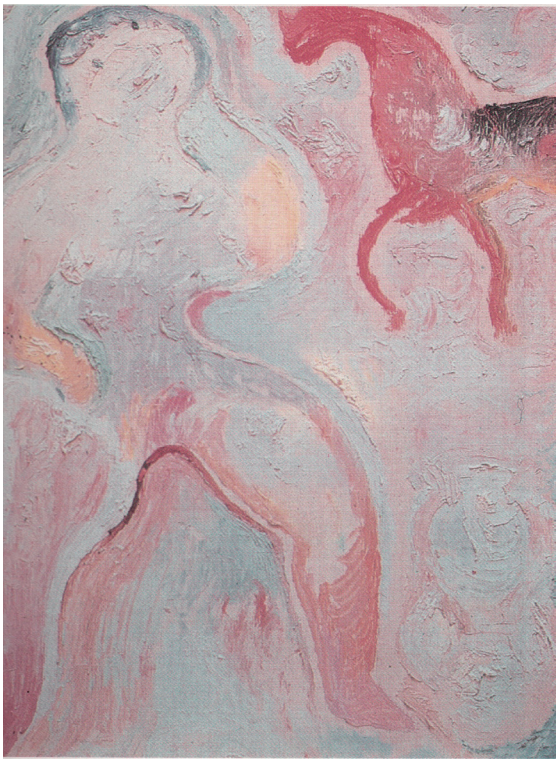
Ez a helyes válasz.

MOZGÓ VILÁG

Kétszer láttam.
Egy festőszakosztály-ülésen ott volt, a Vigadó nagytermében, s fölszólalásra jelentkezett. Hátul, ahol ültem, néhány öregúr összemosolygott, egyikük legyintett, hogy ez bizony hosszú lesz, s elindultak a büfé felé. Csakugyan soká beszélt. Nem tudtam megfejteni, miről. Igaz, a költészet nagy hányadára süket vagyok. Mostanában gyönyörű mondatokat olvasok. Tőle idézik.
Az 1976-os nagy műcsarnoki kiállításának megnyitására nem véletlenül vetődtem el. Tudtam, kicsoda, és hallottam különös életéről. A vernisszázson lefényképeztem: apró veréb daliás felvezetők között. A kiállítás kockázata igen nagy volt, nem csak én vettem észre. A szomszédos teremben egyidejűleg a festőóriás: Paul Klee. Klee, az apám. És be kellett látnom, hogy a félszemű-féllábú miskei festő itt jobb volt.
Tóth Menyhért, 1904–1980.
Parasztgyerek, beteges. Szobafestőinas Kalocsán. Elvergődik a Képzőművészeti Főiskolára, nem igazán neki való környezet, albérlet, és kecskét tart. Gümőkor, operációk. Vergődések után hazatér falura, immár Miskére – 1936 –, s fölfedezéséig már nem is igen mozdul onnan. Majorannát termeszt, szobafestést vállal, és muzsikálást lakodalomban. A hetvenes évek elején megtalálják; Bács megye legendás tanácselnöke, ha jól tudom, egy tételben megveszi az életművét egy leendő múzeum számára. Tárolásra hely még nincs. A képek egyelőre maradnak, Menyus bácsi sorra fehérre festi őket. Kormánykitüntetés, de akkor már nagyon beteg. Ennyi.
Tisztességtelen dolog valakit anekdotákon keresztül bemutatni? Végül is ez is művészet: az elhagyás művészete. Igaz is, meg kevés is. Befolyásol-e, amit hallottam róla, képolvasásomkor? Igen. Bár például az *Afrika* képénél, ami remekmű, nem. A kecskeméti alkotóházban ebédnél zokogva az asztalra borult, hogy Afrikában éheznek a gyerekek.
Micsoda terheket hord egy ilyen ember!

1992

Földet művelt, és festett. Évtizedekig. A falu határán túl ezt nem tudta senki. Uramisten. Most reménykedve mondjuk, biztosan boldog volt. Vagy ez már a mítosz? Valahol Thomas Mann magyarázza nagyon szépen, hogy a művész igazi fizetsége mindig maga a mű. A készülő mű, teszem hozzá én (vagy talán még ő), mert a kész termékkel már sok baj van. Vagy lehet. De az a pillanat, amikor a festékből kép lesz, egy majdani kép első ígérete...

Nézem a rajzait. Világos, nem véletlenszerűen találta meg képtémáit. Hatezer rajzot hagyott maga után. Nagyon sok. Heroikus álmai voltak, mítoszokat ábrázolt. Félúton elmaradozom mellőle, nem vagyok alkalmas követni. De a keretezett, kész műnél újra találkozunk. És megemelem a kalapom. Szüts barátommal évtizede veszekszünk ezen: mi a téma szerepe a szakmánkban. Tessék megnézni ezt a Műlovarnő képet. E témánál kettő a fontos: a ló meg egy nő. A ló megvan, habár arrébb. És a nő?! Mi ez? Az utolsó nagy cirkuszábrázolási periódus, amiről tudok, Európában, a tízes évek Párizsa. Hogy a színházat unták Picassóék, és hát a cirkusz mint a szabadság utolsó menhelye. Álma. Nálunk valamivel később Vaszary és Aba-Novák nyúlt ehhez a témához, de az ő evilágiságukkal nem tudok mit kezdeni. Vaszary egyébként a Főiskolán mestere volt Tóth Menyusnak, szerette is, segítette is.

Ez a gondolatsor sem vezet sehová. Mit látott bele mesterünk ebbe a témába? Erotika? Combja megrajzolva, széttárva, a szemérem helyén erősebb festékpamacsok. Lehet, hogy az, én nem hallom ki belőle. Gombszemekkel, ilyen palacsintaarccal?

Ősanya-mítosz, ami annyit foglalkoztathatta, az ő Willendorfi Vénusza? Nézzük a festés oldaláról. Az első, ami megfog, az édességes fehérrózsaszín képmező. Ha erotika, akkor leginkább ez. A bal felső sarokban hideg színekből indít: szürke – testszín – kékeslila. Nemcsak azért ezt nézzük meg először, mert balról jobb felé olvasunk könyvet is, hanem a téma okán is; az arc a lélek tükre. Kivéve itt. Innét a színek is és a sötét tónusok is kétfelé vezetnek. Az egyik a nő lába közé, amiről egyszer egy magyar szexológus bájosan azt írta: rejtély, miért szeretik a férfiak annyira nézni, mikor nincs is ott semmi. Itt krapplakk-vörös (bordó) kontúrvonal miatt tűnik föl. A vonal két vége két mázsás tömbbe fut le: bordó az egyik, narancs a másik. Jobb felé indulva pedig a fejtől: a kakasfejű ló, ó-lábakkal. Hozzá akarta volna gömbölyíteni gazdájához? Nem tréfának szánom. Antropomorfizálta? Ez az állat engedelmeskedik a gazdájának – idomul. S az ő piros színe a műlovarnő kicsattanó életereje, nem: e ködből-párából gyúrt alak így kötődik sűrűbb világunkhoz.

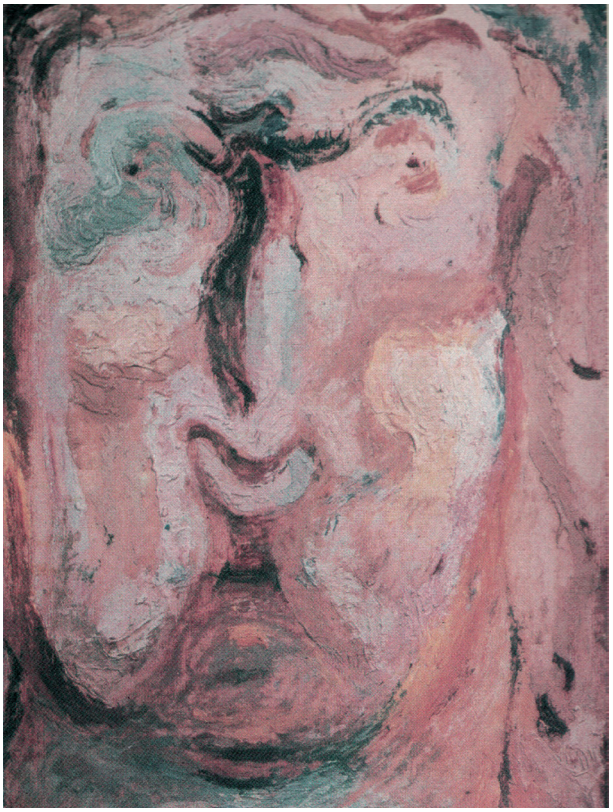
És a témától elvonatkoztatva? Adott egy fehér-rózsaszín háttér előtt fölvillanó piros, két sárga és több kisebb halványpirosféle folt, túlvilági édes harmóniában. Absztrakt tér, semmi padló vagy horizont. A jobb alsó sarokban még ábrázol valamit, számomra kivehetetlen, az is gömbölyded forma. A kisméretű íveket mindenütt nyomatékosítja, ismétli. Nézzük csak az arc kontúrját. Kezdi egy lila csíkkal, ezt két rózsaszín között egy halványabb szürkéslila vonal követi, és végül egy habosan-vastagon festett kopogó-fehér. Ami a formát már köti a lófejhez. A kontúrvonalak színeit egyébként is érdemes követni, hogyan változnak. Nekem Bonnard-tól ismerős az ötlet, ő a foltok felületét színezte így, a maga különös módján. Még egy helyen látni ilyet: budapesti kiállítótermek, nyolcvanas évek vége… néhányan eltanulták Menyus bácsitól ezt a tudományt. Nem baj.

Másik képe, aminek ereje szintén megfejthetetlennek tűnik, az Afrika. Igen nagy méretű kép, 140 x 200 cm. A keretet, ahogy mondani szokták, szinte szétfeszíti a mitologikus állat kontúrja, ami érzékelteti, hogy ez az állat bizony mindennél nagyobb. Ha jól emlékszem, láttam nagyanyáink korából térképet, amin Afrikában még voltak fehér foltok. Ha ismeretlen, félelmetes is. De a mi magyar kultúránknak annyira nincsen érintkezési pontja avval a világgal! Vagy az említett újsághír és társai, Afrikáról, amire Tóth Menyhért Kecskeméten úgy reagált? Talán megint csak az ős, az ősi keresése, a „honnan jöttünk, mik vagyunk…” Milyen lehetetlen az állat nyakának megformálása! Mintha nem tudna e hosszú formával mit kezdeni. Mintha kormorán éppen halat nyelne.

1992

És a fej. Az őshüllőket a tankönyvben igen kicsi fejűnek láttuk, gondoltuk is, biztosan nagyon buták lehettek. Ezek a fogalmi kötődések bizony hatnak a formák olvasásakor. De két körforma: ez a fura állat a nappal-holddal szemez. Így hát neki van igaza. Bár a teste a fontos, mégiscsak. Valaki egyszer majd biztosan megfejti, mit jelent a hasa alatt keményre és konkrétra, szögletesre váltó bordó vonalrendszer. Nekem leginkább az ellést-szoptatást asszociálja. A folytonosság, az örökkévalóság. És megint ez a hús-vér, alvadtvér-szín. Semmi komplementer, valami kis zöld vagy kék. Pihenésként. Önmaga biztonságában izzik a kép – a gümőkóros, falábú festő, aki olykor elsírja magát... Talán gyerek maradt. Minek ment el vénségére a Kanári-szigetekre?

A kép szövetét faktúrája adja. Még reprodukción is jól látható: a vörösekkel megfestett foltrendszerre fehér festékpamacsokat kezdett fölhordani, mintha hóesés lenne. Foltonként változó a sűrűsége, evvel tagol, egészen a fehér ragyogásig. Tizenkét éve nézem Kecskeméten, tudom: a kép – és nem csak ez – szinte dombormű a felhordott fehér tétegek által. Ez barbárrá is teszi, s furcsa módon anyagszerűvé is. Furcsán, mert nem a témát követi, értelmezi, egy teljesen szuverén formarend szerint vibrál, pulzál, egyidejűleg kétféle megközelítést követelve ki magának. A síkbeli és a téma szerintit.

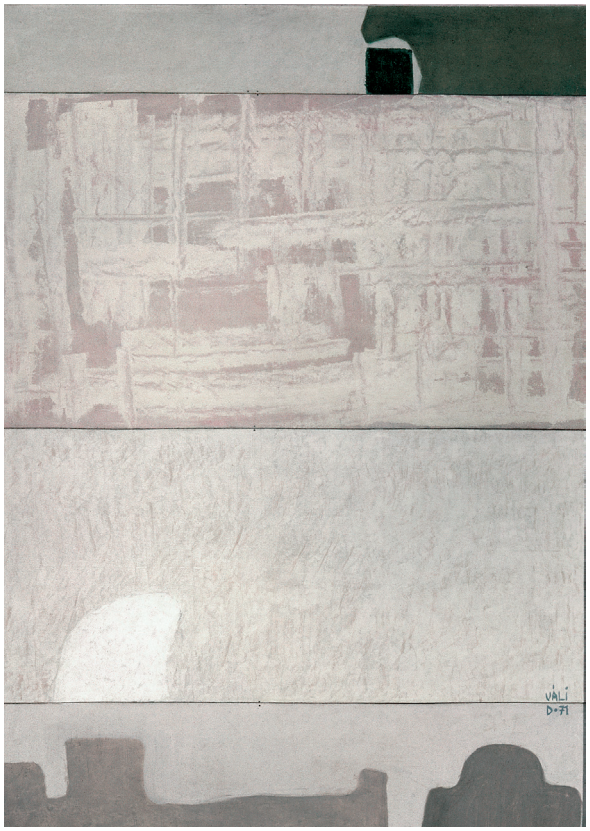
Az Etetés története is elvont térben zajlik. Fehér kutya szájában rózsaszín folttal.

A jobb alsó sarokban még egy állat, megfejthetetlen, köze van-e az etetéshez, vagy szemlélő csak. Időtlen szellemalak. S egy-egy vonal erejéig megint valami kínzó konkrétság, ami nem engedi a nézőt az Óperenciák világába repülni. Falusi udvar. Mintha a kutya szája körüli piros vonalakkal, a sárga ormányfolttal valamit nagyon meg akarna nekünk magyarázni. Mi lehet az? Látványélményből indíthatta a témát.

Menyus bácsi most éppen Sevillában képviseli hazánkat, a világkiállításon. Azt hiszem, igazabban, mint ottani összes magyarkodásaink együttvéve.

Illusztráció még a cikkhez:
Nagyorrú

MOZGÓ VILÁG

Régen várt pillanat. Szerződésben vállalt és keservesen írt sorozat tízedik, utolsó cikkét adom le ezennel. (A szerkesztőség pontosan be nem határolt összegű különhonoráriuma vár rám.) E búcsúcikkhez három téma is adódott. Mark Rothko, nagyon szeretem, a fotókat is elkészítettem hozzá, de üres képeiről kutya nehéz lett volna hat oldalt írni. Megírhattam volna honi kortársaimról a véleményemet. Mondjuk, csak a jót. De barátaim figyelmeztettek. Talán, majd, egyszer.

Fölvetődött Vojnich Erzsébet neve is, szerkesztőm is helyeselte. Beleillik a Modok Mária–Vaszkó Erzsébet vonalba. Meg amúgy is, festményeimhez témát és megannyi mazsolával meghintett vegyes gyümölcsfagylalt-vacsorát kaptam tőle. Legutóbb azonban még süti sem volt, csak parizer uborkával. S akkor, végül, egy név tolult agyamba, minduntalan föl-fölbukkant, nem menekülhettem, a kerekek is azt zakatolták, **váli, váli.** Hogyan is felejthettem ki Bonnard és Morandi között?!

Neve nem a teljes ismeretlenség homályából bukkant elő. A magyar sajtó kereszttüzébe először egy igen szellemes és teljesen félreértett akciója kapcsán került. 1978 telén a Nemzeti Galériában a Jubileumi Stúdiókiállításon vagy 900 kockára fűrészelt festménydarabkáját *terítette szét egy asztalon,* fölszólítva a kedves nézőket és kritikusokat, hogy ezek itt elrontott képek maradványai, ugyan szíveskedjenek belőlük jó képeket összerakni, próbálják meg. Az orgánum hetekig vitatkozott (a Mester boldog volt), hogy mindez a rendszer-an-sich, avagy pedig csak a kritikusok kritikája akarna-e lenni.

1992

A bírálók kellemesen hajba kaptak egymással, már csak a betűontás okából is, a művész pedig ámult. Hogy ennyi kritikus egyikének se jutott eszébe, hogy egy föstő a képeiről alkalmasint egyedül is meg tudja mondani, hogy ezek itt rosszak, pocsékok, silányak, gyatrák és környezetszennyezők. S hogy e konfliktus egyetlen észszerű elintézési módja a műtermében álló, 1975-ben a Baross utcában 3000 forintért vásárolt (nyilvánvalóan csempészáru) szovjet barkács-fűrészgép igénybevétele. S még a fűrészelés közben se jutnak a kritikusok eszébe. A Mester e helyt halkan bevallja, hogy munkásságának cca. hatvan százaléka eleve selejt, immár 30 éve, mely ilyen módon a műteremből a hátsó kijáraton távozik, talppal az ajtó felé, ahogy mondani szokták. Pislákoló mécs – hajló nádszál önbizalmát ilyenkor derék hitvese élesztgeti: „Mégis a mamámnak volt igaza. Na gyere, vacsora. Mákos tészta. Kihűl."
De térjünk a képelemzésre. Mikor is 1978-ban ily módon fölfedeztetett, immár hetedik éve állott műtermében egyik korai főműve, az *Avignoni szerelmesek – A/1971/12*, olajkép, 140 x 100 cm, 1971.

A mű története különös, ugyanis a Mesternél rendhagyó módon témája előbb született a műnél. Épp most kiadásra kerülő jeles könyvében *(C. napló)* meg is írja a témaadó élményt, kissé ügyetlenül, de minden bizonnyal hitelesen: egy átmúzeumozott nap fáradt estéjén, átázott tornacsukában betéved egy templomba, ahol „... Belépek, de hova? Erre-arra egy-egy gyertya, amúgy koromsötét, s bent tombol, dörög, lobog és repül egy diadalmas Bach-fúga, a d-moll... ijesztő. A sötétben botorkálok az oltár felé. ... A hang forrását még mindig nem találom (a zene elölről szól), de egyszer csak előttem, lent, megmozdul valami. Fölrezzenek, ijedtség, mit tagadjam, iszonyú ijedtség... kapkodó igyekezettel próbálom megfejteni az alig láthatót – ó, csak egy ember. Egy lány. A térdeplőlépcsőn ül-kuksol, összegörnyedve. Hosszú haja van, biztosan szőke, karjával átfogja lábát. Nicsak, egy lány. Ő is kábult a zenétől.
Zajtalanul és illedelmesen továbbmegyek. Hogy is volt? Az előbb megemelte a fejét, attól vettem észre. De hisz nem rám nézett, hanem a rácson át egy falfülke felé, ott egy kis fény dereng.

És akkor megértettem. A fülkét majd kitöltő orgonapult mögül egy fiú feje látszik, vállig érő haja a zenével mozdul, tiszta, átszellemült arc, nagyon szép. Most felénk – felé – pillant, a semmibe, mert a fény nála van, és a zene is.
Hiszen ez a lánynak játszik!
Eltűntem, elosontam a sötétben, ők ott maradtak ketten egymásnak, Sebastian Bach vigyázott rájuk…"

A Festő alighanem egész életében ezt szeretné megfesteni – akkor, egyszer, leíró módon meg is próbálta. A képmezőt Bálint Endrétől vett ötlettel négy mezőre osztotta. E táblák témái sorra, felülről lefelé:

1. A fiú az orgonánál. Építész tanultságából származó gondolkodással, igen leegyszerűsített formában, keresztmetszetben lerajzolt egy orgonapultot a hozzá tartozó paddal. Furcsa, hogy a téma a jobb szélen indít, holott balról jobbra olvasunk. A forma szögletessége maszkulin jellegű.

2. A Bach-zene. Ez a felület sokkal jobbra sikeredett az elgondoltnál. A festő ugyanis egy finoman megmunkált rózsaszín felülettel indított, egy vibráló szőnyeggel, a zenét kifejezendő. A későbbiekben azonban ezt túl édeskésnek találta. Széles mozdulatokkal, festőkéssel kezdte átkenni, egy világosabb színnel, mikor keze félúton megállt, a művelet félbe maradt. A félig kész felület fogalmilag és formailag, színben is kifejezőbb lett az elképzeltnél. Így maradt.

3. A leány a zenét hallgatja. A festő az egy pillanatig látott, tehát inkább csak elképzelt éteri lény minden csodáját kifejező formát keresett. (A vázlatlapok fotón megmaradtak.) Első fordulóban erre egy kövérkés kifli alakja tűnt legmegfelelőbbnek. Majd megint csak Bálint Endrével az emlékek peremén született meg ez a teljesen passzívnak szánt, befogadó forma. Visszafelé, átlós irányban elhúzva a fenti résztémától, méretében hasonlóan. A zenét a fölötte-tábla faktúrájának halkabb változata szeretné képviselni.

4. A város, a templom. Nem egészen ide tartozó elem. Már csak az absztrahálás megint csak más faja miatt sem. Szerencsére színben idomul, súlyával alulról zárja a képet. Summássága nagylélegzetűnek mondható, patetikus is talán. Ami rendben is van.
(Persze mindaz, amit a festő ilyetén elgondolt, lényegtelen, nem biztos, hogy a kép tartozéka. Belőle nem fejthető meg a valódi „mondanivaló" – az ugyanis mindenkor a művész és a befogadó közös alkotása.)

A kép ma a Kecskeméti Képtárban van.
A tizennégy évig tartó absztrakt után a festő második periódusa a régi zsidótemetők-széria (1984–87). Ez tulajdonképpen melléktermé ke egy tíz évvel korábban falusi szociofotózások közben kedvtelésből készített temetőfotó-sorozatnak.
Régi zsidó temető – virágzó mandulafával – A/1986/20., hatvan centiméteres olajkép, 1986-ból. Miből származik ez a súlyos, ünnepélyes hang és ez a feszültség, amit a kép sugall? Igen, persze, az ég sötét a belülről világító dombforma fölött, ami önmagában abszurdum – de nemcsak ez. A háttérre az előtér túl nagy, fenyegetően sötét sírkő formája felel. Mintha fényképezőgép nézné, túl közel van hozzánk, életlen a kontúrja. Ez a formai bizonytalanság megzavarja nemcsak téri helyzete leolvasását, hanem értelmezését is. Bontatlan fekete foltja, mintha barlang vagy sírkamra bejárata. Bal felől megtámasztva, ráragadva egy szintén sötét, ám jóval konkrétabb forma, egy másik kő. Rajta éles, grafikus jel. A horizonton ugyancsak összetapadt két forma, csak kontúrral jelezve, testetlenül. A kettő között pedig váratlanul, gyermekrajz modorban, egy virágzó fa. Modellje jól megfigyelhető tavasszal a kecskeméti alkotóház emeleti műterméből. A jobb alsó sarok kerítéseleme még evilágibb-vaskos realitás. A feszültség – a feszes kompozíción túl –, gondolom, innét származik, az egymásnak ellentmondóan ábrázolt formák zavart keltőek.
Régi zsidó temető (Ferenczy Károly emlékére – A/1986/21, 120 x 120 cm, olaj, 1986. A címadás nem véletlen. Váli mindig ámulattal adózott az erdei-alkonyi fények, atmoszférák mesterének. Itt a képen a geometrikus formák lombernyőt sugalló (foltos) fények által puhává oldódnak. A két fatörzs is utal erre. Fények és formák félárnyékos útvesztője. Nagy teret sejtet, egyebek mellett a módszeresen félbevágott formák által is. Nem színes kép, mégsem hagy hiányérzetet: szürkék és feketésbarnák. A nagy, túl nagy formákat itt is apró grafikus jelek pányvázzák világunkhoz: száraz ág és hétágú gyertyatartó. Aminek ritmusát fenyegetően fölnagyítva a háttér kerítése ismétli meg.
Mindkét képet a festő egy különösen borongós januári délelőttön Trabantja csomagtartójára erősítette, s fölvitte a Nemzeti Galériába, ajándékként. Célját elérte: még másnap is boldog volt.
Nézzünk meg egy képet az 1987 óta tartó műtermes sorozatból is. *Kis fehér műterem – A/1991/18 (korábban: Fehér szoba)*, 1991, olaj, 40 x 40 cm. A kompozíció itt is feszes, a jobb alsó sarokban az asztalláb „épp csak hogy befér" a képmezőbe. Hasonlóan szorul a szék is.

Mintha a terjeszkedő asztal szorította volna a kép sarkába. Találkozási pontjuk közelében, az asztallap, akár egy jégtábla, föltorlik, fehér, fluoreszkáló, belső fénnyel. A padló és a háttér is anyagtalan, jelzésszerű. A papírlap e világi, az üvegváza pedig fényre és fénytörésre utal. Holott a képen nincsen árnyék. Iszonyú nagy itt a csend, emberelhagyta táj.
Hát ennyi.
Búcsúzom.

1992.07. // C.07853 -937

MESTER ILDIKÓ – ÉLETINTERJÚ VÁLI DEZSŐ FESTŐMŰVÉSSZEL

1992. július 9. 11–16.50 Felvétel: műtermében

Gyerekkora óta csodálja Klee-t, apjának tekinti.

Most írtam egy cikket, még nem jelent meg, avval a címmel, hogy „Klee az apám" – a Mozgó Világnak. Ez most erre nagyon rímel. Mert gyerekkoromtól kezdődően Klee volt az első, aki a legjobban hatott rám. /…/ Várjunk csak! Ebben nincsen kérdés. „Szellemi rokonai, festészeti példaképei közé tartozik Vermeer, Messina, Braque, Morandi, Rothko, Nagy Balogh, Nagy István, Vajda, Bálint Endre, Vaszkó Erzsébet."

1958-ban 16 éves voltam, amikor egy benedekrendi atyánál, aki valami plébánián töltötte a nyarat, és oda meghívott engem és ott ő mutatta a Knaur „Absztrakt lexikon"-t és a „Concise History of Modern Painting" kötetet. És akkor ezek nagyon hatottak rám. Még egy-két évvel korábban mutatták nekem a kis Klee – albumot. A „Seefahrer", a Szindbád című képe nagyon hatott rám, és azt hiszem, hogy nagyon megértettem. Abból gondolom, hogy megértettem, hogy ma se értem jobban. Hogy azt hiszem, hogy lényegét azt teljesen be tudtam fogadni, és tulajdonképpen ez azt a kérdést veti föl, hogy az ember az ilyen alapvető élményeit hibernálja-e, tehát képtelen már változtatni, vagy pedig hogy ezt a fajta érzékenységet egyszer már ilyen korban az ember megkapja. Mert gondolom, ez is egyszerűen egy tehetség. Szóval ez nekem akkor egy nagyon érdekes élményem volt.

Braques-ról valamit írtam, a Morandiról írtam egy cikket, a Rothkóról most fogok egyet írni. Nagy Baloghról szerettem volna, Nagy Istvánról szerettem volna. Vajdáról… érdekes, hogy az miért maradt ki, pedig nagyon jó lett volna. És a Vaszkó Erzsébetről most adtam le egy cikket. Bálint Endre pedig ma már számomra nem tartozik ebbe a szintbe, mint akár Vaszkó Erzsébet, akár a Nagy Balogh, vagy a Nagy István.

Bálint Endrétől nagyon sokat tanultam és borzasztóan szerettem, és ma is szeretem a legjobb képeit, de erősen polarizálódott a munkássága, így ma már jobban szétválasztom a gyengébb dolgait és ezek többek, mint amit az elején láttam. Annak ellenére, hogy nagyon hatott rám, és a gyönyörű dolgait ma is becsülöm.

Bálint Endre korigált is önnek. Ő nyitotta meg első kiállítását az Eötvös-klubban, a ravatalnál pedig ön búcsúztatta a mestert a tanítványok nevében. A színek, a motívumok azonossága, a képek ikonos osztásának hasonlósága jellemezte éveken át a műveit. Hogy viselte, hogy sokáig az ő követőjeként tartották számon?

Ő nyitotta meg az első kiállításomat az Eötvös-klubban, bár kiderült – ezt most mondták vissza nekem huszonkét év után -, hogy írásos dokumentum van arról, hogy ő ebből a csapatból szerette volna, ha kimaradok, mert nem nagyon tartott jó festőnek. Ez egyáltalán nem baj. És hogy én akkor mennyire voltam jó festő, ezt nem tudom megítélni. Éppen tegnap néztem át, ami az akkori kiállításomon ki volt állítva, hogy ebből én most képtelen vagyok megállapítani, hogy egy értő ember mit látna meg.

Hogy én búcsúztattam, az egy önkéntes gesztus volt. Azt én találtam ki. Soha ilyet nem csináltam, és nem is fogok – gondolom. De fölhívtam a minisztériumot, hogy szívesen búcsúztatnám. Mondták, hogy egyeztetik a családdal. A család azt mondta, hogy örülne neki. Nem voltak neki tanítványai, de barátai voltak. Én se a tanítványa voltam. Tisztelői között voltam. Ő azt imádta is. És én valóban tiszteltem. Annyira szerettem, hogy még össze is vesztem vele, és aztán ki is békültünk, jártam hozzá. Egypárszor látta a képeimet, és letolt és korrigált, és abból nagyon sokat tanultam.

Egyszer, érdekes, erre már valaki rákérdezett, egy ilyen magához hasonlóan érzékeny ember, hogy a képek ikonos osztásának hasonlósága. Ezt nem Bálinttól vettem át, bár a szemem előtt volt a példa, tehát nyilván könnyen lehet, hogy nélküle nem jutott volna eszembe.

Az ikon… Meg kéne nézni, és egy perc munkája lenne, hogy melyik az első ikonos képem. Nem tudom, hogy nem kellene-e ezen átesni most egyszer és mindenkorra. Egy pillanat, megnézem. Abban a pillanatban tudom, hogy mi az igazság. Az első az A/1970/30: „Fekete keresztút". Tehát először ezt az ikonos osztást a Fekete keresztútnál csináltam. És egyszerűen azért, mert a 14 stációt egyetlen képben akartam megfesteni, de úgy, hogy a 14 stáció egy kép maradjon. Ez egy történelmi tradíció, már az ortodoxok is használják, a keleti kereszténységben van ez az ikonoknál, ez a kis táblás megjelenítés a Krisztus körül. Tehát ez egy eredendően funkcionális ötlet volt, én nem akartam 14 képet csinálni. Én egy képet akartam. Úgyhogy ezek a képek, a 14 tábla össze is van komponálva, úgyhogy egy képként is olvasható.

Na most a következő ikonos, most a magam számára is tisztázom egyszer és mindenkorra, az A/1971/16. sorszámú. Ott egy volt szerelmemnek és főiskoláskori lánynak egy kettős portréját, amit a főiskolán festett és nálam megőrzött, azt… Az egy tanulmánykép volt, annak se borzasztó erős, de megkülönböztetett szeretettel őriztem, és valamilyen módon, így mint a kis… hogy mondják?

1992

A gyantába belekövesedett kis bogárkát, akkor az igazi, ha belefoglalják egy foglalatba, egy gyűrűbe. Végül is saját képeimet köré festve csináltam belőle egy ikonfalat. Tehát az ötlet abból adódott.

A következő a „Finn ikon". Ez egy nonfiguratív kép, az előzőknek a tapasztalata alapján, ezt már eredendően ikonfallá építettem. És aztán jön a „Keresztút"-nak a végleges változata.

És aztán egy egészen más ötlet, az ikonfal, amit szerintem a Bálint soha nem használt, csináltam egy képet ' 71-ben, ez a 11-es sorszámú, ez már a Nemzeti Galériában van, „Siena-Párizs, és ami közte volt". Akkor 1970-ben kaptam egy baromi nagy honoráriumot, valami tankönyvet illusztráltam. Nem akarták nekem kiadni a munkát, de belesodródtak, és véletlenül állati sokat kellett fizetni érte. Abból rögtön elmentem Nyugat-Európába másfél hónapra. És akkor iszonyú büszke voltam, 160 múzeumot és kiállítást néztem meg másfél hónap alatt. Semmi mást nem néztem, mert nem is nagyon érdekelt. Az Eiffel-torony tetejére azért fölmentem. És 14 helyről, Londontól Szienáig, 14 várost fölvettem, hogy arról akarok egy képet csinálni. 14 városról csináltam 14 kis jelenetet vagy emlékképet. És két oldalra pedig két nagy élményt: az egyik a Siena... illetve a tartományt, a Toscana-Sienáról egy tájélmény, és a jobb oldalon pedig, hát először láttam Párizst – ahogy nézem nem nagyon sikerült. Annak csináltam egy emlékképet. Ennyit az ikonfalakról.

Aztán később, ez az ötlet működött az „Avignoni szerelmesek"-ben, ahol egy négytételes történetet mondtam el, egy magántörténet képben..., és, azt hiszem, ez volt az utolsó, amit így használtam. Aztán meg... Szóval azt kell mondanom, hogy bár a példa előttem volt, azért ezek az én képeim és nem az ő képei. Na, még annyit, hogy a Bálint, szóval én nem tudom mennyit tanultam tőle, mert hát ezt belülről állati nehéz látni. De mondják, valahol olvastam, hogy a „Nagy keresztút" az Bálint-hatás. Lehet. Nem biztos. Nemcsak azért, mert lusta voltam egy beteg, és ezért egy kellemetlen miliőjű embert látogatni, hanem... hanem tulajdonképpen senkit sem látogatok, és nem látogattam sokat, mert... mert mindig itthon ültem és dolgoztam. Ennél sokkal élesebb a nem-látogatásom Vaszkó Erzsébettel, aki zseni volt, gondolkodó zseni volt, és olyan halálosan egymásra talált a gondolkodásunk – egy párszor beszélgettünk –, hogy ismeri ezt, amikor szikrát hány minden gondolat. Az életben ritkán vannak ilyen nagy találkozások, ilyen csodák. Olyan fokon szinkronba kerültünk, hogy nagyon emlékezetes volt az hiszem mind a kettőnk számára – és őt se látogattam. Amikor egyszer mondta, hogy nem tud festeni, mert nincsen fatáblája, akkor fölvittem neki egy csomót. Igen: mindig a magam munkájával vagyok elfoglalva. Szóval nem tartok emberi kapcsolatokat, csak egy meghatározott szűk mederben, amennyi a szellemi és a testi kapacitásomból telik.

Hogyan viselte, hogy sokáig az ő követőjeként tartották számon?

Hát ez inkább csak rang volt, de nem tartottak engem számon. Nem nagyon voltam ismert az első évtizedekben. Ma gondolom, hogy ismertebb vagyok, de főleg a képeim szétajándékozása óta, és ez megint egy művészeten kívüli effektus. Nem, nem vagyok benne biztos, hogy a képeim minősége által vagyok ismert, amennyire ismert vagyok. Csak egyszerűen olyan sok ember kapott, mert hát szegények mit csináltak volna, mint hogy elfogadják.

Tematikailag két periódus különíthető el eddigi életművében: a temető- és a műterem-korszak.

Három periódus, mert '83 végéig, 14 éven át nonfiguratív voltam. Utána '84–'85–'86–'87, tehát három és fél évig festettem a temetőket, és '87 ősze óta festem a műtermet. Na, most itt a kérdés arra vonatkozóan, hogy „Hogyan kezdett el foglalkozni ezzel a témával, minek a hatására járta végig a hazai zsidó temetőket, s vajon mi miatt válhatott ez művészetében hosszú ideig ilyen meghatározóvá?"

Éppen most olvastam a naplómban, nyafogok, hogy van ez a nonfiguratív festészet. Tudja, ez borotvaélen-járás, gondolom más számára is, aki... aki ilyen gondolkodós fajta. Mint a Bernáth Aurél írja kislányának, még a bébi korú kislányának, hogy „Tudod kislányom, minket egy álomkép tart életben – valahogy így fogalmazza –, és hogy abból könnyen a valóságba zuhanhatunk."

Na, most a nonfiguratívban én nagyon hittem, hiszen úgy találtam meg, mint ahogy az ember a szerelmesét megtalálja egy arcról. Rájöttem, hogy nekem ez marha jó, most megtaláltam valamit, és elkezdtem csinálni és csinálni. De Isten tudja, a kultúrtörténeti érdeklődésem, vagy a szakmai ismeret, vagy hogy szinte csak rossz képeket láttam nonfiguratívban, egyre inkább úgy tűnt, az utóbbi években előjött egy kétely, hogy alkalmas-e, vagy mikor alkalmas a teljes világábrázolásra a nonfiguratív. Nem eleve egy parcella, egy kis részterületre ítéltetett ügy ez, ami a teljességet nem birtokolhatja.

A kérdés természetesen rosszul van föltéve, mert minden kép alkalmas, csak a minőségtől függ. De bennem ez a kétely élt. Nyilván nem logikus se a kérdés, se a válasz. Úgy tűnt, valahogy nem ízlik igazán, amit csinálok, tán egyre több képem nem tetszett, és akkor szerencsésen volt egy fél év, amíg nem festhettem, mert építkeztünk itt akkor. Akkor már a második gyerek is megvolt, kellett egy másik szoba. Szobát építettünk. Én művezettem az építkezést, és nagyon erősen belefolytam, hogy gyorsan és olcsón menjen. Gyorsan ment és olcsón ment. És utána be voltam tojva, mint mindig, ha egy ideig nem festhetek, hogy fogom-e tudni csinálni, újra csinálni.

1992

És valahogy ennek a lefojtottsága és az egész ügynek a dinamikája adott egy ötletet, egy délután elkezdtem össze-vissza figurális képeket. Tehát megfestettem egy golgotát naturálisan, aztán régi rajzaimat vettem elő, egy nap négy képet megfestettem, mindenféle figurális dolgokat. Ez egy pár alkalom volt és sűrített történet.

És akkor elővettem egy zsidótemető-fotómat. Meg kéne nézni, de azt hiszem, hogy az első is megvan, amit erről, az még egy ecsetrajz volt. Utána egypárat még csináltam, és hirtelen ez bekattant. Minden téma, természetesen plusz mínusz nulla, tehát semleges. Csakhogy nekem van tíz vagy tizenegy kábelem, ami pont azokba a banándugókba illik, amit ez ki tud fejezni. Szóval az egyedüllét, a halál, az enteriőr-élmény, ami ezekben a temetőkben van; a magasművészet, mert nagyon magas kultúrát képviselnek a java temetők; a zsidóság, tehát a zsidó-keresztény kultúra visszacseng bennük. Az enteriőr-élmény, mert belsőépítész voltam, szóval van ezeknek egy építészeti hatásuk. Az egyedüllét, a fene tudja még. Egyszer kibogarásztam, végiggondoltam és le is írtam, körülbelül ezek a motívumok. Bejött.

És tekintve, hogy nyolc évvel korábbról volt egy valódi, hiteles élmény, úgy értve, hogy előtte voltam már 54 zsidó temetőben több éven keresztül. Valódi reális élmény, mint egy szerelem. Ebbe könnyű volt belehelyezkednem. És valljuk meg, ezt hol bevallják a festők, hogy dicsekszenek vele, hol nem, hogy egy téma az mindig csak egy... Bernáth mondja, azt hiszem, hogy: valljuk be egymás között festők, hogy a téma mindig csak egy kis ürügy arra, amit el akarunk mondani. Tehát hogy ki mibe, milyen figurába öltözzik bele, az tulajdonképpen majdnem mindegy. A zsidó temető teleobjektíves megközelítéssel akár síkká, horizont nélküli síkká fölborítható, ha egy kicsit fölülről nézem, eltűnik a horizont, és szinte absztrakt látvány fölülről. Tehát ez technikailag is nagyon szerencsésen bejött, hogy ez egy számomra nagyon jól kezelhető téma, mert ha közel megyek egy kőhöz, akkor egy ilyen moloch előttem; ha messziről nézem, akkor sok kis pötty; ha akarom, van horizont, és akkor egy tájkép; ha felülről nézem, akkor egy vörös háttér előtt egy teljesen absztrakt kompozíció. Szóval olyan gumiszerkezet volt számomra, hogy nagyon jól éreztem magam benne és tekintve, hogy volt 2400 fotóm erről, kezdetben használtam ezeket a fotókat. Nem lehet egy képemre megmondani, hogy ez honnét származik, melyik temetőről, mert ezeket átrajzoltam. De adott ötletet és az emléket fölhozta, a örömöt, az izgalmat, a szellemi izgalmat. Fotózni is állati jó volt őket. Én nagy látószögűvel nem tudok fotózni, mint egy barátom, én telével fotózom, ami tudja, annyit jelent, hogy a térhatást kiszedi. Hát ennyit a zsidó temetőkről.

Akkor még talán: hogy erre az 54 zsidó temető meglátogatására hogy került sor?

Ez egy teljes technikai véletlen, mint az életben minden. Másfél évig egy barátnőm segített az én anyagi terheimen, mert szabadfoglalkozású voltam már és csak festéssel foglalkoztam, de életem első nyolc szabadfoglalkozású évében időnként kellett valamit csinálni.

Szociofotókat kellett csinálnom a Népművelési Intézetnek. S a barátnőm meghívott, hogy vállalnám-e a fotózást, mert a fotósának eltört a karja. Kérdezte, tudok-e enteriőrt fotózni, mert parasztszobákat kell. Kérdeztem, mikor mennénk. Azt mondja, a jövő héten. Mondtam, hogy addigra megtanulom. És így is történt. Attól kezdve két évig pár havonta bejártuk az egész országot, és parasztszobákat kellett fotózni. És őt pedig a zsidóság kapcsán, meg a sorsa kapcsán a temetők kiváltképp érdekelték. Még egyszer az egyik sofőr föl is jelentette, hogy minden falú szélén megálltunk, és a zsidó temetőket megnéztük.

Én meg akkor kezdő fotós voltam és tudja, ami az orrom előtt volt és szép volt, én akkor mindent lefotóztam. Nekem evvel semmi egyéb célom nem volt. Nem tudom hány évig itt feküdtek ezek a fotók. Pontos fajta vagyok, beszámoztam, katalógust csináltam. Na és itt teljesen használatlanul feküdtek évekig, és... és aztán ezeket használni kezdtem ’84-ben.

Illetve először ’82-ben aktivizálódtak, mert valahogy kiderült, hogy ebből érdemes lenne egy könyvet csinálni, olyan minőségű fotók. Akkor visszamentem a legtöbb helyszínre, és szereztem elég körülményesen egy ösztöndíjat Romániába, mert ott is találtam zsidó temetőt, és akkor egy hétig ott fotóztam, barátom vitt kocsival. És ezek már nyomdai minőségűek. Úgyhogy megcsináltam még egyszer a javát. És aztán csináltunk belőle egy fotóalbumot, amit ’83-ban adtam le először egy kiadónak. Most van ’92, tehát kilenc éve. Azóta kétszer kifizették a teljes fotózási összeget, mert mindig elévült a joguk, mert két évig rendelkeznek a megvásárolt anyag fölött. És végül is ma sem adták ki.* Úgyhogy lesz-e belőle könyv valaha, vagy nem, azt nem tudom. Mindenesetre az anyag nyomdakészen együtt van. Az előszó is meg van írva, a címlap is ki van találva, minden. Itt van a dossziék között. Hát ez az élet, ilyen. Úgyhogy a zsidó temetőkhöz így kerültem.

[*végül megjelent: Sáros-Váli: Tanú ez a kőhalom, Budapest, Új Mandátum, 1993.]

Egy időben zsidó szimpatizáns gesztusnak tekintették ezt, és judaisztika konferenciákra meghívtak, meg az amerikai követségre meghívtak, amikor jött valami New York-i nagy zsidó delegátus. Egyszer-kétszer elmentem, mert arra igyekeztem kihasználni, hogy próbáltam – mai szóval – szponzort szerezni a könyv kiadásához. Senki nem csinált semmit. De hát aztán mondtam, hogy beszélgetni nincs időm. Ha valamit csinálni kell, akkor szóljanak, akkor megyek. De így konferenciára, beszélgetni, arra nincs kapacitásom.

A képeket pedig három és fél év után azért hagytam abba, mert egyre rosszabbak lettek. /.../

1992

Másfél évtizede vissza-visszatérő jelleggel rajzolja, festi műtermét. 1987-től kezdődően éveken át a műtermes képek. Különleges hangulatot árasztó, sejtelmes műterem-sorozatának újabb darabjait az 1990-es Ernst múzeumbeli kiállításán mutatta be.

V: Az Ernstben is csináltam ebből kiállítást, de máshol is. De hát ' 87-ben csináltunk mi egy közös kiállítást a barátaimmal. Heten állítottunk ki az Ernstben, de ott még zsidó temető is volt, meg már... Meg kellene nézni. Te jó ég! Volt ott már műtermes kép? Zsidó temető volt. Na mindegy! ' 87-től festem ezeket. Egy iszonyú nehéz pont volt ez az 1987-es, hogy én most életemben csináltam három évig egy tematikát, de hogy ezután mi lesz? Mert ez a zsidó temető ez valahogy ilyen csodaként így az ölembe hullott, ezt megtaláltam. De hogy most ez után mi következik?

És szerencsésen, (természetesen a szerencse fogalma nem létezik) nagyon megtaláltam ezt a műterem ügyet. ...most meg még mindig annyira benne vagyok, már noszogatnak, hagyjam már abba. Még mindig nem untam meg, és megvan az a reményem, hogy ha ezt megunom, akkor csak találok most már harmadikat, ha megérem. Szóval kiderült, hogy ez a szisztéma működik. Mert a nonfiguratívon belül milliófféle dolgot csináltam, és természetes volt, hogy minden kép a legelejéről kezdődik. Ez se teljesen igaz ugyan, de hát mégiscsak meg kell teremteni a képet, az ötletet, a kiindulást. Most csak a második lépcsőfokig kell visszamennem minden reggel, vagy minden képkezdésnél, tehát évente mit tudom én, harminc, harmincötször. Körülbelül annyit kezdek el egy évben.

Az Ernst Múzeumban, amit bemutattam, mind méteres képek voltak – érdekes módon. És aztán a fene tudja, macerálnak is, hogy csináljak kisebb képeket, mert nem fér be a lakásba. Különösen a műgyűjtők mondják, mert ezek azt szeretik, ha sok kép van a lakásukban, és kevés a faluk. Ez nem hatna meg önmagában. De nem tudom miért, valóban itt mutattam magának az előbb egy ilyen szinuszgörbét, hogy van egy ilyenfajta belső rendje a dolognak, hogy az egyiket megunom, akkor egy kicsit a másik méretarány felé csúszok. Nem tudom. Időnként úgy érzem, hogy csak akkor vagyok nagy festő, ha nagyméretű képet festek. Aztán van praktikus oldala is. Most kértek a Műcsarnokba télen tőlem egy képet novemberben. A Műcsarnokba pedig nem lehet 40 centis kis képet beadni, na, a kiállítások ugye méteres képnél kezdődnek. Nem vagyok olyan bátor, vagy nem vagyok olyan önálló, hogy be merjek egy 40 centis képet adni. Szóval úgy hívják, hogy kiállítási méret, hát oda egy nagyobb kép kell. De ugyanakkor a kicsi képnek meg megint egészen más sajátos zamata van, amit a nagy kép nem tud adni. És a belső nehézkességemen múlik valószínűleg, a rugalmasságom hiányán, hogy ezt nem tudom naponként váltogatni, hanem így egy-két évenként váltogatom.

Az Ernst múzeumbeli kiállítása tényleg nagyon egységes volt, órákig ott sétáltam. Egy újságíró kritikájában azt fogalmazta meg, hogy Schaár Erzsébet „Utcá"-ja óta őrá még ilyen nagy hatással kiállítás nem volt, és jó lenne ezeket a képeket együtt tartani, hogy valamelyik múzeum megvásárolná, és ilyen egységesen őrződnének meg.

Nagyon megtisztelő vélemény, nem tudom megítélni, hogy túlzás-e. Egyébként a képeknek már akkor nagy része szétspriccelve múzeumoknak, egyet a kisfiam elkért, az egy érdekes történet volt. Nagyon határozottan követelte. Azért láttuk ezt problémának, mert olyan sötét kép volt, hogy nem lehetett látni a szobájában. Nem baj, mondta ő. Egészen bizarr egy kilencéves gyerektől. Tetszett.

És ezen kívül az Ernst múzeumi anyagból megvettek hármat, vagy négyet. A többit, azt hiszem, múzeumoknak ajándékoztam. A huszonkettőből 16 vagy 17 már most magyar múzeumokban van. Párosával adtam őket, mert úgy jobb, könnyebb kiállítani. A legutolsó kettőt a szentendrei Ferenczy Múzeumnak ajándékoztam, mert ott még nincs semmi anyagom. Ötven év múlva lehet rekonstruálni ezt a kiállítást.

Most már nem szégyenkezem annyira, hogy az ajándékozásban agresszivitás is. Van, ahol ki is dobtak. S tán igazuk is volt.

Tulajdonképpen kényes dolog ez az ajándékozás. Ezen túltettem magam, hogy kicsit kellemetlen, hogy az egész olyan zűrös. Ugye, mert részben én ingyen adom, míg más pénzért adja; ha mástól nem veszik meg pénzért, én meg ajánlkozom, evvel előtérbe tolom magam. De hát az én dolgom, hogy ezt megtegyem, és az ő dolguk. hogyan döntenek. Működik ez a szisztéma, hogy a legjobb képeimet igyekeztem múzeumokba terelni.

Absztrakt korszaka pár évvel ezelőtt lezárult. Miféle belső és külső történések előzték meg a figuralitás felé való fordulását?

Hát igen, hogy ez mennyire volt ilyen klasszikus, elegánsan fogalmazott alkotói válság, azt nem tudom megítélni, képeim ügyében mindig nagyon sokat nyafogtam. Tán még a Bálint Endrénél is többet. Szóval hogy nekem mennyire terhes az egész munka, mennyire nehéz.

Tényleg utál festeni?

Hát részemről… de nem ez pontos a kifejezés. Borzasztóan szenvedek, aránytalanul sokat szenvedek. Tehát nagyon rossz. Terhes, fárasztó, igen.

Mi a legkellemetlenebb periódusa annak, amíg létrejön, befejeződik egy kép?

1992

A megkezdés. Eleve olyan szörnyű technikával kezdek meg egy képet, aminél ostobábbat nem lehet kitalálni.

Mégpedig?

Nyilván ez is meghatározó, de hát ezen nem tudok segíteni. Kitalálok egy kis gyufásdoboz nagyságú képrácsot, egy kis kompozíciót. (Ezeket a lapokat őriztem is, aztán kidobtam pár éve.) Akkor fölrajzolom egy lemezre, és villámgyorsan befestem az egészet, csak hogy ne legyen üres. Szinte gondolkodás nélkül. Rémes, ahogy ez általában kinéz.

Mi itt, ami olyan sürgető tényező, hogy...?

Talán, hogy szeretnék túl lenni a megkezdés kínjain. Tudniillik az igazi munka mindig akkor kezdődik, mikor ránézek erre a szörnyűségre és elkezdem kijavítani. Egy nap három-négy óránál többet nem festek ma már. Ez tart egy-két alkalommal, aztán egy-két hónap múlva megint előveszem. És van, ami több évig készül. „Figurális felé". Nem fordultam én semerre, hanem valahogy így sikerült a zsidó temetővel. Erről több okosat nem tudok mondani.

Geológiával való foglalkozás, versenyevezés, jóga, síelés; zenehallgatási mánia, nagy kazettagyűjtemény kialakítása; fotózás, 24 cm-es negatívméretű óriási fényképezőgép építése; fosztott pihetollból a téli hideg égbolt alatti alvásra is alkalmas hálózsák varrása; bernáthegyi kutya felnevelése; négy éven át napi egy óra angol-fordítás nyelvtanulás céljából – ezek voltak érdeklődési körének, tevékenységrendszerének szeletkéi bizonyos élet-periódusokban...

Engem elnézően és szeretettel kezelő barátaim ezt úgy fogalmazzák meg, hogy pótcselekvéseim, hogy ne kelljen festeni... Nem lehet mindig festeni És a fotózás is, ha már az előbb szóba került.

Én elhatározottan nem tanultam meg fotózni, holott dolgoztam vele, mert az alkalmazott grafikánál még húsz éve a betűket fotózás útján nagyítottuk egy katalógushoz. Tehát, ha egy 14 mm-es H betű kellett, akkor fotólabor. Van száz betűnegatívom. Begyűjtöttem, az ilyenekben lelkiismeretes voltam. Vettem nagyítógépet, állt 6 évig úgy, hogy csak betűket fotóztam vele. Nem akartam megtanulni fotózni, holott már gyerekkoromban fotóztam.

Ezt Matissetől tanultam, ő meséli ezt el nagyon szépen, hogy nagy pénzt kapott egyszer fiatal korában, és elment valahova Hawaii-ba. Vett hozzá egy nagyon drága fényképezőgépet, és az utolsó percben otthon hagyta avval, hogyha ő fényképezik, akkor csak arra fog emlékezni. Na, most én ezt magamról ismerem. Szóval utakra –

egyszer jártam Észak-Koreában – nem vittem gépet. Sőt nem is jegyzeteltem. Hogy felejtődjön el, ami elfelejtődik, és deformálódjon az élmény, ahogyan akar.

Egy más körülmény miatt döntöttem végül, hogy meg kell tanulnom fotózni. Hogy pontosan archiválom a dolgaimat – és a festményeim repróztatása olyan drága kezdett lenni – képet adtam érte –, olcsóbb volt venni 1500 forintért egy keletnémet Exacta Varexet, és megtanulni gyorsan festményreprózni.

És ezen se léptem volna túl, hanem jött ez a szociofotózás, két évig pénzt kerestem vele, méghozzá csodálatos módon, úgy hogy két hónapig csak festettem, öt nap munka után. Aztán rákaptam újra az ízére, és akkor már nem tudom, Bálint Endre kiállításon a megnyitót fotóztam, hát játszottam. Játszottam, művészfotókat csináltam, mindenfélét.

Ja igen, volt a padlószemét, az a legeredetibb ötletem volt. A zsidó temetőket is fotózásból indítottam, de előtte fotóztam a padlószemetet. Azt úgy lehet fotózni, hogy teljesen absztrakttá válik. Hát itt is, ha a padlóra lenéz, azért is hagyom lenn, mert állati érdekesek. És évekig sokszor abból kezdtem el nonfiguratív festményeimet.

És aztán a fene tudja, ez az életutam, mint a gyümölcsfánál is, hogy időnként le kell metszeni, egy ötvenkilós homokzsák tele lett fotókkal, kidobtam, meg a negatívokat is.
E mögött az a fajta csömör, hogy nem társadalmi hasznosságú nem ez a dolgom, Hogy körülbelül 15 igazán fotót csináltam életemben, és azok meg is vannak. Még tán a negatívjuk is megvan. Hát ennyi volt a fotózás. Nagyon jó játék volt.*
[*a világ legjobb Sonyja mindig a nadrágzsebemben 2026. 08.]

Most lehet, hogy megint lazítok egy kicsit, nyár van, valamit kell csinálni. Lehet, hogy egy kicsit fogok fényképezni. Csak már szabadabb lesz, már tudom, hogy ez egyszer meghalt bennem, és már ennek a könnyedségével. Most egy hetet eltöltöttem avval, hogy egy speciális vakuberendezést állítottam össze egy barátommal a festményfotózáshoz.

És amikor szándékosan megszüntet valamilyen tevékenységet, kiiktat az életéből, akkor nem marad vissza utána komoly hiányérzet?

Dehogynem, de hát az a célom. Egy üres szerzetesi szoba, egy lópokróccal letakart ággyal és egy feszülettel a falon. Csakhogy bennem nincs ennyi szellemi tartalom. Tehát óhatatlanul bejön, beburjánzik az ablakon, bejön a küszöb alatt az élet: hol a fotózás, hol kereteket kell csinálni.

1992

Most egy pár hónapja a naplómat hozom rendbe megint, merthogy egyszer ez 2000 gépelt oldal volt és eltéptem, kidobtam az egészet, amit húszon nem tudom hány évig írtam. Hogy csak a legjobb képeimet és a legjobb mondataimat akarom az utókorra hagyni.
Szerencsére mikrofilm-változatát egy barátom őrizte. Ehhez megtanultam ezt a technikát :))

És tudtam, hogy pokoli drága, vagy pokoli munka ezt visszanagyítani, nincs ember, aki megcsinálja. De ha mégis kellene az utókornak, akkor megvan. Hát nem az utókornak, nekem kellett négy év után. És nevettem a saját következetlenségemen, és iszonyatosan sok munkával visszanagyítottam, mert az MTI-nél 70 ezer forint lett volna.

És ez hagyján, de egy ismerősöm beleolvasott, ő volt az első, pont egy irodalmár, és azt mondta, hogy ez közkincs. Egy szerkesztő pedig, hogy ő ebből könyvet faragna, barátságból. Ilyennek egy menyasszony nem tud ellenállni. És megcsinálta, és most kaptam meg a múlt héten megszerkesztve a kész kéziratot. És megint baromi sokat dolgoztam vele, majd átadtam a gépírónőnek, és aztán onnét a szedésre. Fogalmunk sincs, hogy ebből hogy lesz könyv*, mert erre se megrendelés, se kiadó, se semmi. De én úgy tartom, hogy az a rész, ami rám tartozik, azt csináljam meg. Aztán majd a többit meglátjuk.
*Lett. Váli: C. napló, 1992, Budapest, Új Mandátum]
Egyébként volt egy ismerősöm, aki fölajánlotta, hogy egy zsidó temető képemért cserébe megszerzi a pénzt a nyomdára, a kiadásra, az egészet elintézi helyettem. Csak sajnos, azt a képet nem voltam hajlandó odaadni. De bízom benne, hogy olyan abszurd a világ, ez meg is fog valósulni. Úgyhogy ma reggel azért jött maga 11-re, mert 9-re beszéltem meg a gépírónővel, hogy milyen tipográfiát kérek. Ő komputerbe gépeli, tehát az már szedés. 3050 gépelt oldal, 1-es sorközzel.

Mikor kezdte vezetni?

Gyerekkoromban írtam időnként, de azt eltéptem; ami megmaradt, az ' 58-tól van, 16 éves koromtól. Mindig az etikai, morális problémáimat dolgoztam föl. Úgyhogy alig szakmai napló. Csak úgy vált szakmaivá, hogy óhatatlanul a kiállításai katalógusokat, plakátjaimat, katalógusaimat – azokba általában én írtam a szöveget –, meg egyéb, meg interjúk..., ezeket mind lefűztem és beletettem, öndicsekvés okából persze. És beletettem mindenféle marhaságot, ami akkor marhaság volt, ma már halálosan informatív dokumentáció számomra. A hároméves kisfiammal való beszélgetést. De a gerince mindig az volt, hogy amit nem tudtam morálisan megoldani, kínlódtam magammal, azt próbáltam írásban rendezni, és csakugyan tudtam is.

Mindig halálosan dilemma volt, hogy én elmegyek egy moziba, és teljesen fejbe ütve, részegen jövök haza, annyira fölbolygat és megzavar egy ilyen iszonyatosan sűrített, és szándékoltan zavaros meg prekoncepcionált információdömping, ami egy kétórás mozi. Nem tudok utána beszélgetni róla, meg nem tudok aludni, ezt egyszer rendezni kellett. 21 éves koromban le is írtam, hogy evvel mi a viszonyom, és azóta nem járok moziba. Évente egyszer vagy kétszer. Feleségemmel néha el kell menni, nagyon ritka film, amit nem hagyok ott a közepén.

És színházba vagy koncertre el tud menni?

A színház, az nem érdekel eléggé. Egyszer, tíz éve – a nagy, műcsarnoki kiállításom után – Ádám Ottó megkeresett, hogy csinálnék neki díszletet. Akkor elkezdtem hozzá színházba járni, egy rendezési próbaidőt végignéztem. És akkor föl is ajánlott valami lehetőséget, ami nekem nem tetszett igazán. Szóval nem lett belőle semmi. És nem is bonyolódom bele. Az is egy külön szakma. Marha sok idő lenne, marha sok figyelem. Lehet, hogy egész jót csinálnék, merthogy belsőépítész diplomám is van, lehet, hogy közepeset. Nem, nincs szellemi és fizikai energiám ilyen játékokra. Halálosan vigyázok az időmre. Mindig fáradt vagyok – szóval nem lehet. A színházat unom, nagyon ritka, ami… Törőcsik Marinak emlékszem valami csodálatos mozdulatára, egyszer elvitt a feleségem. Utána megvártuk, és neki adtam nálam lévő aznapos Chagall-albumomat.

Hangverseny pedig… Sajnos, a zenéhez hülye vagyok. Tehát nem kell, ma már világosan tudom. A hangversenyre, hogyha kisfiamat el kell kísérni, viszek magammal jegyzetfüzetet. Annak ellenére, hogy van egypár zene Bartóktól, ami mélyen hat rám, tehát nagyon fontos nekem. Pár éveként elő is veszem egy-egy periódusomban, és akkor azokat hallgatom.
De ha valaki azt mondja, hogy a festészetből a Rembrandtot szereti és senki mást, akkor azt mondom, hogy nyilvánvaló, hogy a Rembrandtból sem ért semmit.
Nem tudok más munkájára figyelni – írtam egyszer cinikusan -, csak a magaméra, az érdekel, amit én csinálok.

A könyv azért más, mert azt tökéletesen kötetlen struktúrában lehet befogadni. Tehát, ha öt sort olvasok el, és utána elmegy a figyelmem, akkor le tudom tenni. Verset se olvasok nagyon rég. Petrit mostanában. De tulajdonképpen azt se fogyasztok. Rendetlen a műveltségem és lukas.
Utazások. Tisztességesen leírtam, hogy mit láttam, informatív, mert pontosan jelzem, hogy milyen kép volt fontos, milyen információ volt fontos. A nagy európai útjaim mind ilyenek voltak, hogy múzeumról múzeumra a fontos be volt rajzolva a térpéken. Másrészt pedig az utaktól teljesen függetlenül, ami ott eszembe jutott, akár tíz évvel korábbi élményem, amit ott tudtam megoldani Avignonban, akkor azt leírtam három sorban. Tehát az útinaplóim így néznek ki.

1992

És például a munkájával, festészettel kapcsolatos kínlódásait, gyötrődéseit…

/Közbeszólva/ Mindig, állandóan nyafogok, hogy nem megy a munka.
De a gondolati rész, amire maga bizonyára kíváncsi lenne, hogy itt milyen szellemi mozgások vannak a képcsinálásban…, erről szinte egy szó sincsen. Tudniillik ez nem létezik nálam. Ezt világosan kell látni, hogy a művészeknek egy része ilyen. Szóval nekem semmiféle magasrendű gondolatom nincsen, amikor festek. Van, aki ezt a területet nem ismeri, az ezen csodálkozik. Másik része az embereknek tudja, hogy ez egy ilyen szakma. Van a festőknek egy része, kollegák, én őket irigylem, ők pedig engem irigyelnek halálosan. Azt mondják, hogy én vagyok az igazi festő. Én pedig azt mondom, hogy ő az igazi festő, aki azt mondja, hogy „Már szétfeszít a probléma. Egyébként lusta ember vagyok, nem dolgozom, de amikor már nem bírom, már összeáll a fejemben a kép, akkor muszáj megcsinálom." Hát bennem soha nem áll össze semmi. Azok a szellemi tartalmak, amik a képekben benne vannak, azok a tudatalattitól a tudatalattiig, a tudatot messze kikerülve kerülnek be a képbe.

Az Élet és Irodalomnak néha beküldtem rajzokat, nekik én nem csináltam. 300 forintot adtak érte. Nagyon ritkán rajzoltam. Lehet, hogy lustaság. Erdélyben egyszer rajzoltam tussal, mert szerettem azt a tollat, amit éppen akkor birtokoltam, és tetszett, hogy egy kis mappa meg egy toll, és ebből lehet valamit csinálni. Nem rajzoltam én rendszeresen soha a képvázlataimon túl. Azokat meg kidobtam.

Németországban rajzoltam gyárat, annyira tetszett, hogy ez egy ilyen marha szituáció, hogy én, az absztrakt festő, egy gyárban rajzolok. És hogy ezt még el is várják tőlem. Egyébként dédelgettek, kényeztettek, és pótvacsorát kaptam, meg állandó tolmácsunk volt. Másfél hónap, szóval ott rajzoltam. Időnként fölmerül.

A zsidó temető-rajzolást, azt az első képem után csináltam. Fogalmam sincs ma már, hogy miért. Ja tudom! Azoknak a rajzoknak egy része már a Nemzeti Galériában van. Azokat egyszerűen azért csináltam, mert úriember vagyok, és a Szigligeti Alkotóházban van egy hallgatólagos kérés, hogy ne fessenek a festők, mert összepiszkolják a padlót. Úgyhogy oda ceruzát vittem. És vittem Szent Ferenc korabeli, tehát 1200-as irodalmat, mert azt ott akartam átolvasni. Akkor voltam az elején a Szent Ferenc megismerésének, és ez halálosan érdekelt. És így osztottam be, hogy délelőtt rajzoltam, és méghozzá volt is valami penzumom és tudtam, hogy baromira utáltam már, hogy nekem még egy fél órát… Vagy időre rajzoltam, vagy darabra, hogy mondjuk, vagy három órát kell rajzolni, vagy három képet. Nem tudom. 53 rajzot csináltam. Az első tízet ki kellett dobni, a többiben van nagyon jó is. A nagyobb részét ki kellett volna dobni, de nem volt hozzá lelkierőm, hogy megtegyem.

És egyébként, ha rajzolok, akkor valami technikai oka van. Érti? Szóval valaminek az eszköze inkább. A rajz az nem színes. Szóval az nekem kicsit kevés rendszerint.

A színek nagyon fontosak?

Én ezt nem tudtam annyira, amíg... amikor az önadminisztrációm odáig fajult, hogy rájöttem, hogy milyen állati jó lenne minden képemről egy kis papírképet csinálni, hogy együtt lássam a dolgaimat. Ez akkor vált tulajdonképpen égetően aktuálissá, mikor szétajándékoztam a dolgaimat. Addig minden otthon volt. Attól kezdve viszont semmi nem volt itthon. Ezt tudtam előre, és akkor megcsináltam, kis fekete-fehér fotót, 9 x 14-es fotót, az egész életművemről. Marha jó játék volt. Akkor se kellett festeni egy hétig. Gyönyörű volt.

Én mindent színesben le is diáztam kezdettől fogva. És akkor a valahai összes diámat lefordíttattam színes fotókba, és attól kezdve – itt van maga előtt – színes teljes életmű katalógusom van. Azt hiszem, öt kép hiányzik az egész életműből. És akkor előállt az a helyzet, hogy ott volt fekete-fehéren is, és színesben is, és megnéztem, egy mélyet sóhajtottam, és rájöttem, hogy a képeim semmitmondóak szín nélkül. És el is téptem azt a katalógust. Rájöttem, hogy félreinformálóak fekete-fehéren a képeim. Tehát az információmnak a húsz százaléka, ami a kompozíció, és nyolcvan a szín által megy át, szerintem. Azért meséltem ezt el, hogy én úgy ítélem meg, hogy a szín nálam annyira fontos.

S tényleg úgy van, hogy néha órákig ül a műtermében, míg eldönti, hogy milyen színt fog használni? Az egyik újságcikkben ez jelent meg.

Hát igen, de ne képzelje ezt egy magasrendű szellemi tevékenységnek. Valami igazi jó hasonlatot kellene kitalálni, hogy ez milyen alacsonyrendű tevékenység. Ez annyi, hogy persze, órákig ülök, inkább keresgélek, föltesz az ember húsz színt, aztán leszedi. A színen nem lehet ennyit gondolkodni, mert nincs mit. Mondjuk, van kétezerféle piros. Én nem tudom előre kitalálni, tudniillik, hogyha a 977-es piros helyett a 979-est használom – érti a hasonlatot –, akkor már a színnek ott semmi értelme nincsen. Szóval nemhogy majdnem jó, hanem semmi, értse így, hogy semmi értelme a színnek. Lehet, hogy esztétikus, de semmi több. Semmit sem jelent.

Na, most, hogy két szín együttese... mikor tízezer színből kettő kezd el olyan valamit jelenteni, amiért az ember elutazik Velencébe, és megnézi a Vihar-t, Giorgione képét. Szóval ott, ha egy színnel arrébb van az a zöld, akkor az egésznek semmi... Akkor az egy jó kép a többi ezer közül. A tehetségnek, azt hiszem, a lényege. Minden festő leírja, hogy ezt mondja, csenget. Bernáth Aurél így mondja, hogy „csenget a kép". Szóval létrejön a csoda.

1992

Az egész festészet ennyi. Két egymás mellé került szín által valami rendkívüli dolog történt. Rendkívüli szellemi mondanivalót ad át. El tudok képzelni olyan embert, akinek van olyan vizuális színmemóriája, hogy esetleg ezt fejben elő tudja állítani. Lehet. Kétlem.

A tehetségében szokott kételkedni? Mert itt valahol már szóba került.

Nagymamám, aki 1969-ben halt meg, azt mondta, hogy „Imádkozni fogok azért, hogy… hogy ne legyen ilyen kisebbségi érzésed, vagy ne kételkedj ennyire a tehetségedben."

Mióta nincsen ilyen önbizalomhiánya?

Nem tudom megmondani, de például az biztos, hogy a képeimet úgy mertem szétajándékozni, mert ebben van egy kényes rész is, hogy méltóak-e ezek a képek arra, hogy ajándékba az ember odaadja. ' 87 körül foglalkoztam evvel, tehát már egy jó pár éve. Például az 1982/21-es, az a kis kép, amit még őrzök. Azt biztosan tudtam, hogy múzeumi szintű kép. Kiállítási jegyzőkönyvbe beírattam, hogy az 1982/31-es képemet csak a Nemzeti Galériának adom oda. Ők is vették meg.

Ez is többször szóba került, hogy hagyta magát rábeszélni. Az a befolyásolhatóság, ez milyen dolgokkal kapcsolatban jelentkezik és mi az, amiről tudja, hogy az egy önálló, határozott terület, és abba senki nem szólhat bele?

Itt az ember annyit hazudik önmagának, és annyit áltatja magát, hogy erről őszinte választ valószínűleg nem tudok mondani. Azt hiszem, hogy a valósághoz az van a legközelebb, hogy halálosan öntörvényű ember vagyok. Gyakorlatilag befolyásolhatatlan. Még magam által is. Én ezt tudom is magamról. Biztos vagyok benne, hogy a környezetem ettől rengeteget szenvedett mindig, hiszen nehéz velem élni, sajnos. De ezt magamról is tudom, egyébként hívő ember vagyok. És a lehetőségek határáig igyekszem is ezt korrigálni, vagy tolerálni.

És ugyanakkor halálosan nehezen döntök bizonyos dolgokban; és lassan. Úgyhogy ilyenkor olyan hajlékonnyá válok, mint egy nádszál, és ezen magam is röhögök, hogy idejön valaki – ez nem is olyan régen volt –, és elmondja egy képemre, hogy nagyon rossz, és teljesen elhiszem neki. És két nap múlva jön valaki, és azt mondja, hogy ez a legjobb képed, és akkor azt is elhiszem. Erősen gyanítom, hogy az történik, hogy egy számomra egyébként pontosan meglévő, de felszínre nem hozott véleményt, de már kialakított és meglévő véleményt egyszerűen begyorsítva a felszínre hoznak. És azt mondják ki, amit én tudok. Szóval így vagyok én befolyásolva, és ezt vállalom is, de evvel együtt vannak következetlenségeim. De azokat is merem vállalni, nagy hibákat az alkotás terén vagy egyáltalán, azt hiszem, nem követtem el.

Nem élem meg hibának, hogy a naplómat kidobtam, vagy a fotóimat, vagy a képeimnek a 60 százalékát.

Az emberek nagy része ragaszkodik ahhoz, amit megszerzett az élete során, felhalmozott. Nem tud egyszerűen tőlük megválni…

Igen. Én is nagyon nehezen.

De kényszeríteni kell magát, hogy változtasson valamin?

Persze, nagyon. Az segít benne, hogy tízéves koromban elvittek öreg nagynéném hagyatékának a felszámolására, ahol a felnőtt rokonok rendezgették, meg válogatták a dolgot, és énnekem, kisgyereknek lehetőségem volt, hogy elkérjek valamit. El is kértem egy kalapácsot. És az volt az első emlékem, hogy a tárgyak… Én tudom a tárgyak értékét, mert halálosan fontosak számomra, de hogy a tárgyak értéke mennyire vált át nullába, azt ott megtapasztaltam. És az én összes istenhiányomat, emberhiányomat, vagy létérzés hiányomat ezek a tárgyak mindig igyekszenek – mint mindenkinél – pótolni és betölteni, de onnét, gyerekkoromtól kezdve tudom, hogy hamis remény, hogy a tárgyak összessége nem adja ki a világot. Úgy írtam egyszer, hogy a tárgyak békéjét nem fogadom el. Nem hiteles. Mindig vágyom a békére, mint mindenki, a megnyugodott, boldog mosolyra, hogy végre egy karosszékben boldogan üljek. De hát ehhez egy karosszék kell, meg egy meleg szoba, és tudom, hogy nem igaz a meleg szoba, és nem igaz a karosszék. Vagy nem ettől boldog az ember, végül is nem ettől találom meg az Istent.

Mikor boldog az ember? Mikor jön létre az a belső nyugalom, harmónia, megelégedettség? Vagy mi kell ahhoz, hogy a bőrében elfogadhatóan érezze magát?

V: Azt hiszem, ez alkat kérdése. Tudom magamról, hogy nyugtalan ember vagyok. És a hivatalos választ is tudom: az embert csak az Isten töltheti be. Ez sajnos így van, ezt akár elfogadjuk, akár nem, minden más átmeneti. Ezt érzi is az ember. Az öröm és a boldogság megadatik, de félórákra. Néha egy készülő kép, vagy egy Ottlik-regény olvasása közben. Vagy mikor a legjobban el vagyok merülve egy fotóregiszter rendezésével. Hát ezek nagy-nagy örömök. De hát ennyi.

S a hit dolgában mostanra hova jutott el?

Odáig eljutottam és ott tartok, hogy szellemi világomnak az egyetlen rendező elve, vagyis elfogadom, mint az élet egyetlen megoldását, és mindenben igyekszem követni, akár parancs, akár ajánlás. Igyekszem jó ember, jobb ember lenni minden részletében életemnek. És meg kell mondanom, hogy szellemi vagy lelki élményt egyáltalán nem nyújt.

1992

Volt egy periódus, egy felnőttkori nagy találkozásom a ' 80-as évek elején, amikor ez hallatlanul boldoggá tett, hogy megtaláltam az Istent, mintegy közelről. És aztán, mint egy első szerelem, ez elmúlik természetesen. Ugyanúgy imádkozom, egyik munkarésze az életemnek, nem élmény, és nem öröm, hanem feladat. De elfogadom, és azt hiszem, hogy ez így rendjén van. Azt hiszem, hogy ez egy Isten-ajándék. Az öröm a gyengéknek adott ajándék lehet.

Ott nem állok és nem is tudom, hogy fogok-e valaha, amit mondtam magának.

Hogy annyira kiüresíteném az életemet..., egy lecsupaszított szoba, vagy hogy akár a festést is eldobnám, hogy Isten felé való fordulásom betöltené az életemet és az igényeimet... itt nem tartok. Itt némely nagy szent tartott. Ezt erőltetni nem szabad, nem is lenne helyes. Ezt egy fölső utasításra az ember megcsinálja, de magától nem. Magától ezt csak imitálni lehet, és belebukni.

Ezt a sok mindenről való lemondást, az aszkézist, azt, hogy az élet nem áramlik be ide teljességgel, mint más családi otthonokba, ezt a közvetlen környezete hogy viseli?

Hát nézze, erről tényleg őket kell megkérdezni. Hogy viseli el az ember, ha egy másik embertől terhet kap? A terheknek egy része elkerülhetetlen. Egy része följogosítja a másikat, hogy olyat kérjen, amit egyébként nem tennék meg. Elmenjek néha moziba. Egy része tisztességtelen, de elkerülhetetlen, mert nem tudok jobb ember lenni, nem tudok toleránsabb ember lenni, nem tudok több energiát adni a családomnak, mint amennyit adok, nem tudok, nem vagyok jobb ember, mint amilyen vagyok. Evvel sincs mit kezdeni, ezt el kell szenvedni.

És van egy tulajdonképpen nagyon szűk mezsgye, amiért az embert folyton macerálni lehet, ahol valóban elvárható lenne, hogy néha többet teljesítsek. Ezek a fájó pontok, az irritációk minden családi környezetben. A szükségszerű veszekedések, hogy miért nem tetted helyre a mosogatórongyot, és miért nem facsartad ki mielőtt helyre teszed?! És ez jogos. Egy elég szűk tartományt élek meg, amit jobban tudnék csinálni. Ahol a lelkiismeretem mutatója igazán beremeg. Azt hiszem, hogy csak ez számon kérhető rajtam.

De egyébként elég nehéz a házasságunk, a múltban különösen. De mindketten hívők vagyunk, és mindketten jó szándékúak, és a terheket közösen hordtuk és hordjuk.

Ez a napirend, életritmus, ami kialakult, az 5 óra 37-es kelés és a fél 11-es lefekvés és a köztes időszak, ez a reggeli elmélkedés, jógázás, délelőtti munka. Hogy tudta ezt éveken át így stabilan megőrizni? És hogy lehet elviselni, hogy valami ilyen állandósult módon ismétlődik napról napra? És miért van erre szüksége?

A gyengeségemnek van rá szüksége. Lelkiismeretes fajta vagyok, látom, csak ilyen porosz szisztémával tudom magam rászorítani arra, hogy elegendőt teljesítsek. Mindig azt mondtam, hogy nagyon szeretnék olyan franciás lenni, aki hajnali háromig elcseveg a barátaival egy pohár bor mellett egy kocsmában, mert végre találkoztak. De tudom, hogy másnap délelőtt akkor nem bírnék dolgozni, tehát soha nem teszek kivételt. Illetve egy évben háromszor, hogy háromnegyed tizenegykor leoltsak. Minden vendégségből hazajövök negyed tizenegykor. Hát ehhez a feleségemnek alkalmazkodnia kell. Mindig felajánlom, hogy ő maradjon, de hát ez a dolog nem így működik.
A családra gondolva előbbre hoztam egy órával a fölkelésemet, hogy akkor imádkozzam. Akkor ők még alszanak.

A reggeli sportot úgy csináltam, hogy az simult a gyerekek iskolába vagy óvodába kíséréséhez. Hazafelé jövet bevásároltam a tejboltban, és utána már nem volt gyerek, akkor már munkaidő volt. Most egyszerűbb a dolog, hogy a gyerekeket már nem kell iskolába kísérni. Most két éve, hogy hét óra előtt tíz perccel, ha nincs misés napom, elmegyek, mindenképpen héttől nyolcig uszodában vagyok minden nap, vasárnap is. De evvel se zavarom őket, mert mire akár a vasárnapi kirándulás kezdődik, hazaérek.

Ebéd után alszom. Ez nekik valamennyire terhes, de ez húsz éve így van, úgyhogy a gyermekeim ebbe születtek bele. Van úgy, hogy a miniszterhelyettes telefonált és kisfiam mondta neki, hogy apukám alszik, és letette a kagylót. Ezt mindenki tudja, nem hívnak kettőtől négyig, ez belefér.

Egyszer írtam hét évig munkanaplót a diplomám után, hogy eleget dolgozom-e. Írtam az opusszámot minden nap, hogy milyen képen dolgoztam. Hét év után kiderült, hogy eleget dolgozom. Nem érdem, de szorgalmas fajta vagyok, akkor kidobtam azt a naplót.

Hogy viseli más emberek társaságát? Tehát az, hogy ilyen aszketikus beállítottságú, hogy ilyen az életritmusa, a menetrendje, az erkölcsi tartása. Azok, akikben nincsen felelősségérzet, vagy tudnak élni, meg mernek szabadon lélegezni, meg elengedni magukat. Mégiscsak találkozik velük. A velük való kontaktustartásban óhatatlanul az ember összehasonlítást tesz. Nem zavaró?

Nézze! Ma már tudom, hogy nem mindenki hülye. Sokáig nem tudtam, meg kell mondanom. Ma már tudom, hogy nem az egyetlen és nem is nagyon magasrendű életforma, amit én csinálok. De tudom, hogy én ettől szabadabb életformába legalábbis jelenleg nem tudok átváltani. Engem a munkám annyira elfoglal, és tulajdonképpen csak az érdekel.

1992

Nagyon keveset, nagyon kevés emberrel érintkezem, és beszélgetni, csevegni nem nagyon szoktam. Tehát találkozni emberekkel. Eléggé ragaszkodom ahhoz, hogy négyszemközt beszéljünk. Egy-két emberrel találkozom, mert szellemi segítségre, gyámolításra szükségem van. Van pár barátom, aki ezt vállalja, meghallgatja, hogyha sürgős dicsekednivalóm, vagy sírnivalóm van. Hogy most sétáljunk egyet, mert szép az idő, és majd beszélgetünk valamiről, hát ez nem megy. Ettől semmivel nem vagyok magasabb rendű ember, ma már tudom. Nem könnyen jöttem rá.

De ezek szerint azért van egy néhány olyan ember az életében, akikre támaszkodik, akik ott vannak, ha bármi probléma adódik.

Szüts Miklós még mindig ezek közé a barátok közé tartozik?

Igen. Hihetetlen intelligens ember, és a szakmát éppen éppen olyan mélységesen ismeri, és érdeklik is a szakmának a kérdései. Úgyhogy nagyon sok órát beszélgettem vele. És nagyon sok mindenre megtanított, amit én nem tudok. Megtanított az emberszeretetre.

Ezt hogy lehet megtanulni?

Hát az embernek az orrára koppintani, hogy mennyire állat az ember e nélkül. Thomas Mann nagyon sokat ír erről. Szütsön szoktam ironizálni, hogy ő egy más világ. „Éhes vagyok – mondja a művésztelepen – szeretnék egy kis sajtot enni. Akkor lemegy a boltba, és vesz egy sajtot és megeszi." Hát, ha az élet nekem ilyen egyszerű lenne. És van még két-három ember, akit így használok, és aki használ engem is.

S. Nagy Katával még mindig olyan jó a kapcsolata?

Most iszonyúan összeveszett velem és megígérte, hogy most teljesen vége a kapcsolatunknak. Ez egy szép dolog volt az elmúlt húsz évben, sajnos, most vége van, egy furcsa történetünk kapcsán. Nagyon szomorú és patetikus búcsú, eljött, hogy hivatalosan elbúcsúzzon. Közben kérdeztem, hogy van-e itt még értelme, hogy még beszélhetek-e. Meg fogja ő hallani, hogyha valamit mondok? És mondta, hogy persze, azért van itt. És akkor nem tudom mit mondtam, mert a női lelket soha nem fogom megérteni, de egy fél óra múltán elröhögte magát, hogy „Menjünk mi már a francba!" Úgyhogy holnapután megyünk hozzá kicsit csevegni. Igen, jó barátom. Rendkívül értékes az az erkölcsi út, az a belső küzdelem, amit a saját démonaival megtett az elmúlt húsz év alatt. Példaszerű és ritka az emberiség történetében. Egyébként nagyon rám van hangolva. Nagyon szeret engem, ami nekem nagyon jó. Én is szeretem őt. Sokat segít, amikor nagyon nehezen megy a szakmám meg az életem.

Tehát a baráti körtől ezeket a dolgokat tanulta. Mit tanult az irodalomtól? Ahogy megfogalmazta, Seneca felforgatta az életét. Hatására kidobta először a könyvtárát. Aztán jött Thomas Mann, Strindberg, Déry Tibor, később Pilinszky. Mi az, amit tőlük kapott? Tehát a személyisége, a világlátása hogy változott meg az ő műveinek az olvasása kapcsán, és később kik követték őket?

Annyira megváltozott, hogy nem is tudom elmondani. Egy fontos kérdésre válaszolok, és utána nem tudom, én találtam-e ki, vagy Pilinszky. Tanultam is Pilinszkyt. Végül is ezek baromi okos emberek. Pilinszky nagyon szépen leírja, hogy az olvasott szó egy olyan formája a kommunikációnak, amikor én teljesen szabad maradok, mert ott, akkor teszem le, és akkor veszem elő, amikor akarom. És ő pedig meggondolta, hogy mit ír. Tehát még neki is a legjava. Az ember irigyli a Chagallt, na de amikor a Chagall vagy én létrehozunk… – bocsánat! – egy remekművet, az egy évben körülbelül negyven perc. Egy év legjobb pillanatai.

Vannak erkölcsi, meg ilyen-olyan problémáim, amiket öt-tíz év alatt találok ki. Végül is nagyon kevés alapkérdés van. Kevés kérdést találok, amit én nem tettem föl. Akkor annak örülök.

Egy pár éve arról nyilatkozott, hogy tízéves „thomasmannozás" után nem nagyon sikerül olyan művet találni, ami igazán érdekelné.

Igen.

Hogyha mégis könyvet vesz a kezébe mostanában, milyen típusú olvasmányok, vagy milyen szerzők művei ezek, amik lekötik, érdeklik?

Nagyon esetleges, ahogy könyvek előkerülnek, és tulajdonképpen ezért is érdekes, időnként leírom egy-egy periódusban, hogy miket olvastam.

Az elmúlt években a két világháború közötti magyar irodalom szinte véletlenül elém került, és szinte önmagát csoportosította.

Nem járok könyvesboltba, de elvetődtem két éve, kerestem nyárra valami olvasnivalót. És egy zseniális, csodálatos könyvet találtam, a Nyugatnak az összes cikke, kivéve a műveket, mondjuk egy Tóth Árpád vers, mert az benne van a kötetekben. Állati érdekes, amikor Adyt cseszegetik, ő meg vissza, meg mindenféle hülyeségekről veszekednek. Az Ignotus, meg a Babits. Akkor, ennek kapcsán ezt-azt elolvastam azoktól az emberektől. Meg az is előfordul – a feleségemnek van egy nagy-nagy könyvtára, nem tudom hány ezer kötet –, hogy ott nézelődök, onnét is olvasok néha. De nincs szisztéma, tehát nem tudok jól válaszolni. Mit tudom én, Stefan Zweigtől most volt valami önéletrajzi kötet.

1992

Németh Lászlótól megvettem egy tanulmánykötetet, azt el fogom olvasni. Strindbergtől megint elolvastam az utolsó életrajzi kötetét.

Most megvettem, erre nagyon büszke vagyok, ilyet sose szoktam, megrendelés, három kötet, a szamizdat Beszélőt, a tíz évfolyamot. Tetszett, hogy egy ilyen könyvet meg lehet venni, és meg tudom venni, meg hogy ilyen vastag. Meg ezt annak idején nem láttam, hátha nagyon érdekes. Valószínűleg nem lesz olyan nagyon érdekes, de azért jó lesz belenézni.

Múltkor elolvastam valami kommunista... Micsodák? Nem mártírok, mert a mártírok meghalnak, a túlélők visszaemlékezései, egy interjúkötet. Jó. Pirosba volt kötve. Állati érdekes volt. Hogy mennyi butaságot mondanak, meg hol csillan át az emberségük, a valódi énjük. Feleségem szerint nagyon jókat olvasok, és mindig irigyli is tőlem, de hát nincs ennek rendje. Kortársat szinte semmit sem olvasok.

De a barátai – gondolom – néha mesélnek egy-egy ilyen könyvről.

Onnét is bejön néha egy-egy könyv valóban, de ritkán. Nem, az irodalom ütőerén nem tartom a kezemet. Most az Esterházy úgy megtisztelt, jelezte, hogy tetszik egy képem. Akkor ajándékoztam neki egy képemet. Megtalált. Nagyon tetszik az a gyönyörű barokk bodros pofája. Meg nagyon szép íróasztala van, és nagyon szellemes ember.

De a munkáit nem ismeri, nem olvasta a könyveit?

De, akkor kíváncsiságból pár könyvét elolvastam. Megértettem, hogy mint annyian, ő is azt csinálja, hogy két össze nem tartozó rácsot egymásra fektet, és ebből interferenciák állnak elő. Hogy leírja – népmesei hang –, hogy a kislány ment a mezőben a patak mentén, és jött két fiatal, mosolygós, izmos legény. És a szöveg közepén kiderül, hogy ezek ávósok. Ezt értem. Elolvastam tőle valamit, amiben egy fél oldalt rólam ír, és így is dedikálta, a „Hahn grófnő". Az tökéletes marhaság volt számomra, teljesen fölösleges és értelmetlen dolog. Aztán olvastam tőle az édesanyjáról egy regényt, azt hiszem a haláláról, az nagyon értékes volt helyenként. Tiszteletpéldányok jönnek, a feleségemet érdekli igazán. Úgy néha beleolvasok egy-egy dolgába, de nem figyelek rá, és nem várom mohón a következő opust, meg kell mondanom.

Nádas Pétert szeretném elolvasni, de az olyan vastag, meg olyan komplikált. Nincs ahhoz elég figyelmem, azt hiszem tehetségem se...

Nem tudom. Thomas Mannt meg tudom érteni. Próbáltam a Dosztojevszkijt, meg a klasszikus oroszokat most megint egy pár év óta, lelkiismeretességből. Hát olyan módon unom, hogy borzasztó. Borzasztó.

Kérdezte a feleségem, és meg tudtam fogalmazni: az ember olvassa, fölütök a 75. oldalon egy Dosztojevszkij regényt, elolvasok egy fél oldalt, elmondja, hogy Mása éppen fut, és szomorú, és – nem tudom – fáradt… És bárhol felüt egy fél oldalt Thomas Manntól, az az egész világot kiteregeti, és még mosolyog is rajta. Olyan fokon gazdag a szövete, hogy… Van, aki Thomas Mannra azt mondja, hogy az a marha harmadrendű epigon, vagy cizellált, manierista. És még az is lehet. Nekem halálosan működik. Halálosan interaktív. Baromira szeretnék olyan művelt lenni és a… Elolvastam a Háború és békét, meg egypár ilyet. Majd megint tíz év múlva megpróbálom. Nem megy. Tök unalom.

A morális problémákat, amiket fölvetnek, ezeket ismerem kívülről–belülről. Ezek nem olyan komplokált dolgok, valljuk meg. Legalábbis ahogy én magam számára megoldom.

Mi az, amit megtart, ami már évek óta azért itt van?

Pár éve lement nullára a könyvtáram, mert a legkedvesebb könyvemet is elajándékoztam egy pár éve.

Mi volt a legkedvesebb?

A Klee monográfiája, az németül volt. Gyerekkorom óta őrzött könyv volt. Egyszer elajándékoztam, majd visszavásároltam egy példányt, az végig megvolt. Az volt az utolsó. És akkor volt egy olyan pillanat, amikor csak a Bibliám, illetve csak a Bibliáim voltak.

Hány bibliája van?

Több van, de négy, amit használok. Mert mindegyik másra kell. Nem hülyéskedés, végül is ez is egy szakma, meg egy munka, hát úgy, mint ahogy maga is időnként gondolom a kis angol szótárt használja, időnként a technikai szótárt, vagy az orvosi szótárt, ugyanúgy a… a Károlyi bibliát az ember másra használja, mint az ökumenikus vagy katolikus bibliát. Már csak azért is, mert a Sirák könyve nincs meg a Károlyi bibliában.

Ezenkívül van egy eredeti Károlyi bibliának egy nem fakszimiléje, hanem egy betűhű nyomata, amit valamelyik marha szekta adott ki. Mánia, mert alig olvasható. De gyönyörű a szövete ezekkel a régi szavakkal. Egyszer tréfából megcsináltam egy misén, hogy ebből olvastam föl az evangéliumot, amikor ezt rám osztották ki. Hát nagyon megtréfáltam a papot, mert alig érthető. Úgy oldotta föl a helyzetet – misén nem lehet veszekedni – hogy újra fölolvasta. Egy karizmatikus imaközösségben volt, valami présházban egy falun, egy lelkigyakorlat alkalmával.

1992

Szóval nem templomban csináltam ilyen botrányt, hanem egy baráti közösségben.

Most megint van egypár könyvem, sőt le is írtam, most éppen mi van. De ezek már cserélődnek. Most Stridberget visszakoldultam, az „Egyedül" című kis önéletrajzi könyvét. Amit visszahozott a barátom, mert neki semmi szüksége rá. Nagy százalékban szeretetből fogadta el, hogy esetleg még kellhet nekem. Van a Strindberg, meg van most Klee, két Klee kötetem, meg nem tudom, egy József Attila összes. A Petri Gyurkától kértem egy összest, mert nagyon szerettem az elmúlt egy-két évben. A Micimackót nagyon fontosnak tartom, hogy az mindig meglegyen. Más körülbelül nincsen is.

A „József és testvérei" az azért mindig itt van, de azt úgy használom már, mint egy szerszámot, szóval nem is könyv, hanem bizonyos körülmények között az a dolognak a megoldása, hogy az ember fölüti bárhol, és elolvas belőle egy oldalt. Hát ez olyan, mint egy cukorbetegnek egy gyógyszer.

Én nem tudom, hogy mekkora festő vagyok, és nem tudom, hogy ebből mekkora az a terület, amit a magyar kultúra be fog emelni mint egyet a sok közül, egy téglát, amire szüksége lesz. De végül is eldöntöttem, hogy szükség van arra, amit csinálok. Nos, miután ezt a döntést meghoztam, ez egy elég pimasz döntés, a technikai következménye az volt, hogy nyilvánvaló, hogy ha az én képeimnek a nyolcvan százaléka külföldre kerülne - mint ahogy a kollégáim egy részének ma –, akkor ez a magyar kultúra számára elvész. És én erre a lóra teszek. Úgy gondolom, hogy nekem ez jobb üzlet, hogy én itt egy fontos ember leszek, minthogy valamivel jobban éljek.

Kicsit szerényebben azt is mondhatnám, nem vagyok olyan nagy festő, hogy a világon szétszórjam a magvaimat, hogy az ott működjön, és szárba szökkenjen. Viszont ha itt együtt egy kis kultúrában, ami jelent – valljuk be – ötezer magyar entellektüelt, itt van az a meglévő ötszáz képem, az egyszerűen intenzívebben hat.

Ezt is szoktam mondani, erre példa... Mednyánszky, aki minden halott katonát lerajzolt az olasz fronton, mind a huszonkét ezret, és minden magyar polgárlakásban van egy halott olasz katona kockás papíron. És mindig nagy szeretettel odavezetnek, mert ugye szakmabelinek megmutatják. És olyan rossz rajz, hogy szégyenkezem. És azt gondolom, hogy helyes lett volna, ha eltépi ezt a rajzot. És gőgösen mosolyogtam, mígnem rájöttem, hogy nem azt a rossz rajzot látják, hanem a szellemét a Mednyánszkynak, és ebben a kis rossz rajzban a legjobb képei tükröződnek számukra vissza. Tehát Mednyánszky fölragyog a szobában a rossz rajza ellenére. És az én akár közepes képeim egy budapesti lakásban így fognak működni. A rosszakat remélem, hogy elpusztítottam mind. És remélem, hogy azok megállják a helyüket, amiket kiengedtem.

És még van egy motívum, egy marha okos gondolat, amit nem én találtam ki. Kétfelől is hallottam. A frappánsabb megfogalmazása Vajda Gyurkától volt, a volt miniszterhelyettestől. Azt mondja, hogy megfigyelte, egy szörnyű megfigyelés volt, hogy az Ermitázsban az idegenvezetők is, a közönség is, mindig a rossz Chagall képek előtt állnak. Tudniillik, hogy a rossz képek emészthetőbbek.

Azt vissza tudná idézni, amikor először vált teljesen tudatossá, hogy szétajándékozza ezt a 320 képet? Tehát hogy konkretizálódott ez a döntés?

Az egy nagy nagy izgalom volt, egy nagy szép történés. Hozzátartozott az, megelőzte, teljesen rendbe szedtem a dolgaim dokumentálását, és mindent bekereteztem, mindent kiállításra kész állapotba hoztam. Szelektáltam is. Megérett az a gondolat, hogy netán az utókor számára méltó lennék arra, hogy múzeumot csináljanak a dolgaimból, akkor ehhez együtt tartom a képeimet. És akkor rájöttem, nem jó. Nem jók ezek az egyszemélyes múzeumok, jobb, ha van egy XX. századi keresztmetszet, és ott van két kép Czóbeltől, Bernáthtól, Farkastól is, mindenkitől. Hogy ez a szisztéma jobb. Fiatal korom óta a múzeumot céloztam meg, én nem ágy fölé festettem képet, hanem kiállításokra. Kezdetben nem nagyon adtam el, mert nem jött ide senki, hogy megvegye. Boltokba nem adtam el. Nem is hívtak. A festészetnek – lehet mondani, hogy – ezt a szféráját lőttem be.

Egyébként tíz évvel korábban egy naplójegyzetemben már benne volt, hogy mindent kidobtam, hogy az lesz az igazi, ha valaki idejön, és megtetszik egy kép, akkor azt mondom, hogy vidd el. De tudom, hogy erre most éretlen vagyok – írom. Szóval, hogy mért pont a festményeimet őrizzem. S negatív oldalról még volt egy fontos motívum, hogy ezek a képek így raktáron nem működtek. Ezek itt hullák, tárgyak, koporsók. Valami ötszáz darab. Talán az önbizalmam is nőtt meg annyira, hogy ezektől meg lehet válni.

És kiválasztottam egy törzsanyagot, egy vagy két kiállítási anyag – mindig össze kell komponálni egy kiállítási anyagot, az együtt legyen, ha kell. És akkor azt mondtam, hogy ezt szét lehet ajándékozni. Kezdetben mindig írtam, hogy miért ajándékozom. Hogy valamit azért kaptam érte, vagy valami oka volt, vagy a rokonsági fokot jegyeztem. Csakhogy radikális alkat vagyok, és ahogy elkezdtem, a dolog eszkalálódott és belejöttem. És már rég csak az volt a fontos, hogy viszonylag jó helyre kerüljön a kép. Idegen embereknek, szóval másodkézből közvetített fontos embereknek adtam. Volt úgy, hogy a pofáját se láttam, csak elküldtem a képet.

Kata nem nagyon látta, csak a legvégén rémülten vette észre, hogy az a bizonyos „T" betű, hogy a törzsanyag, az már rég nincs is meg, a kiállítási anyag sincs meg. Összesen – azt hiszem – 30–35 képem volt, a meglévő nem tudom hány százból.

Meg a rajzokat is. Állati nagy munka volt. Elgondolhatja, hogy mappákban álltak a rajzok. Na, most mindig a karakterhez megfelelő keretet találni, megfelelő paszpartút. 6x6-ra lefotózni, lediázni, beszámozni, címet kitalálni. Címet kitalálni... szóval ez egy állati nagy munka volt. Nagyon élveztem.

Az interjúban, amit olvasott, még évődöm is, hogy mennyi munka volt beszélgetni avval, aki elfogadja a képet, mert az életének nagy eseménye volt, és minimum az életét akarta elmesélni csereképpen. Én pedig már az órámat néztem, hogy már jönne a következő páciens.

Ez egy nagy játék volt, és nagyon örülök, hogy túl vagyok rajta. És furcsa módon át is fordult, hogy egypár képem nagyon hiányzik, borzasztóan fáj, mint egy unoka, aki Amerikába költözött, és nem fogom látni csak hétévenként egyszer. Vissza tudnék szerezni egy párat, mert hát szeretnek engem az emberek, meg mit tudom én, megértik. Meg adnék cserébe öt ugyanolyan jót. De most már tudom, hogy ezek leküzdhető fájdalmak. Hogy nem olyan fontos, semmi nem olyan fontos.

Vissza tudná idézni azt a pillanatot, amikor túl volt ezen a dokumentáló-, szervező-, elszállító munkán, és itt maradt a teljesen sivár, lepusztult műtermében? Az milyen érzés volt, amikor már minden műve az új tulajdonosok birtokába került, és itt állt a kiürült műteremben?

Azt hiszem, ilyen szempontból nagyon szerencsés alkat vagyok, hogy igazság szerint mindig győztesnek érzem magam. Addig és úgy forgatom a világot, a tragédiákat és a történéseket, hogy szóval egy győzelemtudat volt, hogy legyőztem magamat is. Mert sok fájdalom volt benne. És hogy megint túl vagyok valamin. Hogy egy feladatot megint teljesítettem. És ennek a gőgje, ennek a büszkesége, hogy sikerült megcsinálnom, nagyon jól megcsináltam, nagy munka volt, befejeztem. Ugyanakkor egy halálos üresség érzés is, mert az időnként előjön, és ha nem jön, akkor előteremtem. Az meg arra indukált, hogy menjek tovább. A kettő: a csömör és a győzelem párhuzamosan egymás mellett, ez a nyugtalanságomból adódik.

De utólag visszanézve helyes döntésnek tartja, hogy megtette ezt a lépést?

Igen, hogyne. Sőt, annyira, hogy furcsa módon átfordult, hogy ma már nem szeretem, ha a képeim itthon maradnak. Bizonyos idegességgel nézem, hogy most mennyi képem van együtt.

Most éppen mennyi van?

Most két művésztelepen is voltam. Tavaly ősszel csináltam huszonvalahány képet egy hónap alatt, és most tavasszal, ahogy húsz éve mindig járok a kecskeméti alkotóházba, ott is valami huszonöt képet elkezdtem.

Az évi termésem körülbelül 30–35, a nagy részét ott kezdem el, és akár egész évben festem tovább. Úgyhogy most ez kb. kétszer 25 kép. Nem tudom, mi az ördögöt fogok velük csinálni. Szétajándékozni még nem nagyon akarom. Most éppen hirtelen kértek tőlem egy kiállítást, és meg is csináltam, Pannonhalmára. Hogy azért egy kiállítási anyag legyen itthon. Meg, hogyha mégis mutatni..., de hát kinek mutassak?

Tényleg ilyen ritkán járnak ide?

Szinte soha. Képet nézni már nem. Húsz éve olyan volt a világ, meg talán én is. Szóval egy fiatalember talán érdekesebb.

És a műgyűjtőkkel milyen a kapcsolata, különösen azokkal, akiknél már vannak régebbi képei is?

Van egy-két ember, aki visszajár. Évente tőlem körülbelül négy vagy öt képet vesznek. Nincs is más jövedelmem szinte. Eddig mindig az állam vett, de most már vagy harmadik éve nem vettek semmit. Utolsó volt a „Koldus Keresztút" Egy 14 stációs fotómontázs. A Nemzeti Galéria kérte, hogy vegye meg neki az állam. Az volt az utolsó. Fogalmam sincs, három hónap múlva miből fogok élni.

A képmegsemmisítést kellene még körbejárni! A legnagyobb képmegsemmisítő hírében áll: nem kíméli saját alkotásait.

Vaszkó Erzsébet állítólag még sokkal szigorúbb volt.

De nem volt ennyire termékeny.

Ez igaz. Nézze, erre több rétegű választ lehet adni, különböző módon. Gőgöset megint csak, meg lehet alázatos választ is mondani: nem vagyok én olyan jó festő, hogy minden szavam fontos lenne, és igaz lenne. Egy Dürer-rajz egyszerűen sugárzik. A neve miatt nyilvánvalóan. Nem azért, mert annyira jó. Vagy egy Chagall. Egyszerűen ellolvad az ember és boldog lesz, ha közelébe kerül egy ilyennek.
És én nem vagyok ekkora, és egy csomó közepes meg rossz képem van. Sokat csinálok, dolgozom, mint egy hivatalnok, reggel fél tíztől festek. Meg kell festeni a rossz képeimet is, mert én nem ilyen fajta tehetség vagyok Körülbelül a 60 százaléka selejt.

Évek óta ki volt készítve a műteremablak alá 84 festmény, hogy át kell festeni. Teljesen bele voltam gabalyodva, állandóan azokat javítgattam. De hát rentábilis a selejttel egy fokon túl nem foglalkozni, hanem kidobni. Szóval ez nem hisztériás gesztus volt.

1992

Itt is volt egy elborzasztó élményem, hogy voltam egy-két hagyaték szituációban. Amikor ide beköltöztem ebbe a műterembe, volt öt olyan kép itt, amit az özvegy még arra is méltatlannak tartott, hogy magával elvigye. És tök igaza volt, mert még csak selejt se volt, olyan rossz volt. Nos, hogy énutánam ilyenek maradjanak?

Miért gondol ilyen gyakran az utókorra? Mert a beszélgetés kapcsán is ez annyiszor felvetődött.

Nem tudom miért. De gondolom, ez is gőg, azt hiszem, pimaszság. Vagy lehet, éppen a kisebbrendűségi érzéseim kompenzálása. A túlzott önbizalom – azt hiszem – szinte azonos a kisebbrendűségi érzéssel.

Annyira pontosan vezet mindent. Van valami mostani statisztikai adat arra vonatkozóan, hogy hány képet semmisített meg? Mert én az utolsó ilyen adatot ' 87 végéről olvastam, és akkor 1350 kép közül csak 640-et nem semmisített meg, de ezek közül is több mint 550 elkerült öntől.

Az Ernst múzeumbeli közös kiállításon a tréfa kedvéért a katalógusba beleírtam ezt a számot. Nem tudom, hogy mennyi most. Egy húszperces munka lenne.

De az utóbbi néhány évben azért sok képet semmisített meg, vagy most már nem olyan nagy mennyiségűt?

Nem, nem. Érlelődik is egy súlyos gyanúm, hogy elalszik az önfegyelem, vagy az önértékelésem.

Az nem lehet, hogy jobb képeket fest és megütik azt a mércét, ezért nincs szükség a megsemmisítésre?

De, ez a másik lehetőség. Két éve 25 képből ötöt-hatot dobok csak ki, ami borzasztó kevés. Gyanakodva figyelem magam. Tervezem is, hogy a lelkiismeretem megnyugtatására most ki fogok egy párat dobni. Ha az ember öt gyengébbet kivesz, sokkal jobb lesz a maradék, nagyon jó érzés.

Nagyon alapos dokumentáló munkát végez. Mindig alaposan lajstromoz, sorszámoz, dátumokat ír rá, lefotóz. Akkor, hogy van az, hogy közben képes arra, hogy pillanatok alatt felfűrészelje a képeket, vagy megsemmisítse őket? Egy olyan hasonlatom támadt, hogy ez olyan, mintha halotti anyakönyvi kivonatok lennének. Valamiről van egy pontos dokumentációs jegyzéke, ugyanakkor az már nincsen életben. Ez olyan furcsa ellentmondás számomra. Hogy miért van akkor is szükség erre a pontos regisztrálásra mégis?

Félreértés. A fotóit és a diapozitívjait a fölfűrészelt képeknek, kidobtam.

Tényleg?

Persze. Tehát a kép az valóban eltűnik még az én memóriámból is. Az opusjegyzékemből azért nem tűnik el, mert a füzetben, ahol írom, legfeljebb a sort áthúzni tudom.

És még kiegészítésként egy gondolat, ami esetleg ki nem mondva fölmerült a kérdésben, ismétlem: ezek nem hisztériás megsemmisítések, nem önpusztítóak. Van benne valami, és időnként az is van, de nem ez motiválja, hanem ez egy átgondolt munkafázis, amikor a selejtet, a szemetet kiöntik a kukába.

És volt egy kontroll-helyzetem. Az első években elfelejtettem a diáimból kivenni, amiket kidobtam. 105 kép volt. Készültem, hogy most ezeket a diákat kidobom. De – ötlet – átnéztem a százötöt, és kettő volt az, amit úgy ítéltem, hogy téves volt. És ebben meg is nyugodtam, hogy a százötből kettő, jó arány. Mert lehet, hogy téves döntés volt, de következetes volt.

Na, de amit megtett a naplójával, hogy mikrofilmen őrzi, és mivel annyi sokat gondol a utókorra, nem lenne szerencsés ezeket a fotókat meg diákat is őriztetni valahol?

A megsemmisített képekről?

Igen.

De hát minek. Na, most itt van egy ellentmondás, arra hívta föl a figyelmemet, és ez igaz, hogy én viaskodom, mert a hiúságom és a nem hiúságom természetesen viaskodik egymással.

A képeimnél úgy döntöttem, hogy csak a jók maradjanak. És a többi csak kultúrlocsogás, hogy én honnét hova fejlődtem, meg melyik motívum hogy kerül elő. Evvel szórakozzon az, aki akar, ez nem fontos dolog. A fontos dolog az, amikor egy kép előtt megrendülök, és nem amikor a művészettörténész bogarássza.

Na most, amikor kísértésbe esem és visszalépek, amit most maga számon kér tőlem nagyon udvariasan vagy beburkoltan, az annyi, hogy ésszerű lenne a naplómmal ugyanezt megcsinálni, hogy a naplómból is csak a legfontosabb mondatokat eltenni, és a többit… És érdekes módon ez nem jutott eszembe. Már szégyellnék is ennyit foglalkozni vele. Részben ez most meg is valósult, méghozzá szerencsés módon, nem is én csináltam, hogy egy barátom szerkeszti, mert egytizedére meghúzza a szövegeket a könyv számára.

1992

A napló eredeti példányt – már kérték, javasolták és meg is van beszélve – a Széchenyi Könyvtárnak, vagy az Akadémiai Könyvtárnak fogom odaadni, mint levéltári agyagot. Már tudnak is róla. Lehet, hogy az elkövetkezendő száz évben négy vagy három embert érdekelni fog. De az, ami ebből valóban értékes, ami a publikumra tartozik, az egytizedére lecsökkent. Tehát tulajdonképpen itt is, ha nem is az én érdemem, de megvalósul a szelekció. Mert továbbra is az a véleményem, hogy itt sem kell mindent, kiteregetni csak azért, mert én egy fontos ember vagyok. Itt is a legjobbat kell adni.

Ha gondolatban ennyire foglalkozik az utóéletével, valószínűleg már fantáziált arról, hogy néhány évtized múlva vajon hol lesz a helye ebben a magyar képzőművészeti kultúrában.

Meg kell mondanom, hogy semmit nem fantáziáltam erről, mert a jövővel egyáltalán nem foglalkozom. Sőt, minden látszat ellenére az utókorral se. Minimálisan sem. Úgy gondolom, hogy a munkámnak egy fázisa a dokumentálás, és egyébként imádok rendszerezni kisgyerekkorom óta. Hogy erre a tehetségre miért volt szükségem, ezt csak az Isten tudná megmondani. Semmi szükség erre a tehetségre ebben a szakmában. Már gyerekkoromban föltaláltam az ETO könyvtárkatalógus szisztémát, úgy csináltam a könyvtáramat.

Tehát megfestem a képet, azt be kell kereteznem, mert úgy lehet csak kiállítani. De nemcsak be kell keretezni, hanem le kell fotózni, mert a Nemzeti Galériának erre a fotóra szüksége lesz. Vagy egy katalógusba kérik. Egyszerűen munkafeladatnak tartom.

Egyszer játékból csináltam egy listát, hogy hányadik élő magyar festőnek tartom magam. És leírtam az előttem lévő tizenöt nevet. De komolyan evvel nem foglalkozom. De ha foglalkoznék is, értelmetlen és haszontalan lenne.

Akkor tizenhatodik volt ezek szerint a rangsorban?

Akkor azt hiszem, igen. Nem tudom hány éve.

Ez volt valamikor. És most hol állhat vajon?

Nem számoltam meg.

De előrébb került, a megsemmisítés tendenciáját tekintve, meg egyéb dolgokban is.

Előbbre kerültem. Sokan meghaltak. Hogy hányadik.

Ebben a könyvben biztos benne lesz, mert a barátom kiszúrta, amikor valaki ilyen meztelen, és ugyanakkor ilyen pimasz, ezt érdemes kinyomtatni.

Az életben nem volt még külföldön tárlata?

Nem volt még önálló tárlatom, de semmi lépést nem teszek, sőt egy csomó kiállítást visszautasítottam, mert mindig az a feltétel, hogy legalább két képet adjak el, hogy a kiállítás önköltsége bejöjjön. És azt mondtam, hogy kettőt se adok el, sajnos. Volt olyan év, hogy New Yorkban lett volna – nagyon elegáns, Londonban, Párizsban és még valahol. A zsidó temetők nagyon érdekelte őket. Egyikből se lett kiállítás.

De hogy a kérdés elejére válaszoljak**:** én azt gondolom, hogy az öt legjobb között vagyok.

Az bevallható, hogy kik állnak még a sorban maga előtt?

Nem érzek senkit magam előtt levőnek. Ez már nem sorrend.

A külföldi nagy mesterek munkáit is módszeresen megnézte. Végiglátogatta az európai képtárakat. Olvastam az egyik nyilatkozatában, hogy készül New Yorkba, megnézni az öt legnagyobb múzeumot. Végül is oda sikerült eljutnia?

Istennek hála, igen.

Az érdekelne, hogy a reprókból már jól ismeri az alkotásoknak nagy részét. Milyen érzés szembesülni a valódi művekkel, s egyáltalán egy-egy ilyen külföldi utazás mennyire inspiráló hatású, vagy tapasztalatokban, szemléletmódban mennyire hoz újat?

Természetesen egy sűrített stúdium mindegyik, mert az eredeti mű nagyon sok többletinformációt tartalmaz. Szakmailag, emberileg rengeteget, a végkimerülésig tanulok egy kiállításon. Akármennyire is utálkozva utazom el, sokszor nehézkesen meg kedvetlenül. Családom meg azt mondja: más meg boldog lehetne, ha utazik, és te még itt nyafogsz. Igazuk van.
Magamra erőltetem, és olyan, mint egy Szent Ignác-i tíznapos lelkigyakorlat, amikor a személyiséget teljesen szétverik kalapáccsal, az én-tudatát és az önérzetét, és már meg akarna halni a harmadik napon, és akkor a negyedik napon elkezdik fölépíteni Istenben az egészet. Szóval egy végtelen koncentrált, halálosan fárasztó dolog, egy hétig utána még fáradt vagyok.

1992

Nagyon sokat tanulok belőle, de a fene tudja, hogy mit. És aztán mindenféle élmények. New Yorkban már hullafáradtan, félálomban vonszoltam magam, és a tök érdektelen, sok hülye absztrakt kép után a Metropolitan Múzeumban Rothkónak a No. 10. képe előkerült '50-ből, amit én véletlenül harminc éve ismerek.
Elkészülése után pár évre egy kis reprodukción gyerekkoromban láttam és nagyon megszerettem. Na most életemben először ezt eredetiben látom, nagyban. És kielégíti az összes elvárásomat, gyönyörű.

Én bizony családom rovására is utazom. '88-ban voltam New Yorkban múzeumot nézni. Tavaly kértem egy ösztöndíjat, és azt fordíthattam volna úgy is, hogy abból egy kicsit könnyebben éljünk, de én azt a Vuillard barcelonai kiállítására kértem, és meg is néztem; minden múzeumot megnéztem ott is négy nap alatt. És halálosan fontos volt.

És most megint egy ilyen lehetőség, egy őrült dolog, hogy valaki pénzt kínált egy képemért, de visszavonta, és akkor tréfásan azt mondtam, hogy akkor repülőjegy Párizsba. És azt mondta a legnagyobb megdöbbenésemre, hogy jó. És szálloda is öt napra. És erre is azt mondta, hogy jó. Ennek kapcsán ki is ment a képem külföldre – mert ő egy francia úr volt –, elveim ellenére. A kép hátára ráírtam, ami megállapodást kötöttem az úrral, hogy a halála után a Nemzeti Galériának ajándékozzák az utódai a képet. És láttam Párizst. Igen.

Az írással kapcsolatban a naplóírás volt az, ami szóba került, meg érintőlegesen, hogy a Mozgó Világnak írja ezeket a visszaemlékezéseket. Engem eléggé megdöbbentett a hangulatuk, a stílusuk. Ezek nagyon-nagyon kifejező, jó stílusú írások, és igen-igen személyes hangvétel jellemzi őket. Tehát érzem mögötte az érző, értő, gondolkodó embert, akinek felelőssége van az iránt, hogy mi történik nálunk a magyar művészeti életben. Felkérésre születtek ezek az írások, vagy mi volt az előélete ennek a sorozatnak?

Ez téves, hogy én szoktam írni. Egyszer akartak a Mozgó Világban velem egy interjút. Nos, idejött egy pasas, aki órákon át azt firtatta, hogy én milyen képzőművészeti csoportosuláshoz tartozónak érzem magam. És minduntalan erre a kérdésre tért vissza, ettől nem tágított. Ezek után nem írta meg egy fél évig az interjút, és akkor fölhívtam, hogy talán nem egészen jó volt a kérdésföltevés, hogy esetleg nem elég az anyaga. Hogy én nem tudtam arról beszélni, ami igazán fontos. Nem gondolja?

Írok mindig a katalógusaimba, mert azt nem hagyom másra. Mert azért annyi szóbeli közlendő mindig van bennem, háromévenként van egy kiállítás.

Egy-egy közéleti cikk, leírtam a norvég utazásomat, vagy a romántt. Kötelező volt írni egy úti beszámolót. Megkértek, hogy a Szövetség folyóirata számára én ezt ha

megírnám, mert cikkhiányban szenvednek. De ennek nincs struktúrája, hogy én írok.

Szóval most fölkértek erre, és behúztak a csőbe, hogy írjak egy sorozatot tíz festőről, tíz hónap alatt. Életemben először vagyok ilyen értelemben újságíró, illetve ez se igaz, mert húsz éve a Nők Lapjában belsőépítészeti cikkeket írtam, egy sorozatot, pénzkeresés okából – 1972-ben. Most xeroxáltam le az összeset, hogy jól olvashatóan a naplómban is meglegyen.

Most ezt a tíz cikket megírom, kínlódom vele, nem való nekem ez a munka, és terhemre van. El kell olvasni, Bernáth Aurél mit írt bármiről. Ő tud írni. Az én cikkeimet két-két hónapig kellene csiszolni.

Rendszeresen írom a naplóm, akár kényszeresen, ez végül is egy szokás. Megszoktam, hogy problémáimat vagy gondolataimat átfordítsam szavakba.

A naplóban igazán őszinte tud lenni magához? Ez egy személyes kérdés, mert én is írtam nagyon sokáig. Hatalmas, sok-sok kötetből álló naplógyűjteményem van, de én még akkor se tudtam igazán őszinte lenni. Nem tudom mitől féltem, hogy más beleolvas, vagy mi.

Nem tudom megítélni, tudniillik az őszinteség nem egy kategória. Az őszinteség egy lépcsősor, aminek valószínűleg nincs is vége. Mert Szent Pál mondja, és ezt tudjuk is magunkról, nem hogy mást nem tudsz megítélni te szerencsétlen, még magadat sem. És ezt lassan átéli az ember, hogy önmaga rejtett rugóit, motívumait, a génjeit, hogy mit miért csinál, pontosan soha nem tudja föltérképezni. Tehát az az Istené, ez a tudás. És elindulok az őszinteség fokán. Percről percre egy halálos küzdelem. Tehát azt se tudom megmondani, hogy ez a napló 27-es őszinteségi fok.

Mi a sorsa ennek az önről készült könyvnek? Én ' 81-ben olvastam az újságban azt a hírt, hogy már nyomják, nyomdában van a könyv.

Ja, az elsüllyedt. Az úgy volt, hogy ' 75-ben ezt a Dávid Kata fölajánlotta – egy kiállításomat nyitotta meg, annak kapcsán – a Szabó Júliának. A Szabó Juli nem írta meg, és egy-két év múlva visszaadta, hogy nem volt affinitása erre az anyagra. És akkor megkapta egy másik művészettörténész, aki megírta. Ez az S. Nagy Kata volt. ' 81-ben ő körülbelül leadta, és a kiadó nem találta elég aktuálisnak. Hála Istennek, most már ez így sokkal érdekesebb, hogy rólam semmi nincsen, minthogy lett volna egy kis könyvecske, és ezzel a dolog el van intézve. Mert a zsidó temető és a műterem utána kezdődött az utóbbi tíz évben, és azért valószínűleg az a fontos. Tehát ez így adódott, hogy még nincsen könyv. Hát majd lesz. Minden anyagom megvan dián. Az összes adat is, aminek összekeresése egy művészettörténésznek több év lenne.

1992

Művészeti élettel kapcsolatos, de festészeten túli tevékenységéről kellene még beszélni. Elég sok mindent csinált az eltelt évtizedek során. Volt ez a zebegényi szabadiskola, ahol öt éven át tanított.
Aztán a Gruber emlékmúzeum, aminek a létrehozásán fáradozott a váci zsinagógában. Aztán önre bízták a ' 87-es galériabeli nagy Stúdió-kiállításnak a megrendezését. Aztán, hogy a Tavaszi Tárlat egy bizonyos szünet után újra elindult, a nyílt levelének köszönhető. A Képzőművészeti Szövetségben a festőszakosztálynak a vezetőségi tagja. Nem tudom, hogy ez még aktuális-e. Nagyon érdekelne, hogy hogy tekint vissza ezekre a dolgokra, amikkel foglalkozott, és hogy jelenleg milyen feladatok foglalkoztatják, milyen törekvései vannak ilyen szempontból?

Zebegénybe tök véletlenül valaki helyett beugrottam tanítani, mert Japánba utazott és megkért rá. Természetesen nem vállaltam volna el szívességből, mert nem vagyok ilyen értelemben jószívű ember, vagy adakozó, de a nyaram teljesen megoldatlan volt és tudtam, hogy nyáron valamit ésszerű változtatni. És úgy tűnt, hogy ez... Nyaralni nem tudok, nem értek hozzá, a pihenéshez. De hogy Zebegényben dolgozzam, tehát más körülmények között – ez marha jó. És addig csináltam, amíg nem vált olyan fárasztóvá, hogy már fárasztóbb volt, mintha valami egészen más. Önmaga ellen fordult, mert 11 órát dolgoztam naponta, mert este még... Nem hittem el, de a naplómból kiderül, hogy este tízkor jöttek még a tanítványok lelki életükkel. És reggel 7-kor kezdte Pap Gábor az előadásokat, amikre beültem, de 8-kor már én is kezdtem. Szóval fárasztó volt. És ezért aztán befejeztem.

A Gruber Múzeumba tök véletlenül cseppentem be. Láttam azt az Üllői úti hagyatékot és észbe vettem, hogy ebből lehetne egy múzeum, hogy megérdemelné. És mindenkinek baromira tetszett az ötlet. És tulajdonképpen mást nem is csináltam, mint egy iszonyú nagy telefonszámlát. Meg leveleket írtam. Egy részét eltettem. Levelet írtam, Bernáth Aurélnak, MSZMP KB, a Bereczkynek. Ennek nagy volt a látszatja, meg nagy volt az eredménye, ha nem fúrja meg a Pest megyei MSZMP. Végül is nem sikerült. De ez annyira az utolsó pillanatban derült ki, hogy tényleg majdnem sikerült.

A Tavaszi Tárlat az... beszéltem valóban beszéltem öt fontos emberrel, majdnem véletlenszerűen, mert a szakma révén találkoztam a miniszterhelyettessel, valami miatt fölkerestem. A Vészíts, a Művészeti Alap igazgatója, ezeket megkerestem. Ez a dolog valahogy elém került, talán Szüts-csel beszélgetve eszünkbe jutott, hogy ezt lehetne.

Mire kérdezett még rá? A Szövetségben vezetőségi tag, az azt hiszem, önreklám volt tulajdonképpen, mert alig ismertek a kortársaim, nem a Képzőművészeti Főiskolán végeztem. Tudja, ha maga valamilyen iskolában végez, akkor fölfele öt évet ismer és lefelé négy évet. Úgyhogy időnként egy-egy okos dolgot mondtam ezeken a szövetségi szakosztálygyűléseken. Szerepeltem. És ez eljutott odáig, hogy engem

is beválasztottak vezetőségbe négy évig. Nem voltam szorgalmas, nem kerestem a feladatokat. Amit rám osztottak, azt elvégeztem, inkább a döntéseket korrigáltam, inkább ez volt a szerepem.
Most jelentkeztem a Képző Főiskolára, hogy szeretnék tanítani. Részben mert megint félek, hogy fogunk megélni, most, hogy az állam ennyire kivonult, aki a mecénásom volt az elmúlt tíz-tizennégy évben, mert nincsenek műgyűjtőim. Meg tudom, hogy nagyon jól tudnék tanítani, szóval hogy jó lenne nekem is, meg nekik is. Jelentkeztem, és ez olyan felemás módon sikerült, hogy most tanítottam is, adtak egy kurzust. Csináltam is, nagyon élveztem. Nagyon féltem, az időmet féltettem, meg az energiámat. De erre tök jó volt egy ilyen periódus, hogy kipróbáljam, hogy rászánom-e az időt, tudom-e csinálni, kellek-e, milyen érzés, mennyire fáraszt ki. És éppen a határon billeg, túl sok energiát elvesz, de talán még bírom, és ha egyébként meg tudnék élni belőle, hogy semmi anyagi problémám nem lenne, akkor ezt vállalnám. És mikor befejeződött, a diákjaim írtak egy levelet a rektornak, hogy ők szeretnének engem második félévben is. A rektori tanács összeült és eldöntötte, nem az én személyemre vonatkozóan, hanem egyszer és mindenkorra, hogy ilyen nincs, nem lehet. Félnek tőle, az van mögötte, hogy más, vagy akár én is így bekerülök a tanári karba állandóra. Amitől joggal féltek, mert én valóban ezt akartam, hogy osztályt kapva tanítsak.

De úgy, hogy státusz nélkül, csak óraadóként bejárni, így se vállalják?

Nem, menjek el innét! Kérték a diákjaim két fordulóban, hogy tanítsam tovább őket. Azt két fordulóban elutasították. És evvel a dolog be van fejezve. És valószínűleg hálát is adok érte, mert még eddig nem haltam éhen. Nagyon féltem az időmet, nagyon féltem. Egy vagy két délelőtt lenne, ami annyit jelent, ötnapos a munkahét vagy hatnapos, és hogyha ebből még kettőt leveszek, két délelőttöt, az nagyon sok. Nem mintha én az alatt mindig festenék, de hát, minden a festést szolgálja.

Én művészeti vonatkozásokban elég műveletlen ember voltam, amikor a főiskolára kerültem. És az Iparművészeti egy nagyon jó iskola volt az 1960-as években. Úgyhogy ott rengeteget tanultam, egyebek mellett térszemléletet is, amit egy építész csuklóból tud. Ezért valóban másképp látom a teret, meg a házakat, meg az épített helyeket, mint a civilek. Mert többet tudok róluk.

Bizonyos fokig fatalista is vagyok talán, meg úgy gondolom, hogy Isten úgyis jobban tudja, hogyan irányítsa az életemet, mint amilyen marhán én irányítanám. És bízom is benne, hogy irányítja, és tudom, hogyha én elrontok valamit, nem kerülök hátrébb az Isten-kapcsolatban, mert minden elrontott szituációban mellettem van. Tehát az üdvösségem szempontjából egy elcseszett dolog még esetleg szerencsés is, mert ha másra nem, bűnbánatra késztet.

1992

Na, most az, hogy egy csomó kellemetlen dolgot csináltam másoknak és magamnak, ezt amikor helye volt, megbántam, a bűnbánatot elvégeztem. És tudom, hogy nem tudtam volna jobban csinálni.
Jószándékú voltam, jó akaratú, szorgalmas. Így élem meg. Úgyhogy nincs mit, nincs mit összeszámolni. A képeim napra össze vannak számolva, hány darab van. Nincs mit megszámolni.

A pillanatnyi helyzet érdekelne, hogy volt 1990-ben ez az Ernst múzeumbeli tárlat. Utána milyen irányba fordult? Tehát ezek szerint továbbra is a műtermet festi…

/Közbeszólva/ Műtermet, de a négyzetes formátum megmaradt, ez azt hiszem, a gyávaságom jele. Mert ez a legsemlegesebb forma, evvel van a legkevesebb probléma. És méretben lementem, fene tudja, most jól érzem magam ezekben a kis méretekben. Ugyanazt csinálom. Nagyon udvarias és kedves barátaim azt mondták, hogy ugyanaz, de teljesen más. Tehát, hogy volt értelme. Hogy a két utolsó sorozatban megint találtam egy-két igazán új dolgot, amiért érdemes még mindig ugyanezt a témát folytatni.

Értsem úgy, hogy elkezd reggel egy képet, és amennyire jut, abban a készültségi stádiumban délben abbahagyja, és a következő nap újat kezd?

Igen. Általában akkor hagyom abba a képet, amikor az első harmónia állapotát eléri. Amikor azt hiszem, hogy azért ez már kép. És akkor aztán félreteszem száradni. Az olajtechnika az ilyen. De még néhány rétegét tudom, hogy rá kell kerülnie. Megnyugtató, hogy már tudom, körülbelül merre fogok tovább menni. Így csinálom.

Arra nagyon büszke vagyok, három éve volt, hogy 19 képet kezdtem el, egy négyzetméteres volt mindegyik. Egy méterszer egy méter. És hazajövet tizenötöt fölfűrészeltem belőle egy-két hónapon belül. S a maradék négy nagyon jó. Tehát ez a legrosszabb kritikán, illetve egyszer volt tizenöt éve egy ilyen rossz művésztelepem, amikor a négy képből egy se sikerült. A mostani 25–26 körüliből azt hiszem, egy-kettőt dobtam ki, talán még öt, ami el fog pusztulni, a többi megmarad. Most nagyon jó passzban vagyok.

Talán ezt lehet egy mondatban rögzíteni, de ez elég nyilvánvalóan kiderült, hogy igyekszem szegény maradni, mert ezt fontosnak tartom. Eszköztelennek. Hogy egy csomó dolgot az életben levágok, lehetőséget is, embereket, utazásokat, pénzt, társaságot, kultúrát, magaskultúrát, szép és jó dolgokat levágok, mert úgy gondolom, hogy nem tudnám befogadni. És evvel együtt jár az, hogy viszonylag szegényen élünk, és hogy ezen nem is nagyon akarok változtatni, mert nem jár kevesebb gonddal, ha az ember jobban el van látva anyagilag. Illetve több gonddal jár, mert az elveszi az időt.

A politika nem érdekel. Ha véletlen belecsöppenek, akkor még azt is teljesítem, de csak olyan szinten, hogy amikor elkezdtek itt zsidózni az MDF-ben, akkor bevittem a központba egy másfél méteres zsidótemető képemet, hogy nekik ajándékozom. És állati kellemetlen helyzetbe hoztam őket. Tegyék ki a nagy tárgyalójukba.

Elfogadták?

Hát ez nagyon herce-hurcás volt.

De ott maradt a kép?

Végül ott maradt, méghozzá az alelnök szobájában. Hazahoztam volna, mert iszonyú kínos volt nekik. Mert ugye visszautasítani, szóval ez borzasztó nyűgös volt nekik. Szegénykék! És akkor meguntam a tréfát, és csendesen haza akartam hozni egy fél év múlva. Mondtam, hogy tegyék be valami kis raktárba, valami félreeső helyiségbe és nézegessék, döntsék el. Nem sürgős. És aztán érte mentem kocsival és vittem a szállítódeszkákat, hogy hazahozom. És ezt megtudta előző nap – mert azért bejelentettem – az alelnök, Furmann Imre, és a szobájába kirakatta, hogy ő ezt kéri, köszöni, elfogadja. És ott van továbbra is. Adott cserébe egy MDF-jelvényt, meg egy plakátot. Az kedves volt. Nagyon ijedten tekergetett egy plakátot, hogy ő is adjon valamit. Egyébként a politikával nem foglalkozom. Ha úgy adódik, akkor imádkozom ilyen célokra. Ennyi a politizálás, hogy a szerbeknél kevesebb legyen a halálos áldozatok száma. De ez se ilyen egyszerű, mert úgy tudom és úgy élem meg, hogy Isten tervében ez is benne van, tehát egyetlen hajatok szála sem görbülhet meg az Én tudtom nélkül…

Azt hiszem, patetikusan mondva, hogy én pontosan teljesítem a nemzet iránti kötelességemet itt a műteremben, és ez a munkakör most nem változott. Tehát nem kényszerű, hogy a rendszerváltás ide beszivárogjon.
A kecskeméti múzeumalapítás dolga. Rájöttem, a képajándékozásoknál egy hibát elkövettem, hogy kellenek olyan koncentrált helyek, ahol összetartozó négy-öt kép van egy mestertől, annak világító ereje van. És erre nem gondoltam az elején, és most ezt pótolnám, erre a kecskeméti múzeum alkalmas. Ők fogadnak is engem, szeretnek, nagyon jó múzeum már most, és nagyon jó ott a kultúra, atmoszféra. Ott van a Tóth Menyhért, a Farkas István hagyaték. Legyen ott a Váli is, aztán majd meglátjuk, hogy ezt az utókor hogy ítéli meg, hogy kapok-e külön termet, vagy csak két képemmel. Az már nem az én dolgom. És most az igazgatónőnek elmondtam, hogy ajándéknak egy párat, hogy kell-e. Persze, hogyne, jó. És másnap eszembe jutott, hogy mi lenne, hogyha ezt a barátaimmal együtt csinálnám. Azt felelte, éppen akar most egy kortárs múzeumot csinálni, a Cifra Palota padlástermét be akarja építeni, hogy legyen egy mai magyar anyag is. És akkor legyen így, de legyen egy alapítvány keretében, mert most mindent így kell csinálni, hogy ne kelljen mindenkivel mindig veszekedni a pénzről.

1992

Mondtam, jó, akkor legyen ez egy kortárs múzeum, hogy akit az én szférámba tartozónak, akit én jónak tartok. Hát így kezdődött.

És ezt tényleg ilyen földrengésszerűen meg lehet érezni, amikor elkészül egy kép, hogy az olyan nagyon jó?

Igen. Néha igen, néha nem. Úgy is csináltam képet, hogy évek után vettem észre, hogy nagyon jó. Általában észreveszi az ember. Nem mindig. Meg nem mindig akkor a legfontosabb, amikor kész van.

És például a Nemzeti Galériától, amikor visszavásárolta a képet, az hogy volt? Amikor odaadta, vagy ajándékozta – nem tudom – akkor nem érezte, hogy olyan gyenge, csak később jött rá? Vagy miért kellett visszavennie?

Az egy selejt volt. Nagyon megfontolt vagyok abban, hogy mit adok ki a kezemből. De Hódmezővásárhelyre elküldtem egy friss, viszonylag friss képemet, amiről egy pár év múlva úgy gondoltam, hogy nem olyan jó kép. És azt onnét a kiállításról megvette a Nemzeti Galéria. És én csak öt vagy hat év múlva néztem az anyagomat fotón, és azt mondtam, hogy ez nem oda való. Küldtem egy levelet Bereczkynek, a főigazgatónak, hogy: „Van a maguk tulajdonában egy elég pocsék képem." Nos, ha az alkotója azt írja, elég pocsék kép, arra elég nehéz nem reagálni. Mert ha ő azt mondja, hogy az mégis marha jó, akkor tudja, hogy én azt mondom, hogy nem értesz hozzá, öreg. Szóval végül is keservesen, meg nehézkesen belementek. Azt mondtam, hogy amennyit akarnak a legjobb képeimből – vihetnek. Így ez egy csere volt. Egy selejtet kellett korrigálni.

Egyszer meg az a csibész műgyűjtő, arra rátukmáltam két nagyon jó zsidótemető képemet. Tízezer forintért adtam két képet. Az értéke 40 vagy 50 000 forint volt. Hogy jöjjön ide, mert nagy pénzügyi bajban vagyok. Idecsalogattam. És nagyon nehezen, nem is fizette ki hónapokig, de elvitte a két képet. Utána kiderült – egy év múlva valaki jelezte –, hogy árulja a külföldieknek. És ekkor visszaszereztem. Iszonyú ravaszon, és nagyon taktikusan, mint egy igazi diplomata, visszavásároltam. Hát ez is egy selejt volt, amire nem készültem, nem készülhettem föl előre. Én ingyen is odaadtam volna neki, de hát csak annyi kikötésem volt, hogy külföldre ne. Ha itthon adja el, akkor nem is szólok bele.

1992.12. // C. 03793 // rádióbeszélgetés: **Unalmas-e a szürke szín?**
Interjúbeszégetés a rádió épületében, 1992.12.28. **Petőfi rádió,** *Napóra*
Riporter: **Kóczián Péter**

- Az emberek többsége a szürke színre azt mondaná, hogy rettenetesen unalmas. Önnek volt egy olyan korszaka, amikor ilyen színt használt. Ön szerint unalmas szín a szürke?

- Kezdem azzal, hogy miért baj, ha unalmas?

- Nem azt mondtam, hogy baj. Bár igaza van, azt mondtam.

- Mielőtt a kérdésre válaszolnék, avval kezdem, én nem játszanám ki az érdekes és az unalmas dolgokat egymás ellen. Szükség van rá, ugyanúgy, ahogy a nyugalomra az izgalom mellett, ahogy a filmben is vannak feszült percek és oldó percek. Thomas Mann azt mondja, egy regény nyugodtan lehet unalmas, és hogy ő unalmon túli mondatokat le mer írni...

- Ha én unatkozom, az rossz érzés számomra, hogy nem tudok mit csinálni, amit csinálok, az nem köt le...

- Tehát szembenézek magammal. Ez egy óriási érték...
El vagyok foglalva saját játékaimmal, és ráunok. És visszakérdezek, helyes volt-e ez, betöltötte-e a szerepét, nem kellene-e valami mást csinálnom... Tehát egy rendező pillanat, illetve egy rendező pillanat előtti állapot az unalom, és ezért rettenetesen fontos.

- Egyetért azzal a meghatározással, hogy az unalom az, hogy az embert nem köti le az, amit csinál?

- Ezen még nem gondolkoztam...

- Mikor unatkozik?

- A széttekintés pillanata az unalom, illetve annak első fázisa. Úszom békésen a tengerben, egyszer csak kidugom fejem a vízből, és körülnézek, hol van valami sziget. Akár munka közben is sokat unatkozom, vagy olvasás előtt vagy olvasás után, az a csendállapotnak egy változata, visszanézek és megpróbálok előre nézni. Egy köztes állapot, nagyon érdekes. Előre viszi az embert...

- Mi úgy éljük meg, hogy ez egy statikus dolog, nem történik semmi sem...

- Az ember létének csak egy kis részét tudja szavakká és formált gondolatokká visszakódolni. Sokkal több történik velünk, ismétlem, így gondolom, ami után elhatározásra juthatunk, hogy „változtasd meg életed".

- Én arra voltam kíváncsi, ezt a dinamikus állapotot miért éljük meg statikusként?

- Ehhez nem értek. Azt tudom, az ószövetségi próféták tanítottak minket arra, hogy szenvedés nélkül nem lehet továbblépni, tehát, hogy valamit kellemetlenségként élünk meg, az önmagában nem káros. A láz-állapot kellemetlen, de gyógyító. Megvan a szerepe.

- És mi a szerepe a képzőművész munkásságában a szürke színnek? Ez egy unalmas szín, éppen ezt tisztázzuk...

- Énnekem rettentően érdekes, most itt közben el is gondolkoztam, ha választani kellene, hogy a többitől örökre el vagyok tiltva, akkor feltétlen a szürke színcsaládot választanám...

- Ezek szerint nem unja...

- És még evvel együtt is, még ezt is unom időnként, de egy gyönyörűségesen gazdag színcsalád. Azt mondja csendesen – „nem kiabál, nem üti a fejemet, nem sír, nem rimánkodik" –, hanem csendesen azt mondja, élj tovább. Éppen ez az értéke, hogy továbbvezet... Természetesen szürke szín nem létezik, erről így hibás beszélni, önmagában nincsen szín. Színek vannak egymás környezetében. Egy szürke képen, amin mondjuk nyolc vagy tizenhat féle szürke van, és van rajta egy kis narancssárga pötty-, attól lesz a szürke szürke és a narancs: narancs. És nem lesz unalmas...

- És ha csak szürke szín van rajta?

- Olyan is van. Meg lehet csinálni. Ritkán sikerül, nagyon jó képnek kell lenni. Grecónak van ilyen képe, csupa vörös, pedig az egy borzasztó szín...

- Ha jól értem, egy színcsalád az, ami unalmas...

- Nem látom át így a problémát, én azt tapasztalom, hogy leteszek egy színt, amiből el akarok indulni, mondjuk egy 836-os szürkét. És akkor elkezdem keresni a mellé alkalmas színt, ami gyakran a szürkének egy másik, harmadik, ötödik változata... a képzőművészetnél nem lehet általános igazságokat kimondani. Akkor, találok egy színt, amit ha megtalálok, az maga a csoda. A kép egyik információja, az egyik csodája az egy szín, színkapcsolat, ami élmény, aztán végképp leírhatatlan szavakban, csak az embernek föláll a hátán a szőr. Valami, ami megrendít.

- Avasson be, bennem más hatást kelt egy szürke szín narancssárgával, mint egy kék szín narancssárgával? Mi az, amit a szürke ad hozzá. A párja?

- Környezetében mond a képen a szín valamit, mindig környezetében.

- És unalmas szín a szürke?

- Éppoly unalmas a vörös, vagy a fehér, és természetesen nem lehet mondani, hogy unalmas. Ki lehet mondani egy képre, vagy egy kép sarkára, hogy unalmas, de az nem a szürkétől unalmas, hanem mert rosszul van megfestve. Végtelen unalmas égő vörös dolgokra emlékszem, most konkrétan is, a Közép-amerikai 20. századi festészetből...

- Tehát nem a szürke a felelős...

- Azt hiszem mi vagyunk felelősek érte, vagy ha ő a felelős, akkor természetesen nem a szín, hanem egy rossz mű...

- Ön azt mondta, minden szín lehet unalmas, akkor miért mondják az emberek, hogy a szürke egy unalmas szín...

- Mert magasabb az ingerküszöbük, általában. A csöndet, a csöndes gesztusokat, a kis simogatásokat alig-alig halljuk. Azt, amire egyébként nagyon szüksége van minden ép embernek, és a nem-épnek különösen – a nyugalomra és a csöndre, a kis gesztusokra, a kis átmenetekre, amikor alig történik valami, amikor a történésnek soványsága segít, hogy én magam továbbgondoljam, továbbmenjek –, akár fantáziámban továbbrepüljek azon a hajón, ha ezt mind megteszik helyettem a színek, a robbanások, az üvöltések, akkor erre nincsen lehetőség.

- Szóval, hogy a szürkét unalmasnak érezzük, korunk egyik jellemzője,

- Így is le lehet fordítani. A szürke színt keveset használta a képzőművészet, úgyhogy itt nekünk még van keresnivalónk. Legutóbb jöttem haza egy kiállításnéző körutamról, külföldről, és láttam, hogy a 20. századnak van keresnivalója bizonyos színkapcsolatokkal, csendes színekkel nem sokat foglalkozott az elmúlt húsz évszázad festészete. Ezt az absztrakt hozta, amikor a tárgyak lefestésének vagy megfestésének feladatától megszabadult. Bizonyos dolgoknak mégiscsak bizonyos dolgokra kellett hasonlítaniuk... És a világban kevesebb a szürke; a fa zöld, az ég kék,... a ruhák is inkább színesek.

- Mi annak az oka, hogy eddig nem nagyon használták a festők a szürke színt? Hogy eddig nem volt az élet ilyen robbanásokkal teli, így nem volt szükség a szürkére?

- A kérdés nehéz. Azt gondolom, hogy a festészet mégiscsak átformált, leképezett egy látványt. És a világban kevesebb a szürke, mint a zöld fa, vagy a barna föld, vagy a kék ég... a ruhák pedig..., ritka kor volt, amikor szürke volt... bátor ember volt, aki sok szürkét mert használni a képen...

- Mi az oka, hogy ruhában sem...? Hiszen az emberek azt maguk csinálják maguknak...?!

- Nem tudom megítélni. Ma, a nagy harsányság korában, kétségkívül megnőtt a csönd ázsiója. Egy valódi igény. Mint ahogy a környezetszennyeződés iránt érzékenységünk tíz-húsz év alatt teljesen megváltozott, ugyanúgy fogjuk megtanulni a csendre, a halk gesztusokra való figyelmet is. Ha túl akarjuk élni önmagunkat, vagy ezt a századot, vagy a következőt.

- Jövőnk záloga szürke?

- Nem tudom. A festők nagyon pici téglák ennek a világnak az építésében. Nagyon sokfelől kell ezt a csendet felépíteni, a nyugalmat...

- Ehhez színek tekintetében egyik eszköz a szürke...

- Még szerényebben azt mondom, hogy nálam igen. Én tudom, hogy mire lehet használni. Időnként nagyon jól tudom, időnként tudják mások is. Szerencsére mindenki másképp akarja ugyanazt megcsinálni. Sok más lehetőség is van.

- Ebbe belejátszik, hogy az ipari forradalom előtt... hogy régebben nem volt annyira ön szerint jelen az életünkben a szürke, amióta azonban a gépek megszülettek, az alumínium, a műanyag, ezek mind a szürke színekbe tartoznak bele, és ezért sokkal inkább az életünk részévé vált a szürke. Mondjuk, egy 16. századi ruhakölteményen a szürke szín furcsa lett volna, manapság ez nem feltűnő...

- Ebben teljesen igaza van. A szürke nem natúraszín, nem egy természeti szín. Ilyenfajta történelmi műveltségem nincs, hogy én ezt meg tudjam ítélni, de csakugyan valószínű, hogy a színkultúránk is meglehetősen polarizálódott. Fra Angelico elképesztő piros-kékeket használ, neki ez alapeszköz volt. Én ettől el vagyok rémülve.

1992.12. // C. 03775
TV-BEN A C. NAPLÓRÓL kérdez: NN.

TV 1., **NAPKÖZI** műsor, **VD.**-vel, élő adásban

...és akkor folytassuk ismét csak könyvvel. Váli Dezső C. Napló könyvét tartom a kezemben, és természetesen köszöntöm Váli Dezső festőművészt is. Hogyan is született ez a könyv? Én ugyan már belelestem, de azt hiszem, hogy meglehetősen szokatlan, hogy egy festőművész ír, ráadásul C. Naplót?

– Hát ahogy a naplót szokták, valamikor elkezdtem gyerekkoromban, nem a történéseket írtam meg, nem az életemet, hanem ...van erre egy hasonlatom. Van a kisfiúknak egy játéka, hogy videón rohannak velük szemben az autók, s erre nekik válaszolni kell. No, most én úgy élem meg az életemet, hogy rohannak velem szemben a kérdések, és erre válaszolnom kell. És vagy sikerül, vagy nem. Iszonyúan lassan gondolkodom, ezért írásban csináltam.

– Érdekelhet ez bárkit is, egy festőművész naplója manapság?

– Hát ha jó... Nem annyira festőnapló ez, mint egy átlagemberé, mondta Esterházy. Ugyanazt írom, amit mindenki más végiggondol, vagy nem gondol végig. Bocsássak-e meg Hitlernek? Aki mellesleg megölte az apámat... Egyek-e sajtot, vagy inkább maradjak éhes? Váltsak-e ma reggel inget? Egy csomó kérdés, és ki kell találni, hogyan éljek tovább.

– C. Napló, ez a címe. És rögtön az első oldalon egy meglehetősen korrekt osztályozást látok arról, hogy A, B, C, D, mindegyikhez tartozik valamilyen nagyon fontos témakör, sőt, hogy ha az utolsó oldalt nézem, akkor dátumokhoz kapcsolódnak fontos életfordulók. Születtem 1942-ben, diploma 1967, első kiállítás 1969, díj 10 darab, kitüntetés 1 darab, gyerek 2 darab és ezt a végén összeadja, 6961. Nagyon precíz, nagyon korrekt matematikusi szemléletre vagy lélekre vall... Szóval egy művészlélektől nagyon messze van, legalábbis egy laikus szerint ez a pontos adatgyűjtés.

– Hát lehet, hogy nem vagyok művészlélek. Lehet, hogy hivatalnoknak születtem, csak félresikerült a pályám. Így tudom rendezni az életemet. Azt hiszem, hogy ha csinálok egy dobozt és ráírom: ezt el kellene intéznem, vagy hogy ezt nem tudom elintézni, vagy hogy ez probléma, akkor már egy kicsit közelebb vagyok a megoldáshoz. Játékosság meg bújócska.

1992

1992.12. 15. // C. 03781-3783

TV 1.INTERJÚ

Felvétel a **Balassi könyvesbolti kiállításom** *megnyitóján, ami a C. Napló könyvbemutatója is*
Stúdió '92 *művészeti magazin, riporter:* **Mészáros Tamás**

...egy kiváló festőről, Váli Dezsőről egyszer csak kiderül, hogy több mint harminc éven át rendszeresen naplót vezetett, és ez most könyv alakban is megjelent. A premieren Esterházy Péter mondott bevezetőt:
Ez a szöveg eredendően lektori jelentés volt, a célból, hogy abból a kéziratból könyv legyen. Ezt a célját az írás betöltötte. Hogy ma este mi a célja, azt nem lehet igazán tudni. Lehet bízni, hogy talán majd a célja megtalálja őtet, ahogy Weöres mondja.
Idézem:
„Szerencse, ha egy tizenhat éves fiú elkezd naplót írni, és azután szép lassacskán kiderül, hogy ő Váli Dezső. Minden ember érdekes, de nem minden ember naplója érdekes. Ezt a naplót természetesen a képek felől nézzük. Van ebben a szemléletben minden, ami olcsó, nagy ember papucsban, kulcslyuk, karriertörténet. Talán azon a képen az a sikált folt, innét, most fejtődik meg, bennfentesség és valódi tapasztalat.

Látjuk, ahogyan nől egy ember, nem úgy értve, hogy egyre nagyobb lesz, egyre válibb (noha ez is igaz), hanem ahogy egy fa. Lombosodik, elhagy ágakat, nehezül. Egy fiatal ember tervez, tervezi magát, s mi ellenőrizni tudjuk őt, részint belülről, a szövegből, részint kívülről (egy másik belülről), a képekből.
Nemcsak művésznapló ez, hanem akárki-napló is ez, egy jedermann följegyzései, egy értelmiségi itt a '60-as, '70-es, '80-as években."

Amikor, jól tudom, 16 éves korodban elkezdted írni ezt a naplót, gondolati naplónak – ahogyan te nevezed –, gondoltál arra, hogy ez valaha kiadásra kerül?

V.D.: Nem lehetetlen. Nem tudok őszinte választ adni, de nem lehetetlen, minden – nem az írásomat, hanem a – gondolatomat az örökkévalóságnak szánom. Pimasz mondat?

Nem!

Mindig igyekszem annyira átgondolni, míg számomra hiteles gondolat lesz.

(nem érthető)

Igazában felelőtlennek lenni – hála Istennek –, mindig gyáva voltam. A naplóban éltem ki ezeket a viaskodásokat. Mint ahogy az ember a tanítójával vagy mesterével veszekedne, úgy kerestem meg magam számára az igaz mondatokat, igaz gondolatokat, amik valóban érvényesek rám. Azt hiszem – én nem tudom, hogy vagy vele – őszinteség nem létezik. Létezik egy minden pillanatban való iszonyú harc az őszinteségért, miközben rájövök, hogy még mindig hazudok magamnak. Keresem, hogy mi vagyok én, és mi az, amit keresnem kell. Erre volt való, erre használtam a naplót, tudniillik. Az ember tele van kérdésekkel, és erre próbáltam magamnak válaszolni.

De furcsa dolog, hogy egy festő – és épp a naplód tanúskodik erről –, a képeiden is ugyanevvel a problémával küszködsz, tehát ha úgynevezett őszinte és jó képet csinálunk, ugyanakkor szükséged van arra, hogy írásban is megfejtsd önmagad, és ez egyáltalán nem általános jelenség egy festő esetében.

Én nem voltam még soha más festő, nem tudom, más hogy csinálja. Ezt ki kellene találni, ezen még soha nem gondolkoztam. A szakmáról nagyon keveset tudok, ott iszonyú buta vagyok, hála Istennek. Szóval a szakmai gondolataim annyira nincsenek, hogy nem merem elmesélni. Nincsenek képterveim, nincsenek ideáim, nem török egy cél felé. Nemcsak teoretikusan, de a képnek a második lépését soha nem tudom. Képzeld, valóban sötétben keresek egy nem létező fekete cérnát, ahogy szokták mondani. És szerencsés esetben megtalálom. Leteszek egymás mellé két színt és addig próbálom, míg jó, sőt annál is jobb nem lesz. Nincs mögötte gondolat, szavakká átformálható gondolat. A kollegáim ezért irigyelnek, hogy én vagyok az igazi festő, én pedig őket irigylem, hogy azt mondják, hogy amikor már szétfeszít a gondolat, a mondanivaló, már összeáll bennem a kép, akkor megfestem.

Én mégis úgy látom, hogy bizonyos értelemben… lehet, hogy evvel nem értesz egyet – a napló mégis ideologikus természetű, úgy gondolom, hogy az istenhit megtalálásnak vállalásán keresztül, hogy talán a napló erről is szól…

Talán erről is szól. Nem volt ez persze szándékom, de hát te mondtad, hogy teoretizáló ember vagyok, más szavakkal fejezted ki…, végül is, ha azt elkezdjük kérdezni, hogy miért kell a pormacskát a szekrény alól eltávolítani – erről sokat beszélgettem volt –, eljutunk addig a kérdésig, körülbelül a hatodik lépés, hogy miért élsz. Minden kérdésnél körülbelül az ötödik-hatodik lépésben ide jutok el, tehát nem megkerülhető kérdés. A válaszok egy része világnézet nélkül eldönthetetlen. Úgy, minthogy az ember ruhát hord, ez is az ember egy része.

…úgy fogalmazod meg a könyved borítóján is, hogy „nem tudom, hogy meddig élek, de addig szolgálatban vagyok.”

1992

Igen, igen. Most már körülbelül tudom, hogy miért élek, ennek egy nagyon pimasz megfogalmazása, hogy másokért is élek, hogy szolgálatban vagyok.

Ez a festészetre vonatkozik, vagy van e mögött magánemberi vállalás?

Nézd, ez nem pontos válasz, de itt van egy tábla a képeim mellett, hogy külföldre nem adok el. Tehát én egy meghatározott feladatot vállaltam, én a te meg az én gyerekeimnek akarok bizonyos gondolatokat átadni, méghozzá ebben a kultúrkörben, ahol ezt jobban megértik.

A képeidben van valami misztikus. Noha a legegyszerűbb látvány, egy szék a szobában, és valami transzcendencia működik a képben.

Nézd, erről megint nem nagyon tudok mit mondani, ezt én is tudom, hogy ez így van. Én valóban tudom az Istent a hátam mögött, meg az orrom előtt is, és hogy aztán ez az ecset végébe hogy kerül bele, azt nem tudom megfejteni, talán nem is kell. De hát elfogadom, hogy benne van.

…Hogy mindent meg akarsz kérdezni, és mindent meg akarsz válaszolni, a legegyszerűbb dolgokat is?

Öt éve a műtermemet festem, szobabelsőt, ami a világ legunalmasabb témája, még mindig megy, már barátaim noszogatnak, hogy már valamit ki kellene találni. Nem tudom előre az utamat, és azt hiszem ez is absztrakció, és korábbi nonfiguratív képeimben is – legalábbis én tudom – nagyon sok a natura. A hetvenes években évekig fotóztam a padlóm szemetét, és azok nagyon sok ritmusrendszert, foltrendszert, színeket adtak ajándékba.

Kilépsz a világba, mert ha te a szobádat Váli-módra fested, tulajdonképpen benne van a világ, amit te a világról gondolsz.

Én egyebek mellett azért nem lépek ki, mert nincs rá időm. Nekem most ott van dolgom, már húsz éve, ez a dolog működik. Majd meglátjuk. Lehet, hogy ki kellene mennem. Lehet, hogy gyávaság. Illetve inkább fegyelmezetlenség. Például nem tudok ünnepelni. Az is kilépés lenne, fegyelem munkája lenne… nem tudom, hogy kell…

Most a napló kiadásával valamilyen értelemben mindenképpen kiléptél a szobádból, kiadtad magad?!

Nem könyvet írtam, hanem naplót. És ezután is írom, ha bajban vagyok, vagy van mit magamnak rendezni. Nem, nincs ilyen baj…

1992.12. // C. 03785-03789
Magyar Napló 1992. dec. 25.
Váli Dezsővel beszélget **Mester Ildikó**

MŰTERMEK ÉS TEMETŐK

– Absztrakt korszaka nyolc évvel ezelőtt lezárult. Miféle belső és külső történések előzték meg a figurális felé való fordulását?

– Hogy ez mennyire volt klasszikus és elegánsan fogalmazott alkotói válság, nem tudom megítélni, mert a képeimmel kapcsolatban mindig sokat nyafogtam, hogy nekem milyen kínlódás a festés, mennyire utálom. Valóban rendkívüli módon szenvedek, kellemetlen és fárasztó munkának érzem.

– Egy műalkotás létrehozásának melyik a leggyötrelmesebb periódusa?

– Azt hiszem, a megkezdés. Eleve olyan szörnyű technikával fogok hozzá egy képhez, aminél ostobábbat ki sem lehet találni, de nem tudok rajta változtatni. Jól-rosszul kigondolom a képrácsot, elkészítek egy párvonalas ceruzarajzot gyufásdoboz nagyságban. Ezt fölrajzolom egy táblára, és villámgyorsan befestem az egészet, hogy ne legyen üres. Ez a gondolkodás nélkül festett festék valami rémes módon néz ki, gusztustalan.

14 éven át nonfiguratív voltam, utána három és fél évig temetős képeket csináltam, ’87 ősze óta pedig a műtermemet festem. Az absztrakt festészet borotvaélen való járás annak, aki ilyen gondolkodós fajta. Én nagyon hittem a nonfiguratívban, hiszen úgy találtam rá, mint ahogy az ember a szerelmesét megtalálja egy arcról. Rájöttem: ez nekem nagyon jó. De az utóbbi években szinte csak rossz absztrakt képeket láttam. Kételyem támadt: alkalmas-e, vagy mikor alkalmas a nonfiguratív a teljes világábrázolásra? Nem eleve egy parcella csupán, egy kis részterületre ítéltetett dolog, ami nem birtokolhatja a teljességet? Fészkelődtem benne, már nem tudtam élvezni, amit csináltam, és egyre több képem nem tetszett.

Akkor egy fél évig lakásfelújítás miatt nem dolgoztam, s közben aggódtam, tudom-e majd folytatni. És valahogy ennek a lefojtottsága s az egész dolognak a dinamikája adott egy ötletet, aminek hatására elkezdtem a figurális képeket. Egy zsidó temetőt ábrázoló fotóm nyomán készítettem néhány festményt, s lassan kiderült: van abban vagy tíz, engem foglalkoztató dolog, amit ki lehet vele fejezni. Közéjük tartozik például az egyedüllét, a halál, az enteriőr-élmény, s mindez megtalálható ezekben a temetőkben; s a magasművészet is, mert a temetők egy része nagyon magas kultúrát képvisel.

1992

S valljuk meg, egy téma mindig csak egy kis ürügy arra, amit el akarunk mondani. Hogy ki mibe öltözik bele, milyen figura mögé bújik, az valahol majdnem mindegy.

Számomra végtelen variációs lehetőséget jelentett a temető ezzel a teleobjektíves megközelítéssel. Ha akarom, van horizont, s tájképpé válik az egész. De horizont nélküli síkba is felbontható, és felülről nézve a temetőkövek szinte absztrakt látványt nyújtanak. Messziről sok kis pöttynek látszik az egész, ha viszont közel megyek a kőhöz, akkor már egy moloch áll előttem. Tehát olyan gumiszerkezetnek tűnt, amiben nagyon jól éreztem magam. S tekintve, hogy volt 2400 fotóm, ezek ötleteket adtak, fölidézték az emlékképeket s azt a szellemi izgalmat, amit fényképezés közben éreztem. A festmények azonban három és fél év múlva egyre rosszabbak lettek, kiüresedett számomra a téma, ezért abbahagytam.

Nagyon nehéz volt ez az 1987-es időszak, mert a zsidó temető valahogy csodaként jött, de lesz-e helyette valami más, mi következik utána, azt nem tudtam. Szerencsére ráakadtam erre a műterem-témára, s azóta azt festem. Máig sem untam meg, pedig noszogatnak: hagyjam már abba. De még mindig nagyon benne vagyok, s most azért megvan a reményem: ha megszűnik ez az érdeklődésem, akkor majd csak találok egy harmadik témát is, ha megérem.

– Én nem tudom, milyen festő vagyok, s életművemből mekkora az a terület, amit a magyar kultúra be fog emelni, mint egyet a sok közül, egy téglát, amire szüksége lesz. De végül – elég pimaszul – úgy döntöttem: elég fontos vagyok ahhoz, hogy kelljek. Annyira nagy festő nem vagyok, hogy a világon szétszórjam a magvaimat, s azok kikeljenek. Viszont ha ebben a kis kultúrában együtt van a meglévő ötszáz képem, az egyszerűen jobb számarány, intenzívebben hat, s a legjelentősebb gondolataim visszasugároznak belőle.

– Sokáig őrizte életművét, majd mikor elvetette az egyszemélyes múzeum rendszerét, s rájött, nem jó, ha képeit és gondolatait csak halála után használják, 1986-ban szétajándékozta 320 művét magánszemélyeknek és múzeumoknak.

– Fiatal koromtól kezdve a múzeumokat céloztam meg. Eredendően nem ágy fölé festettem, illetve olyan minőségeket igyekeztem csinálni, amelyek kiállításra valók. Később lassan rájöttem hiába tartanám együtt őket netán egy saját múzeum kedvéért, a szisztéma nem jó. Szerintem nem váltak be igazán ezek az egyszemélyes múzeumok. Jobb egy 20. századi keresztmetszet, és ott két alkotás mindenkitől.

– Mit érzett az egyéves fárasztó dokumentáló-, szervező- és elszállító munka után, mikor művei már új tulajdonosaik birtokában voltak, s ön ottmaradt kiürült, sivár műtermében.

– Arra a pillanatra nem tudok visszaemlékezni, de ilyenkor általában győztesnek élem meg magam. Addig és úgy forgatom a világot, a tragédiákat és történéseket, hogy ez bekövetkezzen. Tehát győzelemtudat volt, mert bizonyos fokig leküzdöttem magamat, megint teljesítettem egy feladatot, amit sikerült megoldanom. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan egy halálos ürességérzet, csömör is jelentkezett.

– Utólag visszatekintve helyesnek tartja, hogy megtette ezt a lépést?

– Igen, hogyne. Sőt, furcsa módon átfordult az egész: ma már nem szeretem, ha a képeim itthon maradnak.

– Az emberek nagy része ragaszkodik az őt körülvevő tárgyakhoz, amelyeket az évek során felhalmozott. Ön képes megválni festményeitől, könyveitől, fotóitól, magnókazettáitól, erősítőitől, hangfalaitól. Lecsupaszítja maga körül a műtermet, az életet pedig csak erősen szelektálva hagyja betüremkedni. Miből táplálkozik ez a lemondás, aszkézis?

– Tisztában vagyok a tárgyak jelentőségével, mert fontosak számomra. Az én összes istenhiányomat, emberhiányomat, létérzés hiányomat ezek a tárgyak mindig igyekszenek - mint mindenkinél - pótolni és betölteni. De gyerekkoromtól fogva van bennem, hogy a tárgyak összessége nem adja ki a világot. Nem fogadom el a békéjüket, hiteltelennek érzem. Én is vágyom a békére, a boldog mosolyra, hogy végre derűsen üljek egy karosszékben. De ehhez egy karosszék kell, meg egy meleg szoba, és tudom: nem igaz a karosszék és nem igaz a meleg szoba. Nem ettől boldog az ember, és nem ettől találja meg az Istent.

Egy sor tényezőt kiiktatok az életből: lehetőségeket, utazásokat, pénzt, embereket, társaságot, magaskultúrát, szép és jó dolgokat, mivel úgy gondolom, nem tudom befogadni. Valahogy ez az életutam: valamilyen szálat, amit vadhajtásnak érzek vagy már túlburjánzott, azt lemetszem, mint ahogy a gyümölcsfánál is teszik. És ezt ilyen patetikusan, radikálisan, fellengzősen, drámaian csinálom, bár talán nem hisztérikusan: elajándékozom, abbahagyom, kidobom. Nem mondom, hogy ilyenkor nincs hiányérzetem, néha majd meghalok az ürességtől, de hát ez a célom. Tudniillik az igazi idea egy üres szerzetesi szoba, egy lópokróccal letakart ággyal és egy feszülettel a falon. Csakhogy én nem vagyok szellemileg annyira erős, hogy ezt a fokú önkiüresítést tartósan elviseljem, illetve megtöltsem tartalommal. Tehát óhatatlanul beburjánzik az ablakon, a küszöb alatt az élet: hol a fotózás révén, hol egy kiállításra kell keretet csinálni, hol pedig megírok valamit. Az én alkatom megkövetel valami újra-fölgazdagodást, és amíg nem egészségtelen, addig csinálom is, mert ez játék, öröm. Ha meg túlnő, akkor próbálok egyet ütni.

1992

Nyugtalan alkat vagyok. Természetesen nekem is megadatik az öröm és a boldogság, de csak félórákra. Egy készülő kép közben, egy Ottlik-regény olvasása során, vagy amikor leginkább elmerülök egy fotóregiszter rendezésében.

Igyekszem szegény maradni, mert ezt fontosnak tartom. Nem is lenne elég fegyelmem és intelligenciám a gazdaság elviselésére. Ma már azt is tudom, nincs szükségem igazán a tárgyakra, megcsömörlöm tőlük, bár néha elandalítanak. Ugyanúgy birtoklom őket, mint ahogy elolvastam, magamba szívtam párszáz, vagy ezer könyvet. Azokat megtanultam. Most itt álljanak? Inkább továbbajándékozom őket, s ha nagyon kell valamelyik, akkor kölcsönkérem.

– Még egészen fiatal volt, amikor Seneca eléggé beleszólt az életébe. Hatására először dobta ki teljes könyvtárát. Később felfedezte Thomas Mannt, Strindberget, Déry Tibort, Pilinszkyt. Mit kapott tőlük, s milyen befolyást gyakoroltak gondolkodására, világlátására, szemléletmódjára?

– Nagyon megváltoztam a hatásukra. Előfordul, hogy valamilyen fontos kérdésre válaszolok, és nem tudom, ez az én mondandóm, én találtam ki, vagy Pilinszky. A könyvekből Thomas Mann-nak, vagy bárkinek a legjobb pillanatait kapja az ember, amikor a lehető legkoncentráltabb énjüket adják. Ez tiszta tanítás. Nem is tudom megmondani, mit nem tanultam tőlük. Azt hiszem, mindent - folyamatosan.

De ha valamit csinálok, mint ahogy a fotózást is, akkor csak arra figyelek, semmi másra. Ezt nem akartam. Egy nagy ötvenkilós homokzsák tele lett fotókkal, kidobtam. A dolog mögött egy olyanfajta csömör is állt, hogy ennek nincs társadalmi hasznossága, legalábbis én így éltem meg. Elkezdhettem volna fotósként működni, de ahhoz több és jobb minőségű képre s tökéletesebb technikai berendezésre lett volna szükség. Ez túlságosan sok idő és energia, s végtére is nem a fényképezés a hivatásom, nem az a dolgom, nem abban vagyok a legjobb.

– 1986 körül megsemmisítette géppel írott naplóját. Csak mikrofilmen maradt meg. Milyen típusú feljegyzések voltak ezek, milyen időintervallumot fognak át, s mi váltotta ki ezt a pusztító cselekedetét?

– Mindig az etikai, morális problémáimat dolgoztam föl benne. Alig-alig szakmai jellegű napló, bár a kiállítási katalógusokat, plakátokat, interjúkat is beletettem öndicsekvés céljából. Meg sok egyéb dolgot, ami akkor jelentéktelennek tűnt, ma viszont rendkívül informatív számomra. De a gerincét mindig az képezte, hogy amit nehezen tudtam morálisan megoldani, kínlódást okozott számomra, azt megpróbáltam írásban rendezni, és sikerült is. 3050 gépelt oldal a terjedelme, egyes sortávval írva. 1958-tól kezdődően huszonvalahány évig vezettem. Akkor fölmerült a kérdés: minek? Csak a legtökéletesebb dolgaimat, a legjobb mondataimat, legsikerültebb képeimet akarom az utókorra hagyni, nem az élettörténetemet.

Azért is pusztítottam el a hitem szerint gyengébb festményeimet. Eltéptem a naplót, mikrofilmen őrizte az egyik barátom. Tudtam, ehhez lehetetlen hozzáférni, mert annyira drága és olyan pokoli munka visszanagyítani, hogy nincs ember, aki megcsinálná. De ez érték, és ha mégis kellene az utókornak, akkor megvan. Hát nem az utókornak, hanem nekem lett rá szükségem négy év múlva. S mivel belső kényszerré vált, rendkívül keserves munkával saját magam nagyítottam vissza.

Ez hagyján, de egy barátom elolvasta, éppen egy irodalmár, egy szerkesztő, s azt mondta: ebből most kellene könyvet csinálni, és ő ezt nekem megtenné barátságból. Ilyen kérésnek egy menyasszony se tud ellenállni. Össze is állította, pár napja jelent meg a kötet az Új Mandátum gondozásában C. Napló címmel.

– A Mozgó Világ rendszeresen közli pályatársakra való visszaemlékezéseit. Tömör, kifejező, jó stílusú beszámolók ezek, melyeken átsüt az értő, érző, művészi életünkkel kapcsolatban felelősséget vállaló személyiség. A lap hasábjain önínterjút is készített, a Művészet pedig közölte egy kitűnő Farkas István tanulmányát. Milyen szerepet játszik életében az írás?

Most fölkértek a Mozgó Világtól, készítsek egy sorozatot tíz festőről tíz hónap alatt. Életemben először vagyok ilyen értelemben újságíró, illetve 1972-ben a Nők Lapja már közölte egy belsőépítészeti cikksorozatomat. Nem tartom magam számon íróemberként, de kétségtelenül ezek a kis rügyecskék az elmúlt húsz év folyamán kibújtak a földből, szinte szándékom ellenére.

– Belsőépítészeti szakmai végzettsége van. Mit tudott ebből profitálni?

– Az Iparművészeti Főiskola nagyon jó oktatási intézmény volt a ’60-as években. Jelentősen hatott gondolkodásmódomra. Rengeteget tanultam ott, többek között térszemléletet és színelméletet. Nagyon örülök, hogy ezt végeztem el. Az építészet talán a legmagasabbrendű, legkomplexebb tevékenység a világon, hiszen a városok kultúrájába, a lakók teljes életébe döntően beleszól. De amint lehetett, elhagytam az építészetet, mert kezdettől fogva tudtam, hogy festő leszek. Számomra a festészet lényege két szín találkozása. Két szín csodálatos találkozása, ami az ember legfontosabb dolgairól beszél.

– Tevékeny művész. Éveken át tanított a zebegényi nyári szabadiskolában. A Nemzeti Galériában megrendezte a ’78-as Stúdió-kiállítást. Fáradozott a Gruber Béla Emlékmúzeum létrehozásán a váci zsinagógában. Nyílt levelével hozzájárult a Tavaszi Tárlat bizonyos szünet utáni újraéledéséhez. A Képzőművészeti Szövetségben a festők vezetőségének tagja volt. Most milyen tervek, elképzelések foglalkoztatják?

– Most barátommal Kecskeméten, a Cifra palota padlásterében egy kortárs múzeumot akarunk létrehozni.

1993.01. // C. 03848 // **„Későszocializmus után…"**
Új Művészet 1993. 01.
válaszcikk György Péternek

„KÉSŐSZOCIALIZMUS UTÁN…" *

Drága Péter, üzenem, hogy a művészeten belül NEM TÖRTÉNT SEMMI; hacsak nem vesszük egy kalap alá mindenféle ál- és pszeudojelenséggel. Persze én a dolgot HIVATALBÓL nem láthatom át, hiszen belülről nézem. (Amúgy is, ilyen fokú absztrakciónál már csikorog az agyam.) Szóval, hogy ezek a nagy, hirtelen változások, és hogy a dolgok ezért most válságban, meg minden. Tehát mi változott, és mi nem?

Nézzük először: *a/ a csinálók oldaláról.*

1. Voltak és vannak hiteles festők. Úgy festenek, ahogy az egér rág. „Muszáj nekik, mert mindig nől a foguk." (Tornyai). Ezek nem csinálták a szoc. reált, ezek nem apolitizálódtak, mint festők, a ' 70-es években, ezek nem rendszerfüggésben, vagy ellenzéki tagadásban hozták létre műveiket.

Ha tehetségesek voltak, s ráadásul jó órájuk volt, jó képeket csináltak. Rendszerváltás aligha törheti ketté a pályájukat. Sőt egy válás, házépítés, tanári munka se, pedig ezek veszélyesebb ügyek. Ezek a mesterek vannak, élnek, „föl lehet őket lökni", illetve egyáltalán nem lehet őket föllökni, mert nincs honnan, és nincs hová.

2. És voltak, vannak festőszerű egyének. Füst Milán szerint egy életmű kiteljesedéséhez legalább ötféle képességre van szükség. A hatalom- és pénzéhség, lustaság, a magány el nem viselése és egyéb fegyelmezetlenségek szétzilálják a tehetségest is.

Azok, akik művészeteken kívüli okokból alkotnak; azok igazodnak, utánoznak. Voltak a hatalom árnyékában, vagy ellenállásban, mindegy. Nem befelé néznek, hanem egymásra, Nyugatra, gurura. Most majd átrendeződnek megint, újabb lépesmézek felé.

Nézzük másodszor: *b/ a befogadók oldaláról.*

1. Úgymint az egyén. A magasművészet úgy működik, hogy némely emberek fölizgulnak jó képek láttán. Ez nem változik. A lényegi befogadás mindig személyes, titkos, face to face. Az a (Bernáth Aurél szerinti) kétezer ember ebben az országban zavartalanul fogja a képzőművészetet tovább fogyasztani. A design stb. nem fogja a jövőben sem kielégíteni, mert azokat egészen másra használja.

Lehet, hogy a műfaj egyszer, hosszú távon elhal. Rebesgetik, nem hiszem. Túlságosan fontos, univerzális ahhoz. Ez nem mennyiségi kérdés, ugyanis. Mozdonyvezető is kevés van.

2. És a társadalom. Ami valóban radikálisan változik, az a művészetet imitáló ipar, ami a közszórakoztatás egyik formája. Hogy az Új Festészet Budapestre érkező hulláma véletlenül azonnal a hivatalos művészet státusát kapta, ennek semmi (művészeti) jelentősége nincs. Még csak nem is ártott, valószínűen. A művészetben nincsenek kétéves divatok, nincsen „mai pálya, Pesten", csak a szórakoztatóiparban. Hogy most az állami pénz kevesebb?! A mecénálás (pénz és dicséret) épp annyira lehet káros, mint segítő. Lásd Hódmezővásárhely. Hogy a változásokra választ adni... a művészet sosem a napi történésekre ad választ. A politika nem tartozik a legfontosabb dolgaink közé.
Hogy „a piac megszűnt" ...Melyik? Miért, eddig volt?
1992.10.21.

ölel: (Váli) Dezső

* György Péter lapunk 1992/9. számában megjelent vitairatára szerkesztőségünkhöz érkezett levél.

1993.03. // C.03895 //
Népszabadság (1993. III. 20.)

EGY KÉPROMBOLÁS ÜRÜGYÉN

Kilencedik éve vezetek egy ferences szellemiségű imaközösséget. Nem az egyházat támadom. Hanem egyházam némely csacsiságát. Ami különbség.

Először a történet. 1989. februárban meglátogattam a pasaréti ferences rendházat azzal, hogy szeretném egy most készült keresztút-grafikasorozatomat nekik adni. Megköszönték. Az ajándékot fogadó atya a kispapok folyosóját tartotta alkalmas helynek az elhelyezésre. Most januárban arra jártam, a tizennégy keret a helyén, munkámra azonban egy jámbor piktorral egy minden bizonnyal sokkal könnyebben befogadható képsorozatot festettek. Nem tévedés, rá az én képeimre, egy táblát leemeltem, elöl az új kép, hátul az én opuszszámom. Ennyi a történet.

1993

Gondoltam, megkeresem az atyát, de letettem róla. Egy több százezer forint értékű műben hatvan forint értékű falemez-alapanyagot látott, mit kérdezzek tőle?! Hogy mitől ez az elvakult pusztítókedv? Hogy miért nem tette föl a padlásra egy dobozban, ha az ő hitéletét zavarta a látvány?! Tartott azóta vajon lelkiismeret-vizsgálatot? Évtizede tűnődöm az evangéliumi példabeszéden, a balga szüzek történetén, akik a vendégre várva nem gondoskodtak olajról a lámpásukba. Miért ítéli el Krisztus őket, hát bűn lenne a butaság? Ma ezt így értelmezem: igen, némely formája bűn. Amikor az ember egyetlen fonalat követve (harag, lustaság stb.) minden mást számításon kívül hagy. Nem gondol se Istennel, se emberrel, sőt önmagával is csak fogyatékosan.

Ezt hívják szeretetlenségnek. Gondoltam, pert indítok ajándék méltatlan kezelése és szerzői jog megsértése miatt. De kinek mi haszna lenne belőle? Felejtsük el az egészet. De mégsem, nem tehetem, éspedig nemcsak az esetleges többi művész, de az egyház miatt sem. Nézzük az egyház felelősségét, túl az elkövető személyén. Egy másik kolostorban két éve egy hanglemezgyűjtemény több tízezer leírókartonját dobta valaki a szemétre a gyűjteményt létrehozó atya távoztával. A kérdés itt is az, hogy egy szerzetes egyedül hogyan kerülhet ilyen döntéshelyzetbe? Hol van ilyenkor a közösség kollektív bölcsessége? Egy kolostornak természetesen lehet más értékrendje, esztétikai rendje, mint a külvilágnak. Illetve, csakugyan lehet-e?! Ha a környezetére, tágabb értelemben a társadalomra hatni kíván, ha téríteni akar, ha nem az elzárkózás útját választotta, nem kell-e figyelembe vennie az őt körülvevő város, az ország, és – bocsánat – Európa normáit?!

Mégsem tudok valami halvány rokonszenvet megtagadni e képromboló atyától. A pusztító kedvétől. Ugyanis baj van az ajándékozások és általában a műtárgyak körül. Pannonhalmán odasúgják nekem: „ez a szobor itt marad, amíg a művésznő él. Nem tudtuk visszautasítani." Több katolikus gimnáziumban láttam a minden szakmai önkontrollt nélkülöző Prokop páter festményeit, tömegével. Ajándék. Zavartan széttárják kezüket a befogadók, mit csináljanak vele. Az újonnan megnyílt gellérthegyi sziklakápolna: ilyen szerencsétlenül ízléstelen tárgy- és műtárgyegyüttes csak ajándék lehet. Gondolom, a pénzbedobós, elektronikus gyertyaautomatát nem a pálos rendi atyák fabrikálták. Vagy, visszatérve Pannonhalmára, mit lát a bencés gimnazista? Egyebek mellett egy félgiccs Mária-szobrot, hátul beépített villanykörtével. (A Keresztény Értelmiségiek Szövetsége művészei delegációjának ajándéka abból az alkalomból, hogy felajánlják szolgálataikat a millenniumára készülő kolostornak.) A diákkápolnájukba pedig egy túlformált, álnépi faragványegyüttes került, oltár, tabernákulum. Egy helyét fölmérni alkalmatlan fafaragó ajándéka. Sorolhatnám.

Mit lehet itt tenni? Egy éve szóltunk Asztrik főapát úrnak mindezekről: Pannonhalma ezer év alatt fölgyűlt műkincsei között, ha minden huszadik műtárgy gyenge vagy

giccs, azt a hozzá nem értő turisták és a diákok számára hitelesíti a mellette álló másik tizenkilenc. Javasoltuk akkor, és javaslom most is független szakértők meghívását, foglalkoztatását. A fölkérés szempontja ne az legyen, hogy bár „nem jó művész, nem igazán jó művészettörténész, de keresztény, hát ő a mi emberünk". Szükség lenne egy negyedévenként összeülő bizottság vagy akár alkalmanként meghívott néhány szakértő bevonására. Zsűrire, amit egyetlen közösségi vagy templomi térbe szánt, vásárolt, megrendelt vagy ajándékba kapott műtárgy se kerülhetne meg. Egyetlen lágyszívű és hozzá nem értő atya sem. Sőt ez megkönnyítené az ajándék visszautasítását is: „Kedveském, ez gyönyörű, azonban én egyedül nem dönthetek…" A giccs ugyanis sajnos akkor is káromkodásként hat, ha a Keresztenfüggőt ábrázolja. Ha alkotója jó szándékú is. Megtévesztő, hogy a giccs is hordoz igazságot, sőt, szerintem, az igazságok halmaza. Az igazságok RENDJE helyett.

Tudjuk, látjuk, egyházunk – és nemcsak a magyar – a múlt század óta reménytelenül lemaradt az értékes művészetek befogadása terén. De hívő ember ne használja a „reménytelen" szót. Kezdjük el, amit lehet. A Magyar Püspöki Kar. A tartományfőnökök. A plébánosok józan önkorlátozással. A katolikus oktatás. Lépésről lépésre. El kell indulni.

U.i.: Ezt a cikket eredetileg a katolikus Új Emberben szerettem volna leközölni. Nem rajtam múlott. Talán az örökölt szemlélet, hogy amiről nem beszélünk, az nincsen is. És: aki a pártot bírálja, az a nép ellensége?!

A cikkre érdekes módon Pannonhalma reagált érzékenyen. Kezdetben nehezteltek. Aztán az elmúlt években csaknem minden szemetet kipucoltak, majd kértek, segítsek. Tizenöt mai festő munkáit sikerült megszereznem részben letétbe, részben ajándékként a gimnázium épületébe.

1993.11. // C. 04112 //a **kecskeméti fotókiállításra**
falra katalógus helyet

játéknak indult.
feladattá - időnként keserves feladattá - nőtt,
mint előbb-utóbb minden, amibe belekezdek.
évekig a közhasznúság hiánya is zavart,
hogy ugyanis mire való egy magánarchívum a
polcomon 54 zsidótemetőről,
ha se kutató, se fotós, se zsidó nem vagyok?!

megrendít ez a kultúrkincs.
legjobban a bukovinai köveket szeretem.

1942-ben születtem Budán, itt is élek.
festő vagyok.

Váli Dezső

1993.12.20. // C. 04117 // **Kecskemét, Fotográfiai Múz. kiáll. megnyitóm**
Zsidótemető fotókiállításunk Sáros Lacival
(Szüts helyett ugrottam be)

(A FOTÓKÖNYV TÖRTÉNETE)

Nem vagyok Szüts Miklós, aki festőművész barátunk, és New Yorkból most, az utolsó pillanat után érkezett haza. Így jutott rám ez a feladat.

Röviden a könyvünk történetét mondanám el, mert ez legalábbis kettőnknek nagyon érdekes volt, és ez szerintem elegendő kiindulópontként.

Én 1974-ben kezdtem zsidó temetőket fotózni. S. Nagy Kata szociológus barátnőm fotósának karja eltörött, s megkért, ugorjak be helyébe.

Parasztszobákat kellett egy kutatás keretében a Népművelési Intézetnek fotózni, evvel kezdődött el az én felnőtt fotós tevékenységem, sok évig előtte elvi megfontolásból nem fényképeztem. Több ezer parasztszobát fényképeztem le, s mivel barátnőm zsidó volt, és szakrális érdeklődése is volt, minden falu szélén minden zsidó temetőt megnéztünk, én pedig kezdő fotós lévén, minden, ami gyönyörű volt az orrom előtt, azt lefényképeztem. Az intézet sofőrje fel is jelentett minket, hogy a kutatási témán kívül mi merrefelé érdeklődünk. Úgyhogy aztán külön igazgatói engedéllyel (Vitányi Iván) folytattuk a temetőnézést. Én így, minden további cél és szándék nélkül fotóztam le vagy 50 magyar zsidó temetőt, egyszerűen mert arra jártam, – a hetvenes évek közepén.
Laci ilyen irányú érdeklődése egy prágai kocsmában kezdődött. Egy beszélgetés alapján eljutott a régi temetőbe, ahol másfél óra alatt minden nála lévő filmtekercsét elhasználta. A prágai csodálatos temető csodálatos fotói így készültek, 1978-ban.
1979-ben egy képzőművészeti delegációval Romániában jártam, s nagyon hálásak voltak, hogy a moldvai kolostorvidékre szeretnénk kirándulni, nem Erdélybe. A Mercedes-mikrobusz sofőrjének előrekopogtam, mert nagyon kellett pisilni, az utak igen rázósak arrafelé. És megálltunk. Megálltunk Gura Humorului falu szélén, átmentem illendőségből az út túloldalára, és a világ egyik legszebb zsidó temetője mellett pont pont pont. Ellentétben Lacival, nekem az volt az iszonyú szerencsém, hogy nem volt nálam fényképezőgép, s így kielégületlen maradtam. Tudtam, valahogy vissza kell jönni.
Néhány év után 1982-ben sikerült ennek a módját, vagyis a költségét előteremteni. Elkezdtem járni a Balázs Béla Stúdióba, s beadtam egy forgatási tervet, hogy én régi zsidó temetőkről akarnék filmet készíteni, Bukovinában. Ezen ők természetesen azonnal nevettek. Mígnem Jancsó operatőre, Kende János távolabbi barátom nevét nem adta a munkához, hogy ő forgatná. Kaptunk 30.000 forintot, előforgatásra. Ő sofőrködött, én két géppel fényképeztem, egy hétig voltunk tán kint. A határon megtalálták mind a 28 tekercs filmet, bár több helyen voltak, s az mentett meg minket, hogy megtaláltak nálunk két Sweet Bucovina nagy fényképes albumot, elhitték, hogy érdeklődő turisták vagyunk.
1983 körül a fotóanyagunkat külön-külön bevittük a Corvina kiadóba, minket összehoztak, hogy ez két fél könyv, legyen akkor az egy Közép-Európa könyv. Rögtön elosztottuk magunk között a területet, Laci elment Szlovákiába és Lengyelországba, én nagy géppel újrafotóztam Magyarországot. Az év őszén készen leadtuk az anyagot. A könyvkiadás késett, lassan éveket, később a kiadási jog is megszűnt már, tán négy év után, a dolog elaludt, ki tudja miért. Arra hivatkoztak, hogy a könyvterjesztők nem kérik a könyvet.
1988 táján egy távolabbi ismerősöm révén újraéledt a dolog, a Széchenyi kiadó eljutott odáig, hogy Szántó Györggyel a könyvet megterveztette, néhány fotót a Jeruzsálem könyvvásárra ki is vittek. Másfél év után kaptuk vissza, a láda a kikötőben hazafelé elveszett. Két fotót lekávéztak.

A kiadó közben gazdasági zűrbe keveredett, fölszámolták. Ekkor fizették ki nekünk a Corvina után már másodszor a szerzői honoráriumot, ezúttal 120 ezer forintot fejenként. Nagy pénz volt.
A kiadó fölszámolásával bizonyos Magda keresztnevű asszonyt bíztak meg, a Helikon igazgatója volt, és Központi Bizottsági tag. 1991-ben ő újra fölvállalta a könyvet, de világosan látta, hogy külföldi szponzorok nélkül a Helikon ezt nem tudja megcsinálni. Azt hiszem Laci is, én évekig leveleztem amerikai zsidó egyetemekkel, szervezetekkel, és Jeruzsálemmel is, hiába.
Végül 1992-ben az én C. Naplóm kiadása kapcsán megmutattam a fotókat az Új Mandátum kiadó két őrült és lelkes vezetőjének, akik érthetetlen módon kedvet kaptak ehhez. A kapitalizmushoz még mindig nem szoktam hozzá, vagyis ehhez a tempóhoz, a könyv néhány hónap alatt megvalósult. Ennek, az ígérthez képest utolsó utáni másodpercben elkészült könyvnek a bemutatóját látják, illetve az ehhez kapcsolódó fotókiállítást, aminek nagy része azonos a kötetben megjelentekkel, amit ezúton a figyelmükbe ajánlok.

Váli Dezső

1994

1994.01. // C.04135
Kossuth Rádió, 1994 január 22.

NÉVJEGY **/ Ráday Eszter**

Portré Váli Dezső festőművészről. A riporter Ráday Eszter. A beszélgetés a festő egy éve könyv formájában megjelent naplója alapján készült.

Elhűltem, amikor a kezembe vettem a naplóját, C. napló a címe, amelyik egy éve jelent meg, és abban azt olvastam, tulajdonképpen mindent, ami saját magára vonatkozik, nemcsak a művészetére, hanem az életére, a mindennapjaira, mindent rendszerez, nyilvántart, katalogizál, szóval miért gondolja, hogy minden anyag fontos, ami magával történik?

A feleségem azt mondta, hogy erről semmiképpen ne beszéljek, mert ez egy rémes terület. Meg csakugyan szégyellnem is kell, hogy folytonosan fontoskodok.

Miért mondja, hogy egy rémes terület?

Hát pont emiatt, hogy szégyellnem illene, és még csak nem is szégyellem, hogy ez egy játék.
Annyi háttere biztosan van, hogy azokon az időszakokon, amikor nagyon nem megy a munka, esetleg egy-két hónap, vagy a depresszióimon, ez a fontosság, vagy inkább fontoskodás-tudatom átsegít. Akkor, ha mást nem, azt tudom mondani, hogy tizenöt jó képet, de egyébként évi adagomat, a 35-40 képet biztosan megcsináltam. Tehát olyan nagy baj nincsen. S ezt végig tudom mondani az életem többi területén is.

Tehát kell, hogy legyen valami mechanikus rendje a dolgoknak? Egyébként ez a napirendjére is vonatkozik. Szóval én kevés olyan emberrel találkoztam, akinek olyan szigorú napirendje lenne, mint magának, hogy mindig ugyanabban az időben kel, aztán mindenféle olyan dolgok vannak, amiket minden nap el kell végeznie, mosogatnia kell, és az is úgy hozzátartozik a napirendjéhez, mint az úszás, vagy korábban a jógázás. És ezeket mindig nyilvántartja és számon tartja.

A napirendem és az életem a tényleg elég fontos, de hát hiszik, vagy nem hiszik, ez a gyengeségem jele. Mert én csak ezt a poroszos, kiszámított, derékszögű formát tudom élni, így tudom magamat a saját hangulataimtól, rosszkedveimtől mentesülten teljesítményben tartani. Szóval az, hogy a vekker szól 5 óra 23-kor, és akkor szól, tulajdonképpen 5 óra 24-kor kellene szólnia, de nem tudtam olyan pontosan beállítani, mert ez analóg vekker. Hülyéskedek. De csakugyan igaz, hogy 15 másodpercnél több időm sincsen az ágyban, mert elkésem a reggeli miséről.

Minden reggel misére megy?

Minden második reggel, ezt annak idején lelki vezetőm találta ki, hogy az ilyen fajta változatosság nagyon jó, és hogy a közbülső napokon azt az órát itthon töltöm.

Szóval ez azért kell, ez az egész, hogy ne folyjon ki az idő a kezei közül? Hogy ne omoljon össze, hogy legyen valami szilárd váza az életének?

Huszonvalahány éve szabadfoglalkozású vagyok, és főleg az elején, de időnként rohamokban félek attól, hogy elfolyik az időm. Teljesen alaptalanul egyébként. Úgyhogy az önfenntartásnak ez az egyszerűbb módja. Nekem sokkal szimpatikusabb, akár magasabb rendűnek tartom azt a franciás rendet, hogy olyan jól dumáltunk, már hajnalodott, és még mindig beszélgettünk. Én este tízkor minden társaságból elmegyek, mert másnap reggel nem bírok fölkelni, bár mégis fölkelek, de ez a munkanapom teljesen elvész. Annyira fáradékony vagyok. Tehát az életem arra van kihegyezve, hogy az a napi három óra a munkaidő a délelőtt közepén, az élő legyen.

És mi van akkor, hogyha mondjuk, egy nap nem csinál semmit, hanem csak heverészik vagy bámészkodik? Vagy olvas?

1994

Nagyon rendjén való lenne. Nincs hozzá elég fegyelmem.

Miért kell ahhoz fegyelem? Hogy valaki fegyelmezetlen legyen?

Munkaidőben olvasni, vagy sétálni, talán nagyon jó lenne, gyenge vagyok hozzá. Mondták is barátaim, de hát nem lehet egy embert egy fokon túl sem javítani, sem megváltoztatni. Menjél ki síelni egy napot, hát azt mondja, behozod munkaenergiában, a regeneráció. Értem, mit mond. Nem megy.

Ez mikor kezdődött? Egészen fiatal gyerek korában?

1942-ben születtem, igen, mint egészen kis gyerek. Humán gimnázium és súlyosan szomorkás élet, mert fogalmam sem volt, mi akarok lenni, és nem volt nagyon kedvem semmihez, ennek a terhével éltem a gimnáziumban. Érettségi előtt közvetlenül találtam meg magamnak a festést, és ez olyan volt, mint amikor az ember, azt szokták mondani, egy zárt szobából kilép a napfényre. Szóval valamit csakugyan megtaláltam, s egy-két év alatt realizálódott, hogy ez nemcsak egy tüllszoknyás álom, hanem ezt meg lehet csinálni, nem csak magamnak, hanem úgy igazán. Váratlanul kezdődött. Egy kaácsonyra kapott üres fekete fotóalbumba ragasztgattam kedves emlékeimet, a fotók, egyebek köré díszítésnek, színes papírcsíkok. Akkor egyszer csak elmaradt a fotó, a színes papírokból egy kollázs keletkezett. A második ma is megvan, kiállítható. Ott már tudtam, hogy mi a festészet. Bernáth Aurél ezt úgy fejezi ki, amikor a festékből kép lesz, megcsendül. 1959, 17 éves voltam.

És akkor minden világossá vált, nyilvánvalóvá és tisztává, csak ezt a dolgot kellett követni, ami magában megcsendült, vagy megpendült?!

Felelősségem tárgyfüggetlen, gondolom; alkat, meg anyám tanítása, hogy menynyire kell magamból a legjobbat kihoznom. Erre aztán följött a festészet, illetve ez az egyik munkám. Hát a másik munkám a családom, a harmadik munkám az emberiség.

Ezt hogyan kell érteni, hogy a másik munkája a családja, meg aztán folytassuk... /nevet/

Nem gondoltam végig ezt a sort, de örömökön és bánatokon kívül egész egyszerűen a család is egy munkaterület. Tehát nem teljesen függetlenül az én pillanatnyi kedvemtől vagy kedvetlenségemtől egy csomó feladatot el kell látni, egy csomót még lehet vagy illik. És ezen túl még mindig vannak szorgalmi munkák, mondjuk egy rendellenes időben a kisfiammal pingpongozni, vagy meghívni sétálni, ezt még életemben nem tettem meg. Egyszer elvittem a Hadtörténeti Könyvtárba.

Most mennyi idős?

11. Nagy lányom pedig 19. Szóval elvittem a Hadtörténeti Könyvtárba, hogy lásson egy ilyet, és kértem neki képes albumokat, és akkor látta, hogyan kell egy ilyen helyre bemenni. Ennyi.

A minden másnapi mise az is csak ennek a keretnek egy része, vagy pedig azt nagyon-nagyon komolyan is gondolja?

Mindent nagyon-nagyon komolyan gondolok. Reménytelenül és túlságosan és kibírhatatlanul komolyan. Nekem ez a fő bajom, de az Istennel való kapcsolatomat is sokkal játékosabban kellene megélnem, az lenne az igazi. Ebben is a nagy része feladat. Az imádkozás nekem elsősorban munka.

A munka az nem valami verítékes dolog?

Hát dehogynem. Nem tudok olyan tevékenységről, egyetlen, a Lukács uszodai úszás, hogy minden nap szívesen csinálom. Természetes, hogy amit az ember vállal, rátesznek, vagy magától magára vesz, az időnként majdnem elviselhetetlen.

Ilyen az Istennel való kapcsolat is?

A majdnem elviselhetetlen bátorságáig nem jutok el, csak az unalomig.

Mármint a kimondásig?

Nem, ebben nem voltam pontos. Ilyen fajta bajaim nincsenek, de hát az imádkozást sokszor nem is annyira unom, mint inkább figyelmetlenül, vagy átcsúszva mechanikusba… Észreveszem, hogy egy szentmiséből összesen négy mondatot hallok meg.

Az Istennel való kapcsolata az mindig volt, szóval ez gyerekkorából van, vagy később maga talált rá Istenre?

Fokozatai vannak az Istenhez közeledésnek. Anyámtól ingyen kaptam, ajándékba, az Istenhitet, és ezzel nem is volt soha konfliktusom, evvel szerencsém volt. Bár nem biztos, hogy ez feltétlen előny; húgom két évig templomkerülő volt, és most egyébként egy kolostort épít Dunántúlon, mert közben Benedek rendi apáca lett. Én nekem nem voltak ilyen konfliktusaim. Két igazi, fontos stádiuma volt az Istenhez való közeledésnek, az első, amikor elkezdődtek kamaszként első szexuális bűneim, és rohantam gyónni, így lettem heti áldozó, a második, hogy most tíz éve egy katolikus közösséggel megismerkedve és egy prófétai lelkületű ferences pappal, befogadtam, hogy az Istennel való kapcsolat mennyivel fontosabb, mint minden más.

1994

Rendezőelv, az élet minden mozzanata ehhez viszonyítandó. Pár évig nagyon boldog voltam ezzel a ténnyel, aztán megszoktam, és ma a napi munkarendembe ez az egy óra hajnalban beiktatódott. Egyszerűen, mert akkor alszik a család.

És akkor ül az ágyban, vagy még fekszik az ágyban, vagy esetleg térden áll az ágya mellett, vagy járkál?

A térdelés roppant szimpatikus és vonzó lenne, mert nagyon szép póz, és én most olvasom, hogy a Mindszenty térdelt a börtönben imádkozva. Irigylem tőle. Én ehhez fáradt lennék. Nem. Én fölöltözöm és ülök az íróasztalnál, megnézek nyitásként a Harangvölgyről egy fotót, vagy egy festményről egy reprodukciót, aztán elmondom a hivatalos papi reggeli zsolozsmát, majd a saját szavaimmal imádkozom.

Nagyon érdekes imái vannak. Sok saját imája van.

Igen, egy időben igazán kedvem és érdeklődésem is volt hozzá.

Az imák gyakran kicsit profának is. Olvastam a naplójában, hogy egy lelkésztől figyelmeztetést kapott, hogy azokat a sorokat nem lehet benne hagyni az imában.

Igen, mert azt publikálták, azt az újságból tiltotta ki, azt hiszem tévesen, mert ami fohászt fogalmaztam meg utcán, az került volna be a lapba. Tavasszal írtam, amikor a lányokról lekerül a nagykabát, hogy de gyönyörű melle van, dicsőség neked, Uram. Azt hiszem, hogy mindenki így gondolkodik, csak nem veszi észre, hogy ilyenkor imádkozni is lehet.

A naplójában olvastam egy érdekes mondatot. Hogyha gyerek lesz, megszűnnek infantilis, önös problémáim. Ugyanakkor meg folyton azon tépelődött, hogy vajon hogyan fog tudni dolgozni a maga kedve szerint, a maga módján, hogyha egy gyerek, vagy gyerekek lesznek maga körül.

Igen, így van. Nem a kedvem szerint, hanem egész egyszerűen a munkámat féltettem.

Ugyanakkor meg rendkívül vágyódott, ahogy én olvasom mindig. Nem?

Nem. Hanem tudtam, hogy egy asszonynak kell egy gyerek, és ehhez joga van. De a gyerektől eredendően nagyon féltem, aztán nőttem bele az örömbe, amikor meglett egész váratlanul. Akkor azt mondtam, nem értem, mire való a kisfiú, merthogy az első örökbefogadott kislány volt. Mert annyira szép és jó dolog volt.

Tehát az, amit attól remélt, megszűnnek infantilis önös problémái..

Nem szűntek meg. Részben az önzésem, és részben, hogy ennyire komolyan vettem magam. Ennyire fontoskodok, ennyire magamra figyelek. Ez nem szűnt meg.

És ez mért rossz magának?

Miért rossz? Nekem nem rossz. Én boldogan csinálom, csak halványan szégyellem, mert gyerekes.

De kinek nem a saját személye a legfontosabb? Én nem ismerek olyat. Az valószínűleg hazudik.

Vannak nagyon tehetséges emberek, ilyen téren is. Volt egy öregasszony fotómunkám, nem engedett be a házába, valószínűleg azért, pici kis falu szélén, valami nádtetős ház, valószínű, azért nem engedett be, olyan elképzelhetetlen nyomorban élt, hogy szégyellte. Vizet kértem, és meghívott egy pohár kólára, nyilvánvaló volt, hogy nem tudja kifizetni, de nem engedte rendezni, mondta, hogy ezt majd ő, és mikor beszálltam az autóba, mondta, hogy várjak egy pillanatra, és beszaladt még egy üveg kóláért, hogy annyira meleg van, ez nekem biztosan jól fog jönni. Hát vannak zsenik és vannak igazán nagy emberek.

Ezek a szeretetnek, vagy az önfeladásnak, vagy önfeláldozásnak a zsenijei? Vagy hogyan kell ezt érteni, amit mondott?

Ez az öregasszony egy tanulatlan parasztasszony volt, és nem tudom, hogy ebben mennyire az ő munkája volt, és mennyire tehetséges, mert hát ez mindig a kettőnek egy ötvözete. Valószínűleg rengeteget szenvedett, mert az képezi a képességeket, a szenvedés.

Visszatérve megint az életrajzára. A hetvenes évek közepén azt írja, hogy minden erkölcsi sikert learattam, amit egyáltalán 34 évesen – és itt nem folytatja a mondatot, aztán még egy mondat: karrierista vagyok valóban, s gondolom az is maradok a tisztesség határain belül. Sokan mondják is rám, mert bár automatikusan mindent megteszek, amit szakmai életemet segíti. Szövetségi tagság, stb. stb. Ez a három T időszaka, és az aczéli kultúrpolitika virágkora. Hogyan lehet, hogy akkor maga ilyen – a maga számára is sikeres volt.

A legnagyobb része ennek irónia és önirónia, tehát az egész nem fontos. Én egyáltalán nem voltam sikeres a hetvenes években, olyan értelemben hogy nagyon kevesen tudtak rólam. Annyiban voltam sikeres, hogy egy páran egy pár képemet nagyon jónak tartották.

Kik tartották jónak?

1994

Néhány ember, isten tudja...

Hát azok az emberek, akik fontosnak tartott...

Nyilván azokat tartom fontosnak, akik engem szeretnek (nevet) Egy pár ember, akinek hittem a véleményét. Tehát anyagilag, társadalmilag én nem voltam sikeres. Az egész csak a rosszkedvnek, a jókedvnek a hullámzása és játéka, hogy próbálom megítélni, hogy én tulajdonképpen hogy állok a társadalom megítélésében. De valljuk meg, ez igazából nem olyan fontos. Hát, ha én erre várnék, tehát nekem ilyenfajta visszajelzésre lenne szükségem, akkor már húsz éve feladhattam volna a festést...

Maga melyik kategóriába tartozott, vagy leginkább melyik kategóriába tartozott, ezt hogy gondolja ebből a három T-ből?

Nem volt ez ilyen rendezett és egyértelmű. Sok az utólagos belemagyarázás. Én a hetvenes évek elején kezdtem el kiállítani, és a Bakék generációja után voltam egy fél évvel. Bak-Nádler vitték az ütköző frontot, mert politikai felhangja is volt. Én közvetlenül mögöttük voltam, pár évvel fiatalabb a magam nonfiguratív lírai absztraktjával, ami nem volt veszélyes, nem volt érdekes, én nyugodtan kiállíthattam.

Hány kiállítása volt egyébként?

Sok, mert adtak rá lehetőséget, meghívtak, vagy én kértem. Évente egy önálló kiállításom volt. Ez inkább csak a szorgalmamat mutatja, tehát a kiállításaimat nem akadályozták meg. Nem volt ott mit megakadályozni, egy ilyen kiállítás érdekel háromszáz embert, és olyan képek, ami nem ábrázol semmit, nem fogja megváltoztatni a rendszert sem előre, sem hátra.

Mint ahogyan általában a többiek sem, tehát amelyeket olyan nagyon tiltottak, meg üldöztek, azokról sem lehet csak most már visszanézve, hogyan is mondjam, nevetve vagy hahotázva azt mondani, hogy ezek félelmetesek voltak, de ez mégsem racionálisan működött. Én azt hiszem, hogy képzőművészeti alkotásoktól félni egy politikai hatalomnak az eléggé különös és eléggé nevetséges, és mégis ez történt.

Én mindezt a kívülállásom folytán nem ismerem eléggé, de csakugyan volt egy mulatságos felhangja, hogy van 15 festő, aki nem a festészettel, hanem a nyilatkozataival, és a vélt vagy valódi keménységével ellenáll a rendszernek. Tehát van 15 ember, akinek az ellenfele valamilyen politikai vagy központi bizottság, egy másik tizenöt ember, és ezek halálosan komolyan veszik egymást.
De csak ezek veszik egymást komolyan, ezek félnek komolyan, és számítanak egymásra; és az égvilágon ezt senki nem tudja, se nem törődik vele. És semmi meg nem változik ettől. Lehet hogy cinikus vagyok.

Na igen, de hát az egyik oldalon a 15 mögött ott volt a teljes állampárti apparátus. Szóval azért azt hiszem, hogy itt mégis csak volt következménye egyik oldal számára ennek a dolognak.

Ebben én nem vagyok olyan biztos. Na, én egyszer állítottam ki az ellenállókkal, nagy muri volt a Balatonboglári Kápolnatárlat, éjjel jött négy dzsip és be akarták törni a kápolna ajtaját, valami negyvenen aludtunk a földön. Ha az én kiállításaimat betiltották volna, gondolom, sikeresebbnek éltem volna meg magam, és az egésznek tulajdonképpen ez volt a lényege is számukra. Hát bocsássanak meg, semmivel nem jártak rosszabbul, mint azok a festők, akiket megnéztek háromszázan, és csak úgy simán voltak érdektelenek. Vagy inkább így mondom, egy szűk kör érdeklődésére számot tartóak. Húsz év távlatából a minőséget végignézve, sokkal inkább kultúrpolitikai, volt, mint valódi művészeti történet. Én azt hiszem, hogy ezeknek a műveknek a legnagyobb része már elsüllyedt.

Én a klasszikus avantgárd módján festettem akkor, tehát a korosztályomtól már akkor is egy generációval öregebb festést csináltam, és ma is teljesen korszerűtlen, amit csinálok. Én számukra nem voltam érdekes. Ha engem meghívtak volna, kiállítottam volna velük, de nem hívtak meg. Ők mindenféle számomra idegen dolgokkal foglalkoztak, ami akkor korszerű volt, és ma is azzal foglalkozik sok festő, ami korszerű, egy-két éves szinten. Ehhez nem volt érdeklődésem, sem tehetségem. Tehát automatikusan kizáródtam egy ilyen fajta csapatból.

Az előbb azt mondta, hogy más csapatban sem volt, vagy más csoporthoz sem csatlakozott. De hát mindig voltak néhányan, akikkel azért nagyon együtt volt. És most nemcsak az azóta is nagyon jó barátjára, Szűcs Miklósra gondolok, hanem mindig voltak azért néhányan maga körül, akik hasonlóképpen gondolkodtak, ha nem is hasonló képeket festettek.

Nagyon kevés pár ember, aki most így hirtelen nem…

Volt egy pár ember viszont, akiket hallatlanul tisztelt. És mesterének tekintett. És nem is biztos, hogy igazán mesterei voltak, mert Bálint Endre az csakugyan a mesterének nevezhető, de Vaszkó Erzsébet, aki mindig újra és újra megjelenik itt a naplója lapjain, ő, azt hiszem igazán nem nevezhető mesterének.

Hogy mit nevezünk ennek, tanítóim voltak, és ez időarányos. A Vaszkó Erzsébettel, úgy emlékszem, háromszor vagy ötször beszélgettem, de ez nem idő kérdése. Ami az ő csodája, az egy pár beszélgetés alatt kiderült. Pilinszkyvel véletlenül soha nem találkoztam, de van az a halál előtti nagy interjú…

Nem találkozott vele?

Nem, pechemre. Beírtam egy katalógusomba, hogy nagyokat fogunk sétálni vele majd odafönn, de egy barátom kihúzatta a szövegből, hogy honnan tudod, hogy Pilinszky is akar veled sétálni.

Mármint a mennyben?

Persze. És hogy megint valami pimasz önbizalom-túltengés. Van tőle egy nagyinterjú a barátságról, zenéről, abból halálosan sokat tanultam, sőt megszereztem a rádiótól a szövegét, és legalább ötvenszer meghallgattam, még ma is tanulom a gondolatait. Mindenki mindent mástól tanul. Én alig találtam ki életemben valamit, a keretépítés terén van egypár saját találmányom.

Szűts Miklós, aki egyébként a kiállítási katalógusainak nagyobbik részét írta, meg aki rendszerint meg szokta nyitni a kiállításait, övele már együtt járt főiskolára is, vagy ez egy későbbi barátság, vagy valamiféle művészeti rokonság, ami így összehozta magukat:

Nem, későbbi. A Zebegényi Nyári Képzőművészeti Iskolára hívtak meg, egy pár évig ott tanítottam, ott ismerkedtem meg Miklóssal, és elég hamar kiderült, hogy ő is festő, bár inkább akkor még grafikus volt. Én csak azt tudom, hogy engem elbűvölt az intellektuális apparátusa, ahogy tudja szeretni az embereket, ahogy szereti és érti a szakmáját, úgyhogy tizenvalahány éve beszélgetünk, és nem tudjuk abbahagyni…

Ahogyan hallom, elválaszthatatlanok, és gyakorlatilag minden dolgukat megbeszélik.

Mindent talán nem, és nem is kell az együttléthez most már feltétlenül sok beszéd, sőt sok együttlét sem, de valóban a szellemi eredményeinket és gondolatainkat az évek és évtizedek folyamán annyira összecsiszoltuk, annyira könnyebb ketten gondolkodni, ez nagyon hasznos volt nekem. Tizenvalahány éve együtt járunk alkotóházba, akkor egy hónapot egy szomszédos műteremben együtt dolgozunk, és esténként a sárga földig lebeszélgetjük magunkat. Háromnegyed tizenegyig, akkor nekem villanyoltási időm van. Van egy-két ilyen jó barátom még, de Miklóssal szakmai életünkben annyira segítjük egymást, hogy ez Istennek egy nagy ajándéka.

Az előbb, amikor nem volt bekapcsolva a magnetofon, akkor azt mondta, hogy tőle tanulta az embereket szeretni.

Tanulom tőle. Tehetségtelenebb vagyok sokkal a szeretetre, mint ő. Belőle árad, és nem csak ösztönös, hanem tudatos is, hajlandó dolgozni is érte. És legalábbis ezt szeretném és igyekszem tőle megtanulni. Isten egymáson keresztül szól hozzánk, a jót csakugyan egymástól tanuljuk.

Megint a naplójából idézek. Ez egy kérdőív, amit beletett a naplójába. Egy kérdésre, hogy mit érez művészete céljának, azt válaszolta, nincs művészetemnek célja, nálam egyszerűen életmód. Azért festek, mert úgy látom életemet leghasznosabban eltöltöttnek, valamint minden egyebet még sokkal kevésbé szeretek csinálni. Ezt komolyan mondja, hogy nincs semmilyen célja?

Ebben van affektálás is persze, ebben a mondatban, de persze hogy nincs célja, a mondatnak a közepe hibás, hogy életemet így látom a leghasznosabban… Nem igaz. Ezt szeretem egész egyszerűen, ezt.

Lehet, hogy úgy lehetne fogalmazni, hogy legkevésbé haszontalannak így tartja az életét?

Ez szellemes. Az eredendő rezignációimat és melankóliámat, ezeknek az árkait leginkább a festés tölti be.

Akkor munkaterápia, akár azt is mondhatjuk?

Igen. No, ez jó. Én úgy mondtam, hogy a napi inzulinom. Nem jó dolog minden nap az embernek magát megszúrni injekciós tűvel, de hasznos.

És az soha nem fordul elő, hogy lemond erről a napi inzulinról?

Zoknit is kell vásárolni… Elvben naponta dolgozom, elvben, mert az élet bonyolultabb.

A hetedik napon megpihen, az Úr napját megszenteli?

Az Úr napján kirándulunk a családdal. Évekig az imaközösségünkkel együtt csináltuk ezt, de most már a nagylányom dezertál, a kisfiam is időnként már másokkal, úgyhogy lassan egymásra találunk, kettesben a feleségemmel…

Az előbb beszélt arról is, hogy a tiltott kategóriába soha nem tartozott. Mégis, annak ellenére volt egy nagy botrány, 1978 azt hiszem, decemberében volt egy Stúdió-kiállítás, és ott valamiféle botránykővé vált a maga műve. Ennek mi volt a története?

Egy nagy, szép játék volt, a Fiatal Művészek Stúdiója húszéves jubileumi kiállítása, kiemelt program, úgyhogy nem Ernst múzeum, hanem Nemzeti Galéria. Rám bízták a kiállítás megszervezését, hogy úgyis voltam belsőépítész is. Hát kitaláltam, hogy nem mindenkitől egy vagy több kép, amit zsűriznek, hanem mindenkinek egy önálló, pici kiállítás területet, három oldalról paravánokkal határolva egy box, ahova azt tesz, amit akar, és nem zsűrizzük. Ebből aztán érdekes helyzetek, rájöttek, hogy itt

egy kamarakiállítást lehet csinálni, aki eddig kirakott két grafikát, most kitette a grafikus szerszámait, hogy én ezzel dolgozom.
A történet leágazása, hogy emiatt mégiscsak zsűrik, egészen a miniszterhelyettesig, megijedt az apparátus. De a paravánokat már megterveztettem, és rendeltem brigádot, akik ezt megépítik, annyira előre haladt minden, hogy letiltani nem lehetett. Magát a Fiatal Művészek Stúdióját letiltani úgysem lehetett. Az utolsó előtti napi bejáráson a miniszterhelyettes – ott voltam –, hogy „Elvtársak, én a művészethez nem értek, a politikához értek, ezt az öt munkát vegyék le." Ez volt a botrány. Az én munkámat is letiltotta, engem Vészits igazgató aztán kiemelt.
Az én munkám egy móka volt. Feküdt otthon kiselejtezett képeimből egy halom, szovjet körfűrészemmel 15x15 centisre vágott farostlemez darabka...

Erre a célra van magának egy fűrészgépe, hogy föl tudja vágni?

Keretkészítéshez, és festőlemez vágáshoz. Tehát kitaláltam, hogy ezt a rengeteg festménydarabkát kirakom ezzel, hogy:

„Kedves h., P.Sz.J..., [öt ismert szignó]
valamint minden többi kritikus, és néző is!
ez itt vagy 20m^2 felfűrészelt
rossz képem. itt és most!
lehetőség nyílik, jobb, sőt
JÓ műveket összeállítani belőlük!
tessék megpróbálni!
baráti üdvözlettel: **VD.** *"*

Ez a paravánfalon arany keretben üveg alatt, alatta a kétméteres asztalon a nagykupac képdarabka. Ezen aztán eljátszottak, elnevetgéltek az emberek.

Hallatlan nagy szenzáció volt. Nem volt kritikus, aki ne szólalt volna meg pro vagy kontra ebben az ügyben. Felháborodástól elfúló hangú kritikák is megjelentek, de ennek mi lehetett az oka? Az ember eltöprengett, hogy egy ilyen játékon mi oka lehet bárkinek is felháborodni?

Volt kritikus, aki úgy értelmezte, hogy rajtuk bosszankodom. Publikáltam aztán, hogy nem jutott eszükbe, hogy én minden kritikusi segítség nélkül, önerőből minősítettem így a munkáimat.
Maga örült annak, hogy ilyen publicitása támadt hirtelen méltatlanul, vagy pedig elszomorodott, vagy felháborodott?

Tetszett a hétköznapi hiúságomnak és humorérzékemnek, szeretem is, ha foglalkoznak velem,
„mindegy, hogy jó vagy rossz, csak hosszú legyen."

2026.07. ZÁRÓJELBEN:
Történt ott még egy történet.
A Hivatal önvállveregetett, hogy a kiállításon nem lesz zsűri.
Volt. Voltak.
Legépeltem a névsort és fotón méteresre fölnagyítva kitettem.
Botrány. Valaki azonnal jelentette a Minisztériumnak.
Gyorsan jött az utasítás.
De közben a Hiradó stábja már fölvette.
Engem megdorgáltak, jutalmazásomat letiltották.
Az isztambuli csoportos kiállításból és utazásból kihúzták a nevemet.
Levelem az igazgatónak, hogy nono. Nem voltam tisztességtelen, és lenyomoztam, te sem voltál.
Mégis kiengedtek, busszal mentünk.
A Stúdió Vezetősége úgy tudott mellém állni, hogy körlevélben köszönet, és hogy a kiállított képemet (mert olyan is volt) megvette a Kiscelli Múzeum.
Vettem belőle egy kiszuperált rendőrségi kukkoló VW Bogarat.
Elég hamar összetörtem. De az már egy másik történet, joggal mentem át a piroson.
ZÁRÓJEL BEZÁRVA

Korábban hosszú éveken át festette a zsidó temetőket, és egy hatalmas magánarchívuma volt, Azt kérdezi egyszer magától a naplójában, hogy mire való egy magánarchívum 54 zsidó temetőről, ha egyszer sem kutató, sem fotós, sem zsidó nem vagyok. Tényleg, hogyan kezdett ezzel foglalkozni, a zsidó temetők miért érdekelték annyira?

Teljesen véletlenül. Néhány évig S. Nagy Kata barátom szociológiai kutatásában vettem részt fotósként. Három nap, nagy fekete autóval jártunk. Tizenkétezer parasztszoba fotó, ha jól emlékszem darabja egy forintért a Népművelési Intézetnek, a hetvenes évek közepén. Kifelé egy faluból, miután őt érdekelte, megnéztük a zsidó temetőket. Én pedig mivel az orrom előtt volt és szép volt, lefotóztam, minden további cél nélkül. Megszületett többezer felvétel. Ami katalogizálva nyolc évig feküdt használatlanul itthon, mikor először eszembe jutott ezekből egyet megfesteni.

Ez csak egy ilyen esztétikai jellegű vonzódás volt, vagy voltak ebben érzelmi motívumok is a zsidóság iránti érdeklődés, vagy rokonszenv, vagy ilyesmi?

Igen, nagyon sok jó barátom zsidó, de sokágú ez a szeretet, most már a temetőkre gondolva, ezek szakrálisa és esztétikája, együtt. Ezek gyönyörű szobrok. Csodálatosan szép temetőköveket fotóztam. Érint a belsőépítész koromból egy temető-enteriőr atmoszférája temetőnek. A térnek furcsa kis öblei, kis szobácskák, kis terek, szoboregyüttesek. Teremtés és pusztítás. Ott érint természetesen a halál gondolata, ami megint egy más szférája, és az egyedüllét.

1994

Ezek a temetők üresek, nem jár bennük ember. Kereszténynyi kultúrám szerint minden nap több zsidó zsoltárt imádkozom. Tehát ez a háttér is létezik. Van egy festészet-technikai háttere is, ezek a kövek sokféle komponálásra alkalmasak, hogyha kicsit fölülről nézem őket, madárperspektívából, akkor eltűnik a horizont, akkor az egy szabadon kezelhető, majdnem bárhogyan megkomponálható síkfelületté válik, tehát majdnem ott vagyok, ahol a nonfiguratív képeimnél. Műterembelsőimnél is nem ez volt a helyzet, de ilyenné formáltam.

Hogyan értette az előbb, hogy teremtés és pusztítás, mind a kettő nagyon fontos. A maga számára fontos a pusztítás is? És én ezt szándékosan naivan kérdezem, hiszen tudom, hogy rendszeresen megsemmisíti a rossznak tartott képeit, gyakran még olyanokat is, amelyeket más egyáltalán nem tartana rossznak, és megsemmisíti maga körül az egész környezetét, elajándékozza a könyveit, és ezt többször megcsinálta már élete során, és elajándékozza a különböző eszközeit, és mindent, ami magához tartozik. Igen, ahogyan én nézem, néhány biblia és egy pár kötet van összesen. Ez a tizenöt kötet ez a maga könyvtára. És egyszer, néhány évvel ezelőtt az életművét is szétajándékozta. Persze nem tudom, hogy ez itt a pusztítás kategóriájához tartozik-e. Beszéljünk először talán a pusztításról.

Hát a pusztítás az nem olyan nagyon érdekes, mert azt mindenki csinálja, csak nem beszél róla ennyit. Nem egy olyan igazán érdekes dolog, hogyha az ember két új lábost vesz, ésszerű két régit kidobni. Egészen egyszerűen.

Még akkor is, ha azokat nagyon szerette? Valami miatt nagyon tetszik neki?

Nem, akkor nem kell kidobni. Én kidobom, de másnak ezt nem javaslom. Akkor tartsa meg. Valóban érdemes ilyen értelemben is rendet tartani az életben, és én nem rendülök meg annyira, mikor hallom, hogy Szarajevó óvárosában régi épületet találat ért, bár szomorú, de tudom, hogy a kultúra épülésével a kultúra pusztulása együtt jár. Tehát nagyon nehéz úgy építeni, hogy ne rombolnánk. Éppen a napokban gondoltam erre, hogy az egyébként csodálatos bélapátfalvai templomot megépítették valamikor 1200 körül, de ahhoz a követ kibányászták a hegyből, és ez ugyan teljesen rendben van, de ma ugyanaz a hegy ötven vagy hatvan méterrel alacsonyabb már, mert azóta abból egy kő, illetve cementbánya lett. Nem teszek én egyenlőségjelet, illetve nem számítom ki az egyensúlyt, de tudnunk kell, ha valakinek egy szívességet teszünk, azt valahonnét elvesszük, azt az értéket, időt, energiát.
És ne áltassuk magunkat és ne hazudjunk. Kell tudni, és föl kell mérni, hogy amit leteszünk, ha én leteszek egy képet, ha én elmegyek sétálni, vagy megajándékozok valakit az időmmel vagy egy könyvvel, vagy fordítva, akkor valahonnét az energia, érték az valahonnét elkerül.

Azt mondta, ha valamit adunk, azt valahonnét el kell vennünk, de hát miért kell kiüresítenie magát időről időre, miért kell kirámolnia a műtermét és mindent, ami fontos.

Ez nagyon jó szó az elején, amit én még soha nem találtam meg, hogy munkaterápia. Nekem ez munkaeszköz. Az Istenhitem az biztos, és biztosan működik, de nem mindig elég a túléléshez. Nem ahhoz nem elég, hogy elkerüljem az öngyilkosságot, hanem ahhoz, hogy elegendő erőt adjon, hogy tovább fessek, nem mindig elég. De van, amikor önmagamon csak úgy tudok túllépni, hogyha lezárok valamit, amit nem tartok fontosnak. Tehát, hát igen, erre szokták azt a hasonlatot használni, hogy amikor kidobják a homokzsákot, vagy később a homokzsáknak vélt kenyeres zsákot a léggömbből. Tehát amikor a fölösleges vagy fölöslegesnek vélt terheket. Hát nekem egy fölöslegesnek vélt teher volt sok minden, a nagy könyvtár, amire nincs szükségem. Hazugság volt, nem olvastam én annyit, és így tovább. Ez egy munkaeszköz, nincs különösebb közösségi mondanivalója ennek a munkafolyamatnak, én ezt így tudom megoldani, hogy kiüresítem a szobámat, szembenézek a saját elviselhetetlen belső ürességemmel is, s ez a vákuum, ami tűrhetetlen a természetben, az megtölti önmagát. Ilyenkor szoktam egymás után hat-nyolc rossz képet csinálni, és aztán a kilencediktől már működik a dolog.

Sokszor volt, hogy öt-hat évig álltak a képek, és én szelektálom, átgondolom, sokat évekig festettem át, most is több évig készül sok képem, arról szó sincs, hogy azokat fölfűrészelném. Beúszik a rentabilitás fogalma. Egy idő után nem sikerült dolgokat nem ésszerű hordozni, hanem azt kell mondani, hogy tévedtem.

Hallottam egy történetet, hogy egyszer visszakérte a Nemzeti Galériától egy képét, azzal az ürüggyel, hogy tovább szeretné festeni, és fölajánl helyette két másikat, vagy bármi mást, és amikor visszakapta nagy nehezen, hosszú hercehurca után, akkor azonnal, még ott a Galéria épületében összetörte.

Hát ez persze, de az azonnali összetörés csak a játék volt, meg hogy fölhívjam magamra a figyelmet, meg hogy fölháborodjanak, és tényleg föl is háborodtak, egyetlen komoly alapja volt, hogy már nehogy azt higgyék, hogy én ezt valamilyen hátsó üzleti szándékkal kértem vissza, és a képpel valami további terveim vannak. Ez a kép nem volt elég jó.

Ahhoz, hogy a Nemzeti Galériában legyen? Egyáltalán, hogy létezzen?

Ahhoz, hogy létezzen, mert ha csak egy B kategóriás, akkor megtartottam volna, és mondjuk, egy barátomnak odaadom, mert szétválasztom magamban, hogy ami múzeumi minőség, és ami nem az. Mai eszemmel talán tovább lehetett volna festeni, de hát ilyen kis örömökre szükségem van.

1994

Honnan tudja, hogy mindig igaza van? Nem fordulhat-e elő, hogy nincs igaza, hogy az a kép, amit megsemmisít, az a fő műve, az a legfontosabb műve, az egy hallatlanul nagyszerű mű? Vagy ha nem is nagyszerű, de jó kép.

Tévedhetek. Erre sok választ lehetne adni, de azt hiszem, az unalmas. Egy kép készítése közben kétezer döntést hozok, rettenetesen egyedül. A kétezeregyedik döntést, az utolsót miért ne hozhatnám meg.

Hát mi van akkor, ha nincs igaza?

Semmi. Akkor tévedtem. A másik az, hogy minden látszat ellenére a képminőség rendkívül objektív. Ha az ember öt igazán jó szakembert meghív, körülbelül ugyanazt fogják mondani.

Mi lenne akkor, ha ezek a képek megmaradnának, az miért lenne olyan borzasztó?

Sok súly, sok teher, környezetszennyezés.

Komolyan mondja?

Hát mire jó egy rossz kép? Disznóól ajtót lehet belőle csinálni.

Rengeteg rossz kép van mindenfelé, mindenféle falakon.

Ez nem indokolja, hogy több legyen.

Nem tudja, hogy miről beszél a képe?

Erről nem nagyon tudok okos dolgokat mondani, a kép annyifélét mond, és hogy mit mond, ez egy olyan dolog, ami nem rám tartozik.

Akkor mégis honnan veszi magának a bátorságot, hogy ha nem ismeri, nem tudja, miről szól a kép, vagy mit mond, hogy megsemmisítse ezt a képet?

Ez egy jó kelepce, ez a kérdés, és majdnem igaza is van, de ha egyszer a minősége alapján döntök úgy, azt meg tudom ítélni, és az más kérdés, mint hogy az a kép Isten melyik dolgáról beszél. Ha az Isten dolgáról rosszul beszél, mint egy giccs szentkép, az istenkáromlás, el kell tépni.

1994.04. // C.4483 // **Paul Hargittai kiállításmegnyitójára**
elhangzik: **Vasarely-múzeum ,** *Budapest, 1995. május 4.*

A megnyitó előtt egy magánközlemény. Az általam fogalmazott és aláírt invitálólevél első mondta így hangzik: „Idegenbeszakadt hazánkfiaival Dunát lehet rekeszteni." Ezen a mondaton többen megbántódtak. Sajnálom. A szúrás természetesen nem az idegenbeszakadt hazánkfiainak volt szánva. Hogy kinek bűne, vagy érdeme, hogy elment tőlünk, kinek volt ez önző és kinek kényszerű lépése, azt ki-ki maga dönti el Isten és a lelkiismerete előtt. A fricska a friss kultúrpolitikánknak szól, mert egy divathullámot meglovagolva újabban nagyon sok gyenge dolgot is rátukmál a magyar publikumra.

Hölgyeim és Uraim!

Farkas István, nagyhírű festőnk fia, Paolo Farkas meghívására volt szerencsém 1992-ben egy hetet Párizsban eltölteni, újrajárni a lehetséges összes múzeumokat. Paolo Dél-Franciaországban élvén, egy Párizsban élő barátja gondjaira bízott. Így kerültem megérkezésem estéjén egy diszkrét, ragyogóan tiszta lakóház ötödik emeletére, egy textiltervező stúdióba. Mosolygószemű, elegáns magyar úr fogadott, elegáns irodában. Hibátlan magyar kiejtéssel beszélt, hellyel kínált, aztán, már ahogy az ilyenkor lenni szokott, néhány semleges, barátságos mondat, laza testtartással egy fotel mélyén. A szomszéd szobában egy távolkeleti fiatal nő hajolt egy megvilágított fehér tervezőasztal fölé. Csevegés közben szemem a szemközti falra tévedt, s ebben a pillanatban a laza figyelem egyszerre feszült figyelemre váltott. Megláttam egy olajképet, egy NAGYON JÓ olajképet. Kiderült, vendéglátóm munkája. Az előszobában másik, IGAZI kép. Hirtelen lett miről beszélgetnünk. Bíztattam, állítana ki otthon, Magyarországon. És fontos lenne, ha legalább néhány képe hazakerülne, leginkább múzeumokba, be- vagy inkább visszaoltandó a magyar kultúrába. Aztán meghívott vacsorázni. Ezt a kemény feladatot, hogy nekem másfél órát étkezéssel kelljen foglalkoznom, a kedvéért vállaltam. Pillanatnyi zavar csak akkor támadt, mikor valami hatalmas derékszögű, piros húsról utólag kiderült, hogy előételnek hívják. Nem vagyok fölhatalmazva, hogy az akkor Hargittai Pál életéről hallottakat itt közvetítsem, nem tudhatom, mi tartozik és mi nem sérthetetlen magánszférájába. Annyi bizonyosan publikus, hogy 47-ben maradt kint Rómában, később New Yorkban élt, most pedig Párizsban. Textiltervezőként vált világhírűvé, de képei datálásából tudni lehet, a festést nem hagyta abba.

Találkozásunk után talán egy év múlva Hargittai Pál küldött nekem egy gyönyörűséges kis akvarellt ajándékba. Sokáig latolgattam, mivel a kép olyan minőségű, kötelességem lenne továbbajándékozni a Szépművészeti Múzeumnak.

De a birtoklásvágy nagy úr. Viszont én műtárgyat nem tartok. /Mármint másokét, úgy értem/. A konfliktust végül nagylányom oldotta meg, boldogan szobájába vitte. Ott van ma is, egyetlen képként a falon. Amin kicsit meg is vagyok sértődve.

Ennyi. Ennyi a TÖRTÉNET, ahogy Pilinszky mondja, ezek a TÉNYEK.

És most befejezésül hadd következzék, ami a tényeken túl van, a VALÓDI történet, ünnepünk második fejezeteként.

A Császár vágyakozni kezdett, hogy láthassa a Csia-ling folyónál fekvő tájat és elküldte Wu Tao-Tzut, hogy fesse le. Wu hazatért majd bement a palota egyik csarnokába és száz mérföldnyi országot festett. Az uralkodó csodálattal nézte a művet. Wu a kép egyik részletére mutatott, s azt mondta:

- Látja Fenséged ezt a barlangtemplomot a hegy lábánál? Szellem lakik benne. Tapsolt, és a barlang szája hirtelen kinyílt.

- A barlang belseje mérhetetlenül szép - folytatta a mester - Hadd mutassam meg az odavezető utat: tekintse meg Felséged a csodákat, melyeket magában rejt.

Belépett, és még egyszer visszafordult, hogy intsen urának. De ebben a pillanatban bezárult a kapu, és mielőtt az elámult uralkodó beléphetett volna, eltűnt a táj, a fal pedig fehér volt, mint mielőtt a mester ecsetje érintette volna. Wu Tao-Tzut soha többé nem látták.

A mi történetünk annyival szerencsésebb, hogy e falak nem üresek. És Wu Tao-Tze mester pedig itt áll közöttünk. De azért, sandítva a barlang kapujára, kérem óvatosan tapsolni.
A kiállítást megnyitom.

1994.05. // C.04239 // **Derkovits ösztöndíj-kiáll., kérdeztek Szombathelyi Képtár** / jelentkezés a Derkovits-ösztöndíjasok kiállítására beadandó mű: *„Műterem asztalkával”* olaj, farost, 100 x 100 cm, 1989 a Szombathelyi Képtár tulajdona

Válaszok kérdéseikre:

a/ „mit jelent Derkovits nekem?”

180 kilométerről utaztunk föl a gyűjteményes Derkovits-kiállítás megnyitására Szüts Miklós barátommal, majd délután vissza, az alkotóházba. Sírnivaló: a Nemzeti Galériában rajtunk kívül három szakmabeli volt jelen.

b/ „a Derkovits-ösztöndíj jelenősége nálam”

Azóta élek és élek meg a festészetből. Elindított. Hála a Magyar Népköztársaság akkori kulturális apparátusának. Azóta sikerült: se illusztrálás, se grafikázás, se murális- vagy egyéb megbízás, még csak tanítás se, semmi, csak a magam munkája.

c/ „egy történet”

Anekdota lenne Aczél Györggyel kapcsolatban, de ő már Isten ítélőszéke előtt áll. Sohasem haragudtam rá.

1995

1995.02. // C.04439
STÚDIÓ ’95 /TV1. Talentum - Érdi Sándor

/helyszín: **Eve Art Galéria.** *A beszélgetés közben festményeket és műtermem saját régi fotóit is mutatják/*

előzetesként kiemelve:
...Hogyha fontos információra van szükségem, sürgősen, akkor nem a rádiót kapcsolom be, hanem a lemezjátszómat...

...a színész játszik, a festő fest, és ez valószínűleg így is van rendjén. Váli Dezső tucatnyi képe a Király utcai Eve Art galériában látható. E télvégi alkonyon ebben a minigalériában találkoztunk, hogy eltűnődjünk: mi dolga a művésznek ebben a kusza, érthetetlen és tán megértésre és megismerésre nem is nagyon érdemes világban. A képeken ismét a műterem. Csupaszon, kopáran, gyönyörűen. Mesélj egy kicsit ezekről a képekről, kérlek!

A műtermem. Nyolcadik éve csinálom. Már mindenki nagyon unja. Nem tudok én erről semmi okosat mondani. Még mindig itt vagyok. Még mindig ezt festem.

Azt szokták mondani, hogy az ember sejtjei hét évenként kicserélődnek. Gyakorlatilag, amikor elkezdted, – nyolc éve volt – és ma már egyetlen sejted sem ugyanaz, csak ez a téma. Mi köt hozzá?

Nem tudom. Találtam egy szerkezetet, egy látványt, egy pár színt, és még mindig érdekel.

1995

Ezeket a képeket festhette volna valaki, akit börtönbe zártak. Vagy legalábbis valami fajta furcsa cellába. Méghozzá egy kopár, egy üres cellába, amiben csak a legszükségesebb bútorok vannak.

Mondják. Annyian mondják, hogy még lehet, hogy valami igazság is van benne. Ebből én annyit tudok – és ez nagyon kevés – hogy például a puritán, a szerzetesei élethez mindig vonzódtam, úgy mint egy kisgyerek a puskához és ez a hajlamom kivetül. Ezt próbálom a hétköznapjaimban is megvalósítani. A kevéssel megvalósítás mindig érdekelt. Szóval a sokkal, a többel alig tudok valamit kezdeni. De egy barát, egy tekintet, egy könyv egy nyárra, ezt értem.

Mondd, van ebben valami az agnoszticizmusból? A világ kuszasága, átláthatatlansága, átfoghatatlansága az ami riaszt, vagy ami erre a furcsa bezárkózásra késztet?

Nem, azt hiszem, hogy Isten által rendezett a világ, és ezt elfogadom. De én nagyon kevés információt tudok befogadni. Nem tud a feleségem velem moziba menni, mert kijövök félidő után, túl sok mindent láttam, az nekem elég egy hétre, borzasztó. Úgyhogy sose tudom meg, hogy megölték-e vagy nem.

Az nem is biztos, hogy baj. Az érdekelne, hogy végül is itt köröttünk alapvetően megváltozott a világ ez alatt a – mondjuk – nyolc év alatt…

…én erről nem tudok…

… mióta ezt a sorozatot fested… Nem? Hát itt sokféle érdekes politikai esemény történt. Elmúlt egy társadalmi rendszer. Aztán jött egy másik, választások voltak…

…festéket lehet kapni…

Csak ez érdekel?

Majdnem.

Lehet így igazán élni? Vagy csak így lehet igazán élni?

Hogy tisztességtelen-e ez, ezt kérdezed.

Nem. Csak lehetséges-e? Én például valószínűleg furán érezném magam, ha nem lennék azonnal informálva a világ összes – hát lehet, hogy nem is olyan – fontos dolgáról…

Nézd, én egyszer pimaszul azt mondtam, hogy ha fontos információra van szükségem, sürgősen, akkor nem a rádiót kapcsolom be, hanem a lemezjátszómat.

És én ezt körülbelül így is élem. Nem vagyok erre büszke. Az is egy része az életnek, és örüljön, aki annak örül. Rembrandt jobb festő, mint én, de én vele vitázom, nekem ő az aktuális probléma. Vagy most az Arany János bácsi, aki papírgalacsinokat fricskált a Tudományos Akadémián, mert unta a beszédeket, és a Jókaival fricskáztak egymásnak papírgalacsinokat. Ő bökverseket, Jókai pedig karikatúrákat pöcköl vissza. Nagyszerű.

Az ember persze némi felületességgel azt gondolná, hogyha az embert nem zárják be egy ilyen szűk térbe, hanem önként vállalja ezt a szűk teret, akkor e mögött azért működik valami fajta megvetése mindannak, ami kívül marad eszen a szűk téren. Igaz ez?

Ez sokáig igaz volt. Most már eljutottam oda, hogy tudom, hogy vízmester vagy a kabinos ugyanolyan fontos ember mint én – bocsánat.

Ismét a Lukácsból való példa… és mondd, történetesen, ha reggel nyolc után hazamész, és nem haza mennél, és találkoznál mondjuk villamoskalauzzal, bolti eladóval… nem érdekel, hogy róluk is megbizonyosodj, hogy ugyanolyan fontos emberek, érdekes emberek, mint… a kabinos..?!

Nem, nem. Én este fél tizenegyig dolgozom. Az nem pontosan és nem csak azt jelenti, hogy festek, de a munkámmal vagyok elfoglalva… tökéletesen elfoglal.

Mondd, azért megakadt-e a műtermeden kívül valami máson is a szemed? Szóval mondjuk, ha egyszer már nem a műtermedet festenéd?!

Már nagyon szeretném nem a műtermemet festeni, és egyenlőre a kisfiam ötleténél tartunk, aki azt mondta: „Apu, hogyha annyira mondják már, hogy hagyd abba a műterem festését, hát akkor ezentúl fessed az én szobámat!" Ezen még nem látok túl. Ha találnék új témát, el fogom kezdeni, mert félek, hogy romlanak a képeim. Tehát ismétlem magam, unalmasak, gyengék…évek óta félek ettől. Hál' Istennek még nem annyira, mérhetően gyengék, hogy feltétlen és robbanásszerűen abba kellene hagyni. Vagy legalábbis én így látom.

Én nem akarlak rábeszélni, hogy hagyd abba…/nevet/

Sokan beszélnek rá, és lehet, hogy igazuk van..

Pusztán azt firtatom, hogy valami motoszkál ott… és mondd, voltál már a kisfiad szobájában, úgy igazán körülnézni?

Hogy voltam-e a… kérdés jó. Kevesebbet pingpongozom vele, mint szeretné, pedig ott van a pingpongasztal. A kérdés jó. Lelkiismeret furdalás: van, a világgal szem-

ben. Ezt húsz éves koromban már tudtam, és akkor ezt úgy fogalmaztam nagyon pimaszul, hogy a beteg nagymamámat látogassam-e meg, amikor evvel jót teszek neki, vagy fessek-e, amikor a világgal teszek jót?! Persze válasz nincsen. Természetesen alkalmanként kell kitalálni.

És te mit választottál?

Hun ezt, hun azt, hála Istennek. Hun ezt, hun azt, igen. De tudtam, hogy van választás. Azt hiszem elég kevés az ember játéktere, a tehetsége és a tehetségtelenségei annyira meghatározzák. Azért a kevés választ vagyunk felelősek.

1995. 03. // C.04445

2000-EST BESZÉLGETÉS, **Merlin színház**

Kérdez: **Margócsy István**

– Ha elmész művésztelepre…

– Évente egy hónapot töltök evvel. Ott nincs telefonálgatás, nincs mateklecke, javítandó konnektor, vendég, élet, hejehuja, semmi sincs, csak munka, napi negyven órában. Szüts Miklós barátom a szomszéd műteremben. Ha karikás szemmel áttántorgok hozzá, hogy mégiscsak építésznek kellett volna mennem, nem tudom ezt a kurva képet megoldani, irgalmasan megvigasztal.

– Festményeid témaválasztása mitől függ?

– Evvel a feladattal nyolc éve kellett utoljára szembenéznem. Akkor egy fotómat rajzoltam le. Azóta fejből rajzolom a székeket, padlókat. Anyácskám nagyon türelmes velem, de már ő is mondja, hagyjam abba a műterem-ábrázolást, váltsak témát. A Lukács úszómestere is ezt mondja, alig merek a szeme elé kerülni.

– Hogy évekig kerülgeted ugyanazt a témát… mi az oka?

– Belém vagyok gabalyodva; nem tudom.

A lehetséges válaszok:

1. szellemi renyheségem (erre gyanakszom leginkább),
2. szűk horizontom,
3. mert mindegy,
4. mert így jó,
5. irigylem Morandit.

– Öndokumentációd igénye és munkája, kényszere…

– Miklós szerint egyszerűen: munkakerülés. Ámbár inkább játék. Úgy gondolom, papírhajómat akkor engedhetem útjára bele a patakba, vagyis munkám akkor van befejezve, a kultúrába belefonva, ha a kép dokumentálva van. Ha a címe és opuszszáma által zökkenőmentesen kezelhető, fotója által felidézhető. Étteremben ülni unok, emberek közé alig megyek, tévét nem nézek, a tavaszra nem figyelek, színházba nem járok. Szeretem a szép hosszú táblázatokat, ez a szórakozásom…

– Naplóírásod… a verbalitásod viszonya a vizualitásodhoz…

– Bocsánat, nem vagyok vizuális típus. Még a szép és ráadásul szőke nőknek harmadszor is bemutatkozom. Van is baj.

A verbalitásom. A négyezer oldal naplóm, gépelve… Nézd, melankolikusnak születtem. Már gyerekkoromban fölmerült a kérdés, miért élek. Leírtam, újra meg újra megfogalmaztam ugyanazt. Így próbáltam értelmezni világomat. Hozzáadva mindig egy kiló dicsekvést. (Mondd, egy 53 éves ember miért dicsekszik folyton?! Önigazolás? Kisebbségi érzés?)

A naplóm, tovább. A komputeremben a levelezésem dossziéja a legvastagabb. Szakmai munkám egy része postán bonyolódik. Egy festésnaphoz, tetszik, vagy nem tetszik, négy nap háttérmunka tartozik. Nincs műteremszolgám, mint Mednyánszkynak…

Magánlevelezésem pedig: egy Franciaországban élő barátnőmnek havonta leírom a világot. Három példányban, egyet ő, egyet a Tudományos Akadémia Kézirattára kap… Tán hét irattartó dobozom van már ott… a harmadik példány pedig otthon gyűlik… de minek. Hinni a fölöslegesben. A szent fölöslegben. Ami a kultúra.

– Ha egy megyeházból elkallódott képed fölkutatása ügyében levelezel, az minek számít?

– Közügynek.

– Miért s hogyan a végtelenített (ismétlődő) kérdésfeltevések? Változik-e, mélyül-e?

1995

– Egyetlen kérdés van, nyilvánvalóan. Hogy mi a fenének élek. Evvel birkózom nyolcéves korom óta. Akkor azt mondtam, egy élet kell majd hozzá, hogy megértsem. Isten utasítását ez ügyben (hogy Ő ezt jobban tudja, ezt csak hagyjam rá) elfogadom, de nem tudok mosolyogni. Még. Pedig az a legfontosabb dolog a világon. Pilinszky is túl volt az ötvenen, mikor még mindig csak ott tartott: „eljuthatunk a derűig". Hogy a kérdésföltevés mélyül-e? Mitől mélyülne? Minden napom értelmét meg kell fabrikálni. Nem számolok vele, terveim nincsenek. Fegyelmezetlenség, valószínűleg.

– Ugyanez a kérdés a festészetedben: miért a sorozatfestés? A darabok együtt vagy külön élnek, erősítik-e egymást?

– Nem festek sorozatokat. (Egy képen belül kell elmondani az egész világot.) A témám azonos, évek óta. Testvérképek csakugyan értelmezhetik, segíthetik egymást.

– Nem ellentmondás-e a tárgyalkotás és a tárgyak meg-nem- őrzése?

– Dehogynem. Tudom. A tárgyakat imádom, a franciakulcsot és a színváltós, térképolvasós, morzegombos terepszínű katonai zseblámpát. Két éve találtunk egyet fiammal, kirándulás közben, a hóban. Építem, javítom és átalakítom tárgyaimat, de ami nem nélkülözhetetlen, kíméletlenül kiszórom az életemből, beleértve azt az elemlámpát is. Nem mentenek meg a haláltól. A könyvtáramat is mindig szétajándékozom. Most 380 ezer forintot adtak egy képemért: ebből magamnak vettem egy Arany összest, Babits összest, Oravecz majdnem összest, Rakovszky válogatottat, Ady összest. Most kezdek bele, beléjük, tán még nem késő. Hogy félretájékoztatás ne essék egyébként: műtermemből, követve a szokásokat, tehát féláron, 150 ezerért árulom közepes méretű képeimet.

– A darabokból újra összeállítható (feldarabolt) kép hajdani ötlete: mű volt-e, vagy gesztus, kihívás?

– Nem kihívás, nincs kit kihívni, ugyanis ők nincsenek bent, én meg kint. Nem haragszom a világra. Arra nekem nincs időm. Meg nem is az én dolgom. A kérdés első fele pedig félreértésen alapul, soha nem állítottam össze képet utólag, szétfűrészelt darabokból. Olajképkor nem vagyok játékos.

– Miért nem engeded ki az országból a képeidet? Köztudomású, hogy ez a tiltás minden képed hátára rá van bélyegezve…

– …közgyűjteményt kivéve. Hogy miért? Nézd, itt a Gellérthegy a város közepén. Itt a Váli utca a Körtérnél, ahol a 6-os fordul. Itt jár a 2-es villamos végig a Duna parton, itt a legendás 18-as villamos, és a valahai 81-es, ami a Zugligetbe járt ki. Fölötte a Harangvölgy. Itt van Arany János sok-sok kézirata az Akadémián. Képeim itt érzik jól magukat.

Hogy külföldön megmérettessék? Minek mérni, ez nem tojásbrikett. Használni kell.

– Hol, milyen körülmények között tárolnád legszívesebben a magad képeit?

– Nem feltételes mód, hanem kijelentő, múlt időben. Elintézve. Néhány száz pesti polgár vállalta, meg harminc múzeum. Egy kép négyféle módon szívódik föl a kultúrába: Lakásfalon, szűk közönség számára ugyan, de alaposan. Múzeumban, ott nem feltétlen látható, de a nemzet trezorja. Kiállításon, amikor pár hétre reflektorfénybe kerül, valami aktualitás kapcsán. És reprodukción, ahol mindig kéz közeli állapotban van. Mind a négyre szükség van. Az arányok helyes beállításával törődöm, már ami rajtam múlik.

– A magánnyal hogy jönnek össze a csoportos kiállítások, amiket szerveztél?

– Füst Milán mondja: lehet, hogy az életnek nincsen értelme, de a mészáros számlát ki kell fizetni. Ebédet, szerelmet, zoknit, fékpofát és osztályfőnöki figyelmeztetést másoktól kapok. Vannak barátok, kollégák. Vannak jó képek, nem csak az enyémek. Nem nekem jobb egy csoportos kiállítás, hanem a publikumnak. És a gondolatokat így, több oldalról körüljárva sokaknak könnyebb befogadni. Ezért szerveztem meg Győrben az állandó kiállításunkat is; tavaly ősszel. Kezdetkor Dávid Katával megkorrigáltattam az ötletemet, etikus-e a kultúra egy szegmensét így elkülöníteni. Azt mondta, kívánatos. Nincs értelme sok kis gyenge Magyar Nemzeti Galériát csinálni országszerte.

– Életszervezés: napirend, időbeosztás – mit miért?

– 5.23-kor lecsapom a vekkert, a budai ferences barátokkal együtt mondom a reggeli zsolozsmát. Onnét át a Lukácsba. Otthon Kata meleg reggelivel vár, asztalhoz ül velem. Aztán munka. Kettőtől négyig alszom, pizsamában. Ma már nemigen festek este, negyven év fölött az ihlet napszakhoz és keretmérethez igazodik. Háromnegyed tizenegykor oltok.

Vasárnap családi séta, nyáron nyaralunk, hogy lett hordozható szövegszerkesztőm, könnyebb feladat.

– Ima, egyedül és közösségben…?

– Imaidőm a reggel első munkaórája. Munkaórája, mert munka. Pár éve tanultam meg, hogy mindenért hálát lehet adni, hogy a vízcsap működik, hogy a családom éppen békén alszik, hogy tegnap pocsékul ment a festés. Napközbeni imáim leginkább rövid helyzetjelentő telefonálások, ahogy a rendőrök szólnak be akció közben a központba, jelentve és utasítást kérve. Esetleg erősítésért…

1995.03. // C.04470 // **Szüts Miklós kiállításán megnyitóbeszédem**
április 10., **Pécs,** Művészetek Háza kiállítóterme

Hölgyeim és Uraim.
Emlékezzünk.

Azon a napon, amelyen II. János Pál pápa a harangöntő üzemben megszemlélte azt a harangot, melyre Ézsaiás próféta szavait vésték, és melyet majd az ENSZ-nek fog ajándékozni,

– azon a napon, amelyen a Mészáros Lázár Gépesített Lövészdandár páncélozott szállító harcjárműve laktanyájába tartva az egésznapos esőzéstől a bukkanókkal teli dűlőúton megcsúszott majd fölborult, és M. I. főtörzsőrmester alászorulva szörnyethalt,

– azon a napon, amelyen a forintleértékelés után a kisbefektetők nagy tételben elkezdték a magyar bankokból valutakészleteiket kiváltani,

– azon a napon, amelyen Csecsenföldön az Argum melletti folyóparton heves harcok dúltak, mert az orosz csapatok a déli szárny áttörésével próbálkoztak,

– azon a napon, amelyen az Irakba behatolt török csapatok megölték a szeparatista Kurd Munkáspárt 200 gerillaharcosát,

– azon a napon, amelyen az alabamai Mobile Bay fölötti hídon több mint száz kocsi rohant egymásba a nagy köd miatt, egy ember meghalt, és 74 sérültet kellett kórházba szállítani,

– azon a napon, amelyen Sierra Leonéban a lázadók szabadon engedték a hét apácát, akit január végén raboltak el Kambiából,

– azon a napon, amelyen egy magyar fiatalember barátjával leereszkedve a Tennessee állambeli Real Well 48 méter mély barlangjába, a kürtőből való visszamászás közben kimerülve eszméletét vesztette, s mire a mentők a felszínre hozták, kihűlés következtében meghalt,

– azon a napon, amelyen kiszivárogtatták a hírt, hogy utolsó napjait éli a bajai Bács-hús, hogy a pécsi Möbiusz Részvénytársasággal egyesülését immár kész tényként lehet kezelni.

Ugyanazon a napon, vagyis 1995. március 21-én, kedd reggel Szüts Miklós budapesti illetőségű festőművész a Kecskemét-Műkerti, századfordulón épült alkotóházban 6.50-kor ágyából kikelvén s felöltözködvén 7.01-kor gépkocsival a városi uszodába hajtott. Harminc perces felváltva végzett mell-, hát- és gyorsúszás után 8.15- kor asztalhoz telepedve elfogyasztotta citromos teából, három lángosból, és a hozzá kistányéron odakészített két foghagymagerezdből álló reggelijét, majd tudomásul véve, de nem befolyásoltatva, vagyis mit sem törődve a pápai harangvizittel, a tisztheljettes halálával, a forintleértékelés sajnálatos következményeivel, az Argumenti harcokkal, a kurd szeparatisták lemészárlásával, az alabamai tömegkatasztrófával, az épségben hazatért apácákkal, a szerencsétlenül járt magyar barlangásszal, a bajai részvénytársaság fúziójával,
Szüts Miklós műtermébe tért, s néhány ceruzavázlat után festőállványa elé lépve gyors mozdulatokkal a fehér fölfeszített vászonra rajzolta tervezett festményének témáját; egy kockás terítőn elrendezett kávésbögrét, borosüveget, sótartót és a jobb alsó sarokban egy szeletelőkést. Délben, munkája befejeztével, a képen elhelyezte szignóját, majd ecsetjeit terpentinben megöblítve, és pamutrongyban tisztára dörzsölve, ebédelni tért. Étkezés után foteljében hátradőlve, új képét nézegetve elszívott egy cigarettát, majd lepihent.

A festményt a szakmai berkekben nagy föltűnést keltett 1996-os Vigadó-beli kiállításról egy jómódú mecseknádasdi szőnyegkereskedő vásárolta meg, magas áron, elmondása szerint menye számára, alku nélkül. Számlát nem kért.
A művész halála ötödik évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítását agg festőbarátja nyitotta meg, a kép ott főhelyen szerepelt. Az akkori nevén Közművelődésügyi és Kulturális Minisztérium rögtön levédette, de idáig mindössze kétszer kérte kölcsön, egyszer, a Frankfurti Biennáléra, egyszer később, az emlékezetes „A Múlt Század Festészetünk Tükrében" kiállításra, a Műcsarnok összes termeibe. Megemlítendő még egy sikertelen rablási kísérletet.
A kép későbbi sorsa kevésbé kalandos, a hagyatéki viták lezárása után az örökös a festményt telekvásárlási szándékára hivatkozva a Pécsi Modern Képtárnak ajánlotta föl. Végül a Városnak közadakozásból sikerült megvásárolni, s néhány Ferenczy Károly, Tölg-Molnár, valamint egy apró méretű Vojnich-képpel került közös falra, ez utóbbi egy igen élethűen kidolgozott derűs tóparti jelenetet ábrázolt.

2061-ben, egy szeles, hideg télvégi vasárnap délelőtt H. N. uránvárosi vegyészmérnőknő, és az egyébként ügyesen rajzolgató négy és fél éves kislánya betért az impozáns, nemrég új épületbe költözött Képtárba. Itt a Szüts-kép előtt a következő párbeszéd hangzott el:

– Nézd anyu, ez itt pont olyan, mint apu kávésbögréje, nem?
– Igen, Zsuzsókám, de ne nyúlj hozzá.
– Ugye, anyu, ez egy nagyon szép kép?

– Igen, ez egy nagyon szép kép. Veszünk is róla egy reprodukciót, és otthon megmutatjuk apunak, jó?!
– És mibe került ez a kép, anyu?
– Egy életbe, kislányom.

A kiállítást megnyitom.

1995.06. // C.04514 // **Strindberg Egyedül fülszövegterv**
az **Új Mandátum Kiadó** számára

Strindberg: Egy lélek fejlődése című naplójának utolsó, IX. kötetét tartod most kezedben, kedves Olvasó. Amikor a szegény öreg, nőgyűlölő író, kigyógyulva üldözési- és egyéb mániáiból, –túl harmadik, boldogtalan házasságán–, 1899-ben, sok év után visszatér Stockholmba, már életét lezárni készül. Öreg, mert öregnek érzi magát, ötven évesen. /Még 13 évet él./ Hátramaradtak már a nagy csatározások. Csak egy szerény albérleti szobát bérel, „bár lenne pénzem saját ágyban halni meg." Először keresi a társaságot: néhány kávéházi óra, a hajdani barátokkal. De ezek a találkozások hamarosan elmaradnak. Egyedül él. Délelőtt ír, írja drámáit, délután olvas, sétál a külvárosi utcácskákban, gyerekkora helyszínei. Emlékezik. Kezdi megbánni bűneit. Kezdi megszeretni az elesetteket és a sikerteleneket.

Mint esti utcára kiszüremlő halk zongoraszó, olyan ez a könyv. Egy barátom, egyik első mesterem adta kezembe, húszévesen. A belső békére tanított, de ebből a könyvből tanultam meg sétálni is. Talán megöregedni is. Hiszem, hogy a békét belül kereső embernek mindenkori ajándék ez az írás, akár a Korintusi levelek, Lao Ce, vagy Epiktétosz. Egy megbölcsült ember tűnődése munkáról, pihenésről, barátságról, csendről.

1995.06. // C.04522 // mi vagyunk a **FIORETTI**

A **Bp.-Országúti Ferences Egyházközség** , 95. szept. körlevele (értesítője) számára.
Megjelent, 95. szeptember

Az Országúti Ferencesekhez tartozó Tamás atya indította el imaközösségünket 10 éve, mielőtt elment Ausztráliába. Azóta szerda estéinket együtt töltjük, egy lakásban. Tizenöten vagyunk, a leánykák ma már anyukák. (Imáink közben több, igen fiatal Fioretti-tag mászkál négykézláb az asztal alatt.) Választott feladatunk (munkánk) a közbenjárás. Egyebek mellett három szerzetesrendért. Nekik sem többet, jobbat, szebbet kérünk, hanem, hogy a Ő akarata teljesedjék, náluk is. Evvel telik az első óra. (Minden órának más, állandó vezetője van.) Szabadon fogalmazott imákat mondunk, olykor egy-egy szeretett litániát. A második óra a megosztás- (beszélgetés), erre az időre elfújjuk az asztali gyertyát. Olvasmányokról beszámoló, élmények és kalandok Isten dolgaiban. Bibliai fejezetek megbeszélése. Nem bölcselkedünk és nem teológizálunk, arra nem is lennénk alkalmasak. A igazi kérdés mindig ez: hogyan javítod meg életed a most olvasottak tükrében? A harmadik óra a dicsőítő imáé, leggyakrabban szentségimádás formájában, papi engedéllyel. Itt adódik a hálaadásra, a köszönömre lehetőség, mindenért. „Megbukott a fiam matekból, dicsőség neked, Uram." A negyedik órában receptcserék, civil dolgaink, tea és körözöttes kenyér mellett. Nagy csomag babaruhák kerülnek elő. Este 10-kor csengetés, távozik a csapat. (A vekkeróra is a Szentlélek ajándéka.)

Tavaly két dolgot kezdtünk el: szent Ferenc bátyánk szellemében bevezettük az egyházi tizedet, minden jövedelmünkből. Ebből havi 20-25 ezer forint karizmatikus imaközösségeink szervezetének jut. Valamint, hogy komolyabban vegyük magunkat, bevezettük az évente megújítandó fogadalomtételt. Nem vagyunk túl szigorúak magunkhoz: napi fél óra imaidő, napi Szentírás. Lelki olvasmányok, heti áldozás. A fogadalomtétel 12. pontja a derű.

Úgy gondolom, legfőbb erényünk a hűség. Legfőbb bűnünk pedig időnkénti közömbösségünk egymás iránt.

1995.12. // C.04591// Makovecz Imréhez
Népszabadság 1995.12.09.

Kedves Imre, és összes Imrék!
A határozott mondatokat szereted. Az igen legyen igen, és a nem: nem. Most ezt fogom tenni. Te egy hete a Testnevelési Főiskolán ezer ember előtt azt mondtad: „Verőlegény gyerekével nem fogok kezet." Imre! Ennek a mondatnak zsidó-keresztény kultúránkban nincs helye. Ennek a mondatnak Európában nincs helye. Ennek sehol sincs helye. Hogy tehetted?! És nem csak erről az egy mondatodról van szó, sajnos.

Iszonyú szomorú vagyok. A nemzet számon tartott, fontos emberétől, ilyet! Mondjam? Te is éppúgy tudod, mint mindnyájan! Krisztus urunk kurvákkal és vámosokkal vacsorázott. S a vámosok nem bűnösök, vagy megtévesztettek gyerekei voltak, hanem a gyűlölt Róma kiszolgálói... Nem valaha, hanem éppen akkor. Krisztus MINDIG a megbocsájtást hirdette, egészen a keresztig. A kufárokat a templomból sem a maga igazáért kergette ki, hanem Atyja házának megbecstelenítése miatt.

Hogyan mersz indulatokat korbácsolni?!

Hetedíziglen kérnél számon bűnöket? Mi jogon? Felelősségük(ünk) mértékét? És ha megbánták, azóta?! Egy-egy családi veszekedésem után a magam bűnösségét is alig-alig tudom kihámozni. Nem véletlen, hogy az ítélkezéstől eltiltattunk... Megbocsátás nélkül pedig egy házasság is fölborul, nemhogy az ország. A te felelősséged. Is.

És a megbocsátás még csak egyik fele a dolognak. És a másik: – ismered a Bibliát! – „áldjátok ellenségeiteket", és „adjatok hálát mindenekért!" Igen, mindenért, ha fiad nem mossa ki a fürdőkádat, ha részegek lehányták a lépcsőházat, de a gyomorfekélyért is, ha hívő vagy. Szent Pál véres, megvert háttal éjszaka a börtönben kalodában ült. Nem a hatóságokat szidta, hanem hálát adott. Tudta, hogy mindez, ami vele történik, ízlik, nem ízlik, Isten akarata. Hogy „minden haja szála számon van tartva." Fantasztikus biztonságot ad nekünk, akik ezt hisszük. Néha bizony nagyon nehéz. De tudjuk, hogy Radovan Karadzic is Isten szeretett gyermeke. Bűneit Istennel meg fogja beszélni, szerencsés esetben még életében. Imaközösségünk 11 éve imádkozik párt- és állami vezetőinkért. Egy salzburgi szerzetes szobájában Nyikita Szergejevics Hruscsov képe lógott. Húgom elképedve kérdezett rá. „Jó ismerősöm. 17 éve imádkozom érte." (Hruscsov megtért, halála előtt egyházi temetést kért.) Nincsen hatalom, csak Isten engedélyével, te is tudod.

Hagyjuk abba az ellenségeskedést, Imre! A ferences szerzetesek számon kérték rajtam, miért éppen a Népszabadságban bíráltam némely tévedéseiket. Nekik is ezt mondtam: ki kezdje lebontani a falakat, ha nem mi?!

Te is tudod, hogy ezt a levelet nem neked írom. Véleményemet elmondtam neked már, telefonban. Hanem pártoknak, vezetőknek, nyilatkozóknak is, mindnyájunknak, akik valaha ítélkeztünk, kereszténynek, akik gyűlölködni merészelnek. Híveidnek is, és múlt heti hallgatóságodnak is, az esetleg általad is megtévesztetteknek. Akikért te is felelős vagy. A békét nem az orosz, vagy az amerikai katonák fogják elhozni nekünk, és gyerekeinknek. Azt sajnos magunknak kell megépíteni, napról-napra, itt és most.

szeretettel üdvözöl:

Váli Dezső
festőművész

---

dr. Erdélyi Attila válaszcikkére válaszom 1995.12.16. // C.04592

MEGBOCSÁTANI KÖTELEZŐ

Te is tudod, hogy ez nem hitvita, kedves Barátom! Emberibb életünk feltétele. Itt és most, Magyarországon...
Hogy is van ez? Krisztus az ávósnak, vagyis vámosnak rögtön kezet nyújt, a hordágyán fekvő, kötélen leeresztett béna se tesz bűnvallomást, csak gyógyulása jár fejében, a házasságtörő asszony meg se mukkan, stb.
Ne tévesszük össze, Jézus feloldoz. A mi lehetőségünk a megbocsátás, ami egészen más! A Miatyánkban így mondjuk: „bocsásd meg vétkeinket, miképpen (ugyanúgy, ahogy) mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek". Tehát szó sincs feltételekről! Neked címzett bocsánatkérésről! Ha nem élsz megbocsátásban, véged, kész, elzártad a kegyelem csapját. Feltétel nélküli jóakarat, mindhalálig. Elsőként nyújtott kezed segítség a másiknak, talpra állni. Imádkozhatsz is gyilkosodért.

Megismétlem: üdvöd megbocsátásodtól függ. A bűnösé pedig bűnbánatától. A két dolognak semmi köze egymáshoz.
Szörnyű dolgok történtek 1957-ben, 1951-ben, 1944-ben, 1849-ben, 1241-ben. Nem a mi dolgunk. Istené az ítélet.
Szeretettel üdvözöl:

VD.

1996.00. // C.04761

Végh Attila *interjúja a* **Népszava** *számára (nem jelent meg)*

IHLETRE VÁRNI...

[...]

– Ezek szerint ihletre várni értelmetlen dolog, dolgozni kell, és az ihlet esetleg megjön magától?

– Gimnazistaként, '59-ben egyszer vihettem Vadas Ernő fotótáskáját. Valami kérdésemre ezt válaszolta: „Tudod, fiam, ha az embernek van egyetlen jó fotója egy évben, az már egy jó év." Kezdek egy évben vagy negyven képet, abból három igazán jó. Ihlet egyébként létezik, az pillanatnyi ötletesség és a szokásosnál sokszorosan gyorsabb gondolkodás. Tegnap szerencsésen így renováltam a fregolit a fürdőszobában. Évente négy-öt ilyen napom van...

– Önnek mint hívő katolikusnak szinte kötelességszerűen felteszik a vallás és a művészet viszonyát firtató kérdést.

– Vallásosan biciklizek és vallásosan mosok fogat. Nincs kétféle életem. A halálommal valóban foglalkozom, hol félek tőle, hol elfogadom, rendezem magamban. Mint a hagyatékomat is, rendszeresen, ne maradjon utánam rendetlen fiók. Halálközelben élek, de hogy erről mi módon beszélnek képeim, nem tudom.

– A régebbi korok emberei a halált nem feltétlenül tragédiának tekintették, hanem belépőnek az ősök közösségébe. Ha a művészet rokon a halállal, nem lehetséges-e, hogy az igazán nagy mű elkészülte után a festő úgy érzi, bekapcsolódott valami kollektív szellemi áramlásba?

– Nem érzem. Nem másokért festek. Festek, mert festeni muszáj. Tornyai azt mondta: „kenyni jó." A képnek nincs célja, a képnek haszna van. A művészet a világ legfontosabb kérdéseiről beszél. Mindnyájunk legégetőbb kérdéseiről. (Munka közben minderről semmit sem tudok.) Fotóztam nyomortanyán, volt a falon egy újságból kivágott kép. Nem a teavendég kedvéért.

– Van-e olyan, aki érvénnyel beleszólhat a munkájába? Egyáltalán eldönthető-e, hogy amikor valamilyen megoldás mellett dönt, teljesen saját döntést hoz-e?

– Sokan nyüzsögnek a műtermemben: Nagy Balogh (1919), Vajda (1941), Paul Klee (1940), Ambrogio Lorenzetti (1348). Mikor aztán kérdem őket, na, most merre, összenéznek és hallgatnak. A nyavalyások. Hogy a fiam melyik gimnáziumba kerüljön, nem nehezebb kérdés, mint hogy melyik szín lenne a legjobb itt, a kép sarkában.

– Az, hogy hívő katolikus, családi hagyomány, vagy esetleg volt egy olyan erős élménye, ami erre az útra terelte ?

– Ingyen, ajándékba kaptam anyámtól, így nevelt. Ma 78 éves. Múltkor megbeszéltük, föntről majd alaposan megnézi New Yorkban a Metropolitan Múzeumban a számomra oly kedves Lehmann-gyűjteményt. Igen, voltak nagy élményeim, de nem ettől maradtam hívő. Egyetlen kis fémkapocs füzetté tesz egy csomó papírlapot, ilyen a hit számomra. Rend, ami nélkül elzüllenék.

1996.05. // C.04654 // Sok sikert, kedves Néray! – **Kortárs Múzeum**
1996.05.03. **Élet és Irodalom**

SOK SIKERT, KEDVES NÉRAY!

Meglepődve láttam a Népszabadságban fotográfiádat. Új miniszterünkkel beszélgetsz: bejárás a leendő Kortárs Művészeti Múzeumban... Nocsak, hát meglesz?! A Nemzeti Galériában, a hetvenes években, mint „legújabb" képre, egy kis vörös szentendrei Barcsay tájképre emlékszem, 1936 körüli. A Képzőművész Szövetségben visszatérően emlegettük a dolgot, szomorúan, egymás között bólogatva. Időnként reménytelen petíciók a kultúrkormányzatnak. Csendes és tartós kultúrbotrány, a mai napig Európa egyetlen országa vagyunk, voltunk, beleértve Albániát is, ahol az élő képzőművészek munkásságáról az érdeklődő semmi átfogó képet nem kaphatott. Gondoljunk bele! Mintha Németh László, Déry, Pilinszky, vagy a maiak: Esterházy, és Petri Gyurka halálára kellene várnunk, hogy könyveihez hozzájussunk, s ne csak a folyóiratok alkalmi publikációi. Hát most végre megszületik. Hála Istennek!

A fotóból gondolom, te leszel az igazgatója. Ha igen, nem lesz könnyű dolgod. Te a legújabb irányzatok elkötelezettje voltál az elmúlt évtizedekben. A Műcsarnokot evvel a hozzáállásoddal tetted korszerűvé. De hát ez nem a Műcsarnok.

1996

Persze, könnyű nekem a pálya széléről bekiabálni. Tehát kezdem. Mire gondolok:

LUDWIG MÚZEUM meglévő nemzetközi anyagát nyilván öröklöd. S kényszerűen vele az adományozó gondolkodását a mai művészetről. Nem tartom szerencsés helyzetnek, hogy várhatóan szinte kizárólag ez lesz a bázisa az induló múzeum külföldi anyagának. Örülünk, hogy van Picasso Pesten, és van még ott néhány jó kép. De az egész... A Tiszteletreméltó Öregúr sajátos ízlése, valamint a mai művészet csak egyetlen szegmensére kiterjedő érdeklődése, gyűjtésköre... Valljuk meg, sok ott a divat-csacsiság. A hazugság. A lármás semmitmondás. Nem volna vele nagy baj, ha ez egy anyag lenne a városszerte látható sok egyéb között. Te leszel a Nagy Varázsló, ha ezt a nemzetközi szériát valamennyire egészségesebb arányúvá, és jobb minőségűvé tudod alakítani! Szerintem anyagi helyzetünket tekintve lehetetlen nekünk jó külföldi anyagot beszerezni. S harmadrendűt egyáltalán érdemes-e?! A Szépművészeti Múzeumban van egy kis Chagall, vannak egyebek is. Talán bevonható lenne?! Van még valami? A győri Patkó-múzeum anyaga jut eszembe. Ha jól tudom, a Műcsarnok is kapott az évek folyamán külföldi kiállítóitól ajándékba ezt-azt. Onnét kölcsönözni? Te biztosan tájékozottabb vagy.

Szükségesnek tartanám mindezen okok miatt a nemzetközi Ludwig-anyagot világosan elkülönítve, például a földszinten kiállítani. Amúgy is, a végén még – honiakra nézve sértő módon, – az egészet Ludwig múzeumnak kellene nevezni. Akkor legyen Aczél György-Ludwig Múzeum, hiszen az ő regnálása alatt vásárolták Magyarországon az elmúlt száz évben a legtöbb műtárgyat múzeumaink számára. És nyilván ez az anyag fogja adni a új múzeum magyar törzsanyagát.

Egyébként harminc éve úgy vártuk, és úgy reméltük, hogy egyszer lesz egy magyar kortárs múzeum. Ehhez képest most vélhetően nemzetközi lesz a szereplőgárda. Új helyzet. Valóban, van logikája, ha a kortárs magyar és kortárs külföldi együtt szerepel. A bécsi múzeumban (húsz éve láttam utoljára) sem feltétlenül csak az osztrákok teljesítménye érdekel. Jó képeket szeretnék látni. Jó kis feladat lesz a rendezés. Az arányok megtalálása.

A LUDWIG MÚZEUM KIÁLLÍTÁSPOLITIKÁJA is nyilván most megváltozik. Te ott nagyon ambiciózusan és nagyon jól kiállítottad, ami érdeklődési körödbe esett, amiben hittél. Voltak és vannak ott nagyon jó kiállítások. Is. Egy szelete a kortárs művészetnek, Klimótól Fehér Laciig. Ezenkívül láttunk hatalmas festett játékmacikat. De egy Melocco-kiállítást itt nem lehetett remélni. Legfontosabb magyar szobrászunk.

A MINŐSÉG. Olyan jó lenne, ha egyszer nálunk nemcsak magángyűjteményeknél, hanem állami intézménynél is kizárólag a minőség szerint történhetne a szelekció! Mindenféle történészi, kultúrpolitikai, szociológiai, divat, és egyéb kutyafüle szempontok előtt és helyett. Tudom, a földön vegytiszta helyzetek nem léteznek.

Talán mégsem teljesen abszurd, amire gondolok. Szakmailag kötelező minden irányzatot, minőségétől függetlenül, szerepeltetni?! Mondok példát. A II. világháború után néhány évig Pesten működő Európai Iskola művészeti csoportosulásnak a morális tette példaértékű. Néhány nyomorgó művész vállalja a hatalom ellenében az utolsó pillanatig a külön utat. Alkotóik némelyike előtte vagy utána fontos dolgokat tett az asztalra. De az ott született képek... Alig tennék ki valamit abból a termésből, ha egyáltalán.

A MAGYAR ANYAG, gondolom, a Nemzeti Galéria raktárára támaszkodik. Ezen kívül az állam, közhiedelemmel ellentétben, most is költ valamennyit új képekre, szobrokra. Jó lenne demokratikus módon újra rendezetté, és nyilvánossá tenni ezeket az állami vásárlásokat. Bizony jól működött a hetvenes-nyolcvanas években itt egy rendszer, a „kétmilliós vásárlások". A meghirdetett napon (évente négy alkalommal) 300 festő a hóna alatt bevitte egy képét a Nemzeti Galériába. Egyetlen napra aztán mindet falra tették. Jó szorosan egymás mellé, kevés volt a hely. Végigment egy zsűri, szerencsés esetben egy cédulát rábiggyesztett: megvásárolva. Ami kortárs anyag múzeumainknak van – mert van! – Szolnoktól Pécsig, Szombathelytől Szentendréig, az jelentős részben innét származik. Miért ne lehetne ezt visszaállítani, nem elzárva a nyilvánosságtól? Csatornája lehetne az új múzeum további rendszeres gyarapításának. Előválasztási joggal.

A MÚZEUMOK. Kíváncsian várom, az érdekeltek mennyire teszik magukévá a Kortárs Múzeum ügyét. A Kiscelli Kastélyban nem nagyszámú, de markánsan válogatott kortárs anyag van, a Főváros tulajdonában. Vidéki múzeumainkban is sok jó mű van. Vajon segítőkészek lesznek-e? A minisztérium tud ebben lépni? Hogyan lehetne tőlük műveket szerezni? Ha sikerül velük megegyezni, akkor következne az utazások sora, a válogatás. Nem kis munka lesz.

A MŰGYŰJTŐK bevonása is ésszerűnek látszana. Olyan minőségű kortárs magyar múzeumunk soha nem lesz, amit egy négyszobás győri lakásban látni, Kolozsváryéknál. A magyar magángyűjtemények! Ha meg lehetne velük szerettetni az ügyet! Műgyűjtők kevéssé ajándékozósak, hiszen az életüket tették erre a dologra. De letétbe talán adnának művet. Mondjuk három évre. Föl lehetne ajánlani, ha másként nem megy, hogy cserébe a művek restaurálva lesznek. Ki lehetne jelölni egy Műgyűjtők Termét. Évente, vagy félévente cserélődő kiállítások.

LAKÁSOKBAN mi minden van! Barátom biztosítási ügyök volt. Egy Andrássy úti lakásban Modiglianit látott. A főként Képcsarnokon keresztül forgalmazó Poldi* nem tartozott legjobb festőink közé. Húsz éve lakásán az ágya fölött egy olyan pasztelljét láttam, amit minden múzeum szívesen fogadna, állítom. Van egy 1947-es, Rómában szignált gyönyörű kis Hargittai képem. Szívesen odaajándékoznám, ha kell, és tetszik. A Gruber-örökösök évtizede óta várják, hogy a képeik méltó helyre kerüljenek. Régen eladhatták volna kincseiket. Sok embert lehetne-kellene mozgósítani.

*Böhm Lipót (1916-1995)

1996

AJÁNDÉKOZÁSI KIÁLLÍTÁST lehetne meghirdetni a múzeum alapítása alkalmából. Művészek, művészözvegyek, képtulajdonosok, és műgyűjtők számára, akiknek kedvük lenne művet adakozni erre a célra. Cserébe föl lehetne ajánlani, hogy legalább az egyik elfogadott mű három évig biztosan falon lesz. Így a legtöbb festő biztosan szívesen adna. A művészetben nincs demokrácia. Visszautasítás esetén a megbántódások elkerülhetetlenek. De evvel is érdemes a dolgot vállalni. Ezt könnyítené meg a kiállítás forma. A festők megszokták, hogy zárás után a képet haza köll vinni.

A ZSŰRI. Az egyszemélyes válogatás veszélyes. A Keserü Katalin szervezte szerencsétlen Ernst-múzeumi kiállítás kapcsán elég szó esett a sajtóban a kontroll nélküli hatalomról.

Gondolom, a bekerülő anyag folyamatos zsűrizését egy 4–5 tagú bizottságnak kellene végezni. Voltam zsűrikben, tudom. Tíz ember már szükségszerűen szürkén választ. Nem belső munkatársak (ha vannak ilyenek), hanem meghívott külsős emberek kellenek. Egyik legnagyobb budapesti múzeumunk értekezletén minap az igazgató 19:1 szavazatarányban alulmaradt, mégis az ő álláspontja látszik győzni. A múzeum nevét nem lehet leírni, sajtóper esetén ugyanis a 19 beosztottból vajon hány vállalná a történtek elmondását, főnöke ellen vallva?

Itt nyíltan elfogult leszek: nagyobb arányban művészeket kérnék föl, vállalva akár a megszólást is. A legnagyobb művészettörténész is nehezen teszi túl magát mindenféle szakmai szempontokon, amik között a minőség nem feltétlen az első. Igazi szakmai dilemma lehet számára, kerüljön-e falra a szocreál gyöngye, ***A füttyös,*** (Felekiné Gáspár Anni) avagy ne. (Ha a történetiség is szempont, akkor feltétlen, ha CSAK a minőség, akkor nem.) A festők, ha olykor féltékenyek is egymásra, egyszerűbben gondolkoznak, könnyebben döntenek csak minőség szerint.

AZ ARÁNYOK. A magyar anyag arányainak kérdése. Ha az anyagban nem kap súlyával arányos helyet például Czóbel, Bálint, Anna Margit, Bene Géza, Czimra Gyula, Vaszkó Erzsébet, Modok Mária, az olyan, mintha nem adnánk ki Németh László, Ottlik, Plilinszky, Nemes Nagy Ágnes, Kardos G. György, Kertész, Petri műveit, mert nem elég modernek.

Kedves Kati, csak amennyi hír hozzám eljutott, tudok a dologról. Lehet, hogy nem pontosak az információim, lehet, hogy az események már átléptek az elmondottakon. De a lényegi mondandómon ez sem változtat.

Nem lesz könnyű dolgod.
Drukkolunk neked. És az új Múzeumnak.
Sok sikert munkádhoz!

1996.12. // C.04782

Mozgó Világ – Nádor Tibor rajzai elé

Két éve történt. Sosem jártam addig arrafelé. Autótérképpel, valahol az Alföld közepe táján kellett letérni az útról. Kanyargós, homokos dűlőút, a kocsi meg-megfarol, tévelygek, ligetek és akácerdők váltják egymást, és elszórtan tanyák. Esteledik. Aztán egy apró tanyasi ház a fák alatt, gémeskúttal, megtaláltam. A ház előtt hosszú-hosszú ácsolt asztal. Egy lány s egy fiú teríti éppen, 15 személyre. A tányérok mellett előírásosan balkéz felől, háromszögre hajtogatott sárga szalvéta. Válogatott fűszerek, házilag összeállított saláták, frissítő italból is többféle. Üvegben virágcsokor. Hová cseppentem?!

Igen, fontos nálunk az esti étkezés. Akkor vagyunk együtt. Ebéd nincs is. Napközben szerteszét rajzolunk, olykor kilométerekre.

Magánművésztelep. Fiatalok csinálják, maguknak. Egy hónapot töltenek így, nyaranta, együtt. Sátrakban laknak, tisztes távolban egymástól, az erdőben. Négy fa közé magasan kifeszített ponyva védi a festőt és modelljét a tűző naptól, ez a műterem. A két napos hajnalban kel, hátizsákkal begyalogol a legközelebbi faluba, bevásárol. A reggelihez zsömle és kifli is jár. Minden nap más főz. Pár éve még volt fiú, aki megkérdezte, melyik a teáskanna... Most már könnyebb, már mindenki tud valamit. Van köztük spenótospalacsinta-specialista, és rablóhúskészítő-művész is. (Fiú mindkettő.)

Év közben pedig az Arany János utcai Művelődési Házban működik rajzkörük, a NEMO. Nádor és Mohácsi, közülük kinőttek, vezetik és korrigálják őket (egyébként ingyen). Kezük alól egymás után veszik föl a fiatalokat a Képzőművészeti Főiskolára. S a bekerültek – holott ez lenne a természetes – nem hagyják ott a csapatot, továbbra is lejárnak a körbe, rajzolni. Segítik, húzzák maguk után társaikat. Többen feltűnően tehetségesek. Van köztük persze született amatőr is. Egyenrangúak. Szeretik egymást.

Megvacsoráztunk. Utána a szertartás, amiért hívtak. Alkalmi kiállítás a fűben, a képek sarkaira szél ellen – kavics nem terem errefelé – kis földrögök. Öt-nyolc munka mindenkitől, az utóbbi napok termése. Aktstúdiumok, de főleg fák, tájrészletek. Most mindenki zsűritag. Szidják és dicsérik egymás munkáit. Bátran és tapintatosan. Aztán visszaültünk az asztalhoz. Rettegtem, ezek most majd inni kezdenek, éjfél tájt a vállam fogják barátságosan veregetni... E helyett:

Hozd már a szótárt!

És kezdték egyik kedvenc játékukat. Egyikük az Idegen szavak szótárából fölolvas egy szót. A többiek írásban megtippelik, mit jelenthet, majd sorban fölolvassák. A vélt megoldásokra szavaznak. „Nefelin." Nofretéte, latin nyelven. Féldrágakő. Északolasz népies tiltakozás Fellini művészete ellen. Púderfajta a századforduló táján. Az is pontot kap, aki bár tévedett, de megfejtésére voksot kapott.

Hívtak, így idén nyáron együtt dolgoztam velük. Most egy kéttantermes iskolát béreltek Pilismaróton. Az egyik teremben matracok a földön. A másik műteremnek szolgált. A reggeli korán, fél nyolckor tálalva. Van, aki erre már úgy jön haza, a tájból, festőállvánnyal a vállán. Megnyugtattak, nem miattam beszélnek suttogva munka közben. Csakugyan szeretnek dolgozni. Pihenésnek húsz perc fejelés az udvaron. Vasárnap közös kirándulás. A kultúra történetéből számukra a Nagybányai iskola lett a kiindulópont. Meghökkentő választás hisztériásan nyugatmajmoló korunkban. Nem mondható korszerűnek, nem baj. Van, amiben hisznek, ahonnét kiindulva tudják mérni magukat, a világot. Végre festők, akik a rajztanulással kezdik. Akik először valóban meg akarják tanulni a szakmát. Amikor ez a szétzüllő félben lévő Képzőművészeti Főiskolán már alig lehetséges. Ahova, ha minden diák bejárna, akit felvettek, a folyosón se férnének el. (Ámbár lehet, hogy ezen az új rektori rendelkezés segít majd: állatot és biciklit a Főiskolára bevinni tilos.)

Két nevet említettem, két vezetőjüket. Az egyik, Mohácsi András, idősebb a többinél, 33 éves szobrász. Világítóan tehetséges közösségteremtő pedagógus-alkat, nagy kár, ha nem kap előbb-utóbb katedrát. Nádor Tibor pedig festő, most végzett a Főiskolán. Legszebb szénrajzait már ma is szívesen látnám Mednyánszky, Rippl, Nagy István, Barcsay rajzaival egy teremben.

1998.12. // C.05809
Joó István interjúja a Napi Magyarország számára.

1998

NEM IS ABLAK...

Nem is ablak, inkább ablakzat. Képeiről ismert, keskeny táblákra osztott üvegfelület, hályogos. Váli Dezső smirglivel érte el, hogy Margit körúti műterméből ki ne lásson. A szemközti Ipari Minisztérium helyett tejfehér derengés. A dörzspapír-akcióról a Váli című, nemrég megjelent könyv olvasójaként értesültem. Korábban publikált naplójából azt is tudom: mikor még nem volt Munkácsy-díjas, sőt Derkovits-ösztöndíjas sem, didergett itt – ahol a látogatóról most lekívánkozik a pulóver.

– Hetvenkettőben, mikor műteremlakásom lett, nyolc fokkal kezdtem – húzza összébb a melegben is magán hagyott, zubbonyszerű háziköpenyét Váli, amitől még magasabbnak tűnik. Harmincéves voltam. Lassan fölvittem tizenháromra, sok év múltán tizenkilencre… Takarékoskodtam, szegények voltunk.

– Kirakatokban ma sem látni képeit, csak kiállításokon.

– A magángyűjtők viszont vásárolnak tőlem, úgyhogy fűtésre már telik. A galériáknak mennyiségileg kevés, amit csinálok, ráadásul nem engedem ki műveimet külföldre. Ezzel tulajdonképpen kizárom magam a nyilvános üzleti életből.

– Miért fontos, hogy munkái belföldön maradjanak?

– Az unokáimnak festem és azoknak, akik e tájon fognak élni. Más kultúrkörben egyszerűen elvész a hatásuk. Nem igaz, hogy azzal terjesztem a magyar kultúrát, ha szétszórom a képeim. Egy életmű hatása sokszoros saját közegében. Ha valaki itt egy jó bolíviai festő képével találkozik, örül, aztán vállat von. Máshogy érinti, ha egy szentendrei témájú művet lát, mert ismerheti például Bálint Endrét, Vajda Lajost, Barcsayt.

(Amikor az ország haszna kifejezést hallom tőle, ismét eszembe jut a könyve. Művészi hitvallása, műhelytitkai után külön fejezetben beszélteti értelmiségi barátait egy-egy képéről. E vendégszerzők közül többen a nyitott társadalom szóvivőiként szoktak fellépni, legalábbis a napi közéletben. Nem akarom azonban, hogy ilyen alkotói térben, ahol ráadásul a katolikus festő imádkozó közössége is hétről-hétre összegyűlik, politikára váltsunk.)

– Tehát a képzőművészeti alkotások mást jelentenek a világ különböző pontjain? – kérdezem immár az öreg karosszékből. Ő forgószéken ül íróasztalánál, kitéve magát a telefon gyakori molesztálásának.

– Ez szükségszerű, mert kisebb közösségek intimitásait, információit is hordozhatják, melyeket csak e közösségek tagjai érthetnek igazán. Vannak persze, akiknek a festészete Magyarországon is internacionális, nincs kifogásom ellene…

– Egykor modernkedőnek minősítették, figyeli a ma legújabbnak számító áramlatokat?

– Nem. Ha külföldre megyek, bevallom, a múzeumokat keresem föl, nem az aktuális kiállításokat. Piero della Francescára bizonyosan szükségem van, és kevésbé érdekel, hol tart a szakma most. Sokan közülük a közösségi mitológiák helyett olyan tökéletes magánmitológiákig jutottak el, amiket már csak egyedül ők maguk értenek.

1998

– Nem szimpla átverés ez?

(Szemem közben a mögötte függő vakuállványokra téved, segédeszközök a képek dokumentálásához. Valaha a teljesen absztrakt Váli-művek reprodukálásában is közreműködtek.)

– Van a mostani képzőművészetnek egy olyan megjelenési formája, ami voltaképp már nem képzőművészet. Öreg vagyok ahhoz, hogy ne tartsam puszta blöffnek a piac jelentős részét. Nagy az értékbizonytalanság, és ebben sokan ludasok: műkereskedők, múzeumigazgatók, művészeti folyóiratok, főiskolai tanárok... De mivel a szürrealizmus meg a kubizmus megjelenésekor is nagy volt a ricsaj, reménykedem, hogy most is kitisztul majd az ég.

A műteremben nonfiguratív képet csak egyet találok, de az jókora méretű. Hűséges melegbarnák uralják.

– Földényi F. László hozta vissza hosszú idő után - fordul arra Váli is. - Alacsonyabb mennyezetű lakásba költöztek, így kisebb képet választott magának.

– Többé nem tér már vissza a nonfiguratívhoz?

– Nem tartom valószínűnek. Ez a századunkbeli áramlat végül is helyénvaló kísérlet volt: a határokat időnként újra kell rajzolni... Kiderült viszont, hogy az ember, mint egy fuldokló, keresi még ott is a valóság elemeit. Mark Rothkó alkotásairól, melyek mindössze néhány téglalap formájú színfoltból álltak, kiderült, hogy voltaképp bújtatott tájképek. A beleérzések az én nonfiguratívjaim esetében is indokoltak. Ami azonban ezen túlmegy, általában semmivé válik... Ma határozottan úgy látom, hátrányos helyzetű az a művészet, amely lemond a kézenfekvő és fontos eszközről, a témáról.

(Az munkaasztalokkal szemközti falhoz támasztva vagy harminc átlagos nagyságú, keretezett négyzetes olajfestmény. Hajtogatom őket: mind az úgynevezett műterem-sorozat újabb darabjai. Tehát minden változatlan! Tizennégy év absztrakt korszak, három és fél évig tartó zsidótemető-ciklus után immár tizenegy éve műtermeket fest. Ez persze csak a téma. Nekem úgy tűnik, e borongós enteriőrökből a létezés csoda-volta foszforeszkál, a berendezési tárgyak, munkaeszközök csendélete mögül a lélek tartósabb képletei szólítanak meditációra. Megokolni nem tudom, de számomra szépek ezek az ázott kontúrok, szép ez a színvilág, amelynek alapja általában szürke, szürkésbarna vagy piszkosfehér, s amelybe itt-ott tört rózsaszínek, lilák vagy okkerek foltozódnak.)

– A mozgást sosem akarta tetten érni?

– Ezek tényleg nagyon statikus, mondhatnám, mániákusan mozdulatlan világok – ismeri el a festő. Hirtelen számítógépéhez fordul, és bejegyzi legutóbbi megfogalmazását egy készülő lexikon számára, melynek összeállítói jónak látták kikérni a művész önmagáról szóló véleményét. – De ettől még a színek és a formák hatnak egymásra, vonzzák egymást. Itt azért lüktetések vannak, súlyok billennek, tárgyak anyagtalanul lebegnek, színek közelebb jönnek... A valóságot szándékos léptékhibák, arányzavarok borítják fel. Egyszóval mozgás ez, ha nincs is rajta vágtató paripa...

(Megtapintja a farostra festett olajképek keretét, és mint egy szőlősgazda első fejtés után a pincében, dicséri az idei év termését, összehasonlítva az elmúlt két - gyengébb - esztendővel. Elejti, hogy általában a kecskeméti alkotóházban kezdi el képeit.)

– Természetközelben - ilyen belső tereket?!

– Itthon család van, telefon, elromlik a vízcsap. Képeimet ott tudom elindítani. Mindennap egyet... Erőltetem a tempót...

– Nem fájdalmas mindjárt abbahagyni és belekezdeni egy újba?

– A képet az első harmóniaállapotig viszem el, csak utána fordítom a falnak. Azzal a mű megszületett, legfeljebb még éretlen... Van úgy is, hogy azt nézve kezdem el a következőt. Együtt lélegeznek még aztán is, hogy elkészülvén rájuk adom a menetfelszerelést... Vagyis ellátom őket címmel, véglegesen beillesztem őket keretükbe - mert már munka közben is bepróbáltam őket sokszor, végül lefotózom és bevezetem adataikat a számítógépbe.

– Nincs olyan kísértése, hogy bálványozza az alkotásait? – kanyarodok a hitproblémák irányába, tudván világképéről.
A festő arca változatlan, mintha, már régesrég megfogalmazta volna:

– Képeimet nem bálványozom, de hogy magát a munkát... bizony van ilyen kísértés. Életemben a munka állandóan arra törekszik, hogy mindent elöntsön. Folytonos offenzívában van, hogy elébe kerüljön emberi kapcsolataimnak, a pihenésnek és a művelődésnek is. Számomra világnézeti feladat tartani az egyensúlyt.

– Miért kerüli – korai Keresztút-képeitől eltekintve – művészetében a közvetlen bizonyságtételt?

– A jó mű, akár vallásos témájú, akár nem, villanásnyi időre mindig megláttatja Isten köpenyének a szegélyét. Ennél többet nem tehet, de eddig elér! Az érték ugyanis mindig fölfelé emelkedik.

Berény Róbert Kapirgáló című festménye, ami trágyadombon válogató tyúkot ábrázol, jobb kép mint Rippl-Rónai Golgota-gobelinje, tehát szakrálisabb.

– Mitől keletkezik akkor a lényegi mondanivaló?

– Tehetség és ihlet dolga, ajándék. De a lényegi mondanivaló a művészeknél sosem tudatos. Derkovits hiába gondolta, hogy ő elsősorban a proletáriátus szószólója. Valójában a gyermeki boldogság zseniális kifejezője, még a Kenyérért (Terror) című képére is igaz, amelyen egy halott tüntető fejét és csorgó vérét lehet látni a kövezeten, a csendőrcsizma részletét s egy puskatust: meg lehet nézni a Nemzeti Galériában. Az egy boldog kép. Mert ez az ő nem tudatos, de lényegi mondanivalója.

1999.04. // C.06033
Nádor Tibor és Mohácsi András kiáll. megny. beszéd
1999.05.07., Bocskay u. **ARTUS** Stúdió

1999

Nyikoláj Petrovics Kamanyin ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely a Szovjetoroszországgal együtt nőtt fel. Tíz éves korában már egy sorban kaszált édesapjával. Majd a Komszomol katonai repülőiskolára küldte. Férfivá az első ötéves terv időszakában érett, amikor a Szovjetunió elmaradott országból nagyhatalommá fejlődött. 1934-ben az egész világot bámulatba ejtette a szovjet repülők sarkvidéki hőstette. Kamanyin a párt Központi Bizottságától és a szovjet kormánytól azt a feladatot kapta, hogy a Csukcsföldön át közelítse meg O. J. Smidt táborát, és társaival 5 kétfedeles repülőgéppel mentse ki a – Cseljuszkin – expedíció 104 tagját az örök jég birodalmából. E nagyszerű hőstett alkalmából vezette be a szovjet kormány a legmagasabb kitüntetést, a Szovjetunió Hőse címet.

Kaminyin a háború előtti években elvégezte a repülőakadémiát és dandárparancsnoki beosztást kapott a könnyűbombázóknál. A Nagy Honvédő Háborúban már tábornok, az 5. csatarepülő hadtest parancsnoka. A hatvanas években pedig az űrhajósok kiválasztásával és képzésével bízták meg.

Részlet Nyikoláj Petrovics Kaminyin: Letcsiki i koszmonavtü című önéletrajzi regényéből.
A helyszín: Vlagyivosztok körzet, 1931.
Ahogy visszagondolok a múltra, életem során sokszor kellett repülőtéren kívül leszállnom.

De ez volt a legnehezebb, beosztottjaim életükben először hajtottak végre kényszerleszállást. Számukra a mocsárral körülvett faluszéli kaszálón végzett szerencsés landolás nagy győzelem volt. A közeli vasútállomásról szikratáviratot küldtem a parancsnokságra. Három óra múlva vasúti hajtányon megérkezett Ogar századparancsnok, és a szerelők csapata. Természetesen megérkezésükig mi sem tétlenkedtünk. A szomszéd falu parasztjainak segítségével kiszabadítottuk a gépeket a bozótból, lekaszáltuk a pohánkát, kivágtuk a bokrokat, és egészen tűrhető kifutópályát készítettünk. Hossza meghaladta a kétszáz métert.

A századparancsnok fogadására rendbe hoztuk magunkat, mint valami díszszemlére. A gépeket is szép sorba állítottuk.

-Századparancsnok elvtárs! – a csoport kényszerleszállást hajtott végre. Áldozat nincs, a repülőgépek üzemképes állapotban vannak. A pályát felszállásra előkészítettük.

–Ne siess, Kamanyin. Mára elég volt ennyi is.

Aztán megszemlélte a pályát, lépésekkel kimérte, majd nekem szegezte a kérdést:

–Biztos benne, hogy ekkora kifutópályáról sikerül felszállni?

–Fel lehet szállni, de megfigyelő nélkül, és maximálisan tehermentesíteni kell a gépet. Üzemanyagot is csak épp annyit töltsünk, amennyi kell, volt a válaszom.

–Nem fél? Ilyen tenyérnyi helyről.

–Felszállok.

– Engedélyezem.

– A gépemet felkészítették felszállásra. Kiszerelték a fedélzeti géppuskát, a fényképezőgépet, a navigációs eszközöket. Vang Hsziung, a megfigyelőm nem szállt be a hátsó fülkébe. A repülőgép így összesen 300 kilogrammal könnyebb lett. Kézzel elgurítottuk a pálya legvégére. Négy-négy ember fogta a gép jobb és bal szárnyát, két szerelő belekapaszkodott a farokműbe, hogy lefogják a repülőgépet, míg a motor eléri a kellő fordulatszámot. Amolyan katapultszerű indítás akart ez lenni.

Óvatos gázadással fokoztam a gép fordulatszámát, a gép már remegett, de nem mozdult el a helyéről. Aztán a parancsnok fölemelte a karját, s a következő pillanatban hirtelen leeresztette. Az emberek egyszerre engedték el a szárnyakat és a farokművet. Teljes gázt adtam. A gép megugrott, farokműve enyhén megemelkedett, s mind sebesebben száguldott, egyenesen a mocsár felé.
Tisztában voltam a veszéllyel, nagyon jól tudtam, hogyha a gép a szántó végéig nem szakad el a földtől, már nem száll fel, kerekeivel belesüpped a zsombékba, nagy sebességgel átbukik és kigyullad. A gép szinte nyüszített már, hogy emeljem a magasba, de kis sebességgel a felemelkedés halálos veszélyt rejt magában.

1999

Csak a felszállópálya legvégén húztam magam felé a kart, felrántva a gépet. S már a levegőben is voltam. Sebességem még csekély volt, szinte csodával határos módon függtem a levegőben. Néhány másodperc múlva már növeltem a magasságot, szabályosan körözni kezdtem a leszállópálya fölött. Hamarosan Prihogyko gépe jobbról mellém csatlakozott. Leadtam az egyezményes jelet, hogy a többi pilótát ne hagyják felszállni. A századparancsnok legalább olyan világosan látta a felszállás nehézségeit, mint jómagam, s kitette a keresztet. Ez azt jelentette, hogy mi repüljünk el, a másik három gép pedig itt marad a kényszerleszállás helyén.

A repülőtéren A. F. Klisejko hadosztályparancsnok, a repülődandár parancsnoka fogadott bennünket. Azonnal hozzá siettem és jelentést tettem.

- -Hadosztályparancsnok elvtárs, a repülőtérre húzódó köd miatt.

– Hagyja csak, mindent tudok- vágott szavamba Klisejko. Igaz, hogy valamennyi gép épségben maradt?

– Igaz, hadosztályparancsnok elvtárs!

– Köszönöm, Kamanyin elvtárs. Tolmácsolja valamennyi pilótának köszönetemet. Önt bizonyára legalább annyira megviselték a nehézségek és a veszély, mint bennünket. Nekem ezen a mai napon megőszült a hajam.

Este a felsorakozott Lenin-század előtt a századparancsnok felolvasta a dandárparancsnok parancsát. A kényszerleszállást sikeresen végrehajtó repülők mind elismerésben részesültek. Engem a dandárparancsnok egy órával jutalmazott meg. A parancsban megintették Ogar századparancsnokot, mert a repülés megszervezésénél nem vette kellően figyelembe az időjárási viszonyokat. Ogar ragyogott a boldogságtól, mert súlyosabb büntetésre számított.

Tisztelt közönség, lehet, hogy csak én látok hasonlóságot a harmincas évekbeli szovjet pilóta és fiatal művészeink mindennapi élete között?! A gondolat majdnem pogány, mégis igaznak tűnik: a feladatot halálosan egyedül kell megoldanod. Nekikészülődéskor társaid még segíthetnek, felszálláskor azonban már csak annyiban, hogy elengednek. A géppuskát, a fényképezőgépet és Van Hsziungot, a kísérőt a földön kell hagynod. Munkád nyaktörő mutatvány, a magad életét kockáztatod. Siker esetén kapsz egy karórát.

Kérem, szeressék Nádor Tibort és Mohácsi Andrást, legalább annyira mint Klisejko hadosztályparancsnok szerette és féltette beosztottait.

A kiállítást megnyitom.

1999.12. // C.06233
IGEN folyóirat karácsonyi száma

APÁM CSOMAGJÁBAN KANÁL...

B. Petőfi Ágnes

Az IGEN levele itt, a Kecskeméti Alkotóházban ért utol. A benne leírt kérdés apám halálához kötődik, egy Oroszországból hazatért hadifogoly levele kapcsán, szövege a Váli monográfiában (festő vagyok) jelent meg, két éve:

Kistemplomtanya 1946. X. 17-én.

Mélyen tisztelt Nagyságosasszony!

Tudom jól, hogy egy szomorú kötelesség teljesítését mulasztottam el, akkor amikor Nagyságosasszonyt azonnal megérkezésemkor nem értesítettem szegény férje Dezső haláláról. Amikor Debrecenben múlt hó 7-én megérkeztünk és ottan az adatainkat fölvették kérdezték, hogy tudomásom van-e arról, hogy valamely bajtársam meghalt. Ekkor én Dezső halálára vonatkozó adatokat bemondtam, amelyet ott nyomban írásba is foglaltak. Személyesen akartam fölkeresni Nagyságos asszonyt, de annyira gyenge voltam még akkor, hogy erre egyedül nem mertem vállalkozni.

Szegény Dezsővel mindig egy táborban voltam. Őt közelebbről Szapahován ismertem meg egy és ugyanazon időben kerültünk be a szanatóriumba. Mindketten teljesen legyengülve kerültünk oda. Sokat szenvedtünk. Ápolgattam szegényt, julius 13.- vagy 14.-én hajnali órákban halt meg, nem sokáig szenvedett. Amikor meghalt az egész vagyonkája, holmija egy kis vászon zacskóban volt, dohány, kanál, szappan, kettő lap, kettő érem és egy kereszt. Holmiját a főszanitész magához vette, azzal, hogy azokat a parancsnoksághoz kell leadni. Fogadja mély fájdalmában Nagyságosasszony őszinte részvétemet, kezeit csókolja Csikós Nándor. Tehát a kérdés:

– Tárgyi apai öröksége: egy kis vászonzacskó, amelyben „dohány, kanál, szappan, kettő lap, kettő érem, és egy kereszt" lapult. És a szellemi?

57 éves vagyok. Apám halálakor három éves. Amit tudok róla, anyácskám kevés meséi. (Csak néhány közös évük volt.) Maradt a lakás, a tárgyi környezet „üzenete", amibe beleszülettem, amit a jól síelő, operabarát banktisztviselő maga után hagyott; fotelek és üvegvázák a negyvenes évekből, a Pallasz nagy lexikona, cigánylány csörgődobbal a falon. Két könyv, amit mindig, a frontra is magával vitt: Dante, és Ady összes. Hogy vagyok ezekkel?

1999

A cigánylányt észre se vettem, a Pallasz múlt századi ábrái elbűvöltek. „Szövőgyári gépterem, Anglia, XIX. század első harmada"; Adyt most szerettem meg, három éve, ámulattal. Hihetetlen koncentrált. Csakugyan a vers a legtömörebb információtárolási forma, amit az emberiség valaha is kitalált. Dante: egy-két fejezetét olvastam, nem használom. Azt hiszem, értem, mit akart mondani.

SZELLEMI ÖRÖKSÉGEM egy tábori levelezőlap, apám halálát érezve hadifogságból üzent nekem. Anyám érettségim alkalmából a zafírköves pecsétgyűrűvel együtt átadta – volna. Nem vettem át. Negyven év múltán, mostanában kérdeztem felőlük, rég nincsenek meg. Anyácskám emléke szerint a levél család- és hazaszeretetre buzdított. Hogy én annakidején miért...?! Radikalizmusom mellett bizonyára gyávaságom is. Talán féltem egy kőbevésett tízparancsolattól. Hogy halott apával nem lehet vitatkozni. Saját házamat akartam építeni, saját téglából. (Ami persze csacsiság. Akkor Camust és Senecát se szabadott volna olvasnom, akik akkoriban átrajzolták éveimet, életemet.) A gyűrű pedig: addigra már túljutottam a gyűjtögető-halászó-vadászó életmódon. Hogy a szellemi javak mértéktelen gyűjtése mellé is kérdőjelet tegyek, ez évtizedekkel későbbi történet.

A CSALÁDSZERETETRŐL, ami a levélben. A jövő hónapra nagyapa leszek. Szakmám magányosságra szoktatott. Vagy fordítva. A szeretetre lassan megérek, vagyis lassan megértem, mit jelent a másik ember. (Aki nem pont olyan, mint én.) A művészek kávéházi időtöltései, átivott éjszakái mögé iszonyú társhiányokat képzelek. Netán lelki ürességeket. Vagy csak megint nem értek valamit. Bár a narkózisvágyat értem, ez a szakma olykor majdnem elviselhetetlen. Makkai püspök írta Adyról, hogy azért ez a borgőzös élete, mert nem volt elég tehetsége zsenivoltát elviselni. A művész egy sohanincsteteje hegyet mászik. A csodálatos Morandi normális volt, noha mintapolgár? Ötven évig vázát és poharat festeni?! Karinthy mondja, értsétek meg, én mindig úgy gondolkozom, ahogy mások életükben egyszer, zuhantukban, az ötödik és negyedik emelet között.

Alkotó ember. Szerencsés esetben, családban, hárman-négyen veszik körül, elviselik, gondozzák. Pótolják szükségszerű csonkaságait, óvják, önmagától is. Vesznek neki zoknit, perecet, elküldik nyaralni. Cserébe, jajj cserébe... hagyjuk. „A dolgozó népet szolgálom." Valamint a kisdedeket és a nyugdíjasokat.

Tehát hazaszeretek például:

1. Képeimet (múzeumoktól eltekintve) nem adom el, nem engedem ki külföldre. Ezt mindig elmondom: unokáimnak-unokáidnak festek.

2. Most négy hónapi munkával CD-ROM-ra írtam minden képemet, rajzomat, teljes oeuvre-katalógus. Hiszek benne, hogy azon túl, hogy jó játék volt, ez nemzetszolgálat.

Egy jó kép segít élni és meghalni. Petri György összes versei az ágyam mellett, kézközelben. De ki látja (használja) az Ékszerkereskedő vasárnapját, amit kiállítottam Párizsban a Grand Palaisban '78-ban, majd a Minisztérium megvette egy műcsarnoki kiállításról, nagyszerű, azóta raktárban. Ezért a CD.

3. Liftünkbe egy időben Van Gogh-reprodukciókat ragasztottam (a gyerekek mindig letépték).

4. Másfél évtizedes kilincseléssel elértem, hogy 72 év után újra kiadják Strindberg Egyedül c. önéletrajzi kötetét. Húszévesen ebből a könyvből tanultam meg sétálni.

5. '81-ben a norvég királyi művészeti ösztöndíj egy hónapját átsíeltem. A lesiklópálya tetején a bodegában kiváló almalevet árultak. Síbakancsomba pakolva hazahoztam egy üveggel, s telefonkönyvben megkeresve a megfelelő fórumot, leadtam az Élelmiszeripari Kutatóintézetnek, nem tudnánk-e ilyet itthon is csinálni. (Akkoriban még nálunk nem volt ilyesmi.) Nagyon örültek neki.

– APÁM CSOMAGJÁBAN DOHÁNY... Nem iszom nem dohányzom nem tévézek nem éjszakázom nem nőzők, nem érdem. Okom van rá. Fiatal koromban még nem volt zacskóstea, időtakarékosságból rászoktattam magam a forró (csap)vízre.

– APÁM CSOMAGJÁBAN KANÁL... Készenléti eszköz. Tanulom. Hogy figyeljek-, fogadni tudjam, ami elém kerül. Egy gondolatot, egy ellenvéleményt. Antikváriumban érdemes idegen polcokon is böngészni. Uszodaöltözői beszélgetéseink hozama: húsipari géptanból már kollokválni tudnék. Egy barátnőmtől karácsonyra jó érzékkel múlt századi biológia könyvet kaptam volna. Csak sajnos zavarta, hogy könyveimet olvasás után továbbajándékozom. Kivéve a József és testvéreit.

– APÁM CSOMAGJÁBAN SZAPPAN... Első szerelmemnek megígértem, hogy ezentúl mindennap mosok fogat. Tartom. A nyakamra is sokat panaszkodtak. Szerencsére 10 éve a Lukács uszodában reggelente leázok. Fél óra, 1210 méter.

– APÁM NYAKÁBAN KERESZT... Én Mária érmet hordok, egy öreg apáca tukmálta rám 10 éve Pannonhalmán, lelkigyakorlaton, akkor még nagyon idegenkedtem ettől. Aztán fontos lett. Csak mindig leesett a karikájáról. Akkor a szintén nyakamban hordott tartalék-slusszkulcsra ragasztottam szigetelőszalaggal. Egy kis jegyzetfüzet is lóg mellette a zsinóron. Reggel az uszodában nem érthetik, vetkőzéskor miért csókolom meg ezt az egészet.

2000.04. / C.06451

VARSÁNYI GYULA INTERJÚJA: DIGITÁLIS VÁLI DEZSŐ ÖSSZES

2000. 12. 4. / **Népszabadság**

Interneten és CD-ROM-on Váli Dezső összes festménye és naplója

A megfestett kép egyetlen haszna, ha látják. És ennek feltételeit nekem kell megteremtenem, munkaköri leírásomban szerepel – mondja Váli Dezső festőművész abban az interjúban, amely az összes műveit tartalmazó CD-ROM és internet-honlap (ma: deske.hu) létrejötte alkalmából készült. A Magyarországon még egyedülállónak számító kiadvány bemutatója december 6-án lesz Budapesten, a Balassi könyvesboltban.

– Azt gondolhatják – bevallom, én is azt gondolom –, hogy exhibicionista. Esterházy Péter szerint nárcisztikus alkat. Sokan törtetőnek is gondolják...

– Törtető vagyok. Remélem, nem másokat török. Egy kollegám mondta, fanyar mosollyal: „Deske, megfestetted a zsidótemető sorozatot, megkaptad rá a Munkácsy-díjat, de hát nem dobhatunk le a buszról, mindnyájan együtt utazunk".

– És némi antiszemita éllel.

– Sajnos, ez az, ami mindenkire vonatkozik, rám is, pedig nem vagyok zsidó...

– Ön most mindezt közüggyé teszi... akkor ez mégsem nárcizmus, vagyis önimádat.

– Esterházy aranyos, de azt hiszem, téved. Én nem magamat szeretem olyan nagyon, hanem a munkámat. Avval viszont dicsekszem is, sajnos, ez igaz, ez exhibicionizmus. Persze, minden művész az. Mit csinálunk? Mint a papok, vagy a tanító nénik – anyám is az volt –, valamit elmondunk a többieknek, ami fontos. Segítünk élni és meghalni.

– Ha a képei CD-ROM-ra, vagy az internetre kerülnek, más dimenzióba helyeződnek. Már nem ugyanazok. Ehhez mit szól?

– Barátom mondta, te ez az egész nem sokat ér, a reprodukció reprodukciója... Mondom neki, „Szereted Van Goghot? És hány képet láttál tőle eredetiben?"

– Önről közismert, hogy úgy gondolja: képei ehhez a vidékhez, kultúrához tartoznak, maradjanak is itt. Nem vádolják, hogy így akarja növelni a művek ritkaságértékét?

– Ellenkezőleg: ezzel lemegy a forintértékük, mert nincs külföldi „megmérettetés". A közforgalmazást is lehetetlenné tettem, egy boltos nem mondhatja, hogy bocsánat, nem adhatom el, csak magyarnak. És megélek húsz éve ebből, gazdag vagyok, tizennégy éves Ladámba tudok benzint venni…

– Miért unja a színházat, hiszen díszletet is tervezett?

– Csak szó volt róla. Nekem mindig kicsit poros a színház. Ha meg friss, akkor az a baj. Pár éve elvittek megnézni az Egerek és embereket, nagyszerűen indult, feszes volt, drámai. Rögtön az első felvonás közepén hazakéredzkedtem a feleségemtől, hogy ennyi elég, sőt már sok. Moziba is ezért nem járok, a zúduló információ. Egyébként is háromnegyede hazugság. A másik háromnegyede csacsiság. Utána fél nap, míg megmagyarázom magamnak, ilyen gyönyörű nő nincs is. Minek?

– Vannak, akik – tudván, hogy ön vallását gyakorló katolikus – hiányolják a képein a hit kifejeződését, a vallásos témát.

– Bocsánat, ma nagyon fáradt vagyok – az uszodát is alig bírtam –, ezért megint ismétlem magam. Erre a kérdésre azt szoktam válaszolni, a jó mű pillanatra láthatóvá teszi Krisztus köpenyének szegélyét. Nem kell ahhoz vallási témát választani. Egyébként sem tudnám Szent István fülét megfesteni. Amúgy, hogy a kép miről beszél, a festőnek fogalma sincs, azt nem az ő dolga.

A cikk végén Esterházy Péter bevezető szövege:

A KIADÓI VÁLI-OEUVRE CD-ROM SZÁMÁRA

Esterházy Péter: Bevezető

Bevezetek. E pillanatban nem egészen tudom, hogy mit, de úgy döntöttem, ez nem fog zavarni.

Ez a CD tartalmaz egy Váli Dezsőt. Ez a tartalma. Mondhatnánk véges, miként tartalmazhat végtelent, rendben, javítsunk, a CD tartalmaz VD-ből egy jó nagy darabot. Tartalmazza VD egy nézetét. (Ki néz?) Egy változatát. Egy fölfogását. Úgy azonban, hogy mégiscsak az egészet felöleli. Mindent.

Mindent, amit VD összevillázott magáról, elsősorban tehát a műveit. Minden látható. Azok is, amelyek nem láthatók, mert mondjuk egy távoli, setét közraktárban telelnek, vagy szanaszét, ki tudja, hol. (VD tudja, és mondja.) Mintha titokzatos, idegen helyekre pillanthatnánk be, valaki fogja a kezünket, gyere, mutatok valamit.

És nemcsak valamit mutat, vagyis a képeket, hanem mindent, ami a kezeügyébe akad, tőle, róla, írva, mondva, nézve, hallgatva.

Érdekes volna ezt az egészet műalkotásnak tekinteni, melynek tárgya, műfaja, médiuma: Váli. Egy Válit látunk hát, egy Váli teremtette Válit.

Az, akit az Úristen teremtett, szigorú, komoly művész. Itt, ebben a gesamtkunstwerkben azonban látunk egy komolytalant is, egy naprakészet, mozgékonyt, egy interneccest, hiút és hülyülőt, narcisztikust és így önirónikust. Ahogy a költő mondja: egy ürgét.

Régi és új ritkán van így egyben.

2000.12. // C.06464 //
INTERJÚ A TV.1 / MA REGGEL, *2000.12.6. REGGEL 8h. PROGRAMAJÁNLÓ MŰSORBAN*

riporter : Juhász Károly rendező: **Lukin Ágnes**

(nem a végleges anyag, helyszíni diktafonlejegyzés)

– Egy kiállításra invitáljuk a nézőket, egy különleges kiállításra. Mitől különleges ez, és mit láthatunk?

– Minden valahai munkámat föltettem egy CD-ROM-ra, minden megmaradt és létező festményemet, grafikámat, könyvemet és olyan minőségben sikerült, hogy aztán egy kiadó, az Új Mandátum kiadta. Csinálunk egy kis bemutatót, az Esterházy Péter megnyitja, ezt a CD-t bemutatjuk. De miután ez nem nagyon vizuális... egy kis kiállítást, egy kis kamara-kiállítást is csináltam a Balassi könyvesboltban.

– Mi látható ezen a kiállításon?

– Hét újabb festményem, ideiek főleg. Én jó néhány éve egyetlen témát festek, a műterem-témát.

– A novemberben befejezett képeim is rajta vannak ezen a CD-ROM-on, egyébként az interneten is az egész rajta van.

– Ez egy különleges CD-ROM. Miben rejlik ennek a különlegessége?

– Különleges... ilyen még a világon, legalábbis Magyarországon nem volt, egy művésznek a teljes életműve rajta van, minden létező anyag. Másfél évig csináltam. Én elképesztőnek tartom, vagy lehetetlen állapotnak, hogy egy Babits-összes mindig ott van az éjjeliszekrényemen, és gyakorlatilag ingyen, azonnal hozzáférhető, az én képeim nagy része múzeumok raktáraiban van, nem tudom, [egyikük] Párizsban szerepelt huszonöt éve, azóta a Kaposvári Múzeum raktárában van, soha senki nem látja. Most itt megnézheti valaki, és azt mondhatja: ez egy rossz kép. Vagy azt mondhatja, na, ez érdekes.

2000.12. // C.06482 - 4896/C
2000. 12. 21. / **Magyar Narancs**

VÁRADI JÚLIA INTERJÚJA: CSÓKOLTATLAK, KEDVES UTÓKOR...!

Váli-összes CD-n és interneten

3079 fájlban 700 festmény, 600 rajz, 200 művészfotó, két és fél könyv meg persze biográfia, adatok, videobeszélgetés, interjúk stb... Szóval egy teljes Váli Dezső. Egy oeuvre CD-ROM-on, és ugyanez interneten is. A lemez megszületése óta alig maradt kérdés. A múlt hét vége óta szinte mindent tudni lehet Váli Dezsőről. Így aztán bajban van a riporter. Meg zavarban is, mert úgy érzi, hogy két emberrel ül szemben, egy múlt századi bezárkózóval és egy jövő századi kitárulkozóval. Most akkor melyikkel beszélgessen?

– Jó érzés, hogy mindent tudni lehet magáról?

– Igen. 58 éves vagyok és hiú. Persze előfordul, hogy elkezdek egy mondatot, Szüts Miklós barátom meg elröhögi magát, és legyint, én pirulok, hogy persze, ezt már

ötvenszer elmondtam, és olvasható is a 326-ik oldalon. Déry Tibor mondja: „ahogy öregszik az ember, nem gondolatok jutnak az eszébe, hanem mondatok". Saját sémáimtól egyre nehezebben szabadulok…

– Válaszolt már valaha arra a kérdésre, hogy hogyan fér össze ez a két szélsőséges személyiség, a befelé forduló, az átláthatatlan opálüveg ablakok mögött főleg sötét, komor képeket alkotó művész, azzal, aki az életét nyitott könyvként a világ számára a legfejlettebb technikai eszközök segítségével úgy teszi hozzáférhetővé, hogy állandó kölcsönös kapcsolatra, visszajelzésekre is késztesse az „emberiséget"? Hiszen közzétette címét is, vali@deske.hu, a CD-ROM tartalma pedig az interneten: deske.hu

– Ha két éve azt mondják, CD-ROM-ot fogok csinálni, visszakérdeztem volna: mi az?! Teljesen véletlenül – ha van ilyen – keveredtem ehhez a tudományhoz. Igaz, a technika vonz, gyerekkorom óta szeretek piros meg zöld világító gombokat nyomogatni, de ennél fontosabb, hogy mindig mindent dobozokba és rekeszekbe rendeztem. A kiránduláson gyűjtött köveket. Államvizsgám előtti délutánom avval telt tanulás helyett, hogy három év statika jegyzetemet színes dossziékba szerveztem, féléves lebontásban, előlapokkal, tartalomjegyzékkel. Az egészet persze másnap délben kidobtam. Rendező buzgalmam új terepet kapott, mikor első képeimet el akarták vinni a műtermemből, rájöttem, hogy soha többé nem látom őket. Gyorsan megtanultam fotózni. (Hat képről nincs felvétel a 40 év alatt.) Tehát kartotékrendszer, adatokkal és színes fotókkal. Tökéletes. Amíg mostanában ki nem derült, hogy a régi kelet-német filmek útban vannak a teljes tönkremenés felé, elszíneződtek.

– Most akkor mi a helyzet ezzel a kétféle Váli Dezsővel? Nem áll harcban egymással az ösztönösen alkotó és a tudatosan, bürokratikusan dokumentáló?

– A harcok dúlásába beleszól az asztalos énem is, a konyhatakarító, vagy a gyorsúszó énem. Sajnos a síelő már nem, lassan nem bírja a térdem. Kérdésére talán az a válasz, hogy festeni is úgy festek, ahogy egy tisztességes hivatalnok jár munkába.

– Ez mit jelent?

– Azt, hogy reggel kilenctájban elkezdem, közben azért néha a főnökre sandítva. És ha nem figyel oda, akkor egy kicsit szövegelek a kompjuteren. Aztán csinálom, amit csinálni kell, és közben várom, hogy végre megszólaljon (a kompjuterben) a vekker, hogy negyed kettő, lehet menni az ebédért az ételhordóval.

– A főnök a Jóisten?

– Végül is. Egyszerűbben fogalmazva a lelkiismeretem. '84-ben csináltam egy zsidótemető-sorozatot a Szigligeti Alkotóházban.

Úgy emlékszem, napi öt rajz penzumot szabtam ki magamnak. Baromira utáltam csinálni. Mégis elég jók lettek.

– Miért utálta?

– Nem szeretek dolgozni.

– Akkor miért dolgozik?

– Mert kötelező.

– Ki mondta, ki adta a „feladatot"? Ki kötelezi?

– Maga mindig szeret dolgozni? Ez nekem túl nehéz, sokszor reménytelenül nehéz munka. Aztán egy évben ötször mégiscsak megrendül a föld, legalábbis alattam. Átlagban ennyi jó képet csinálok, néhány boldog perc. Ennek a reményében kapirgálok a többi 360 napon.

– Honnan tudja, hogy mikor jó egy kép? Az előbb nézegettem a képeit, és amelyik nekem a legjobban tetszett, arra azt mondta, hogy nem szereti. Azt is hozzáfűzte, hogy egyébként a kép jó. Hogy van ez?

– Bocsánat, nekem nem kötelező szeretnem a képeimet. Amúgy játékmackóim közül sem a legszebb volt a kedvencem. Az iskolában sem a legszebb lányt szerettem. Hogy egy kép mitől jó, arra nem lehet választ adni, bár nagyon pontos törvényrendszernek engedelmeskedik.

– Miféle törvényrendszernek?

– A zenénél állítólag ez jobban leírható, matematizálható. A képeknél mindez túl bonyolult. Színharmóniák, lüktetések, ritmusok, vonalvezetések, okosságok, naivságok, emlékképek, áthallások. Valamelyest megfogalmazható, de kizárólag akkor, ha kész van a kép. Az a vörös egy zöld mellett förtelmes, kivéve itt, mert itt gyönyörű… A szabály mindig csak arra az egyetlen képre vonatkozik. Sosem tudható egyértelműen, hogy mitől jó az alkotás. Bernáth Aurél úgy mondta: amikor megcsendül a kép… Azt sokkal könnyebb megmondani, hogy mitől rossz.

– Miért?

– Megakad rajta szem, mint egy rosszul választott fülbevalón. Túl nagy, túl kicsi, csicsás, unalmas. Vannak kimondható szabályok - ez a tanári korrektúra lényege.

– De hisz akkor az előbb említett szabályok ismeretében és azokat betartva létre lehet hozni a jó művet.

– Be jó lenne! Sajnos hiába mormolok szabályokat munka közben. A tudatalatti tartományából „jön elő" a mű és azt hiszem, minél butább egy festő, annál jobb. A jó festők rendszerint buták.

– Maga buta?

– Sajnos nem. De a festésben ösztönös vagyok és ez megment.

– A műtermének szerves eleme az a beépített asztal, amelybe egy gyerekhintára ültetve besüllyesztette a kompjuterét. A képernyőn pedig, amikor épp pihen, gyönyörű világítótornyok színes fotói jönnek elő. Tengerpart, kék ég, napsütés és vakító színek. Igazi kontraszt mindahhoz, ami itt, ebben a műteremben készül, a depresszív hatású, ember és élet nélküli műteremfestményekhez.

– Ennyi elég is a külvilágból, meg a Rózsadomb oldala, amit reggel látszik, amíg szellőztetek. Húsz éve lesmirgliztem az ablakaimat, nem lehet kilátni.

– Miért nem akar kilátni?

– Azért vagyok bent, hogy ne legyek kint. Nem tudok annyi mindent befogadni. Bőven tele vagyok élménnyel.

– Ezek honnan jönnek? Miből táplálkozik?

– Hát belülről, kezicsókolom! A munkámból, az ütvefúrós blekkenddekkeremből, az elromlott tápegységből a kompjuterben, meg Thomas Mannból. Tele van az életem. Tévét nem nézek, társaságba nem járok, egyetlen igényem, amit nem a sznobizmusom diktál, esténként az a két vers, villanyoltás előtt. Mostanában Illyés Gyula és Rakovszky Zsuzsa. Illyés nem elsőrangú költő, de pontosan nekem beszél.

– Miről?

– Ő is rosszkedvűsködik, de közben észrevesz egy károgó varjút a vetés fölött, és azt mondja, érdemes élni.

– Rosszkedv. Ez táplálja? Egy Margócsy Istvánnal folytatott beszélgetésében néhány éve azt mondta, egyetlen kérdése van: hogy „mi a fenének élek?" Ez elég fájdalmasnak hangzik.

– És elég affektálósan. Ennyire azért nem súlyos a helyzet. Valójában már kora reggel boldog vagyok, például ha eszembe jut, hogy ha a talált Behajtani tilos táblát ráteszem a gázra, azon remekül lehet kenyeret pirítani. De kétségtelenül nem vagyok életvidám. Alkat dolga. Egy boldog ember a lugasban ül és sört iszik, nem?! Az nem fest, minek festene?! Ez is nyafogás, persze, boldogtalannak lenni helytelen. Hívő vagyok, tudom, hogy miért élek, hogy mi az utasítás.

– Mi az utasítás?

– Hogy „légy jó mindhalálig" és hogy mindennek itt bizony van értelme, kis hangulataink fölött és alatt. Van, akit ez boldogít. Engem csak megnyugtat. De ha azt mondom, hogy mi a fenének élek, akkor hazudok.

– Szokott néha?

– Elsőre mindig hazudok, persze. Az első gondolatával az ember hihetetlenül áltatja magát. Igazat mondani rettenetesen nehéz munka. Az önsajnálat például mindent eltorzít. Természetesen én sem lételmélettel kelek minden reggel. Csak annyiban, hogy keresztet vetek. Nincs is időm gondolkodni, a vekker úgy van beállítva, rohanok a hajnali zsolozsmára, onnét a Lukács uszoda, hazafelé margarin, fél kiló kenyér, meg ami kell, aztán a munka.

– Tudom, hogy család veszi körül, feleség, gyerekek, sőt, már unoka is van. Mégis olyan egy kicsit, mintha modern remete lenne.

– Ez igaz. Gyerekeinket inkább Kata nevelte, és az is igaz, hogy az életemnek fontos dolgaiban halálosan egyedül vagyok. Tán az önzés is az oka, meg aztán munkám olyan fokig köti le a figyelmemet, hogy minden emögé sorolódik.

– Akkor most vissza, ide a műterembe. Még mindig az érdekel, hogy van-e látványos határa a tér két felének, a „gépteremnek" és a „képteremnek". A szoba egyik felében a technika, a másikban a képek, a festőállvány, az asztal, ahol fest.

– Kérdezze meg Jókai Mórt, hogy a ceruzája és a regénye között milyen a kapcsolat. Hogy a szoba melyik felében tartotta íróeszközeit, és melyikben gondolatait. Ez itt, amit kompjuternek neveznek, eszköz. Ebbe folyatom bele az elkészült képeket. Meg átvette az írógépem szerepét, nem nagy dolog. Még korábban kockás füzetbe írtam naplómat és rubrikáztam a képeimet.

– A válasza valamiért nem elégít ki. Ráírta a CD-ROM-ra, hogy korlátlanul másolható és felhasználható. A géppel írt, vagy kockás füzetbe rubrikázott anyaggal ezt nem lehetett megcsinálni.

A fotóiról nem is beszélve. Ezzel az eszközzel nemcsak leírja, de oda is adja magát. Azért ez csak valami forradalomszerű változás, nem?

– Remélem nem, a forradalmat a magánéletben nem szeretjük. Annyi az új, hogy ez szinte ingyen-eszköz jobb gondolataim szétszórására (ennyi pátoszt engedjen meg). Egy fotóalbumot kinyomatni több millióba kerülne. Vagy ha arra gondol, hogy netán most másképp fogalmazok, csak mert mások is olvassák, szerintem nem. Meg kell nézni 16-17 éves kori naplóimat, hogy írtam akkor. Több helyesírási hibával. Ma is magamnak írok, ez a kérődzés az emésztést segíti elő, arra való. Most CD-ROM-ra kerül, sőt napi aktualításként az internetre is. Amit ma a hajnali Lukács uszodáról leírtam, tíz perc múlva ott a világhálón. Amikor pár éve Margócsy István felfedezte hatezer oldalnyi napló-kéziratomat, és azt mondta, közgyűjteményben a helye, akkor ennek bizony megörültem. Evvel indult, hogy könyv is lett belőle, s most ez is rákerült a lemezre.

– Érdekli, hogy hányan és kik olvassák vagy nézik, amit „fölvitt" a hálóra?

– Nem nagyon. Az érdekel, amit csinálok. Végülis a mű, ha jó, akkor „tanít élni és tanít meghalni". Ezt Szüts Miklós mondta és én egyetértek vele. (Bár lehet, hogy én mondtam és ő ért egyet velem). Az a mű, amely segít szebben élni, megtette a kötelességét. Aztán ki hogy él a lehetőséggel, már nem az én dolgom. Ma reggel a Lukácsban átéltem néhány gyönyörű pillanatot, igen, ott megint tanultam valamit.

– Mi történt a Lukácsban?

– Áztam a forró zuhany alatt a Lukácsban, a pihenés pillanatai. Alig láttam a párától, sárgás lámpafény, csendes zsibongás, elég sokan voltunk. Egyszer csak belép egy hajlotthátú, mackómozgású bácsi. A meztelen öregurak odasereglenek, körbefogják, lapogatják és sorra csókolják két oldalról, hát idetoltad a képed, te rohadék?! Ö szemérmesen dünnyög, forgolódik, mosolyog. Szívműtétje volt.

– Aki akarja, az elolvashatja tehát az interneten. Váli Dezső festménye azonban nem mindenkinek van, aki szeretné, hogy legyen. Tudom, hogy nagyon keveset ad el, és hogy külföldre csakis közgyűjteménybe engedi a műveit. Viszont elég sok festményét elajándékozza. Az mitől függ, hogy kinek ajándékoz képet?

– Keveset adok el, ugyanis kevesen vesznek. Hogy kinek ajándékozok? Baromi egyszerű és racionális. Ahol tudom, hogy jó helyre kerül, és akiről tudom, hogy nem adna érte pénzt.

– Mi a jó hely?

– A múzeumokon kívül az a magyar kultúrkör, amelyben van esély rá, hogy tényleg nézik, hogy használják.

– Úgy tudom, volt olyan párt a közelmúltban, amelyik kapott Váli-képet. A politikával milyen a kapcsolata?

– Pontosítanom kell, mert nagyon félreérthető a dolog. Amikor ' 89-ben a Ráday utcai zöldségesbolt helyén megnyílt az SZDSZ budapesti irodája, az egyik barátom is részt vett az induló munkában. Mesélték, hogy előző nap egy néni egy tepsi sütemény vitt nekik. Én meg egy képet. Akkor mást jelentett a politika, mint ma. Ez akkor valóban pártajándék volt. Még egyszer adtam így, de az egy másfajta történet. Amikor 1990-ben megint felszínre került a zsidózás, fölajánlottam egy majd' kétméteres zsidótemető képemet (jól látható Dávid-csillaggal) a Bem-téri MDF-székháznak, be is szállítottam nekik, hogy tudjanak dönteni. Mellékeltem egy levelet Lezsák Sándornak és Kulin Ferencnek címezve, hogy ha gondolják, tegyék ki ezt a képet a nagytárgyalóba, evvel „minden el lesz mondva" részükről ebben a témában a világ számára. Diplomatikusan azt üzenték, hogy megvárják, amíg egy nagyobb gyűjteményük lesz, és akkor ennek is lesz helye. Mikor haza akartam volna vinni, az azóta „kiugrott" kisebbségi politikával foglalkozó Furmann Imre lecsapott rá, és kitette az irodájában. Ma is nála van.

– Ma mennyire érdekli az, ami az országban történik? Azt is kizárja a műterméből?

– Most béke van, nem foglalkoztat a politika, nem az én dolgom. Munkamegosztás.

– Arról, amit a saját dolgának tekint, egy végrendeletszerű szöveget fogalmazott a CD-ROM-on „Kedves Utókor" megszólítással. Nagyon higgadtan kezeli az elmúlást.

– Igen. Kimásoltam valahonnan a szabályos formulát:

„Én, alulírott Váli Dezső ép elmével, világos tudattal és szabad elhatározásomból úgy rendelkezem, hogy halálom esetén nem kell csinálni semmit. Az CD-lemez minden munkáimmal elkerült néhány helyre. Képeim szétszórva. Minden jó helyen van ott, ahol van."

Vagyis: csókoltatlak, kedves Utókor, rajtam nem múlik, itt van, tessék. Csinálj velem, amit akarsz...

2001

2001.02. // C.066560 // **Balázs Sándor** interjúja, 5 részre szerkesztve **Magyar Demokrata, Heti Válasz, Műértő, Árgus, a Hitel** számára készült.

1. BELÜLRŐL ÉPÍTKEZEM

Beszélgetés Váli Dezső festőművésszel. / Magyar Demokrata, 2001. 05.

– Minek tudható az be, hogy amikor felkérik egy beszélgetésre, megkérdi barátait: hová, melyik lap számára nyilatkozhat, s hová nem volna szerencsés?

– Van hitem és világnézetem, viszont tévét nem nézek és tájékozatlan vagyok a magyar közéletben. Esterházyt szoktam fölhívni ez ügyben.

– Mert tájékozatlan a lapok politikai alapállását, hovatartozását illetően?

– Igen. Léteznek olyan határok – anélkül, hogy pontosan ismerném őket –, amelyeket nem találnék helyesnek átlépni, mert szellemileg zavaros területre keveredhetnék. Ennyi.

– Ha egy bármilyen lapban megjelenhet egy igyekezete szerint korrekt, emberi és művészi értékeket felvonultató nyilatkozat, ez elől miért szükséges elzárkóznia?

– Erről megkérdeztem Jelenits István egykori piarista rendfőnököt. Azt mondta, hogy ő olyan helyen nem fogad el felkérést előadás megtartására, ahol számára elfogadhatatlan személyek szerepelnek. Hiszen jelenlétemmel – mondotta ő – jelzek valamit, állást foglalok.

Még a nyolcvanas években felkértek egy közös tárlaton való részvételre. Mivel kétes helyzet volt, azzal a feltétellel vállaltam, hogy ha szükségesnek látszik, olyanok a beérkezett képek, jogom legyen a kiállítás megnyitása előtt visszavonni művemet.

– Jelenits atya, úgy gondolom, igen nyitott, mert a lapnak, amelyről beszélünk, több alkalommal is nyilatkozott.

– Sőt, a Népszabadságnak is, egyébként. Megbízom benne, ő számomra biztos mérce. Ahol ő, ott nyugodtan én is. Ha bizonytalan a helyzet, inkább maradok a magánszférában. Ha ugyan magánszféra, hogy internetre tettem összes festményemet, munkámat, sőt szinte minden gondolatomat is, aki akar, keresztülnézhet rajtam.

– Erősen befolyásolható embernek tűnik. Valóban az?

– Nagyon befolyásolható vagyok. Minden ellenvélemény elbizonytalanít. Most, éppen a napokban kereteimet szidta egy szakember. Öt éve, amikor ez először, eltüzeltem hatvan keretemet. Aztán egy év múlva – rengeteg munkával és temérdek pénzért – újraépítettem őket. Tehát így vagyok befolyásolható: az első pillanatban mindent elhiszek, pláne ha rosszat mondanak rólam. Aztán roppant munkával törekszem megtalálni magamat.

– De az alkotó önben tudja, hogy mit tesz a keze?

– Nem, amennyiben jól értem a kérdést. Nem szoktam mondani, mert nem hiszik el – affektálásnak gondolják. Nekem nincs semmiféle szellemi gondolatom munka közben. Festeni, ez számomra technikai kérdés. Az okkerhez egy jó szürkét kell találnom. Semmi egyéb elképzelésem, távolabbi célom nincs képcsinálás közben.

– Inkább a szín- és formalátásra korlátozódna önben az, amit festői tehetségként szokás megnevezni?

– Csupán jó forma- és színlátással talán még egy jó falvédőt se lehetne kihímezni. Elengedhetetlen például a ritmusérzék, kontraszt- és tónusérzékelés, rajztudás, komponálás - ezek nem intellektuális dolgok. Recept! Olyan recept, amit minden alkalommal újra kell kitalálni. Aztán még kell ötlet, sok minden. Kell szorgalom. Bár ezt akaraterővel lehet pótolni. Ja igen, az is kell.

– Ön akkor egy klasszikus értelemben vett mesterember?

– Szép képeket akarok csinálni, nem akarok én elmesélni semmit. Semmiféle megcélzott mondanivalóm nincs. Ha jó a kép, akkor a képnek van.

– Ezért említi, hogy a festészet valahogy nem passzol a lelkialkatához?

– Azt nem tudom, hogy mit csinál együtt e kettő. Nyilvánvaló, hogy a lelkem – nagy L-lel – tükröződik a képeken. Csak nem tudom, miként; melyik bugyra emlékeimnek az, ami a képen megjelenik. Sajnos én vagyok az egyetlen a világon, aki ezt nem láthatja.

– Mint alkotó…

– Mert én készítettem. Festek egy széket az ágy előtt, és közben nagyanyámra gondolok, aki ezüstfejű botjára támaszkodva sétál 1953-ban a zugligeti rózsalugasban. A néző pedig látja a széket, és húgára gondol, akivel tegnap uborkát szeleteltek a konyhában.

2001

– De gondolom – ha megfogalmazatlanul is – körvonalazódik önben valami arról, hogy képei milyen lelki éghajlat szülöttei?

– Amit meg tudok fogalmazni, az bizonytalan és szegényes. Hogy ezek tán a békére, a nyugalomra irányuló látványok… talán.

– Oly régóta készíti már ugyanazt, hogy a szakmában az outsider-lét parabolájává vált személye. Hogyan éli ezt meg, vagy egyáltalán foglalkoztatja-e ez a kérdés? Gondolok itt életvitelére, elzárkózására, másrészt a monomániára, hogy már tizennégy éve kizárólag műterembelsőket fest. Ugyanis a szakmában néha felélénkülnek azok a hangok, amelyek bizonygatják, ez már sok, talán váltani kellene.

– A téma, ez esetben műteremsarok, csak egy jelentéktelen ürügy. A legelső lépcső ebben az épületben. Rá kell lépni, aztán továbbhaladni, fölfelé. Munkácsy virágait szeretem és Van Gogh is ügyes ebben a témában. Mindketten egészen másról beszélnek. Egy téma annyira határoz meg egy képet, mintha az mondom, láttam a gyilkost, két lába és egy orra volt. Ha rólam az a vélemény, hogy váltanom kell, evvel azt írják körül, gyengülnek a képeim. Lehet. Nem tudok jobbakat csinálni.

A kérdés másik fele, a kívülállás: a szakmával tulajdonképpen nincs kapcsolatom. Csak a fontos kiállításokat nézem meg, őrzöm az időmet. A Képzőművész Szövetség gyűléseire vagy tizenöt éve nem járok, haszontalan. Miért pont a kollégáimmal találkozzam? Ha elolvasok egy Zelk-verset, ötvenszer több információhoz jutok, mintha odautazom és aztán haza. Pilinszky írja, akkor beszélgetek Tolsztojjal igazán, ha olvasom a műveit, és nem akkor, ha összeülnék vele. Öt éve fedeztem fel Illyés Gyulát, naponta, hetente beszélgetek vele. Ez intenzív.

– Annyira fontos önnek, amiről Illyés tud írni?

– Nagyon fontos. Talán nem az első rendű költők közül való, de ez egy szint fölött teljesen mindegy. Pontosan azt mondja, amire szükségem van. Hogy az élet élhető.

– Mi szövi ebben a képben az élmény lehetőségét, mitől válik fontossá, valódi kirándulássá?

– Nem igazán a földön élek, ez pedig a föld szaga. Köznapi értelemben is: városban születtem, nincs kapcsolatom a vidékkel, igaz, gyerekkorom óta vasárnap kirándulok. Csak elfelejtem nézni a fákat, képzelje el!

– Akkor mi történik egy-egy kirándulás alkalmával?

– Ki tudja, lényegében mi történik? Beszélgetünk, elfelejtkezem a munkámról. Persze azért lát is az ember, bár kevesebbet, mint kellene.

Elfelejtek körülnézni, mindig csak a földet magam előtt. Túl lazák lehetnek a tarkóizmaim…

– Az ember azt hinné, hogy azt a kevés dolgot, amivel kapcsolatba kerül, fokozott intenzitással éli meg, s aztán kiderül, hogy kimegy az erdőre, s éppen azt nem figyeli, ami ott a legfontosabb lehetne.

– Mint az autóvezetés. Isten ments, hogy az ember valamire figyeljen, biztosan elüt valakit. Egy kirándulás három óra; a szem egy másodperc alatt négymillió információt fogad be. Visszaemlékszem egy patakra, egy fölrántott szemöldökre. Visszaemlékszem egy asszonykára, mesélte, hogy látott egy gyönyörű turista bakancsot. Elküldtem neki az árát. Sírt az örömtől és visszaküldte. Hogy ettől jött rá, mennyire ragaszkodik a meglévő régihez. Köszöni, hogy ez most kiderült. Ez kirándulás!

– Tehát viszonylag kevés feldolgozott bemeneti jel, és szűk kimeneteli jel, de közben tömény történések zajlanak: mert az a kevés megsokszorozódik azáltal, hogy új dimenziókra nyílik.

– Rettenetesen sok minden történik, hogy bezárkózva kettesben a munkámmal, tehát magammal vagyok elfoglalva.

– Mégsem az önteltség szintjén.

– Az önirónia megvéd.

– Az iróniának mi a szerepe életében?

– Az ember föntről látja önmagát, egy tepsiben a többiekkel.

– Mit gondol: isteni találmány lehet az irónia, avagy az ember alkotása?

– A Szentlélek találta ki ezt is. A négy evangéliumban iróniával én csak egyszer találkoztam, egy Krisztustól származó mondatban. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy Isten ültette belénk ezt a képességet. Megkaptuk, bár nem mindenki. A feleségem találta ki: érdekes, akiben nincs humorérzék, az nem tud jól ajándékozni sem. Logikáját nem értem, de igaznak látszik. Valószínűleg valami intelligenciahiány. A gúny, az más, az bűn. Arra erős hajlamom volt, amikor szellemileg fölényben éreztem magam. De hát az szeretetlenség, és csak rombol.

– De gondolom, van önben egy mérőón, ami jelzi, hogy melyik lehet legfontosabb énje. Az ember valamiként van az életben. Ez a tartam az ön esetében mit fed le?

2001

– Az életemmel nem rendelkezem: utasításra élek. Tőlem idegen ötlet, hogy megszülettem.

– Az iróniát kerülve: Isten vezethette a kezét akkor is, amikor lesmirglizte műterme ablakait?

– Hogy nem akarok többé kilátni az ablakomon, ez az én döntésem. De az ötletet Ő adta, és – szabad akarat – volt választási lehetőségem. Szerintem életünkben ez a mező elég kicsi, tán négyszázaléknyi lehet. Viszont ez a rész számon kéretik, ezért mi felelünk.

– És hogy-hogy idegen ötlet születése?

– Úgy értem, hogy az életet kaptam, nem a sajátom. Rákerültem egy pályára, ahol van bizonyos mozgásterem. Hogy milyennek élem meg az életem, erre találtam egy hasonlatot, szenvelgő, de pontos. Hegyi patakon kajakozás közben ha az ember nem csinál semmit, csak egyensúlyt tart, már akkor is rohan. De ráadásul lapátolok is. Villanásonként más helyzet, új feladatok. És szembe rohannak a sziklaszirtek, ki kell kerülni, vagy odacsapódom. Az életemet körülbelül így élem meg. Rohanás – lapátolok.

---

2. MONOTÓNIÁRA VÁGYVA

Beszélgetés Váli Dezső festőművésszel. / HETI VÁLASZ, 2002. 8. 16.

– Találkoztam egy Tandori-idézettel, amit az életművéhez, vagy pontosabban az elmúlt évtized munkáihoz, sajátos attitűdjéhez szervesen illeszthetőnek vélek, mint verbális illusztrációt: „hogy minden nap pontosan ugyanazt kell csinálni… ettől lesz egészen nyilvánvaló, mennyire nem ugyanaz soha két nap."

– Frappáns, valószínűleg igaz is. Azt hiszem, gyávaságból ilyen szervezett az életem. Naponta ötször szól a vekker, így van beállítva a kompjuterben. Félek az élet komplikáltságától, terhesek a hirtelen változások, ebben nagyon tehetségtelen vagyok. Nem járok moziba, társaságba, nem nézek televíziót, szűkítem az életkörömet, mert nem tudom földolgozni, nincs rá energiám. Monotóniára vágyom. Egy költőnek talán nincs munkaideje, talán ők tényleg csak ihletett állapotban tudnak dolgozni. Ez óriási különbség. Én reggel kilenckor kezdek. Nem ihlet, hanem munkaidő.

– Holott azt hihetnénk – noha más művészeti eszközöket alkalmazó, s főként más alkotószemélyiségekről van szó a költő és a festő esetében -, mégiscsak van valami közös, intenzív erőpillanat, inspiráló erőforrás, ahonnét az egész, a műalkotás táplálkozik. Ezt önmaga tekintetében teljességgel megkérdőjelezné?

– Nem, de ahhoz napi munka szükséges. Mert ha az ember nem dolgozik, akkor nincsenek ihletett munkapercek. Csak munka közben lesz jó egy kép – elgondolva sohasem.

Erőforrás? Egyszer még mindig a kamaszkor végi lendület, ahogy megtaláltam valamit, amiért érdemes élni.

A másik motívum, ami időben közelebbi, hogy minden évben azért van négy-öt szárnyaló nap. Tapasztalatom szerint az ihlet szót így lehet lefordítani: olyan állapot, ahol az átlagosnál egy sokkal gyorsabb a gondolkodás, döntőképesség, több az ötlet, s ettől váratlan eredmények születhetnek. Ritka percek, nem erre építem munkanapjaimat. Ez ajándék. Keserves, lassú, pontról pontra számítás módszert – így mondják a statikusok – követek. Végigrágom a képet, hússzor, ötvenszer. Van, aki másképp. Én úgy szoktam győzni, amikor már kész a kép, még hatszor rászánom magam, hogy na, még egy picit.

– Tulajdonképpen a győzelemért történik minden? Rilke azt írja: Ki beszél itt győzelemről?

– Nem. De valóban annak reményében. Olyan ez, mint az inzulininjekció, ami nem túlságosan kellemes, de szükséges. A szakma így működik számomra.

– Gátlásos, bűntudatos ember?

– Gátlásos vagyok reklamálni, ha fonnyadt zöldséget adnak. Bűneimet tudom, azokat körülbelül leírtam a Naplómban is, s így – deske.hu – az interneten is olvashatók. Bűntudatos nem vagyok. Azokat nem titkolom, nem szégyellem…

– …de számon tartja őket…

– …hanem helytelenítem és meggyónom. Isten a gyónás után a bűnöket elfelejti, ezt számos alkalommal kijelentette, hát ennek szellemében…

– Persze nem azt jelentette ki Jézus, hogy a gyónást követően a bűnöket elfelejti, hanem hogy megbocsátja.

– Elfelejti, ezt a fogalmat használja, és az egyházunk is így tudja. Olyan értelemben persze mégsem felejti el, hogy az elkövetett bűnökkel részarányos büntetés még

hátra van. De az elfelejtés fogalma használatos. Ha nem is pontos, a hívők értik ezt.
– Lehetséges, hogy elfelejti, de a megbocsátás értelemében?

– Igen is, meg nem is. Van erre egy, a hívő ember számára tartalmas történet. Egy kislány, akinek jelenései voltak, elment a helyi plébánoshoz, aki hitetlenkedve azt mondta, hogy próbáljuk ki: legközelebb kérdezd meg, hogy mit gyóntam utoljára. A kislány ezzel a válasszal tért vissza: azt üzeni az Úr, hogy elfelejtettem. Hiteles válasz. Csak abban az értelemben nem, hogy a bűnhődés még hátra van. De egy bűn elkövetése után magával a bűntettel nem kell többet foglalkozni.

– Ilyen egyszerűen volna ez?

– Hát, ha a megbánás egyszerű, akkor igen. Ott könnyű sunyítani. De a jó bűnbánat eszköz: Szent Teréz mondta, hogy minden hasra esésemmel – értve ezen az elkövetett bűnt – egy testhosszal közelebb kerültem az Úrhoz.

– Ezzel egyet is értek. Éppen Dosztojevszkij világít rá, hogy mi történik akkor, ha a bűnelkövető és a bűnös, bűnhődő ember távolra szakad egymástól. E két állapot, egymásról való tudásuk egy személyben mintha egyre távolodna egymástól korunkban.

– Az ember viszonya a bűnhöz változatlannak tűnik az idők folyamán. Gondolom, sokaknál csupán a tanultság hiánya, a neveletlenség, hogy nem, vagy csak később veszik észre, ha sárban járnak, ha bajt okoznak maguknak, másnak. De nincs bűn, ha valaki, nem ismerve a törvényt, mint a kutya rosszkedvében, belemar valakibe. István vértanú így imádkozott azokért, akik éppen megkövezték: Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit csinálnak.

– Utána viszont dupla súllyal zuhanhat az ilyenre a bűntudat, a bűnhődés. Raszkolnyikov részben éppen ennek a parabolikus esete.

– A dupla bűntudat újabb bűn vagy sovány hit. Nem hiszi el, hogy Isten megbocsáthatja bűneit.

– Műteremképei készítése során felrémlett-e önben valaha is Balázs Béla A kékszakállú herceg vára című munkájának légköre? Mintha rokonság mutatkozna az emlékek, a belső küzdelmek szobáival…

– A Kékszakállút szeretem, az én szakállam ősz. Még nem az emlékeimből élek. A következő félórával foglalkozom. Képeimben biztos benne van a múltam, hisz mi más lenne, de én ezt nem hallom. Műtermeimbe mindenki mást lát bele, ki szerzetescellát, ki börtönt, gondolom, ki hova vágyik…

– A múlthoz való viszonya általában milyen, hogyan alakul?
– Tizenhat éves koromban kezdtem naplót írni, hogy kérdéseimet és eredményeimet rögzítsem. Addig fogalmaztam újra és újra gondjaimat, míg meg nem értettem, mi is a gond lényege. Akkor már könnyebb volt megtalálni az utat, el lehetett indulni a megoldás felé.

Azért is olvasom néha vissza, hogy lássam hogyan döntöttem, ne kelljen mindent elölről kezdeni. Ezen túlmenően nem foglalkozom a múltammal. Azt se tudom, mit szoktunk vacsorázni; mit csináltam a múlt héten – az előjegyzési naptárat kell megnéznem. Jó lehet ki-be sétálni az emlékek között. Én képélményekkel vagyok így, egy-egy múzeumi emlék, mikor döbbenten álltam Balthus két méteres vászna előtt a Metropolitan Múzeumban. A hat nap alatt ötször mentem vissza hozzá.

Nem élek a múltban. Ez furcsa, nem tudom, hogy mennyire általános. Talán jó lehet a múltat, ezt a gazdag batyut kinyitni. Igaz, néha viszont, amikor külföldön járok egy-egy múzeumban, az olyan fokon emlékezetes, hogy körülbelül datálni is tudom, mikor, hol és mit láttam. Vannak ilyen képtár-emlékek, harminc évre vissza.

– A jelenre ugyanez állhat: mindennapjait szinte öntudatlanul éli meg; egyedül a műteremben töltött idő az éber órák időszaka?

– Igen, a műteremben töltött idő. Ha nem muszáj, nem megyek ki innen. Reggel 8.20-ra hazaérek az uszodából, s aztán lehetőleg nem mozdulok ki.

– És a jövő? Mire számít?

– Semmire. A jövőképem nincs. Hogy majd a jövő nyáron. Majd ha lesz rá mód. Semmi. Ha szembejön egy feladat: jövőre gyűjteményes kiállításom az Ernst Múzeumban. A hétköznapok: mindent megteszek műveim rendbetételéért, hogy amit csináltam, az működjön, hozzáférhető legyen. Ne legyen elvarratlan szál.

Nincsenek vágyálmaim. Dehogynem, most lázálomban vagyok. Tíz éve szeretnék mobiltelefont, amire semmi szükségem, bár néha tényleg nagyon jó.

– Az ön esetében mit jelent az egyensúly: mi ennek a viszonyítási alapja, mihez képest van ön egyensúlyban?

– Érdekes kérdés. Nem vagyok egy nagy életkedvvel, energiával élő ember. Az egyensúlyt egy nagyon szoros renddel tartom fönn. Ezek a kicsinyes, kispolgári eszközök nálam erre valók.

– A gyenge vitalitás mivel magyarázható?

– Anyám a velem való terhességet végigsírta, mert édesapám az orosz fronton volt. Lehet, hogy egészen egyszerűen ezzel. Állítólag egy idegrendszert ez is meghatározhat. Lehet, hogy a tehetségeim és a tehetségtelenségeim olyan arányban vannak, aminek ez az eredője.

– Ki tud békülni ezzel a helyzettel?

– Kötelességem.

– Ez túl katonásan hangzik.

– Világnézeti parancs: kötelességem elhinni, hogy Isten ezt az utat fölajánlotta nekem, mert Ő jobban tudja, és ilyen módon, egy ilyen sors által akar üdvözíteni. Ezeket a körülményeket kaptam. A lehetőségem csak annyi, hogy ebből a legjobbat hozzam ki.

– Téli történetére rímként ugrik be Thomas Mann Varázshegye, amit tudtommal nagyra tart. Ott egy epizód során analóg helyzetbe kerül Hans Castorp.

– Igaz, emlékszem, bár a Varázshegyet csupán egyszer olvastam, harminc év után most veszem majd elő újra. Számomra a József és testvérei a nagy mű.

– Miért éppen a József-történet?

– Mert az egész világ benne van. Úgy élem meg, ott Thomas Mann-nak pontosan olyan a problémalátása, a megoldási mechanizmusa, mint az enyém.

– Milyen is?

– Nem tudom. Olyan! Éppen azokat a kérdéseket teszi fel, amelyek bennem is felvetődnek, és válaszai számomra megfelelnek. Huszonöt éve tanít.

– Pedig életéhez, helyzetéhez talán inkább hasonlatosnak tűnik a Varázshegy atmoszférája: a magaslati levegőn való létezés, ami kissé fojtogató, különös világ.

– Ezeket a fogalmakat nem használnám helyzetemre. Bizonyos értelemben bezártam magam, de itt semmi rendkívüli nem történik.

– A magaslati levegő súlya, nyomása sincs jelen?

– Ezt a hasonlatot hirtelen nem tudom feldolgozni. Egyedül vagyok, sőt: a Rózsadombra látnék rá, ha az ablakaimat húsz évvel ez előtt le nem smirgliztem volna éppen azért, hogy ne lássak ki. Kétségtelenül igyekszem elzárni magam a többlet-információtól. Elég, ami úgyis van. Egy csomó dolgot nem kívánok. Harminc éve megütött egy mondat, imponált, fölfigyeltem rá. A Főiskolán felhívtam egy fiú figyelmét, hogy Fellini egyik filmjét most vetítik utoljára, siessen. Mire ő: hát, legfeljebb lemaradok! Ma már én is így. Roppant tájékozatlan vagyok, szinte a bűnös határig például a magyar kortárs kultúrában. De tulajdonképpen miért érdekeljen, mondjuk egy kollégának a képe? Nem vele vagyok viszonyban, hanem saját gyengébb minőségeimmel, élményeimmel, amelyeknek jobbára semmi közük az övéhez. Esetleg el tudnék lesni apró ötleteket, megoldásokat, faktúrákat, ahogy fiatal koromban sokat tanultam egy Klee képből. De ma már nem annyira tanulom, mint inkább művelem ezt a szakmát.

---

3. GONDOLATOT ARCHIVÁLOK, TÁRGYAKAT NEM

Beszélgetés Váli Dezső festőművésszel. / MŰÉRTŐ, 2003. 01.

– Az imént azt említette, hogy a napokban úgy érezte, született egy remekműve.

– Igen, a múlt héten.

– Mikor derült ki, mikortól volt az tudható, hogy remekmű született?

– Ennél azonnal. Megrendült a föld. Bocsánat, legalábbis alattam. Két éve kezdett kép, most sikerült megjavítani.

– Megjavítani!? Az ön gyakorlatában mit kell értenünk a javítani kifejezés alatt? Átírta a képet?

– Igen. Egy közepes minőségű, nem megsemmisítendő, hanem még megtartható képről van szó, ami talán már kiállításon is szerepelt. Pillanatnyi ötletre nyúltam hozzá. Kivételesen – lineárisan, tehát egy-az-egyben úgy sikerült befejeznem, ahogyan elképzeltem. Ez utóbbi mondatnak azért van értelme, mert a képeimről előre szinte soha sincs képzetem. Engem az elkezdett kép vakon vezet, és nem fordítva!

– Mikor, mikortól képes egy kép festőjét kalauzolni?

2001

– Ez izgalmas kérdés. Nekem iszonyatosan keserves munka elkezdeni egy új képet. Éppen ezért ezt a munkafázist koncentrálom. Évente kétszer egy hónapra vidékre költözöm; most éppen a Kecskeméti Alkotóházba készülődöm; aztán nyaranta, fiatal kollégáimmal is egy hónap. Ott indítom el képeimet. Minden nap legalább egyet! Erre a célra már előkészítettem ötven lemezt, itt láthatja a fal mellett, már le vannak alapozva, éppen száradó félben. Az alkotóházban – gyakorlatom szerint – naponként eljutok addig a pontig, hogy egy elkezdett képen a festék már nem festék, hanem már kép – csak kétes minőségű. Néha jó – általában nem. Amit kérdezett: ettől a ponttól veszi át ő az irányítást. Ilyen állapotban hozom haza őket, hogy az elkövetkezendő hónapokban, években majd történjék velük valami: befejezzem vagy felfűrészeljem őket.

Az említett kép esetében is ilyesfajta kaland történt: hirtelen megnyílt a szemem. Olykor előfordul. Hónapokig állnak, aztán valamit észreveszek rajtuk, és átdolgozom. Gyakran évekig. Most sikerült. Igazán jó kép nagyon ritkán jön létre!

– Az exponáló hónapokban, az alkotóházakban ötleteket indít el?

– Igen, de talán pontosabb, hogy képeket indítok el. Miután tizennégy éve ugyanazt a műterembelső témát rajzolom és festem, helyesebb a képek elindulásáról beszélni. Persze ötlet kell, hiszen új képet kell kitalálni.

– Milyen értelemben beszélhetünk nem ötletről, hanem valami másról?

– Azért nem pontos ez a megnevezés, mert egy szezon általában egyetlen gondolatkör, egy-egy szakmai probléma körbejárásával telik; hol egy színhang, egy konstrukció, hol egy téri helyzet, egy ritmusképlet foglalkoztat – bár ez egyáltalán nem tudatos. A képek így valamelyest hasonlítanak egymáshoz, hiszen nem találok ki új dolgokat. Ösztönösen egy gondolat legjobb változatát igyekszem megtalálni. Ilyen szempontból nem vagyok elméleti ember. Egyszerűen azért kell nekem megfesteni valamit harmincszor, hogy abból egyszer egy igazán jó születhessék!

– A képek sorsa mindig olyan végletesen alakul, mint ahogyan említette: keze alatt vagy remekmű születik, vagy pedig – szinte rituális módon – felfűrészeli őket?

– Nem. Ez azt jelentené, hogy minden megtartott képem remekmű, de hát ilyen nincs. Legjobb képeim egy részét, amelyek felől bizonyos voltam, egyenes úton, múzeumokba juttattam el: mert tudom, hogy – bocsánat – oda valók! A többi gyűjtőknél, erre-arra, meg itt a műtermemben van. Az itthon lévőket időnként, évente legalább egyszer átnézem.

– Egytől egyig, mindet, ami egymás mellé, sorba állítva itt áll a műteremben?

– Igen. Ahol megnyílik a szemem – az ihlet pillanatnyi felfénylése –, hogy ez javítható még, azt félrerakom, hogy átfestendő. Ők a műterem egy külön szegletében, egy csoportban, bűnösként. Aztán vagy meg tudom őket csinálni, vagy nem. Ha kimerül az eszköztáram, vagy – egy ronda közgazdasági fogalommal –, nem rentábilis már velük foglalkoznom, akkor jön a kis szovjet körfűrész. Az elmúlt negyven évben képeim ötvenöt százaléka jutott erre a sorsra.

– Lehet, hogy a raktárszerűen felpolcolt képek – akár statisztikai alapon is – éppen annak az esélyét, nagyobb esélyét nyitják meg, hogy időről-időre végignézve őket minél több esetben megnyílhasson, rányílhasson újra a tekintet: melyikbe kell belenyúlni, hogyan kell folytatni, befejezni, melyik van már úgyis készen? Tehát így megnövekszik annak esélye, hogy több jó mű születhessék meg?

– Hogy itt most ennyi kép van, oka csak annyi, hogy az elmúlt két évben sokat dolgoztam. Egyébként itthon, magam körül nem szívesen tartogatom már a munkáimat. A nyolcvanas évek közepéig szinte mind itthon voltak, elenyésző számban vásároltak közülük. Az anyag egyre csak gyűlt, mígnem 1987-ben rájöttem: nem érdemes megvárni, hogy halálomat követően kezdődjenek el működni. Akkor egy év alatt mindet szétajándékoztam. Először félénken és fájdalmasan is, aztán belejöttem, a folyamat radikalizálódott. Előtte években már kaptam díjakat, állami kitüntetést is, így nem kellett szégyenkeznem emiatt. Mára odáig jutottam, hogy nehezen tűröm meg magam körül képeimet egy-két munka kivételével. Ha valami szervezési okból, beazonosítás, stb., mégiscsak meg kell néznem valami harmincéves munkámat, erre ott a kompjuter, minden kép benne van. Semmi szükség itthon az eredetire.

– Próbáljuk meg pontosítani: mit várt az ajándékozó gesztustól, és reményei – ha ez egyáltalán nyomon követhető – mennyiben teljesedtek be?

– A szó szoros értelmében azt vártam, hogy a képek elkezdenek dolgozni, ahogyan egy mosógép a fürdőszobában.

– Arra nem gondolt, hogy az ajándékozó gesztus önben miféle növekményt hozhat?

– A puritanizmusra mindig hajlottam. Életem karbantartásának egyik legjobb eszköze átlépni a múlton, s megválni a nem használt dolgoktól. A vitrintárgyak. Fiatalkoromban elég nagy könyvtárat gyűjtöttem össze, aztán – egy magamra ébredési periódusban – elajándékoztam. A mai napig egy folyóméter könyvet tartok magam mellett. Amit elolvastam, elajándékozom. Veszek én könyvet, csak hát továbbadom! A legjobb felvevőpiac erre a Lukács uszoda, reggelente a kollégák. Pontos a megjegyzése: igen, számomra stratégiai eszközzé vált a megválás.
Édesanyám a halálára készülődve valami negyven fotóját elhozta hozzám. Nagyon kegyetlenül és szelíden azt mondtam: köszönöm, ezt az ötöt kérem. Így!

2001

A mérték mindenben fontos. Lehet, hogy ezt az átlagosnál kicsit radikálisabban szabom meg.

– Ez közeli aktualitás vagy a régmúlt eseménye?

– Egyéves történet. Édesanyám, hála Istennek, jól van a nyolcvankét évével.

– Amikor majd újra előállhat ez a helyzet, ugyanígy fog dönteni?

– Anyám ért engem. Apám halála előtti, orosz hadifogságban hozzám írt levelét sem vettem át tőle érettségim idején, 1960-ban, akkor adta volna át.

– Akkor ez egy lezárt történet.

– Igen. Szóval azt az öt képet archiváltam, így a „VÁLI-OEUVRE" CD-ROM-on is szerepel a családi fotók között. Tavaly adta ki az Új Mandátum, majd az internetre is rákerült: deske.hu. Ez az összes festményen, fotón, könyvemen túl szinte teljes magánéletemet tartalmazza, a levelezésem, minden. Akkor miért ne legyen rajta édesanyám öt kislánykori fotója? Ha jók?!

– Dilemmát ébresztő kétpólusú magatartása: az egyik oldalon összegyűjt, míg a másikon „szétszór". Önben hogyan épül össze ez a kétféle magatartás? Hogyan léphet harmonikus viszonyra egymással!

– A Lukács uszodában is ezt mondják, kétféle: a parton bűbájos, a vízben rúg. Pedig hogy igyekszem. Egyébként nem gyűjtök semmit, sőt.

– Életmű CD-jére mégis szinte mindent összegyűjtött, és gyűjti folyamatosan mindazt, ami vonatkozásba hozható vele.

– Ez igaz. De szellemi terméket, gondolatot archiválok, tárgyakat nem. Abból is csak azt, ami hitem szerint a közre tartozik. Ez a CD már most a Nemzeti Galéria Adattárába került, hatezer gépelt oldalnyi naplóm másodpéldánya a Tudományos Akadémia Kézirattárában van. Ugyanis egyszer egy irodalomtörténész meggyőzött arról, hogy ez nemzeti kincs, bármilyen furcsa is e fogalom számomra. Tehát úgy gondolom, hogy ezeket a köznek adom. Egyébként egyszerű ez: a Nemzeti Galéria archívuma – természetesen – őrzi Munkácsy fotóit, amelyek beállított, kosztümös parasztmodelljeiről készültek. Egy szűk szakértői kör számára ez igen komoly és bonyolult információhalmaz. Aztán ami ebből a köznép számára is érdekes, tanulságos, előbb-utóbb bekerül egy cikkbe, könyvbe. Tehát tágabb körben is közhasznú.

– Az elérhetőség szempontjából végletes teljességre törekedett a CD illetve a WEB-lap anyagának szerkesztése során?

– Németes fajta vagyok. Az adatokat negyven éve vezetem. Mikor festettem át meg át, hol volt kiállítva, reprodukálták, most hol van, stb. Munkakerülés és játék – mondja Szüts barátom. Játék. Is! Éppen ma kértek tőlem egy adatsort arról, hogy munkáim hol szerepelnek közgyűjteményekben. Tulajdonképpen nevetséges egy vidéki kiállításnál ezt katalógusba tenni, mégis, időnként kérnek ilyesmit. Van listám; ma délután felvittem a számítógépre: Nemzeti Galéria: 33 darab; Történeti Múzeum: 15 darab, és így tovább, 30 magyar múzeum. Ha kérik, legyen meg! Ha valami megváltozik, történik, vásárolnak tőlem; az új adatok az interneten pár nap múlva már szerepelnek.

– Nem rémiszti néha meg ez a hivatalnoki pontosság?

– Kisfiú koromban kaptam tizenegy térképet, hamar írtam hozzájuk egy katalógust. Mulatságos, de nem kártékony.

– Tandori Dezső egy szabadversében a következőket írja: „annyira leegyszerűsödött és kitisztult a hogyan-is-éljek, hogy szinte erőltetni kell minden mást". E verssor mintha önről is íródott volna.

– Hát ez igaz! A feleségem évente szól, hogy nyaralni... Ilyenkor egyedüli menedékem, hogy a Lukácsban megkérdezem, ki tudna kölcsönadni egy laptopot? ...mert ha le kell menni a strandra, oda csak azt lehet. Van ott egy lángossütő, akinek a konnektorába be tudtam kéredzkedni. Aztán most két éve bicikliket vettem a családnak, így le tudnak menni nélkülem is a strandra. Nem tudok nyaralni. Ha most be kellene feküdnöm a kórházba egy hónapra, lázasan kezdeném tervezni azt az időt...

– Miből állna programja?

– Valószínűleg feléleszteném angoltudásomat, aztán káoszelmélet, és 13–14. századi ferences irodalom.

2001

4. HARMINC ÉVE EGYEDÜL

Beszélgetés Váli Dezső festőművésszel. / ÁRGUS, 2003. 02.

– Miért lehet, illetve miért kell mindig ugyanazt festenie, immár tizennégy éve?

– A szellemi restségemre gyanakszom! Vagy: mert ez így jó, nem érdemes változtatni, mivel ez működik... de lehet, hogy csak Morandi-t irigylem, aki ötven évig ugyanazt a pár poharat festette. Zseni volt. Minden évben van négy-öt jó képem: többet nem is remélek magamtól, Istentől. Működik ez a téma! Egyébként pedig belülről, a szakmából nézve mindez ötödrangú kérdés. Ha gondolkoznom kell, akkor nem ezen gondolkodom. Dönteni kell, folytonosan, de nem feltétlenül erről; sokkal inkább egy szín vagy egy folt megválasztása a feladat.

– Ugyanazt festi folyton, de vajon tényleg ugyan azt festi-e?

– Természetesen nem, ha így látnám, akkor felfűrészelném képeimet. Évenként, kétévenként teljesen más foglalkoztat a műterem témán belül. A két éve készülő munkáim egész másról beszélnek, mint a korábbiak.

– Holott ugyanazok a motívumok tűnnek fel mind újra.

– Így van.

– Az eddigiekben milyen gondolatköröket járt be?

– Ezt a Váli-monográfiában kényszerültem átgondolni, már amennyire ezt belülről látni lehet. Bernáth Aurél szerint a képkészítés során kétféle kiindulás lehetséges: egy irodalmi-fogalmi, vagy egy szorosan vett festői megközelítés. Persze vannak átfedések. Műtermes képeim egy része a világ leírásával, vagyis terével, tárgyaival, olykor a fényeivel hat, máskor elsősorban a faktúra, vagyis az ecsetnyomok, aztán a színek, a formák feltűnőek. Magam így csoportosítottam munkáimat, de bizonyára elképzelhető más felosztás is.

– Az irodalmi megközelítés konkrétan nyilván sohasem jelentkezhet a munkákon.

– Ha előtérbe kerül, dominál, könnyen baj van. A zsidótemetős képeknél nehéz volt elvonatkoztatni attól, hogy zsidó, hogy temető, hogy holocaust... talán ezért is hagytam abba. A nonfiguratív képek esetében nem volt ilyen gond, a műtermes képeknél is kevésbé, semlegesebb a téma.

– Mennyiben tekinthetők a műterembelsőt megjelenítő képek atmoszféra festészetnek?

– Némelyike feltétlenül annak tűnhet. Van, ahol csakugyan ez domináns, vagyis ez az első lépcső a kép befogadásakor.

– Műtermének falán láttam egy papirost, amelyen képcím-ötletek szerepelnek. Előre kitalálja, rögzíti a megnevezéseket, s utóbb összeházasítja őket valamelyik képével?

– Kétszáz valahányadik műteremképemnél tartok, ügyelnem kell, hogy ne ismételjem magam. Belső szabályom volt a zsidótemető szériánál is minden címben szerepeltetni a sorozat nevét, itt pedig most a műterem szót. Ma már igyekszem rövid és nem különösebben markáns címeket adni, gyűjtöm őket. Meglehetősen nehéz a műterem szóhoz kétszáz jelzőt találni. Ebben a kompjuter segít: ha valamit kitalálok, ellenőriznem kell, nem szerepelt-e már az elmúlt tizennégy év alatt. Azon a papíroson elpusztított képek címeit látta, amiket majd gazdaságosan újra fölhasználok.

– Az atelier tulajdonképpen otthon vagy börtön festője számára?

– Nem feladatom ezt meghatározni. Ki hogyan olvassa. Petri György és Spiró György is említette képeimmel kapcsolatban a börtönt, Pogány Gábor művészettörténész szintén. Esterházy Péter szerzetescellának látja. Rábízom a kép szemlélőjére. Nyilván mindenki önmagát olvassa ki belőle attól függően, hogy ki mire érzékeny, mi a problémaköre.

– Az otthonként való megnevezés felvetődött-e már? Egyáltalán elfogadható-e az ön részéről, hogy otthonként nevezzék meg műteremképei világát?

– Arra volt példa, hogy intim, jó közérzetet közvetítő, nyugalmas térnek olvasták. Hanák Péter írta: amikor éjszakánként egy képemre néz a falon, nyugalommal tölti el. A Váli-kismonográfiában olvasható, negyven képemről negyven ember jegyezte le gondolatait.

– Nem igazán társasági ember. Vajon oly módon nem az, mint azt Pilinszky említi: ha felnőtt korára megkérdik tőle, hogy sikerült-e megszoknia az emberek között, akkor azt válaszolhatja, hogy igen, de mélyen él benne egy másik felelet is, ami a nem-ről szól: mert az őzeket egészen sohasem lehet megszelídíteni.

– Szép: nem oroszlánt, hanem az őzeket… Fiatal koromtól kezdve rettenetesen féltem az időmet. Állandóan dolgozom. Olyan fokon csak ez érdekel, és annyi részfeladat adódik, hogy napjaimat este tízig kitölti: keretlécet kell keresni, fűrészgépet

élesíteni, ecsetet vásárolni - millió feladat. Ifjú koromban vágyódtam az emberek közé. 16 éves koromban, amikor evezősversenyző lettem, történt meg először, hogy egy közösség egyenrangúként fogadott be. Az akkortájt fontos volt nekem. Édesanyám, második gimnazista lehettem, vett egy focilabdát, egy igazi bőrlabdát, hallatlan érték volt akkoriban.
Az iskolában a harmadik alkalommal már kihagytak a csapatból, persze a labdát azért elkérték. Egy ideig hiányoltam a közösséget, aztán lassacskán leszoktam róla, mert már gimnazistaként úgy találtam, hogy a verbális kommunikáció, a duma, nem elég intenzív; a gimnazisták egyformán és éppen olyan csacsik, mint magam, kár velük foglalkozni. Idősebb barátaim voltak, felnőtt emberek. Meg inkább olvastam.

– Az idősebb barátokkal a verbális kommunikáció működőképesnek bizonyult?

– Igen. Voltak jó embereim. Apám meghalt a háborúban, apa nélkül nőttem fel. Hát kerestem néhány okos embert, akikhez bármikor folyamodhattam tanácsért, információért. Így alakult, hogy tényleg ilyen magányos fajta lettem. Hogy ebben mi a szakma szerepe? Az alkatom és a körülményeim egyaránt közrejátszhattak. Valamelyik nap, munkanapon, nagyon kedvesen meghívtak egy vendéglőbe, ebédre. Nem, mondtam, hogy én erre egy órát...?!

– Bántja, hogy így esett, hogy lelki alkata ilyen súllyal befolyásolta életét?

– Nem. Soha semmit nem bánok.

– Festészete bizonyos tekintetben nominatív jellegűnek tűnik.

– Műtermes képeim esetében a tárgyakkal nem sokat lehetne elmondani, miután ugyanaz a három, öt bútor variálódik. Főként nem tizennégy év után. Egy kép befogadásának csupán első lépcsője a téma: látok egy lefestett virágcsokrot. Aki itt megáll, nem sokat kap. Ezt az első lépcsőt a műértők, a gyakorlott képnézők sokszor át is ugorják, ennek ellenére persze ez is hat, ez is üzen valamit. De hát ennél sokkal magasabb emeletek vannak, amiért a kép az, ami. Hiszen akkor egy fotó is megtenné festmény helyett.

– Nem is így, ennyire tárgyilagosan, a képtárgyak felismerésének szintjén gondolom a nominatív jelzőt, hanem a tárgyak önképre fordíthatóságának értelmében: ahogyan a hozzájuk fűződő viszonyban alkotójuk megmutatkozik.

– Soha senki sem tud mást festeni, mint önarcképet.

– A műteremképein folyamatosan megjelenő néhány tárgy mellett a többi, ami képeiről hiányzik, az tulajdonképpen nem is hiányzik, azért nem szerepelteti őket?

– A képről vagy az életből?

– Nézzük sorban!

– A képről biztos nem hiányzik, mert nem teszem rá; itt hatalmamban áll dönteni, változtatni. Az életben viszont elég nehezen működnék az éjjeli lámpám vagy a vekkerem nélkül, amiket viszont még sose rajzoltam le.

– A képeken mégis miért ennyire redukált a tárgyak sora?

– Fogalmam sincs. Formai kérdés. Itt a szoba csak egy eszköz jó színek egymásmellettiségéhez. Az esetleg lehet kérdés, de már ez is a farkába harapó kígyó esete, hogy miért nem kísérletezem. Erre a válaszom: nem lehetetlen, hogy szellemi renyheségem az ok. De miután nem látom, hogy jobbat tudnék csinálni… ilyen értelemben nem vagyok kísérletező alkat, próbálkozós típus.

– Tehát nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egykor egészen mást fessen? Úgy véli, addig nyugodtan festheti műtermét, amíg túl nem csordul a téma. Márpedig még csak nem is telítődött?

– Nem, mert egy hete azt mondhattam, hogy csináltam egy remekművet. Ez ilyen egyszerű. A zsidótemető képeimről egy idő után úgy vélekedtem, hogy romlanak. Volt tehetségem és erőm észrevenni, hogy romlanak, akkor abbahagytam. A nonfiguratív munkákkal ugyanígy voltam, tizennégy év után. Előfordulhat, minden előfordulhat. Egy a fontos: az ember maradjon annyira bizalmatlan és tétova önmagával szemben, hogy észrevegye, ha a színvonal változik.

– Hiú ember hírében áll.

– Igen.

– Mi táplálja leginkább hiúságát?

– A szakmai rangom. Közelebbről, az aktuális válasz: három év munkával internetre tettem, létrejött egy teljeskörű Váli-múzeum: deske.hu

– Mindamellett jó embernek tartja magát?

– Bűneimmel együtt: igen.

– Az átlagosnál jobbnak, ha egyáltalán lehetséges olyasmiről beszélni, hogy átlag?

– Nem tudom, mi az átlag. Valószínűsítem, hogy Pilinszkynek lehet igaza, aki azt mondja: egy gyilkos csak balekja a bűnösöknek, pechje van. Ha én egy káromkodó, járdára vizelő részeget lenézek, éppen olyan bűnt követek el, mintha megölnék valakit: csak más formában jelentkezik a bűn. Tulajdonképpen a bűn a gondolatban valósul meg, bár a tettet szokták büntetni, mert az látszódik.

– Esetlegesnek vagy sorsszerűnek találja azt, hogy kiből lesz a részeg, s ki lesz az, aki lenézi őt?

– Determinált nem lehet, mert akkor nem lennénk felelősek tetteinkért. Erre mondom én, hogy négy százalék a miénk, amiért felelünk. Kétféle öregasszony van: az egyik behunyja a szemét, átrohan a piros lámpánál, mert már mindenkit gyűlöl; a másik három perc után egy almát kínál, hogy kedveském, tegye el, jó lesz ez majd magának. Ez rajtunk múlik, úgy gondolom. Ha mégsem, akkor minden érvénytelen, összeomlik minden, az isteni rendszer egésze.

– Mire van szabadságunk: bármire négy százalékig?

– A döntési lehetőségre, amit irányítani lehetőségünk. De az életünk ezen fordul meg.

– Amit közkeletűen sorsként neveznek meg?

– Igen, úgy szokták.

– Az előbbi pedig azt fedi le, amit ténylegesen lehetőségünkben áll megtenni?

– Igen, de nem értek ehhez, nincs igazi filozófiai rálátásom erre a problémára. Végül is nem feladatom.

– Szerette volna egykor, hogy legyen?

– Egykor szerettem volna tájékozottabb lenni ezen a téren. Fiatalabb koromban olvastam is ilyen jellegű munkákat, ám valószínűleg nem volt hozzá kellő szellemi kapacitásom. Húsz évvel ez előtt, születésnapomra, egy barátomtól megkaptam Kierkegaard Vagy-vagy című munkáját. Különösen értékes ajándék volt, nehezen szerzett példányuktól váltak meg, amit én aztán patetikusan fél óra múlva bedobtam a Dunába. Ezzel eldöntöttem, hogy erre alkalmatlan vagyok; nem az én utam, hogy tanult filozófia eszközével érteni az életet. Lemondtam erről a tudásrendszerről, valószínűleg azért, mert nekem túl nehéz munka lett volna, nem vállaltam.

– Fenti gondolatához kapcsolódva: a művészetben helye, jelentősége, szerepe lehet etikai szempontoknak?

– Nem tudom megfejteni, noha harminc éve foglalkozom vele.

– Maga a kérdés foglalkoztatja?

– Igen, de nem saját személyem vonatkozásában. Például Picasso kapcsán, aki eléggé tönkretette a körülötte élőket, ugyanakkor nagy és hiteles életművet teremtett. Azon gondolkodom: akkor hogy is van ez? Vélhetőleg az csak a felülete lehet életművének, hogy embereket tett tönkre, vagy mondjuk úgy, hogy súlyosan bűnös volt bizonyos területeteken. A kérdés ott válik megfejthetetlenné, hogy nála az a bűn micsoda, hogy mennyire tudta, mit csinál. Lehet, hogy bűnösebb, mint egy ötszörös gyilkos.

---

5. KIZÁRÓLAG ÉS CSAK A MINŐSÉG!

Beszélgetés Váli Dezső festőművésszel / HITEL, 01. 12.

– Amikor az életművét összefoglaló CD-vel először találkoztam, magam egy kissé meglepődtem, megrémültem. Számomra úgy tűnt, és itt Pilinszkyt kell idéznem, mint egy egyenes labirintus: nagysága, teljessége, egészsége miatt. Úgy gondoltam, hogy ebben a rengetegben sokkal inkább el lehet tévedni – holott a szándék éppen az lehetett, hogy iránytűként szolgáljon Váli Dezső képzőművészetéhez –, mintha az életműnek csak egy része került volna rögzítésre.

– Ilyen értelemben nem volt taktikus dolog, mert a nagyközönség elé valóban egy válogatott anyag való. De szükség van egy teljes adattárra is. Melyik kép hol kereshető elő, milyen reprodukció van róla stb. Számomra egy Van Gogh oeuvre-katalógus nem csak érdekes, hanem rendkívül informatív is. Pályám kezdetétől fogva az összes festményem fotózva, diázva, de a diák kezdtek tönkre menni. A negyven éves kelet-német színes filmek elvörösödtek, elhalványultak. A munka számomra tulajdonképpen azzal a céllal indult, hogy dokumentumokat, adatokat mentsek, a képeim fotóit: a magam és a magyar kultúra számára. Másfél év munkával kompjuterre vittem, digitalizáltam ezt a hatalmas anyagot, az egészet CD-re, majd internetre tettem (deske.hu) viszont nem találtam ésszerűnek, hogy magam szelektáljak belőle. A válogatást néhány éve egyszer már elvégeztem: megjelent egy monográfia, amiben nyolcvan általam válogatott kép szerepelt.

2001

Most a CD anyagát olyan módon szerkesztettem meg, hogy minden egység elé készítettem egy válogatást, amivel éppen azt üzenem: ha unod az egészet, és természetesen unod, akkor nézd meg csak ezt a tizenöt képet. Mindez olyan minőségben készült el, hogy a képek - egy 10x10 centiméteres méretben - ki is nyomtathatók; persze nem a CD-ről, hanem annak hatlemezes nyomdai változatáról. Tíz centiméter, abból már lehet látni egy képet. Tehát arról is gondoskodtam, hogy ha valakinek valaha bármelyik munkámra szüksége volna, akkor az kinyomtatható legyen. Mindemellett praktikusabb lett volna, ha nagyközönségben gondolkodom, csakhogy olyan nincs. Ez a Váli-oeuvre néhány embert érdekel Magyarországon. Bár a honlapomat - most, hogy számlálót tettem rá, látom - az első tíz nap alatt 120-an keresték föl.

Teljesség? Éppen ez az értéke. Én csak egy élő festőről tudok, akinek létezik életmű katalógusa; egy nagy csapat készíthette, nyilván sok milliós összegért.
Tapies-ról láttam ilyet. Egy négykötetes kiadvány, hihetetlen gondosan tipografizálva, amelyben minden festményéről szerepel reprodukció. Általában ezt azért nehézkes elkészíteni, mert a források, a képek elvesznek. Néhány képem nekem is lappang, köztük kettő háromméteres. Nyomoztam utánuk, nem tudni, hol vannak. Egyik elveszett, másikat ellopták egy templomból. Itt, a kompjuteren rajta vannak, és nem sokmillióért. Ez a jövő útja.

– Örömmel, megelégedéssel tölti el, hogy Tapies után ön a második a világon, akinek teljes életműve hozzáférhetővé vált?

– Nyilván vannak még, csak én nem láttam. Igen, örülök, hogy ez megvan.

– Az imént említette a nagyközönséget, aki nincs; de ha mégis, akkor milyen?

– Nem tudom, nem foglalkozom csoportosításukkal. Van néhány ember, akiket érdekelnek képeim, fontosak számukra – ez egy szűkebb kör. Aztán létezik egy tágabb kör, akit a képzőművészet érdekel, és ezen belül a kortárs művészet. Nagyjából ők látogatnak el egy-egy kiállításomra.

– Mit gondol: ők miért látogatják kiállításait, miért szeretik képeit - ha valóban szeretik?

– Hát mert jók!

– Mi bennük a jó?

– Hogy mit mondanak, erről nekem csak képzeteim lehetnek. Ugyanis a művész az egyetlen, aki nem látja, nem hallhatja művét, annak mondandóját, üzenetét. Nem véletlenszerűen, hanem szükségszerűen!

– A képeit szemlélve valóban felmerül az emberben annak lehetségessége, hogy egy mély járatú emlék vagy emlékegyüttes motoz önben folytonosan; ez lehet az elmúlt tizennégy év képeinek forrásvidéke.

– Hogy a műterem miért alakult ki festészeti témaként, és miért maradt meg ennyi ideig - ez egy sokrétegű történet, főleg szakmai okai lehetnek. Mint festészeti alapanyag az alkatommal valahogy nagyon összejött. Korábban zsidó temetőket festettem. Valahova elmentem az életemből, valahová elkirándultam, ami azonnal és rettenetesen otthonosnak tűnt.

– Egy alkotói krízisre adott válaszként, annak feloldásaként születtek meg a zsidótemetők képei?

– Így van.

– Elég volt a fotókat elővennie, vagy újra felkereste azokat a helyszíneket, ahol készültek?

– Néhány fotó elégségesnek bizonyult. Ugyanis van közöttük néhány igazán jó fotó, nyilván abban az értelemben, hogy számomra szívbemarkolóak. De egyébként is jó fotóknak gondolom őket; később készítettem is belőlük egy fotóalbumot Sáros Lászlóval, felesbe: Tanú ez a kőhalom címmel, Közép-Európa zsidó temetőiről, amit aztán az Új Mandátum kiadó meg is jelentetett. Később elmaradtak a fotók, illetve képeim témái már nem a göncruszkai vagy moldáviai temetők voltak, hanem már temető temetők. Illetve, nem is temetők, hanem képek! Egyetlen helyre nem adtam közülük, illetve nem kívántam, hogy oda jusson: a Magyar Zsidó Múzeumba. Nem azért, hogy nem vagyok zsidó. Hanem mert nem értek egyet azzal, hogy létezik zsidó kulturális lap, mivel az is csak a magyar kultúra része.

– Fordulópontot jelentett a zsidótemető képek megszületése? Abban az értelemben gondolom igen, hogy a nonfiguratívitást felváltotta a figurális művészet?

– Nem nevezném fordulópontnak, inkább a szakmán belüli bemozdulásnak. Életemben egy igazi, egyetlen pillanatban lezajlott fordulópontot említhetek. Belsőépítész diplomám kézhezvétele után a lehető legrangosabb magyarországi helyre kerültem, a Finta-műterembe. Ők akkoriban éppen a Hotel Duna Intercontinentalon dolgoztak, hihetetlen energiával, éjszakázásokkal, miután Pest egyik legfontosabb telke, amúgy Magyarország első dolláros beruházása volt. Odakerülésemkor már másfél éve túlórázott az egész csapat, minden nap estig, szinte ingyen. Fölmértem a helyzetet, és az első hét után fél ötkor letettem a ceruzát: hazamentem festeni. Ez volt a fordulópont, egy igazi döntés.

2001

Mert ha akkor ott éjszakázom, akkor talán ma építész vagyok. Azzal, hogy azon a napon, délután fél ötkor letettem a ceruzát, természetesen tönkretettem mindenféle leendő rangomat a Finta-műtermében. Egy év után ott is hagytam őket. Aztán két év múlva utolsó munkahelyemtől is sikerült megválnom.

Bár, ez sem volt igazi fordulat, mindezt előre tudtam, így terveztem. Az Iparművészeti Főiskolára már mint titkos festőnövendék jelentkeztem. Talán az egyetlen fordulat az volt, amikor elhittem, elfogadtam, hogy festő lehetek.

– Mi kellett ahhoz, hogy önmaga számára hihetővé váljék: festő lehet?

– Leginkább édesanyám bátorított. A hátam mögött elvitte munkáimat egy festőhöz, aki azt mondta, hogy ezzel érdemes foglalkozni. Pedig úgy hittem, hogy egy kellemetlennek induló életben lesz majd egy titkos zugom: festhetek! Magam sem tudtam egyébként, hogy mi akarok lenni. Semmihez nem volt kedvem. Édesanyám érettségi előtt elvitt egy pályaválasztási tanácsadóba, ahol kiderült, hogy humán – és a reálérzékem hozzávetőlegesen azonos, vagyis a művészetekhez és a tudományokhoz egyaránt van érzékem. E kettő együttes használatának leginkább az építőművészet a terepe. Így jelentkeztem először a Műegyetemre, az építész karra, ahová hála Istennek nem vettek fel, mert rossz volt a fizika felvételim. Aztán a Iparművészeti Főiskolán végeztem.

– Meglepő az életében jelen lévő kettősség: rettenetesen nyitott korunk technikai civilizációja iránt, ugyanakkor e nyitottság nem tudott optimálisan alakulni a társadalmi érintkezés szintjén. Lehet, hogy az előbbiből is következik az utóbbi?

– Van néhány, valóban nagyon kevés jó barátom, emberem. A technika számomra nem kapcsolat a külvilággal, hanem először is egy érdekes játék, bonyolult és nagy kaliberű, érdemes volt megtanulni, egyre jobban belemélyedni. Hobbiként, pihenésként működik. Aztán ennek mellesleg haszna, eredménye is lett, ami éppúgy végtermék, mint szórakozási melléktermék is. A kompjuter munkaeszközzé vált. Az internet lehetőségét tulajdonképpen ajándékba kaptam, avval, hogy a honlapomat a C3 Kulturális Intézet központi számítógépe tárolja, közvetíti. Egyébként az internetet nem nézegetem, csak magamat rajta, amikor két-három naponta felteszek valami új információt. Tehát ez egyirányú kapcsolat a külvilággal.

– A barátok miért, mivel, miáltal tudtak barátokká válni?

– Jó kérdés. Hát mert olyan fokon értékesek, bizonyos területeken nálam többet tudnak. Szeretnek, segítenek, persze kapnak is, különben a dolog nem működne.

– Mire van a legnagyobb szüksége? Az egyedüllétre, ami biztosítja az alkotás lehetőségét?

– Munkaidőre. De az van, hála Istennek korlátlanul, összerogyásig.

– És barátai körében: mi fontosat tudnak adni?

– Megerősítenek, segítenek döntéseimben, javarészt szakmai döntésekben. Korholnak és megdicsérnek. Említettem, hogy egykoron kidobtam hatvankét képkeretemet. Az nem hisztéria vagy gesztus volt, hanem egy szakmai lépés, amire egy év múlva tudtam egy jobbat: az eredeti állapotot visszaállítani. Az vérkeserves kikínlódása volt egy szakmai kérdéssornak. Ilyenekben segítenek. Alkalmasint jobban ismernek engem, mint én magamat, és szólnak, hogy most marha vagy.

– De azért is fontosak lehetnek, mert hagyják egyedül lenni, amikor éppen arra van szüksége?

– Annak ellenére, hogy családom van, harminc éve egyedül élek ebben a szobában. Tehát a munkaidő nem keveredik mással. A barátságra egy elég szorosan körülhatárolt időt szánok. Ennek is megvan a struktúrája.

– Pontosan mit jelent az, hogy izoláltan él? Családtagjaival mennyire intenzív a kapcsolattartás?

– Harminc évvel ezelőtt két életstratégia közül kellett választani. Az egyik: külön műterem, de ott és akkor csak a munka. Az első pár évet ez jellemezte. Feleségem akkor sírta el magát először, amikor nászutunkról hazajövet mondtam, hogy jó, akkor munka után jövök, este kilenckor. Ma már, gyerekekkel a hátam mögött nem lennék ilyen radikális. De feltételezem, ha külön volna a műterem a lakástól, akkor is csak későn térnék haza. A másik alapstratégia, ami már évtizedek óta működik, a jelenlegi: együtt a lakás a műteremmel, gyakorlatilag egész nap a családdal vagyok. Tehát napközben mosogatok, teregetek, fölhozom ételhordóban az ebédünket. Viszont reggel kilenctől este fél tízig dolgozom. A családom valószínűleg nem kap annyit tőlem, mint ha fogorvos lennék. Ez benne van a pakliban.

– Korábban említette, hogy eszmélődése idején megkereste azokat az embereket, akiknek a szavára hallgathatott.

– Már gyerekkoromtól kerestem ilyen embereket.

– Kik voltak ők, ha nem is nevesíti személyüket?

– Tizenkét éves koromtól egy illegális cserkészcsapat tagjaként egy fiatal zseni, filosz és zenész; aztán egy rendkívül érzékeny bencés pap-pedagógus; később egy gimnáziumi tanárom, de már az iskola után.

2001

A velem egyívásúak közül egy amatőr festőbarátomra emlékezem, aki azokban az években sokkal előbbre volt az élet megértésében, megtapasztalásában, tőle nagyon fontos dolgokat tanultam. A CD-én egy harminc oldalas életrajzban róluk is megemlékezem Mi történt még címmel, ami évről évre a nekem fontos eseményeket tartalmazza. Aztán még néhány barát, köztük Szüts Miklós festő, grafikus mindentudó barátom, akivel mindmáig szorosabb a kapcsolat.

– Ezek a kapcsolatok ma is élnek még?

– Nem, vagy alig-alig. Szűkül a kör. Két éve egy nyári napon a Balatonnál feleségemre várakoztam a pályaudvarnál, s közben az autórádiót hallgattam, valami esti mesét. A Bokor azt mondta a Katicabogárnak – vagy fordítva, tudod, így öregedve a barátságok elfogynak, leszűkülnek. És ez így szép is! Nem hallottam a történet elejét, a végét sem, erre az egy mondatra emlékszem, megütötte a fülemet. Hogy bizony ez szomorú, de racionálisan nézve: amikor az ember már a célegyenesben van, nagyon csinálja, amit csinál. Ilyentájt valószínűleg kevesebb szükség van rájuk. Persze eljön az idő, amit Ottlik ír le a Budában: amikor barátod eltámogat az urológiára..., netán valamelyikünk megözvegyül, egyedül marad, és lassan haldoklik – az egy újabb állapot lesz.

– Kimondatlanul is szavaiból egyfajta Candide-i optimizmus látszik felsejleni – bár talán keserűn –, hogy minden úgy van jól, ahogyan van.

– Nem, a világban néhány dolog nincs rendben: nem szeretem, hogy emberek éheznek, hogy létezik fajgyűlölet. Az én életem rendben van. Néha kicsit szomorú vagyok, de hát a szomorúság bűn.

– Mi az, ami miatt leginkább szomorú?

– Hogy most, úgy tűnik, végleg elmarad a síelés, ötven évig jártam föl, nagyon szerettem. 59 vagyok, nem bírja térdem. Most újra kezdek futni, hátha segít valamit. Szomorít, ha látom alkalmatlanságomat feladatokra, amit mások könnyedén... Nem örülök műveletlenségemnek, hogy nem olvasok eleget... ilyesmik. Döccenések emberi kapcsolatokban...

– S mi történhet aztán, miután e világból eltávozunk?

– Hívő vagyok, nekem egyszerű: lesz egy tisztítótűz, s aztán egy Úrral-találkozás periódusom. Illetve az már nem is periódus lesz.

– Ebben egészen bizonyos?

– Igen.

– Milyennek gondolja el az ottani, végső jelenlétet?

– A mennyországban lesz Talens-lerakat, egészen biztos – az a legjobb festékmárka, holland; a másik a magyar Pannon-color, amit magam is használok. Talens-lerakat nyilvánvalóan lesz, ugyanis a személyiségünk üres zsák a múltunk, környezetünk, emlékeink, akaratunk, tudásaink, vágyaink nélkül. Tehát mindez valahogy átmentődik, muszáj... ha csak nincs egy olyan rafinált struktúra, amit csak Isten tud, és számunkra elképzelhetetlen. De akkor az lesz a jó, Ő jobban tudja, mi kell nekünk. Ha ezek a vágyak mind elmúlnak, az se baj, mert akkor ő jobbat ad helyükbe. Tehát itt nincs rizikó. Éppen ebből következően valószínűsítem, hogy lesz Talens-lerakat.

– Megkérdőjeleződött-e már önben bármikor is: esetleg nincs, akit létezőnek gondol?

– Sajnos nem!

– Miért e sajnos?

– Mert értékesebbnek tartanám a hitemet, ha átmentem volna olyan szakadékon, mint húgom, aki két évig istentagadó volt, aztán apáca lett.

– Mert így langyosabbnak érzi meggyőződését, hitét?

– Nem, hála Istennek, nem langyos. Csak talán edzettebb, megpróbáltabb lenne a hitem, ha lettek volna istentagadó, vagy istenkísértő periódusaim. Azt szokták mondani, nem is hívő igazán, akiben sosem merült fel egy kérdőjel.

– A krízis mit tud hozzátenni a meglévőhöz?

– Fokozott biztonságtudatot. A szenvedés arra való – az Ószövetség sokat beszél erről – hogy az embert megtisztítsa, ahogy az aranyat a tűzben tisztítják.

– Ami ön után, utókorára marad, abból a festő tevékenysége a fontosabb, esetleg a hívő emberé?

– Kinek a számára? Isten örül neki, ha jó képeket lát tőlem, de nem ezért teremtett. A magyar társadalom számára kétszáz év múlva egy festő leszek, egy tégla a kultúra épületében, ahogy mondani szokták. Elhittem, amikor mondták, naplóm nemzeti kincs, s ezért közgyűjteményben a helye. Elhittem, nagyon hízelgő volt, remélem, hogy igaz. A döntésen túl vagyok, hiszen a C. Napló megjelent. Van még egy kéziratom, a Napló folytatása, az utóbbi tíz évről, amit azonban most még nem akarok kiadni. Igaz, az interneten rajta van, olvasható.

– Ha mégis önmagába fordítja a kérdést: melyik tűnik lényegesebbnek, fontosabbnak?

– Nem vagyok olyan bátor, hogy a rendet felrúgjam. Az életet azért kaptam, hogy üdvözüljek és segítsek üdvözülni. Igyekszem ezek szerint élni. Ennek az a formája, hogy családapa, festő, lakótárs, magyar vagyok.

– A festészet végül is azzá tudott válni, aminek szerette volna: zuggá, menedékké?

– Ez egy nehéz kérdés... nehéz kérdés. A felső tízezerhez, de inkább a felső tízhez tartozom ebben az országban, mert egész nap, de egész évben is azt csinálom, amit akarok, amit szeretek, ami még közhasznú is. Ha úgy tartaná kedvem, kelhetnék fél tízkor, és nem 5.23-kor, ahogy tizenöt éve mindig; ha úgy akarnám, fél évig... két évig se kellene dolgoznom, senki nem kérné számon, nem venné észre. Ugyanakkor nap mint nap rettenetes teherként élem meg a munkámat, a szakmámat, mert valamilyen értelemben nem vagyok hozzá elég tehetséges, elviselni a képcsinálásnál a percenkénti döntés terhét.
Persze valószínű, nagyon sokan így vannak evvel. Sokan ezért isznak. Számomra mindenképpen kutya teher a mindennapos munka, ritka örömökkel, és mindig reményekkel.

2002

2002.09. // C.07054
2002.09.30 **Népszava**
Az Ernst Múzeumban október 9-ig látható
a 60 éves Váli Dezső gyűjteményes kiállítása

A MŰTEREM BOLDOG FOGLYA

Hamvay Péter

A most bemutatott 82 alkotás az egész életművet reprezentálja: absztrakt képek 1969-83; régi zsidó temetők 1984-87; utána műtermet ábrázoló képek, máig. A kiállítása az Ernst Múzeum után vidéki múzeumokban is bemutatkozik: a kaposváriak, a győriek és a kecskemétiek is megismerkedhetnek Váli Dezső melankolikus, szinte üresnek tetsző, meditatív képeivel.

– Legendás az ön precizitása. Nem csak műveit rendszerezi aprólékos pontossággal, de mindennapjai is percre be vannak osztva. Hogy telik egy átlagos hétköznapja?

– Minden nap öt óra huszonháromkor kelek, öt ötventől hat ötvenig vagy misén vagyok, vagy itthon imádkozom. Hét tízre a Lukácsban vagyok, úszom egy fél órát, hazafelé kenyeret veszek, reggeli Katával, utána munka. Tizenhárom tizenötkor csenget a karórám, lemegyek az ételhordóval az ebédért. Kettőtől fél ötig alszom. Utána is munka, este tízkor villanyt oltok. 17 éve így telik egy nap.

– Nem unja?

– Miért unnám? Nagyon kevés élményt tudok befogadni, feldolgozni. Nagyon régóta nem nézek tévét. Nem járok moziba, színházba, társaságba. Egyszerűen nem hiányzik. Elég, ha néhány emberrel találkozom, vasárnap kirándulunk, és lefekvés előtt olvasok egy kis Illyést. Mi kell még?

– Az utóbbi tizenöt évben kizárólag csak műterembelsőket fest. Az aszketizmus jelenik meg a művészetében is, vagy egyszerűen nem talál témát?

– A téma annyira harmadlagos, hogy nem érdemes sok energiát pazarolni rá. A zsidó temetőknél, amiket három és fél évig festettem, egyszer csak éreztem, hogy egyre rosszabbak a képeim, azért váltottam. Ha a műterem képeknél is romlást tapasztalok, ismét váltok, bár lehet, hogy nem témát, talán inkább méretet.

– Festményeinek több mint a felét állandóan megsemmisíti.

– Szellemi környezetszennyezés egy pocsék kép. Sok gyenge munkám van, nem tudok zsinórban főműveket festeni.

– Képei mintha nem sokat árulnának el önről, viszont naplói, levelei még az interneten is olvashatók. Miért nem a festészet eszközeivel beszél önmagáról?

– Gondolatait, érzéseit az ember nem viheti át közvetlenül a képbe. Természetesen ezekből táplálkozik, de, hogy hogyan transzformálódnak át ezek műalkotássá, azt nem tudom. A jó festő ebben az értelemben buta festő. Egy festmény lényege megfejthetetlen, vagy mindenkinek mást jelent. Nekem a legfontosabb érzékletek a földön például a szagok. Ezeket nem lehet visszaadni. Így vagyunk a képekkel is, csak próbálkozunk szavakba áttenni érzéseinket.

– Olvasva a rendszerváltás évében írt naplóját, annyira mellékes dolgokként tűnnek át rajta az akkor nagyon izgalmas események, mintha csak visszaemlékezések lennének. A húsz éve lesmirglizett műteremablakon át mi szűrődik be a mából?

– Ha nézzük a fölösleges gyűlölködést, a személyes önzés rétegeit, a hatalomvágy gyerekes, görcsös ragaszkodásait, akkor azt mondom, hogy ez nem érdekel. Vélet-lenszerűnek tartom, hogy egy napilap politikával foglalkozik. Ugyanúgy beszámol-hatna nap mint nap a városi madarak viselkedéséről.

2002.09. // C.07041
Népszabadság 2002. 09. 25.

MUNKÁMBAN ZAVARNA A KÜLVILÁG

Bogácsi Erzsébet interjúja Váli Dezső festőművésszel gyűjteményes kiállítása alkalmából

„Az én feljebbvalóm Georges Braque"

– Magam ünneplem magam – fogalmazott önironikusan. A hatvanadik születésnap szerinte nem lényeges. Csupán egy alkalom, amelyet megragadhatott, hogy több mint két évtized múltán, újra gyűjteményes kiállítása legyen. Az Ernst Múzeumban, ma délután megnyíló tárlat létrejöttével ugyanis Váli Dezső személyesen fáradozott. Ami meglepő lehet annak, aki a festészetében is felismeri a zárkózott egyéniséget. Először is azt kérdeztem, nincs-e lappangó ellentmondás a külvilágtól elforduló alkata és a megannyi intézkedést követelő szervezés, mi több: az önmaga megmutatásának igénye között?

– Mikor vagyok zárkózott? Az uszodában, miután leúszom ezerkétszáz métert, az öltözőben nagyokat röhögünk, a nyugatosokról, Babitsról diskurálunk. Utána Kata reggelivel vár. Aztán munka egész nap, ott csakugyan egyedül a műteremben. Most rászántam másfél esztendőt, hogy negyvenhárom év munkájából kiválasszam a leg-jobb képeimet, az Ernst Múzeumban tán hetven lesz most falon. Elég nagy munka volt összeállítani, noha képjegyzékem és címlistám is naprakész, sőt nyilvános, az internetre is felvittem. Dicsekszem, mint mindig. Mint egy szerzetes, egy katona-tiszt, szervezem magam, az életem, szinte ízléstelen. De nem a magamutogatás a cél. Munkamániás vagyok, s a „munkaköri leírásomban" szerepel, hogy dokumentál-jam dolgaimat.

Eltakart ablakok

– Erre szolgál eszerint az emlegetett honlap is. Úgy tartja, ma ez vele jár egy festő munkásságával?

– Úgy tűnik, az enyémmel igen. Mostanában, amikor a kiállítás miatt ellenőriztem a címeket, ahol a festményeim vannak, felhívtam egy nyugdíjas orvost Keszthelyen. A felesége vette fel a telefont, átszólt a másik szobába a férjének: Váli-képünk van? A doktor pedig felelt: Igen, van. Ezt a képet két ember látja. S a munkáim kilencvenöt százaléka ebben a helyzetben van, köztük az a száz, ami múzeumi raktárban van, esetleg évtizedek óta. Vagyis láthatóvá kellett tennem őket. Két esztendeje, aki nagyon meg akarja nézni bármely képemet, ráklikkel az interneten: deske.hu. Igaz, a számítógép képernyőjén megjelenő festmény csak igen halvány utalás az eredetire. Ami nem sok, de több, mint a semmi. Naponta kilenc-tizen látogatják a honlapot. Ahogy az lenni szokott, ezen is van afféle „news" rovat. Van egy emigráns barátom a franciaországi Le Meux-ben, akinek naponta írott leveleim a „válinews".

– Milyen barátról van szó? Ifjúkori vagy szakmai?

– Létező személy, de róla nem beszélek. Csak annyit, kisfia keresztgyerekem. Mondhatja, ellenmondás megint, hogy kiléte magánügy, miközben a levelek publikusak. Amit itt kettősségként érzékel, illetve firtat, olyan, mint két üveglap. Fedik egymást, átlátható, mégsem azonosak.

– Mégis a bezárkózás vágya lehet az erősebb. Hiszen a műtermének az ablakain sem lehet kilátni. Bizonyára, nem azért, mert olyan csúf volna a látvány…

– A külvilág zavarna munka közben. Főiskolás koromban az ablakomat pauszpapírral vontam be. Jóllehet, akkor a Móricz Zsigmond körtéren laktunk, gyönyörű kilátással a Gellért hegyre. Olyan a szakmám, hogy a magam igénye szerint élhetek. Nincs főnököm. Az én feljebbvalóm Georges Braque. Ha építész-irodában ülnék, nem engedhetném meg magamnak, hogy eltakarjam az ablakokat.

– Így visszafelé tekintve, bajos is elképzelnem, hogyan lehetett belsőépítész. S aki tizenhét éves korától festett, egyáltalán miért ezt a szakot végezte?

– Mesterem, Sugár Gyula tanácsolta, hogy inkább az Iparművészeti Főiskolára menjek. Mert akkoriban, a hatvanas években a képzőművészetin még a poszt-szocreál ízlés volt jellemző, egyébként is, gyengén rajzoltam. Igaza volt. Nagyon jól jártam azzal, hogy technikai műveltséget is kaptam. Ma is, ha látok egy házat, látom félbevágva is, tudom, hogyan élnek, mozgnak benne az emberek. Mert az építészetnek az a lényege, hogy életformát teremt. Csodálatos szakma. A diploma-munkám láttán Finta József meghívott a csapatába. A Duna Inter-Continental szállodát tervezték éppen. A királyi lakosztály tervét tették elém, azt rajzoltam napokig, 1:50-ben. Diploma után két évvel sikerült a belsőépítést otthagynom, s attól kezdve csak a festés.

– Miért nem tartotta meg e foglalkozást legalább alkalmi kenyérkeresetnek? Bár úgy látom, amire csak a festészeten kívül vállalkozott, legyen az a tanítás akár, előbb-utóbb abbahagyta.

– Két lovat egy fenékkel? Az építészet is egész embert kíván, akár az én munkám. Jönnek hírek, hogy e szakmabelieknek minden munkát el kell vállalniuk, pedig mármár belehalnak, de csak így számíthatnak a következő megrendelésre. Egyébként is, egy idő után már nem ismertem az új villanykapcsoló-szabványokat. Szóval nem is ment volna. Az ipari vásáron, a nyitás előtti héten betűragasztás, létra tetején, napi „ötven órában". Egy egész festőgeneráció élt ebből. Szerencsésebb ügy volt a szociofotó, ami szintén pár évet foglalt el. Havonta csupán négy sűrű napot igényelt. Vittek falura kocsival, napi háromszáz parasztszoba-felvétel. Egy pohár víz ürügyével kopogtattunk be. Ami pedig a tanítást illeti, a hetvenes évek második felében a Zebegényi Szabadiskola hívott meg. Nyaralás helyett is adódott, amire képtelen vagyok amúgy. A kilencvenes évek elején pedig a nosztalgia és a hiúság vitt az Iparművészetire vissza, rajzot tanítani, nagyon szerettem azt az iskolát. Már elkezdtek nekem ott egy műtermet kialakítani, mikor döntöttem, tanítani nincs időm, se energiám. Talán nem is olyan sokára meghalok. Mint mindenkinek, nekem is meg kell alkotnom „az utolsó műveimet".

– És visszazárkózott a tulajdon műtermébe, amely egyben festészetének kizárólagos témája is jó ideje.

– Ha ez ügyben szemrehányásokat kapok, csak úgy értelmezhetem, hogy romlanak a képeim. Fáradt óráimban tűnődöm is, vajon nem szellemi renyheség-e? Van tehát egy témám, amit tizenöt éve variálok, de tudjuk, nem ezen múlik. Egy kép valójában nem asztalról-székről, netán fogaskerékről szól. Ez műterem! - mondhatja a néző, de jaj, ha csak ennyit lát belőle, szinte semmit nem kapott. Lefesthetünk egy virágcsokrot, de ha az csak önmagáról beszél, akkor minek? Akkor már jobb, ha odateszszük háromdimenziós valójában. Még illata is van.

– Úgy látom - ismerjük a Kandinszkij-féle példát - nem sokat veszítenének hatásukból ezek a festmények, ha történetesen fordítva lennének felakasztva.

– Mert csakugyan a képet és nem a témát látja. Nemcsak Kandinszkijt, de Rembrandtot is meg lehet fordítani. Úgy is remekmű. Az egyik lehetőség, hogy megmutatok egy öregembert, aki a halála küszöbén van, látom, kitörölhetetlenül. De kipróbáltam a másik lehetőséget, a non-figuratívot is. A tiszta festészetet, amely olyan, mint egy dallam. Nem lehet szavakba foglalni, mi a tartalma. Ez a nonfiguratív rettenetesen nehéz műfaj volt, legalábbis nekem. Gondolja meg, miből könnyebb ebédet főzni. Ha a hozzávalót a kamrából, vagy ha egy egész élelmiszer-áruházból kell kiválasztania. Sokszorosan keservesebb festeni, ha minden-minden eszköz korlátlanul a rendelkezésemre áll.

– S ekkor fogott a zsidó temetők sorozatába...

– Volt egy archívumom a fotóimból, még a hetvenes évek derekáról. Köztük kétezer, zsidó temetőkről. Tíz évig feküdtek a polcon. S egy reménytelen, de tehetséges pillanatban eszembe jutott, megpróbálnám lefesteni az egyiket. Persze, csak kiindulásként használtam őket, a képek nem a zempléni, a bukovinai temetőket írják le. Ahogy a műterem bútorait sem rendezem át képcsináláshoz. Aztán három esztendő múltán azt vettem észre, hogy egyre romlanak a temetős képek. Nehéz döntés volt, abbahagytam.

– Úgy tudom, hivő katolikus. Sőt, vallásos, vallását gyakorló ember. Ha valaki ilyen erősen kötődik egy vallás eszmerendszeréhez, hogyan tudott évekre beilleszkedni egy másik vallás gondolati miliőjébe?

– Miért ne tudtam volna? Hajnalban zsidó zsoltárokat mondok. A katolikus egyház imáinak a harmada zsidó ima. Félárva gyerek voltam, az anyám, aki tanító volt, intelligensen nevelt, gondolkodásra szoktatott. Ő is vallásos, húgom is az. Most már rendfőnöknő, apáca. Reggel hatkor a ferences templomban vagyok. Mintha a lelkem tisztaságáról gondoskodnának. Ki ne fogadná el, ha felajánlanák, hogy ezentúl a ruháit nem magának kell tisztítania, mégis makulátlanul kerülnek be a szekrénybe? Én nem vagyok elég tehetséges önmagamhoz. Alapvetően nem vagyok életszerető sem, inkább féltem tőle, most is szűkítem az életem. A hit megtart.

– Szemlátomást maga is törekszik rendben tartani magát, a szellemi környezetét. Azt kell mondanom, ha a megsemmisített festményeire gondolok, hogy már-már drákói szigorral.

– Kamaszkorom végén egy felismerés után – Camus-t és Senecát olvastam – egy tételben elajándékoztam a könyvtáramat. Akkor kezdődött. Azóta is, amit elolvasok, tovább adom. Lenézem a halmozást. Nem érdemes gazdagon meghalni. Évente ötven képet festek, talán a felét hagyom meg, de ez más kérdés. Az első száz képemből szinte semmi nincs meg. Ami rendjén van, tanulóévek voltak. Ki kellett dobni, mint az elégetett palacsintát. Mindmáig a képeim fél évig, egy évig falnak fordítva várnak. Majd előveszem őket, látom, melyik javíthatatlan. Amikor pedig szétvágom az öreg, szovjet körfűrészemmel, öröm tölt el. Ne képzeljen valamiféle drámai pillanatot! Olyan ez, mint amikor kitakarít az ember, és utána megpihen. Valamit rendbe tettem.

2002.09. // C.07025 // **A vattakabátos**
Szüts Miklós megnyitóbeszéde életem végéről
Ernst Múzeum, gyűjteményes kiállításon először, és azóta is

Már jócskán alkonyodott. A völgyet pára borította, elmosván az éles körvonalakat: estére minden tárgy egymásba simult. A hegy felső harmadán a nap még élesre rajzolta a kupacokban összekapaszkodó fákat, kiemelve a lejtő nappal sohasem érzékelhető finom domborulatait.
Egy ember baktatott felfelé a hegyre. Kockás flanel inge a hatvanas évek rockandroll divatját idézte, alul rövidnadrág, amit – kívülről nézvést legalábbis - teljesen fölösleges kékcsíkos hózentráger tartott. Lábán láthatóan tartós használatra vett, kicsit ormótlan félcipő, szürkés-zöld pamutzokni. Vállán suszter-szegecsekkel megerősített meglehetősen viseltes barna oldaltáska, formája, mérete feltűnően pontosan feladatához igazítva. A férfi nyakában, becsúsztatva a flanell ing kivágásába madzagon lógó fémcsipesz, beléfogva egy spirálos jegyzetfüzet. Rövid, őszes haj, ugyancsak ősz, rövidre vágott ritkás kecskeszakáll.
Komótosan, egyenletes tempóban baktatott felfelé a hegyre. Néha megállt, és fémkeretes szemüvege mögül rövid távolságokhoz szokott szemét kicsit összehúzva nézett le maga alá a völgybe. Bólintott, és indult tovább felfelé.
Fenn, nem messze a hegygerinctől egy másik férfi ült egy lapos kövön, vattakabátos hátát egy sziklának támasztva. Bicskájával egy faágat farigcsált. Néha feltekintett. Messziről észrevette a völgyből felfelé ballagó embert.
A rövidnadrágos férfi lassan közeledett. Nem nézett föl a szikla mellett ülő emberre, tudta, hogy várják. A gerinchez közeledve sem változott mozgása, nem tűnt sem fáradtabbnak, sem nyugtalannak.
A sziklához érve, ahol a farigcsáló ember várta, megállt. Komótosan lerakta válltáskáját, kinyitotta, és egy sárga, félliteres citromlés műanyag flakon vizet húzott elő. Lecsavarva a kupakot meghúzta a flakont, majd kérdőn a másik férfinak nyújtotta. Az elvette, ő is ivott és visszaadta a rövidnadrágosnak. Az gondosan visszatekerte a kupakot, és a flakont egy kőre állította.

– Ennyi? - kérdezte a vattakabátos.
– Ennyi. - válaszolta a jövevény.
– Család, gyerek?
– Asszony, két gyerek, unokák. Ja, meg volt egy bernáthegyi.
– Rágyújt? - kérdezte a vattakabátos, és egy gyűrött cigarettáscsomagot nyújtott felé.
– Vakarózni szoktam.
A vattakabátos bólintott. Kihúzott a csomagból egy szál elgörbült cigarettát, szájába illesztette, és a zsebéből gyufát kotort elő. Rágyújtott.

Aztán még? – kérdezte maga elé fújva a füstöt.
Aztán? – a szakállas ingébe nyúlt, előhúzta a jegyzetfüzetét és fellapozta:
Hát képek.
– Sok? – kérdezte, újabbat szippantva cigarettájából a vattakabátos.
– Elég.
– És jók?
– Ami tellett.
– Szerelem, vad szenvedélyek?
– Képek.
– Szeretet, áldozat?
– Igen: képek.
– Rend van?
– Rend.
Elhallgattak. Békésen, csöndben üldögéltek.

– Na menjünk lassan, mondta a vattakabátos. Kidörgölte a parazsat egy kövön a cigarettájából. A csikket kiegyengette és a bicskával együtt zsebre dugta. Felállt és elindult lefelé a gerinc túloldalán. A másik visszarakta a műanyag flakont a helyére, becsukta és vállára vette bőrtáskáját, és füzetét ingébe visszadugva utánaindult.

2002.10. // C.07062

HEGYRE FEL

Magyar Nemzet interjú 2002. 11. 23.
Joó István

Interjút adni – gyanítom –, számára ez éppúgy fontos, mint gyermeknek a játék. Akár polcain a tubusok, üvegcsék sora, gondolatai rendbeszedettek. Tartalmas portrébeszélgetést lehetne előállítani az interneten olvasható, naponta bővülő naplójából is... Ott Váli Dezső Munkácsy-díjas festőművész hatvanévesen azt írja, hallgat térdére és orvosára: nem megy le futni többet.

– És a Lukács-uszoda?

– A Lukács, az tökély. Odaát biztosan meglesz az égi mása. Öt éve megtanultam a gyorsúszást, leckéket vettem egy triatlonos gyűjtőmtől. Most napi 1200 méter, kihajtom magam.

– Nem válik ez egyhangúvá?

– Húgom szerzetes, ott naponta ötször imára csengetnek, akkor le kell ejtenie, ami munka épp a kezében van. Harminc éve ugyanazt csinálja. Azt mondja, még nem volt két egyforma napja. Az önkéntes korlát az igazi szabadság. Egyébként az úszás monotonitásában végtelen változatosság van. Vegyük csak a gyorsnál a karmunkát, sokféle lehet. Lehet például magyaros-kopogós, fáradt üzletember, mindenre elszánt csikóhal, vagy propelleres kiskacsa stílusú. A lábmunkával más a helyzet, mert az nem megy. Már az Urat is kértem, hogy segítsen, de semmi eredmény. Úgy látszik, erre nincs szükség az üdvözülésemhez.

– Sosem viszolygott még attól, hogy esetleg nem igazán gusztusos emberekkel is egy vízben lubickolhat?

– Nem vagyok érzékeny a higiénére és Seneca azt mondja, ha fürdőbe mész, tudd, hogy ellopják a pénzedet és le fognak spriccelni. Ha ezek után is vállalod, akkor váljék egészségedre, Szent Ferenc pedig magához ölelt egy leprást és megcsókolta. Szeretni az embereket, ez az élet.

– A „VÁLINEWS"-ban olvastam a világhálón: „Egy embert szeretni: egy embert szolgálni. A többi csak cukormáz a C-vitaminon." Komolyan gondolja?

– Komolyan. A szeretet nem szimpátia, nem édes érzés, hanem parancs; tehát munka, időnként pocsék-nehéz munka. Szeretet, amikor elbeszélgetek vele a sarkon, holott unom, és más dolgom lenne. Szeretet, ha nem szaladok át a piros jelzésnél, csak mert egy kisiskolás ott szemben meglátná, és eltanulná.

– Sosem merült föl önben, hogy akkor adhatná magából a legtöbbet, ha a művészetre fordított időt a szeretteire áldozná?

– Föl is ajánlottam Istennek, ha akarja, tegyen más posztra. De remegtek a lábaim, és Isten látta ezt. Egyébként soha senki sincs fölmentve az alól, hogy pillanatonként eldöntse, mikor mi a helyesebb. Egyik legnagyobb festőnk, Vaszkó Erzsébet annak idején arra a kérdésre, hogy élete utolsó évtizedében miért beteg rokonát ápolta festés helyett, elmosolyodott és csak annyit mondott: Édes kisfiam.

– Hogyan viszonyítható a szeretethez a barátság? Hiszen barátnak azt választjuk, aki eleve közel áll hozzánk, akitől kaphatunk…

– …és akinek adhatunk. A barátság nagy kincs. Szüts Miklós például régi szellemi partnerem, akivel szakmai és afölötti problémákról tudok együttgondolkodni. Noha a kezdetek idején kiderült, hogy nem vagyunk egyformák. Ő azt mondta: frakkban meghajolni Cannes-ban, én azt: óceánra néző műteremablak.

Most egymás mondatait mondjuk, nyilatkozzuk, anélkül, hogy észrevennénk. Húsz éve minden márciusban együtt, a kecskeméti alkotóházban. Szomszédos műteremben festünk öt-nyolc órát, a többi pedig – még mindig – eszmecserével telik…

– Legtöbb gyengeségünket a házastársunk ismeri. A feleség egyben barát is?

– Igen, de valami más is. Ha a barát borital, a házastárs mindennapi kenyér. A barátságban benne van a kilépés lehetősége. A házasságban viszont erről előre – és nap, mint nap – lemondok. Ennek időnként következményei vannak. Egyszer halálosan szerelmes lettem egy asszonyba, de tudtam, hogy Isten előtt kötött házasságot nem lehet felbontani, ha belegebedek se. Szerencse, hogy így van. Sok munkával újra barátokká váltunk. Igen, a mindennapos együtt-élet észrevétlen szépségei és titkai, az összenevetések. Van, amire viszont egy külső munkatárs inkább alkalmas. Múltkor egy kéziratomra azt mondta R. barátom, hogy nagyon gyenge, talán ha húsz százaléka használható. A családi életben jobban kell vigyázni, mivel terheljük meg a másikat.

– Oravecz, Pilinszky, József Attila, Ady, Illyés, Zelk, Szabó Lőrinc, Petri, Rakovszky, Babits. Azt állítja, ez a polc, ez a pár kötet most az egész könyvtára. Szeretetből ajándékozza el állandóan könyveit?

– Nem szeretetből. Pál azt mondja, tűröm a szegénységet, és tűröm a gazdagságot. Én nem szeretnék gazdagon meghalni. A festményeimmel is így vagyok. 1987-ben jöttem rá, hogy minek is őrizzem őket halálomig. Nem kell „Váli Múzeum", még ha megérdemelném, akkor se. Csak azért maradjanak a polcomon – nem működő gépként –, mert aki használná őket, nincs pénze rá?! Akkor szétajándékoztam vagy háromszázötven munkámat. Gyermekeimnek is mondtam, válasszanak és vigyenek, nem lesz örökség.

– A hatvanadik születésnapja alkalmából rendezett életmű-kiállításán többségében magánszemélyek tulajdonában lévő alkotásai szerepeltek. Ha nincs tárlat, az adott művet csak néhányan láthatják. Nem ejti ez kétségbe?

– Ha siránkozom, akkor tulajdonképpen lázadok, és ez helytelen. A festészet ilyen, mert ilyen. Ez az „egypéldányosság" a karakteréhez tartozik. Ezért született a reprodukció-kultúra. Tudjuk persze, nem tökéletes, de nincs más választásunk. Szeretjük Braque-ot, de hány képet láthatunk tőle eredetiben? Ezért is fotóztam képeimet kezdetektől fogva, s így vált lehetővé, hogy ma a neten - deske.hu - minden munkám (úgy, ahogy) fogyasztható.

Az is igaz, hogy a festés során egy-két percenként kell döntéseket hozni. Az én technikám ráadásul olyan, hogy három perc alatt minden megfordulhat, esetleg csoda történhet.

De nekem csak annyi a feladatom, a gondom, hogy két színfoltot szakszerűen tegyek egymás mellé.

– Tizenöt éve fest műtermeket, sajátos bútorcsendéleteket. Elmosódottságukkal, foszforeszkáló részleteikkel, a tárgyak szándékos léptékhibáival rendkívül érzékiek ezek a képek, egyszersmind gondolatsorokat indítanak el az emberben.

– Az íróknak gondolkozni kell, szavakon, mondatokon, történéseken, nekem nem. Az én munkám sötét barlangban tapogatózás, ahol azt se tudom, mit keresek és hova akarok kilyukadni. Festesz egy műteremsarkot, a délutáni margitszigeti biciklizésen jár az eszed, és közben odakerül az ecset végébe összes gyerekkori szenvedésed, Thomas Mann-olvasmányod, összes szerelmed.

– Nézem a műteremciklus darabjait: milyen adomány, ha életünkön csak annyi fény dereng, mint egy elsötétített helységben. Mit jelent az ön számára a belső tér?

– Szeretem a kuckókat. Az emberszabású tereket. Erre tanultságom is „rátett", úgy adódott, hogy belsőépítészetet végeztem. Igen, az enteriőr az ember második ruhája... Fiatalkoromban rengeteget vacakoltam szobám berendezésével, az engem szolgáló környezettel. „Vigyázzak a ruhámra, a szobámra?! Ő vigyázzon rám!" Egyszer pár évig egy 2 x 2 méteres faházban laktam; a műtermem sarkába építettem. Egy ágy volt benne, egy angolszótár meg egy bernáthegyi kutya. Amikor a zsidótemetőket festettem, ott is fontos volt, hogy a kövek együttese végtelen-kedves kis szobákat hozott létre. De képeim - remélem - nem erről, nem csak erről, és remélem, főleg nem erről szólnak.

– Szeptemberben az Ernst Múzeumban volt életmű-kiállítása, most a Kaposvár Rippl-Rónai Múzeumban látható ugyanez. Nem kísérti meg mégis, hogy minden hiábavalóság, talán még a művek is?

– Tudom, hogy annak, amit csináltam, egy része nagyon jó. „Életművem" hatóköre lehet, hogy kicsi. De ha harminc év múlva egy városházi kulturális osztály vezetője fejében benne leszek, mikor döntenie kell, akkor megtörtént a dolog. Egy fontos kép irtózatosan erős, de lassan fölszívódó „méreg".

2002.10. // C.07068
Kossuth Rádió

GONDOLAT – JEL, VÁRADI JÚLIA INTERJÚ

Felvezetés a műsor előtt, Györffy Miklós:

Rejtély, hogy az élet tartalma, a gondolat hogyan megy át a festménybe. Rossz a kép, ha unalmas, nem fontos, vagy alacsonyan repül. Életmű-kiállítás az Ernst múzeumban és az interneten. Váli Dezső.

Györffy: Okkal tekinthető különösnek, ha egy ereje teljében lévő festő életmű-kiállításán a művész végrendeletével is szembetalálkozik az érdeklődő. Persze, ha a sok tekintetben különcnek látszó, ám brutálisan józanul gondolkodó, most 60 esztendős Váli Dezsőről van szó, akkor nincs min megütközni. Az Ernst Múzeumban megrendezett életmű-kiállítás szó szerint értendő, hiszen a kompjuterrel szinte szimbiózisban élő, permanens naplóíró Váli CD-ROM-on prezentálja tényleg az összes képét és naplóját. 195 műve van közgyűjteményekben, 713 képe létezik, és mint írja "777-et kidobtam az évek folyamán". Farost lemezre fest, egy időben régi zsidótemetőket, de többnyire műterembelsőket, olykor pirosat is. V.D.-vel Váradi Júlia beszélgetett.

Váradi: Ma reggel beözönlött egy csomó ember az Ernst Múzeumba, és ellepték a V. D. életmű-kiállítást. Átérzi, hogy maga nagyon népszerű Magyarországon?

– Nem, nem. Bernáth Aurél amit nekem mondott harminc évvel ezelőtt, hogy valljuk meg, hogy ez a dolog mondjuk 2000 embert érdekel Magyarországon a 10 millióból. Nem élem át. Örülök, hogy egy pár ember örül a képeimnek, aki pedig 11 órakor ott állt, az dühös volt, és türelmetlen, mert nyilván azt remélte, hogy már 10 órakor nyitva lesz a múzeum.

– Sokaknak dilemmát okoz. Ugyanis részben rendkívül nyitott, hiszen CD-ROM-on látható, nézhető az összes Váli-kép, a naplója és minden, ami magával történik. Eközben pedig hihetetlenül zárt, ez a környezete, ahol most ülünk, a műterem, az eltakart ablakok, és ez a tulajdonképpen világtól elrekesztett hely. Most akkor egy nyitott, vagy egy zárt emberrel beszélgetek én?

– Egyszer megkérdezték, hogy van ez, hogy én vallásos, katolikus vagyok és ugyanakkor zsidó temetőket... Nézze, én vallásosan biciklizek, és vallásosan mosok fogat. Egy ember vagyok. Hogy ez a zártság és nyitottság ... ezt fejtsék meg a nálam sokkal okosabbak. Nem tartom zártságnak, hogy egy műteremben egyedül festek, azt hiszem a szántás is ilyen.

2002

Hogy naplót írok és ez az interneten megjelenik, ez tényleg bohóckodás, vagy magamutogatás, de - bocsánat - tulajdonképpen nem más, mint ahogy Illyés Gyula vagy bárki naplót írt, avval a kis különbséggel, hogy nálam ez most éppen két órával a történés után már olvasható, és olvassák is.

– A CD-ROM-ját nézegettem, amivel hihetetlen sok pepecselő munka van, ha lehet ezt így fogalmazni, ez a világ legmodernebb festménye.

– Ezt megfogalmazta egy barátom is, talán Esterházy, hogy önálló műalkotásnak tekinthető. Én ezt nem tudom kategorizálni, mint ahogy tudom mondani a rakott krumplira, hogy az biztosan étel. Én ezt megcsináltam, egészen egyszerűen a dokumentálás szándékával. A feleségem azt mondta, ne használjam a Babits szót, mert félreértik, mert ezt szoktam erre válaszolni, hogy egy Babits-életmű ingyen és azonnal rendelkezésemre áll, ott van az éjjeliszekrény polcomon, és bármit, bármikor megnézhetek. Nem kötelező, de ha akarom, megnézhetem. Na most szegény festő! Ott vannak a képei raktárakban, magángyűjteményekben. Több száz munkámnak a 90%-át praktikusan soha senki nem fogja látni. Tehát amit negyven év alatt én megcsináltam, az egyszerűen NEM VAN LÁTVA. Ezen vélt segíteni a CD, aztán az internet, ami egy csodálatos eszköz.

– Egy kicsit kitért a válaszadás elől. Itt ül most is a kompjuter előtt. Ez a kompjuter különleges helyet foglal el a műteremben. Ez is mintha része lenne, nagyon is szerves része a műteremnek. Be van süllyesztve egy különleges régi típusú asztalkába, és ahogyan ez a CD-ROM elkészült, azért abban az ember művészi munkát vél felfedezni.

– Kétségívül. Amikor ez elkészült és tényleg archívumnak készült, akkor kiderült, hogy túl jól sikerült, ezt érdemes megmutatni. Ehhez már szerkeszteni és pofozni kellett, okosítani és egyszerűsíteni, és csinosítani, ez még két év volt, bevallom.

– Élvezte?

– Sajnos, nagyon. Amikor festek, akkor az égvilágon semmi nem történik, mert nem vagyok egy gondolkodó típusú festő, ezt nem szokták elhinni, de tényleg így van. Nekem technikai kérdés a festés, mint ahogy az ember letesz a konyhában az asztalra lisztet, meg sót meg szódát, meg nem tudom micsodát, amikor palacsintát kell csinálnia. Hogy ebben gondolatok vannak, nézze, itt van egy sötét luk, egy szakadék, amit nem lehet átlépni, hogy az ember életének tartalma hogyan megy át a festményekbe, ez nem logikus. Ha ez logikus lenne, akkor ez mérnöki munka lenne. Fogalmam sincs, hogy a gondolataimból mi van benne a képeimben. És egyébként senki nem tudja, mert mindenki mást kap, hiszen mindenki csak annyit tud belőle kiolvasni, amit amúgy is már megélt, vagy valami zamata van számára.

Valami módon magunk fölé mutat, egy utat mutat, Szüts barátom ezt úgy szokta megfogalmazni, hogy segít élni és meghalni. Az ember egy jó képre ránéz, és utána egy kicsit jobb ember lesz. Ebben hiszek. Ennél konkrétabbat erről nem tudok mondani.

– De ezt úgy mondta, mint aki nézi mások műalkotását. Mi van, amikor a sajátjait nézi?

– Amikor egy anyuka ránéz a kisfiára, benne van a büszkeség, születésétől fogva. De konkrétan, amikor ránéz, akkor azt nézi, hogy félre van gombolva és nincs megfésülve. Vagy meg van fésülve, de még reggelit kell neki adni, mert különben elkésik. A saját képeimet így látom. Egyik képemet egy barátom rettenetesen értékeli és szereti, s ezt a képet kényszerültem valami okból 10 percig nézni. 14 hibát számoltam meg rajta.

– Hibát? mi lehet hiba egy képen?

– Először is unalmas a kép. Másodszor alacsonyan repül. Vagyis konkrétan: rosszak az arányok, unalmas a ritmusrendszere, a kontrasztok nem megfelelőek, a színek laposak, vagy túl csicseregnek, a vonalak nem jó helyen találkoznak. Ezek konyhaeszközök, recepteszközök, sorra, föl lehet ezeket sorolni, s végül azt mondja az ember: unalmas, nem fontos, jöjjön a szovjet fűrészgép.

– De akkor ilyen alapon, ha ezeket az eszközöket jól használja, akkor jó képet tud készíteni. Akkor meg lehet mindenkit tanítani arra, hogy jó festményt hozzon létre.

– Próbáljuk meg, eddig ez még nem sikerült, ezt előállítani. Valami csoda történik. A kép megszólít, vagy én megszólítom a képet vagy elkezdünk beszélgetni, Isten tudja, mégiscsak az életnek egy ünnepi pillanata, és hogy pontosan miről szól, ezt tényleg nem lehet szavasítani. Szokták kellemes, alacsony színvonalú hasonlatként mondani a dallamot. Ahol az ember úgy érzi, hogy megszólították, állati fontos, gyönyörű, boldog vagyok, és fogalmam sincs, hogy mit mond.

– Fiatalon végrendelkezett. Korainak tartom, hogy valaki hatvan éves korában végrendelkezzen, de a végrendeletnek nyilván oka van. Hogy szól ez a végrendelet,

– Én ezt itt gyorsan elővettem, amíg maga ezt mondta:

Én, alulírott Váli Dezső ép elmével, világos tudattal és szabad elhatározásomból úgy rendelkezem, hogy halálom esetén nem kell csinálni semmit. Képeim szétszórva. Minden munkám megnézhető (tudniillik az interneten). Minden jó helyen van ott, ahol van.

Ennyi.

2002. 10. **Petrányi Judit élő telefonbeszélgetése**
Ernst Múzeum, gyűjteményes kiállításom alkalmából
Budapest Rádió, 2002. 10. 02. 11.10h.

– Az Ernst Múzeumban látható ezekben a napokban V.D. festőművész gyűjteményes kiállítása. Jó napot kívánok!

– Kezét csókolom!

– Olvastam az újságban, egy interjúban, hogy másfél esztendőt szánt rá, hogy 43 év munkáiból kiválassza a legjobbakat. Miért kellett erre másfél év?

– Nem csak erre kellett a másfél év, hanem egyáltalán a megszervezésre. A legtöbb munkám magángyűjtőknél, meg múzeumokban, ezeket elő kellett kotorni.

– Mennyire tudja az ember nyomon követni, hogy hova kerülnek el a munkái?

– Hú, nagyon a közepébe kérdezett bele! Én egy ilyen pasas vagyok, hogy nekem naprakészen a kompjuterben vannak a képeim történetei, hogy hova vitték, hol állították ki, meg az összes gyűjtők. Úgyhogy ezt viszonylag egyszerű volt megtalálni, a nagyja a 43 év munkája volt, mert a kezdetétől fogva, a második képtől kezdve el kellett dönteni, érdemes-e a kép megmaradásra, vagy nem.

– Mennyi lehet, amit festett 43 év alatt, és mennyi az, ami megvan?

– Én nagyon szégyellem, de ezt is tudom, ez is benne van a kompujterben....

- Ezért kérdeztem, mert gondoltam...

– Borzasztó... 1515 képem készült, tegnap tizenhatodik... És ennek valamivel kevesebb, mint a fele van meg, a többire van egy kis öreg szovjet körfűrészem, avval szoktam őket földarabolni.

– Ezt nem mondja komolyan...

– Az összes szekrényoldal meg polc nálunk ebből készült.

– Elkészül egy kép, és utána nem tartja méltónak arra, hogy megmaradjon?

– Tudja, hogy van, maga eléget egy palacsintát, hát mit csinál vele?

– Jaj, ez nagyon nem ugyanaz!

– Dehogynem. Ha valamit nem lehet megjavítani, akkor mit csináljak vele?

– Na de egy festmény alakul menet közben, nem?

– Hát, alakul szegény, alakul, aztán egy idő után megfullad…

– Már vissza nem lehet?

– Van, ahol az alaptétel rossz. Ennek két kifutási lehetősége van. Vagy nagyon jó kép születik, mert kényszeríti az embert a rutintól eltérő gondolkodásra, és ezek tényleg érdekes helyzetek, de sajnos a gyakoribb az, hogy ezek nem működnek, és egy idő után nem rentábilis ezekkel foglakozni, és akkor jön a szovjet körfűrész.

– Könnyű szívvel előveszi ezt a körfűrész gépet, vagy azért egy darab időt hagy neki, hogy ülepedjen?

– Ezek nem drámai események, ez munkafázis, ugyanúgy, mint amikor az ember a konyhát kitakarítja. Tisztességesen megvárom, adok neki türelmi időt, félévet, évet, hogy javítható, javíthatatlan, és aztán befejezi a földi…

– Szívfájdalom nélkül? Kis szívfájdalommal?

– Bevallom, ilyenkor örülök, hogy valami megint rendben lett. Hogy nézem a képeimet, és nincsen közöttük, ami miatt szégyenkeznem kellene. Egy rossz kép az környezetszennyezés.

– Olyan még nem volt, hogy utólag sajnálta, hogy hátha mégse volt egészen igaza?

– Megint a telibe talált, erre volt egy spontán kísérletem, tizenöt éve egyszer egyszerre 108 képet dobtam ki…

– Bocsánat, ezt muszáj… 108-at egyszerre?

– Igen, mindent számolok, úgyhogy ez tényleg ennyi volt, nem egyszer volt ilyen. De, folytatva, elfelejtettem a róluk készült fotókat kidobni, a diapozitíveket. Egy év után elővettem és átlapoztam őket, hogy na, mit is csináltam. És úgy láttam, hogy kettőnél tévedtem. 108-hoz kettő az arány.

– Ez nem rossz arány.

– Azt a kettőt nem festette meg újra?

– Nem azért ez nem megy. Az embernek előre kell nézni, mondta… mondta…, sokan mondták.

– Amit pedig szeret, megmaradásra ítél, az mind fent van az interneten.

– A legrosszabb is. Sőt, az összes fotóm, grafikám, a könyveim, és még egy napi naplót is írok rajta, néhány ember örömére, akik ezt időnként megnézik.

– Ez festészetről szól, napló, vagy személyes?

– Munkanapló is, de inkább gondolati napló, hogy hol voltam csacsi, hol vettem észre, mit tudom én, egy érdekes látványt az utcán, reggel a Lukács uszodából anekdoták.

– Oda jár úszni, rendszeresen, minden nap?

– 7. 10.- re, persze.

– Az igen. Azt mondja ebben az interjúban, amit olvastam, hogy az én feljebbvalóm Georges Braque.

– Igenbizony! A Braque-ról meséljek, vagy magamról?

– Magáról G. B. kapcsán!

– G. B. egy nagyon jó festő, itt van a fotója a falamon, mint a kamaszkori szobában az aktfotók, szembenéz velem, és ha egy félig rossz képet csinálok, és rápislogok, máris érzem a feddő pillantását.

– Hogy mit szólna hozzá… Igaz az, hogy 15 éve festi különböző variációban a műtermét, és hogy a műtermének az ablakát eltakarta, hogy ne lehessen rajta kilátni?

– Igen, ez tényleg így van, és már mindenki nagyon mondja, hogy hagyjam abba, a kisfiam azt mondta, hogy apu, ha már annyian szólnak, hogy mindig ezt fested, hát fessed ezentúl az én szobámat!

– És?

– Egyelőre maradok itt. Nézze, a téma annyira másodlagos, vagy harmadlagos, hogy aki ebben csak műtermet lát, az bizony nem sokat kap az egészből. A témáról ennyit. Ez annyira csak az első lépcsője a műélvezetnek. A másik pedig, amit kérdez, azt vagy rosszul fogalmaztam, vagy tévinformáció, én az ablakaimat egyszerűen lesmirgliztem, tehát azok világosak, könyörgöm, és a fény bejön, de más nem.

Tehát a Rózsadombi látványt, meg a szemközti irodaházat nem látom.

– Zavarná?

– Sajnos igen. Képzelje el, harminc éve megkaptam Buda egyik legjobb műtermét, és az első hét évben nem szerettem, aztán rájöttem, hogy azért mert kilátok. Lesmirgliztem, és attól kezdve vidáman… Nem minden zavar a munka közben, ez nem jó kifejezés, nem. Enteriőrt szeretek.

– Hány képe van most az Ernst Múzeumban?

– Végül is 82. Nagyon irgalmas volt velem rendező barátom, mert alig tízzel többet vittem be, attól féltem, hogy a felét kidobja.

– És ez akkor reprezentálja azt, aki és ami V. D. és az elmúlt negyven éve?

– Lehet mondani igen. Az én válogatásom szubjektív és bizonytalan, bizonyára selejtekkel, de hát már ez így van.

– Tudom, hogy erre is azt fogja mondani, hogy mellékkérdés, de nem így van, hogy ez tulajdonképpen egy születésnapi kiállítás is, Vagy egy évfordulós…?

– Bevallom erre időzítettem, utolsó nagyobb kiállításom majdnem pontosan öt éve volt az Ernst Múzeumban, ilyen idő alatt gyűlik össze annyi kép, amit érdemes bemutatni.

– Akkor egyrészt boldog születésnapot; gondolom, nem napra most van, de egy ilyen kerek évforduló sokáig érvényes.

– Két óra múlva lesz a kerek évforduló.

– Akkor Isten éltesse! És nagyon jó munkát a következő ilyen nagyobb periódusra, és hallgatóknak ez egy meghívó, amit most mi átnyújtottunk, Ernst Múzeum, V.D. képei, menjenek el, nézzék meg, szívből ajánlom.

– Még annyit hadd mondjak hozzá, hogy ez összesen még egy hétig lesz csak nyitva, meg talán, hogy ha valaki az interneten meg akarja nézni, az: vali.c3.hu

– Igen, de azért én azt mondom, hogy inkább az eredetit az Ernst Múzeumban. Köszönöm szépen.

– Kezét csókolom.

2003.03. // C.12657

TALENTUM / VÁLI DEZSŐ

rendezte **Dettre Gábor**
Duna Televízió, film, 28 p., 2003

a filmben hallható interjú szövege

szerinted ez elég?
1951 májusában föltett kérdésemre
1983 augusztusában megtaláltam a választ.

Ez úgy indult, hogy ' 51-ben egy hónapig skarláttal kórházban feküdtem, és a 30., az utolsó napon mondtam magamnak, hogy én most egy hónapot itt voltam, és egy hónap kellett ahhoz, hogy megértsem, hogy itt vagyok. És várhatóan egy élet kell ahhoz, hogy megértsem, hogy én élek.
Mennyi voltam? Kilenc éves. Szerintem ez volt életem legokosabb gondolata.

TEST ÉS LÉLEK

Kimaradt a harmadik, a szellem.

Konkrétabban az úszás, az úszás, de 13 évvel előtte, 14 évig jógáztam. Minden nap, ugyanúgy. A gyerekeim érdekes módon nagyon szerették. Készültek óvodába, a feleségem etette őket, én meg fejen álltam 180 másodpercig. A lányom nyuszija, aki ideszokott a műterembe, akkor odaugrált hozzám, két lábra állt és teljesen zavartalanul rágta a szakállamat, én megmozdulni se tudtam. Azt, hogy az ember lélekből is áll, erről nem nagyon tudok, vagy akarok mit mondani. Mindnyájan úton vagyunk, és kb. a legfontosabb dolgunk, hogy ahogy megyünk előre, ne csak az utat tisztítsuk meg magunk előtt, hanem mi tegyünk magunkat alkalmassá a további utakra. Ezt minden ember csinálja, hogy ahogy épül, fogadja be az információkat, a József és testvéreitől kezdve a képekig. Gondolom, ez feladatunk is, és tulajdonképpen mindnyájan ebben vagyunk. Úton.

ALKOTÁS – ROMBOLÁS

A kamaszkorom végén már nagy könyvtáram volt. Azt elajándékoztam. Azóta is minden könyvemet szétajándékozom, amit elolvastam, pár darabot tartok meg. Volt ásványgyűjteményem, volt egy álomszép, gyönyörűséges Voigtländer lemezes fényképezőgépem.
A világ legszebb tárgya volt. Nagyon szeretem a tárgyakat. Vonzódom hozzájuk és szembenézek velük..., és nem mentenek meg a haláltól.

Seneca megtanított, én nem akarok gazdagon meghalni, nem akarok gyűjteményekben gyönyörködni, legfeljebb szellemi gyűjteményekben, mert végül is van egy magánmúzeumom, a komputerben van, a világ legszebb képeit összegyűjtöttem, és az itt, egy CD-n.

Az üresség, az igaz. Az egy igaz helyzet. Az egy olyan pont..., ahol látom, érzem a talajt a lábam alatt?!

MAGÁNY ÉS KITÁRULKOZÁS

Nekem a magány szóról rögtön az a sivatag, a kiszolgáltatottság és segítség nélküliség jut eszembe, ami a kép csinálása közben van. A munka. A munka az magány, mert az halálosan egyedüli. Az a szó szoros értelemben a magány minden terhe, mert a döntések, az 2000 döntés, ahol ég és föld mozog, vagy sors dől el, mert abban a pillanatban az a kép a világ legfontosabb dolga. Déry azt mondja: a világ legjobb novelláját akarom megírni ma délelőtt – természetesen – különben el sem kezdem. Ott nincs irgalom, és ott dönteni kell, és abban nincs segítség.

A kitárulkozás. Azt én magamnak csinálom. Én ilyen-olyan okokból nagyon érdeklem magamat, hogy mi ez az élet, aminek már mindjárt vége van, hogy mi ez?! Mit gondolnak az emberek. Mit gondolok én. Mi történik. És mi történt speciel két hete, amiről fogalmam sincsen, ha nem írom le. Ez tulajdonképpen magamnak megy. Az nem zavar, örülök, hogy mások elolvassák. Tudom, hogy másoknak is érték, hogy evvel adok valamit.

Két dolog fut az életemben. A munkáim, a képeim, amiért mindig aggódtam egy kicsit, hogy a képeimnek a 95%-a magánlakásokban van, szinte soha senki nem fogja látni. Lehet, hogy vannak köztük, amiket kellene látni. Na most közbejött az ég áldása – ez is a Szentlélek találmánya –, a komputertechnika, hogy praktikusan 200 Ft alapanyagért, vagy az interneten ingyen, igaz, hogy nekem 2 év munka volt – minden képem megnézhető. Ha ilyen csökevény, torzított formában is. Ez állati fontos dolog. Én valami 35-40 évig dolgoztam, ennek a java legyen elérhető.

A másik: ezek a bizonyos följegyzések. Az életnek ezeket a papír dokumentumait, a gondolataimat, megtalált, leírt értékeket gyűjtöttem, elraktam. Én erre soha nem gondoltam, most egy éven belül kiadták könyv formában. Ugyanez folytatódik most a honlapomon, egy barátom ötletére gondolataimat naponta fölteszem az internetre, naponta olvassák 35-40-en.

REND

Német és porosz őseim is voltak. Valóban szeretem a rendszert. Ez a gyenge, de teljesíteni vágyó emberek életformája.

2003

Félek a szabadságtól, félek attól, hogy elúszna az életem, hogy nem tudnék teljesíteni. Ez okból egyszer 9 évig írtam egy napra-pontos munkanaplót. Szóval ez bizonyos fokig életgyávaság. Nem nagyon látok én vidám jövőt, jelent magam körül, a munkámba kapaszkodom.

A festésnél ez abszolúte nem működik. A festés az olyan nekem, mint sűrű ködben célba lőni. Én ott a következő percet nem tudom. Egy percre tudok előre gondolkodni egy képnél, ott tényleg az ösztönök, vagy mi a kutyafüle, nem tudom mi... Keresés és a teljes bizonytalanság minden pillanatban.

TEHETSÉG

Van az az embertípus, leginkább férfi, aki mindig dolgozik. Egész életében. Ezek tulajdonképpen játszanak. Ez állatira igaz. A tehetségnek az is ága, hogy az ember rendületlenül kitart. Vannak olyan éveim, amikor nincs jó termés. Nem is egy. Akkor se fékezek.

Nem tudom, hogy milyen lehet tehetségtelenül élni. Így élem meg, hogy nehezebb életet élek. Nagyon sok mindenre vagyok képtelen. Nagyon sok mindenre vagyok alkalmatlan. Nem vagyok rá büszke.

Én alapvetően két részre osztanám, ameddig én ellátok, a tehetség fajtáját. Azt tudom, hogy én nem tudok egy képet kitalálni. Öt percre előre nem tudom, hogy milyen lesz a képem, szinte soha. Azt kell mondanom, hogy ez az erősségem is, mert olyan helyekre eljutok a véletlenek által, ahova tudatosan biztosan soha. Egy 5 cm-es kis kompozíció kis vázlatot rajzolok 3 perc alatt, és ha annak az arányai elfogadhatóak, azt rögtön fölteszem egy 80 cm-es lemezre, most, így indulok. Tehát ennyi az előgondolkodás.

VÉLETLEN – TUDATOSSÁG

Szándékolt partok között élek. Ezen belül működik az esetlegesség, a véletlen. A képen belüli véletlen, az még egy lépcső befelé. Engem a szakmában a véletlen éltet, és ez a munkámnak a lényege olyan módon, hogy én megtaláló-fajta festő vagyok. Baromira nem találok ki semmit. Hát itt lehet nevetni a kétszázszor lerajzolt, rosszul lerajzolt asztalomon. Fölteszem kétszázegyedszer, és a kép jobb alsó sarkában egy vonal és egy szín úgy találkozik, hogy hirtelen fontos lesz, és elkezd vezetni. Ha szerencsém van, akkor, mint egy ékszer köré a foglalat, lehet, hogy ez az egész kép erről a pontról fog szólni.

Természetesen egy nagyon szűk és nagyon pontos két határ között csinálja az ember a dolgait. A véletlen nélkül – azt úgy hívják, hogy mérnöki teljesítmény, amit megfelelő szakképzettséggel, diplomával létre tudna hozni bárki.

A véletlenszerű pedig egy fa lombkoronájának a gyönyörűsége, ami egy természeti kompozíció, az nem kép. A kép az nem erről beszél. A véletlennek és az akaratnak nagyon pontos aránya az, ami a képzőművészet területe.

A KÉP

El ne felejtsük, hogy minden jó kép szakrális. Pilinszky mondja, hogy a „szakrális festmény", az tautológia, szóismétlés.

A jó mű, hogy mitől jó, azt még soha senki nem tudta megmondani. Van, aki azt mondja, hogy a hátgerincén érzi. Miért néz az ember képet? Aki egy műtárgyra néz, az fölfele néz, az ég felé, akkor is, ha nem hívő. Alapvetően a festészet, az két irányból indul el, és szerencsés esetben ugyanoda megérkezik. Az egyik a gondolati tartalom, a másik pedig a festék, mint a fogpaszta, meg lehet fogni, színe van, és kenni lehet. Kétségkívül, ha van, ott a tematika dominál: Ha ez nincsen festőileg megcsinálva, akkor kutyafüle, úgy hívjuk, hogy minimal art, vagy szocialista realizmus, vagy valami csacsiság. Mint a Balthusnál is, hogy vannak ezek az elképesztő kobalt világos és okker színei, másrészt pedig a fölhúzott szoknyás kislány. Ez a kettő találkozik és a kép az egekbe repül.

Ha vízszintest látunk, az horizont, vagy padló falvonal, és ha függőlegeset, az falvonal, vagy egy fának a vonala, vagy a gravitáció. Ebből a két képelemből a földi életre következtetünk. Azt hiszem, hogy ilyen szempontból Rothkó nagyon érdekes. Tudniillik a legtöbb ún. nonfiguratív festő tulajdonképpen absztrakt, vagyis elvonatkoztatott-valóság ábrázoló. Az én nonfiguratívnak hitt képeimnél is én tudom, hogy milyen csendéleti háttere van. Egy padlószemét fotóból átvett arány és ritmusrendszer.

Hát, én tudom, hogy miért élek. És azt hiszem, hogy a képek erről beszélnek.

Nem tudom, hogy mi az a tökéletes. Értelemszerűen mindig a legjobbat akarom, és amennyire türelmetlen vagyok az autóvezetésnél, látom, itt egy kétcentis formát harmincszor-negyvenszer-ötvenszer átfestek. Nincs, nincs, nincs középút. Nem akarok sok képet csinálni, hogy megvegyék, illetve sok képet akarok csinálni, és sokszor ismétlem magam, hogy hátha az ötvenediknél fölrobban.
Kell kompromisszumot hozni, mert nem tudom minden nap a világ legjobb képét megfesteni, és ahogy öregszem, egyre több hibát látok Paul Klee képeiben, Picassóról nem szólva.

2003

MONOMÁNIA

Semmi közöm a műteremhez, amikor festek. Nem keresek én semmit. Egy okker mellé egy jó szürkét akarok megtalálni. Ez a boldogság kék madara, és a kék színt keresem. Nem azt tűzöm ki célul, hogy elmondjam, hogy kell forradalmat csinálni, mint Delacroix. Valahogy a békéhez, a csendhez és a harmóniához húz a szívem, valószínűleg a képeim is. A festészet azért mégiscsak az örök tartalmakkal foglalkozik: az élettel, a halállal, a szerelemmel, a fájdalommal, a konfliktusokkal, a kontrasztokkal. Segít élni – szoktuk mondani.

BOLDOGSÁG

Gyerekkoromtól minden teher volt. Sétáltam egy idősebb barátommal, kiszedte belőlem, hogy pap akarok lenni. Miért? Hogy ne kelljen megházasodni, mert azt még szörnyűbb dolognak nézett ki. Ezt egy mondattal elintézte nekem egy életre: Kisöreg, a szenvedést nem lehet megkerülni.

Az életemnek a legkeservesebb periódusai a nagy munkák voltak. Persze, hogy ezek voltak a legboldogabb pillanataim. Ez a kettő együtt van. A komoly munka az nagyon keserves. Nagyon ritka az örömteli pillanat. Viszont minden pillanat súlyos reménnyel van tele.

SZERETET

Azt hiszem, erre nekem nagyon kevés-, vagy közepes tehetségem van. Én most, a már fogyó energiámmal baromira dolgozom, szinte csak arra van figyelmem.

2003.05.23. // C.07341 // **Hollán kiáll.** ajánló
Népszabadság

CSODA SZENTENDRÉN

Ajánló: Váli Dezső festőművész

Én csupán egyetlen programot választottam ki, ezt azonban kötelező megnézni: figyelem, vasárnap estig még látható a Szentendrei Képtárban (Szentendre főterén) Hollán Sándor festőművész kiállítása.

Ő az, aki miatt biztosan át kell írni a 20. század második felének magyar festészet-történetét. Ugyanis a most hetven éves művész mifelénk ismeretlen, pedig Dürernél ötvenszer jobban rajzol le egy lombkoronát. Nem véletlen, hogy Párizsban, ahol 1956 óta él, a legnagyobbak között tartják számon. Barátom mesélte, hogy egy ottani múlt havi kiállításon, ahol négy képével szerepelt, órákig kellett a bejutásért sorba állni. Szégyen és szégyen, hogy tulajdonképpen a franciák ismertették meg velünk, magyarokkal Hollán Sándort: a francia napok keretében három kiállítását hozták el Pestre. A Kiscelli Kastély és a Francia Intézet tárlata már bezárt, Szentendrén azonban még az utolsó pillanatban meg lehet nézni. Szerencsére a három közül ez a legteljesebb válogatás, életművének szinte keresztmetszetét adják az itt kiállított csendes csendéletek, a szén- és tusrajzok.

Hollán télen Párizsban műtermében dolgozik, nyaranta pedig Dél-Franciaországi apró birtokán tájképeket fest, és fákat rajzol. Olyan tiszta, szűzies, áhítatos művészetet teremt, amelyet eddig két helyen éltem meg: a dunántúli pici, fehér román kori templomokban, és Bach cselló-szólószonátáinál. Művészete az egyszerűség olyan határesete, amely mindig izgalmas, mert a végtelenségig tömör, és ugyanakkor az üresség határán, borotvaélen lebeg. Szerzetesi áhítattal rajzolja az öreg tölgyfákat, és ugyanez sugárzik a képeiből is. Köztünk szólva zseni.

FOTÓMŰVÉSZET / 2003 ősz vagy tél.

Baki Péter:

ELŐBB SZÜLETETT A FOTOGRÁFIA, MINT A FESTÉSZET

A címben foglalt állítás persze nem igaz.
Bár Váli Dezső festőművész esetében mégiscsak az.
Ugyanis festményeit megalkotásuk előtt már látta. Általában fényképen.

- Önéletrajzában szerepel, hogy gimnazistaként fényképészeti munkát is végzett, ahogy fogalmazta, „segédmunkás" volt.

- '59-ben iskolai szünetben pár hétig az MTI-ben dolgoztam, tizenhét évesen. Ott egyszer Vadas Ernőnek is cipeltem csodálatos Linhof-szettjét, a Lánchidat fényképezte képeslapnak, az Alagút tetejéről. Akkor mondta nekem, ha az ember egy évben egy jó felvételt csinál, az már egy jó év. Egyébként a fényképezéssel kisiskolás koromban ismerkedtem meg.

Tizenkét évesen kaptam egy Pajtás boxgépet, két évre rá anyácskámtól kikönyörögtem egy kétaknás 6x6-os Ljubityeljt. 1956-ban avval fényképeztem a Móricz Zsigmond körtéri barikádokat.

- Megtartotta azokat a felvételeket?

- Gyenge képek voltak, rég kidobtam; egyébként is állandóan szelektálom munkáimat, a festményeket is. Visszatérve, nemcsak Vadassal, hanem Molnár Edittel is dolgoztam együtt, egy riportútján többkilós vakuját cipeltem.

- Amikor 1962-ben bekerült az Iparművészeti Főiskola belsőépítész szakára, akkor ott nem tanítottak semmilyen szinten fényképezni. Fotózott akkoriban?

- Azokban az években nem.

- Azért a gépet ki is vitte a műteremből.

- 1974-ben szociológus barátnőm, S. Nagy Kata felhívott, hogy eltörött a Népművészeti Intézet fotósának a karja, lenne-e kedvem parasztszobákat fényképezni, kultúrakutatásaihoz. És hogy tudok-e belső teret fényképezni. Mondtam, nem, de csütörtökre, az indulás napjára már fogom tudni. Vettem egy nagylátószögű objektívet és aznap elkezdtem a műtermemet fotózni. Pár évig aztán ebből éltem, két-háromhavonta egy nagy fekete autóval körbevittek vidéken, három nap reggeltől estig fényképeztem. A negatívokért egy forintot fizettek, a papírképekért pedig tízet. Ebből a pénzből aztán két hónapig megéltem, lehetett festeni.

- Fényképész barátaitól nem kért tanácsot?

- De igen, sokat, ebből az egyik egy rémes történet. Azt a tanácsot kaptam ugyanis, hogy az enteriőröket 15 DIN-es anyagra fényképezzem, az jól nagyítható, és dolgozzak lámpával, mert úgy természetesebb a kép. Így aztán állvány, 8 másodpercet exponálva; egy 500 wattos lámpát lóbáltam közben, és mindezt napi háromszázszor.

A tisztaszobában általában nem volt konnektor, ezért a csillár egyik égője helyébe csavartam be egy magam gyártotta alkalmatosságot. Később, észbe kapva, vettem egy elemes vakut és persze áttértem a 27 DIN-re.

- Mindezt egy Varex-el fényképezte végig.

- Igen, bár később velem volt a roll-filmes Pentacon Sixem. Azt egy másfél hónapos keletnémet művésztelepről hoztam. Ott rögtön megkaptuk a teljes költőpénzt, azonnal megvettem belőle a gépet, bár még a tolmácsunktól is kölcsön kellett kérnem. Nagyon boldog voltam. A reptéren aztán átcsempésztem, ' 75-ben ezt a gépet nem engedték ki a németek. Pár évig volt egy 9 x12-es lemezes Voigtländerem is, rég elajándékoztam. Egyszer meg két hónapig építettem egy favázas gépet, méteres harmonika-kihuzattal. 24 x 24 centis síkfilm fért bele.

- Festő szemmel milyen fényképeket szeret?

- Először a nagymamámnál látott Új Idők évfolyamaiban Dulovits Ernő és Vadas Ernő fotóit nézegettem, az úgynevezett magyaros stílus kiválóit. Később, kisiskolás koromban már egyedül jártam kortárs fotó- és plakátkiállításokra. A Belgrád rakparton volt a Fotószövetségnek egy tetőtéri bemutatóterme. Ma a művészi fotót szeretem, a művészkedőt, a háromszögletűt, a montírozottat, tépettet nem. Vagyis nem szeretem a feltűnően manipuláltat, és igen ritkán a színes felvételeket.

- A színest miért kevésbé?

- Talán túl érzékeny vagyok a színhasználatra, hiszen magam keverhetem ki őket. A színes fényképek nekem sokszor túl színesek. A szín akkor jó, ha mond is valamit, nem csak úgy van. A fekete-fehér fotók rendszerint súlyosabbak.

- Önéletrajzi könyvében említ egy fotókiállítást, amelyen részt vett, 1985-ben, Gödöllőn, amit Kincses Károly rendezett, a zsűri különdíjban részesítette. Milyen képekkel pályázott?

- Több fotókiállításom volt. Most kikerestem, ez a szereplésnaplómban a 8542-es szám alatti, és a ritka kivétel, amikor nem tudok pontosabb adatot mondani, mint hogy zsidótemetők voltak. Ma már minden munkám, festményem, fotóm beszámozva, CD-n.

- Nem merném állítani, de a fotográfiai életműve nem egyenrangú a festészetével, vagy igen?

- Remélem, hogy festményeim kapcsán fognak emlékezni rám, a többi csak amolyan futottak még.

2003

Talán tíz-tizenöt jó felvételem van. Bár a fotózás nekem mindig fontos volt, és segített is munkámban. A hetvenes évek közepén sokat fényképeztem műteremben a padlón fölgyűlt, féltve óvott szemetet. Forma- és ritmusvilágukat fölhasználva fotóikból jó néhány absztrakt kép készült. '84-ben az első zsidótemetős festményeim is így születtek, elővettem fotóarchívumomat. 2400 felvételem volt a szoció-körutak melléktermékeként. Végül pedig a mai napig tartó műterem-sorozatom is egy fotóval indult. Munkateremet mindig sokat fényképeztem ugyanis, utcai kiállításplakátjaimhoz kellettek. És egy igazán jó fotó nagyon ritkán jön össze.

Végül '83-ban a fényképezést, mint aktív hobbit – egy mély lélegzetet véve – abbahagytam, mert annyira szerettem, és annyi energiámat elvitte, hogy szakmám látta volna kárát. Szelektálás után a temető-archívumot, meg vagy kétszáz egyéb felvételt tartottam meg a durván 25 ezerből. Kilenc kiló negatívot dobtam ki. A fotózás a mai napig édes, tiltott szerelmem, szerencsére ebben nem vagyok annyira tehetséges, hogy érdemes lenne csinálni.

2003.08. // C.07361

NYUGDÍJAS MŰSOR

Petőfi Rádió 03. 7. 1. 7h 15.

Ungvár Ildikó interjúja

– Kezdjük az indíttatással, a családi háttérrel. És hogy miért lett festő?

– Édesanyám 85 éves, pedagógus volt. Édesapám a második világháborúban meghalt. Én teljesen véletlenül lettem festő, ezt úgy értve, hogy érettségi körül még fogalmam se volt, mi akarok lenni. És aztán valahogy megtaláltuk egymást evvel a szakmával az első szerelem-viharosságával, és csodálatosan. És mint a legtöbb ember, én is, azt hiszem hogy ebből a első szerelem-emlékből élünk, ami, mint egy megállíthatatlan motor, jár bennünk a halálunkig.

– Melyek a kedvenc témái? Milyen stílusban fest?

– A tanulóéveim után absztrakt voltam, ami annyit jelent, hogy például a szobám padlóján a padlószemeteket gyűjtöttem és óvtam, majd lefényképeztem.

A tépett újságpapíroknak nagyon szép és érdekes formarendje volt, ezeket fölhasználva készítettem olajképeimet. Mígnem tizenvalahány év után elkezdtek ezek a képek romlani, unalmassá válni. Akkor - egy szintén villámütésű délután - találtam egy új, figurális témát. Ez a kor szellemében is benne volt, a világ festészete tér vissza a tematikushoz. Régi zsidóstemető fotóimat vettem elő, azokat kezdtem el megfesteni. Pár évig tartott, most pedig - miután a műtermemben élek harminc éve, onnét nem is nagyon mozdulok ki -, most a műtermemet festem, szégyenszemre talán a tizenötödik éve.

– A családi háttér? Jelenleg milyen?

– Az viharosan alakul, mert a lányom hirtelen szült három unokát, még alig ismerem őket. Bár ez nem pontos, mert most épp négykézláb mászkálnak minálunk pár napja, hogy a lányomék épp költöznek. Ezenkívül van még egy fiam is, akit éppen most vettek föl Isten segítségével, s az ő munkájával az Iparművészeti Egyetemre, alkalmazott grafikára. Ilyen formában van kettő plusz három utód.

– Megmondom őszintén, számomra azért érdekes, mert feltette magát az internetre. Ami ennek a korosztálynak igazán nem sajátja, hogy megbarátkozott a számítógéppel és használja annak minden előnyét. Mi vezette, amikor elhatározta?

– Ez kétágú történet. Az egyik, hogy rendszerező alkat vagyok, kisgyerekkorom óta. Szégyellem, de igen szeretem a rendet. Mikor volt egy tizenegy darabból álló térképgyűjteményem, csináltam hozzá egy katalógust. Így kezdődött. Tulajdonképp ugyanígy vagyok ma is. Az internetet utólag találták föl nekem, mert korábban kezdtem a dokumentálást. Munkáimnak minden adatát őriztem. Amikor eljutottam egy kompjuterig, tíz évvel ezelőtt, akkor a kiadómtól kaptam ajándékba egy hétre egy gépírónőt, akinek bediktáltam ezt a - mit tudom én - hétezer soros adattáblázatot, illetve több táblázatot. Javítgattam a rendszert, és kész lett, érdemes volt nyilvánosságra hozni.
De mi van az én szegény képeimmel, aminek nagy részét soha senki nem fogja látni, múzeumi raktárakban, magángyűjteményekben vannak. Úgy gondoltam, a munkámat ilyen formában adom át – bocsánat – a magyar kultúrának. Akkor egy barátom rám mosolygott, hogy ez klassz, de korszerűtlen, ma már az internet. Megtanultam, és az egészet átdolgozva fölraktam a hálóra. Ez például úgy is működik, hogy egy pasaréti galériás telefonál egy győri műgyűjtőmnek, hogy az A/1973/26-os Váli-kép nálam van, érdekli-e? Az megnézi az interneten, és öt perc múlva visszatelefonál, hogy köszöni, nem.

– Most egészen tapintatlan kérdés következik, és előre elnézést kérek, ha nem akar, akkor nem válaszol. De hát hatvanon túl az ember már tudja, hogy kifele megy az életből. Milyen tervei vannak és hogy áll például a halállal?

– Elég békétlenül, bár fölöslegesen, mert hívő ember vagyok. Nem is a halál, mint az előtte való szenvedéstől félek. Az ilyen fajta félelem fölösleges, és hiba is, úgyhogy ezen dolgozom. De hát emberek vagyunk. A dolgaimat elrendeztem, és folyamatosan napra készen vagyok a halálra, mert (nevetés) képeim adminisztrálása, helye, biztonsága, az folyamatosan... arról gondoskodás történik.

– Mit üzen azoknak az embereknek, akikkel szemben ön nyilvánvalóan sokkal jobb helyzetben van, azoknak a nyugdíjasoknak, magányosoknak, azoknak, akiktől a család vagy elvonódott, vagy nem is volt családjuk, és akik most reménytelenül élnek, és félnek a haláltól, és még az élettől is félnek. Szóval valahol a periférián szuszognak?

– Nem nagyon tudok én okos dolgot üzenni, és nem vagyok bölcsebb náluk. Én azt tapasztalom fiatal korom óta, hogy egy reménytelen percben – mert volt ilyen, sok – két választásom van. Vagy itt maradok az ágy szélén, amíg ezt a helyzetet megoldom gondolatban, és utána fölkelek, vagy pedig fölkelek, befűzöm a cipőfűzőmet és elindulok, hogy majd valami történik. Egyértelmű tapasztalatom, csak az utóbbi megoldás a jó. Vannak nehéz percek, órák, összeszorított foggal tovább kell menni, tudniillik az élet – ha Isten kegyelmétől eltekintünk, aki ebben hisz –, az élet olyan gazdag, hogy nem is hagyja az embert abban a gondolatkörben, életérzésben, amiben van. A világ segít. A sors, a délelőtt, az utca forgataga, a szomszédok, egy jó könyv, a rádió, egy vasárnapi kirándulás tovább viszi az embert, és aztán megint könnyebb...

2003.12. // C.07514
Népszabadság, 03. dec. 20., szombat.
Varga Lajos Márton

A SZÉNA TÉR CSODÁLATOSAN RONDA

Váli Dezső Munkácsy-díjas festő minden hajnalban a Lukácsba tart, nyolc körül jön vissza. Azt mondja, vannak kedves boltjai, s a boltok jóvoltából kedves ismerősei. Többre nem is ér rá, csak a munkára van ideje. Kapcsolatait a honlapján át ápolja.

A Margit körút helyén futó forgalmas utat mindig más néven, a rómaiak ideje óta használják. Sokféle névre hallgatott, Margit körútnak 1894-től a budai körút első szakaszának kiépítése után, Árpád-házi Boldog Margitról nevezték el. 1945-től Mártírok útjának keresztelték, 1992-től ismét Margit körútnak hívjuk. Mióta lakik itt?

Életem második fele, harmincegy éve.

Azóta nagyot változott ez a környék. Merre induljunk? A Széna tér vagy a Margit-híd felé?

Reggelente 5.50-kor indulok a ferences templom, illetve a Lukács uszoda felé, onnét 8.05 körül haza.

Pedig a Széna tér felé a szomszédban van a középkori városfal maradványa, megnézhettük volna. Mit lát hajnalban és mit reggel?

Ez két világ. Hajnalban a szállító munkások, rakodják a kiflivel teli ládákat. A hajléktalanok is ilyenkor kezdenek feltünedezni, legtöbbjüket régről ismerem. Köszönünk egymásnak az újságárussal, és a közérttulajdonossal is, az ajtó előtt szokott cigarettázni. Aztán már csak a biztonsági embernek álcázott jegyszedő a Lukács bejáratánál. Kétnaponta egyébként a ferences templomba megyek reggeli zsolozsmára és szentmisére. Ott is törzsközönség, főleg öregasszonyok, jó csapat.

Nagyon szép barokk templom, 1753 és 1767 között építették Nepauer Máté tervei szerint. És milyen visszafelé? Már élettel teli. Az utolsó, szaladó, elkésős kisiskolások. Őrült forgalom. Hihetetlen belegondolni, de amikor ideköltöztünk, a Mechwart téren még nem volt közlekedési lámpa. Gyakran vagyunk napihír, az itteni forgalmi dugók. Közben sorra nyitnak az ismerős boltok. A Margit utca-Török utca sarkán benézek a szerszámboltba azon a ritka napon is, amikor nem vásárlok szerszámot. Egyszer kölcsönadtak egy falcgyalut, kiállításaimat számon tartják. Aztán az antikvárium, az még zárva ilyenkor, de kulcsommal megkocogtatom a kirakatüveget, és beengednek, ha megláttam valami kincset a kirakatban. Legutóbb az Illyés-naplókat. Intünk egymásnak Koronczai órással, mindig invitálom, jöjjön úszni, tudom róla, hogy fáj a dereka. Azt is tudom, hogy a lánya hivatást váltott, édesapja mestersége után most tanulja az ékszerészséget is. A ferencesek melletti kapualj lépcsőjén fektéből már felült az öreg hajléktalan, nappal is ugyanott időzik, még senki se látta felállni. Lehajtott fejjel, előtte papírpohár, nem szól, nem kér. Majd az élelmiszerbolt, feleségem biztat, hogy itt vásároljak, pártolni kell a magyar boltokat. Korábban pacsniért jártam hozzájuk, gyerekkori emlék, aztán negyven évig sehol se láttam…

A Bosnyák téri piacon mindig van.

Az innen messze egy kicsit, Pestre amúgy se járok át. Szóval egy reggel azt mondják nekem, nincs pacsni, és nem is lesz, tönkrement a sütöde. Az ember, ha ilyet hall, elmereng. Megint egy súlyos változás, ugye, szokni kell. Aztán beleegyezően, mosolyogva bólintani.

Innen a házuk elől nézelődve nemcsak az Ipari Minisztérium szerencsétlen épülettömbje tolakodik a szemünkbe harminckét éve rontja itt a látványt, hanem a Mammut is.

A Széna tér csodálatosan ronda, azt hiszem, Európában páratlan. Amikor híre jött a mamutnak - sőt: Mammutnak -, úgy véltem, jó lesz, mert ezt tovább rontani már nem lehet, építsék, legalább eltűnik a foghíj. De hát... ha egy házon nincs ablak, azt egy másodéves építészhallgató is tudja, hogyan kell ilyenkor a homlokzatot árnyékhatásokkal megbontani, emberivé tenni. Ez itten elmaradt. Van sok fényességes márvány, ügyetlen neonreklám, a ház tetején kivilágított fóliasátor, talán paradicsomot termesztenek alatta. Nem haragszom, erre nekem nincsen időm, és ez is Magyarország, ez is mi vagyunk.

2004

2004.02. // C.7608
Népszabadság, 2004. 02. 23.,
Pogonyi Lajos interjúja a Lukácsisták sorozatban.
(A kérdéseket írásban kértem.)

TEMPLOMOS LOVAGGÁ SZELÍDÜLTEM

A reggel úszni járó csapat állandó, mint egy jó család - mondja a csaknem másfél évtizede lukácsista Váli Dezső (62 éves), Munkácsy-díjas festőművész.

– A Lukács-időszámítás szerint tizenhárom éves vagyok, úgy is kezelnek. Igaz, a kezdetek nekik is nehezek voltak, az első években még stopperrel, időre úsztam. Ezerkétszáz méter, háromötöde gyors, a többi mell. Akkoriban, ha nyugdíjas barátnőim közül a nagy igyekezetben meg-megrúgtam valakit, csak avval tudtam védekezni, hogy kérem, vegyék figyelembe, igaz, rúgok, viszont soha nem harapok. Vizi szörnynek becéztek sokáig, ez mára Templomos Lovaggá szelídült. Merthogy a ferences templomból érkezem ide reggelenként, hét óra tízkor. Ha három perccel később, csóválják a fejüket. A reggeli csapat állandó. Mint egy jó család. Egymás a háta mögött csak a rosszat... Bocs, ez olcsó poén volt. És nem is igaz. (Bár Magáról azt mesélték nekem, hogy kissé szélesen úszik.) Csakugyan nagy az összetartás. Erzsébet asszony, hetven fölött, pár éve infarktuson esett át, ami egy lukácsostól ízléstelenség. Naponta öten-hatan hívták föl közülünk, hogy érzi magát, van-e szüksége valamire. Igen hamar visszatért közénk. Napi másfél órát úszik, ha kevesebbet, pironkodik.

Az öltözői percek, s aztán a zuhany alatt, egy külön világ. Egyszer elkiáltottam magam, hogy három hétre nyaralni kell mennem a Balatonra, mit csináljak én ott; ki tudna egy notebookot kölcsönadni, az enyém hibás.

A strandon a lángossütő konnektorába be tudnék kéredzkedni. Ketten is jelentkeztek. A kilencvenes évek elején Rumcájsz barátunk (csak az itteni nevét ismerem) az öltözőben: Megyek le Fehérvárra, ott kiváló a pacal, kinek hozzak? Én ugyan nem tudom, mi az, de többen nagyon megörültek. Zuhanyozás közben Berszán Gábor barátommal – élelmiszer-ipari gépészmérnök és Babits-szakértő – évek óta főleg verseket emlegetünk a zuhany alatt. Mindent tud a nyugatos generációról. Ha megjelenik valami Babitsról, tollat fog és igen udvarias szavak kíséretében mellékel a műről egy hibajegyzéket. (Illetve már nem tollat fog. Soká csúfoltam, hogy a tintát is maga főzi. Sikerült rábeszélnem, és 66 évesen áttért a kompjuterre.) Egy időben mindketten Illyés Gyula naplóit olvastunk, aztán a Márai naplókat. Sokat beszélgettünk erről (is), egyeztettük az olvasottakat, hogyan értékelte e két nagy elme írótársait, kire haragudott. Gábor mára ebből könyvet szerkesztett össze. (Most vittem el egy kiadóba, elfogadták.) Amikor ez a téma lefutott, a mellettem vetkőző főorvos szekrényét kinyittattam, és betettem a nyolc kötet Illyés-napló példányomat; én nem-, ő szereti, ha sok jó könyv veszi körül. Máig meg vagyok sértve: másnap nem úszott, s így nem tudta rögtön megköszönni. Igaz, egyszer magával vitt egy bakonyi vadászatra, mert ilyet még nem láttam. Állat ugyan nem volt, de üldögélhettem éjszakai lesen kölcsönkapott kezeslábasban mínusz ötven fokban, másnap pedig vérnyomokat kerestünk a hóban. Örökké hálás vagyok neki. Amúgy tőle is kapok kötelező olvasmányokat. Mástól meg saját fordítású Heinrich Böll-novellákat, amik soha nem jelentek meg magyarul. Naponta internetre kerülő naplómban (deske.hu) sokat foglalkozom a Lukáccsal, másnap aztán hallgathatom az igen szigorú dorgálásokat.
Tavaly föltettem egy félkész képemet is, jött a vélemény, hogy túl piros. Átfestettem. (Még pirosabbra, úgy lett jó.) De jött már e-mailen püspöki pásztorlevél is, hogy ugye szép, milyen fennkölt fogalmazású szöveg?! A hölgykoszú pedig időnként megszán, ha kritikusan alacsony a vércsokoládé-szintem, és ellát édességgel. A bizalom olyan nagy, hogy még azt is eltűrik, ha e készítményeket néha megbírálom. Viszont többéves munkával sikerült a hölgyeknél kiirtanom a fekete fürdőruhát: Kérem, ezt inkább csak temetésekre vegye fel! Nézze csak meg a Sacin azt a gyönyörű kékvirágos dresszet!

Utóbbi Ernst-múzeumi kiállításomat a Klubból több mint húszan megnézték, a vendégkönyvből tudom. Igaz, számukra külön plakátot szoktam csinálni, vizes, tehát beazonosítható fotóval. Elnézést, hogy mindig magamról beszélek, de úszni is azért csak fél órát úszom, mert annyit bírok ki hencegés nélkül. A medencében ugyanis nincs dumcsi. Illetve ritkán. Ha B. asszony több napig elmarad, csak a vízben tudom tőle megkérdezni, mi van, megint kilovagolt a kávéültetvényeire?! Csak nincs valami nyugtalanság szerecsen rabszolgái körében?!

Amúgy ő az egyetlen, hetven fölött, aki hajlik rá, hogy megtanítsam a bukófordulóra. Pedig milyen szép lenne, ha mindnyájan…

2004

Hogy milyen ez a Lukács-közösség? Anyácskám kicsiket tanított világéletében. Negyven éve egyszer bevitte kedvenc mesekönyvünket, ami aztán ottveszett. Fájó emlék. Szerettem volna valahogy megszerezni a 83. születésnapjára, de az antikváriumokban még csak nem is ismerték. Mesélem én ezt egy reggel Poprády Gézának, a Széchenyi Könyvtárból. Egy hét múlva egy keménybe kötött példányt hozott, lemásolta az egészet, még a borító grafikáját is. Csak dadogni tudtam.

Két dologról nem illik beszélni az öltözőben. Legalábbis reggel hét és nyolc óra között. Ha valaki netán mégis megteszi, szemérmesen, zavartan elhallgatunk. A politikáról és a fociról. A nőkről tán lehetne, de hát könyörgöm..., nyugdíjas korosztály vagyunk. Valaki egyszer megjegyezte, te, hogy van ez, amikor fiatalok voltunk, ez a Lukács tele volt jó csajokkal, emlékszel?! Hol vannak?!- Nézz körül barátom! Itt vannak! Egyébként a női öltöző belvilágáról is tudok valamit, néhányszor sikerült feleségemet lecsábítani. Elámulva mesélte otthon, már a reggelinél: Te, tudod, ezek miről beszélgettek?! Hogy Buda melyik szobrát ki miért szereti! És le akartam vágni a lábkörmömet, de halkan rám szóltak, hogy ezt itt nem illik.

Igen. Aki télen-hóban, évek óta minden nap ide jár... ezek kiváló öregasszonyok! (A szó nem bántó, számukra sem, ismerem őket.) Egyébként csak meg kell nézni ezeket az arcokat, látni a karaktert. Ezek nem nyafogással kezdik a napot. Sokszor nagy családok fő lelki támaszai, háttérből segítői. Micsoda terheket cipelnek, mosolyogva! Az öregurak pedig... Több évig kerülgettem egy négyfős csoportot, körbeguggolva traccsoltak reggelente, csak a fejük volt kint a vízből. Haragudtam rájuk, aztán megismertem, és nagyon megszerettem őket. Egy bankvezető, egy pilóta, egy sebészprof., és az Autóklub nyugdíjas elnöke. Most, nyolcvan fölött, még ketten járnak le. Postabank-botrányok körül kérdezgettem a bankos I. bácsit. Pár világos szóval elmagyarázta az egészet. Olyat is elmondott a témából, amit az újságok soha nem fognak leírni.

Micsoda csapat! Mellettem öltözött egy görög katolikus lelkész, úszónadrágban letérdeltem elé, hogy megyek Ámerikába, kérek tőle úti áldást. Persze volt ebben egy kis provokáció is. Egy ezredes többször viccet faragott jelenlétünkben a csuhásokra. Másik barátom még csak alezredes, mikor segítségével sikerült a Hadtörténeti Könyvtárnak ajándékoznom két festményemet, így az olvasótermükben most egy Mednyánszky, két Nagy István és két Váli lóg. Múltkoriban megdicsértem a lábát, talán ezért aznap meghívott egy kakaóra az automatába. Ami forró vizet lövellt ki hetven forintért. Egy arra haladó sporttárs megjegyezte, kevés sót bele, és lehet gargalizálni... A dicséret különben annak szólt, hogy gerincfájdalmai után a lábát már jobban tudja mozgatni.

Egyszer egy tatarozás után a medence falában felejtett csempeszilánk megszúrta a talpamat. Végigúsztam a hosszomat, de kifelé menet már minden csurom vér volt, később egy ujjam le is bénult.

Az akkoriban mellettem vetkőző ügyvédnek fölcsillant a szeme, te ebből csinálunk egy pert! Ettől nem tudsz rendesen járni, hamar elfárad a lábad, kevesebbet tudsz festeni, tehát el fogsz szegényedni! Sántíts egy kicsit a bíróságon! Ebből életjáradék lesz! A hecc kedvéért belementem, becsületesen el is vesztettük a pert, viszonylag kevés kártérítést kellett fizetnem, hogy az uszodát ilyesmikkel zargattam. Jót nevettünk a végén, bár ő nem hagyta volna: fellebbezünk! Mondom neki, kösz, ez eddig tízezer, szép volt, elég volt…

Mit meséljek még? Múltkor feleségem Litvániában járt. Ennek kapcsán leemeltem egy könyvet az antikváriumban a polcról: Levitan, azt hittem erről az országról szól. Kiderült, hogy Isaak Levitan egy fantasztikus életművű, litvániai orosz zsidó festő (1860-1900), helyenként Monet színvonalán. Napokig csak erről tudtam mesélni. És kiderült, mindenki, érti, rajtam kívül mindenki ismerte az uszodában! (Az egyik művészettörténész kivételével.)

2004.12. // C.08136

MESTEREK ÉS TANÍTVÁNYOK

Madocsai Bea interjúja **Katolikus Rádió,** 2004. 12. 8. / időtartam: 25 perc

Volt-e más elképzelése is az életben, minthogy festő legyen?

Mindenféle akartam én lenni, illetve semmi nem akartam lenni. Melyik az őszinte… Gyerekkoromban geológusnak készültem, elsősorban a kristályok miatt, a színes kristályok érdekeltek, ma már tudom, hogy miért… Aztán nagyon sokáig semmi nem akartam lenni, és leginkább az a mélabús gyerek voltam, aki akkor virult ki először, amikor elvitte a mamája az MTK egyesületbe, hogy ott evezzen. Második gimnazista koromtól legalább tudtam, hogy egy valamihez van kedvem, az evezés. A festést érettségi körül találtam meg, igaz, hogy akkor villámszerűen…

Akkor már nyilvánvaló volt, hogy ebben az irányban tanul is tovább?

Nem, nem tudtam. Az még egy másfél év volt, míg kiderült, hogy ezt szabad nekem csinálni, és nemcsak lehet. Két év után kerültem be a főiskolára, azt hiszem protekcióval, nagyon gyengén rajzoltam.

Ezek szerint ahhoz, hogy valaki festőművész legyen, nem feltétlenül kell jó technikával rendelkeznie az elején?

Nagyon sok mindennel nem rendelkezik az ember az elején, szinte semmivel. Bocsánat... csak tehetséggel. De az viszont egy pocsék rajzból is ki tud derülni..., ma látom a fiatalokon. És az ellenkezőjét is látom, gyönyörű rajzokat főiskolásoknál, és látom, hogy nem lesz belőle semmi, soha.

A szülei mit szóltak hozzá, ez perspektíva volt, úgy ítélték, hogy ebből meg lehet élni, jó úton jár a fiúk?

Édesapám a II. Világháborúban ottmaradt, anyámmal nagyon jóban voltam, furcsa módon teljesen – hogy mondják – csont nélkül mentődtem át a kamaszkor viharain is, úgyhogy ez számunkra nem volt kérdés, hogy én esetleg mást akarok, mint ő.

Mielőtt elkezdtük volna ezt a beszélgetést nagyon sok területet sorolt fel, ahol sok mestere volt. Érdekes módon pont a festészet területét nem látom ezen a listán.

Persze voltak..., élők és főleg halottak. Ez egy szűkebb szakmát érdekelne csak. Minek arról beszélni, hogy Paul Klee-t az apámnak tekintettem, és amikor a berni Klee Múzeumban bekopogtam a titkárságra, hogy itt kevés a kép, tudom, hogy itt több van, és látni akarom a többit is, én is Paul Klee fia vagyok. A titkárnő nem értette a tréfát, és ijedten berohant az igazgatóhoz: "Herr Klee ist hier", és azonnal bevezettek az igazgatóhoz, úgyhogy ezzel szerencsém volt. Aztán három napig ültem a Klee zárt raktárban és néztem a munkákat.

Viszont az életstratégiájának a kidolgozása kérdésében több mestert is meg tud nevezni.

Nézze, tényleg úgy történt, hogy a gimnáziumban én egy tanárt becsültem igazán, Vasbányai tanár urat, aki az érettségi évében – Isten tudja miért, nyilván ő tudta – Seneca erkölcsi leveleit kezembe adta, az első és második kötetet. Ez aztán teljesen kiforgatott az énemből. Szóval... egy fél év alatt, már akkor elég nagy könyvtáramat elajándékoztam, elajándékoztam az ásványgyűjteményemet is, lecsupaszítottam a szobámat, a csillárt, a karnist, a függönyt..., a könyvszekrényt is elajándékoztam, és tulajdonképpen elkezdtem készülni a halálra.

Nem riasztotta ez meg a környezetét?

Ez speciel anyámat igen, de hát ő a csillárt féltette, illetve csodálkozott erőteljesen, ez teljesen jogos.

Ez volt az egyetlen, azt hiszem, azon túl, hogy nagyon hangosan hallgattam a tánczenét, ami keserves volt neki velem kapcsolatban. Seneca és a sztoicizmus megdöbbentően erős gondolat volt számomra, még évtizedekkel később is a sztoát számon tartottam, és igyekeztem valami módon a kereszténységgel összehozni, mert az azért bennem rezzenetlenül tovább működött. Volt még egy másik szál. 56–60 között jelentek meg Sartre, Camus művei, ahol az egzisztencializmus belém taposott, és teljesen megzavart, rettenetesen megzavart, hála Istennek, mert aztán ez szinte egy évtizedes probléma, feladat volt, amíg ebből kilábaltam, közben kénytelen voltam gondolkodni.

Kiket talált még, akiktől sokat tanult?

Például egy barátnőnk…'82 tavaszán kaptam én egy norvég, egy hónapos ösztöndíjat, és azt mondja, hogy abban a hideg világban legyen egy kis meleg számodra. Nem is csengetett be, a küszöbömre letette a Szent Ferenc Fioretti könyvet, amit aztán magammal is vittem. Ez a könyv megint csak, de igencsak pofonvágott. Ahogy Szent Ferenc számom kéri este, hogy mi történt, és beszámolnak róla, hogy a rablók itt jártak, de sikerült őket elzavarni. Mire ő a gvárdiánt a rablók után zavarja, hogy a rablótestvéreket azonnal visszahívni, és legalább egy vacsorával megkínálni. Na most az én szakmám, az valami eszméletlen módon önzésre nevel. Ezt tulajdonképpen tudomásul lehet és szabad is venni egy bizonyos fokig. Képzelje el, hogy egy képet nekem úgy kell csinálni, mint ahogy egy anyuka, egy aggódó anyuka egy beteg kisfiútól kérdezi: egy kis madártejet kérnél, vagy egy kis kompótot, vagy mit szeretnél? Szóval ilyen fokon ki kell figyelni és kiszolgálni önmagam legkisebb gondolati- és érzelmi rezdüléseit, ugyanis kép csak ebből születik. Tehát, én ehhez vagyok szokva, halálosan, csodálkozva és ijedten figyelem magamat, és ebbe sokszor nem férnek bele a többiek. Na most ehhez Szent Ferenc, aki a rablótestvérek után zavarja a gvárdiánt, hogy térdeljen le előttük… szóval ez, ez valamit mondott, amit nem tudom, hogy meddig és hogyan fogok elérni és milyen arányban, de ez kihívás volt, szóval ez életprogram, ez hiteles ez megrendítő és gyönyörű.

Egyébként a keresztény hitet otthonról hozta, és ez csak valamilyen szempontot adott hozzá, vagy egészen új felfedezés volt?

Én gyerekkoromban kaptam a hitet… tizenegy éves koromban elkeveredtem egy bencés illegális cserkészcsapatba, ott katolikus alapképzést kaptam, és ezt el is kezdtem, illetve folytattam ezt a hívő életet.

Az élő hit, az imádságos élet egyik nagyon fontos tényezője a hálaadás. A hálaadó ima, a hálaadó lelkület.

2004

Igen, ezt lassan, lassan, legalábbis a magyar kereszténység egy rétege kezdi megtanulni, hogy a hitéletnek nem a bűn-problematika a középpontja, hanem bocsánat, a perifériája, vagyis hogy a hit elsősorban öröm és hálaadás, egy örömteli kapcsolat. A hálaadás alapvető az imában. Érdekes módon ezt is gyerekkoromban tanultam meg... kirándultunk a Börzsönyben, és meséli a vezetőnk: Múltkor egy bencés pappal kirándultunk, aki útközben elvesztette a távcsövét. És egész hazáig boldogan hajtogatta, hogy milyen jó, hogy a távcsövét vesztette el, mert ha a szemüvegét, akkor most nem látna. Én ezt tizenkét évesen megértettem és talán meg is tanultam. A hálaadás teszi a hétköznapokat 9-től ¼ 10-ig, és ¼ 11-ig rendbe, sőt szinte csak ez tudja rendbe tenni, legalábbis számomra, időnként. Nem mintha én valami szenvedős életet élnék, szenvedek annyit, mint más, becsületesen, de másnap reggelre újra imádkozok mindent, mindent rendbe kell tenni, helyére kell tenni, ne múljon el nap haragoddal... A hálaadás, a mindenen átgázoló, a mindennek fölébe keveredő hálaadás, szinte az egyetlen számomra, ami igazán, valóban rendbe tud tenni, és rendben tud tartani egy életet, egy keresztény életet.

Attól az öregkortól sem tart, amikor esetleg képtelen lesz festeni?

Ebbe nem gondoltam bele. De egy pár éve írok egy napi naplót a honlapomon, és tényleg megdöbbenve látom, hogy nagyon gazdag az életem, nagyon gazdag a szellemi életem, rengeteg mindent kapok, verseket, embereket, mondatokat, látványokat. Én nem nagyon szeretek egyébként festeni, de azt gondolom, hogy amíg szellemileg ép maradok..., ha meg nem, akkor már úgyis mindegy, de ha szellemileg ép maradok, alkalmas maradok arra, hogy ezt a gazdagságot be tudjam fogadni, és úgy tűnik, hogy ez ki is fog tölteni.

Meglepett az a mondata, hogy nem szeret festeni.

Nézze, ez nem tartozik a nagy nyilvánosságra. Ez egy baromi nehéz munka. Nekem egy nagyon nehéz munka, és nem is kell ezen nagyon csodálkozni. Amit az ember nagyon komolyan csinál, és mit is mondjak erre... semmit nem tudok mondani. Ez egy nagyon nehéz, nekem nagyon nehéz munka. Rembrandtnak biztos könnyebb volt.

Az elején mondta, hogy a festő mestereiről nem nagyon érdemes beszélgetni, mert az inkább szakmai körökre tartozik, de a szakmai etika kérdése talán sokkal többeket érdekelhet.

Nézze etika... valószínűleg ez minden szakmára ugyanúgy áll, illetve egy kicsit más a ruha. De hogy az ember mennyire szűkíti le a figyelmét, tehát hogy arányban-e a tehetségével és a lehetőségeivel, és hogy a lehetőségiben mennyire koncentrált vagy dekoncentrált, mennyire kereső kedvű, vagy alkalmasint fegyelemből a keresésről lemond, erre nagyon kemény példákat látok.

Itt van Paál László, aki nem tudott egy figurát rendesen megfesteni, azt neki mindig Munkácsy rajzolta bele a képeibe… ő fakérget tudott festeni és lombokat.
Azt viszont úgy, hogy a 19. század legfontosabb magyar képei között vannak a legjobb képei. Döbbenetesek, és annál nincsen magasabb rendű festészet. Vagy van a Giorgio Morandi, talán kevesebben ismerik, 1964-ben halt meg, öregen, olasz volt. Ötven évig néhány borospalackot és csészét festett. Majdnem össze lehet keverni 50 év munkásságát, még stílusban is alig fejlődött. Ezeket rakosgatta kicsit jobbra, kicsit balra. A II. Világháborúban fölmenekültek a hegyekbe, akkor elfelejtette az üvegcséit magával vinni, nem is tudott festeni. Úgyhogy tájképeket festett, egyébként azok gyengék. Viszont ez a pár köcsög, amit rakosgatott egy életen át… megint csak nincsenek szavak, hogy a legjobb képeiben milyen magasságokba jutott. Olyan magasságokba, ahova a legjobbak… Rembrandt, vagy Paul Klee, vagy mit mondjak… Mark Rothko a 20. századból. Ebben biztosan van fegyelem is, lehet hogy szellemi lustaság is, de úgy gondolom, hogy ő megtalálta azt a mértéket, ami neki való és tisztességgel és valószínű nagyon komoly fegyelemmel is, megmaradt ebben.

És vajon megélt belőle? Egy festő, és ön meg tud élni az eladott képekből, csak a festészetből?

Ez tök mindegy. Én speciel meg tudok élni, talán 25 éve, de hát itt egy mellékmondat, hogy eladja…, mert speciel abból él. De ez teljesen mindegy. Tornyai erre azt mondja, hogy a „festőnek muszáj festeni, úgy, mint az egérnek rágni, mert folyton nől a foga. „meg azt, hogy „kenyni" muszáj. Ez ilyen egyszerű.

Azt hiszem, hogy az élet minden területén fel tud egy csomó embert sorolni, akitől tanult, akit mesterének tart, de bizonyára Önt is nagyon sokat mesterüknek tartják. Ez jólesik, vagy kellemetlen érzés, ha valaki megfogalmazza akár festészetben, akár emberileg sokat tanult Öntől.

Boldog vagyok, hogyha megköszönnek valami ilyesmit, nagyon szeretem egyáltalán, ha velem foglalkoznak, és sokat beszélnek rólam. Legutóbb tegnapelőtt este köszönte meg valaki a honlapomat – hogy mennyit tanult belőle – egy emilben. El voltam olvadva.

Mennyire vesz részt egyébként a fiatal festők képzésében?

Semennyire. Azt szoktam mondani, hogy amikor még együtt volt ez a két minisztérium, a Kulturális és az Oktatási, hogy az Oktatási Minisztérium egy emelettel följebb van. Nem tudom erővel, munkabírással ezt a két feladatot ellátni. Azt megcsinálom, ha valaki mappával jön hozzám, vagy föltelefonál, azt kiszolgálom, tisztességesen.

Szeret máshol is festeni, mint a műtermében?

2004

Nekem teljesen mindegy, hogy hol festek, vidéken, vagy bárhol, én pontosan ugyanazt csinálom, úgy alakul ezekben az években a szakmám. Egyébként Pesten festek a legkevésbé, illetve ott folytatom a megkezdett képeket, mert az az életrendem alakult ki, hogy márciusban és aztán júliusban valahol vidéken kezdek el egy egész évre való képet, és aztán itthon kapirgálom őket, és igyekszem befejezni.

Találkozott a karizmatikus megújulással. Ez mit jelentett az Ön életében? Változtatott valamit a festészetén is?

Én azokban az években kezdtem el zsidótemetőket festeni, ami egy nagyon szívmeleg és érzelmi… talán ez a párhuzamosság. ' 84-ben találkoztam egy zseniális ferences pap révén a karizmatikus mozgalommal. Az megint csak egy velőtrázó élmény volt, akkor elolvastam hirtelenjében negyven könyvet erről, és egy órát kezdtem imádkozni, hajnalonta. Hajnalban kezdtem kelni, és ezt azóta tartom is. Szóval átalakította az életemet, ma már egyre kevésbé vagyok karizmatikus, maradok mezei katolikus.

A beszélgetésünk során számomra az derült ki, hogy állandó belső életet él, állandóan gondolkozik, állandóan valamivel foglalkozik.

Az ember tanulja, nemcsak a világot, hanem azt is, hogyan kell a világot megtanulni. A nagypapám, akivel elég ritkán találkoztam, érdekes módon fontos emlék maradt számomra; tizenegy éves voltam, mikor meghalt. Ellátogatott hozzánk, és a konyhában, az erkélyen beszélgettünk. Valahogy szóba került, hogy az erkély leszakadhat – mondtam én, gondolom – „akkor én hanyatt dobnám magam, és ilyen formában megmenekülnék." Nagyapám azt mondja, hogy nem. Mondom, hát dehogynem, én ezt csinálnám. Azt mondja nagyapám, ezt nem tudnád megcsinálni. A dialógus befejeződött, ez aztán megmaradt bennem tizenegy éves koromtól, hogy egy felnőtt ember, nem figyelembe véve egy gyerek butaságát, átlép azon, megmarad az igazság mellett, anélkül, hogy magyarázna, fenyítene, okoskodna. Ez a kis dialógus megint csak egy koordinátapont maradt az életemben. Például furcsa módon ösztönösen agresszív típus vagyok, de nagyon nehezemre esik bizonyos esetekben ellentmondani valakinek. Meghívott most egy öreg alezredes az uszodából, hogy menjünk el egy kiállítást megnézni. Én ezt a kiállítást nem akartam megnézni, de elsőre nem mertem neki megmondani – mégis invitál és kedves –, hogy nem, csak később szedtem össze a bátorságomat, hogy én ezt a festőt ismerem, nagyon jó festő, ismerem az anyagát, nekem most erre nem lesz csütörtökön, se pénteken két órám. Ezt így állati nehéz kimondani, és hogy aztán mégis másodjára meg mertem tenni, én azt hiszem, hogy ez a nagyapa-élmény is benne volt.

A fiataloknak mit üzenne, ha volna rá lehetősége, hogy az összes fiatalhoz egyszerre

szóljon?

Nagy László azt mondta, „csókoltatom őket", én egyetlen alapigazságot, (most hülyéskedek, hogy egyetlen) hámoztam ki az életben. Az viszont rettenetesen szigorú, és nagyon komoly szabály; hogyha az embernek begurul a radírja az ágy alá, azonnal be kell mászni érte. Ha az ember az élet lehetőleg minden területén használja ezt a szemléletet, sokkal könnyebb lesz neki és a környezetének is.

2005

2005.11. // C.08829 // **előadásvázlat Isten és a festészet /2**
1971. *Szellemi hétvége* a Szt. Margit Gimnázium könyvtárában,
a Szentimrevárosi Egyesület, az Albertfalvai Keresztény Társas Kör
és a Karolina Egyesület közös rendezvénye.
2005. 11. 19. 16h. **Nagymaros** (megtörtént?) ugyanaz, rendezetten

ISTEN ÉS A FESTÉSZET

1. / Mi az ördögnek kell a művészet?

Miért néz képet az ember?
ha a szépet keressük, elég a turisztika, virág a vázában
ha az újat: ott a tudomány, a természetet megmagyarázza

a kérdéshez meg kell nézni:

Milyen is az ember?
mit akar elsősorban: harmóniát
hogyan is áll az ember a harmóniával?:
– természeti lényként, természetfölötti tudattal
természeti: betegség, a táj: hibás kompozíció
természetfölötti: a tudat el tud képzelni hibátlant is
tudatalatti: ösztönök.

Tehát alapvetően diszharmonikus, kettős lény, sem a természeti,
sem a természetfölötti világban nem találja a helyét
Így a természetiből vágyik a természetfölöttibe, a tökéletes, vagyis...
az abszolútum felé, de földi létében nem érheti el.

2005

Temesvári Pelbárt +1504, mondja az ember alapvető nyugtalanságáról:

Az ember lelke Isten képére van alkotva, ezért semmi más ki nem elégítheti.
Úgy van ez, mint ahogyan a pecsétnyomóval megjelölt viasz sem illik bele semmi másba, mint csak abba a pecsétbe, mely őt megjelölte.

(Gyanítom, az ember tulajdonképpen minden mozdulatával Istent keresi.
Aki a nőket hajkurássza, az is.)

Aki ezt a föloldhatatlan ellentétét a létnek fokozottabban érzi,
s akit ez a vágy a magasba-emelkedésre fokozottan nyugtalanít,
az vagy aktív műélvező, vagy művész. Vagy alkoholista.

Az igazi művészet ezért *nyugtalanító.*
nyugtalansága levezetésére *új világot alkot*
(tudattal, érzelemmel, játékosan, ahol már szerepet kap a tudatalatti is,
amit már nem tud irányítani, [ihlet] ezért szokták mondani: mágikus alkotás.)

Ez a világ természeti és természetfeletti is egyben
a mű utal a természetre, de különbözik is attól,
híd a két világ között *(hidat alkot)*
s egy pillanatra ellentétüket föloldja: harmóniát alkot
(csak pillanatokra, ezért tragikus hős az ember, illetve a művész)

mivel éri ezt el:

1./ *Először rákérdez egész életünkre.* Az ember szembekerül, és meg is küzd a lét alapvető problémájával. A kérdéssor végén mindig az a mondat áll, hogy *miért élek.* A közbenső kérdések olyanok, hogy *mit csináljak,* mit ne csináljak, mire való a *szenvedés,* mire való a *munka,* mire való a másik ember, mire való *a jövő,* mit kezdjek a *halállal, van-e Isten,* ha van, akkor evvel a ténnyel mit kezdjek. A művészet ezekre a kérdésekre keres választ, vagy legalább továbbgondolkodást segítő feleletet.

2./ evvel rámutat *alapvető diszharmóniánkra. Előőrs, a felderítő* szerepe.

(Gyártottam egy hasonlatot művészlétről. Mi a szerepe a háborúban az előőrsnek, a felderítőknek? Hogy a hadsereg számára megkeressék a lehetséges utakat. Nem lehet megnyerni egy háborút úgy, hogy a veszélyes helyre a hadsereg megy, hiszen az egész elpusztulhat. Ezért előreküldenek néhány képzett, önkéntes vállalkozót, aki saját felelősségére előremászik, előrekúszik és kukucskál. Kikémleli: erre lehet menni, vagy hogy erre nem lehet menni. Ha pechje van, akkor aknára lép és fölrobban, de a hadseregnek így is szolgál, mert megtudják, hogy arra nem lehet menni, arra akna van.

A művész is valahogy ilyen. Előremegy, körülnéz, visszatér és nyilatkozik: arra ne menj. A többiek segítségére van evvel. Ezt a hasonlatot azért gyártottam és azért szeretem, mert a művész általában nem közösségi *érzületű* ember, egyedül él és egyedül dolgozik, és mégis a közösségért dolgozik, akár anélkül, hogy ezt igazán tudná. Méghozzá súlyosan és egyértelműen a közösségért. És úgy értelmezem ebből a hasonlatból, hogy furcsa módon akkor szolgálja igazán a közösséget, hogyha távol van a többiektől. Ha előrekúszik és mászik, és kikémleli merre kell menni…)

3./ *Bemutat valami jobbat:* irányt mutat az abszolútum felé, *vágyat ébreszt* és *aktívizál* (morális funkciója)
segít túllépni önmagunkon: KATARZIS, ami nem élmény, hanem megtisztulás s evvel fel is oldja keltett feszültséget
A giccs is ilyen rákérdezés, csak az nyugtalanítás (valódi rákérdezés) nélkül nyugtat meg.
Mária-ábrázolások: sivatagban is napi x-szer szoptatni, pelenkázni, tisztálkodni.)

ehhez a feladathoz *milyen eszközei vannak?* csak az öt érzékszervünkön keresztül lehet: *anyagba kell önteni.*

Alapanyag a téma lehet bármi látvány-elem portrétól a szép színekig (nonfiguratív) *mindig csak ürügy a téma,* a mondanivaló szolgálatában (sokszor ennek ellent is mond).
ha az alkotás *MŰ*, a mondanivaló általános és *közérdekű, korszerű + időtlen.*

A kép befogadása

Ebből érthető, hogy a kifejezendő, *a lényeg Picassónál és Rembrandtnál is azonos,* egy ok miatt festettek is: a híd keresése (erre mondja Pilinszky, hogy *szakrális művészet = tautológia,* szóismétlés).
s az értő néző ezt is érzi, látja benne (ő is nyugtalan kereső) aki ezt nem látja a képben, hanem a felszínt, a témát (portré, csendélet) az *joggal nem érti, miért nem a fényképezés.*

(Valaha ezt mondtam, radikálisan: aki nem érti Picassót, az nem érti Rembrandtot sem.)

Ez a nyugtalanság embervoltunk egyik lényege,
(aki nem felejtkezett bele a sörbe, vagy a napi munkába)
s *ezért* is volt mindig művészet, *már az őskorban is* -, és marad is meg a szerepe.
Mint ez a nyugtalanságunk, úgy ez sem avul, sem nem fejlődik.
Ezért művelik az emberek mindenféle érdekeik ellenére is, az éhenhalás küszöbén akár.

Összefoglalva:

Az ember harmóniát keres.
Ezt nem éri el: kettős lény, a feje égben, lába sárban.
A művészet IS utat mutat a föloldás felé:
hidat teremt egy tökéletes világ felé:
egy *villámfény-pillanatra* megmutatja Isten köpenye szegélyét

---

2./ *A festő kísértései – bűnei*

Önző, magára figyel, csak így lesz mű. Mint a beteg gyereknek a kompót
belevész a részletekbe (őszinteség-kényszer)
maximalizmus, arányérzék zavarai (a készülő kép a világ legfontosabb dolga).
Nincs munkaidő - munkamánia
Fontosságtudat zavarai: alá-, túlértékelés.

2006.04. // C.08512

2006

KOSSUTH RÁDIÓ: ARANYEMBEREK

Bihari Ágnes kérdezi Váli Dezsőt

A munkanapjai meglehetős magányban telnek. Ahol most vagyunk, az Kecskemét, egy műteremház, ahova ön, hosszú évek óta minden évben eljön egy hónapra, elkezdeni munkákat, amelyeket az otthoni munkahelyén - amely szintén egy műterem, de az már a lakásához kapcsolódik - szóval, amiket ott fog befejezni.

Így van, az életem így alakult. Annyira nehéz nekem egy képet elkezdeni, hogy ahhoz jó egy cellába elvonulni, és ez nekem így március elseje 0 órától tart, április elseje 0 óráig, itt Kecskeméten, most már több mint negyed százada. Itt kötelező nekem minden nap egy képet elkezdeni, aztán délben, amikor ebédhez kolompolnak, amilyen állapotban van, a falhoz támasztom, és másnap kezdem a következőt. Aztán ezeknek a képeknek az a sorsa, hogy összecsomagolom, hazaviszem őket, és akkor hónapokig, évekig kapirgálom őket, aztán úgy szelektálódnak is, mert a felét, földarabolom darabkákra, amit végleg nem tudok megoldani.

Hány munka készül el egy évben, és hány kerüli el a körfűrészt?

Erre könnyű válaszolnom, mert a számokhoz és az ilyenfajta rendhez gyerekesen ragaszkodom, tehát a honlapomon, a deske.hu-n megvan, hány festményem van, és hányat fűrészeltem fel az évek folyamán. Most éppen a felénél tartok, tehát azt hiszem eggyel több létező képem van, mint felfűrészelt, 860 körül tartok, és a másik 859, vagy 61, amit eddig kidobtam.

Úgy hallottam, hogy nem is ad el sokszor, vagy pontosabban nem tesz sok mindent azért, hogy eladja a munkáit.

Ez nagy különbség. Nagyon keveset adtam el, és ennek egyetlen súlyos oka volt, hogy nem nagyon vették. Mindent boldogan eladok, én nem csinálok semmi mást, nem tanítok, nem illusztrálok, harminc éve nem csinálok mozaikot, falfreskót; én csak festek a műtermemben. Ráadásul a galériákból is ki vagyok zárva, evvel a feltételemmel… azt nem nagyon szeretik a galériások, ha egy vevő bejön, és meg kell kérdezni, hogy nem viszi-e ki véletlenül külföldre…

Nem túl nagy luxus ez?

Úgy gondolom, elkerül Amerikába egy képem, mint ahogy elkerült, az már nem fog hazajönni ötven év múlva egy emlékkiállításra. Nézze, egy kultúrkörben egy képanyag, ha beszívódik, az segíti egymást. Tehát elmegyek Rio de Janeiróba – sose voltam persze –, egy kiállításra, és ott látok egy gyönyörű Barcsay-képet, talán kibetűzöm azt a szót, hogy B a r c s a y, azt mondom, hogy szép, és másnapra elfelejtem. De Magyarországon az emberek – az a kör, akit ez érdekel – mégiscsak emlékezetből fel tud idézni 20 Barcsay képet és tíz rajzot, és így egészen más a helyzet.

Magyarországon mikor találták meg önt azok az emberek, akik szeretik a képeit?

Az első valamire való képemet kb. 40 éves koromban csináltam. Mindig csak kiállításokra dolgoztam, tehát galériákban, erre-arra nem nagyon lehetett képeimet látni. Nagyon szűk az a kör, aki Magyarországon, egyáltalán a világon igazán érdeklődik ezek iránt, és még kevesebb, aki ezekhez ért, és ez így rendben is van. Most már ugye 64 leszek, most már van egy pár ember, aki ezeket szereti, és ez is így jól van, és rendben van.

Beszéljünk arról, hogy mi az, amiket ők szeretnek. Milyen egy Váli Dezső-kép?

Tizenkilencedik éve festek egy témát, minden képem címében benne is van ez a szó, hogy „műterem". Elvben az én műtermem, gyakorlatilag ez egy szobabelső, aminek a variációit festem végtelen mennyiségben, úgy értve, hogy évente 30–40

képet, amiben van egy ágy, egy műteremállvány, esetleg az ablaknak egy sarka. Az én képeim evvel a szűk témával halálosan érdektelenek és unalmasak, színek nélkül. Amit én csinálok, annak a színek kapcsolatában van az értelme. Hogy az a sámli éppen fehér, vagy zöld, vagy ahogy általában: barna, és unalmas szürkék veszik körül. Minden evvel történik nálam. És erre is vagyok – hogy is mondjam –, fölérzékenyedve. Ha körülmegyek a világ múzeumaiban, ajak biggyesztve látom, hogy a legtöbb festőnek fogalma sincs, hogy mire való a szín. Tényleg a legtöbbnek arra való a szín, hogy színes legyen, mert tubussal festenek, és a piros mellé zöldet kell tenni, vagy mit is mondjak. A szín az valami nem elmondható, és nem kifejezhető, de nagyon fontos érzéseket, tanításokat, nagyon sokat elmond, és azt hiszem, hogy én ezt tudom.

Mégis volt olyan időszak, amikor a palettáját leszűkítette szürkékre, feketékre, barnákra. Azokra a képekre gondolok, amik 20 évvel ezelőtt születtek, amikor volt egy másik nagy témája, amit szintén hosszú ideig nem eresztett el.

A zsidó temetőkre gondol? Azt három évig csináltam. Véletlen olyan helyzetbe kerültem, hogy hívő katolikusként ebbe boldogan beledolgoztam magam. Valóban évekig akkor ezt a témát festettem. Egyébként az első képek – ma döbbenve nézem – vörösek, narancsszínűek, és élénk zöldek voltak. Hogy hogy jutott ez eszembe temetőnél, ezt a mai napig nem tudom. Ezek aztán valóban elszürkültek. A szürke egyébként a leggazdagabb szín.

Említette, hogy mit érez akkor, amikor múzeumban, kollégáknak látja dolgait. Olyan kollégák festményeit, akik képeskönyvszerűen festenek, ha fogalmazhatok így. Nyílván nagyon sok olyan kollégája van, akit becsül, akit tisztel, akit valódi, vagy virtuális mesterének tekinthet. Kik ezek?

Iszonyatosan és csodálatosan nagy élmény egy-egy jó kép. Braquetól, Bonnardtól, Giottotól, Messinától, Piero della Francescától... sajnálnám is azokat, akik ezekből kimaradnak.

Próbál segíteni azoknak, akik nem jutnak el nagy múzeumokba megnézni ezeknek a festőknek az eredeti munkáit. Hiszen azon a honlapon, amit az előbb említettünk, van egy alfejezet.

Életem hajnalán, mikor először kijutottam nyugatra, 110 múzeumot és kiállítást néztem meg, másfél hónap alatt, és hoztam magammal reprodukciókat. Ezeket a magam örömére is föltettem, sőt a komputer pihenőprogramjára is föltettem, tehát, amikor nem aktív a gépem, akkor a világ legszebb képeit mutatja, három perces áttűnő váltásban.

Hogyha nagyon nem találom az életem folytatásának a lehetőségét, vagy egyszerűen nagyon lemerül az akkumulátor, akkor segítség, hogy ami óhatatlanul rárakódik az emberre, attól megszabadulok. Nekem beválik, nekem beválik. Folyamatosan, néhány évenként átnézem a dolgaimat, a könyveimet, a ruháimat, fényképezőgépeimet, amire nem feltétlenül van szükség, azokat továbbajándékozom.

Az első ilyen tett járt fájdalommal?

Most is jár fájdalommal, ettől értékes a tett. Nagyon szeretem a kütyüket, a tárgyakat, nagyon szeretem a könyveket. Lehet mondani, hogy ettől van ereje a tettnek.

És a pozitív hatása?

Az annyi, hogy lemegyek a nullára, hogy onnét mintha kicsit könnyebb lenne tovább építkezni. Nem akarok gazdagon meghalni. Ez, hogy nekem négy fényképezőgépem van, holott három elég lenne, ebben valami nem stimmel. Hát így.

Az életének minden területére kiterjed a fegyelem, a komoly átgondolás, és az elvekhez való ragaszkodás. Az egésznek nyílván van egy közös alapja.

A súlypontban, az alapoknál, ott van a hitem, ott a szakmám, ott a szeretetem; az önszeretetem is ott van. Nem indultam egy jókedvű gyereknek, és abszolúte nem tudtam, mit fogok csinálni, és mire való ez az egész. S amíg véletlenül, tizenhét éves korom körül meg nem találtam a festést, addig fogalmam sem volt, semmi nem akartam lenni.

Ez a legfontosabb? Az alkotás?

Az alkotás is lehet zsákutca, vagy vihet tragédia felé, vagy adhat olyan fokú terheket, amit esetleg nem tud az ember elviselni. Azt hiszem, hogy a hitem ettől mélyebb és erősebb. Úgy képzelem, hogy Isten azért teremtett meg, mert feltétlen szüksége volt az én személyemre.

Istennek szüksége van arra, hogy ön ilyen képeket fessen?

Rettenetesen. Hát azért csinált meg engem, és nagyon örül, hogyha véletlenül valami képem sikerül.

Gyakori és intenzív kapcsolatban vannak, már úgy értem, hogy az Istennel?

Jó lenne, ha erről lehetne olyan egyszerűen beszélni, mint ahogy az ember a zöldséget válogatja a piacon.

A napomnak az első órája imádkozás, de ennél sokkal jobban szeretem azokat az imákat, amiket mondjuk úszás közben mondok, amikor megköszönöm, hogy öt tempó nagyon szépen ment, vagy megköszönöm, hogy a honlapomon kitaláltam, hogy az egyik foldert át lehet rendezni, vagy megköszönöm, hogy egy anyacsavart megtalálok az ágy alatt.

Az, hogy ennek a hitnek az ön esetében a kereszténység a kerete, az adottság volt, vagy talált?

Én ezt kaptam – hála Istennek – sőt ráadásul avval a hittel, hogy ez az igazi vallás. Sose voltam olyan bátor, mint a húgom, aki elhagyta a hitét 20 éves korában, aztán két év múlva visszatért, és apáca lett. Ilyen kerülőutakra nekem nem volt bátorságom se, semmiképpen.

Miért jó ez a fegyelem, a fegyelmezetlenséget elég sokszor kötik éppen a művészethez.

Irigylem a fegyelmezetlen embereket, esküszöm. Szóval, vannak nők, akik notóriusan elkésnek. Ezeket nem tartottam sokáig embernek, bevallom. Rájöttem, hogy nekik van igazuk, mert az idő is csak egy eszköz. Szóval, az a szabadságnak egy olyan foka, amit én nem ismerek, amihez gyáva vagyok. Azt hiszem, élet-gyáva vagyok, és azért vagyok ennyire rendes, és ennyire szűk, és ennyire ortodox, avval, hogy 5:23-kor szól a vekker vagy 20 éve. Nekem eddig terjed az élettehetségem. Magamat tényleg így élem meg, hogy egy gyenge embernek az optimális szerkezete.

Nem lehet könnyű a maga élettársának, feleségének lenni. Volt olyan szerencsés, hogy talált olyat, aki elfogadja azt, hogy maga a saját kötött sínjén mozog?

Nem én találtam meg, hanem egymást találtuk meg, és egymást akartuk. El kellett hinnem az évtizedek során, hogy elég nehéz ember vagyok, együtt élünk harminc-valahány éve. Nehéz és sokszor keserves volt a házasságunk és a hitünkön túl alkalmanként az tette rendbe, hogy mind a ketten jó szándékúak vagyunk, és jót akarunk. Nem dicsekedhetek el magunkkal, de tisztességesen és igyekezettel csináltuk.

Elég a végtelen nagy és jó szándék ahhoz, hogy valaki jó dolgot hozzon létre?

A dolog nem ilyen egyszerű, és azt hiszem, hogy erre kérdez rá. Füst Milántól elloptam egy gondolatot, hogy egy életműhöz körülbelül hétféle tehetség kell. A legtöbb eltörött életmű, meg nem kezdett életmű, az mind annak a következménye, hogy hat, öt tehetsége van, de egy, vagy kettő hiányzik.

Ebből pl. egyik a marha szorgalom, anélkül sajnos semmi nem jön létre, soha. Nekem ez természetes, szerencsére, ilyen fajta vagyok.

Lehet, hogy az is segített ebben, hogy mindig is sportolt?

A sport iszonyú fontos, és nagyon jó dolog. Gimnazista koromban evezősversenyző voltam, utána a sportot már eszköznek használtam, vagyis arra, hogy karbantartsam magam. Futottam pár évig, aztán jógáztam 14 évig, aztán megtaláltam a Lukács uszodát, ezt a csodás helyét Budapestnek, és most 16 éve, reggel 7:10-kor megyek a „női medencébe". Azért női, mert az a melegebbik. Miért ne menjek minden nap, semmi okom nincs rá. A vekkert vasárnap lehetne fél órával későbbre állítani, de olyan problematikus, hogy egyszerűbb, hogy 5:23-kor szól, vasárnap is.

Azt akarja mondani, hogy a hét minden napján ½ 6 előtt kel fel?

Igen. Valami időpont mindenképpen szükséges, hogy legyen.

Középkori szerzetesi életmód, de az internettel a szobában. Mióta van ez így?

Az internethez semmi közöm, nem használom az internetet. Bocsánat, azon túl, hogy én sugárzok naponta 24 órában, mert van egy honlapon. Az internetet csak erre használom, hogy azt a naplót, amit gyerekkorom óta - kezdetben írógéppel, aztán komputerrel írok, sugárzom. Ez a honlap, ez a bizonyos napló, úgy indult, amit most már naponta, néha többször is írok, hogy egy barátom annak idején Franciaországba disszidált, akinek jószerével én maradtam az egyetlen magyar szellemi kapcsolata. Rászoktam, 10 évig havonta írtam neki egy-egy nagyobb levelet a budapesti kiállításokról, a gondolataimról, az ismerősökről, viccekről, a politikáról nem, mert az egyikünket sem érdekelt, az életről. Aztán úgy gondoltam, hiszen a naplóimból már egyszer 15 éve egy könyvet is csináltak, hogy ennek egy része közérdekű és egész egyszerűen rátettem az internetre. Ezek a havi levelek napi levelekké váltak, egy bújtatott napló, aminek ma már kitalálták a nevét is meg a struktúráját is, a blog. Ez nekem hatodik éve megy a deske.hu honlapon.

Akkor ez is betagozódott ebbe a katonás, szigorú és ismétlődő napirendbe? Tehát minden napnak része az, hogy ír? Nem jár ez azzal, hogy sokszor apróságok kerülnek fel, hiszen nem minden nap történik az emberrel nagy és fontos dolog.

Visszaolvasva a VÁLINEWS-t, ahogy magam is belenézek, megdöbbenve vettem észre, hogy 55 évig hazudtam magamnak. Illetve nem ismertem fel az igazságot. Részben szentimentális, de inkább depresszióra hajló, vagy rosszkedvűségre hajló embernek éltem meg az 55 évemet.

2006

Visszaolvasva a VÁLINEWS-t, kiderült, hogy nagyon sokszor boldog-, és nagyon sok, nagyon szép élménnyel folyamatosan bombázott, bombázódott ember vagyok. Rájöttem, hogy az életem nagyon szép, nagyon gazdag, nagyon jó, és ezt úgy vettem észre, hogy visszaolvastam, amit napról-napra leírok. Már ezért megérte.

A műtermében az ablakokon nem lehet átlátni. Azért nem túlzás ez?

A műteremben nem éreztem jól magam, és aztán lecsiszoltam az ablakokat, hogy ne lássak ki, és attól a perctől kezdve jól érzem magam. Ez volt a megoldás. Nem tudom, mitől ilyen világosan erre van szükségem, ugyanis ezt mielőtt festő lettem, már kitaláltam huszonegynéhány éves koromban. Még belsőépítész főiskolás voltam, másodéves, mikor ezt kitaláltam. Hogy erre miért volt szükségem, nyilván az alkatom legmélyéből adódik; hogy keveset tudok, és keveset akarok befogadni, és azt a keveset forgatom annyira, hogy számomra egész legyen.

Nem vagyok nagyon erős az ember-ember kontaktusban, viszont ezt módját a tanításnak, a szeretetnek tudom művelni, hogy a legjobb gondolataimat átadom. Amit írok a VÁLINEWS-ra naponta, abban nagyon sok bújtatott, és nem bújtatott tanítás van, öt sorban. Aki ezt élvezetből, érdeklődésből, játékból olvassa – bocsánat – nagyon sokat kap tőlem. Ezt a területet megtaláltam, hogy saját magamat figyelem, és azokat a területeket, amik nagyon fontosak, de mégse szoktunk róla beszélni; azokat sikerül gondolattá formálni, és leírni.

Ennél direktebb módját, tehát a VÁLINEWS-nál direktebb módját nem űzi a tanításnak?

Nagyon szerettem az Iparművészeti Főiskolát, ahova jártam, és szerettem volna oda visszakerülni, és ez meg is történt.

Már hogy tanárként.

Tanárként, és nagyon jó is volt, és azonnal spricceltem onnét, egy év után, hogy az energiámból nem telik.

Amikor viszont elkerülhetetlen a tanítás és az ember-ember kontaktus, az az, amikor az embernek gyereke van. Ott milyen tanár volt?

A fene tudja, biztos, hogy nagyon jó, és rossz is bizonyos mezőkön. Édesapám meghalt a világháborúban, nem volt apamintám, tehát ezt úgy kellett alkalomról alkalomra kitalálni. Bölcsőde helyett a kisfiam négykézláb szaladgált a műteremben egy-két évig, én fölötte festettem, és abból, hogy mit csinált aznap délelőtt, azt délben úgy tudtam kisilabizálni, hogy megnéztem, hogy a tárgyaim, a feszületem, a kalapács hova kerültek, ha nem a helyükön vannak.

Olyan fokig önálló volt ő és önálló voltam én. A feleségem innét eredezteti, hogy szerinte a fiam túl csöndes, nem tanítottam meg a dialógusra. Lehet, hogy ez történt, és akkor ez egy nagyon súlyos teher, vagy hiány, vagy hátrány. Mindenki rengeteg előnnyel és rengeteg hátránnyal indul, semmi baj, hogyha pont ezt a hátrányt kapta tőlem.

Az, hogyha valaki művész, hogyha valaki alkot, az mégis egy kivételezett helyzet.

VD: Tiltakozom. Nem, nem álszerénységből, amit csinálok, az jó, sőt fontos, de életem egyik legtehetségesebb embere, akivel valaha találkoztam, egy öreg prostituált volt, aki idős napjaira mosónő, illetve presszóban felszolgáló. Annál kerekebb, a maga szintjén bölcsebb, adakozóbb, és az életét szépen karbantartó embert nem láttam. Nagyon szerettem is vele beszélgetni, amíg meg nem halt.

2006.05. // C.8547 // Népszabadság 2006.5.18.

EGRY JÓZSEF TISZTELETTEL KÉRDEZI

...a Hivatalt, akadt egy érdekes témája, belekezdjen-e. Egy balatoni öbölre gondolt, fölülnézetben. Nyári napsütés, a sekély vízben három, esetleg négy tehén álldogálna. Merthogy szeretne az őszi Műcsarnoki kiállításon szerepelni. Csak nem tudja, megfelel-e a kiírásnak. A tárlat címe ugyanis ez: AZ ÚT 1956–2006. A kapott szöveg szerint a tárlat négy gondolatra fűződik fel, ebből választhat, vagy kimarad:

I. ÖRÖM – REMÉNY
II. GYÁSZ – ELFOJTÁS
III. TÚLÉLÉS – MENEKÜLÉS
IV. VÁLTOZÁS – AZ ÚT

No mármost, melyikhez passzolnának leginkábba tehenkék ?! Elfojtás?

Bohócot csinálnak az '56-ból, gondoltam elsőre. Netán kis összekacsintás, így több pénz érkezik a szervezésre. De itt – úgy tűnik –, egyetemesebb butaságról lehet szó. Mondják, divat ellen nem érdemes. Mostanában a kiállításokat nevesítik, témákra fűzik. Lelkük rajta. A befogadónak kapaszkodó lehet.
De ezt megkövetelni, várni és elvárni egy országos kiállításon, ami keresztmetszetet kellene, hogy adjon az elmúlt évekről, alapvető szakmai tévedés. Nem ismerős?

2006

Előnyben részesül a *Traktoroslány* és a *Csepeli dolgozók derűs május elsejei felvonulása.* Most gyász és *elfojtás.* Szürke öltönyös és sötétkék kiskosztümös hivatalnokok elgondolják, mit kellene most festeni. És megmondják nekünk. Volt már ilyen. Soha senkinek nem sikerült, és nem is fog. Mármint így művészetet teremteni. A diktatúra idején az éves (nem hat-éves) műcsarnoki kiállításokat úgy hívták, hogy Magyar Képzőművészeti Kiállítás, és mindig egy-egy politikai ünnep tiszteletére nyitották meg. 1955-ben egy Szőnyi István nevű festő beküldött egy nagyszerű kis olajképet, címe az volt, *A kerítés.* A lécek alatt kis pocsolya. Érdekes módon a munkát elfogadták, olyannyira, hogy a főterem falára került, balra a bejárattól, emlékszem. Ebből a mondatból nem az olvasandó ki, hogy a diktatúrát vágyom vissza.

Első gond: mit csinálunk 1956-ból. Már ma is. A Hadtörténeti Múzeumban megtekinthető Szamosszegi Bodó Sándor és Sándorné amerikás magyarjaink kiállításán az *1956 Budapest* c. festmény, a nyugdíjas altábornagy főigazgató meghatott bevezető ajánlásával. Érdekes lenne egy artistaszám a Fővárosi Nagycirkuszban, ahol az untermannt Rákosi Mátyás jelenítené meg. Ha már összehozzuk az emlékezést az országos bemutatkozási lehetőséggel, nem egyszerűen jó képekkel kellene ünnepelni, ha netán pocsolyát ábrázolnak is?

Második gond: Utoljára hat éve volt a Műcsarnokban országos tárlat. Boldogult nagytekintélyű Németh Lajos művészettörténész kezdte ezt a formát kritizálni, hogy erre nincs szükség. Tévedett. Talán ki nem mondva az általános centralizáltság ellen tiltakozott. Ma kortárs költőink munkái szerencsésen hozzáférhetőek, könyvkiadás, folyóirat van elég. De ha ma Nyíregyházán egy remekművű kép készül – mert készül! – egy műteremben, ki fog tudni róla, és mikor? Ismétlem, hat éve volt utoljára országos tárlat. Miért nem legalább kétévenként? Miért nem tudja ezt a felettes szerv, a Minisztérium a feladatköri leírásban kötelezővé tenni? A Műcsarnokot tudniillik őseink egészen pontosan ezért építették, közadakozásból. Ma ezt a feladatát sikeresen bojkottálja. Másodrendű afgán és angol művészek munkásságáról tájékoztatva vagyunk. Végre, kitekintés, eddig jó. De az ország első kiállítóterében egy Kárpáti Tamás-, vagy Vojnich-kiállítás ma elképzelhetetlen. Bizonyára nem elég korszerűek, akad vezető, aki nem is titkolja ebbéli nézetét. Ami szerintem megint egy közkeletű téveszme. Nekem elég, ha egy kép JÓ! Érdekes-e, hogy melyikük született előbb, Rembrandt vagy Giotto?

Harmadik gond: eldöntendő valahára, mire való a művészet. Valóban, ünneplésre is. Ha ünneplésre, kiírnak egy emlékműpályázatot, és meghívnak a feladatra három szobrászt. Egyebekben a művészet nem összekeverendő az aktuális feladatokkal. Más a dolga.

Tizenkilenc éve egyetlen szobabelsőt festek, számtalan változatban. Az én bajom.
Váli Dezső

2007.01. // C.8837 // **Dédpapám memoárja**

2007

Mozgó Világ 2007.10.

1987. végén Máté barátom telefonált: tudtam-e, hogy zsidó vagyok? *„Nem lehet tévedés, nagybátyád, Váli Béla író, színháztörténész (1858. Szabadka–1896. Budapest) benne van a Magyar Zsidó Lexikonban, márpedig 1929-ben az erős antiszemitizmus miatt gondosan ellenőriztek minden adatot. A név után csillag van, vagyis kikeresztelkedett. Gondoltam én, hogy nem véletlenül fested évek óta azokat a zsidó temetőket!"*

Egy percre elakadt a lélegzetem. Hívő katolikusként az antiszemitizmust már csak hitemből adódóan is megvetem.

2007

A zsidó kultúrához vonzódom, temetőfotó könyvet csináltam, reggelente imáik, zsoltáraik. Ahogy II. János Pál mondta, idősebb testvéreink. De közéjük tartozni?! Nem volt ellenemre, de minden elmozdult, amit eddig megéltem. Ezt a különös lebegést narkósok élhetik meg.

Tudtam régi iratokról, fölkerestem rég nem látott kilencvenéves nagybátyámat, aki mosolygott és megmutatta a keresztleveleket a 18. századból, egyébként hanák család.

[Csehül hanáci, cseh néptörzs Morvaországban.
A H. erőteljes nép, saját dialektusuk szerint beszélnek.
Szorgalmuk és munkásságuk által tűnnek ki szomszédjaik közül,
akikkel nem szívesen kötnek házasságot.
Szenvedélyes muzsikusok és táncosok.
Pallas Lexikon, 1884.]

Valitsek Antal kőműves tehát Morvaországból jött, 1796-ban házat vett Szabadkán. Szorgalmas ember, fia már kereskedő. Unokája jurátus, Kossuthot kíséri hajón Bécsbe 1848. márciusában (együtt Degré Alajossal, Szüts barátom dédapjával.) Névmagyarítás, így ő 1862-től már Váli Béla; tőle ez a napló. 13 gyerek. Egyikük Dezső, orvos, Csáth Gézát is boncolta; az én nagyapám. Aki aztán a bácskai földbirtokot hátrahagyva 1919-ben a szerbek elől menekült asszonyával Budapestre, két vagon bútorral. Apámtól már csak két tárgyat örököltem, pecsétgyűrűjét és orosz hadifogolytáborból nekem írt intelmeit (hároméves voltam) – már sejthette, hogy meg fog halni.

Tehát a keresztlevelekkel együtt került elő ez a dédapai napló, helyesebben memoár. Kölcsönkértem egy napra, fénymásolat. Most le is fotóztam, 136 oldal. Megcsináltam a tartalomjegyzékét. A napló 32 fejezetre tagolódik. Kezdi a leírást a nagyszülőkkel, aztán passzusok a családtagoktól. Foglalkozik az 1848–49-es eseményekkel, leír csatákat, győzelmeket és meneküléseket. Elmeséli, az összeomlás után hogyan menekül meg az osztrák kényszersorozástól. Hazatelepül Pestről, szerepe Szabadka város vezetésében, közgyűlések, 13 beszédének szövege. Egy fejezetben összefoglalja a város múltját, és megírja egy erdélyi utazását is.

2007.03. // C.08887
Dobszay János interjúja, HVG 2007. MÁRCIUS 24.

„AZ ÉLETEM A CSENDÉLETEM”

„A társadalom a mindenkori megbízható középszerre szeret építkezni, s ebből a művész mindig kilóg” – mondja Váli Dezső (64 éves), az egyik legkeresettebb kortárs festőművész, akinek a képei gyakran milliókért cserélnek gazdát. A Kossuth-díjra már többször jelölt művész most nagyszabású gyűjteményes kiállítására készül.

Festők ritkán szoktak írásban is megnyilatkozni, mondván, ők „föstenek”, a képeik beszélnek helyettük. Ön viszont publikál: hét éve, az elsők között indított internetes blogot Magyarországon. Honnan ez a kétcsatornás közléskényszer?

Elöljáróban: öregszem – könyörgök, ne várjon tőlem új gondolatokat. Tehát a naplóm: apám hadifogságban meghalt. Kamasz koromban találtam helyette Győrben egy nagyformátumú bencés paptanárt, akihez lejártam autóstoppal eligazítást kérni. Amit mondott, feljegyeztem. Így kezdődött. Aztán megszoktam fogalmazva értelmezni a világot. Ötven éve írom. Később kitalálták nekem az internetet. Honlapot csináltam, ami elsősorban munkáim adattára, de rákerültek mindennapos rácsodálkozásaim, tűnődéseim.

És nem látja az írásnak kárát a festészete, például azáltal, hogy amit elmond szóban, nem objektiválódik képben?

Annak a mondandója, amit festek, illetve leírok, nem keveredik. Egy képet húszkötetes lexikon tudna elmagyarázni. Vagy két szó.

Festményein kevés elemmel dolgozik. Képei abba a kategóriába tartoznak, amire a laikusok azt szokták mondani: „ilyet én is tudnék”. Sérti?

Biztos tudna más is ilyet csinálni. Egy újságíró barátomat másfél óra alatt megtanítottam festeni. Kocsis Zoltán írta, ha valaki például azt gondolná, hogy Bartókot játszani olyan, mint autót vezetni, azaz egyszer megtanulom, aztán gyakorlom, és már tudom is, az alaposan téved. Bartók muzsikájának több rétege van. Titkos, kódolt elemek vannak a zenéjében. Egy élet kevés ahhoz, hogy…

Ön milyen kritériumok alapján értékeli kollégáit?

2007

Képeket osztályozni nem látom sok értelmét. Használni kell őket, mint egy mosógépet. És a minőség? Egy giccsből harminc igaz információt hámozok ki, Vermeerből 2500-at. Amúgy is személyre szabott titok, ki mit kap, és mikor. Mint a papi anekdota Pista bácsi megtéréséről, merthogy őt annyira megindította az a prédikáció. És mégis melyik mondata? – kérdi a pap. Hát amikor a tiszteletes úr azt mondta, hogy erről ennyit, és most áttérünk a másik témára, akkor azt gondoltam, új életet kezdek.

Hogyan dolgozik, mi lebeg ilyenkor a lelki szemei előtt?

Van festő, akit szétfeszít a téma, úgy kezd munkához, nekem nincs víziómegy készülő műről. És nem lelkesedem a művészi ars poeticákért sem. Fellengzőek és önmaguknak is hazudnak. Hogy hogyan fest az ember, életkorral változik. Fiatalon mindenféle speciális világítások éjszakai munkához. Ma már nem festek este, 40 életév fölött az ihlet napszakhoz és keretmérethez igazodik. A 365-ből nálam négyöt az ihletett nap, a többi tisztességes robotmunka. Lázár Ervin mondta, hogy naponta leül írni, mert legalább a kudarcig el kell jutni.

Képei 90 százaléka gyűjteményekben van, a többség számára láthatatlan, halott. Nem zavarja?

Dehogynem. Szabó Lőrinc szerencsésebb: teljes életműve elérhető mindenki számára, így nálam is az éjjeliszekrényen. Vannak rangos kollégák, akiket vidéki kiállításon soha nem látni. Ahová hívnak, megyek; az a dolgom. Ott is emberek élnek. A dolgozó népet szolgálom; meg a nyugdíjasokat és a gyerekeket. Munkáim – ha zanzásítva is – már a neten is megnézhetők, adataikkal együtt: www.deske.hu. Ugyanis – ez már játék is – nyilvántartást vezetek róluk. Ez a ma másfél gigabájtos honlap a Széchényi Könyvtár állományába került, halálom után is megmarad. Korábban a Tudományos Akadémia Levéltárának adtam golyóstollal vezetett opuszjegyzékemet; írásaim másolatát. Elfogadták, őrzik. Kár, hogy ettől nem leszek egy centivel se jobb művész.

Egyik naplóbejegyzésében írta: a művészet nem fejlődik. Ma is így gondolja?

Kétféle zseni van, aki újat hoz, és aki semmi újat. Csak jobban megcsinálja azt, amit mások körülötte. Az altamírai falkarcoló irigylendő kollega. A művészszakma, mint a háborúban az előőrs: úgy hasznos, ha messze jár. Ha szerencsésen hazaér a felderítésből, dupla porció. Ha aknára lép, az ő baja, de a főtörzs legalább megtudja, arra ne menjen.

Menyire támogató a mai társadalmi közeg az alkotómunka számára?

A társadalom nem kér és nem vár új műveket. Leginkább csak eltűri, később netán elfogadja. És ezt tulajdonképpen meg lehet érteni. A társadalom a mindenkori megbízható középszerre szeret építkezni, és ebből a művész kilóg. Ezt nem a sértődöttség mondatja velem. Húszévesen eldöntöttem, nekem nincs időm megsértődni ebben a szakmában.

Hogy látja az utánpótlást? Ön például ma milyen eséllyel felvételizne az Iparművészetire?

Az élet nem ilyenfajta sikereken dől el. Gondolom, nem vennének fel, nem tudok egy orrot rendesen megrajzolni. A kilencvenes évek elején egyszer egy hétig felvételiztettem leendő iparművészetiseket. Tízszeres túljelentkezés, első fordulóban egy félnapos fejrajz alapján ezt négyszeres létszámra kellett lefaragni. Egy gyerekkel 60–100 másodpercet foglalkozhattunk; igaz, ez elég is volt a döntéshez. De nagyon kellett figyelni: egy ember sorsáról volt szó. 12-en szavaztunk, hat igennel az illető továbbjutott. Fegyelemmel át kellett lépni a mellékkörülményeken: koszos rajzlap, olvashatatlan aláírás, kulturálatlanság, tapasztalatlanság. Utolsó nap bemutattam a zsűrinek egy rajzot, mondván, én elfogult vagyok, ez itt egy barátom fiának a rajza, kíváncsi lennék a véleményükre, bekerülne-e a második fordulóba. Ítéletüknek nincs tétje, a fiú nem akar ide jelentkezni – tettem hozzá. 11-ből két igen szavazatot kapott. A rajz fotónagyítás volt, előző éjjel csináltam matt papírra, 33 évvel korábban evvel vettek föl a Főiskolára. – Nevettek.

2007.12. Élő interjú, **Klubrádió** 24 perc
2007.12.16. 21.30h.

SZABAD A PÁLYA

kérdez: Pikó András

…és a vendég, akinek ma szabad a pálya, Váli Dezső Munkácsy-díjas festőművész. Köszönöm szépen, hogy eljött ide.

Köszönöm, hogy meghívtak.

Elnézést, hogy a bulvár oldaláról, látszólag onnan közelítek, de Önről azt lehet olvasni mindenütt, és ha máshonnan nem, innen ismerhetik a hallgatók is, hogy az egyik legkeresettebb magyar festő, a képei jó drágán kelnek el. Hogy viseli ezt? Mi a viszonya ehhez a pénzben, forintban mért sikerhez?

2007

Délelőtt kirándultunk a barátommal, és mondtam, hogy ez lesz az egyetlen kérdés, amire nem tudom zsebből a választ.

Számított rá?

Nem vagyok rá… ez a helyzet viszonylag váratlanul ér valóban, ez egy pár hónapja van így, egy fél éve, nem sokkal régebben. Keresem a fogást, sehogy nem állok hozzá, ez most: van. Nem érint különösebben érzelmileg, a képeim ettől nem lettek még csak rosszabbak sem.

Igen, de arra gondoltam csak, lehet egy olyan hozzáállás, egy olyan attitűd ehhez, mint amit én most kihallani vélek, hogy az ember látszólag nem kezd vele semmit, de inkább elutasítja, vagy pedig azt mondja, hogy a sors keze ugyanúgy, mint ahogy eddig a siker nem érintett meg, most valamitől, nem tudom megmagyarázni, hiszen a képeim ugyanolyanok, ugyanolyan jók, ugyanolyanok, mint amilyenek eddig voltak. Most valamitől beütött ez.

Ez így történt, én nem tudok ez ügyben deklarációt tenni, most így van, ennél sokkal fontosabb dolgaim vannak. Nem akarok se nyegléskedni, se úgy csinálni, „mintha". Egyébként nincsenek olyan vágyaim, amit pénzzel ki kellene elégíteni, amit eddig nem tudtam kielégíteni pénzzel, és most ki tudnám elégíteni. Szolidan, de harminc éve megélünk a képeimből, anélkül, hogy prostituáltam volna magam, anélkül, hogy tanítottam volna, anélkül hogy illusztráltam volna, pannó megbízást kaptam volna, pártmegbízást kaptam volna, és nem festettem kiscicákat. Úgyhogy ez eddig sikerült, harminc évig…

Mondok akkor egy másik kérdést. Nyilván ezt már többször megkapta, de nem ennyire egyszerűen, mint amennyire én fogom majd. Fölmondom a leckét: azt írják Önről, hogy három korszaka volt, volt egy korai nonfiguratív, utána volt egy, amikor zsidó temetőket festett, fényképezett, és a mostani, hosszú ideje tartó korszakának a témája a saját műterme. Én megnéztem ezeket a képeket, majd elmondom, hogy mi, hogy hogyan érintett meg. De nem unja?

Unom, de nem attól, hogy egyforma.

Hanem?

Ez sem pontos szó. Ezt megint olyan nehéz elmondani, de nem nagyon szeretek festeni, bocsánat. Én sokkal inkább…, egész más dolgokat szeretnék, szeretek csinálni. Egyébként fiatalkoromban úgy képzeltem, hogy a legjobb szakma a fotóriporterség.

Miért?

A fene tudja. Először is a fényképezőgépet és a környékét mindig nagyon szerettem, és azt gondoltam, hogy mindig nagyon érdekeset lát. Tulajdonképpen 1975-ben jöttem rá, hogy ez nem áll, mikor egy profi fotóriporterrel összekerültem, együtt dolgoztunk valamin egy pár órán át, és láttam, hogy halálosan unja, ami nekem rettenetesen érdekes… de hát ez kitérő…

(nevet) Aha. Szóval az unalom…

Nem jó szó, nem jó szó… szóval ez a festés… mit lehet erről mondani?

Akkor hagy segítsek, Öntől idézek, valahol azt írja, most tényleg rengeteg idézet van Öntől a fejemben, „van az év 365 napjából 5 ihletett nap, a többi pedig…"

Igen, ez kb. nálam annyi, igen, igen.

Az mitől ihletett az a nap, akkor mi történik, vagy azt honnan tudja Ön, hogy …

Lopom a gondolatot és valószínűleg igaz, ezt tanították nekem az Iparművészeti Főiskolán, az építész tanárom. Azt mondja, a zseni az nem más, mint aki időben van előbb, tehát a 25 éves Petőfi tudja azt, amit egy normális ember 70 éves korában, egy parasztember is tud. Az ihlet az én fogalmaim szerint abszolút létező kategória, érdekes, hogy zeneszerzőkkel beszéltem, akik azt mondták, hogy nem ismerik ezt a fogalmat. Abszolút létező kategória, ez annyit jelent, hogy sokszorosan gyorsabb a gondolkodásom, sokkal nagyobb mezőt aránytalanul rövid idő alatt átlát. Volt olyan a '70-es években, emlékszem egy ilyen napra, hogy öt reménytelen képemet egy délelőtt befejeztem, hiszen rátaláltam valamire, valami frekvenciára, kézmozdulatra… vagy valami ősképre, ami hirtelen…

Azt gondoltam, hogyha valaki ennyire ismeri a saját tárgyát, nyilvánvalóan, hiszen ott él, napjának jelentős részét ott tölti, az sokkal tudatosabban fest. Mert az, amit Ön most elmondott, az az jelenti, hogy egyszer csak jön valami, és az ember nem is tudja, hogy mi történik igazából vele, csak ott van a képen az, amire eddig várt, mondjuk két éven keresztül, mondjuk, egy képet be tud fejezni.

Hát ezt nem nagyon szeretik megint az emberek hallani, de nekem – nem is mondom el, csak halkan – szóval, nekem a képről 5 percre előre nincs semmi vízióm. Tehát szó sincs arról, hogy egy kép van a fejemben, amit meg akarok festeni. Rettentő irigylem a…, most már meghalt szegény Kovács Laci mondta, hogy „tudod, én olyan lusta ember vagyok, csak amikor a kép a fejemben, amikor már a téma szétfeszít, akkor megcsinálom." Azt mondom, hogy ez az igazi festő, vagy talán én, elkezdem reggel, mint egy puzzle-t, mint egy kirakós játékot, és attól kezdve a kép vezet.

Tehát… ezt nem szeretik hallani, mert valahogy a művészideával ellenkezik, én 3 perccel előre nem látom a képet.

Az igaz, hogy a műterme olyan, hogy a fényt átengedi, de kifele nem lát?

Igen, igen, ezt megcsináltam. Megkaptam Buda egyik legjobb műtermét, elcseréltük 30 éves koromban, és szégyelltem magam, és nem mertem bevallani, hogy nem szeretem ezt a műtermet. És rájöttem pár év után, ez volt a megoldás, befogtam a fúrógépbe egy csiszoló smirgli-fejet és az egész marha nagy ablakot, 12 m^2, lecsiszoltam.

Ki van zárva a külvilág?

Igen, igen. Nagyon keveset tudok befogadni, iszonyú keveset olvasok, 20 könyvem van összesen. A „József és testvérei", mint prózairodalom évtizedek óta szinte kielégít, periférikusan ezt meg azt elolvasok, és el is felejtem tisztességesen.

Aha. Azt, mielőtt, talán annyit elárulhatunk a hallgatóknak, hogy persze előtte beszélgettünk, röviden, és én kérdeztem, hogy miről kérdezhetem… és azt mondta, hogy bármiről, és mikor rákérdeztem, hogy ugye az én szakterületem a politika, meg a közélet, hogy akkor arról is… és akkor mondta, hogy igen, de azért óva int tőle. Azt gondoltam, hogy aki ennyire ki tudja magát tenni, hiszen a neten gyakorlatilag ott van az életműve, minden nap ír, naplóját olvashatjuk, minden katalogizálva van, az legalább ilyen erősen fogadja be a külvilágot is, és ugyanennyi véleménye van. De Önt akkor gondolom a politika, meg az, ami körülöttünk folyik, az sem nagyon érinti meg.

Valóban nem, de hát én ezt meg is engedhetem magamnak, mert hála Istennek, meg tudjuk venni minden nap a kenyeret, tehát elég könnyen beszélek arról, hogy engem nem érdekel a politika. Egyébként pedig még rengeteg minden nem érdekel, sőt a legtöbb dolog nem érdekel, úgyhogy ezzel nincs egyedül a politika…

Mondok egy nagyon vicceset, ami után én sokat nevettem magamban, hogy annyi talán van, hogy ugye minden reggel lemegy a Margit körúti ferencesekhez, és ott elmond egy imát a miniszterelnökért.

Igen.

Azon gondolkodtam, bocsánat, most ezt meg kell kérdeznem, hogy ez most kormánykritika, vagy igazi, igazi együttérzés…

Egyik se. Ez egész egyszerűen utasítás, szent Pál azt mondta, hogy „imádkozzatok a királyokért" és bármennyire tetszik ez nekem, vagy ellenszenves, a király ebben az esetben a Gyurcsány Ferenc.

És egyébként a feltételezésem szerint nagyon rászorul az imára, mert kevesen imádkoznak érte, és az én hitem szerint ennek hatalma van. Én azért imádkozom, hogy bölcsen döntsön, és szeretettel.

Most egy régi emlékemet idézem ide, olvasom a naplóbejegyzéseit, és tele van olyan nyelvi humorral, amit én nagyon-nagyon szeretek. Például amikor ír erről, hogy a siker megérintette, akkor azt írja: „divatba jövök, mint a zöld ridikül." Aztán van egy eszmefuttatás arról, hogy mennyit javíthatna az úszóteljesítményén, ha előre letudná a levegővételt, mert kiszámolta, hogy 1200 m-en, 2,5 perc?, amit megspórol az ember, ha nem kell levegőt venni.

Ezt a Szüts barátom írta rólam egy megnyitóbeszédében, de írhattam volna én is. Igen, ilyen fajta vagyok.

A szegedi Alsóvárosi templomban élnek ferencesek, azok lejártak a templom előtti térre focizni. És hihetetlen jókedvű fiuk voltak ők, és azt érzem Önben is, hogyha szerzetes lenne, akkor ilyen lenne. Meghatározott rend szerint, nagyon szigorú rend szerint él, mint ahogy most is, azt gondolom, de azért ez a humor, ez a nyitottság előjön, nem?

Én egy pontos rend szerint élek valóban, és naponta vagy nyolcszor szól a vekker a szobámban. Ezt sem hiszik el, hogy ez az életfélelemnek az oka. Én így tudom rendben tartani az életemet, hogyha ilyen koordináta pontok között vagyok. Éppen elég az a bizonytalanság, ami a festésnél ér, vagy ami a komputer előtt ülve… nekem ilyen rendben a legegyszerűbb élni. Ez nem aszkézis, hanem ezt akár kényelemnek is lehet nevezni, nekem így a jó.

Az, hogy mindent dokumentál, az kötelesség, vagy élvezet. Én például most küzdök azzal, hogy a filmjeimet katalogizáljam, és már két hete rám égett az egész, és nem tudok továbbjutni, mert egyszerűen nincsen hozzá kedvem. Azt látom, azt olvasom Önnél, hogy amit lehet, mindent rendszerbe szed és katalogizál.

Nézze, ez részben egy hajlam, iszonyúan szeretem ezt játszani, de ez két részre oszlik. Hogy is mondjam… úgy látszik, így visszamenően 40 évre, hogy nekem annyi önbizalmam volt már a pályaindulásnál, ami nem egészen általános, hogy én minden képemet pontosan dokumentáltam, le is fotóztam. Ezért van, erre nem nagyon van példa, hogy valakinek minden képe megnézhető a honlapján… és elkezdtem párhuzamosan vele egy kockás füzetbe egy naplót írni, ami ezekkel a képekkel történt, elég pontosan. Ez ma egy 6000 soros táblázat, hogy a képek hol vannak, hol szerepeltek, hol kaptak díjat, hol publikálták, hol jelent meg sajtóban, hol restaurálták… Ez egy játék, amit úgy gondoltam, hogy a szakmámhoz hozzátartozik, evvel nem vétek senkinek…

Egy művészettörténésznek, aki rólam majd egy monográfiát ír 50 év múlva, annyira könnyű dolga lesz, hogy nem is fog engem választani, mert nem lesz érdekes, mert minden megvan. A másik része játék, fiatal korom óta eltettem a megírt leveleimet, aztán a cikket, naplót, gondolatokat... hogy ezt eltettem!? Miért ne tettem volna el? Ez is gépelve, 9700 oldalnál tartok. Ezt ésszerű volt rendezni, mert különben ki lehet dobni, használhatatlan. Tehát ha ez nem lenne most egy adatbázisból kiemelhető, hogy mondjuk, a Pilinszky és Váli nevet egymás mellé tesszük, akkor itt 7 hely kijön...

Sikerült már megoldani azt a problémát, hogy hogyan kerül a Váli Dezső az élre, ha a Google-be beírják a VD-t?

Ez nem volt soha ambícióm, összekeveri, Szüts írt egy karikatúrát a honlapomról, kiállításmegnyitómnak; nagyon aranyos szöveg.

Nem tudom, hogy majd a művészettörténésznek, aki Önről ír monográfiát, annak könnyű dolga lesz-e. Foglalkoztatja az utóélete?

A fene egye meg, igen. Úgy gondolom, hogy amit a magyar kultúrában csináltam, annak megvan a helye, tehát valamit csináltam azt megtalálni feladatom. Hogy megkereshető legyen. Hogy használják. A legjobb képeimet igyekeztem múzeumnak adni. Az is volt, hogy vettek, de én bizony fölajánlottam. Mi is volt most? Ez az Aulich-kiállítás, a pécsi múzeumban kevés képem van és kérdeztem, ha valami kell, akkor nézzenek...

De számon tartja, hogy hol, merre fele vannak a képei?

Ne vicceljen! Napra kész, percre kész a komputerben... a honlapomon, effektív egy-két óra késéssel minden rajta van.

Lehet, hogy buta kérdés, de az ember valahogy úgy lehet a képeivel, mint a saját gyerekeivel, hogy szeretné úgy látogatni, látni őket. Az nem zavarja, hogy az egyik képe, amit régen nem látott, az most esetleg csak két ember által...

Sőt, múzeumokban, ott sötét raktárakban van évtizedekig. A pécsi múzeumban nincs kint 8 éve egy nagyon jó képem. De hát egy múzeum a nemzet trezorja. Tehát ott jó helyen van. És ezt az áldozatot vállalni kell. Egyébként a honlapomon megnézhetem a képet, mert ott van mindegyik. A 800 valahányból 4-ről nincs fotóm.

A végére akkor hadd mondjam el, hogy mit éreztem, amikor néztem a képeit. Nem értek hozzá, nagyon nem. Két dolgot: Az egyik, hogy iszonyatosan megnyugtatóak, tehát nekem ilyen jó érzésem van tőle. A másik pedig, hogy voltak címek, amelyeken, annak ellenére, hogy tökéletesen értem, hogy mennyire komoly dolog, mégis elmosolyogtam meg nevettem rajta.

Két kedvencem van, az egyik a „Műterem, hóesés" a másik a „Csángó műterem". Ez egyszerre komoly, és szerintem Ön is tudja, hogy ez vicc is.

Igen.

A „Csángó műterem". Tudom, hogy Arany János óta erre mindig azt szokták mondani, hogy „gondolta a fene", de azért engem érdekel, hogy amikor a „Csángó műterem" összejön a fejében, akkor ez hogyan…

Nem jön össze a fejemben. Festek egy képet, és utána címet kell neki adni. Ennek a címnek annyi a háttere, hogy a kép a csángó színhasználatra emlékeztetett.
A mondat másik fele jobban foglalkoztat, hogy a képeim olyan megnyugtatóak. A Vermeer jut eszembe, aki festette a nagyon nyugodt képeket a városról, meg fiatal asszonyokról, akik kancsót tartanak, vagy egy függönyt húznak el az 1600-as években, és azt hiszem, hogy a legtitkosabb vágyait mondta el benne.
Valószínűleg összeugrik ez azzal nálam, hogy miért smirgliztem le az ablakomat 20 évvel ezelőtt. Szeretem a nyugalmat, szeretném. Persze soha nem fogom elérni, ilyen alkat vagyok.

Mennyire mennyire tervez előre, mert azt mondja, hogy 5 percre előre nem látja a képet… de a saját életében vannak olyan tervek, most itt van, de azon kívül, hogy írja az ember, vagy ez egy rendes rutin, mint egy szerzetes leül minden nap, megfesti, amit meg kell, megírja, amit meg kell.

Igen, megírom… Nem, nincsenek terveim… valahogy meg kéne szervezni, hogy az év végén a feleségemmel egy-két napra valahova elmenjünk pihenni.

Mi lenne Önnek a pihenés?

Nekem semmi, nem tudok pihenni. Este fél 10-kor szól a karórámon a vekker, hogy abba kell hagyni.

10 óra van, úgyhogy fél órával tovább vagyunk, mint ahogy szokta?

Igen, így van.

2008.06. 26. // C.09762 // Bartók Rádió,
beolvastam **VÁLINEWS-ból szövegválogatás.**
Válogatta és a műsort szerkesztette **Zoltán György.**

1993. július 3.

Pannonhalma. Anzelm összehozott hivatalos ellenfelemmel, Szilveszter atyával, aki a hegyen a műtárgyakért felelős, ő még egy elleniratot is szerkesztett Népszabadság-cikkem nyomán, most nekem is ismertette. Közben meséltem neki 36 évvel ezelőtti illegális bencés cserkész élményeimről, hogy tizenhat évesen – életemben először – engem Gerő atya kezdett tehetségként kezelni, határozott gesztusokkal, egy festőnővel is összehozva, német művészeti lexikonokkal, műtárgyszemlélési különkirándulással, Győrből, ahol nála nyaraltam. Elmondtam kedvenc gondolatomat a giccsről, épp a kritizált Mária-szobor kapcsán. Hogy ugyanis hányszor kell egy csecsemőt naponta kakiból kimosni, hogyan és miből lehet utazás közben ugyanannyiszor tiszta pelenkát produkálni (gyapottermés? puha fűcsomó?). Hányszor kell szoptatni, kezdetben, éjszaka is fölkelve, négyóránként?! És hogy én ennek a megjelenítését hiányolom a leheletszépségű, lebegő mosolyú Máriákon.

Egy másik ellenvetésére ezt válaszoltam: Drága atya, tedd szívedre a kezedet, mi lett volna a levél sorsa, ha én ezt, mindezt a püspöki karnak írom, zárt borítékban?! Hosszan dorgált, közben teasüteményét rágicsáltam, nagyszerű cellája van a barokk szárnyban.

1994. szeptember 8.

Tegnap igen megdorgált a Lukács úszómestere, kérdésére bevallottam, még mindig a műtermet festem. Pironkodtam is. Megígérte, hogy segít majd új témát találni.

1995. november 14-16.

Pannonhalma kissé dühös volt '93-ban Népszabadság-cikkemre, hogy giccsek is vannak falain, de létrehozott egy bizottságot, s lassan mindent kipucoltak, hála Istennek. Most a maradékot is, merthogy szétverték a gimnázium épületét (benne a régi kápolnát, mindent). Anzelm szeptemberben föltelefonált, szerezzek nekik kölcsönbe kortársaktól festményeket. Jó néhány telefon, némi szaladgálások, szombaton nyitottunk az így összegyűlt anyagból egy kiállítást. Szerencsés ötlettel így, ünnepélyesen adták át a diákoknak a képeket. Anzelm biztatta őket: merjenek elutasítani, s közben merjenek kérdezni!

1996. május 20.

Nagyon szeretem ezt a Lukácsból hazafelé-sétát, mindennap, 7.50-kor. Még minden zárva. Böjti napon nem nézem meg a cukrászda hűtött kirakatát: dobostorta, dobosrolád, valami amorf habos, nagyon jó lehet, mert okker és fehér. Az amerikai(!) papírbolt kirakatában múltkor egy csodálatos emeletes fadoboz, vörösre lakkozva, benne 80! színes ceruza. Ilyet még nem is láttam. Rögtön hívtam Vojnichot, nem akarja-e megvenni a férjének. Az árat hallva fölsikoltott. Eltűnődtem, fordulhat-e úgy életem, hogy színesceruza-rajzokkal százezreket keresek. Egy sarokkal arrébb már eszembe jutott, hogy a színeket sajnos lehet keverni is…

10 éve volt egy pillanat az életemben, amikor módomban lett volna emeletes redőnyös tolltartót szerezni. Talán a Fény utcai piacon.

A szomszédos csirkehúsbolt viszont gyönyörű. Egyetlen hosszú acél-üveg hűtött pultsor, s mint Barcelonában: művészi rendben a végtagok, fajtánként. A Kata tud egy igazi jó halboltot is. Ott az eladók is kedvesek, szerinte. A könyvpavilon bezárt, a helyiséget, állítólag gyógynövények számára, újrapolcozták, mázolták hibátlan fehérre, most úgy áll, üresen, éve már. A bár, két házzal arrébb, galériát és lila csigalépcsőt kapott. Már csempézték, mikor hirtelen leállt az építkezés, kirakatát azóta ellepték a plakátok. Manhattan és Bronx, keveredve.

2000. május 30.– június 3.

Katarzis. Legalábbis nekem az volt: Kiment a villany a kecskeméti művésztelepen egy este. Nekem még csak hagyján, de egy erre összegyűlt szobrászcsapat, a nagy műteremben vagy nyolcan, komputereken dolgoztak, együtt. Tudtam, hogy ott nagy a baj. (Pokrócba csavarodva) lementem hozzájuk, hogy amíg sötét van, hoztam egy verset. És egy gyertya fénye mellett Zelk Zoltán Sirályának mind a 84 szakaszát felolvastam. Közben könnyeztem. Teljes csöndben ültek a sötétben. Utána fölálltam, épp akkor kigyulladt a villany.

2005. január 4.

Kazinczy Ferenc leveleiből

„Az a kérdés: mi a nemzeti? Te azt tartod, hogy a te bajuszod… az én beretvált bajuszom is az… Berényi Párizsból hozott nadrágja anti-nemzeti volt. Később mások olyan nadrágot hordtak, s íme, az már nemzeti… jól tette-e Vajk, alias Szent István, hogy elhagyá Ázsiából hozott vallását, a nemzetit és itt megkeresztelkedék?”

2005. január 26.

Kaptam egy fontos szöveget, megint Gábortól.

Nyugat, 1921. / 4. szám / Móricz Zsigmond: Nemzeti irodalom
Némelyek számára lelkesítő jelszó ma a modern magyar irodalomnak nemzetietlenné való bélyegzése. Idegen kultúra, idegen eszmekörök hirdetője szerintük a mai magyar irodalom. S ezzel szemben követelik a tiszta magyar nemzeti irodalom megteremtését.

...Hogy lehet az, hogy Kazinczyt, akinél senki sem tett többet arra, hogy a magyar nemzeti szellem elveszítse eredeti színeit, levesse a gubát s a bocskort s nyugati ruhába öltözzön: örök kárhozatra nem ítélték...

...Mintha egy ideális nemzeti irodalom az volna, amely semmit sem kapott kívülről, mindent maga termelt ki s maga fogyaszt is el. Ilyen nemzeti irodalom soha sem volt a világon, még egy Fidzsi-szigeti bennszülött törzs sem tudná megcsinálni.

...A nemzet ugyanis az összes pártok, elemek, akaratok egysége. Nemzeti irodalom pedig: az összes magyar nyelven írók műveinek egyetemessége. E határon belül lehet régiókat és különböző dús vidékeket találni: de kidobni, kiközösíteni belőle semmit se lehet.

2006. február 11.

A mennyországban majd engedélyt kérek, hogy első időkben a világegyetemet egyetlen Excell-táblázatba szerkesszem. Vagy legalább a felét. Addig is, e napokban hajnaltól a honlapfőoldalak múzeuma. Időrendben, megnézhetően.
Aztán fekszem, ablak elsötétítve? Vagy mise, uszoda?

2006. május 8.

A/1975/27, pár éve vette egy úr valahol. Mikor megmutatta, jeleztem, hogy átfesteném. Megtörtént. Tetszett neki. Aztán most beadta a tavaszi Virág Judit-féle aukcióra, 360 ezer kikiáltási árral. Az előbb kaptam a telefont, 1,6 millióra verték fel. (Kapok majd 4% követői jogdíjat.) Nincs mese, régi képeket kellene festenem.

2006. május 9.

Minek élünk, ha a világ nélkülünk is ilyen gazdag. Megnéztem a Kieselbach-galériában a május 19-i aukció képeit. Nem gondoltam volna, hogy egyszer Tornyai János (1869–1936) egy munkáját beemelem a világ legszebb képei közé. Téli táj lila fényekkel.

Olaj, 27 centi az egész. És eredetiben még finomabb, párásabb.
280 ezerrel indul, ó, ó, ha gyűjtő lennék, most…

2006. augusztus 1.

E-mail beszélgetés Q.-val:
…Deske, ahogy szentelésükkor a papok „idézetet" választanak, te melyik mondatot választanád?
Régóta van: angol rendőr: I am on duty / szolgálatban vagyok
De a szovjet pionírköszöntés is gyönyörű: buty gatov, vszigda gatov! / Légy kész, mindig kész!

Erre mondta egyszer rég Kata: Ne lennél mindig annyira szolgálatban!

2006. szeptember 2.

Ádám megörvendeztetett egy amerikai honlap cikkével, adataiból kiderül, hogy a legelső blogosok között vagyok a 2000-es kezdésemmel. Ez jó. Az ember avval dicsekszik, amivel tud. Hát föltettem a fogadóoldalra ezt a dátumot is.

2006. december 24.

Katának adom – most, ebédkor – a teljes CD-zenegyűjteményemet, Gregoriántól és Bachtól Armstrongig. Én már átléptem ezen a technológián. Nálam a komputerben, MP3 formátumban. Úgyhogy nem ajándék, lepasszolás.

2007. február 23.

Több évtizedes tévelygés után ma 11-kor arra az elhatározásra jutottam, hogy egy műterem legyen világos. Eddig az oldalablakok takarva, munka közben zavart az onnét-fény.
De most.
A fóliafüggöny odébb került, a két reflektor mögött látszik, dróton lóg.
Minden megváltozott.

2007. március 14.

A mai kép, A/2007/09. Ez egy tiszta mondatnak tűnik, de egyáltalán nem vagyok nyugodt, ez az irány mégiscsak a semmi szélén táncol. Mégiscsak be kéne állítani egy virágcsokros csendéletet lila drapériával.

2008

2007. április 15.

Sok-sok próbálkozás után ma megvan ez a fotó, a Margit-híd budai följárója, ahogy uszodába menet, vasárnap reggel, üresen, ellenfényben. (Szakembereknek: SONY T100, a SONY T9 utódja, ez bizony a legújabb modell, 5x optikai zoom, 8,2 Mb., és kisebb zajeffektus. Kritikusoknak: a felvételbe utólag nem nyúltam bele, a színekbe se, csak unsharp mask 80%, de azt minden fotóra rá kell tenni.)

2007. április 28.

Az emberek mennyi mindennel veszik körül magukat. Esténként televízió, telefonálgatások, társaság, egyik könyv a másik után. Én, ha kalandra vágyom, reggel az utca másik oldalán jövök haza. Ritka élmény, mert a 17 év alatt csak néhányszor. Idegen arcok, idegen boltok. Gyógynövénybolt, sícipőbolt havas hegycsúcs fotóval, órásmester, és ami különösen: egy második antikvárium. Vágyni ugyan nem vágyom semmire, de átfutom a kirakatát, s közben a zsebemben egy szakadt nejlonzacskót moncsolgatok. Felséges.
Aztán hazaérve, megetetem a lovakat, elrendezem a portát, majd kiülök a kapu elé a kispadra, s köszöngetek az arra elhaladó ösmerősöknek. Eltelik a nap.

2007. május 25.

Ha lehetne, egész nap komputer előtt ülnék.
Szerencsére, lehet.
De azért ma befejeztem az utolsó tavaszi képet, A/2007/07.
Ha ugyan.
(A HA felfüggesztve, mert a képet estére elvitték.)

2007. július 7. Töreki

Reggeli után, ha egy kis eszem van, vissza kellett volna feküdni, rosszul is alszom mostanában satöbbi. De ahogy Lázár Ervin? mondja, legalább a (napi) kudarcig el kell jutni.

Nyomaszt, hogy már hét vége, és csak most kezdem a munkát.
Ma egy farostlemezt teljesen befedtem festékkel. A/2007/28.

2007. november 22.

Ezt a kép hátára: Ez volt a legkedvesebb képem. Kérem,szíveskedjék értesíteni, hová került. Köszönöm!

Az Igen, szerelem – A/1982/21-et beadtam a Legelső Magyar Kortárs Aukcióra, a Virág Judit Galériába. Igazából nem tudom, miért. Az utolsó, amit magamnak tartottam. Élettürelmetlenség.

2007. november 25.

Tegnap Szegeden Képcsarnok-aukció. Megint előkerült egy harmincéves képem, *Vörös csendélet – A/1975/51.* Indul 45 ezer forinttal. Az ilyen árfekvésnek nem nagyon örül az ember. Akkor megnéztem a honlapjukon, még mindig ez a legmagasabb, nekik ez a stratégiájuk. Este barátom üzen, nagy licit, több telefon, fölverték 900 ezerre. Kihez kerülhetett?
Pedig nem jó kép. Úgy látszik, divatba jövök, mint a zöld retikül.

2007. december 7.

Esterházy a kiállításon összehúzott szemmel rám néz, és lassan, tagoltan:

– Akármi hülyeségeket írsz a blogodba, a képek gyönyörűek.
– Te olvasod?
– Nem.
A válasz halk ellentmondásosságán még tűnődöm.

2008. január 11.

Szerdán kifelé a hajnali miséről a kapuban találkozunk. Azt mondja, nagyon szép az új könyved, a főnökeim kaptak a kiadótól, én nem. Nekem nincs pénzem rá, nagyon drága… és kerek, nyílt, ártatlan tekintettel mosolyog rám. Jó, mondom, péntekre hozok. Mára becsomagoltam, és mellé tettem karácsonyra kapott nélkülözhető könyveimet, meg egy kötött kardigánt, legyen az is az ő gondja. Ha már. De az élet bonyolult, nem jött. A könyvet a sekrestyébe, a ferenceseknek, velem nem lehet kitolni, a többit szórványosan közterületen helyeztem el.

2008. január 31.

Elmondom, ahogy történt. Távolabbi ismerős, hírek jöttek felőle, M. néni bajban van. Hogy nyugdíjas állásából kitették, nagyon szűkösen él, ördögi körforgás, gázkályháját nincs pénze javíttatni, ezért méregdrága villannyal fűt. Pár napja fölmentem hozzá, tudom, a kályha lyukából a máriaüveget kipiszkálva általában gyufával be lehet gyújtani, a gyújtószerkezet szokott csak beporosodni. Sikerült. És közben rémülten néztem körül. A pici szoba dohos, vacakokkal iszonyúan zsúfolt és térdig újságkötegekkel tele, csak szűk folyosó a közlekedésnek, de az ablakhoz már nem lehet eljutni.

Ami dohos párnákkal félig takarva a tönkrement tok és betört üveg miatt. A szobácskában félhomály.
Elmerengtem. Ez az ember csúszik lefelé. Legtöbbünkben benne az ösztönös, mohó gyűjtőszenvedély, ami talán itt – értelmetlenül és más lehetőség hiányában – ebben csapódott le. És egyedül élvén, a szellemi deformálódásra nem volt kontroll. A polcokon púpozva többezer könyv, ami szintén csak önáltatás, hazugság. Pedig amúgy önismerő, szuperintelligens.
A kályhának együtt örültünk. Aztán szembefordultam vele: – M., tudod, hogy elkezdtél meghülyülni? – Tudom. – Háromszázezer forintért megveszem ezeket az újságokat, ha ezen a héten elintézzük. – Hülyéskedsz, Deske! – Nem. A Moszkva téről hozok két munkásembert, levisszük.
Nem könnyen válaszolt. És a lélek kétségbeesett kapkodása az időnyerésre: – van ismerős pedagógus, majd az úttörők elviszik a MÉH-be. – Talán, valamikor, és kapnak érte 300 forintot.
Sóhajtva beleegyezett. Kezet fogtunk.
Úgy terveztem, egy visszautasíthatatlan összeggel lefizetem a szomszéd telken lévő parkoló őrét, oda cipelnénk, aki majd részletekben beteszi a kukába. Aztán a Jurányi utca sarkán megláttam egy konténert, oldalán telefonszám. – Hogyne, elég egy nappal előbb megrendelni, a legkisebb három köbméteres, 16 ezer plusz áfa. Tegnap megtörtént az akció, végül két igen tehetséges festőfiúval. (Illetve azon már túl, már rég jó művészek.) Ha már konténer, abba a dohos párnák is belefértek, egy múltszázadi, sohahasznált kompjuter. Közben – egyetlen mailváltás – rendeltem neki egy műanyag ablakot meg egy erkélyajtót. Egyedi méret, három hét múlva kész. Azt mondta a végén: Huszonöt év fölgyűlt dolgai. Kösz. Folytatni fogom a rendrakást.

2008. május 12.

Pünkösd hétfő, ünnep, reggeli édes napsütés, uszodából kijövet nem akaródzott mindent a szokásos menetrend szerint. Hát a Duna-part felőli kijáraton át, a fotó onnét; F/2008/070, lapos ellenfény. Aztán keresztül az árnyas parkon, a híd alatti aluljáró. Ott egy gyrosz, vagy hogy hívják; igen, mindent tegyen rá, igen, lehet csípős.

A hatos villamos - ünnepnap - nem sietett.
Addig ernyedten tétlen üldögélés a padon.
Leszállás nem a Mechwart-ligetnél, hanem a Széna tér, ahol tágas, ahol szemközt nagylombú fák és középkori városfal.

Békés reggel. Ritka ajándék.

De ami a legfontosabb: vettem egy ledes fejlámpát. Baromi erős. Három ceruzaelem a tarkó felől. És villogósra is lehet állítani. Bár az nem szükséges a villanyszereléshez.

2008. május 29., csütörtök

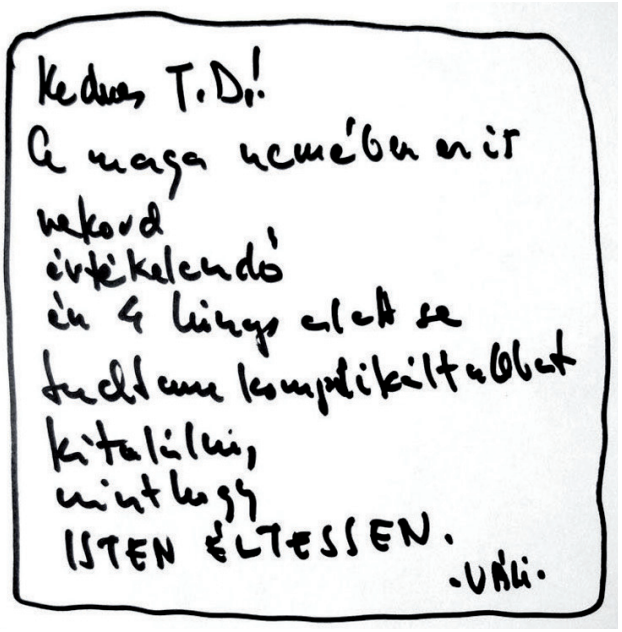
A Tudomány úgy tartja, nála nincsen fontos és fontatlan adat, mindenre szükség lehet, egyenértékű, bárki, bármely részterülettel foglalkozik. Most erre egy markáns példa.
Ugye, nem olyan érdekes, hogy a Közel-keleten úgy kétezer éve mi volt az űrmérték. Ezt valaki kiturkászta.

Egy mérő az negyven liter. A korsók két-három mérősek voltak. Jézus a kánai menyegzőn a bajban lévő vendéglátó családot kisegítendő 600 liter első osztályú bort varázsolt; fölös mennyiség. Amiből kiderül stílusa. Alapinformáció.
A rámosolygós jókedvű nagyvonalúság.

2008.07. // C. 09661 // **Tandori Dezső 70.**
Forrás folyóirat köszöntőszám, 2008.12.

Kedves T. D.!
A maga nemében ez is
rekord
értékelendő
én 4 hónap alatt se
tudtam komplikáltabbat
kitalálni,
minthogy
ISTEN ÉLTESSEN.

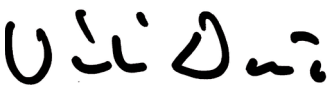
- VÁLI.

2008.09. // C.09733 // A Godot Galéria hírlevele, fotókiállításomhoz

festeni rossz, fotózni jó, ezt mindenki tudja
1942 októberében kilenc hónap tűnődés után
bújtam ki a sötétkamrából
azóta csak hunyorgok a fényben
s toporgok itt tétován

de hatvanhat éve rohangászom föl és alá
hogy ez ne tűnjön föl senkinek

2009

2009.05. // C.10005 // kérik, **küldenék verset az Előszezonnak**

Kedves Váli Dezső!

Ezúttal az Előszezon versblog nevében írok: az *eloszezon.freeblog.hu* oldalt 2007 tavaszán alapítottuk, tíz fiatal költő és egy grafikus barátunk. Költészeti műhelyként indultunk, elsősorban saját verseink elhelyezésével és kommentálásával, idővel más irodalmi-művészeti témákat is beemeltünk.
Nemrég új sorozatot indítottunk: **Ki, mit, miért?** Vagyis: ki, milyen verset olvasott legutóbb, ami valamiért fontos neki. A kérdésem tehát, tudna-e küldeni nekünk egy verset, kommentárral?
Előre is köszönettel: Székely Szabolcs

Zelk: LEHEL-TÉR

Mintha vonatból a tájra,
hegyek, rétek bársonyára,
olyan boldogan nevetve
bámulok a villamosból
erre a szép krumplihegyre!

Micsoda táj! Hegye! dombja!
Krumpli! retek! hagyma! gomba!
tisztáson a lombok árnya,
az se olyan bársony, mint e
hajnalban szedett vargánya!

Hát a ringló! hát az alma!
hát a barack sárga halma!
s hogyha még csak mutatóba,
zöld káposzta-csúcsok mögött
épül már a dinnye dombja!

Micsoda táj! s mennyi tájból!
mennyi kertből! mennyi fáról!
alig rebben még a reggel,
gyűjtik, hordják már a tájat
vagónokkal, szekerekkel!

Egy tenyérnyit Jászberényből,
egy szekérnyit Kecskemétről
és Ceglédről s tán Zalából -
mit a nyár kagylója izzad,
idecsurog teli zsákból!

Egyik zsákból másik zsákba -
Bogdán néni kosarába!
Viszi haza. S nem is látja,
hogy egy sárgadinnye, mint a
gyerek, szaladna utána!

Az édes Zelk itt nagyon földközeli, emberközeli. Gyerekvers is, anyám kisdiákjai nagyon szerették. És figyelmeztetés nekem, ha elvágyódom kalandra, utazásra. Bár ezt csak a forma kedvéért írom, én nemigen vágyom, magam is Zelkhez hasonlóan megtalálom életemet a szűk környezetemben. Fél kilencre itthon az uszodából, aztán már nemigen mozdulok a műteremből. Színházba, moziba, társaságba nem járok, tévét nem nézek. (Nem erény.) Ami körülvesz, ami ér, így is végtelenül, befogadhatatlanul gazdag.

Váli Dezső
dísztárgykészítő

2010

2010.05. // C.10475 // **Belvedere Galéria kiáll.** megnyitó

LÁTHATATLAN VÁLI-KÉPEK KÖZGYŰJTEMÉNYEKBŐL

katalógusszöveg
Ungvári Tamás

EGY MAGÁNYOS ÓRIÁS

Váli Dezső a szellem arisztokratája, kényúr, aki magát ítélte örök rabszolgaságra. Ez a meditatív művész a kortárs festészet egyik prófétája, Oszlopos Simeon a pusztaságban. Ne szépítsük, Váli Dezső a metafizikai kétségbeesés festője. Életrajzaiban azt írják, hogy Paul Klee és Bálint Endre hatott rá. Ezek a hatások azonban elmúltak. Önálló formanyelve a lét siralomházának apokalipszisét ragadja meg. Minden temetőképéből a szelíd reménytelenséget mutatja fel. A mélyen vallásos katolikus festő a zsidó temetőkben fedezte fel a Törvény (Tóra) üzenetét. Itt nincs végítélet, nem szólnak harsonák. Nem jött el még a Messiás, nincs feltámadás. Váli Dezső festő-filozófus, az anyagtól történő meg-, és felszabadulás költője. Az egyformaságban keresi a különbözőséget, a szürke és a fehér árnyalatait, a változatlan témákban a változatosságot. Az indákkal benőtt sírkövek, a rájuk vésett kabalisztikus szimbólumok egyfelől, a műterem kopár tárgyai, a sivárság változatai másfelől. Váli Dezső minden képe befejezett, de kutató szenvedélye végtelen. Életművének sugallata a keresés. Nem árulta el, hogy vajon az istenséghez vezető utat keresi, vagy arra a tökéletességre törekszik, mely a szegényes témák végtelen variációjából alkot remekművet. Lenyűgöző a szerzetesi alázat, amellyel alkot. Szenvedéllyel űzi a kimondhatatlant, a megfesthetetlent. A tökéletes képet, melyen minden vonal beleolvad a szürkébe és a fehérbe. Váli Dezső azonban tudva tudja, hogy nincs tökéletes kép. Csak a tekintet, a hallgatás, a semmi. A folytonosan halványuló lét, a színekből kikopott lélek, az imádság. Az öröklét törmeléke, a képtelen kép.

Megnyitja Szüts Miklós: A vattakabátos,
utána a galériavezető Forró Tamás fölkért, mondanék néhány szót én is. Kb. ezt:

Kedves Barátaim, a katalógus bevezetőjében Ungvári Tamás engem egy MAGÁNYOS ÓRIÁSNAK aposztrofált. Egy magányos óriás néz le a dobogóról most, Önökre. (Bár én inkább HÁZAS TÖRPÉNEK ©Thomas Mann-, na jó, MAGÁNYOS ÓRIÁSKÁNAK vélem magam.) Hosszú sor végén áll ez az elnevezés. Kezdetben KISDESKÉNEK szólítottak, megkülönböztetendő apámtól, aki ugyan akkor már egy ukrajnai katonatemetőben feküdt. A gimnáziumban csak CSAPINNAK becéztek, mert énekből egy ötös járt egy kiselőadásért.

Lexikonból írtam ki, amit Chopinről aztán elmondtam, de nem tudtam, hogyan kell őt kiejteni, valószínű, Chaplinnel is összekevertem. A főiskolán APÓKA voltam. Tizenöten voltunk egy évfolyamban, neveket én nem tudok megjegyezni, pláne ennyit, mindenkit Apókának szólítottam, beleértve a lányokat is. És ez aztán rám ragadt. (Lányom is elkövette azt a hibát, hogy minden unokámnak más nevet adott.) Azokban az években voltam VÁLI-BÉP is, a BelsőÉPítész szakon. Később, már dísztárgykészítő kisiparosként, a Lukács uszodában egyszerűen MESTER. Mostanában a honlapom kapcsán DESKE vagyok. S ma itt áll önök előtt egy MAGÁNYOS ÓRIÁS.

2010.07. // C. 10507 // **Somogyi Hírlap** 2010.7.24.,

FÓNAI IMRE

ISTEN KÖPENYE, VAGY SZOVJET KÖRFŰRÉSZ

VÁLI DEZSŐ EGYEDÜLI LAKÓJA A TÖREKI MŰVÉSZTELEPNEK;
BERAGASZTOTT ABLAKNÁL FEST ÉS BLOGOT ÍR

Idén Váli Dezső az egyedüli
vendége a tulajdonosnak,
Barna Sándornak a
siófok-töreki alkotótelepen.
A művész már huszonkét
éve egyetlen témát jár körül:
műterembelsőt fest.

– Páratlan ez a töreki táj, háttérben a Balaton, a túlsó part sziluettje. Élmény lehet itt festeni...

– Csak magának mutatom a gyönyörűséges kilátást. Fóliával beragasztottam az ablakot, a budapesti műtermemből sem látom a távoli Rózsadombot, lesmirgliztem az ablakot.

– Pedig úgy képzeltem: késő délután, ha enged a hőség, kiül a kertbe alkotni...

– Szobában festek.

– De ehhez minek a töreki művésztelep?

2010

– Évtizedek óta minden júliust és márciust alkotóházban, művésztelepen töltök; nem kényelemből, bár fontos, hogy ellátnak, bőségesen és tapintatosan. Ez alatt „megparancsolom" magamnak: naponta el kell kezdenem egy képet; a vasárnapokat leszámítva ez 24-26 tábla. Egy kép elkezdése számomra keserves, ezt a másállapotot így győzöm szusszal. Buta szisztéma, de nekem bevált. A képek egy gondolatot járnak körül, egyik építi a másikat. Ahogy valaha Vilt Tibor mondta, mai szobrom a holnapi szerszáma. Az otthoni tíz hónapban vagy tíz évben fejezem be aztán őket. De honlapomon (deske.hu) gyakran éppen csak elkezdve, azonnal megmutatom. És kapom a visszajelzéseket, tetszik, vagy sem. Amelyik végképp nem sikerül, arra ott a kis szovjet asztali körfűrészem. Sok a selejt, kilencszáz esetben használtam. Ezer olajképem él, számozom őket.

– Akkor meg is érkeztünk volna Törekibe…

– Méltatni ugye, azt a páratlan lehetőséget, hogy itt valóban lehet dolgozni. És a kultúramecénás Barna Sándor idén már mást nem is fogad, csak engem. Pedig amikor létrejött ez a művésztelep, s a kurátorok hívtak, hogy két képet itt hagyva bárki jöhet, nemet mondtam. Azt felelték: no jó, aukciós áraidat ismerve tőled elég lesz egy is…

– Divatba jött?

– Mint a zöld retikül. A zsidótemetős képeimből kevés van (nekem húsz éve nincs), ma három- és hétmillió között cserélnek gazdát a gyűjtők között.

– Igaz, hogy feltette a képeit az internetre és lemondott a szerzői jogdíjakról?

– Korlátozás nélkül levehető minden a honlapomról. Azt kötöttem csak ki, hogy nem lehet pénzt csinálni belőle. De láttam már a munkáimból könyvborítót; nem ellenőrzöm.

„TÖREKI VENDÉGLÁTÓM egyik éjszaka bejárta velem és megmutatta Siófokon lévő éttermeit is. Nem gondoltam volna, hullámzó tömeg, a hosszú sétányon tízméterenként kerti vendéglő, mindegyikből más zene dől. Egy fa alatt paravánon tucatjával női topánkák, éjfélkor! Mellette hajcsatbolt. Illetve bódé. Évek után ott találtam megint hajpántot, habár strasszal borított. Délutáni álmomhoz, szemmaszknak."

„HAVI GYÓNÁSRA KÉSZÜLÉS. Nehéz lesz erre idegen környezetben, nyilván misézős-körútja közepén, szertartás előtt vagy után elkapni az idegen papot. De hát ez a dolga…"

„A MAI KÉP 09:25-RE LETT MEG. Nem kerestem új témát. Délután uszoda, hétszáz méter. A sávomban egy legény erősen tanított úszni egy kissé dundi kisasszonykát. Láthatóan egyiküket se zavarta, hogy a kisasszony egyébként jól úszott."

2011.10. // C.11055 // **Vadas Ernő és Keleti Éva könyvbemutatójára.**
Mai Manó Galéria, 2011. november 15.

Hölgyeim és uraim. Két emlékezetes emlékemet mondom el, véletlen mindkettő 1959-ből. 17 éves voltam. Gimnazistaként nyári munkán pár hétig az MTI fotóosztályán dolgoztam. Egyik reggel egy öregúr mellé rendeltek, cipeltem csodálatos Linhof-táskáját utána, míg a sofőrös szolgálati Moszkvicsból fölkászálódtunk az alagútbejárat tetejére. Szép, napsütéses idő volt. A délelőtt feladata ez volt: onnét fölülről telibefényképezni a Lánchidat, képes levelezőlap lesz belőle. Vártuk a felhőtlen perceket, közben beszélgettünk, akkor már én is fotóztam, hát kérdezősködtem. És akkor az emlékezetes mondat: „Édes fiam, ha az ember egy évben egy jó fotót csinál, az már egy jó év." Tudtam a mondat súlyát, munkáit nagymamám Új Idők számaiból nagyon jól ismertem. **Vadas Ernő** volt.

És a másik élmény, véletlen ugyancsak 1959-ből. Ambiciózus fiatal osztályfőnökünk a Madách színházba is elvitt minket, megnéztük az Ügynök halálát. Súlyos élmény volt, olyan fiatalon is maradó. Valóban, időnként forgatom a fejemben, használom, azóta is. És a darab mindannyiszor és elkerülhetetlenül **Keleti Éva** fotójával jelenik meg bennem, és talán mindenkiben, eggyé mosódott, véglegesen. Az elgyötört ember, Tímár József, két hatalmas aktatáskájával. Azt a színészt, azt a színdarabot, előadást ez az egyetlen fotó tartja életben.

De hogy a két könyvről beszéljek. A két könyv nagyon gondos és nagyon szép. Örülünk neki.
Azonban a dolog nem ilyen egyszerű.

Esténként lefekvés előtt lehetőleg tíz percet beszélgetek Zelk Zoltánnal. Élt 75 évet. És élete legfontosabb percei, legpontosabb gondolatai ott az ágyam mellett, éjjel-nappal készültségben, ingyen, karnyújtásnyira. Egy könyv, mindössze.

Belegondoltak ebbe?! Belegondoltak ebbe, hogy mi történik itt most ?! Ez őrület. Őrület, nem?! Egy élet munkájának, harminc, negyven, ötven évek munkájának java egyetlen kötetben. Harminc centi, mit tudom én, fél kiló, megfogható, szatyorba tehető, otthon föltehető a polcra, és levehető a polcról. És mi emelgetjük, belepörgetünk, csettintünk, arrébb rakjuk, rácsodálkozunk, netán kekszet rágcsálunk közben. Micsoda dolog ez. Micsoda világsűrűje van itt jelen, micsoda őrült érték, fél kézzel emelhetőn, értékéhez képest gyakorlatilag ingyen.

A tisztességes nem az lenne, az ilyen könyvvel együtt élni egy hónapot egy lakatlan szigeten; és hódolattal tanulni, megtanulni?!
Fogadják ezeket a munkákat szeretettel, illetve fegyelmezett alázattal.
Köszönöm a figyelmüket.

2011.11. // C.11085 // **Prima Primissima** díjátadásra **beszédterv /2.**
(max. 1 perc)

Hölgyeim és uraim, tisztelt zsűri, köszönöm ezt a kitüntetést. Festő vagyok. Tudom, hogy festménnyel sajnos nem lehet jóllakatni egyetlen éhes gyermeket sem. A művészet a fölösleges tartománya. A szent fölösleges tartománya. A II. világháború idején egy képviselő fölszólalt az angol parlamentben, hogy a hadikiadások miatt csökkenteni kellene a kultúrára fordított pénzeket. Churcill miniszterelnök válasza, hogy rendben van, csökkentsük. De akkor tulajdonképpen miért is harcolunk?!
Köszönöm a figyelmüket.

2013

2013.01. // C.19583 // **„Mester és tanítványa”** kiállításon
Vizivárosi Galéria Várhelyi TÍmea-Váli Dezső (egy képpel)
falon, vagy a vendégkönyvben?

„MESTER ÉS TANÍTVÁNYA”

A MESTER
A MESTER SZÜKSÉGES
A MESTER SZÜKSÉGES ROSSZ
BAJT OKOZHAT
BAJT OKOZHAT, HA NINCS
A MESTER VÁLJÉK KÖDDÉ

LEGYEN LÁTHATATLAN
LEGYEN HALHATATLAN

szívélyes üdvözlettel:

2013.11. // C.12454 // **Próféta Galéria** kiáll. megnyitón
Szüts szövege után saját **záróbeszédem**

Hölgyeim és Uraim.
A Lukács uszoda medencéje 28 méter 49 centiméter hosszú. Lemértem.
Reggel fejessel kezdek, és ekkor, tehát minden nap egyszer
megpróbálom ezt a távot végigúszni. Úgy értem, a víz alatt.
Ez eddig körülbelül 6500 próbálkozás.
Nyolcszor sikerült. Köszönöm, hogy eljöttek.

2013.11. // **Petri-70 konferencia** / V.D.

Tisztelt közönség, a kérdés, amire válaszolni felkértek, lényegben ez: hogyan értékelem **Petri Györgyöt.** Erre alkalmatlan vagyok, ehhez nem értek. Annyit tudok, én őt rendeltetésszerűen használom, nálam működik, akár a teásbögrém. Róla itt csak annyit, hogy ami őt egész életében foglalkoztatta, a szabadság; az engem sohasem, szerintem az nem szögesdrótoktól függ, az belül intéződik el. Bocsánatot kérek, én most is csak magamról tudok beszélni. A DESKE.HU - honlapomra föltettem a naplóm is; a kereső szerint 786-szor szerepel nálam Petri neve. Itt most ezekből a szövegekből következik néhány:

1990. július, napló

Egy valamit tud, mindent tud.

horgodra tűztél, Uram.
huszonhat éve
kunkorgok, tekergek
csábosan, mégsem
feszül ki a zsinór.

Sírnivaló. Nagyon szenved.

1992. december, Petri levele

Buda, 1992. december 10.
Kedves Dezső,
Sajnos nem tudtunk a könyvpremieredre eljutni, mert Bécsben voltunk.
A kiállítást a napokban megnézzük és természetesen a Naplót is beszerzem.
Addig is szerény viszonzásképpen a lakásunkat ékítő festményeidért küldöm az elmúlt két évben íródott verseimet.
Mellesleg: az üvegezésben, illetve az üvegbeni tükröződésben mondottakról tökéletesen igazad van.

Boldog karácsonyt és elviselhető
Újesztendőt kíván
híved és barátod
Petri György

1997. február, levelem Petrinek

Kedves Gyurka!
S. Nagy Kata barátom monográfiát írt rólam, a könyvet a kiadó őszi Ernst múzeumi kiállításomra szeretné piacra dobni. 100 oldal szöveg, 80 szövegközti ábra. S most Szüts barátom jókedvű ötlete, aminek kiadó, szerző, főhős egyaránt örül. Hogy ezt a részt írástudó barátaim, ismerőseim írnák, olyanok, akiknél otthonukban szögön ott lógok a falon. Szeretnélek meg/fölkérni, írnál a borítékban mellékelt képemről... (Kicsit olcsó dolog, tudom, de) sorolom, akiket fölkértem:

Balassa Péter/ Balla Zsófia/ Bencze György/ Beremányi Géza/ Bognár Róbert/ Csepeli György/ Dávid Kata/ Esterházy Péter/ Finta József/ Földényi F. László/ Frank János/ György Péter/ Hanák Péter/ Heller Ágnes/ Hidvégi Máté/ Jávor Benedek/ Jelenits István/ Karátson Gábor/ Komoróczy Géza/ Konrád György/ Lator László/ Margócsy István/ Mezei Gábor/ Miklós Pál/ Nádas Péter/ Nagy Boldizsár/ P. Szücs Julianna/ Petri György/ Radnóti Sándor/ Rakovszky Zsuzsa/ Simó Sándor/ Spiró György/ Szüts Miklós/ Tomaji Attila/ Váli Zsófia/ Vámos Tíbor/ Závada Pál.

Köszönöm, megvagyok. Gyerekek betegek, jól vannak. Kata Győrben.
Elfelejtettem vacsorázni, pedig mindjárt tíz, indulok biciklizni. Ma a Margitszigetre.

Szeretettel: Deske

1997. május körül, Petri szövege a könyvembe

Fehér műterem – A/1988/33, olaj, farost, 100x100 cm, 1988–90. Petri György tulajdona.

Kedves Dezső, úgy is mint két – saját kezűleg keretezett és üvegezett – alkotásod boldog birtokosa:

A Te műveidből tanultam meg a szürke szín rendkívüli gazdagságát árnyalatokban és tónusokban. A tanulás itt azt jelenti, hogy a Te munkásságod demonstrálta számomra, hogy mi mindent lehet „kihozni" a szürkeségből. Mert amúgy nekem is a szürke a kedvenc színem. Szeretem tematikus makacsságodat. A nálam lévő két kép abból a korszakodból való, amikor folyton a saját műtermedet festetted, ami leginkább börtön- vagy szerzetesi cellára emlékeztet. (Mindkettő kiválóan alkalmas az elmélkedésre.)

Még valami. Ha már a szerzetes szó megjelent a szövegben: valaminő meghatározhatatlan értelemben mélyen vallásosnak érzem művészetedet. Nem valamilyen konkrét felekezetre vagy egyházra gondolok. Hanem az alázatra és arra a puritán életszeretetre, ami műveidből sugárzik.

Ezenkívül: valamikor februárban szeretnék egy disznótorost (hurkák, kolbász, sültmalac – ha hozzájutok – készíteni), amire szívesen látnálak Benneteket.

(Amennyiben húsnemevő vagy, csinálok zöldségpástétomot.) Pé Gyé

1997. november, napló

Fölszaladtunk Petrihez. Katát izgatta a zöldségpástétom receptje, s rávette, írja le neki. Mindenesetre unikum, mégis az élő legnagyobb magyar költőnk, a kéziratot őrizzük, hogyaszondja:

ZÖLDSÉGPÁSTÉTOM

Húslevesben főtt leveszöldség: sárgarépa, fehérrépa, karalábé, kelkáposztacikk (kelbimbó, karfiol, zöldborsó, zöldbab: ezekből csak kevés)

1-2 krumpli, 1 csokor friss petrezselyem megdarálva vagy finomra vágva (vagy petrezselyem helyett ugyanennyi kapor), két-három összezúzott főtt tojás.

FŰSZEREZÉS: 1-1 rész porított feketebors, fehér bors, szegfűbors, babérlevél, szárított citromhéj, bazsalikom, kakukkfű, majoránna, zsálya, borsfű, szerecsendió, szerecsendió virág,

1998. május, levelem Le Meux-be, J.-nek.

Alkotóház: gyengén sikerült. Harmadik éve romlanak a képeim. Most, ágyhoz kötve, gondoltam, kipanaszkodom magam. Hallgató nem lévén erre, neked. De délelőtt megint a Petri-kötet került a kezembe-, s ez tönkretette ezt a lehetőséget.
Szóval Petri. Jézus Mária! Miket mer észrevenni, elgondolni és kimondani. Zsebében a magyar nyelv, meg amit még hozzátesz. Mindig rosszkedvű, sajnos, de neki legalább van mire. Meghalt az a lány. Fényképe most is az asztalán. De minden bűnével együtt megtisztultabb nálam, a „bűntelennél", aki egyetlen feleségét nyűvi éppen 30 éve; akinek összesen három szeretője volt, s a házasságtörést, ha nem sok híján is, mindeddig elkerülte. Aki nem bánt meg semmit, és úgy gondolja, semmit nem tudott volna jobban csinálni.
Nálam minden rendben van. Életem lajstromozva, beszámozva. Csak új képeim gyengék. Csak önző vagyok, mint egy állat. Csak unom. Csak fáradtan ébredek és fáj a derekam. S kissé rettegek, hogy ez a mégiscsak-béke el ne vesszék. Egy karambol, egy esemény.

1998. május, levelem Le Meux-be, J.-nek

Én a *József és testvérei*ben és a festésben tudnék otthon lenni, érted?, ha összejönne. Még csak nem is kellene hozzá remekmű... Jajj, épp olvastam ezt is, Petrinél: csak akkor élek, ha verset írok... Várj. megkeresem, ezt is jobban mondja a rohadék.
A vers tényleg a világ legkoncentráltabb információ-tárolása:
A versen kívül nincsen életem / A vers vagyok, tehát ritkán vagyok

1999. március, napló

A másik nagybetegünk Petri. Gégerák. Írt most pár döbbenetes verset erről. November táján a metróban találkoztunk, beszélt magáról. A keze hideg volt. Kata fölhívta Jelenits atyát, látogatná meg, segíteni kéne neki meghalni (hitetlen). Két héttel később érdeklődtem, azt mondja, nem tudja megtenni. Hogy van egy fél órája az embernek, és bemegy, azt így nem lehet.

2003. december, napló

Metró-átszállás közben a Deák téri aluljáróban az új *PETRI ÖSSZES I.*, háromezerért. Ez is boldogító találkozás, nagyon szeretem.

2006. június, videointerjú

(kérdés: miért csinált CD-t, honlapot)
mert munkáimat, úgy gondoltam, meg lehet mutatni másoknak is, hogy ennyit csináltam. Egy Petri kötet – ott van mindig a polcomon –, az összes műve, azonnal hozzáférhető számomra és mindenki számára. Rémisztőnek tartottam, hogy képeimnek kilencven százaléka múzeumi raktárakban van, meg magánszemélyeknél, ahol soha senki nem fogja látni, illetve száz ember.

2006. november, napló

[Szabó T. Anna:]
legyél a gyertya legyek a lángja
legyél az alvó legyek az álom
legyél a láb és legyek a lábnyom

Ez bizony nagyszerű. Petri nagy halálversének pergése jut eszembe: Belebotlom halálomba.

2012. március, napló

[alkotóházba idén] Elképesztően jó könyveket hoztam. Seneca Erkölcsi levelek I-II. 50 év után újra, Tíz év - könyv Móricz naplószövegiből, megint a Káoszelmélet, Illyéstől tanulmányok, meg a Hunok Párizsban. Kakuk Marci. És - Gábor szólt - egy februári Holmi, a hagyatékban találtak egy Petri drámatöredéket, megvettem.

Ennyi a naplóból. Zárásképpen annyit, hogy halálakor megtettem érte a hitünk szerinti legfontosabbat. Vélelmezve, hogy megkeresztelt katolikus* volt, és bízva benne, hogy halála pillanatában Istent választotta; elmondtam érte a teljes búcsú imát, ami azonnali boldog Istenközelséget eszközölt ki számára.

Utóirat két nap után.
Megtudakoltam. Gyuri szülei katolikus templomban esküdtek Hódságon.
Őt Óbudán, a Zsigmond téren keresztelték. Apai nagyapa zsidó.
Édesanyja hívő katolikus.

*Nem feltétel. Rómában tanító ferences prof. mondta. Mindenki lehet alany. 2026. 07.

2014.05. // C.12840 // **MOME** diplomavédés, **opponensi vélemény**
fotográfia szak, **Nyíri Julianna**

1. szakdolgozata

A hallgató a környezetében talált csendélet-motívumokat választotta diplomamunka -fotói témájának.
Ebből adódott számára szakdolgozatának témája is; e műfaj története, elmélete.
Munkája első fejezete a csendélet-műfaj előzményei, születése, stb. a festészetben.
A második fejezet ugyanez a fotográfiában. Itt kiemelten foglalkozik a korai gondolkodási tántorgásokkal.
Mindez erősen zanzásítva talán két- háromezer oldalon összefoglalható lenne. A hallgató ezt öt oldalban írja le. Toldi estéje három mondatban. Első pillanatban nem így láttam, de ez mégis rendben van. Nem tankönyvnek szánta, ő a leírtakkal azt jelzi, ami mindent hónapok alatt megtanult és átgondolt.
A harmadik fejezet a fotográfia legfontosabb elvi kérdéseit boncolgatja. Izgalmas terület, erről majd később.
A negyedik fejezet a csendélettípusoké. Itt kezd a szöveg igazán fölizzani, személyessé válni, mert körbenéz, mi újság a kortársak körében. Csoportosít, értelmez, mindez rejtetten már önértelmezési kísérlet is.

Összefoglalva
Az iskola által jóváhagyott nagykosár témáját megfelelően földolgozta, és ami a fontos, elsősorban a fejében.

Csak egyetlen mezőhöz megjegyzés, amit élesen másként látok, mint ő. Visszsza-visszatérő alapkérdése, hogy mi lehet a fotó üzenete egy csendéletben. Hogy számára két alaptípus létezik, a művésznek A./ vagy van, B./ vagy nincs tudatosan hozzárendelt mondanivalója munkájában. Ha koponyát tett bele, akkor bizonyára van.
A közvélekedés ellenére számomra mindez másként.
Szakmámból veszek példát. Ismerjük Derkovits Kenyérért c. festményét, most éppen kint, a Nemzeti Galériában. Felülnézet, halott munkás feje a macskakövön, mellette darab kenyér, vértócsa, csendőrcsizma, puskatus. Rögtön gondolunk az 1930-as véres csütörtök munkástüntetésére. És hozzágondoljuk a többi nyomorúságos szegényember-sorsot. Nos, hogy mit akart mondani Derkovits Gyula, ugye, teljesen egyértelmű.
Hogy ő mit akart mondani, az csakugyan.
De mit mond a kép. Tessék tiszta szemmel nézni. Ez a mű elíziumi boldog életörömöt sugároz, egy tizenhat éves kislány tüllszoknyás álma. Ha ezt Derkovits meghallaná, azonnal öngyilkos lenne.

A témának sokszor semmi, semmi, semmi köze a tartalomhoz (lényeghez/mondanivalóhozß/üzenethez). Egy emelettel magasabbról nézve már érdektelen a művész szándéka. Ugyanis a művész sosem tudja, tett-e; valójában mit is tett bele a képbe. Mégis minden műben ott az üzenet; a legmélyén mind az élet értelmét keresi, életre és halálra tanít.

A hallgató okfejtése színvonalából úgy vélem, ez a gondolat előbb-utóbb mostani álláspontja ellenére tőle sem lesz idegen. Ha mégis, az se baj. Egy művész ne legyen okos, arra semmi szüksége.

2. a fotói

Előljáróban. A hallgató a környezetében talált csendélet-motívumokat választotta diplomamunka-fotói témájának. Én a fényképezés szakmai kánonjait-, netán kötelező kánonjait a legkevésbé sem ismerem. (De ha ismerném is, én az előző évezredben éltem.) Így csak szakmám, a festménycsinálás felől tudok közelíteni.
Nézzünk sorra néhány **képalkotó elemet,** hogyan használta a hallgató az eszközöket.

1. Vonalak, vonalritmusok. Gyakran keres vonalritmusokat, amivel észrevétlenül nagyon fölgazdagítja a látványt. Sűrű fűszálak, gégecsövek gyűrűsora kétszer is, hűtőgép párhuzamos csövei, radiátor, a drótkerítés gubanca, ahol ez főtémává lép elő.

2. Foltok, foltarányok. A főmotívumok méretezésénél kerüli a feltűnést, a rendkívülit, ellentétben minden divattal, az harmonikusan illeszkedik a képbe. A tárgy békésen ott legel a kép közepén. Persze ez nem érdem, ez választott szemlélet, egy lehetséges út.

3. Tónusviszonyok: Erős tónuskontrasztok, de ez a jól megvilágított tárgy és a sötét háttér ellenére sem feltűnő, vagy nyugtalanító.

4. Terek. Általában mikroterek, szobasarkok, zugok. A tárgyak normál rövidüléssel, a szem számára megszokott módon. Itt is kerüli a rendkívülit.

5. Fények. Kivétel nélkül éjszaka-képek. Először csodálkoztam; azt hittem, talán Nyíri Julianna fényképezőgépén van egy gomb, amivel a hátteret ki tudja iktatni. De jó lenne az nekem is. Aztán elolvastam a műleírásban, fényfestés. Nem is rossz szó. Amit a tárgyakkal művel, a szórt megvilágítás, csakugyan közel áll az ún. festői gondolkodáshoz. Legfőképp evvel teszi elbűvölően túlvilágivá modelljeit.

6. Színek. A nehezebb utat választotta. Közhely; fekete-fehérrel könnyebb lett volna absztrahálni, elemelni a látványt köznapiságától, ami nyilvánvaló szándéka volt. És ráadásul nem manipulálja a színeket, ahogy bizony legtöbben tesszük a kompjuterben, Photoshoppal. Ez többlet-komponálási feladatot – terhet – jelent, hiába gyönyörű bármi, ha színek által zavart a látvány. Jól oldotta meg.

7. Témaválasztás. Nem ideológia, elvi megfontolás; a puszta látvány alapján dönt, hogy modellként mit használ. Talán annyi, hajlandósága a látszólag szegényes, jelentéktelen, jelentéstelen tárgyakra.

8. Anyagszerűség. Meglepő módon nem törekszik a tárgyat átírni, meghagyja anyagszerűnek. Ez a csavar bravúros, mert ugyanakkor messze ellebegteti a hétköznapi valóságtól.

9. Kompozíció. Nyugodt, magabiztos. Általában centrálisak. A feszes ellenpontozásoktól tartózkodik, nagy itt a csönd. Mint Giorgio Morandi csöndje.

Nem feladatom az értékelés, de azért értékelek. Útközben a hallgató maga se tudhatta, hova jut. Egy nagyon szép épületet épített.

2015.01. // C.14994
INDEX.HU

2015

A SZÍNEKEN KÍVÜL NEM FOGLALKOZOM SEMMIVEL

Vasárnap zár Váli Dezső kiállítása a Műcsarnokban, úgyhogy meglátogattuk a műtermében.

Pándi Balázs

2015. 01. 30.

– A Képpraxisok egy csoportos kiállítás lett a Műcsarnokban, pedig amikor pár hónapja beszélgettünk róla, akkor még úgy volt, hogy önálló Váli Dezső-kiállítás lesz.

– Önálló kiállítás ez három embernek, egy fedél alatt, nincsen evvel semmi baj. Mikor 2011-ben meghívtak rá, akkor 12 teremről volt szó, de közben igazgatóváltás volt a Műcsarnokban.

Akkora a Műcsarnok tartozása a művészek felé, hogy ezt csak hármasával lehet győzni. Ráadásul áldom a sorsot, hogy így történt, mert koncentráltabb lett a kiállítás. 120 munkám van kiállítva, még talán sok is.

– Két hónap elég rövid idő arra, hogy egy komplett életmű bemutatását kitalálják, és megszervezzék. Hogyan lehet ilyen rövid idő alatt felkészülni?

– Német-osztrák őseim révén derékszögű ember vagyok. Ez a kiállítás nálam egy titkosított fájlban már két éve készen volt. Ebben egy kattintással minden kiállíthatót meg lehetett nézni. A rendező Rockenbauer Zoltánnak két hónap munkája volt evvel éjjel-nappal. Én ezúttal eldöntöttem, hogy semmibe sem szólok bele, és rá hagyatkozom. Hozzáteszem, szerencsére. A képek összeszedésével pedig külön stáb foglalkozott, csak át kellett küldenem nekik cím-, és telefon listámat. Még Németországból is érkezett kép.

– Nem foglalkoztatta, hogy mi kerül a kiállított alkotások közé, ami számomra abszolút összeillik azzal a kompromisszummentes remeteélettel, amit szinte teljes izoláltságban él a műtermében.

– A remeteélet csak annyiban igaz, hogy nemigen járok ki a városba. De email-levelezésben gazdag kapcsolatok, naplóbejegyéseimre is sokan rábólintanak, vagy ellenkezőleg.

– Jól értem, hogy a legtöbb időt otthon, a lakásában lévő műtermében tölti, ahol évtizedek óta él?

– Évtizedekig nagyon vigyáztam rá, hogy ne kapjak római ösztöndíjat, mert az két-három hónap távollét.

– Hogy élte meg hogy elbontották a műtermével szemközt lévő minisztériumi épületet?

– Ebből csakugyan mindenféle érdekességek adódtak. 40 évig állt szemben velünk a tízemeletes irodaház. Hogy bontani kezdték, láthatóvá lett először a Rózsadomb, majd a János-hegy, végül a Svábhegy. Csoda. Vettem is rögtön egy távcsövet, a szomszédos hálószobából nézdegéltem esténként.

– A műterem-képeire nem hat ez a változás?

– A műteremablakok továbbra is lesmirglizve, zavarna a kilátás. Széket-asztalt rajzolni megtanultam évtizedek alatt, az fejből megy. Tájképben pedig nem gondolkodom.

2015

– Szigeti István egyik lemezének borítójára az egyik legfontosabb fényképe került. Ennek mi a története?

– Egyszer Szüts Miklós barátomnak kezébe adtam egy halom fotómat, hogy én nem őrzöm tovább, csináljon vele, amit akar. Ő akkoriban hanglemez-borítókat is tervezett, hát egyikre rátette ezt a miséről hazatérő magányos öregurat. Életem egyik legkedvesebb fotója.

– August Strindberg egy kötetét is illusztrálta, itt a könyvhöz szorosan kötődik az illusztráció.

– Húszévesen olvastam az Egyedül könyvét. Beszélt a magányról, a sétálás tudományáról – fontos lett számomra. Egyetlen szépirodalmi mű, amit megtartottam, mikor kidobtam a könyvtáramat. Sőt, 16 évig jártam vele kiadókhoz, próbáltam megjelentetni. Végül az Új Mandátum Könyvkiadó, aki az én könyveimet is gondozta, bevállalta, a Svéd követségről szereztünk támogatást rá. Váratlanul megkértek rá, illusztrálnám is. Tiltakoztam, olyat én nem tudok. Bíztattak, hogy rajzoljam, amit szoktam volt. Utcákat, szobabelsőket. Egész jól sikerült.

– A fényképei milyen kapcsolatban vannak a művészetével?

– A fotózás édes játék. Eredményesebb és kedvesebb műfaj, mint a festészet, amiben sok a kínlódás. Temetős és műtermes képeim is felvételeimből indultak. Később aztán már fejből ment a dolog.

– Londonban lett volna egy zsidó temetős kiállítása a holokauszt-évfordulóra, ám végül az azt inspiráló fényképeiből lett kiállítás. Miért alakult így?

– Az ok egyszerű, azok a festményeim négy és hét millió forint között vándorolnak gyűjtők között, nehéz lett volna összegyűjteni. Gondolom, a biztosítási összeget sem szerették volna kifizetni. De jeleztem, hogy vannak erről fotóim is. Voltak olyan elegánsak, hogy meghívtak a megnyitóra.

2015.01. // C.14984 // **Magyar Nemzet**

ISTEN KÖPENYÉNEK SZEGÉLYE

Szathmáry István Pál

Nem titkolózik, hiszen a deske.hu honlapján naplót vezet, mégis legendák és mítoszok tapadnak Váli Dezső, az egyik legjelentősebb kortárs magyar festőművész alakjához. Remeteséget, cellamagányt emlegetnek a neve kapcsán, hiszen közel harminc éve kizárólag a műtermét festi. Közben szigorú adminisztrátorként honlapján több mint harmincezer fájlba rendezte életművét. Most decemberben nyílt két másik festővel közös kiállítása a Műcsarnokban, ennek kapcsán beszélgettünk többek között a katolicizmus és liberalizmus kapcsolatáról, a képek megsemmisítéséről és a Magyar Művészeti Akadémiáról.

– Sokat gondolkodtam az első kérdésen, de most, hogy az íróasztalán heverő könyvre nézek, kénytelen leszek rögtönözni: mit keres a legnagyobb magyar ponyvaszerző Váli Dezső műhelyében?

– Rejtő Jenő nagyszerű figura. Még tanít is: „Tiszteld embertársad elmebaját." Hatemeletes házunk egyik lépcsőfordulója rituális hely. Ide mindenki leteszi azt, amire már nincs szüksége. A múlt héten a távcsövem hagytam ott, pár hónapja vettem. A szemközti minisztérium bontása izgalmas volt, de hogy ez megtörtént, halálomig, gondoltam, már nemigen lesz szükségem rá. Ahogy ma reggel, mint minden nap, hat ötvenkor indultam uszodába, ott volt ez a kötet; ezt nem ismerem.

– A február elsejéig látható Képpraxisok című kiállításon két másik alkotóval együtt szerepelnek a művei. Nem járt volna önálló kiállítás Váli Dezsőnek a Műcsarnokban?

– Három önálló kiállítás egymás mellett, nincsen avval semmi baj. Hogy miért nem egyedül állítok ki, mostantól ez így lesz, ugyanis annyi a tartozás. 2011-ben csakugyan a tizenkét teremre hívtak meg, de áldom a sorsot, hogy okosabb nálam. Bőven elég ez a kitett 120 kép, dehogy kell belőlem több.

– A Heti Válasznak megadott interjújában előkerült, hogy önt szokás a balliberális oldalra sorolni, erre lám, a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) által igazgatott Műcsarnokban állít ki. Ha valóban eltér az álláspontja az említett intézmény hivatalos irányvonalától, nem tartott-e attól, hogy ezzel mégis legitimálja azt?

– Egy. Az MMA nem irányítja a Műcsarnokot. Kettő. A Heti Válasz-interjúmban azt mondtam, hogy engem mindkét oldal egyformán utál.

2015

Ez egy jócskán buta mondat volt. Először is nem utálnak. Nem vagyok én olyan fontos ember. Másrészt tagja vagyok a MMMA-nak köztestületi tagként. Olyan intézmény nem létezik a világon, amivel mindenki egyetértene. Az MMA indulása körülményei furcsák. De a jelenben kulturális minisztériumként működik. És ez nagyon jó. Végre van figyelem, hozzá apparátus, van egy akarat és sok pénz. Ugyanakkor van a szenzációéhes sajtókontroll, úgyhogy nyilván nagyon vigyáznak arra, amit csinálnak. És mindez idővel tisztulni fog. Nincs értelme szembeállítani a balliberális oldalt az Akadémia létével.

– És van értelme szembeállítani, hogy valaki egyszerre liberális és katolikus, ahogy az ön esetében szokás ezen tűnődni?

– Bizonyára nehéz feladat egy újságot minden nap tartalommal megtölteni, és evvel megélhetést adni pár embernek, akik, mondjuk, nem tudnak festeni.

– Szokás beszélni, például Pilinszky János kapcsán, katolikus költészetről. Létezik katolikus festészet?

– Katolikus költészet sem létezik. Vannak jó művek és kevésbé jók. Pilinszky szerint a szakrális művészet egyszerűen szóismétlés. Minden jó mű fölfelé mutat. Petri néhány gyönyörű, káromkodásgyanús verse is.

– A kiállításon szerepelt az a fűrész is, amivel megsemmisíti a nem sikerült műveket. Mekkora önfegyelem kell ehhez?

– Mindenki kontrollálja magát, bár különbségek vannak. Bálint Endre jókedvében egy mappát adott a kezembe, választhatok belőle három képet. Vagy negyven monotípia. És a súlyos remekművek között igen gyenge munkák. Nem tudott vagy nem akart dönteni, szelektálni. Én ezt feladatomnak tudom; nem vagyok olyan nagy festő, hogy a szemeteimet is hátrahagyjam. Derkovits egy rosszul sikerült műve is nagyon fontos lehet az életmű megértéséhez.

– Arról nincs szó esetleg, hogy nem szeretné másokra bízni az életműve értékelését, és ennek megy elébe?

– Értékelnek engem, de előbb hadd végezzem el a magam munkáját. Mondom, semmi szükség gyengébb műveimre. Persze hibázok, sőt ennek mértékét is tudom. Egyszer 105 képem megsemmisítése után fél évvel megnéztem azok véletlenül megmaradt diapozitívjait, két képet sajnáltam. Megfelelő arány; kettő a százöthöz.

– Huszonhét éve ugyanazt a témát festi. Nem fél, hogy rutinná, „válizmussá" válik ez a munkamódszer?

– Igyekszem ettől nem félni. A téma nekem majdnem közömbös. Nagy ötlet a kiállításom rendezésénél, hogy összefésülték a zsidó temetős képeimet a műtermiekkel. Így kiderül: nem a témával, hanem a színekkel mondok valamit. Nem holokausztot festek, hanem képeket. Évente ötven kép, ebből néhány igazán jó, és úgy harminc, ami működik. Ez az arány nem változott az utóbbi években, vagyis nem romlik a minőségem; vagy ha igen, az öregedés, és nem veszem észre.

– Viszont az élet szinte minden területén intellektuális, akkor miért tűnik úgy, hogy – bocsánat a kifejezésért –, de mintha tudatosan együgyű akarna lenni a festészet terén?

– Nem akarok…, az vagyok. Negyven éve írta le boldogult Frank János – aztán sajnos ezt a szerkesztő kihúzta –, hogy „Váli Dezső intellektuális művész, mondom, sőt hangsúlyozom, mivel ennek műveiben nyoma sincs." Durván közelítve két út van. Az egyikre példa Derkovits Kivégzése, ahol rettenetesen súlyos a gondolati háttér. A másikra jó példa Mark Rothkó, és bocsánat, én is, akik azt mondjuk, hogy csak két színt kell jól összeilleszteni. És ha ez sikerül, a végeredmény velőtrázó lehet, bár én sem értem, hogy miért, és más sem. Aki erre érzékeny, megborzong, mintha egy csodás zenekart hallgatna.

– Leírható tudományosan az, hogy mitől jó egy kép?

– Azt még soha senki nem tudta megmondani. Hogy mitől rossz egy kép, azt a szakember tudja. Ami a képen történik, az csoda, az nem a szavak tartománya.

– Szokás emlegetni azt is, hogy nem hajszolja a képeladást.

– Akár hajszolnám is, szerencsére nincs hova és nincs kinek. Ebből élek vagy negyven éve, hol nagyon szerényen, hol kicsit jobban. Nagyjából három másik festőről tudok, aki az elmúlt évtizedekben meg tudott élni a képeiből. De gondolom, azért kérdezi ezt, mert evvel kapcsolatban is rám rakódott valami mítosz, ami egy félreértésből táplálkozik. Képeim hátán rajta volt magyarul és angolul, hogy nem vihető ki külföldre. Evvel kizártam magam mindenfajta galériai forgalmazásból. Képet tőlem műtermemből vásárolnak, némelyek számára ez tán körülményesebb. Előfordul, hogy valaki félve felhív, bemutatná egy barátját, ha megengedném, hogy eljöjjön hozzám. Hogyne ne engedném, ebből élek.

– Nagyon fegyelmezett, aszketikus életet él, amit viszont a honlapon naplóján keresztül másokkal is megoszt. Ez példaadási szándék is?

– Igen, példának is szánom. Is. Vigyázat! Egy példa nem feltétlenül fölöttünk van, hanem mellettünk, csupán egy alternatíva a sok közül.

2015

Egy hibás nyilatkozata után Dobszay Lászlónak üzentem, világítótorony vagy, de tudjad, a hajóknak nem feladata odamenni, sőt abból baj lenne; az csak egy tájékozódási pont. Példa vagyok, ez nem azt jelenti, hogy másoknál feljebb, hanem azt, hogy így is lehet csinálni, átgondolandó. Különös ez az élet sokak számára, nekem ez a jó; plusz-mínusz nulla, normális. Volt, aki kiiratkozott a barátságunkból, mert levelet váltottam az MMA-val.

– Ez a nyilvánosság nem zavar bele az alkotómunka magányába?

– Nem másokért írom a netes naplómat, hanem magamnak, a világ – világom megértésének eszköze. De elég értékes ahhoz, hogy hozzáférhetővé tegyem. Festés már csak napi két óra; komputer előtt, szégyen, sok időt töltök. Munkáim archiválása, az új adatok bevezetése; a harmincezer fájl karbantartása. És a bloggal lett egy virtuális baráti társaságom; mások presszóasztalnál cserélnek eszmét, én így.

2015.04. // C.15144
HÍR TV - Galéria-műsorban
Kántor Viola beszélget (Berecz Andrással és) Váli Dezsővel

ALKOTÁSRÓL, ÜNNEPRŐL, HÚSVÉTRÓL

itt csak az én szövegrészem adás:
2015.04.06, 21:30h; 23 perc

Köszöntöm kedves nézőinket a Galériában. Húsvét van, mai műsorunk rendhagyó lesz. Alkotásról, ünnepről fogunk beszélgetni vendégeimmel, valamint arról, hogy a hit hogyan működteti őket a mindennapokban, merthogy hívő emberek. Ez közös bennük, egyébként pedig első blikkre minden másban különböznek. Egyikük a műterem magányában dolgozó képzőművész, aki 5:23 perckor kezdődő pontos napirend szerint éli az életet, másikuk egy nagyon intenzív előadóművész, aki mindig úton van, gyűjt, ír és százak előtt lép fel. A maguk területén pedig mindketten a legismertebbek közül valók. Váli Dezső és Berecz András a két mai vendégem. Köszöntöm önöket tisztelettel itt a stúdióban. Minket, laikusokat nagyon érdekel az, hogy hogyan működik egy művész, hogy jön létre a művésztől is független mű. Azt hiszem, hogy egy kicsit misztikusabban gondoljuk ezt mi laikusok, mint ahogy ez a valóságban zajlik. Szóval hogyan jön létre az alkotás? Váli Dezső?

Fontos, hogy az ember először megigyon egy Lipton teát három keksszel, és megnézze az órát, hogy kb. munkakezdési idő van-e, és hogy munkanap van-e, és akkor elkezdi. Ez hivatali munka.

Hivatali munka?

Elkezdek egy képet, és… ez hat misztikusan, hogy a következő perctől kezdve nem én irányítom a munkát, hanem az elkezdett kép. Akkor keresem… fölteszek egy képet, elkezdem, hátralépek és megnézem; rettentő rossz, akkor keresem a kimenekítő utat. Lépésről lépesre keresem, hogy melyik részét lehetne megjavítani, melyik az az egyetlen pont, amiből érdemes továbbmenni. Ezt nem szeretik hallani: én nem tudom előre a képet.

Küzdelem a képpel. Valami ilyesmiről van szó?

Küzdelem a képpel. Keresés, egész egyszerűen keresés. Két színt egymás mellé tesz az ember, ennek van hat módja. Ha ihletem van, ami egy évben háromszor, akkor nem hat módot tudok, hanem harmincat. Ennyi a különbség.

Létrehoznak valamit, ami független Váli Dezsőtől, független Berecz Andrástól a végén, de mégiscsak rá tudnak nézni kívülről a teremtés mechanizmusára. Rá szoktak erre még csodálkozni? Valaha is rácsodálkoztak erre?

Egy munka alatt kétezer döntést hozok. Tehát én folyamatosan őt vagy magamat nézem. Hogyha a legvégén fölfűrészelem, mert nem sikerült, akkor az a kétezer-egyedik döntés.

Mert hogy fel szokta fűrészelni azokat a műveket…

A felét általában. Tehát természetesen nemcsak hogy néznem kell, hanem ítélnem is kell, folyamatosan. Mondjuk, minden ezredik munkanapon létrehozok egy remekművet. És ugyanazt csinálom a másik kilencszázkilencven napban is.

Mi a különbség a között az egy nap között és a másik kilencszázkilencvenkilenc nap között?

Nem tudom. Hogy sikerült. Nem rajtam múlik. Én ugyanazt az igyekezetet hajtom végre a munkaterületemen. Van csoda, vagy bármi…, kegyelem. Bárminek mondhatjuk, nem tehetek róla. Nagyon igyekszem. Alkalmasint kilencszázszor komoly eredmény nélkül.

Saját magukra alkotásként szoktak-e tekinteni, hogyha már a Teremtőről volt szó.

2015

Néha elcsodálkozom magamon. Illetve dehogyis. Feleségem szerint narcisztikus vagyok, tehát én magamra figyelek. Az embert én magamban csodálom meg és egyébként a blogon, a honlapomon magamat próbálom értelmezni, illetve azt, ami ér, de abból az az érdekes, amit én hallok meg. Másnak más dolog az érdekes. Látok egy grimaszt, egy öregasszonyt láttam múltkor a 6-os villamos megállóban ahogy vártam hazafelé, és egy furcsa grimasza volt egy nyomorult öregasszonynak, amiben a reménytelenség és mégis a remény... megrendítő volt, egy rendkívüli pillanat. Ez a világtörténelemben egyszer, itt, ez. Én ezt láttam, és azt se tudom, hogy mit kaptam, de valamit nagyon kaptam. Így működik a világ, így teremtődik.

A műteremben hogy zajlik, amikor ezer nap közül egy az, amikor olyan mű születik meg, hogy ön is azt mondja, hogy: ez egy jó mű. Akkor ott mi történik? Minthogyha ott felrobbanna valami az ön kezében.

Hát az ezredik nap, igen. A munkaeszközöm a véletlen, tehát az, ami kívül van rajtam. A 20-21. században nem vázlat alapján..., nem vázlatot fest meg a festő, hanem ott alakul ki. Pillanatról-pillanatra minden megváltozik, vagy megváltozhat. Egy kis véletlen belecsúszik, ami aztán vezet tovább.

Az ünnep mit jelent Váli Dezsőnek?

Munkafázis. Az ki van szabva, rendje van, az utasítás. Nekem akkor az a feladatom, hogy ünnepeljek és próbálok. Nem vagyok érzelmes ebben a tekintetben, ez akarati tett. Nekem most az a feladatom, hogy ünnepeljek, és ez nem is több, mint részemről egy tisztességesen teljesített feladat.

Ez azt jelenti, hogy Húsvétkor a liturgikus rendet végigcsinálja, végigimádkozza, amit ilyenkor végigimádkozunk és ennyi a feladat teljesítése?

Igen, ami ebbe beletartozik. Ez az Alfa változat. A Béta változat, hogyha az ember olyan kegyelmet kap, egy olyan ajándékot, hogy ezt szívből átéli, öröm, boldogság, távlatot érez, egy földöntúli távlatot egy pillanatban; ezt vagy megkapja az ember, vagy nem. Nem ez a lényege.

Ha azt kérném önöktől, hogy valahogy írják körül azt a titkot, amit megértettek Húsvét által, akkor mit mondanának?

Hetvenkét éves vagyok. Most, talán két éve döbbentem meg ezen igazán, hogy ez az egész egy őrület. Ez egy abszurdum, aminek nyilvánvalóan a töredékét értjük meg, és már evvel tele vagyok, hogy eljutottam addig, hogy ez abszurdum. Eljött az Isten, ember lett azért, hogy minket megmentsen, és akkor speciel mi kivégeztük, és ez nekünk végül jó.

Különben nem lenne értelme az életünknek, ha nincs örökélet, nincs túlvilág, akkor ennek az életnek sincs értelme, hiszen vége van. Szóval az egész őrület.

A történet vége a feltámadás.

Így van, hogyha a feltámadás nem történik meg a szerencsénkre, akkor a mi életünk befejeződik a halállal. Tényleg, hogy egy hitetlen ember hogy viseli ezt el ezt, hogy minden befejeződik... nem tudom..., ez nagyon nehéz lehet. Működik a kegyelem. Nincsen utcákra beosztva.

2015.07. // C.15310 //

Néprajzi Múz., zs. temetőfotó kiáll. megnyitóbeszédem

Magyar Néprajzi Múzeum - Szakrális Művészetek Hete programsorozat keretében nyíló fotókiállítás:
Nagy Károly Zsolt kulturális antropológus Bp. Salgótarjáni úti zsidó temetőkről készített,
album formájában is megjelentetett fotósorozata.
A kiállítás címe: Kő kövön.
Töredékek a magyar vidéki zsidóság kultúrájából c. kiállítás kísérő tárlata.
Nyílik: 2015. szept. 20., vasárnap 11h.

Hölgyeim és Uraim!

Akik engem fölkértek erre a megnyitóra, úgy gondolták, hogy egy szakértőt kérnek föl. ez tévedés. Én egyáltalán nem értek ehhez a témához. Ötven temetőt lefotóztam tizenvalahány év alatt, de egyáltalán nem értek hozzá. Ennek bizonysága az, hogy amikor Scheiber rabbinak megmutattam egy voronitai zsidótemető fotómat, és mutattam egy követ, hogy ez talán a legrégebbi, valami gyönyörű geometriája és rajza van, akkor finoman elmosolyodott, rábökött a kőre, azt mondja: rá van írva, hogy 1929.

Én három dologról beszélnék.

2015

A képek nagyon szépek, azokról nem nagyon van mit mondani, és azok magukról beszélnek. Én három dolgot idéztem föl evvel a témával kapcsolatban, ha megbíztak vele. Az első a zsidó, a második a múltba nézés, hátrafelé fordulás, és a harmadik a temető.

Az első a zsidó: keresztény középosztály, anyai nagyanyám – egészen kisfiú voltam – mesélt egy zsidó viccet. Hát viccet?!: „Tudod milyen rafinált a zsidó gyerek? Odamegy a tanító nénihez, hogy a Kovács Pisti elvitte a kesztyűmet. Te honnét tudod, hogy ez a te kesztyűd? Pöttyöt tettem ide bele a bélésébe."

A következő találkozásom az az Etus néni, szintén egész kisgyerek voltam, a bejáró nénink. Egy aranyos paraszt néni volt, fejkendővel, egész életében szolgált. Rendbe tette a dolgainkat, amikor mi otthonról elmentünk iskolába és mire hazaértünk, addigra ebéddel várt és rendes lakással. Nagyon szerettük, mesélt... egy kis faluból származott Dunántúlról, Türjéből, premontrei papok fehér ruhában, mesélt az állatokról, mesélt a tanácsköztársaságról..., hogy igen, amikor ez megtörtént, akkor a fegyveresek a faluban végigjárták a házakat, a betegeket is beterelték, hogy a főtéren nagygyűlés lesz. Oda kellett menni mindenkinek, oda is ment az egész falú. Amikor ott volt a falú, akkor teherautókkal a keresztutcákat lezárták és a papot, a jegyzőt, és azt hiszem a tanítót ott fölakasztották. A jegyző felesége ott megőrült. Azt mondták, hogy igen, ezt a vörös terrort a zsidók csinálták. Később egy idősebb barátom mondta: „Figyelj ide, igen, ez történt, de „nem a zsidók csinálták", hanem „zsidók csinálták" – érted a különbséget?" egy „a" betű. Megértettem. Máig.

A második téma a múltba fordulás, hogy miért kell nekünk egyáltalán hátra nézni? Szeretjük a múzeumokat, de hogy ez mire való? Ezt húsz éve értettem meg. Kékkúton, egy kis faluban, ahol a nyaralónk volt. Nagyon pici falu. A vasárnapi mise nem vasárnapi mise volt, mert akkor a plébános nem ért rá, úgy jött át a szomszéd községből. Szombat öt órakor voltak mindig a szentmisék, hét öregasszony, meg mi. Gyerek sehol, de egyik nagymamának egyszer eszébe jutott, és elhozta két kis fiúunokáját, és beállította ministrálni őket. Azok ott szépen álldogáltak, az atya a prédikációba belekezdett, a két kisfiú az oltár elé, a pap helyére leült a földre, törökülésben és talán beszélgettek is. Ez olyan megdöbbentő látvány volt, és lassan kaptam észbe, hogy persze, ezek a gyerekek soha nem láttak másokat, hogy hogyan kell ministrálni. Leültek a földre, mert nem tudták. Ez a hagyomány, ezért kell hátranézni, a kultúra kontinuitása.

A harmadik tétel a temető. Ott van a föld, ott vannak a fák, ott van fölöttünk az ég az angyalokkal, ott vagyunk mi, az élők és ott vannak a holtak. Ez egy szakrális hely. Temetőben nem rohan az ember, akkor kicsit kilép az életből, vagy egy kicsit másképpen éli a perceit. Akkor valahogy kevésbé fontos, hogyha tegnap kiöntöttem véletlenül a tejfölt a földre.

Ott az ember előre és hátra néz és gondolkodik ösztönösen, vagy talán csak érez. Ebben a kultúra segít, és miután itt tárgyak vannak, kövek, a művészet belép, mert művészet nélkül nem tud az ember élni. A kövek meg vannak formálva. Egyedien. Itt fogjuk látni a kiállítást, ez a Salgótarjáni úti temető. Gazdag családoknak, egyebek mellett – ez egy fontos rész – gazdag családoknak nagyon gondosan megépített kis mauzóleumai. Íves, súlyos kapuzattal, oszloppal, oszlopfőkkel, timpanonnal, jelekkel. Az ország jeles építészei készítették, nagyon szép épületek. Egy tanítványom erről egyszer egy tanulmányt is írt, ezekről az építményekről. Úgy gondolnánk, hogy ez a kultúrának egy csúcsa. Nem. Ez a kultúránk hanyatlása. Ha elmennek Bukovinába vagy a hegyalján egy régi zsidó temetőbe, ott a kövek körülbelül egyformák, azonos a ritmusuk. Mindegyik egyedi. Nem tudtam, hogy ez miért van, és miért annyival szebbek, mint a mi ronda keresztény temetőink. És megtanultam, vagyis ezt tudom, hogy a Hevra Kadisa, a minden hitközségben lévő hitegylet gondoskodott, sőt csak az ő lehetősége és kötelessége és egyedüli egyik feladata volt a temetés dolgainak az intézése. Ha a család nagyon jómódú volt, nagyon szerette a halottat és ezt nagyon szerette volna kifejezni, hogy ebből nem engedett, akkor a Hevra Kadisa annyit engedett meg, hogy a kövek egy kissé vastagabbak lehettek. Ezek a temetők számomra a kultúra csúcsa.

Köszönöm.

2015.12. // C.15558
Új Ember melléklete: **Mértékadó**, 2016. január 24.
Körösvölgyi Zoltán

AKI TEHETSÉGET KAP, AZ MEG VAN JELÖLVE

interjú Váli Dezső festőművésszel

Ha egyetlen szót kellene találni Váli Dezső festőművészre, az minden bizonnyal a rend lenne. Napjait szigorú rend szerint éli, élete és életműve képzőművészektől szokatlanul rendszerezetten követhető a deske.hu honlapján is elérhető naplóján keresztül. Most mégsem festészetéről kérdeztük, hanem verseskötete megjelenése alkalmából.

– Aki a honlapján találkozott naplójával, követte azon keresztül az életét, annak nyilvánvaló, hogy életében fontos az írás, a megfogalmazás is. Ugyanakkor egy festményt lehetetlen szavakká formálni. Hogy fér meg ez a kettősség Önben?

2015

– Festőnek készültem, de mesterem tanácsára a Képzőművészeti Főiskolát megkerülve belsőépítész lettem. Ezért ma is hálás vagyok az égnek, így a gótikának nemcsak az áhítatát tudom, hanem a statikáját is. Az írás egészen más ügy: jó okkal kezdtem el naplót írni. Az első kamaszkori bűneimmel keresnem kellett egy értelmes férfiembert, megbeszélni, hogy most mi a teendő. Ugyanis nem volt apám, meghalt a fronton. Autóstoppal lementem Győrbe egy bencés paphoz, kitettem az asztalra egy papírt, és jegyzeteltem, mert tudtam, izgalmamban nyilván elfelejtem a hallottak felét. A naplómnak ez a gyökere. Mivel apám továbbra sem volt, hozzászoktam, hogy a problémáimat leírom, éspedig addig írom, amíg megértem a gyökerüket. A megértés után aztán kezdődhet a megoldás.

– Hogy lett a naplószerű, inkább elbeszélő jellegű szövegekből költészet?

– Amikből versek lettek, hogy hogyan történik; azokra még nincs jó hasonlatom, csak a káoszelméletből ismerek egyet, de az sem pontos: a cigarettafüst, ami nyugodt-egyenesen száll fölfelé, majd egy idő után elkezd gomolyogni. Váratlanul egy új minőség. Soha nem akartam verset írni, és most sem írok. Csak a szövegeimet addig csiszolom, ameddig lehet, egy idő után némelyik átlépi a sűrítésnek azt a fokát, ami versnek neveztetik. Ezek a versek szintén a naplóm szövegei, ezért is a VERSNAPLÓ kötetcím.

– Magyarán a szerkesztettség viszi át a szöveget magasabb szintre?

– Igen, olykor eléri a tömörítésnek azt a szintjét, amit már versnek lehet nevezni. Vagyis nem a rímtől, mert azt nem használok. Gondolatritmusnak mondanám.

– A szövegeivel is olyan kíméletlen, mint a képeivel? A képeit akár többször is átfesti, és évente többször rovancsol, amikor megsemmisíti, felaprítja a nem jónak tartottakat.

– A képszelektálás nem megtervezett történet, ugyanis ahhoz, bármilyen furcsa, ihlet kell. Váratlan ajándék, hogy észreveszem: ez a kép bizony pocsék. Vagy a még veszélyesebb helyzet: hogy ez a kép rendben van, bár nem igazán jó. Ha ezt észreveszem, az egy ihletett pillanat.

– A szövegeknél ez hogy működik? Ugyanilyen szigorú? Vagy megengedőbb?

– Ezt sosem kérdeztem még meg magamtól. No, nézzük. Harminc éve egyszer rákérdeztem, miért is tartom magam olyan fontos embernek, hogy őrzöm a naplóimat. Akkor úgy kétezer ötszáz gépelt oldalnál tartottam, azt eltéptem. Fél év múlva beláttam, tévedés volt. S akkor eszembe jutott, hogy hiszen mindezt barátom őrzi, mikrofilmen. (Valaha e célból megtanultam azt a technikát.) Rettenetes sok munkával visszanagyítottam az egészet.

Azóta nem szelektálok. Tudom, hogy a blognak, amit naponta írok, csak töredéke olyan érték, ami húsz év múlva is hasznos. De ki az, aki ezt kiválasztja? Én nem. Ugyanis a szövegeknél van valami, ami a festményeknél nincs: váratlanul teljesen új nézőpontok merülhetnek fel, amik halálosan fontossá tehetnek korábban érdektelen adatokat..., mit írtam akkoriban Budapest közlekedéstechnikájáról, vagy a Lukács uszodáról...

– Saját szövegeket olvas újra?

– Rendszeresen nem. Most éppen egy-két hónapja többször, épp a versek kapcsán olvastam régi szövegemet, köztük kiállításkritikákat, interjúkat.

– A verseskötet ötlete is a visszaolvasásból jött?

– A kötet nem az én ötletem. Kaptam tavasszal egy emailt evvel az ötlettel, s küldője ki is válogatta a honlapomról a VERSEIM-fejezetből a kötet tartalmát. Megörültem neki, megcsináltuk.

– Milyen érzés a saját szövegeit más szerkesztő kezébe adni? Olyasmi, mint amikor a képeit odaadja egy kurátornak?

– Csakugyan új történetté válik azáltal, hogy más csinálja. Első könyvem – ami a C. naplómból készült, és vagy negyven évet átfog – szerkesztését egy értő barátom vállalta, el is vitte. Gondoltam, inkább én szerkesztem meg. Elkezdtem lapozni, és szégyenkezve odaadtam, alkalmatlan vagyok rá.

– Nemcsak a szövegíráshoz fűzi személyes viszony, hanem az olvasáshoz is. Az ágya mellett található kéttucat könyvről azt mondta, ez az Ön teljes könyvtára. Miért pont ezeket és csak ezeket olvassa?

– Ezek mind versek. Próza csak a József és testvérei, azt olvasom évtizedek óta. Költészetből jobbára csak Zelk Zoltán és Illyés Gyula. Néha elém kerül más is, megajándékoznak egy-egy könyvvel, de nem vagyok érdeklődő természetű, nagyon gazdag az életem enélkül is. Ha ötödször is olvasom a Ditirambus a nőkhöz című Illyés-verset, mindig új, mindig megerősít. Nem szórakozásból olvasok, hanem ezért.

– Volt már kép, amit kimondottan egy-egy szerzőnek dedikált, Zelknek, Petrinek. Egyes szövegek, versek összekapcsolódnak a festményeivel, amikor fest?

– Nem, ez két világ. Lehet, hogy kiábrándító, de nekem a képekkel sosincs előre tervem – azok munka közben keresik és találják meg magukat. Olyan ez számomra, mint az asszonyoknál, ha váratlan vendég jön: ami épp a hűtőben van, abból kell

kiválogatni és elkészíteni valamit. Csak nálam bizonytalanabb az eredmény: ötven százalék a selejtem a mai napig.

– A híres fűrésze ki volt állítva a legutóbbi műcsarnoki kiállításán.

– Igen, most az ezerkilencedik felfűrészelt képemnél tartok.

– A könyvbemutatón Juhász Anna fogja kérdezni, a közelmúltban elhunyt Juhász Ferenc költő lánya. Egyeztettek előre, hogy miről fognak beszélni a közönség előtt?

– Nem. Déry Tibor mondta magáról, hogy öregembernek már nem gondolatai vannak, hanem mondatai. Tőlem általában olyanokat kérdeznek, amiket már ötvenszer átgondoltam, és tudom a választ.

– Azt mondta, képkészítés közben nincsenek tervei. Szövegkészítésnél vannak-e szándékai, amikor nemcsak a megörökítés, a lejegyzés fontossága miatt ír, hanem azért ül le a géphez, mert szövegnek születnie kell?

– Nem, az azoknak a dolga, akik ezért pénzt kapnak. Akkor írok, ha valami izgat. Ennek ma csatornája a blogom, a „VÁLINEWS", ráadásul azt bármikor írhatom, akár a festést félbeszakítva, és azonnal olvashatják, és olvassák is Új-Zélandon. És tíz perc múlva emailben kapom rá a kritikát. Amit újabb tíz percben megköszönök.

– A blogját több mint háromszázan olvassák naponta – sok költő boldog lenne, ha ennyin forgatnák a verseit. Mit gondol, az, hogy nyomtatásban is megjelenik a versnaplója, hoz új olvasókat vagy új olvasási minőséget a bloghoz képest?

– Nem foglalkozom ezzel, egyébként sem tudhatom, hogy kik veszik meg a kötetet. Esetleg majd kapok visszajelzéseket.

– Gondolt-e arra, hogy valaha a képeit és szövegeit kombináló könyvet adjon ki?

– Volt már ilyen, többször is. A Váli kötetemben a festészeti periódusaimat írtam le, negyven képpel – meg az életemet, szövegekkel. A deske.hu könyvben – amely a blogomra épült – sok kis kép van, illusztrációnak. Nem ambícióm összeötvözni képet és szöveget, ahogy most Szüts Miklós és Esterházy csinálta. Nagyon nehéz ezt nem sánta-bicegősre faragni. Tudniillik teljesen más a befogadási módja egy képnek, az annyira szavasíthatatlan. Minden szóval csak csonkolják a képet, sérül a gazdagsága. Egyre mélyebb titok előttem, hogy tulajdonképpen mi történik, amikor egy kép valami fontosat közöl valakinek – csöndben. Hogy ezt hogyan teszi. Ez nem a szavak tartománya.

– Nemrég mondta Pilinszkyt idézve, hogy a „szakrális művészet" kifejezés tautológia, szóismétlés, mert egy jó műalkotás egy villámvillanásnyi időre megmutatja Isten köpenye szegélyét. A saját szövegeinél érez-e ilyet? Tekinti-e őket műalkotásoknak?

– Tekintem. Most ismerkedem velük újra, hogy olvasom őket. A villámütés elmarad, hiszen ez nem ismeretlen anyag. A villámvillanás egyszeri találkozás egy művel. Bár néha újra bekövetkezhet. Októberben láttam New Yorkban Mark Rothkótól a No.10-et újra, és bizony megint fejbevágott. Szintén ott legalább tízszer megnéztem Balthusnak az A kandalló előtt című képét: azon a kék kancsó és a tükörkeret okkerjének a kapcsolata földöntúli. Ott elakad a szó…

– A saját verseskötetéből van hasonló kedvence, amit időről-időre elővesz?

– A kötet új, ha ez feladat lenne, tudnék választani.

– És ha nem saját szöveg? Zelkből, Illyésből olyan, amire azt mondja, az maga a tökéletesség?

– Egyet nem tudnék választani, az hibás megközelítés is lenne. Inkább egynéhány verset, amivel mindent megkap az ember. Például Zelk, aki ki merte mondani, hogy „ismertem egy öregurat, aki / bejárta szinte az egész világot, / látta, mit a földön ember csak láthat, / pontosabban, mit látni érdemes – (…)", vagyis a Teleki teret és Angyalföldet. Ezt kimondani megrendítő. Zelk belépett a kommunista pártba, röplapot szórt, csak azért, mert vágyott arra, hogy szeresse a többi inasgyerek, hogy közössége legyen; fogalma sem volt a marxizmusról. Azonban a tanulatlansága ellenére akkora tehetség volt, hogy a világ legfontosabb dolgait sokkal jobban értette, mint az emberek általában.

– Most mi foglalkoztatja éppen?

– Arra a titokzatos minőségi változásra, amikor egy szöveg verssé válik… a cigarettafüst felfele száll… nos, napok óta erre keresek egy jobb hasonlatot.

VERSNAPLÓ-KÖTET KÖNYVBEMUTATÓ

Kieselbach Galéria, 2015.12.17. 19h

Juhász Anna és Margócsy István beszélget Váli Dezsővel
(szerkesztett változat)

...Hogy képek között ülünk, akár a saját képeid között, ez egy megnyugvás?, ez egy jó érzés?

Öreg ember vagyok, ez munkafázis. Örülök, hogy ez létrejött, és örülök, nagyon szép lett a könyv, és rendben van. Azóta egyetlen igazi kérdés, rendjén van-e, hogy nekem egy verses kötetemet kiadják? Az a kérdés, hogyha valaki Petőfinél vagy Latornál rosszabb verset ír, akkor azt érdemes-e kiadni. Ha Petőfi tíz egy skálán, akkor én, mondjuk, kettes vagyok. Az az egyetlen kérdés, akkor ennek mi a helye a világban? Mindenféle barátaim mindenféle módon megnyugtattak, mert nekik talán az a dolguk.

Margócsy tanár úr, van-e értelme? ...Ezek gyönyörű szövegek és nem tudtam eleget bejelölni, merthogy kerestem a kedvencet..., hogy Petőfi..., az összehasonlítás, azt gondolom, nem feltétlenül szükséges.

Az ilyen összehasonlításoknak őszintén szólva sok értelme nincsen, mert egy abszolút érvényű tízes skála egész egyszerűen nem létezik. Vannak, akik szerint Petőfi elég jó költő volt, de nem biztos, hogy ebben a csoportban is mindenki Petőfinek adná a tízest. Nagyon sokféle költészet él egymás mellett. Olyan költészet, ami mindenkire egyformán hat, olyan egyszerűen nincs. Kis csoportokban működik a művészet, kis csoportokban működik a festészet is. Dezső, a te magánmúzeumod, amit te megteremtettél az interneten, az egy nagyszerű válogatás, de nem biztos, hogy mindenki egyetért azzal. Mindenféle művészeti alkotásnak, van valami értelme, hogyha akár egy egészen kis csoporton belül valamilyen visszhangot ver. Ez rendkívül fontos...

Bocsáss meg, ezzel azt mondod, hogy van, akinek a gyengébb minőségre van szüksége, mert azt tudja fogyasztani.

Nem erről van szó. Nem mindenkinek ugyanaz a csúcs, ami neked. Továbbá. A művészet, a költészet nagyon sok szinten működik. Gondoljunk csak arra, hogyha én mondok, rögtönzök egy kis ritmikus versikét az unokámnak, és ő elmosolyodik rá, az tulajdonképpen egy költészeti aktus, és örömmel veszem, hogy a befogadó elfogadta az én művészi gesztusomat.
De nem adod ki könyvben. (kis kuncogás)

Nem adom ki könyvben, de hogyha többeknek valamilyen módon örömet szerez és kiadom, akkor teljesen mindegy nekem, hogy van olyan szemlélet, miszerint Petőfi jobb. Tehát amit te mondasz, hogy Petőfi jobb, mint én vagyok – lehet, hogy te így érzed…

Petőfi is így érzi. (nevetés)

Nem biztos, hogy egyetértek, amit Petőfi mondott. A naplódat olvasva te is úgy vagy ezzel, hogy amikor olvasol költőket, egy nagyon szűk válogatással élsz. Akiket közel érzel magadhoz, pl. nagyon meglepődtem verseidet olvasván, hogy Petőfit mértéknek tekinted.

István, sajnos egyetértek veled. (nevetés) Egy tanult barátom azt mondta nekem, hogy „Öreg, te a József és testvéreit olvasod negyven éve, pedig egy skálán, ahol Shakespeare száz, ott Thomas Mann tizenhat. És mégis neked erre van szükséged." Mind a két mondat hiteles számomra. Tehát belátom, és elfogadom, hogy nekem egy gyengébb minőség… bár a Thomas Mann is elég ügyes (kis kuncogás), hogy erre van szükségem. Shakespeare-re sajnos nincs szükségem. Elolvastam három drámáját harminc éve, láttam a struktúráját, meg a szisztémáját a világának, és az így megvolt. Nem foglalkoztam vele többet. De evvel együtt belőled a szakember udvariassága beszél. Holott nyilvánvalóan vannak egyetemes értékek és vannak helyi értékek, és te evvel oldod fel ezt a dilemmát, hogy egy gyengébb minőség, maradjunk ennél a fogalomnál, annak is megvan a helye, és ezt én is el is fogadom, csak nem ebből az udvariassági szintből, hanem avval, amit nekem mondtak. Te szakember vagy, te bajban vagy, persze. (kis kuncogás)

Én nem bajban vagyok és nem udvariaskodom veled, én másról beszélek. Ha lenne egy ilyen egyetemes értékmérő, akkor ha tetszik, egy normális, egészséges ember nem merne tollhoz nyúlni, vagy nem merne ecsethez nyúlni, a te esetedben. Hiszen mindannyian tudjuk, hogy kétezer ötszáz éve Európában olyan tömegű elképesztő remekmű született, ami úgy illenék, hogy bénítóan hasson?, de hála Istennek nem hat bénítóan. Gondold meg, hogy Petőfi kijelentette azt a kedvesen kamaszos nagyszájú véleményt, miszerint Shakespeare egyenlő a teremtés felével. Aztán mégis írt drámákat. Én úgy vélem, hogy Petőfi drámái jóval gyengébbek, mint a Shakespeare drámák, de nem kárhoztatom, hogy megpróbálta. Nincs egy abszolút értékű mérce, mert miért lenne? A te naplódból tudom, néhány, abszolút elismert nagy festőről rendkívül durván bírsz nyilatkozni, vagy egyszerűen nem veszed figyelembe, mint ahogy például mely botrányos kijelentés ez: elolvastam három Shakespeare drámát, és kész, harminc éve otthagytam. De ez egy tiszteletreméltó álláspont, nyilvánvalóan nem egy művészettörténeti vagy irodalomtörténeti értékelés, de benne van a művészet fogyasztásának elemi gesztusa, hogy én azt olvasom, amire nekem van szükségem, nem pedig azt, amit az európai kultúra nagyságai pecséttel hitelesítettek.

2015

Tehát nem az a kérdés, hogy Petőfi vagy Lator László jobban csinálta?, mert Petőfi és Lator László mást csinált. Úgyhogy egyáltalán nem udvariaskodom veled, erről szó nincsen.

Azt hiszem, hogy két ok van, amiért az ember olvas, csak az egyiket használom. Én nem szórakozásból olvasok, hanem megismerésért és megerősítésért. A vers – Hankiss Elemér mondta – a kultúra továbbításának a legtöményebb módja. Ha versen kívül hozzám csapódik egy-egy könyv, és valami okból el kell olvasni, akkor elolvasom, és aztán kidobom, vagyis továbbajándékozom. De szinte csak verset olvasok, másra nem nagyon van kapacitásom abban a lefekvés előtti tíz percben. Egyébként is úgy vagyok beprogramozva, merthogy munkaidőben nem szabad olvasni. A munkaidőm pedig úgy néz ki, hogy este fél tízkor szól az egyik vekkerem, hogy abba kéne hagyni a munkát. Úgyhogy ágyban olvasok, hát kiket?

Oraveczet nagyon szeretem. Egy értő barátunk azt mondta, hogy nincs az első háromszázhatvanöt magyar költő között. Nekem egyik kedvencem. Rakovszky Zsuzsát is fölfedeztem magamnak és ájult hódolattal… az az öt verse az időről, az lehengerlő, az olyan, mint Budapest együtt egy szatyorban. Petri Gyurka, őt még ismertem. Rá tudtam tukmálni egy nagy képemet. És hát főleg Zelk, sok-sok éve már. Illyés, Szabó Lőrinc, Pilinszky. Pilinszkyt meguntam sajnos, már tudom, amit mond, és nem kell. Petőfivel tíz évenként van egy kísérletem. Most végre találtam egy válogatott kötetet, nincs időm ezeket a csacsi verseit végigolvasni, amíg találok egy jót. Arany Jánost udvariasságból meghagytam. És egy hasonlóan kényes pont, József Attila. Aki a mi korosztályunknak a jóistene volt, az egyszerűen több volt, mint Kádár János és Ferenc József együttvéve. Úgy elhagytam József Attilát, mint a történelem tanáromat érettségi után, csak őt sokkal később. Baromi jó és nem kell, mert erre a rezignációra, ezekre a szomorúságokra nincs szükségem, azt én is elő tudom állítani magamnak. A fölismerésnek egy őszinte, nagyon szomorú pillanata volt; mikor kisfiamat pólyáztam, ketten voltunk, Kékkúton voltunk ketten. Bepólyáltam, meséltem neki, imádkoztunk, lefektettem, elaludt. Utána elővettem az Iskola a határon-t, és megkönnyebbültem, ami szörnyű, hogy most vagyok otthon. Hogy ezt olvasom, most vagyok otthon igazán. Szóval a versek, a művészet nagyon erős tud lenni.

Beszéljünk magáról a könyvről, vagy az írásról. Amikor felmentem a műterembe, mindenre kíváncsi voltam, feltettem egy kérdést, hogy zajlik egy napod?, és akkor beavattál a reggeli szertartásba, aztán a délelőtt, az ebéd, a délután alvás… Ha nézzük az írást, a festést, ezek hogy jöttek? Mikor kezdtél verset írni?

Jó. Füst Milánnak van az a nagyszerű kötete, a Hábi Szádi; avval a mondattal kezdődik, hogy „semmi nincsen egészen úgy”. Tehát semmi sincsen egészen úgy, vagyis én életemben nem írtam verset, természetesen. Nem is ez a dolgom, meg a szakmám.

Amikor egy probléma elé kerültem, adódott, hogy leírom. Aztán ezt addig formáltam, míg lassan megértettem a lényegét, és el lehetett kezdeni megoldani. A formálás tömörítéssel jár. S ilyenkor olykor egy új minőség jön létre, amit már versnek is lehetett nevezni.

Kéne erre egy igazán jó hasonlat, de még nincs meg. Az egyik, hogy egy eszközzel egy edénybe borsót tesznek folyamatosan, egy-kettő-három-négy-öt, és egy idő után azt lehet rá mondani, hogy ez egy ebéd. A másik hasonlatom, amit 1945-ben egy főnököm látott, egy filmhíradó a szovjet frontról. Öt méter mély tankárok, a túloldalon a német géppuskások és a szovjet csapatokat belehajtották, támadásra. Az emberek folyamatosan bele a gödörbe, ami megtelt egy idő után halottakkal, s akkor átmentek rajtuk a tankok, s folytatni a támadást. Tehát egy egyre növekvő mennyiség hirtelen valami mássá vált. A harmadik hasonlat kicsit hosszú. Elkeveredtem a Kim Ir Szen vadászkastélyához, ami egy völgyben volt, gyönyörűséges hatalmas hegyek között. Megmondták, hogy most adnak erre két és fél órát, ha felmegyünk a csúcsra, itt, a patak mentén, fönt csodálatos kilátás. Talán gleccserárok lehetett, hatalmas kövek és közte patak csorgott. Megy, megy az ember, kapaszkodik, és egyszerre valami csodálatos kilátás. Én speciel ezt nem éltem meg, mert láttam, hogy elkésnék, 100 méterre a csúcstól visszafordultam. Vagy van ez, hogy a cigarettafüst szép egyenletesen száll fölfelé, és egy idő után váratlanul és a káoszelmélet számára alapproblémaként elkezd gomolyogni.

Az előbbi gondolatot folytatva, én arra a történetre kérdenék rá, hogy a tanár úr úgy ismerkedett meg a szövegekkel, hogy tőled kulcsot kapott, Deske nem is volt otthon, és maga fölment olvasni? Volt ilyen?

Úgy kezdődött, hogy György Péter révén találkoztunk Deskével, és ott mesélt erről a naplóról, és hogy nézzem meg. Aztán valóban több alkalommal visszamentem és néztem azt a tenger sok naplójegyzet. Nagyon nagy hatást tett rám ez a különös szöveghalmaz, ez a műfajelméletileg tökéletesen zavarba ejtő valami. Nem hagyományos értelemben vett napló, mert abból alig van, hogy mi történt aznap. Hanem, Deske, hogy azok az események, vagy tárgyak, amik fölhívták a figyelmedet, milyen gondolatokat indítottak el benned. Az egész összeállt számomra egy roppant érdekes vallomássorozattá. Az egész világról való vallomás sorozatává. Az, hogy vettem egy túrós táskát, ez egy esemény, de hogy te kiemelsz egy csekély jelentőségű dolgot, és a túros táskáról, vagy az uszodavíz hőmérsékletéről, vagy az éppen hallott prédikációról valami eszedbe jut, ami viszont messze túlmutat az egész eseményszerűségen.
Az egész naplódnak az ormótlan nagysága éppen ezért borzasztó izgalmas és nagyszabású, mert tökéletesen megmagyarázhatatlan módon cikázik a túrós táska és az angyalok köntösének szegélye között. Olyan leírás ebben a tengerhosszú naplófeljegyzésben, vagy újabban levélsorozatban nincsen, hogy hogyan megyek végig a

2015

Margit körúton a lakásomtól a templomig, vagy a templomtól az uszodáig… Külső szemmel nézve véletlenszerű események, töredékek vannak kiemelve, mindig kapcsolatba vannak hozva egy-egy, egy egészen nagyszabású angyali szemlélettel, és ez egy borzalmasan izgalmas valami. Mindez rólad szól, hogy én, Váli Dezső hogy látom a világot, az utcakövektől kezdve a templomi szertartásig, s ezért nem is látok nagy különbséget a naplóbejegyzéseid és a versszövegek között, mert mindvégig ott érződik benne, hogy én önmagam akarom a magam érdekes, nagyon ellentmondásos, időnként szélsőségesen feszített ellentmondások között hányódó személyiségemet megmutatni. Ezért mondom, hogy a verseskötetedet illetően az abszolút tízes skálát már fölvetni is bizonyos mértékig frivolság?, blaszfémia?, vagy, hogy mondjam? – egy túlfeszített alázat szerepe, hiszen ezek a versek ugyanúgy egy vallomássorozat töredékei, amelyek egyszerűen kerekebb formát nyertek.

Nagyon érdekes, amit írtál a meghívódon, ami tulajdonképpen provokatív, hogy „rímeket tőlem senki ne várjon". Hát egyrészt, már miért ne?! De ha nem csinálsz rímeket, attól még ezek még lírai alkotások, hiszen ugyanúgy variálsz a nyelvvel, mint ahogy variálsz az ecseteddel. Ebben is vannak nyelvi játékok. Eleve az, hogy sorokba tördeled, az a versszerkesztés gesztusa, hiszen a vers nem abból áll, hogy meg van rímelve, az időmértékes verselés sem rímel, hanem abból, hogy bizonyos szövegszakaszokat, nevezzük el őket verssoroknak, önálló szubsztanciaként szembeállítunk egy másik szövegdarabbal, ami szintén egy verssornak van tekintve, és megpróbálom őket egymás mellé tenni, hogy ezek mozaikjából kijön-e valami.

Azt mondtad, az írás öröm… De könnyen jön? sokat írsz?

Az életem annyira tele van élményekkel, hogy noha a reggeli uszoda után már nem mozdulok ki otthonról, ennyit is alig tudok befogadni. Talán ajándék, ettől vagyok, ezáltal is vagyok kiválasztott? Lehet. Szóval a világ iszonyúan, befogadhatatlanul gazdag. Harminc éve, amikor a karizmatikus mozgalomba belekerültem, berobbant az életembe, kaptam egy tanítást, ami aztán az életem lett, hogy mindent, a jót és a rosszat is meg kell köszönni, hiszen Isten vigyáz rám, tehát az én életem rendben van. Ha valami nagy rossz történik is, ha én ezt jól kezelem, rendben van. Mindenért hálát tudok adni. Ha az ember így fogadja a világot, akkor az elképesztően gazdag. Tele élményekkel. Ezt nem lehet még szavasítani sem. Például egy fotót csináltam múltkoriban, egy talán picit flúgos húsz éves fiú állt a villamos megállóban, jöttem haza az uszodából, és vártunk a hatost. A nézése egy picit merev volt, sovány, magas, télelő volt, korlátnak dőlve, a kabátot összefogta magán, amiből egy kislány feje látszott ki, nyilván a húgát melengette.
Nem lehet mit mondani, hogy miért volt ez a látvány szentséges, vagy földöntúli, vagy csak nekem. Megkérdeztem, hogy „ne haragudjanak, annyira szépek, lefényképezhetem?" Ilyen pillanatok között él az ember…

Beszéltünk a műteremről, de megjelenik még egy élethelyszín, Kékkút.

Hát igen – mert nyaralni kötelező volt –, amíg a gyerekek kicsik. Ott volt nekem egy üres padlásterem, ahol egyedül; azt munkatérnek berendeztem, nagyon szerettem. S voltam párszor egyedül is, vagy egyik kisgyerekkel kettesben pár napig. Valószínűleg az egyéb életmezők levágása miatt lettek ezek elgondolkodósabb napok, mert sok minden nem volt ott, amivel egyébként tele van az ember élete.

Hadd olvassak fel még valamit:

1983,bukaresti kiállításunkra tervezett megnyitóbeszédem

„az embernek talán négy-öt feladata van az életben.
ahhoz, hogy ezeket jól tudja csinálni,
elsősorban rendet kell teremtenie önmagában, belül.
úgy gondolom, a többi már könnyebben megy.
ehhez segítség a művészet is.”

Ez a rend, amiről beszéltünk, ahogy te gondolkodsz, ez a rend megvan a műteremben is, megvan a számítógépeden, a weboldalon. Olyan precíz, én még életemben ilyen precizitással nem találkoztam, de hogy önmagadban ez a rend, ami a versesköteteben többször visszatér, ezt érzed magadban? Rendben vagy te? Rend van?

Igen. Igen, ma már igen. A külső rendet elég fiatalon megtanultam, az jó munkaeszköz. És biztosíték is, hogy általában bármi szembejövőt tudok kezelni, ami eszközfüggő. Van egy nagy színes ceruzakészletem, de az unokáimnak nem adtam oda játszani, pedig tizenöt éve nem használom, de tudom, hogy így bármikor rendelkezésre áll. De a külső rend csak egy plusz-mínusz nulla. Illetve nem, annál sokkal több, avval a hátterem védve van, az eszköztáram. Hál’istennek csendes életet élünk. Remélem, ha netán majd nagyobb dolgok ütnek meg, azt is tudom kezelni evvel a háttérrenddel.

A kötetben vannak képek. Van benne rendszer, hogy hova tetted be a képeket?

Volt rendszer, amit aztán István fölborított, hogy annyira kellemetlenül rendes a kötet (nem ezekkel a szavakkal), hogy legalább ennyi rendetlenség legyen benne. És megértettem. Az oldalak tetején opuszszám és dátum, ez gusztustalan egy verseskötetnél...
Vagy tíz éve bevezettem, festményeim címébe is betettem az opuszszámot, ezt is sokan nem szeretik. De ha valami beszámozva, rémesen egyszerű kezelni. A honlapon a negyvenhatezer fájlban mindent meg lehet találni. [a napló 2026. 07. 11.-én 23479 gépoldal :-)]

2016.12. // C.16140 // **Lukács uszodai kiállításunk**

2016

SZENT LUKÁCS USZODÁT KEDVELŐ MŰVÉSZEK KIÁLLÍTÁSA

Szent Lukács Galéria, advent kezdetén, 2016. dec. 11., 11h.
Megnyitószövegem

A kiállító művészek: Díner Tamás fotóművész, Metzger Katalin, Solymos Tamás Géza, Váli Dezső festőművészek
Köszöntőt mond: Szőke László vezérigazgató. A kiállítást megnyitja: V.D., blockflőtén játszik: Jassó Gellért

Hölgyeim és Uraim, tisztelt lukácsos-, és lényegesen kevésbé tisztelt nemlukácsos-, lukácstalan közönség. A *lukácstalanok* talán nem is tudják, hogy a mi lukácsos közösségünk mennyire *igazi* közösség volt. És szerencsére most lassan kezd is visszatérni a *régi klubélet*, hogy újra megnyíltak a régi, elkülönített női és férfi öltözők. Talán vissza is térnek, megújulnak azok a régi *nagy idők*, amikor öltözködés közben *harsány* irodalomtörténeti viták voltak *Kazinczy Ferenc* levelezéséről, vagy a professzor úr beszámolója levéltári kutatásairól, hogy éppen egy iratot talált arról, hogy a második világháborúban a magyar tisztikarban *a tábori lelkészek* között *zsidó rabbik* is voltak. Aztán a régi *kabinosok*. Hozták-vitték a híreket, leveleket, *mindent tudtak rólunk*. Vizsgaszezonban gyerekeink-unokáink osztályzatairól érdeklődtek. Vagy például, hogy *Tibi úszómesterünk húsz éve* virágos jókedvével tőlem többször számon kérte, mit festek éppen, és *megdorgált*, már alig mertem a szeme elé kerülni, hogy *Művész úr, karácsony előtt már rég angyalkákat kellene festenie fenyőfával, nem ezeket a műtermeket. Figyeljen csak ide...* és segítőkészen elmagyarázta, hogy az angyalkákat a felhők alatt hogyan lehetne a legjobban elhelyezni.

Tehát ádvent, a várakozás ideje. Mire várunk. Ki Krisztus Urunk eljövetelére, ki egyszerűen valami szépre-jóra, *ajándékra,* valami jobbra. Van nekem egy kedves jó ismerősöm, aki nagyon szépeket tudott erről írni. Ezt a várakozást megfogalmazni. *Dávid királynak* hívták. Nagy csajozó volt az öreg, emiatt aztán egyszer nagy bajba is keveredett. Sok sötét órája volt emiatt. De mindevvel együtt gyönyörűen tudott *várakozni,* reménykedni. Ha megengedik, befejezésül felolvasom egy erről a témáról szóló rövidke *szabadversét, hiszen ezt nekünk írta,* egy nekünk szánt üzenet erről az adventes bizakodásról:

Az Úr az én pásztorom; nem szűkölködöm.
Fűves legelőkön nyugtat engem, és csendes vizekhez terelget engem.
Lelkemet megvidámítja, az igazság ösvényein vezet engem az ő nevéért.
Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy; a te vessződ és botod, azok vígasztalnak engem.
Asztalt terítesz nékem az én ellenségeim előtt; elárasztod fejem olajjal; csordultig van a poharam.
Bizonyára jóságod és kegyelmed követnek engem életem minden napján, s az Úr házában lakozom hosszú ideig. *A 23. zsoltár.*
A kiállítást megnyitom.

Váli Dezső

2017.02. // C.16349

2017

CAFÉPÉNTEK VÁLI DEZSŐVEL,

KlubRádió, kulturális magazin **Váradi Júliával**

adásba került: 2017 febr. 17., a 20 órás hírek után.

Váli Dezső itt van a stúdióban. Már régen beszélgettünk. Most újabb apropó, merthogy a Godot Galériában nyílt tegnapelőtt a kiállítása, mégpedig az a címe ennek a kiállításnak, hogy „Csudaszép képek". Ki adta ezt a címet?

Én.

Helyes. Tényleg csudaszépek a képek, amiket én az interneten meg tudtam nézni, ugyanis a galéria sajnos csak délután volt nyitva, amikor én már nem voltam jelen, de azt olvasom, hogy a válogatást a galériára bízta. Ez igaz?

Öregszem. Nagyon nagy munka. A „Csudaszép képek”-ről még egy mondat, mert ez persze irónia, amit nem mindenki ért. Valami butácska ötletnek tartom, hogy ma a kiállításoknak *kötelező* címet adni. Ennek semmi értelme. Úgyhogy hát, ha címet kell adni, akkor adok.

Szerintem csudaszép képek, de ez legyen az én személyes megjegyzésem. Viszont a válogatás érdekelne. Ennyire megbízik egy-egy galériásban?

Nem. Nem, de ebben a fiúban igen. Én is ott voltam, végül együtt dolgoztunk.

Olvastam egy interjúban, már talán nekem is mondta, hogy úgy igazán ihletett állapotban csak ritkán érzi magát. Sokat dolgozik, sokat fest, de a nagy ihletett pillanatok, azok mondjuk megszámlálhatóak. Hogy van ez? Amikor nem érzi magát olyan állapotban és mégis nekiül, hogy jönnek elő a képek? Látszik-e a különbség?

Nézze, egy képen nagyságrendben átlag egy évig dolgozom. Tehát az erősebb és gyengébb napok összemosódnak. Egyébként pedig úgy dolgozom, mint minden becsületes hivatalnok, csak kicsit később kezdem a munkanapot.

Azt, hogy mit fest, mi a témája, merthogy ugye tudjuk, hogy eléggé szűkített a köre annak, amiről képei készülnek, azt például hogyan dönti el? Nincs döntés abban sem, csak nekiül és egyszer csak lesz?

Azt szoktam mondani, hogy a téma, ami most a műterem, (valami szörnyű módon harmincadik éve), annyi, mint egy házban a küszöb. Hogyha azt az ember nem lépi át és nem megy tovább, akkor semmit nem tud a házról.

Nem látják az arcomat a hallgatók, pedig én most nagyon nagy szemeket meresztve csodálkozom. Jól értem, hogy valóban a színek az egyedüli cél?

A cél az, hogy valami történjen és erre a színek számomra az egyetlen eszköz. Volt egy katalógusom magamnak a képeimről fekete-fehérben. Ézbe kaptam, és azt az 500 képet rögtön eltéptem, mert semmit nem mond. Vannak ilyen festők. Van, akinél a téma dominál, a Delacroix-nál nagyon érdekes az a néni, nálam nem; egy szék tökéletesen nem informatív.

Annak idején a zsidó temetőkkel is így volt?

A zsidó temetőkkel ilyen szempontból más a helyzet, mert óhatatlanul van egy kulturális, lelki háttértartalom, amit nem lehet róla lehámozni. De ha lehámoznánk, még mindig maradna a kép. Az úgy történhetne meg, hogy fejjel lefelé fordítjuk a képet és akkor is működik.

De ez most kitérő válasz volt. Visszatérek a zsidó temető kérdésemhez. Abban a tartalomnak ugyanannyira csak annyi jelentése, jelentősége volt, hogy átlépett egy küszöbön és bejutott a színek világába?

A zsidó vonatkozásáról nagyon sokat tudnék én is, meg mások is beszélni, amik talán igazak is volnának, de nem zsidó temetők ezek, hanem képek.

Na, az eredetiek zsidó temetők voltak, a képek pedig Váli Dezső által képzett formák és alkotások.

Tehát nem csak arról szólnak. Azt reménytelen kutakodni, hogy miről szól egy kép, mert mindenkinek teljesen mást mond; és ez nem megkerülése a problémának, hanem hogy hol szúr bele a lelkébe egy fontos kép. Valakinek milyen személyes élményei jönnek elő és mivel lép tovább az élettudásában evvel, azt nem lehet tudni.

Akkor térjünk most megint a Godot Galériába, így virtuálisan, ketten. Amit láttam róla, abból arra következtetek, hogy az volt a galériásnak is talán a célja, gondolom ebben egyetértettek, hogy nem azonos típusú képeket válogattak, hanem elég különbözőeket. Tehát volt itt olyan erős színhatású festmény is, ami ellentétben a sötétebb, feketébb, barnább műteremképekkel, vidámságot, életerőt sugárzott. Ez szándékos ilyenfajta váltó válogatás volt?

Hogy a képeim milyenek lesznek – visszalépek eggyel –, hogy a képeim milyenek lesznek, azt nem uralom. Azt a helyzetet. Hogy világos lesz vagy sötét, azt a kép dönti el. Esterházynak, ő matematikus volt, volt egy zseniális mondata, ami több hónapos problémámat megoldotta. Annyira probléma volt, hogy még a honlapomon pályázatot is írtam ki, hogy ki tudná megfogalmazni. Esterházy azt mondta, hogy alkotás közben természetesen nagyon szigorú szabályrendszer szerint dolgozunk lépésről-lépésre, csakhogy ezek a szabályok folytonosan változnak. Zseniális. Tehát így vagyok én is a képekkel. Itt vannak világosabb és sötétebb képek, ennyi a különbség. Véletlen módon, amit én elvben nem szeretek, ezek döntően az utolsó három hónap munkái.

És miért nem szereti?

Mert ne az utolsó képeket tegye ki az ember, és különösen ne egy kiállításra dolgozzon egy anyaggal, hanem az elmúlt évek legjobb anyagát állítsa ki. Az egy tisztességes kiállítás. Nekem most ez mégis így sikerült. Váratlanul három hónapja nagyon sokat dolgozom, fogalmaim szerint nagyon nagy sikerrel, vagy hogy mondjam, nagyon szerencsésen.

Fantasztikus, ahogy magáról úgy beszél, mint egy magától távol álló, ülő, majdnem idegen emberről, akire rácsodálkozik, akin megdöbben, akit hol szeret, hol elutasít. Nagyon érdekes kettősség ez. Talán ettől olyan művész, amilyen művész. Jól gondolom?

Ezt nem tudom, én annyit látok belőle, hogy én nagyon szeretek gondolkodni vagy beszélni, természetesen magamról.

De kívülről nézi magát, nem?

Is. Nézze! Akár védekezés is, az ellen, hogy ezt más munkának tekintik, mint bármelyikünkét. Azt szoktam gondolni, hogy egy bőrgyógyász nem tudna elvezetni egy mozdonyt, egy mozdonyvezetőre éppen úgy szükség van, és az mást csinál. Egy festőre is szükség van, és az is mást csinál.

Egy verseskötetét is a kezemben tartom, ami tavaly jelent meg, és amely... tulajdonképpen olvastam én már ezekből, mert valahogy volt már a kezemben, egy picit haikuszerű verseket ír. Szándékosan?

Azt se nagyon tudom, hogy mi az a haiku, mondom egy kicsit túlzással. Én egy nagyon gyenge költő vagyok, de költő vagyok ugyebár, ha egyszer egy kötetem megjelent. Egy gyenge költő vagyok, akinek néha van egy pár jó sora. És tulajdonképpen ezért helyénvaló, hogy ezt a kötetet megjelentették.

2017.03. // C.16389 //
Mária Rádió-interjúra készülve

EGY BIBLIAI IGÉRŐL

Nincs állandó szentírási igém. Amelyik mostanában fontos, az a 94. zsoltárból: „Övé a hegyek minden orma. Övé a tenger, az ő műve, a szárazföld is az ő keze alkotása." Hogy miért ez. Kezdetben fölismert feladatból. A papoknak a zsolozsmában ez a zsoltár a nap kezdetén minden napra elő van írva. Ez nem lehet véletlen, az egyház nagyon okos. Belevettem reggeli imámba, fél éve használom. És rácsodálkoztam. Gyakran hozzámondom, hogy az Ő alkotása a fűrészgépem és az okostelefonom is. Ez a zsoltármondat helyére tesz mindent, életet, helyemet itt Budapesten, a hatodik emeleten. Hogy nemcsak hogy Ő teremtette, de ráadásul az Ő tulajdona is vagyunk, a hatos villamossal, a síbakancsommal együtt. Ez fantasztikus. Mindent meg lehet Neki köszönni.

HITÉLETEMRŐL

Első kamaszkori bűneimre az égi válasz a heti gyónás és heti áldozás életre szóló ajándéka volt. Gyónni most havonta, a hónap közepén; de a heti áldozás ma is. Illetve voltak évtizedek, hogy másod naponta. Uszoda előtt a budai ferencesekhez jártam hajnali misére. Csak azt sajnos pár éve beszüntették, hogy sok a munkájuk, fáradtak olyan korán fölkelni.

Az a határás mise nagy ajándék volt; az ' 84 májusában, egy fergeteges ferences prédikátorral történt találkozás után kezdtem el. Fölkerestem egy szentbeszéde után, megismerkedtünk. Zseniális lelki vezető volt; kicsi fiamnak azt tanácsolta, utcán jártában áldja meg a vele szembe jövőket. (Ha belegondolunk, egy teljes életstratégia.) Általa kerültem be a karizmatikus – nem jó szó, mondjuk így – mozgalomba. Hitéletem egy emelettel följebb. Hamarosan leosztotta rám egyik imacsoportját. A Fioretti-imaközösség azóta is, harminckét éve, szerdánként együtt a műtermemben. Már kevesen vagyunk. Szerencsére Isten nem tud számolni, ő az egyet ismeri. Meg a ketten-hármant. Nem baráti összejövetel, hogy egymást kedveljük, és lelki gondozzuk, hanem itt másokért végzett munka, úgy mondom, esztergálás. Elsősorban közbenjáró ima, munkaasztalomon gyertya mellé kitett Oltáriszentség. Hogy ezt a privilégiumot megkapjam, végül Vatikánnak kellett írnom, aztán még egy aranyos püspök is segített átlépni a tiltó törvény betűjén.

IMAÓRA 05:40-től KERESZTVETÉSEM lassú, az egy eget-földet rengető hatalmas állítás – vigyázat, itt Istennel közösen nyilatkozunk –, utána félórás csönd illene.

NAPI ZSOLOZSMA részei, okostelefonról olvasva, mint a ferences tartományfőnök is: zsolozsma.katolikus.hu. Mára mindenki számára hozzáférhető, ingyen. Ijesztően a mának, (és benne nekem) szóló szövegek már az első évszázadokból. Részletek levelekből, prédikációkból, vértanú történetekből.

KÉRŐIMA Valami fontos ember azt írta, ami a Miatyánkban nincs benne, azt nem is szabad imádkozni. Magamért egyéb kérést, mint ami ebben, nem is igen szoktam; avval, Ő úgyis jobban tudja. Inkább:

KÖZBENJÁRÓ IMA
– 64 tételes. Tudom fejből, de van hozzá emlékeztető-listám is.
– Külön: az aktuálisan bajban lévők. Például az a zseniális ferences, akinek időközben négy gyereke lett. Pocsék történet. Úgy tartom, Isten azért engedte, mert ez sokunknak ajándék, hogy ugyanis égető figyelmeztetés.
– Akikért imaközösségünk is: a Budai Ferencesek és a királyok (ez Pál utasítása); jelenleg Orbán Viktor, korábban Gyurcsány. És most persze a bohóc új US. elnök, Trump bácsi.

– Este kilenckor vekker: akkor feleségemmel a Mária-örökmécs előtt egy tized, két gyerekükért. Nagyon nehéz félbehagyni, amit éppen csinálunk.

– Valaha egyszer egy szerzetest avval az agresszív ajándékkal traktáltam, hogy megkértem, naponta imádkozzék örökbefogadott kicsi lányunkért. Keresztgyerekeimért én is naponta megteszem.

BŰNBÁNAT Ezt elég rövid úton intézem el – nem biztos, hogy igazam van – avval, hogy *minden hasra eséssel egy testhosszal közelebb kerülök Hozzá* –, mondta valamelyik Teréz. És az édes, bölcsen pimasz himnuszmondat Nagyböjtkor: *Adtál üdvünkre szent időt, adj hát bűnbánó szívet is…*
Apám nem volt, így apa-atyaképem nincs, Krisztust is nem bíróként, hanem nálam okosabb jóbarátként élem meg, bocs.

ÉS A HÁLAADÁS főleg és legfőképp. Ez csodamező. Harminc éve azt mondta az atya, ha nem jut eszedbe más, adj hálát, hogy folyik a csapból a víz. A Pál-gondolat, adjatok hálát mindenért. Nem vagyok áhítatos és örömös imádkozó, nekem munka, ez is. De olykor mégiscsak átmelegedik a szívem, egy-egy napközbeni köszönömnél.
Köszönőviszonyban vagyunk. Például amikor az ágy alá bemászva megtalálom a keresett anyacsavart. Ha végre sikerült gyönyörű-pontosra formálni egy mondatot a blogban a honlapomon. Megköszönöm Zelk Zoltán összes verseit. Ha nem felejtem el, hálát adok egy beütött könyökért. Hálát adni mindenért; ebbe a MINDENbe a terhek is beletartoznak. Ismerős apuka húszéves nagyfia temetésére piros sapkát húzott. Pontosan tudta, hogy mit üzen evvel. A szenvedés bizony nehéz dió. Érthetetlen, megérthetetlen ajándék, misztérium. Sokan próbálják megfejteni. Barsi Balázs OFM: *nézz az ártatlan Krisztus szenvedésére, akkor ez neked, bűnösnek, nem kérdés többé. Newman bíboros: neki fáj, hogy fájdalmat viselsz; és ha rád méri, csak azt teszi, amit magad is megtennél – ha bölcs lennél –, későbbi nagyobb üdvösséged érdekében.*

IMAÓRÁN INNEN ÉS TÚL

REGGEL Fogmosás közben öt szentet kérek, hogy segítsenek ma élni és majd meghalni. Kettővel közülük találkoztam is.
Reggeli futás közben rózsafüzér, módosított titokkal: *aki Kánában is megmutatta irgalmas szeretetét.* (Az irgalom primátusára későn jöttem rá.) *(2026: jókedvű szeretetét)*

NAPKÖZBEN Azt szoktam mondani, hitéletem – úgy, külön – nincs.
Olykor egy mondat az égnek küldve. Ahogy a rendőrök akció közben telefonálnak a központnak: jelentéstétel, utasításért, esetleg erősítésért.
– Most itt futok a Török utcában, rendben van?

– Indulok a konyhába ebédelni.
Harmincévesen egy jelmondatot találtam; angol rendőrválasz: I am on duty – Szolgálatban vagyok. És tényleg vagyok, olykor korlátolt-után, vagyis szeretetlenül. A szeretet a másikra figyelés. Munka. A többi a lepkeszárny színes hímpora. Vagyis – ha megadatik mellé – az édes érzés. Ha nem, akkor munka tejszínhab nélkül, munka, szolgálat, a másikért, másokért.

ESTE Keresztvetés közben elalszom.

AKTUÁLIS FELADATOM – 75 vagyok – fölkészülni egy tisztességes haláltusára. Ennek evilági része a napi uszoda is. Most egy amerikai gyorsúszásfajtát tanulok. Ha aznap megy, először az égnek hencegek. Aztán a reggelinél, Katának. Meghallgatja. Ő is.

2017.06. // C.16563
A **Szív – jezsuita** kulturális és lelkiségi magazin
a nyári szám témája: tudatos életmód

Csanádi-Bognár Szilvia

REND, AKARAT, TUDATOSSÁG

Interjú Váli Dezső festőművésszel

A művészekkel kapcsolatban máig él az a 19. századi klisé, hogy bohémek, rendszertelenek és szétszórtak. Valószínű azonban, persze ez is csak feltételezés, hogy a művészek között hasonló arányban fordulnak elő szétszórt és pedáns egyének, mint általában az emberek között. Él egy olyan kép is, hogy minden jó művészetben van a művész részéről tudatos lemondás és önkorlátozás. Váli Dezső minden reggel úszni jár, a weboldalán blogot vezet, a hozzászólóknak azonnal válaszol, precíz rendben katalogizálja a műveit. A képeit szigorúan szelektálja. Amikor a műtermében egy nyári délelőtt beszélgettünk, a rendezettségről, a tudatosságról, ezek szerepéről kérdeztem.

– Mit jelent Önnek a tudatos életvezetés?

– Mindenekelőtt tisztázzunk valamit. Egy festő Isten alkotótársa, kollegája, akár tudja ezt, akár nem. A semmiből gyárt valamit, ami az égre mutat. Egy jó mű a villámfény-villanás idejére megmutatja Isten köpenye szegélyét. A többi részletkérdés. Igen, csakugyan gondosan, kicsit poroszosan szervezem az életet, a napokat, így sokkal egyszerűbb élni. Minden munkaeszköz kész az azonnali használatra. Nem kell váratlanul boltba szaladgálni.

– Mióta vezet naplót? Miért van szüksége a naplókra?

Nem naplónak szántam én mindezt, hanem emlékeztetőnek. Mindnyájunkat, így engem is rengeteg élmény bombáz percről percre, amit aztán a következő történés kimos. Ötven évig raftingnak definiáltam az életemet; bekötnek egy kajakba, és elindítanak lefelé a hegyi patakon. Egyetlen feladatom, hogy elkerüljem a felém rohanó sziklákat. Úgy gondoltam, ennyi az élet, az életem. A naplómból kiderült, önsajnáló és főleg hamis képlet volt ez, hiszen meg van örökítve benne a búbánat mellett nagyon sok izgalmasan szép történet.

– Lehet, hogy nagyobb tudatosság kell ahhoz, hogy megfigyeljük, mi az, ami megelégedettséggel és örömmel tölt el, mint ahhoz, hogy megjegyezzük a problémáinkat?

– Amikor történik az emberrel valami, azon mód ritkán értelmezzük a helyén. Nem látjuk az arányokat. Ma reggel boldog remény éledt bennem úszás után, öltözködés közben; latolgattam, vegyek-e egy sajtos rudat, netán mellé egy kávét is a szemközti boltocskában. Nem minden nap veszek, egyébként is hiábavalóság, mondaná a Prédikátor, mert amint eszem-iszom, már egyáltalán nem figyelek oda; már a délelőttömet tervezem. Tulajdonképpen elég lenne az egészet fejben végigjátszani.

– Elképzelhetőnek tartja a vallásos ember életét tudatos visszatekintés és előretekintés nélkül?

– Igen. Én elég szűklátókörű vagyok, egyszerre kevés dologra tudok figyelni. És nemigen nézek előre-hátra. M. barátom fiatalon eltervezte, hogy lesz majd neki két szép gyereke, családja, nagy lakás, polgári környezet. Nekem soha ilyen vízióm nem volt. Meglátogattam most Oravecz Imrét, olvasom a verseit. 15 éve szűköl szegény leendő halála ügyében. Gyönyörű egyébként, amiket ír, nagy értékű és fájdalmas. Én is imádkoztam már nyugodt haláltusáért, de nincs közelebbi jövőképem. Nem vágyom a nyári nyaralásra, sőt, ellenkezőleg. Vagyis, kérdésére példának egy élet, hogy valaki nem foglalkozik a múltjával és a jövőjével, a mai napját akarja rendezni, akár rendben befejezni.

– Váli Dezső művészete igazán radikális döntéseken nyugszik. Nem csak ugyanazt a témavilágot dolgozza fel évtizedek óta, de azt mondhatjuk, hogy a képeit a négy fal között tartja, amikor újra és újra a műtermét festi.

Tulajdonképpen ezzel korlátozza a jelentésüket. Mert minden egyes képpel azt a kérdést veti fel, hogy vajon mondhat-e újat újra és újra ugyanaz a téma? Ez is egyfajta naplóírás?

– Nem sorozat, és nem napló. Minden kép magáért felel, mindegyik másról beszél, ráadásul mindenkinek mást mond. Azt, hogy nekem nincs célom vagy elképzelésem egy készülő képről, nehezen hiszik el. Egy alkalmas szürke színt keresek az okkersárga mellé, nincsenek magasabb rendű gondolataim. Hogy a képeket magyar szavakká kell lefordítani, elkerülhetetlen, de ez a megoldhatatlan feladat a kritikusokra marad. Ennyit lehet: a körhöz érintőket húzni. Amikor a zsidó temetőket festettem, ez többeknek is feszes probléma volt; még a zsidó múltamat is keresték. Evvel segítettem: ezek nem zsidó temetők, hanem képek. Nálam jobban Giorgio Morandi csinálta. Borosüvegeket és cukortartó üvegcséket rakosgatott ide-oda a csendéletein. Volt egy ládája, benne húsz üveg fehérre mázolva, azokat variálta ötven évig. Lehet mondani, hogy önismétlő volt, de ennek a szónak itt semmi jelentősége. Vannak nagyon jó képei és kevésbé jók. Ezt csinálom én is négy-öt motívummal. Nem kutakodom a motívumok lélektani megfejtéseinek setét barlangjában, hogy a műteremtéma mi mindent jelent; sem festés közben, sem festés után.

– A szoba, a belső szoba kulturálisan mégis jócskán túlterhelt, óhatatlanul szimbolikus jelentése van…

– Ha citromos-fácános csendéletet festenék, annak is lenne kulturális többlete. Ha portrét festenék, amit nem tudok, annak is. Kereshettem volna valami eredeti témát, de nem vagyok érdeklődő típus. Annak idején egyik mesterem tanácsolta, hogy csináljak csendéleteket, de azon legyen kilincs vagy olajos vatta. Semmi esetre se alma, amit Cézanne már megfestett. Nem ezen múlik, legalábbis számomra nem. Az akaraterő itt nem működik, hiába is foglalkoztatna, hogy eggyel jobb képet készítsek. Déry Tibor írta, hogy „Leülök a kockás füzetemmel a térdemen, és a világ legjobb novelláját akarom megírni. De ahogy öregszem, már csak Európa legjobbját." Egy kép festése élet és halál kérdése. Nem a szófordulat kedvéért, valóban időn kívüli pillanatok, ahogy az ember megtalálja, vagy nem találja meg a megoldást, sőt, azt sem tudja, hogy mit keres. Rendet a képen. A szakma egész csodája ebben rejlik, hogy nem tudom, hová megyek, mi lesz belőle, és nem tudom, mit mondok, pedig fontos, amit mások majd kiolvasnak belőle. Sőt, én vagyok az egyetlen, aki biztosan soha nem fogom tudni, hogy mit mondok. Tudniillik annyi háttér-információval terhelt a téma, hogy ezekbe csak belegabalyodhatnék. Egy képnek rengeteg kulturális és szellemtörténeti hozadéka is van, de a lényeg, hogy beleszól az ember életébe, egyszemélyes dialógus, akár élethossziglan. Olykor tükör, amiben a néző önmagát látja. Megszépülve. Én csak azt nézem, romlanak-e a képeim, és nincs-e üres önismétlés. Vannak gyengébbek és jobbak, sőt, nagyon jók, tehetségemhez mérten.

– Több kiállításán és nyilatkozatából kiderül, hogy nagyon szigorúan szelektálja a műveit, azt is mondhatjuk, hogy képrombolást végez, mert sok művét megsemmisíti. Ezzel lemondásra neveli önmagát?

– Az élet minden pillanata önnevelés. A szelektálás nem esik nehezemre. Sőt. A Műcsarnokbéli kiállításomba 2014-ben nem akaratom ellenére került bele az erre használt kis szovjet körfűrészem. Már az 1979-es Fiatal Művészek Stúdiója kiállításon sok száz felszeletelt képkockámból állíthattak össze új „műveket" a látogatók. Volt kritikus, aki el is játszott evvel, cikkezett is róla. A megsemmisítés. Erre azt szoktam válaszolni: „Maga mit csinál, ha elégette a palacsintát?" Egy riporter erre azt mondta: „A kutyámnak adom" vagyis nem válaszolt, de talán megérintette a probléma. Sokat dolgozom, nagyon sok a selejtem. Kidobom a ruháimat, ahogy a zseblámpáimat is, ha nincs rájuk szükség. Volt, hogy este lámpaoltás előtt, pizsamában ránéztem egy munkámra, észrevettem, hogy semmilyen. Hoppá, ihlet van, tiszta a szemem. Fölvettem valami ruhát, és elkezdtem átnézni a képeimet. 21-et dobtam ki akkor. Ebben a szakmában a középszerre nincs szükség. És ez sem teljesen igaz. Barátaim figyelmeztettek, hogy a világot figyelmen kívül hagyva nem etikus túlszelektálni. Szükség van a másodvonalra, mert körbeveszi - magyarázza a legjobbakat.

– Őriznek emlékeket ezek a képek? Bálint Endréét? Másokét, egyfajta hatástörténetet? Személyes viszonyulást mások képalkotásához?

– Bálint Endre benne van korai képeimben. Paul Klee más, ő volt az apám. (Így is mutatkoztam be a berni Klee múzeum titkárnőjének. Rohant az igazgatóhoz.) Cserkészvezetőm gyerekkoromban megmutatott egy albumot tőle, azonnal fontos lett. Klee-t talán nem utánoztam, de Bálint Endrét igen, és Rothkót is, a '70-es években. '72-ben láttam egy kiállítását Velencében hallatlan nagy művész. Hogy ma, munka közben ki jut eszembe, leginkább: Vojnich Erzsébet, aki félek, nálam jobb festő :)). Olykor az ő fejével próbálok a képeimen egy-egy zűrt megoldani. Néha sikerrel. Ő aztán nem locsog a képein. Alexander Hollan is lenyűgöző. Ahogy zúg a fülem, úgy vannak bennem képek, képeik, tartósan. De már csökken a vágy, hogy például még egyszer elmenjek a Louvre-ba vagy a Metropolitan Múzeumba. És nem csak a fáradtság miatt, hanem lassan kevéssé érdekelnek a képek. Úgy értem, máséi. Elég nekem, amit ma meg kell csinálnom.

– A tudatosság csak keret volna, és alkotás közben ezt el tudja engedni?

– Hogy mi és miért születik meg a vásznon, ez a festészet lényege, ez körülbelül megfejthetetlen. A kép természetfölötti is. Ha dolgozom, semmi biztosítékom arra, hogy valóban lesz belőle valami. Azt sem tudom, hogy mi lesz, és arról sem tudok számot adni, hogy mi miért történt. Ez a szellemi lét csodája. Nem emberi léptékű

dolog. Ferenczy a Józsefet eladják testvérei című remekműve festése közben divatos kuplékat fütyült; a fia ezt jegyezte föl. Mindegy. Amikor az uszodában a kavicsos medencében gyalogolok, mondom a Rózsafüzért, de közben arra gondolok, akiért mondom, sőt arra is gondolok, akiért a következőt mondani fogom. És esetleg mindeközben egy festményemmel kapcsolatban eszembe jut valami megoldás. Vagy azon tűnődöm, kapok-e ma sütit az ebédhez.

– Nagyon érdekes, ahogyan a művészetről beszél, ahogyan a létrejöttét a transzcendenciához köti, de másrészt rombolja a művészlegendát.

– Az ál-legendákat meg lehet hagyni, mert a társadalomnak ilyen kerek csomagokra van szüksége. Szükséges, hogy Sztálin, és a Forma 1 világbajnoka isteni legyen, és szükséges, hogy egy festő rendetlen legyen, ez így van rendjén. Aztán nyugtázzák, hogy ők rendezettebbek, mint egy festő. Én speciel nem rendet csinálok, hanem rendet tartok, nálam ez életgyávaság is. Így sok minden egyszerűbb, kézhez simuló.

2019

2019.01. // C.17807 // **Pandula Attila** heraldikus prof. 65., **köszöntő kötetébe**

A Tanár Úr

Zelk Zoltánt egy kávéházi éjjel bemutatták József Attilának, aki ott helyben elszavalta neki Zelk egy mostanában újságban is megjelent hosszú versét. Az megütközve hallgatta, nem tudta, hogy a költő kompjuter-agya egyetlen olvasásra mindent megjegyez. A mi Attilánk is ilyen lehet. Fiatalabb nálunk, de ha valami adatot közölt, az a vita végét jelentette. Egyszer tréfából kérdeztem őt - mert nem területe - a 19. századi atamánok felől. Mindent tudott, nevekkel, dátumokkal.

A Lukács uszoda régi öltözője a medencék túloldaláról nyílt, pincének hívtuk. Múltak az évek, öltöztünk együtt reggelente, évtizedeken át. Én '90-től, akkor már összeszokott csapat, egymást kedvelő öregurak, olyik rangos posztokkal. Gépészmérnök barátunk jóvoltából a központi téma sokáig az irodalomtörténet volt. Kisfaludy levelezése, 22 kötetben. Hozzászóltunk, vitatkoztunk. Ebben a légkörben a Attila Tanár Úr volt az egyik mértékadó tekintély.
Ő minden adatot tudott.

Én róla annyit, hajnali sétái, kiskutyája, cseperedő gyermekei, hite, hatalmas könyvtára, hogy európai vezetőkkel levelez.

2019

Kiállításmegnyitóimra eljárt. Háborúban maradt édesapám hadikitüntetéseit fotóról ránézésre beazonosította.
Tudtuk, hogy uszodából gyakran a Levéltárba, egy-egy elejtett megjegyzése:
- Láttam Horthy Miklós próbanévjegyét, ahol királyként szerepel.
- Hogy is van ez, a II. Világháborúban nálunk rabbi tisztek is voltak a fronton.
Aztán 2010; jött a nagy Lukács-átépítés Úniós pénzekből. Változó öltözők, ide-oda dobáltak minket, sokan nyugodalmasabb uszodákat kerestek. Attila a közös szekrényes öltözőnkből magányos kabinra váltott, az új szekrényben nem fért el karimás kalapja. Szétszóródtunk, ő másutt, más időben; ma a lenti folyosón olykor távolból integetünk egymásnak. Megöregedtünk.

Végül a magánszférából
egy apróság.
Ez az idősödő derék vitéz
arany csizmácskájában
íróasztalomat
vagy tán engem őriz
akkurátusan
éjjel-nappal.
Eddig senki
nem tudta meghatározni
egyenruhája alapján
nemzetiségét,
rendfokozatát,
hovatartozását.
Attila barátunknak
ez bizonyára
nem okoz gondot... :-)

Szép és erős életet
és jó feladatokat kívánva:

Váli Dezső

2020.02. // **Heti Jégbüfé.** Rangos Katalin // C.18915, -16

beszélgetés, 45 perc
rövid - szerkesztett változat
Rangos Katalin

Mindig ugyanezt [Szüts] a megnyitószöveget olvassák föl a kiállításain. Miért?

Nézze, ezért nem fogok Kossuth-díjat kapni. Mert minden valamire való festő valami csoporthoz, művészet kritikushoz tartozik, aki aztán kiállítást is nyit neki. Elkezd róla írni. Hogyha elég öreg a festő, akkor csinál róla egy monográfiát, és óhatatlanul a protokollcsatornákba ezek a nevek kerülnek be. ...Igazából nem érdekelne, hogy egy művészetkritikus mit mond rólam. Tudniillik ott önmagát kell megvalósítani, kell valami érdekes produkciót létrehozni.
Legalább a hetedik kiállításon olvassák föl ezt, és ezentúl is ezt fogják. Szüts Miklós leírja életem utolsó óráját, a halálomat. Egy világnézetet is kiad. Vattakabátos, pufajkás öregúr, aki tulajdonképpen az Isten, és békésen beszélgetünk, hogy rendben volt-e az élet. Rendben volt, na akkor induljunk. Hát ez gyönyörű!

...Egyszer váltottam a zsidó temetőre. A téma az abból adódott..., ennek sok ága van, egy, hogy minden reggel olvasom a katolikus papi zsolozsmát és abban a zsidó zsoltárokkal kezdjük. Kérdeztem a húgomat, aki Nonbergben volt apáca, hogy mennyit imádkoznak ószövetséget. Azt mondta: ötven százalék. A másik, hogy voltam belsőépítész, és a zsidó temetők mikro enteriőrje gyönyörű, az atmoszférája, a szakralitása, az esztétikája. Voltak kövek, amik engem az etruszk formavilágra emlékeztettek. Most már tudom, hogy mi az a shevra kadisha. A temetést a legkisebb faluban is ez az egyesület végzi, ők határoznak meg mindent. Ez azt jelenti, hogy a zsidó temetők egyforma karakterűek. Ha nagyon könyörögött a rokonság, hogy ez egy nagyon jómódú ember volt és a szeretetünket kifejezni, hogy ez valahogy legyen más, a shevra kadisha annyit megengedett, hogy a kő egy kicsit vastagabb lehetett.

Minden szöveget kirak magáról?

Mindent. Az Esterházy nem engedte meg, mikor veszekedtünk, hogy az ő leveleit föltegyem. Az én válaszaimból eléggé kiderül, hogy min veszekedtünk.

A világ mennyire érdekli?

Erre nehéz pontos választ adni. Első lépésben nem érdekel. Bőven elég az az élmény, ahogy az uszodából hazajövök, közben elolvasok a villamoson egy Illyés Gyula verset és hazaérek.

2020

Azalatt már gyakran fotóztam is valamit. Ez alatt annyi élmény ér, leírom, a honlapra, sokszor szinte vers tömörséggel.

Melyik volt az a korszak, ami a legboldogabb az életében?

Leköt, amit csinálok, a mában élek, vannak feladataim, tudom, hogy időnként aranyat csinálok. És az, és csak az érdekel... valószínűen ez a boldogság. Nincs közérzetem, dolgozom, élek.

2020.02. // C.18930 // A **Klasszik Rádió**
szerkesztett változat

KLASSZIS.

Egy óra közös reggeli egy újabb értékteremtő emberrel.

Horváth Geregely
A Klasszik Rádió mai vendége, Váli Dezső Munkácsy- és Prima Primissima-díjas festőművész. Többen figyelmeztettek, hogy az ön számára a hajnali órák, és időszak különösen fontos.

Minden óra egyformán fontos. Évtizedek óta percre vannak ezek a reggeli órák kiszámítva. Nekem így egyszerűbb élni. Menetrend szerint vekker, imaóra, uszoda, egy boltocska szemközt az uszodával, ahol egy kávé és egy sajtos rúd. Aztán bevásárlás, ha a feleségemtől a zsebemben egy cédula, aztán közös reggeli és akkor írnom a blogomat, merthogy még sötét van, hát azt hazudom magamnak, még nem lehet festeni. Aztán 10-1/211-kor elkezdek festeni. Délben Kata beszól, hogy gyere, ebéd. Negyed tizenegykor villanyt oltok. Ja, és ebéd után is alszom.

Nem szokott átugrani egy-egy pontot reggel, ha nincs kedve hozzá?

Ez a fogalom nem működik, hogy van-e kedvem. Isten ments, hogy vekker, és azon kezdjek gondolkozni, hogy most fáradt vagyok-e, vagy nagyon fáradt. Mindig nagyon fáradt vagyok.

Ezek azok a dolgok, amiket hajlamosak vagyunk átugrani az életünkben, ha sietünk. És általában sietünk.

Én is sietek, születésemtől fogva. Meg is szokták kérdezni, hogy mit nyersz avval, hogyha két perccel hamarabb, és eléred az előző villamost? Azt gondoltam, igazuk van, aztán rájöttem, hogy nincs igazuk. Tudniillik így vagyok beprogramozva, zavarná a struktúrát, ha elkezdenék gondolkozni, hogy most menjek-e lassan az utcán.
A Széna tértől futok, illetve ma már lassan kocogok az uszodáig, villamossal haza. Közben annyi élmény, hogy nem kívánok többet befogadni. Rendszerint abból írok valamit le reggeli után, mert végtelenül gazdag a világ...

Ezt akkor szoktuk mondani, hogyha elutazunk valahová és meglátjuk, hogy milyen színes. De úgy látszik, hogy ezt önnek ez a Széna tér Lukács uszoda távlatban is működik.

Pár éve láttam egy 20 év körüli fiút ácsorogni, nekitámasztotta a korlátnak a hátát a 6-os villamos megállóban. Nem lehetett egészen komplett, ahogy szokták mondani. A kabátját összefogta, és abból egy kislány feje lógott ki, aki nyilván a húga volt, talán 12 éves. Olyan szívszorító, komplex és olyan gyönyörű látvány volt, hogy megkértem, hogy hadd fényképezzem le. Nem tudom megfogalmazni, mit tartalmazott a látvány, valami végtelen... mintha egy verset elolvastam volna.

Ezek az élmények reggelente. Az előbb említette, hogy a blogján megírja. Lesz-e kép ezekből az impulzusokból?

Semmi kapcsolatáról nem tudok.

Megreggelizett, felkészül az alkotásra...

Nem készülök föl, mert nincs mit. Fölveszem a festőköpenyt, egy gyufaskatulyányi ceruza vázlatot csinálok, és azt fölteszem egy lemezre. Ez harminc éve 60x60 cm-es farostlemez, gyorsan befestem valami színre, akkor hátralépek, és elkezdek gondolkozni, ugyanis ideám nincs a képről, ellentétben a festőkkel, én nem tudom, hogy öt perc múlva a képem milyen lesz. Ezt nagyon sokáig szégyelltem. Egy igazi festő az, akinek van ideája. Én a következő pillanatot várom, merre lépjek tovább. Pár éve írtam egy pályázatot a honlapomra az olvasóimnak, fogalmazzák meg a módot, ahogy én festek. Még mátrixot is mondtak, ami nem tudom, micsoda. Végül maradtam annál, amit én találtam, hogy egy kiskutya fut a réten teljes lendülettel, akkor leteszi a fenekét, körülnéz és egy más irányba kezd teljes erővel rohanni. Vagyis nem tudja, hogy mit akar. Hanem két hete egy zseniális új válasz erre, ami tökéletesen megoldja ezt a mezőt. GPS, újratervezés. Pontosan ez a lélektani és technikai helyzetet, ahogyan én dolgozom. Előnye, hogy így több munkámban jelen van a véletlen. A véletlen egy óriási ajándék, mert az nem én vagyok. Azt kapom. Annyival leszek én több, meg a képem is. Ezért most már merem hinni, hogy nem unalmas, hogy harminc éve ugyanazt festem. A műtermet.

2020

Ahol még a kilátást se engedi meg.

A kilátásomat a műteremből harminc... hány éves a lányom? Negyvenöt. Akkor kb. negyven éve lesmirgliztem az összes ablakot, hogy ne lássak ki. Zavar. Nem vagyok kíváncsi természet egyébként se, hála Istennek nagyon sok dolog nem érdekel, most már ezt se szégyellem. Kitaláltam egy éve, már hangot sem engedek be, éve a hawaii óceánnak hangja szól éjjel, nappal, white noise, a csönd hangja.

Arra jutottam magamban közben, ahogy hallgatom, hogy ön hihetetlenül, szerintem az átlagnál, nálunk általában sokkal őszintébben viszonyul a saját belső igényeihez.

Nézze, az a szakmám, hogy halálosan figyeljek magamra. Csak abból jön ki valami. Erre azt a hasonlatot szoktam... panelem van, erre is. Olyan fokon vagyunk önzőek, vagyis magunkra figyelők, mint ahogy egy anyuka beteg gyerekével viselkedik. Egy kis kompótot? Egy piskótát? Dunyhát a lábadra? Tudniillik halálosan kell figyelni magunkra, és csak arra figyelni, abból lesz a kép.

Úgy vettem le, hogy önnek van egy különös képessége, szupermen képessége, legalábbis a mi korunkban, a szemlélődés, hogy van ideje és módja meglátni az apró dolgokat. Ez jelent észrevételt és átgondolást.

Ötven éve egy szobában egyedül dolgozom. Egyedül vagyok, festek, az nem szellemi munka, van idő gondolkodni. Hogy mi van az ihlettel, szokták kérdezni. Hogy az létezik-e? Természetesen van, egy rendkívüli állapot, amikor az embernek tízszer gyorsabb a gondolkodása. Az annyi, hogy egyébként két szín találkozásához nekem öt alternatívám van, ilyenkor húsz. Nálam az körülbelül egy évben négy nap.

A különbség érezhető a képen?

Nem.

Életrajza, ami 1942-ben indul, rákérdeznék... 1949 - megtalálom a világ legszebb kavicsát.

Megtaláltam. Egészen pontosan nem a legszebb volt, hanem a legjobb... Egy felnőtt-tenyér méretű, ovális, tiszta kvarc kavics volt, részben áttetsző, belül homályosan elszíneződött. Sikerült kettétörnöm, és a paplan alatt szikrázott. Nagyon jó szagot is ad. Gyerekkorom óta szeretnék, ha őserdőben éhen akarnék halni, akkor tüzet kell gyújtani..., tüzet gyújtanék két kvarckaviccsal. Ez annak volt az első próbálkozása, a paplan alatt. Azóta tízévenként újra megpróbálom, de soha nem sikerült még tüzet gyújtanom.

1953-ban bejegyzés, 11 éves korában, hogy föltalálom a rendcsinálás ellenében a rendtartást.

Édesanyám özvegyasszony, teljes intenzitással tanítónő volt, tankönyveket írt, így volt egy bejáró nénink, aki minket ebéddel várt és kitakarított. Éktelen rendetlenek voltunk a húgommal, és én ' 53-ban április elsejei tréfából teljes rendet csináltam a számára. A tréfa ült. Másnap eszembe jutott, hogy ez még jobb tréfa, ha ma is rendet csinálok, ez már alineáris történet. Rendet csináltam, és evvel rájöttem, hogy a rend egy működőképes dolog; és ma, talán túlságosan is, ezt tartom. Mindenben nagyon rendes vagyok. Végtelenül praktikus élet, mindig, minden szerszám naprakészen, illetve percre készen és mozdulat készen a rendelkezésemre áll. Egyszer pár éve feleségem elkérte a Budapest-térképemet egy percre. Este kellett, mondom, add vissza. Visszatettem. Néztem a polcot, nincsen ott, vettem kabátot, kilenc óra volt, lementem a Shell kúthoz és vettem egy Budapest-térképet. Helyére tettem, és akkor láttam, hogy az eggyel fölötte lévő polcra tette. Az már nekem egy idegen mező a húsz könyvem közül.

1965 - most néhányat ugrunk. Ott az a bejegyzés van, hogy fiúból férfi.

Vagyis, hogy megöleltem az első szerelmemet, az első éjszaka. Addig tartottam a szüzességemet, 23 éves voltam. Nagy szerelem volt. Az ötvenéves évfordulóra egy hatalmas csokor virágot annak a ma már dédnagymamának.

Akkor emlékezett önre ő is.

Elnevette magát, hogy tudod ilyenkor a francia regények szerint mit szoktak csinálni?! Ezt válaszolta és nevettünk.

2010: megtalálom a világ legszebb kavicsát.

Ez csak irodalom, lezárás, és azért, hogy az utolsó mondat üljön. Hogy kidobtam ezredik gyenge festményem. Meg hogy a kidobás rituális nagyon jó szerszámom, életszerszámom.

Ebbe tartozik a gyász, meg minden, amitől az embernek meg kell szabadulnia?

Nem ismerem a gyászt. Nagyon békésen váltam el anyámtól, több évig volt súlyos beteg, akkor elkezdtem szombatonként vele sétálni egyet. Aztán szépen meghalt, és minden rendben van.

Akkor önnek nincsenek veszteségei.

2020

Veszteségeim? Nincsenek, azt hiszem. Három éves korában elkezdtem búcsúzni a kisfiamtól, ahogy ő már óvodába, iskolába ment. Ez fájdalommal járt, ennek halvány nyomai megmaradtak, a két gyerekem, ahogy elváltunk.

Ezt hogy érti, hogy óvodás korában elkezdtek búcsúzni?

Előtte másfél évig szorosan velem volt egész nap. A feszületemmel gurigázott a földön, lendkerekes autónak tekintette. Szögeket vert a padlóba. Én festettem, ő pedig dolgozott lent a földön.

Ez a legnagyobb vesztesége.

Ez sem veszteség, ez is rendben van. Ez fájdalom, nem veszteség.

Azt akartam kérdezni, hogy Váli Dezső központi motívuma mi?

Nem tudom. Nekem vannak szép piros pettyes bögréim, van két monitorom az orrom előtt. Nincs jövőképem, nem foglalkozom…

Nincs jövőképe?

Nincsen. Nem is volt. Nem vágyom arra, hogy majd nyár lesz, és akkor nagyot nyaralunk, elmegyünk… Illetve vágyódom, a fiam megy megint New Yorkba öt napra dolgozni és hívott, hogy menjek vele. New Yorkot nagyon szeretem, nagyon. Mindig a Metropolitan Múzeumba voltam, úgy értem, egész nap. Egy kicsit sajnálom magam, hogy nem megyek vele és valószínű, hogy nem is fogok többet.

Álmodik-e?

Igen álmodom, és ebből lett ez az új verskötetem, az a bizonyos szerelem…, ízléstelenül elfelejtettem kiszeretni belőle, és azóta álmodom vele, és ezeket leírtam. Szerelemnapló. Ez most jelent meg, egy hónapja.

2020.03. // C.18953 // **kultura.hu – Ayhan Gökhan**
2020.03.05.
Fotó Csákvári Zsigmond

„ MEGMUTATNI ISTEN KÖPENYE SZEGÉLYÉT”

Váli Dezső több évtizedes munkássága páratlan a magyar képzőművészetben. Legújabb kiállítása Szép képek címmel a Godot Galériában tekinthető meg. Interjúnk a mindig megújulni képes művésszel.

Húsz évvel ezelőtt nyilatkozta az egyik Önnel készült interjúban, hogy nem szeret dolgozni. Valóban?

Szegényke festőtől elvárják, bukfencezni is tudjon, érdekes legyen. Akkor kínjában beleszalad ilyen mondatokba. Egy úszómester munkája épp olyan érdekes.
Az a sok ember, akivel naponta eldiskurál, nálunk, a Lukács folyosóján... Munkaköri feladat. És ő se boldog minden percében. Évtizedek során 1087 gyenge képemet fűrészeltem föl. Vagyis majdnem a felét. Minden nap, illetve mindig dolgozom, nem mindig sikerrel. Teljesen mindegy, éppen milyen kedvvel. És nem egyetlen feladat jön velem szembe. Múlt héten alkottam három erős nadrágzsebet. Szabásminta kitalálása. Katától farmeranyag-hulladékot szerezni. Kétszer rontottam el, míg sikerült.

Munka és munka közt tesz különbséget?

Nem, szerencsére csőlátású vagyok. Mondom, egy-, illetve három lyukas zseb. Vagy most éppen erre figyelek; hagyatékból visszakerült hozzám nyolcvan zsidótemető fotóm - negyven éve csináltam őket -, hogy csináljak vele, amit akarok. Kultúrkincs.

Halálosan izgat a feladat, napi tizennégy órában, mi legyen a sorsuk, közkinccsé tenni, hova ajándékozzam tovább. Talán ezeket is múzeumoknak? A raktáruknak? Emellett a deske.hu számára is digitalizálni őket, adatbázis, opuszjegyzék.
Épp oly intenzitással foglalkozom evvel, mint mikor festek. Az életben nincs megállás, üresjárat. Illetve dehogy nincs, volt képem, már ötödik éve éltünk együtt, időnként megpiszkáltam, s ő, szegény, egyre rosszabb. De ez is rendben van.

Rendszeresen imádkozik. Az imádkozást munkának tekinti?

Nem kikapcsolódás, nem pihenés, nem önkielégítés. Feladat. Igen, munkának tekintem. Önmagam és a világ építése fölsőbb segítséggel, a dolgunk. Hogy rendszeresen, hát persze. Úgy is étkezünk, veszünk levegőt.

A festést, írást, olvasást könnyű összehangolnia? Következik egyik a másikból?

Hangolás, összehangolás nincs, csinyálom. Ahogy Tornyai mondja. A festés nem szellemi munka, van idő tűnődni, gondolkodni. Néha eszembe jut egy jó mondat.

Megtörlöm a kezem, és leülök a monitor elé. Írás és festés, a kettő kapcsolata. Hogy fellengzősen mondjam; *az ember több irányból néz bele ugyanabba a megcsiszolt drágakőbe.*

Bévül ugyanaz.

Technikai szinten: uszodából érkezve a nap első óráiban írok, aztán fél tizenegy tájt már elég világos ilyen télidőben. Akkor ebédig festés, ma már nem bírok napi két-három óránál többet képeket gyötörni.

Egyik kiállításán mondta pár éve: „Az ember keresi a tisztát, a jót, az önmagánál többet, és ennek egyik eszköze a kép." Tartja az állítást?

Az ember csinálja, csinálja, keresgél vakon, **fogggalma** sincs, hogy mit; és persze örül, ha valamit talál. Ami önmagánál több. Izgalmas helyzet, ha belép a munkába a véletlen. Beúszik a képbe szándéktalanul, egy foltocska, egy fura szín. Nagyon kell akkor figyelni, mert az (még) nem én vagyok. Tőle gazdagabb lehetek, meg a világ is. Zárójelben, hogy mi a szép, egyre kevésbé értem. Misztérium lehet.

A szép fogalma Önnek és a laikus befogadónak is mást jelent.

Van, aki a Julcsikát szereti, van, aki Mariskát. Középkori ferences teológiával foglalkozó ismerősömet kevéssé érdekli a fagyálló malter összetétele. Pedig az éppen olyan szép dolog. Gazdag a világ. Van választék. Ha Sári néni falán két kiscica hancúrozik, gyengécskén megfestve; de ennek Sári néni örül, akkor minden rendben van, megtörtént a világ.

Hogyan nézzen egy képet az, aki nem a képzőművészet felől jön?

Lehetőleg figyelmesen, bocsánat. Illetve szeretettel, ez pontosabb. Nem kevés embertársunk, ha valami orra elé kerül, először a hibákat keresi. Alkalom sopánkodni. Szegények. Avval minden tönkretehető, és nem kapnak semmit. Úgy kell nézni egy képet, hogy az a pasas egy ajándékot üzen nekünk. Mit hallok meg belőle? Mire van belőle szükségem? Van választék. (A Háború és békét olvastam, tudom, hogy nagy mű. Egyetlen mondatát nem használom.) És a képzőművészetnél van egy sajátos, másik gond. Nem szavasítható. Szegény művészetkritikus újságírók a lehetetlennel birkóznak.

Ha avval vagyunk elfoglalva, hogy lefordítsuk, ami ott a képen -, meg ez által, ami bennünk történt, az óhatatlan témacsonkítás.

Törődik a kritikákkal?

Blogomban mutatott félkész képemre kétszavas mail vélemény érkezett: túl piros. És igaza volt. Főleg a negatív gondolat érdekel, az tanulságos lehet. Ha dicsér, az marcipános burgonyaszelet, édes pillanatok; akkor kéztörlés szalvétával, és el van felejtve.

2017-ben a Godot Galériában Csudaszép képek címmel nyílt kiállítása, most pedig Szép képek címen szerepel a tárlat. Nem fontos a cím?

Mulatságos, butuska divat lett mezei képkiállításnak címet adni. De illik, hogy legyen, irónia. Megint az a probléma, ezeket a történéseket szavakkal kifejezni lehetetlen.

A tartalom másodlagos a színnel szemben?

Az én esetemben igen. A szépen megfestett lengén öltözött hölgyek esetében nehezebb észrevenni, mit mond a kép. A téma (a néni) elfedi a tartalmat. Ami egészen más lehet. Hogy észbe kaptam (ihlet), anno egyetlen lendülettel dobtam ki minden képem fekete-fehér repró-tárát. Színek nélkül tartalmatlan vagyok. Lefestett székem és asztalom igen-igen kevés információt hordoz. Pedig csak az van ott a képen. Hogy lesz ebből túlvilág? Hogyan mutatom meg Isten köpenye szegélyét? Én elsősorban színekkel.

2021.02. // C.19719
2021. 02. 27. 21:05h. adásba kerül 33p.
itt az 1:05h. interjúbeszélgetés szerkesztett szövege
Mária Rádió
Váli Dezső - **Román Attila**

Román Attila vagyok, szeretettel köszöntöm a hallgatókat és ma esti beszélgetőtársamat. Kérem, hogy mutatkozzon be nekünk és beszéljen magáról.

Gyerekkoromtól hívő. Ez 1984-ben váratlan egy hatalmas lendületet kapott, egy zseniális ferences, Marik Tamás atya prédikációját hallgattam; „Dicsőítsd az Urat napi húsz percet, és üdvözülsz." Az Úr csettintett, ez tőle telitalálat volt, mert tudja, én a számokra, és a rendszerekre érzékeny vagyok. Hogy napi húsz perc, ez jó, ez lehetséges és kiváló. Elkezdtem hajnalban imádkozni, egy órát. És az atya bölcs tanácsára, hogy ne naponta-, hanem másod naponta-, hajnali misék, amíg a ferences atyáknál erre volt mód. Most váratlan újra lehetőség, a járvány miatt itthon online misék. Tamás. Nyolc vagy kilenc éves kisfiamnak adott tanácsa: „Figyelj ide, ha mész az utcán, áldd meg a szemközt jövőket". Hatalmas mondat, nagyon sok ágú, egy egész életprogram, és egy gondolkodási program, egyetlenegy mondatban. Elolvastam rögtön a korabeli ferences irodalmat, az 1200-1300-as évekből származót, így megismertem a Szent Ferenc legendákat, a Fiorettit, amiről aztán az imaközösségünket elneveztük.
Ez úgy indult, hogy Tamás atya, aki a magyar karizmatikus mozgalom az egyik elindítója volt, részben a magyar állambiztonsági szervek zaklatása miatt egy ausztrál plébániára települt át. Volt már egy imaközössége, azt kettévágta, az egyik felét az öccsének adta, a másikat, bár friss ismeretsége voltam, nekem. Nyilván abból a megfontolásból, hogy egy én generációval idősebb, mint a csapata. Aztán valóban a Fioretti nevet adtuk magunknak a Szent Ferenc legendából, és magamat is negyedrendi ferencesnek tekintem, kötelmek nélküli, ferences gondolkodásúnak.

Közösségünk 1985. január óta, ma is, szerdánként, itt a műtermemben, összegyűlik. Elsőre elmondjuk az esti zsolozsmát, utána a Szentséget kiteszem, szentségimádás. Itt saját szavakkal körbe imádkozunk, dicsőítés, hálaadás és közbenjárás. Ami ma már nem náthaproblémákért, hanem például vezető politikusokért, hogy Isten segítse őket, egy csokorba véve mind a két oldalt, a kormányfőt és a sokak által utált ellenzéket. Közömbös, hogy milyen minőségű személyek, Isten elé visszük őket. Utána pedig, erre régóta van engedélyem, megáldoztatom a közösséget.
A szentségimádáshoz egy mondat, ezt ebben az egyházmegyében nem nagyon engedélyezik, úgyhogy ezt újra meg kellett kérvényeznem, bár eredendően papi utasításra történt.

Aztán, hogy jó ideig nem kaptam választ, a Pápától kértem erre egy személyre szóló privilégiumot, merthogy ő a fölöttes. Ő ugyan nem válaszolt közvetlenül nekem, de a dolog ezáltal valóban elintéződött.
Aztán az imaest harmadik részében egy szent életéről beszámoló és ebből gazdagodunk.

Találkozóink most a Covid-járvány miatt szünetelnek, néha egy körlevelem a közösségnek. Éppen tegnap, a nagyböjt kezdetére, tudjuk, hogy a keresztény élet böjt nélkül, méghozzá állandó böjt nélkül érvénytelen, ezt sok szent is mondja. Most egyetlen dolgot tűzzetek ki, amire jobban figyeltek. Ne óriási cél, de fontos, hogy legyen egy dolog, amire jobban. Nálam például a mai böjt az volt, hogy hazafelé a villamosról egy megállóval korábban leszállva vettem egy Piramis szeletet és a helyszínen meg is ettem. Ezt most nem részletezem, hogy ez nekem miért volt böjti tett.

A hálaadó imáról.
Új hitéletemnek másik kulcsfigurája egy protestáns lelkész; Carothers könyvecskéje a „Magasztalásban rejlő erő". A könyv egyetlen mondatos summája, hogy mindenért adjatok hálát, mindent köszönjetek meg. Amikor Szent Pál erről, az előtte való mondatban jóról és bajról beszél. Tehát ennek az a súlya, hogy a rosszért is hálát adni, mert Isten útjai nem a mieink, és ami elénk kerül, azt mind azért kapjuk, hogy hozzá közelebb jussunk. Úgyhogy alapszemléletem az imádkozásban a hálaadás, a köszönet. Dicsőíteni nem vagyok tehetséges, mondatokat nem tudok cifrázni, vagy bonyolítani. Megköszönöm azt, amik történnek velem, jót-rosszat, ez átszövi a napomat. Ha az asztalosmunkánál képkeretépítésnél valami jól sikerült, és megörülök neki, akkor kifejezni, hogy ezért hálás vagyok, két másodpercre mozdulatlanná válok, megállok a munkában. Aztán tovább.

A közbenjáró imáról.
Egy 64 emberes listám, a fele kerül sorra egy napon. Reggelente, az uszodai kavicsos-medence körbejárás közben. A csoportok:
- kereszt- és bérma-gyerekek,
- család,
- barátok,
- ismerősök,
- bűnben-bajban lévők,
- klerikusok,
- politikusok.

Imacsoportunknak két kötelező napi imaszándéka: a budai Ferences Kolostor, és a kormányfő. Pál mondta, hogy imádkozzatok a királyokért.

RA.: Közbenjáró imája hogyan...?
Csoportkezdet: „Mennyei Atyám fölajánljuk neked szeretett Fiadnak, Jézus Krisz-

tusnak testét és vérét, életét és halálát, engesztelésül bűneinkért."
Azután: „Jézus Krisztus fájdalmas szenvedéséért irgalmazz Erzsébetnek és az egész világnak." És Erzsébet helyett a másik 63 név.

A kérő ima.
Azt nem nagyon tudok mondani, megbocsátja nekem az Úr, pedig buzdít erre, de én egy belenyugvóbb, ilyen értelemben hívő ember vagyok, tudom, az történik velem, ami helyénvaló, és amit kapok.

A hajnali imámat a 95. Zsoltárral kezdem, Egyházunk rettenetesen okos. Ha a szerzetesi zsolozsmát minden nap evvel a zsoltárral kezdi, annak nyilván nagyon súlyos tapasztalati oka van. Úgyhogy évek óta evvel kezdek, aztán a zsolozsmai biblia és prédikációrészletek. Tanítások, ami nekem egy napra bőven elég, nem is vagyok érdeklődő típus, azt hiszem, amire szükségem van, azt tudom. Ha még marad idő, a Reggeli dicséretet veszem a zsolozsmából.

Istennel való párbeszéd *létrejön az ön életében?*

VD.: Reggel az előző napi dolgaimat veszem át. Én erre közvetlenül választ nem kapok és nem is várok, azt hiszem, hogy a gondolkodásomban megjelenik a válasz.
Napközben odafordulás a Szentlélekhez, amikor rajtakapom magam önsajnálaton, vagy haragon. Akkor kérem Őt, tisztítsa meg a gondolataimat, egyáltalán a gondolkodásomat, hogy ne foglalkozzam mindezekkel, akkor is, hogyha alkalmasint ez igazságos vagy méltányos lenne. Hanem törekedjem a jó gondolatokra. Éppen ma reggel kérdezte meg a feleségem valami kapcsán, - „Mondd, ez a mondatom most gonosz volt?" Azt válaszoltam neki, hogy: „Nem, de nem viszi előre a világot." Tehát arról érdemes egyáltalán beszélni az áremelkedéseken túl, hogy mi az, ami a másiknak hasznos, vagy akár csak önmagamban megtisztít egy gondolatot, vagyis előre viszi a világot.

A második kérdése az volt, hogy a szív vagyis az érzelem.
Ebben csalódást kell okoznom magának, mert nem vagyok érzelmes, ebben a vetületben. Nem meleg a szívem. Az imaéletet, mint ahogy sok egyebet is, **munkámnak tartom.** Feladatnak. Isten, azt hiszem, hogy megérti ezt. Az a létjogosultsága, hogy Isten szerint őt szeretni annyi, mint őt akarni, jót akarni és jót tenni. Embertársaim felé sem a szívmeleg, hanem a feladat, hogy jót akarjak, tegyek velük, és jót gondoljak róluk. Ezen alkalmasint munkálkodni kell.

A harmadik a böjt. Ez talán megint furcsa lehet magának. Két éve nagyböjtben lelkivezetőmtől gyóntatásban azt a penitenciát kaptam, hogy én fegyelemben élek egész életemben, hát legyen a penitencia, hogy most valami örömet okozzak magamnak. Ez megvilágosította egyébként a böjtnek is az értelmét, hogy egyáltalán nem arról van szó, hogy feltétlenül sanyargatni kell magunkat.

2021

Teljesítettem a penitenciát, kiutaztam Kőbányára és vettem egy szobamérleget. Fogalmaim szerint a tiszta böjt Istennek ajánlva folyamatos önfegyelemben élni. Legkülönbözőbb formája lehet. Ez a Piramis szelet ennek volt a része, hogy én ezektől megtartóztatom magam, de legyen fegyelmem ennek az ellenkezőjét megtenni. Minden a szeretet, ahogy a János evangélium tartja. De a szeretetnek nem egyetlen formája van. Én az imaközösségünknek azt mondom, hogy nem azért vagyunk itt, hogy egymást szeressük, és jól érezzük magunkat, hanem esztergálunk. Egy közös munkán dolgozunk.

Az imacsoport tagjai a családjuknak is kérnek kegyelmet? Mindig másért ajánlják föl?

Közbenjáró ima, ez a pontos megfogalmazása. Előfordulhat, hogy betegség, de ez ritkább. Leginkább hallott aktuális közgondokért történik. Kereszténygyűlözés. Soros Györgyért, akire sokan haragudnak, érte lehet, hogy senki nem imádkozik, rajtunk kívül.

Önmagáért, vagy a családjáért, gyerekéért személyesen...

Az az otthoni magánima területe. Mi este kilenckor, rég kirepült gyerekeinkért.

És a visszajelzések?

Képeimet az interneten látni. Ott nézik meg az érdeklődők. Olykor megnézhetőek kiállításon, három hétig, vagy a könyveimben, fellapozva otthon. Visszajelzést ritkán kapok. Ha **megdicsérik** egy képemet, az mint egy sütemény, amit az ember jóízűen elfogyaszt, aztán elfelejti. Nincs súlya az életemben. **Ha bírálatot** kapok, az jobban érdekel, abból netán valamit használhatok. Honlapomon húsz éve vezetek nyilvános naplót, a blog, a VÁLINEWS, azon a már félkész képeimet is megmutatom. Ezekre olykor kapok visszajelzéseket.

A gyerekeim természetesen unják a képeimet, annyit láttak. Úgyhogy néha biztatom őket, ha látogatnak, hogy gyere, megmutatok két képet. Nagyfiamnak bírálatára nagyon figyelek, mert halálosan keményen kritizál, ami nagy ajándék. Volt egy ilyen újságíró barátom is, aki írásaimat így kritizálta, jéghideg lett és szakszerű, vesébe látóan lényeglátó volt.
A képpel való kapcsolat külön fejezete a feleségem, aki naponta látja őket munka közben. Dühös vagyok, ha az ajtón belépve azt mondja, hogy „jaj de szép". Onnét még nem is látni a képet. Néprajzos, de óhatatlanul beletanult, és sokszor lényegbevágó kritikát mond.

Önmagával szemben sokkal szigorúbb, mint az Isten, ahogy szeret és elismeri. Örömök, elismerések?

Isten mindenkit egyformán és végtelenül szeret. Nem vagyok kiválasztott. Nem értékesebb a munkám, mint az utcaseprés, ha egy hónapig nem söpörnék az utcát, Budapesten pestisjárvány lenne.
Az én örömöm nem abban van, ha megdicsérnek. Hanem, amikor valami sikerül. Elég sok képemet rontom el. Egy-egy munkapillanatnak tudok igazán örülni.
Más terület – negyven éve olvasom a „József és testvéreit" Thomas Manntól, és tegnap egy elképesztően gazdag mondat tőle. Ennek tudok igazán örülni. Vagy az a Rothkó-kép eredetiben, amit gyerekkorom óta nagyon szeretek, egy New York-i múzeumban. Megrendítő volt.

…számomra ön egy csodálatos, nagyon szerethető ember. Akkor ez most önnek rosszul esik?

Köszönöm szépen. Elsőre mindenkinek érdekes vagyok, másodjára unalmas. Főleg magammal foglalkozom, szakmám lényege nagyon figyelni magamra. Amúgy saját gondolataimat mondom el újra meg újra.

Ön szerint mi az ön szeretetnyelve?

A tett. Az összes többi harmadrendű. A szeretet tett, esetleg megkapni az édes érzelmet hozzá; ami annyi, mint a pillangón a szivárványszínű mintázat. Az többletajándék, nem tartozik a lényeghez. Azt vesszük észre, az a színes, az a gyönyörű, de nem az a fontos.

Mi az, ami fontos, amit szeretne megosztani az emberekkel, ami önnek nagyon fontos.

Szokták kérdezni, mit üzenne az utókornak. Az a hozzáállás a dolgokhoz az életemben nagy erő, segítség, hogy semmit ne halogassak, vagyis amit lehet, mindet azonnal megcsináljak. Reggel szólnak, éjszaka nyikorgott egy ajtó; indulok, és beolajozom. Nincsenek adósságaim, amit majd el kell végezni. Gúnyolódtam egyszer, hogy valaki egyszer fél órát késett kamaszkorában, és azóta ezt nem tudja behozni, azóta csak rohangál az élete után, és szeretné utolérni magát.

A zenében van, ami kikapcsolja, szereti, ami örömet okoz önnek?

Műveletlen vagyok ebben, nagyon szűk tartomány, amit klasszikus zenéből meghallok, csak némely Bartók és Bach mű. Ha azt kérdezi, hogy mi az a zene, ami számomra leginkább Istenről szól, akkor Louis Armstrong trombitaszólóját tudnám mondani.

Én még ma is azt mondhatom, hogy kereső vagyok.

2021

Megtaláltam az Istent, nem keresem. Egy feszületet csináltam magamnak, asztalomon tartom. Szereztem egy 20 centis bronz korpuszt, és olyan keresztet csináltam mögé fából, hogy annak csak függőleges szára van meg. Így a két kar kitárul, így ez nem csak kereszthalál, hanem ölelés mozdulat is. Ez a kapcsolatom a keresztre feszítettel. Magam elé teszem, amikor imádkozom. Széttárja a karját, felém.

2021.03. // C.19765 // **Kecskeméti TV.**
felvétel 2021. 03. 12.
Kecskemét a téma
Váli Dezső – **Kriskó János** interjú
szerkesztett formában

Váli Dezső festőművésszel beszélgetek, aki idén ötven éve idejáró vendége a kecskeméti alkotóháznak.

Mi hozta önt annak idején Kecskemétre és mi a magyarázata annak, hogy ennyire hűséges a városhoz és ehhez az alkotóházhoz?

A közvetlen indíték az egyszerű. Nagymarosi alkotóházba jártam a ' 70-es években, amit bezártak. Körülnézve Kecskeméten ez egy igazi műteremkörnyezet volt. Miért maradtam itt? Részben azért, mert nem szeretem a változatosságot, részben azért, mert nagyon jól tudok itt dolgozni, minden rendben van. Megszerettem nagyon ezt a várost. Összeszámoltam, hogy az 50 év alatt több évet éltem itt. Az az életformám, hogy minden év márciusában egy hónapot itt töltök. Akkor az a szabály, hogy minden nap kötelező elkezdeni egy képet. Amikor csengetnek ebédre, félbehagyni, és másnap egy következőt kezdeni. Így az éves munkarendem az, hogy nagyrészt a Kecskeméten kezdett képeimet fejezem be Budapesten. Általában egy képem befejezése fél év, egy év. Munkáimnak szinte nagy része itt kezdődött el.

Azt nem kérdezem, hogy milyen inspirációt ad a város, vagy a környezet az ön festészetéhez, mert hát meglehetősen monomániás az ön festészete. Harminc esztendeje, hogy ugyanazt festi, és ugyanabból indul ki.

Így van. A festő, a művész nem úgy dolgozik, hogy délelőtt kihúzzák a fogát, és akkor délután boldog képet fest, de az élete csak a környezetéből áll össze. Úgyhogy nagyzolás nélkül mondhatom, hogy nyilvánvalóan benne van ez az atmoszféra, ez a város, egész történelmével, látványával, változásaival együtt. Régen éjszaka biciklitünk sportolásból, a barátommal jártam ide, az állatkertet is minden évben többször végigjártuk. Ismerem és szeretem a várost. Az a szerencsém, meg az életformám, hogy én csak a szépet és a jót kapom a városból, ami meg probléma, az engem nem érint, bezárva vagyok egy házba.

Valamelyest ismeri a városban lévő közgyűjteményeket, múzeumokat?

Mindet. Vasárnap nem dolgozom, hanem pihenünk, és minden múzeumot, minden évben végigjárom – kezdve a Református Múzeumtól a Cifrapalotáig, a művelődési házat, de a patikamúzeum (Orvos- és Gyógyszerészet-történeti Múzeum), most sokszor zárva volt. A Naiv Művészeti Múzeumot nagyon szeretem, ismertem a szervezőjét, így rituálisan oda eljárok, amikor lehet, minden vasárnap.

A Cifrapalotában van egy olyan képzőművészeti gyűjtemény, amelynek sok elemére nagyon büszkék vagyunk. Ismeri ezeket?

Persze hogy ismerem, és ez Kecskemétnek az egyik rejtett csodája. A másik csodája maga az emblémája, a Cifrapalota épülete. Evvel a két elemmel országos rangú képzőművészeti hely lehetne, ahova a turistabuszok járnak. Teljesen érhetetlen, hogy erről miért nincs kezdeményezés és ötlet. Vegyük sorra. Győrben az Esterházy-palotát megszerezték, Pécsre lekerült a Csontváry terem. Autóbuszok járnak oda. Muszáj megnézni, akinek ez területe. Debrecenben építettek egy gyönyörű kiállítóteret. Szegeden van a Nyári Játékok és egyben Országos Festészeti Kiállítás minden évben.

Kecskemét tökéletesen elfelejti ezt a lehetőséget. A Glücks-gyűjtemény, Farkas István, Mednyánszky, hozzá a Tóth Menyhért-anyag, ez egy európai rangú gyűjtemény, amit csodálom, hogy nincs agyonreklámozva, és agyonismertetve. Egy ilyen ékszerdobozban, mint a Cifrapalota, subát, gubát, ustort és kőbaltát állítanak ki, amit minden faluban lehet látni. Helyénvaló ezt is bemutatni, de nem itt. Itt egy olyan rangos múzeumnak kellene lenni, stabil anyagnak, természetesen egy kis változó kiállítótérrel, mert az minden valódi múzeumnak tartozéka. Antibes-ben van a Picasso Múzeum, ott is a mai festőknek is van egy kis anyaga. Ebből, hogyha valaki értene, odafigyelne és rendbe tenné, egy országos rangú múzeumot kellene csinálni.

Kecskemétre előszeretettel járnak, mert ez egy kifejezetten műteremháznak épült alkotóház. Szerzett-e itt művészbarátokat?

Szép lenne erre szépen válaszolni, de nagyon zárt életet élek. Egy barátomat hoztam le, tán harminc évig a szomszéd műterembe. Szüts Miklós festőt, vele a sárga földig minden nap lebeszélgettük magunkat a szakmáról, egymást korrigáltuk, egymás mellett öregedtünk ennyi időt. Egyébként nem igénylem az ismertségi köröm terjeszkedését.

Önről köztudott, elég csak a honlapjára ellátogatni, hogy meglehetősen aszkétikus életet él. Ez Kecskeméten is működik?

Igen, ugyanakkor kelek, és amíg volt, minden nap ugyanúgy 7:05-re jártam a kecskeméti uszodába. Ez nekem egy természetes életforma és azt gondolom, hogy az életgyávaság következménye. Legalább ezeken nem kell gondolkodni. Ha én 5:23-kor elkezdenék gondolkozni azon, hogy én most álmos vagyok-e, vagy nagyon álmos, akkor már nagyon rosszul indulna a nap. Szerencsére nincs időm erre gondolni, mert percre csinálom a dolgomat. Annak idején ez az időpont úgy alakult ki, hogy a Budai Ferencesekhez a 6 órai szentmisére oda kellett érnem. Ott már nincs 6 órai szentmise.

Úgy tűnik az életrajzából, hogy fontos szerepe van a hitnek és a vallásnak az ön életében. Tagja egy imacsoportnak, és a napot is mindig reggeli imával indítja. Nagyon furcsát fogok kérdezni. Mire jó? Mire való? Kapaszkodó? Vagy valami ennél több?

Nehéz erre nem felületesen, vagy sablonban válaszolni, de nálam körülbelül az a szerepe, mint az 5:23 -nak. A szellemem, a gondolkodásom is természetesen rendetlenkedésre hajló, és ezt koordinálja. Azon túl pedig, különösen így most már öregen, hogy a miért élünk kérdése… nekem, hála Istennek a hitem által ez rendezett. Ezen nem kell problémáznom.

Láttam a fotóin, hogy még azt is strukturálja az életében, hogy milyen rendben vannak az elmosogatásra váró tárgyak a konyhában.

Igen, strukturálok, akár életgyávaság lehet, hogy evvel nem kell törődni. Van olyan szerszámom, amit harminc éve nem használok, de kéznél van, jobb kéz felöl és üzemkész. Tehát pontosan tudom, hogyha kellene, akkor tudom használni. Bizonyos mezőket nem kell napról-napra átgondolni.

Az, hogy ilyen szoros szabályok között éli az életét, vajon a környezete számára menynyire volt könnyen elfogadható, vagy megterhelő? A feleségére és a gyermekeire gondolok. Hasonló szabályozottan élik az életüket?

Természetesen nem. Sőt elképesztő különbségek vannak. Természetesen. Bizonyára okoztam ezzel szenvedést, és egymásnak okozunk szenvedést, ez teljesen rendben van.

Azt látom, hogy önt a hazai művészeti közélet nagyon előkelő helyen elfogadta, tartja számon, Prima Primissimát kapott. Miért tiltotta meg, hogy a művei külföldre kerülhessenek? Ezt már sok évtizeddel ezelőtt megtette.

Ezt negyven éve megtettem. Ez roppant egyszerű. A maga és az én unokáimnak festek. Úgy is lehet fogalmazni, hogy nem vagyok én olyan nagy festő, hogy szétszórva a világon… azok a képek eltűnnek. Gondoljon bele, hogy Buenos Aires-ben bemegy egy múzeumba, és lát egy gyönyörű képet, ami Barcsay, Szentendre… nagyon szép, és másnap elfelejti. Ha ezt egy magyar olvasó, vagy egy magyar képnéző nézi, hogy Szentendre, akkor bejön a Barcsay, bejön a Szentendre; és az én képem ebben a közegben él, működik. Tehát én ennek a kultúrarétegnek szánom a munkáimat.

Beszéljünk egy kicsit az itt születő képekről. Most is tartotta, hogy minden nap készül valami új, amit majd folytatni kell?

Igen. Most már fáradok, csak két hétre jöttem le. Sőt a feleségemmel együtt, ez is egy új dolog. Mint ahogy csökken az ember tevékenységterülete, úgy ez is szűkül. Ez is rendben van.

De azért itt látjuk önt jövőre is?

Nem biztos. Lehet, hogy meghalok, lehet, hogy belefáradok. Például a csomagjaim le és fölszállítása egyre komolyabb gond.

Elég régóta, amióta tudok önről, azt látom, hogy a megnyitóit rendszerint a barátai tartják. Nem bízik a művészettörténészekben, vagy nem akarja, hogy ön helyett fejtsék meg, hogy mi is van a képen?

Ez nagyon nem szép dolog, de nemigen érdekelnek, hogy engem értékeljenek, plane egy megnyitón csak jót illik mondani, és feltételezem, hogy ezt a közönség is unja. Ugyanazt a megnyitóbeszédet olvastatom föl 15 éve, amit egy barátom írt az egyik megnyitóra, és ez olyan jól sikerült, hogy szükségtelennek tartottam ezt megváltoztatni. Elmeséli életem utolsó fél óráját, illetve a halálomat. Gyönyörű mesében, ahol az értem jövő angyal vattakabátos munkásembernek van megrajzolva. A vége az, hogy szép békésen elhaladunk egy hegygerincen túl. Szép allegóriája egy halálnak. Szüts Miklós írta ezt rólam... én is megírtam az ő nekrológját, már régen.

2021. 09 // C.20203 // **A38 Hajó**

Horváth László Imre beszélget Váli Dezső festőművésszel –, 2021. 09. 07. 20h

kissé megszerkesztve

Jó estét kívánunk mindenkinek az A38-as hajó műsorában vendégem Váli Dezső festőművész, akit nagy tisztelettel köszöntök. Az első kérdésem... én nemrégiben meglátogattam önt. A műtermében lenni, illetve önnel találkozni olyan élmény volt, minthogyha egy regény, amit olvasok már nagyon régóta, annak találkozom a főszereplőjével és a legfontosabb helyszínével. Az irodalomtudományban van az a kifejezés, hogy szövegkorpusz. Van egy nagyon fontos, nagy ívű festőművész karrier, ön évtizedeken át ír, szövegeket ír, naplókat, olykor verseket, blog-bejegyzéseket is. Nekem ezek a szövegek bárhonnan, bármelyiket veszem, olyan, mint egy hosszú egzisztencialista regény. Ön gondolt erre?

Nem.

Igen, megleptem evvel, hogy nem gondolt rá. Pedig például Thomas Mannt nagyon szereti, a hosszú regényeket kifejezetten. Soha sem jutott eszébe, hogy görget egy művészregényt?

Én ilyesmire nem gondoltam, legalábbis a blog előtt – ami nyilvános lett 21 éve –, soha nem gondolkodtam közönségben. De magam számára mindig nagyon fontos volt. Nekem kellett, használati eszköz volt az írás, mint a fogmosás. Olyan fontosnak tartottam – ma ezt csodálom is –, még csak kétezer oldal volt, amikor kitalálták a fénymásolást, akkor megcsináltattam az egészet, két példányban. Édesanyám ágyában, a párnák mögé elhelyeztem. Már akkor fontosnak tartottam, és már nem emlékszem, hogy milyen jogcímmel. Magamnak. Mint ahogy végülis, most is magamra gondolok, amikor írok. Másodlagos, hogy ez nyilvános, az nekem fontos.

Gondolkoztam ezen sokat és eszembe jutott Kundera, cseh író. Az egyik fő regényének (A nevetés és felejtés könyve) az a fő gondolata, hogy az emlékezés küzdelme a felejtés ellen, az a szabadság küzdelme a zsarnokság ellen. Esetleg ilyesmi motiválta az önelemzés mellett?

Ez a gondolat nekem túl bonyolult. Ez a motívum nem foglalkoztatott, hogy ezt elfelejteném. Nem felejtés ellen írok, hanem azért, hogy megértsem azt, amin gondolkodom. Addig fogalmazza az ember, amíg meg nem érti, és amíg nem tisztázódik. A másik a szabadság, avval soha nem gondolkoztam. Mindig szabadnak tudtam magam és sajnálom a szegény hülye Petrit, aki egész életében szabad akart lenni, és aztán le is írta valahol, leírta, hogy hülyeség volt, mert az ember belül szabad.

Olyan szép, nehéz megszólalni. Nem kellene, hogy a kérdező meghatódjon… Viszont ez egy elég elterjedt…., gondolok Kassák Lajosra, aki leírta az Egy ember életét, vagy Márai, aki naplókat írt. Nem érezte néha, hogy valami hasonló dolgot csinál?

Elolvastam véletlenül az *Egy ember életét*. Nem jutott soha eszembe, hogy ez hasonló műfaj. Egyébként is – nem kezeltem műfajnak. Úgy élem meg, hogy van tehetségem, de az öt mondatra szól. Az nem könyv. Valószínűen ez a tragédiája az egész *válinews*-nak. Olvashatatlan, mert olyan fokon váltanak a témák egyikről a másikra, hogy az előzőt közben az ember közben már elfelejti. Ahhoz nem volt tehetségem, vagy nem jutott eszembe, vagy lusta voltam hozzá, hogy valamit összefüggően-, egy mezőt rendbe tegyek, összefoglaljam és akkor az nyilván egy hosszabb írás lenne.

Éppen ez a koncepció-nélküliség adja egyébként az erejét. Ez egy olyan regényfolyam, ami így kaotikusan elképesztően hiteles. Számomra pont ez teszi egy nagyon érdekes szerkezetű, nagyon laza szerkezetű, de még egy egzisztencialista regényfolyammá az egészet.

Persze az ember szeretné, hogyha ez érték lenne. Csak hát ezek a kapcsolat nélküli néhány mondatos egységek…

Van egy alapvető, nagyon erős kohézió benne, az ön személye.

Ez a reményem, hogy mint ahogy az újszövetségi Szentírást, mindegy hogy hol üti fel az ember. Elolvas egy oldalt, akkor megkapja, ami neki kell, mert végső soron egy frekvencia az egész, egy zene. Egy mondat az egész. Ez valóban reményem, hogy akárhol elolvasnak, akár a válinews-ban, ami napi átlagosan 1-2 gépelt oldal maximum, akkor megkapnak egy frekvenciát, egy világnézetet, amiben tanítás is van. Szórakoztatás és tanítás. Reménytelen egy ilyet hosszan olvasni.

2021

A C-naplót úgy olvastam, hogy munkába menet mindig volt a vonaton egy nagyon jó negyed órám reggelente. Igaza van ebben a frekvenciában, hogy akkor az ön személyisége, az egy állandó frekvencia és mindig tudtam belőle merítkezni. Arra szeretném kérni, hogy olvasson fel egy szakaszt, én bejelöltem…

„1942-ben születtem, háború idején, és talán ezért is muszáj napi 10 órát aludnom." – ebben van igazság is, mert anyám végigsírta a terhességét, és mondják, ez az idegrendszeremre nagyon súlyosan hatott, hogy talán tényleg ezért kell napi 10 órát aludnom.

„A fennmaradó időt viszont kihasználom." – hát ez hülyeség.

„Legintenzívebben úgy, ha műtermem sarkában üldögélve a padlót nézem órákig.

Jártam sok iskolába és sokat tudok. Ezért a zúduló információk egyre kevésbé érdekelnek. Előre tudom, ki a gyilkos.

Tudom:

az emberek azért szeretnek és halnak meg, mert muszáj nekik

képet azért nem néznek, mert nem tudják, hogy az nem jó, hanem fontos

tudom, hogy századunk egyáltalán nem különleges, viszont csinálás-betegségben szenvedünk, merthogy mindig kevés az idő

tudom, a világ 40 hibaszázalékkal szuperál, s ez (leginkább villamoson elleshető) sűrű panaszkodásban csapódik ki"
ez az, a sopánkodás, ami egy rettenetes történet.

„tudom, hogy Oidipusz végül azt mondta: minden jól van - és igaza volt." – ez csak a Krisztushit szintjén igaz. Ehhez hívőnek kell lenni, hogy ez igaz legyen ez a mondat.

Oidipusz tényleg az „Oidipusz Kolónoszban", abban a drámában tényleg megbékél a sorsával. Az nem biztos, hogy mondta, hogy minden jól van, ahogy van, de hogy ő megbékélt a sorsával, az… ő egy ritka keresztény karakter az antikvitásban, mert ő az, aki szembenéz akkor is, ha nem bűnös, akkor is, ha bűnös – vállalom a felelősséget. Mélységesen keresztény párhuzam. Abszolút krisztusi…

Ennek örülök. Jó.

„Amit még sajnos! nem tudok: hogy az élet, és az emberek fontosabbak a munkámnál." – igen, ez egy valódi panaszkodás, hogy a munkám mindig érdekesebb, mint az emberek.

„Végül a szakmámról:
bár mindenkit sajnálok, aki nem teszi (és helyette mindenféle más dolgokkal foglalkozik):
FESTENI NEM JÓ, festeni keserves mulatság, én mondom:
VÁLI DEZSŐ" – ó, hát ez...

„koncept art és legtöbb mai társa: tartalmizmus – eltévelyedés." - C.00390 bejegyzés volt.

72.1. (kilenc hónap múlva lett műtermem.)
„Na és milyen lesz a műtermem? – akkor talán már tudtam, kerestünk lakást.

1. Az egyik falon képek lesznek, és azok fontosak lesznek.

2. A plafon alatt erős kampók lesznek.

3. Lesz idegen kép is Kálmántól meg mástól is. – ez nem.

4. Lesz nagy asztal az ablak alatt, azon lesznek nyitott könyvek képekkel, meg színes üvegcserepek egy csoportban, aztán külön hely a grafikának, ott az asztal U alakú lesz, hogy ne kelljen mindenért fölállni. Onnét elérhető lesz a rádió is.

5. Aztán szép tiszta fal előtt lesz az állvány, de a kész képet a szoba másik felében másik állványon, mondjuk zsúfolt háttér előtt is meg kell nézni. – ezt a Sugár Gyuszi mesteremtől tanultam. Fölhozott félig kész képet a műtermembe meg a kisfiát, hogy megnézzék, hogy milyen idegen környezetben a képe. Ez nekem ma már idegen.

6. Nyugalmas helye lesz a kottaállványnak, és lesz hely körülötte sok kottát nyitva tartani, hogy el ne felejtsem azokat is. – a zenei életem befejeződött a bernáthegyi kutyával, mert vonított, ha furulyáztam.

7. Lesz az asztalnak egy üres része, amit készenléti helynek fogok hívni, meg lesz helye a tarisznyának is.
8. Meg egész olcsón lehet nyersvászonból hajtogatható paravánt csinálni (hosszút!) és az jó.

9. Lesz kényelmes szék, talán kettő is.

10. Jó lenne egy nagy tükör, azt a vendégek is szeretik.

11. A hálóhely környékén kuckófélét lehet csinálni. Ez érdekes, a kuckó igény, aminek a műteremlépték ellentmond. Csináltam is egy 2x2 m-es kuckót farostból. Teljesen zártat, és abban éltem évekig, csak dolgozni mentem ki. Abba még fűtést is csináltam. Reggel onnét az állványon lévő képre lehet látni.

12. Szép kövek, például ametiszt. – illetve kizárólag.

13. És lombokra lehet látni, ahogy mozognak az ablak előtt.

14. Ha kutya lenne, nem rágná szét a jobb képeket is?

15. De azért a tér lényegében üres lenne, ahol lehet mozogni

- ezek régi szobáim lennének körülbelül, csak egyszerre.

Írtam utána négy évvel, hogy meglehetősen fontos! 76.10. Ez ma már módosult, ez a koncepció.

Ez nekem olyan volt, mint egy nagyon szép szabadvers, ahogy a művész elképzeli korábban azt a műtermet, amit majd…

Végül is életformát rajzol körül érintőkkel.

Nagyon-nagyon sok szöveg, szövegrész tetszett a Naplóból…

Azért ezt a szöveget választottam, mert amikor önnél jártam talán két hete, nekem nagyon nagy élmény volt, és próbáltam magamnak megmagyarázni, hogy tulajdonképpen mi történt velem… fölmentem önhöz a hatodik emeletre, a műtermébe és ott beszélgettünk. Gondolkodtam és munkába menet eszembe jutott egy olyan metafora, ami nekem eléggé tetszik, hogy ez történt velem. Olyan volt az ön műtermében járni, mintha Isten kollégiumi szobájában jártam volna. Isten nem volt jelen, de a lakótársa jelen volt, az ön. Úgy gondolom, hogy mindannyiunknak, mindenkinek megvan ez a szobája, Isten kollégiumi szobája. Ön azzal, hogy egy műtermet létrehozott, pontosan ezt a műtermet, ezt az életművet, kiszedte a valóságba amennyire lehetett, tárgyi valóságba. A műterem közege – van ez a kis misztika benne. Mit szól ehhez az ötlethez? Isten kollégiumi szobája. Nem gyakran van ott, de az ember ott felügyelget.
Nem tudom ezt átgondolni, azt a részét hallottam meg, az jutott eszembe, hogy a szobám dolgait ne a vendégek szemével rendezzem be. Tehát minden nagyon meg van csinálva, mert erre van időm, kedvem, tehetségem. Ha ott egy kavics, annak funkciója van. Egy rettenetesen megépített hely, amiből talán az sugárzik, hogy őszinte. Ezért erős a kisugárzása.

Mint az ember egy román kori templom enteriőrébe belép… Merem ehhez hasonlítani. Őszinte és nagyon etikus, azért, mert én is az vagyok.

Nagyon sokat ír a naplóban a festészetről. Sokszor írja azt, hogy csodavárás zajlik, hogy dolgozik, és kicsit patetikusan várja a csodát. Hogy alapvetően ez az egész műterem olyan, mint egy gépezet, hogy ott…

…egy eszközrendszer. Nem jut eszembe összekapcsolni. Nem pontos szó a csodavárás, de ehhez két mondatot kell mondani a festéstechnikáról. A 20. és 21. században általában, és egyébként én is úgy festek, hogy öt másodpercre nem látom előre, hogy mi fog történni. Az a fajta festő vagyok, aki nem tudja, hogy hova megy. Van, akinek a fejében készen van minden, és akkor lefesti. Sokáig azt hittem, hogy csak azok a festők. Én egyszerűen szeretném rendbe tenni azt a szörnyűséget, amit hirtelenjében föltettem. Az egész életem egy intenzív várakozásban, hogy keresem a következő megoldandót, megoldhatót, életben tarthatót. A festés közben eltűnik a dolgok léptéke, abban a pillanatban az élet-halál kérdés, a világ legfontosabb dolga, hogy azt a foltot rendbe tegyem. Keresem 5-ször, 10-szer, 20-szor. Én nem várom a csodát, de óhatatlanul a mélyén az van, és hogy egyébként öt másodperc alatt… volt ilyen, hogy egy tökéletesen rosszul komponált, üres, rossz színű képből tíz másodperc alatt remekművet csináltam. A győri múzeumban van. Inkább úgy tudnám mondani, a csoda lehetősége valahol mindig ott van a szobában. Nem hiszem, hogy várom, hiszen nem egy távolabbi ponttal foglalkozom, hanem csak a következő pillanattal. Nincs jövőképem. Az életre se. Nem is volt. Festő barátom mondta, hogy úgy képzelte gyerekkorában, hogy lesz egy rendes felesége, és lesz két rendes gyereke, ahogy mindenkinek. Ma már természetes, hogy nincs jövőképem, mert most már majd meg fogok halni, de negyven éve se volt.

Igen, jövőkép nem volt, viszont a szobatárs metaforánál maradva… tulajdonképpen egy rendkívül pedáns szobatárs, aki tényleg foglalkozik ezzel a dologgal, hiszen a művészetben Istent azért mégiscsak megtalálta. Nagyon sokat és nagyon elmélyülten foglalkozik az istenkérdéssel, az Istenhez való viszonyával, a művészet után… menynyire látta meg ezt? Mert Isten hagyományos metaforája a művészeti szépség, az az abszolútom, az a szinkronalítás, ami egy remekmű, egy festmény.

Elhiszem azt a mondatot, nem is olyan régen hittem el, hogy minden szép és minden jó az Isten adománya. Beleértve nyilvánvalóan akkor a megsarkalt cipőt, egy virágtól a pohárig, mindent.
Erre van életem egyik legjobb mondata, mindig elmondom, ez panelem, állítom, hogy *egy remekmű egy villámvillanás idejére megmutatja Isten köpenye szegélyét.* Azt hiszem, hogy ez egy elég pontos leírása ennek az egész történetnek. Ez jó, hogy ezt a köpenyt kitaláltam, mert ettől megfogható az egész. A kép egy nem hívő ember számára is valami tisztábbra, a vágyottra utal. Ennyi.

Beszélgettük, hogy próbálok majd olyanokat kérdezni, amik nem a panelei.

Nehéz. Nehéz lesz.

Igen, köszönöm, akkor eddig nem sikerült. Kitaláltam egy kicsit provokatív kérdést. Az a kérdésem, hogy ebben a hosszú és nagyon gazdag művészi életműben sohasem vonzotta a bukás? Úgy értem, hogy olyan égtájon vagyunk, hogy elképzelésünk a művészről az annyira szenvedélyes, romantikus, hogy biztos vagyok benne, művészismerőit látta elbukni, különböző dolgokban… akár megbolondulni, megőrülni.
Kelet-Európában mindenképpen van ennek egy hihetetlen erős vonzása. Például, hogy egy Ottlik-karakter legyen az ember, és akkor ne legyen olyan fegyelmezett, hanem legyen Petár, aki azt mondja… szereti Ottlikot egyébként?

Igen, nagyon.

…a Hajnali háztetőkben, ha ez szép, akkor minden szép. A bukás egyik része, hogy ne legyen flegmatikus. Soha nem vonzotta a bukás? Nem érezte ennek a húzását ennek a gravitációnak?

Nem, nem. Lineáris az életem. Úgy értem, hogy uszoda után az a munkám, hogy reggeli után festek. Hivatali munkának tartom.

Húsz éves korától fogva?

Igen. Igen, ez a dolgom. Ez a reményem is, ezek az örömeim. Azt elegánsan mondtam is, hogy doppingszerre nincs szükségem, mert az már nem a tehetségem része, az már nem én lennék. Nem igénylem, hogy tankoljon valami… nem válaszoltam?

De, nagyon is válaszolt rá. Van még két kérdésem, ami folyománya ennek. Honnan vette a bátorságot ehhez? A lelkierőt, a kitartást, hogy ezt így ki tudja védeni?

El tudom képzelni, hogy másokat vonz, mert az nagyon jók lehetnek a drogok, meg az illuminált állapot…

Petri György?

Abszolút. Nagyon szerettem. Párszor érintkeztünk, de nem lett barátom. Várjunk csak, visszatérve… hol lehet ezt megfogni? Nem emlékszem, hogy 20-30 éves koromban… de ugyanígy festettem. Természetes volt, hogy akkor most ezt csinálom. Nem néztem én a távolabbi jövőbe. Arra emlékszem, hogy elég korán akartak Kossuth-díjat adni, attól kezdve számon tartottam, hogy már ötször fölterjesztettek, hogy azért azt baromira szeretnék kapni. Azt hiszem, abból a kisebbségi érzésből adódott, hogy építész végzettségem van.

A festőszakmába úgy kerültem bele, hátulról, noha eredendően az akartam lenni. Egy képzőművészeti főiskolás öt évfolyamot lefelé és fölfelé ismer, az egy csapat, azok a festők, azokból festők lesznek. Ebbe én hátulról kerültem bele. Sokáig nem is szerettem megmondani, hogy én nem a képző főiskoláról… életrajzban sem. Nem hazudtam, de lehet, hogy kihagytam.

Egy kirándulást tett, amik nem feljegyzések, nem napló, hanem verseket is ír.

Nem írtam. Korábban soha nem szándékoztam verset írni. Naplót írtam mindig is. Volt, amikor fokozott gondossággal fogalmazva, és aztán ezt kinevezték versnek. Nagyon örültem neki, de kicsit még mindig szokatlan.

Petri Györgyről beszéltünk, hoztam egy versét, amit neki ajánlott. Szerintem ez egy egészen jó vers.

Elhiszem, egyébként, persze.

1982. 05. C.00108/16

(Petri Gyurkának egy szürke szoknya adatott) – erről egy nagyon szép verset írt. Tréfából hoztam egy Petri verset, hogy esetleg, egy tíz sorost, azt majd fölolvasnám.

„[a kockás szoknyádról] – ezt egy lánynak írtam, természetesen.

a kockás szoknyádról különösen sok gondolkoznivalóm van
bár azt se tudom, egyetlen, avagy többen vannak-e
és akkor nyilván cserélgeted.
– mégis, gondolom, biztosan több lehet.
mindenkinek több van.
vegyük a problémakör egyetlen darabkáját:
a hosszát (hosszait) nagyon kedvelem. éppen jó (k).
valahogy befejeznek téged
egy darab zöld(?), kockás valóság
szelíd.
igen, így pontos.
este lerakod a székre, megsimítod.
egy festékfolt - ráhajolva kapirgálod
utána – begörbített, zárt ujjak – végigmustrálod körmeidet.
a látottakon elgondolkodol.
a szoknyát kiviszed a szennyesbe.
az új környezetben átfut rajta a szemed
mérlegeled: szereted-e még

vagy inkább otthonra jó csak már.
mikor már nem halogatható: kimosod.
majd a szekrényben széttolva két blúzt, helyet szorítasz neki
megint végigsimítod
minden nap történik valami”

Még egyet szeretnék, hogyha felolvasna. „A perc, ha itt lennél”.
Amiről beszéltünk, ha a dopping nem is, de a szerelem…

A dopping, azt nem én csinálom. Valami történik, ami üt.

Nagyon szenvedélyesek a naplók, ez a küszködés megvan. A szerelemtől fenyegetve érzi magát. Van egy nagyon jó bejegyzés, valami ilyesmi. – De jó lenne szerelmesnek lenni, az életemen talán javítana? Igen. Jobb képeket festenék? Nem. Nem is szabad. Akkor pedig minek.

Játék.

Ezek szerelmes versek. Nagyon szép szerelmes versek, szerintem.

Ez egy nagyon szomorú történet, mert akkor lettem egy festőlányba szerelmes, amikor Kata ötödik hónapjában volt Mikicával. Nyilvánvalóan azonnal, indításában – etikus ember vagyok –, halálra volt ítélve ez a szerelem, baromi erős volt, gyönyörű történet ugyanakkor. Vállalom ma is, de tudtam, hogy sürgősen halálra van ítélve. Tulajdonképpen ebben ez a motívum, ami a legérdekesebb, gondolom.

Ami robbanóanyag művészetileg. Igen.

1982.05. // C.01087/29 –

[persze, ha itt lennél]

Persze, ha itt lennél, ha bejönnél a fekete kapun át a kerten, be a szobába, levennéd a zakódat vagy micsodát, az ablak felé fordulnál és tennél két lépést az asztal felé, rátennéd nyári ridikülödet és a füles bevásárlószatyrot is, majd zárt lábbal előrehajolva lesimítva-lefogva szoknyád, leülnél egyetlen – kissé poros – fotelünkbe. Most a kép kissé zavarossá válik, Zsófit szívesen odaképzelném, amint leszalad az emeletről, nagy igyekezettel elvétve a fokokat, én – mondjuk – nagymama lennék éppen tésztagyúrás közben, lisztes tenyerem széles fekete köténye oldalába törölném, nehézkesen fölegyenesednék, megigazítva kontyomat, szemüvegem föltolnám, és széles mozdulattal ölelnélek át, hát megjöttél Juditkám, csillagom! egy kis fánkot sütök, csak délutánra vártunk.

Aztán letelepednék a hokedlire, és fáslis lábamat dörgölgetve érdeklődnék, s hallgatnálak milyen az élet Pesten. Mennyit dolgozol és mennyit kell rohannod és mi mindenre figyelned, nem könnyű a fiataloknak manapság, akárki akármit is mond, aztán megmutatnám konyhakertem új palántasorát, merev derékkal lehajolva egy-egy csalánt kihuzigálva közben. Heves mozdulatokkal segítenél.

Soha se gondolt rá, hogy költő legyen?

Nem. Most már lettem, hogy megcsináltak engem. Eszembe nem jutott, hogy ez vers. Még mindig küszködöm a zavarommal, még mindig nem teljesen hiszem el…

Az Oraveczttől, akit nagyon szeretek, olvastam valamit, pár sor volt az egész, valami ilyesmi *Ma jó napom volt, mert kimentem a rétre és tizenhat fácáncsapdát tettem tönkre.* kb. ennyi volt, tán még egy mondat, és akkor azt mondtam, hogy csezdmeg! Akkor ezt nekem is szabad, tényleg. Amit én prózának írok, de kedvvel gondosan megformálom, az lehet, hogy vers…

Igen, abból néha kijön ilyesmi. Én meg gondolkoztam ezen, hogy sohase ambicionálta, hogy költő legyen és ezért ilyen természetesek ezek a versek. A poén itt egy zseniális kóstolódás. Oravecz Imre kifejezetten eszembe jutott, hogy nagyon hasonlít. Petrit éreztem sokszor és még Tandori. Tandorinak a hosszú leíró versei is visszaköszöntek. Úgy csinál verset ön, hogy ott van ez a robbanóanyag, ami pl. a szerelem és viszont mikrokozmosz, érti? Ez egy nagyon jó stratégia a versírásban. Elkezdi aprólékosan leírni a tárgyakat, kifejti. Valaki megjön, leül, lesimítja a szoknyáját… ettől lesz vers, ettől lesz műalkotás…

Még azt akartam megkérdezni, hogy nem okozott-e soha zavart, hogy kétféle énünk van. A gondolkodás úgy működik, legalábbis ezt olvastam valahol, hogy van az embernek a vegetatív énje, ami folyamatosan történik vele és van a narratív énje, ahogy önmagának elmeséli azt, hogy mi történt vele. Önnél az alanyi én, aki ír nagyon sokat és jegyzi az életét… Nem okozott zavart az az évek során, hogy összekeveredik? Egy narrátor is működik, ahogy éli meg a dolgokat.

Franc egye meg, állandóan fogalmazok. A vízben is. Egyedül vagyok egyébként egész nap, van a munka és vannak gondolatok, aztán meg van a világ, meg élmények. Amit úgy értek meg, hogy rendbe teszem. Egy koordinátarendszerbe beteszem azt a pontot, például láttam egy csodálatos, kicsit bolond fiatalembert a 6-os villamos megállójában a szemközti oldalon, egészen rendkívüli, döbbentő látvány volt… itt van a világegyetem, most akkor ez micsoda, próbálom megfogalmazni. Bernáth Auréltól lopott ötlettel, hogy én 80 éves vagyok, akkor most 160 éves vagyok, mert mindent kétszer élek át. Tényleg ez történik.. a naplómnak ez a funkciója kezdettől, hogy rendbe tegyem a gondolataimat, értelmezzem a világot.

2021

Borgesnek van egy ilyen verssora, ami eszembe jutott. Ugyanez, hogy hálát ad a dolgokért, amiket az életben szeret. Azt írja – hálát adok szokásainkért, amik megkettőznek minket, mint a tükrök. 80év, 160 év, egy szokás megkettőz minket, hogyha narrációban leírjuk… íróknak is betegsége ez, hogy folyamatosan fogalmaznak, hogyha benne van egy helyzetben, akkor már azon gondolkozik, hogy ez egy jelenet, amit tud használni. Meg tudja keseríteni az életet. Vajon jelen vagyok én igazán itt? Vagy én csak egy szemlélő vagyok, egy potyautas, aki csak nézi a dolgokat, úgyis megírom, és máris … Hogy fogom megcsinálni ezt a jelenetet?

Én mindezt nem a világgal egyeztetem. Amikor gondolkodom, csak magammal foglalkozom, múlt és jövő nélkül. Egyszerűen érdekes, hogy mi a rendkívüli ebben az arcban. Egyébként csakugyan megfoghatatlan. Egy arc az… mostanában jöttem rá, hogy az van legközelebb az Istenhez, egy arc látványa. Elképzelhetetlen mennyiségű információ, meg nagy dolog egy arc.

Egy újabb provokatív kérdés, más oldalról megközelítve a dolgot. Ön egy sikeres festőművész. Nem félt attól, ha kiadják a naplóit, akkor az egy sikeres művész naplójegyzetei lesznek és óhatatlanul is úgy fogják olvasni, hogy ez talán a siker receptje, hogy hogyan legyek én is a Váli Dezső, a sikeres festőművész? Még abban a szubkultúrában is, ahol olvassák ezt. Nagyon nehéz egy olvasónak védekeznie, mint olvasmányi élmény ellen, hogy egy sikeres művésznek olvassa a mindennapjait, a legmélyebb gondolatait.

Ha túllépünk a panel szinten, ami számomra is szinte elkerülhetetlen: nem vagyok sikeres művész. Egy szűk kör ismer. Valóban 40 éve eltart egy pár ember, adatbázis listám 2200 fős, kb. 1600 helyen van képem, ez tény. Azok eltartanak, de ez 10 milliós ország. Nem vagyok sikeres. A szakmán beüli helyzet pedig… valódi hátránya van annak, hogy nem a Képzőművészeti Főiskolán végeztem, soha nem kerestek meg, hogy zsűrizzek, szerepeljek. Kortársaim szakmai pozícióba kerültek. Bár egyszer valami bizottsági elnöknek megtettek, ott valószínűen túl egyéni és provokatív voltam. Lehet, hogy én vagyok az oka ennek. Nem tudok róla, hogy sikeres lennék.

Az, hogy befolyásol-e, hogy amit írok, nyilvánosságra kerül, erre van egy gusztustalan válaszom, ami talán még igaz is: mindig az a problémám, hogy magammal szemben eljussak az őszinteségig. Nagyon nehéz munka, hogy ne hazudjak magamnak, ne mentsem föl magam, mert itt valóban én vagyok bűnös. Vagy nem vagyok bűnös. Ez a nagy munka, ezen túl részletkérdés, hogy ezt más is olvassa, az egy ráadás. Elhiszem és tudom, hogy érték, szórakoztatok és tanítok, de ez teljesen másodlagos. Kényszer az írás, de nem grafomán vagyok, hanem gondolkodásmán, és hogy ezt leírom, csak mert így jobb rendezni. Csodálatos a kompjuter, egy mondatot tízszer átírok, egy órán át. Ez magamnak történik. Gyakorlatilag nulla visszajelzést kapok a blogomra, meg egyébként pénzt se, dicséretet se, ez elrepül és marad magamnak.

Abszolút megválaszolta a kérdésemet, nem tudok elkezdeni vitatkozni azzal, hogy ön sikeres-e.

Mit tart sikernek, mit ért ez alatt?

Azt értem sikeren: mondtam egy embernek, hogy erre az estre készülök, aki a képzőművészetet valamennyire követi. „Á, ne mondjam neki a festőt, úgyse fogja ismerni. Mondtam az ön nevét – Ja, a legnagyobbakat azért igen, persze, ismerem.

A jó festők között vagyok, de Magyarországon kétezer ember, akit érdekel ez a mező. Bernáth Aurél is ezt a számot használta. Legyünk őszinték, ez kb. igaz. Kétezer ember. Azon belül lehet, hogy sikeres vagyok, tudom, hogy a legjobbak között vagyok a kétezer ember számára. Passz… és akkor? Szeretném, hogy akkor legyenek hódolóim, vagy valami? Írnának, hogy milyen boldogok. Virágcsokrot vagy bonbont küldenének. Mi az, hogy siker?

Igen. A siker rendkívül banális.

Nem létezik. Nekem fontos helyekről kellene beszélnem. Nekem válaszolnom kellene országos kérdésekre, etikai kérdésekre. Alkalmas lennék rá. Nem a magaspolitikára gondolok. Mint egy vezető pap, aki fontosakat mond az Eucharisztikus Kongresszus idején. Én is tudok nagyon fontos válaszokat adni, ha úgy adódik, de erre nincs terepem. Nem sajnálom ezt, csak ha már a sikert nézzük, hogy az micsoda. Nekem az a terepem, hogy amit gondolok, azt magamnak leírom és megmutatom.

Fölolvasom ezt a tíz sort, imádom. Azért érdekes a dolog, mert Katával is beszéltünk erről a versről, hogy baromira őszinte. Azt mondtam, hogy ez Petri, Petri üt, hogy őszinte, hogy ezt meg meri… de rájöttem, hiszen minden mű ilyen őszinte. Üt.

„Horatiusnak rossz napja van

A szeretettel nem tudok mit kezdeni –
Tartsanak el, és hízelegjenek,
de ugyanakkor hagyjanak békén,
küldjenek pénzt postán.
Azt is unom, hogy hízelegjenek.
Veszítsenek el nagyobb összeget az utcán,
amit én majd véletlenül megtalálok.
Legyenek elragadtatva tőlem a hátam mögött,
hogy én tényleg egészen véletlenül visszahalljam
valakitől, aki nem is tudja, hogy rólam beszél.
Irassák rám a házukat, és haljanak meg."

Egy olyan verset mutatok először, ami leginkább Oravecz Imrére emlékeztet. Ez 2015.

C.15373
[2015. augusztus 29.]

„Félbeteg; fölébredtem, műterem, hol vagyok; és belesajdult. Üldögélés az ágy szélén. Aztán mozdulni kellett, telefon szólt, hogy egy képemet árulják valahol. Mátyás Tibi edzőm [rég meghalt] (egy álmom mesélem el) éppen a három szkiff közül választott egy könnyű versenyhajót számomra, mutatta, hogy melyik lapátot vigyem hozzá. Már a stégre is levitték.
Ahogy néztem, csendes-nyugodt volt a víz, egészen a távoli láthatárig. Egyeztettem, hova, meddig mehetek, hosszú, magányos esti útra készültem. És már csak tíz méterre a vízreszállástól, és nincs tovább. Minden ízét le tudnám írni a történetnek, a megérkezést, a reménykedő-izgatott várakozást, a nyikorgó nedves falépcsőt, a csupasz villanykörtét a csónakok fölött a félhomályos hodályban.
Hetvenhárom vagyok."

Ez egy visszatérő álmom volt, az evezés, de soha nem sikerült vízre szállnom. Versenyző voltam két évig, aztán az elmaradt az életemből. Úgy, mint valahai szerelmemmel, az álomban szabad vagyok, nem vagyok felelősségre vonható, az álom az álom. A szerelmem mellett ez volt a másik visszatérő álmom. Rémálmaim voltak, de az más mező.

Még ezt a szöveget.

2013. 10. 28. C.12412

„[Ma reggel hazafelé]

Ma reggel hazafelé
láttam egy kétcopfos öregasszonyt
bolond lehetett
két varjú károgott a Széna téren
megkívántam és vettem egy sajtos rudat
százhetven forintért
jaj mire való ez a világ
Uram irgalmazz"

Főleg az állaga, ez meg Pilinszkyre emlékeztetett engem. Nagyon sokat foglalkozik a naplóiban is...

Valaha sokat használtam Pilinszkyt. Ez az „Uram irgalmazz" nem egészen pontos. Az van a mélyén, hogy milyen ez a világ. Még csak nem is rettenetes.
Alapjában nem értem. Azért az ilyen tételek, hogy sajtos rúd, meg az öregasszony… és ezt valóban átéltem, az uszodából hazafelé leszálltam a Széna téren…, ez Istenhez föltekintés, hogy magyarázd már meg nekem, hogy mi ez az egész.

„Ki eszelhetne ki ennél szomorúbbat?" A valóság a banalitásaival együtt, kiismerhetetlenül összetett, mégis… persze, hogy nem kitalálta ezeket az élményeket, hanem megélte. Zárlatul egy nagyon szép verset szeretném, ha felolvasna. Nem tudom, Kántor Pétert ismerte?

Nem ismertem a dolgait, csak a Zelk-kuratóriumban volt benne, ott láttam. A Zelk özvegye csinált egy ösztöndíjat, amit évente adtak egy művésznek, ott adott át díjakat.

*Ez a vers azért is megmelengette a szívemet, mert ez a vers… én ismertem, nagyon szerettem Kántor Péter verseit. Ez a vers, amit ön írt, ez a vers ez meglehetősen Kántor Péter modorában íródo*tt.

2015. 10. C.15497
„[egy illat]

A mennyország nem vonz, köszönettel tudomásul veszem. Tán egyetlen, ami itt a földön modellálja számomra, egy illat. Életemben vagy hatszor találkoztam vele, túlvilági gyönyör. Nem tudom az eredetét; virág, növény, szappan, testszag, vagy ezek keveréke. Én Szűz Mária-jelenlétnek hívom. Először főiskolásként. Húsz éve a villamoson megkérdeztem egy lányt, milyen parfümöt használ, azt Kata meg is szerezte. Nem működött. Tegnap gyorsúszás; levegővétel közben éreztem egy pillanatra.
Van Mennyország."

2021.10. // C.20269 // **IX Magazin** számára **interjú**
némileg szerkesztett
Váczy András 2021. 10. 20.

Indítsunk a kályhától, a gyerekkorodtól. Hol születtél? Mi minden ért, ami nagyon fontos, hogy abból hol is tartunk ma. Mesélj nekem.

Édesapám 40 éves volt, édesanyám 18 évvel fiatalabb, amikor összeházasodtak. Egy nagyon nagy szerelem volt. Nem viharos, hanem mély szerelem. Én megfogantam igen hamar, és apám kikerült a fontra. Attól kezdve évekig. Hónapokra hazajárt, szinte alig éltek együtt. Ebből az következett, hogy édesanyám ezt a vonatkozását az életnek nem tudta, hogy annak következménye lesz, hogy végig sírta a terhességemet. Egyfajta fizikai gyengeségem, érzelmes alkatom – nem lehetetlen, hogy ebből keveredett ki. Diákkoromban mindig a leggyengébb voltam, úgy emlékszem, hogy nem is kívántam közösséget. Talán ez okból, hogy ezt szoktam meg, hogy engem esetleg meg lehet verni egy osztályban, így eleve a korosztályom alig-alig érdekelt. Ebbe belejátszott az is, hogy édesanyám tanítónő volt, és abba a mintaiskolába, ahol ő tanított, átvitt minket a húgommal együtt Pestre. Negyedikben kerültem oda és végig oda jártam. Tulajdonképpen a tanárokat éreztem magamhoz szinte közelebb, mert anyám mondatai, mesélései, meg találkozásai... valahogy azok emberek voltak. Első gimnazisták voltunk, anyámmal beszéltük, hogy itt egy új életet lehet kezdeni, utáltuk egymást az általános iskolás társaimmal, de most ez nulláról kezdődik.
Anyám ezt is segítette, (özvegy volt, a háborúban ott maradt édesapám) szervezett volna egy viszontzsúrt az osztálytársaknak... előtte volt már egy, elhívott az egyik fiú. Anyám mondta, hogy akkor mi is, mire én: Minek? Már találkoztunk. Erre a mondatra emlékszem. Szóval valamilyen értelemben nem érdekelt.

'56' októberében több hónapos szünet volt, első gimnazisták voltunk. Én akkor egy világalmanachot írtam édesanyám írógépén, tizennégy évesen. Mindig vonzódtam a struktúrákhoz. A Mengyelejev-rendszert áhítattal csodáltam akkor, és a biológiai-növénytan-rendszer is valahogy elém került, ilyenekre emlékszem, meg a magyar történelem fontos fordulataira. Mi még. Szent Benedek rendi illegális kiscserkész voltam, az nagyon meghatározta az egész életemet, nagyon sok mindenben sínre állított. Cserkész életnek dolgait, morze – ilyesmi is beletettem a könyvbe. Elég sokára dobtam ki. Kilenc éves koromtól külön szobám volt és avval teljes jogúan éltem is, használtam. Ennyi hirtelen a gyerekkoromból.

Illegális cserkészet. Most benne vagyunk az ötvenes években, amikor a felekezeti, egyházi intézményeket amennyire csak tudta, Rákosi ledarálta. Mégis volt neked valami kapcsolatod errefelé. Ez honnan ered?

Semmi logikája nincs a dolognak. Kb. negyedikes voltam, amikor egy nyolcadikos fiú, akivel annyi kapcsolat volt, hogy az ő húga az én húgomnak volt barátnője, mondta, hogy gyere el, van egy fiú társaság, hátha érdekel. Ez egy véletlen volt.

Hol érettségiztél?

1960-ban, a volt ciszter, a budai József Attila gimnáziumban. Négyesre. Jó eszem volt, csak az volt a baj, hogy nagyon utáltam tanulni. Anyám mondta, hogy estig azon dühöngtem, hogy most tanulni kell, ahelyett, hogy tanultam volna. Ez avval oldódott meg, hogy 16 éves koromban elvitt egy csónakházba, és MTK evezős versenyző lettem. Attól kezdve 4:10-re megtanultam minden nap, mert akkor indultam Újpestre, háromnegyed órás villamossal edzésre, ahol először voltam férfi. Illetve nem férfi, hanem egyik a csapatban. Sőt! Nem volt csapat ott sem, de egyenrangú voltam.

Érettségi után mihez kezdtél? Merre puhatolóztál, hogy merre tovább?

Érettséginél se tudtam még, hogy mi akarok lenni. Semmi nem akartam lenni. Nem volt ez a szokványos fiatalkori dinamizmus bennem. Melankólia..., melodramatikus alkat voltam. Kedvetlen voltam, az evezést azt szerettem. '59 áprilisban kezdtem el festeni, és '60 májusában már festettem egy éve. Az érettséginél elvittek egy pályaválasztási tanácsadóra, ahol alaposan megvizsgáltak, és azt mondták, hogy az a furcsa helyzet van, hogy a humán- és a reál minőségem egyforma, ami szokatlan. Ennek egy pálya felel meg leginkább, az építészmérnökség. Akkor arra jelentkeztem, hál' Istennek nem vettek föl. Hogy festői pályára menni, az még nem került elő. Nyomdában voltam segédmunkás. Egy év után már Képzőművészeti Főiskolára adtam a felvételi kérvényemet, majd mentem az akkori mesteremhez-barátomhoz... engem is kiemeltek, meg én is kiemeltem egy festő tanárt, akkor már esti képzőművész körbe jártam. Jellemző, hogy nagyon hamar egymásra találtunk, egy 35 év körüli férfi volt. Hozzá fölmentem mesélni, hogy hova jelentkeztem. Azt mondta, hogy nem jó. Nem fognak fölvenni, mert nem tudsz eléggé rajzolni, abszolút konzervatív a gondolkodásuk. Még 1960, az a garnitúra, aki a teljes kompromisszumra képes volt, beleértve Bernáth Auréltól kezdve a többieket. Az Iparművészeti Főiskolán anyagismeretet tanulsz, fával bánni, tanulsz színelméletet, tanulsz modern művészettörténetet, amit nem tanítanak a képzőművészetin. Tanulsz anyagot és szerkezetet is. Mondtam, hogy köszönöm, lementem a földszintre, hívtam egy taxit, és visszakértem a felvételi papíromat a képzőből és taxival átmentem az iparra. Egy ilyen ötleten múlott. Másodikra fölvettek, és építész lettem, belsőépítész szakon, de túlképeztek minket titokban és szándékosan, teljes értékű építőművésszé, nagyon komoly megfontolással és csöndben, és nagyon hálás vagyok az iskolának. Nagyon alulról jöttem kulturáltságban, és csak az okosságom meg az eredendő tehetségem volt, és ezt teljesen fölépítették. Ez sokkal érdekesebb, mint a későbbi összes minden...

Ezenközben rajzoltál, festettél tovább?

VD.: Jó a kérdés. Első évben rengeteget. Azonnal festettem, alig rajzoltam. Nagyon intenzíven. Ezt onnét tudom, hogy mikor beszámoztam a műveimet, az előző már kidobott 110 festményemet is, az első évekből. Tehát festettem, de a főiskolába annyira beleszerelmeskedtem és ott egy lányba, aki építész volt, aki aztán az életemnek egy hatalmas történetévé vált, két és fél könyvet írtam róla. Tudniillik mikor két év után elváltunk, elfelejtettem kiszeretni belőle… Szerelmem volt, szeretőm volt, és mai napig tart a kapcsolatunk. De az építészet is, amit annyira komolyan vettem… egy olyan évfolyamba kerültem bele, akik mind ilyenek voltak, hogy első hetekben valamilyen feladatot kiadtak, hogy csináljunk belőle otthon húszat, és a leggyengébb ember is negyvenet csinált. Ez tartott öt évig. Állítólag ez legendás évfolyam volt. Tehát a festés: első évben eladtam a festőállványomat, deklaráltan. Ugyanakkor a naplómban is – elolvasható, mert az akkori naplóim is megvannak, nem fogod így megtalálni, mert húszezer oldal – leírtam, hogy most az a feladatom, hogy a festést ruhatárba tegyem, és most az a feladatom évekig, hogy a ruhatári számot el ne veszítsem. Nagyon tudatosan történt az egész. Abbahagytam a festést. Amikor aztán elbúcsúztam a szerelmemtől, ami ebben a vonatkozásban… most gondolok erre így először… egy nagyon szerencsés ütés volt, visszatértem a festéshez. Visszavásároltam a festőállványomat. Foggal, körömmel, erőszakosan festettem, hogy vissza, valahogy. Feladatból, szó sincs ihletről.

Attól kezdve, hogy egyáltalán festettél, volt-e meghatározó kortárs mintaképed, irányzat, kedvenced?

Írták rólam, és ez igaz, Bálint Endréből sokat fölhasználtam, sokat tanultam tőle. Meg kéne nézni a naplómat, nem emlékszem… Mark Rothkó eredendően, aztán a Piero della Francesca… kortárs? Nem emlékszem, hogy lett volna. Később aztán nagyon Ferenczy Károly, örök életre nagyon megszerettem. Czóbelt nagyon hamar megszerettem. Így hirtelen ennyi.

Voltál-e belsőépítész?

Voltam, két és fél évig. Diplomamunkámat látva Finta József meghívott a műtermébe. Elkezdődött egy teljesen pontos építészkarrier egészen nyilvánvalóan. Gondolkoztam rajta, hogy milyen építész lettem volna, valószínűleg jó, de le kellett volna gyűrnöm dogmatikus gondolkodásomat, a derékszögű gondolkodásom, az az alap. Mindent koordinátarendszerbe teszek az életben. Hogy engedtem-e volna intuíció szinten folytatni egy tervezést… ez nem tudom, hogy mikorra érett volna be. Valószínűleg a festészetemben ez nyomon követhető lenne. Visszatérek a kérdésedre, elkalandoztam.

Tehát doplomamunkám alapján Finta József, a legnagyobb építészirodák egyikében vezető tervező, meghívott magukhoz, éppen a Hotel Duna InterContinentált, az első magyarországi dollárépítkezést csinálta, én aztán abban rajzoltam részletrajzokat. Háromnegyed év után egy festőmesterem hozott az újsághirdetést, hogy a sármelléki Közért Karbantartó és Szolgáltató Vállalat keres építészt vagy belsőépítészt. Közérteket karbantartották vagy építették, oda átmentem, mert hat órás munkaidőt kialkudtam, ami akkor Magyarországon példátlan volt, de annyira kellett nekik egy diplomás, hogy belementek. Természetesen ugyanannyit dolgozzon, mint egy nyolcórás, mondták, mondtam, hogy természetesen. Egyébként jóval többet is fizettek. Valóban sárból léptem be a kéthelyiséges házikóba, ahol három szerkesztő volt, meg egy vezető. Ezt csináltam tán másfél évig. Megterveztem a Ferenciek terén egy antikváriumot, az szép lett, nincs róla fotóm. Egy édességboltot a Lenin körúton. Ami igazán, kár, hogy nem fotóztam még akkor, ami igazán tehetséges és szép ötlet volt, az Írók Boltja mellett egy hanglemezboltot. Ott kitaláltam azt, amit később Párizsban láttam egyszer, ami tényleg nagy ötlet volt, hogy a kottapolcokat eltakarták az ajtajukon lévő plexilap mögötti hanglemezborítók. Az egész üzlet hanglemezborítókkal volt kirakva, nagyon szép látvány. Annyira eredeti ötlet volt, hogy nehogy bárki belekössön, ezt csak a részletrajzokon tüntettem föl, amit senki nem néz meg. Ez egy szép búcsú volt. Akkor Bálint Endrénél találkoztam egy nagynevű reklámgrafikusassal, akinek Bálint beajánlott, na, nézz rá erre a fiúra, és Murai Róbert hamarosan csakugyan meghívott reklámgrafika néger munkára. Akkor kiléptem életem utolsó munkahelyéről és úgy kezdődött, hogy a Vadászati Világkiállításon dolgozva méteres betűket, tapétákat ragasztottam öt napig, és aztán abból a pénzből két hónapig csak festettem, és attól kezdve szabadúszó, azonnal elmentem alkotóházba. Ezt csináltam vele évekig, amíg a festészetből nem tudtam megélni.
69' október, mindig a születésnapomon történtek ezek a dolgok. 69' októberében lettem szabadúszó. Igen, összesen két évet dolgoztam.

A festő társadalom nem egy feltétlen összetartó vagy egymáshoz járó közösség, de mégis valamilyen módon közösség. Valahogy közlekednek egymással. Te felvetted a kapcsolatot, idősebb, fiatalabb akkor végzett festőkkel meg körökkel? Hogyan élted meg ezt a kezdeti időszakot?

Kívülálló, fiatal építészként kezdtem el kiállításokra beküldeni. (Tíz évre diplomám után a hivatalos befogadás, '77-ben Derkovits-ösztöndíj, mint festő.) Tiszteletből pár idősebb festőhöz elmentem megismerni, azoknak nem lett különösebb következménye. Az egyik öregúrral, egy igazi, jó harmadrendű festővel összejöttem, aki elvitt az ő társaságukba, ők az Erzsébet étteremben találkoztak. Egyszer elmentem, de nem érdekelt. Kollegákra nem is emlékszem. Ők se ismertek, én se ismertem őket. Véletlenül összehozott a sors Szüts Miklóssal 1976-ban. Akkor a Zebegényi Szabadiskolában tanítottam nyáron öt évig. Ő is ott tanított. Egy igazi, több évtizedes szakmai barátság indult és ki is elégített.

Ő nagyon okos, nagyon gyors gondolkodású, nagyon tájékozott. Elhívtam alkotóházba 1980-ban. Én minden évben, márciusban már kezdettől egy hónapot ott töltöttem, kitaláltam ezt az életformát magamnak. Első évtizedben Nagymaroson, aztán az megszűnt, és akkor Kecskeméten. Tehát hívtam magammal, és több évtizedig jött velem egy hónapot.

Akkor már a kiállításaid egyik a másikat érte. Amikor legelőször találkoztunk, a Fiatal Művészekben Klubjában, ez is a hetvenes évek.

A Fiatal Művészek Stúdiójába beléptem, az egy szakmai, államilag strukturált szakmai szervezet volt. Azok vittek kiállításra. Ott bekerültem hivatalból egy csapatba.

Az Andrássy úton volt azt hiszem. Fiatal Művészek Klubja, FMK.

Nem, összetéveszted. A klubba nem jártam, ott egyszer-kétszer megfordultam, de az teljesen idegen volt tőlem, az ilyenfajta esti ivás-beszélgetés. Erre nekem nincs időm, nem érdekel. Ilyen értelemben maradtam teljesen magányos. A Fiatal Művészek Stúdiója. Ott ösztöndíjakat kaptam, akkor írtam, hogy évente 15 kiállításon vagyok. Ezek vittek. Elég hamar elkezdtem kiállítani amint lehetett, 74-ben volt az első Váli-kiállítás a Fényes Adolf teremben és a nagynevű Németh Lajos nyitotta meg.

Mit festettél? Ha visszagondolsz azokra a munkákra, mi az, ami jött, hogy mi kerüljön a vászonra? Mi volt az? Hatások. Belső. Külső.

Érdekes lenne látni – az első képeket mind kidobtam – a témákat. Portrét keveset, tájképet, és főleg absztrakt képet, pld. padlószemetet fotóztam és abból kiindulva. A végső mondat az lesz, hogy nekem mindegy a téma. Ma annyira egyértelmű, hogy a szín és formaegyensúlyok érdekelnek ... mindig megkérdezik, hogy miért nem unom a műtermet... annyira nem érdekel a műterem.... Évtizedekig szégyelltem és nem beszéltem erről újságban, interjúban se, hogy nekem nincs vízióm a témáról. A leendő képről. Nem tudom, hogy mi lesz belőle.

Ahogy múlott az idő, az utóbbi éveknél tartva, ez változott vagy maradt?

Ez egyre inkább kitisztult. Annyira, hogy ma már nyugodtan vállalom, és továbbra sincs vízióm. Annyit tudok, hogy műteremtéma, mert azt rajzolom föl. Egyébként nem félek, hogy ismétlen magam, mert ahogy tapasztalom, egy-egy szezonban annyira más dolog érdekel képcsináláskor. Ezeket magam se tudom, egy kis sötét folt mérete és helye... Aztán azt különösen nem tudom, hogy végül mitől robban föl a kép. Hogy mitől lesz igazán jó kép; az az utolsó három percben történik meg.

Arra meg aztán mindenképpen számíts, hogy az, ami te gondolsz, az átgondolódik annak is, aki nézi. Amit te a képről gondolsz, érzel, attól kezdve, hogy fölteszed a falra és jönnek és nézik, azok ezt mind átgondolják, átalakul bennük az, ami te voltál.

Persze, tudom. Azt is tudom, hogy én vagyok az egyetlen a világon, aki biztosan nem látja a saját képét. Nyilvánvalóan. Én látom az előzményeket és a belső történést, ami a képen nem szerepel.

Szerepel a képen…

…csak egy másik szinten.

Én most az utolsó kiállításaidból indulok ki, mert ott láttam a képeket, a nagyon fogékony kislányommal együtt, nagyon sokáig nézegettük és egy valami biztosan feljött bennem, hogy rend van. Te egy rendszerető ember vagy? Olyan ember, aki az életét ilyen rend szerint éli le.

Remélem, hogy ez túlságosan nem terheli le a képeimet.

Nem terheli le, ennek felbomlása van néha benne.

Akkor megint a képeidről. Előbb mondtad, hogy valaki megjegyezte, hogy a műtermed fested, mindig a műtermed. Valóban, nagyon sokszor ott a műterem, de mindegyik műterem más. Pedig ugyanaz.
A szék, a festőállvány, egyéb, de minthogyha valami levegő megváltoztatná őket. Én ezt a levegőt hangulatnak érzem, hogy mások. Megint más, nem ugyanaz, pedig ugyanazok vannak rajta.

Annyi még, hogy kiállításon figyeltem. Ebbe a térben, ahol ott vannak ezek a bútorok, eszközök, bármilyen hangulat, minden, valahogy semmi nem jön be. Ez ott be van zárva. Miért, miközben arról szólna írónak is, festőnek is tükre legyen a kora történéseinek. No, itt be nem jön ide semmi, úgy becsukta az ajtót, ablakot, hogy nem. Közben már itt felfordult a világ az utóbbi években, hihetetlenül. A technika, a környezetromlás stb. … minden, minden zúllik nagyon lefelé. Itt megállt. Ez szándékos?

Ilyet szerintem nem lehet szándékosan csinálni. Az érdeklődésem lehatárolódik. A politikát teljesen kizárom, a sportot is teljesen, az sem érdekel, a TV-t bekapcsolni se tudom, soha nem nézem. Sajnos olvasni alig olvasok szépirodalmat, csak verset, zárt az életem. Természetesen semmit nem akarok adni, nincs verbalizálható mondanivalóm a képeim által, hiszen egy műterem az még csak harcra se buzdít. Nyilvánvalóan ami belőlem érték, szerencsés esetben az kerül át. Az ablakom le van smirglizve 40 éve, hogy ki se lássak.

2021

Zavar az életben a külvilág. Én ezt megengedhetem magamnak, mert megélek abból, hogy egyedül ülök egy szobában negyven éve, mármint dolgozom.

Értem én, rendben is van ez. Ugyanakkor valami olyasmi volt, hogy a nagyvilágból jött egy email. Kinyitod a számítógépet, az meg nyitva van. Nem mondom, hogy ellentmondás van, hogy te tudsz ülni nyugodtan, és nem foglalkozol, és nem is akarsz a kintivel, az ablakon túlival, ugyanakkor meg kinyitottál egy másik ablakot. És az itt van.

Igen. Nekem nem ellentmondás, én folyamatosan publikálok, minden nap írok, és most 420-an olvassák naponta, nekem ez nagyon tetszik, nagyon hízeleg, de ez is csak másodlagos. Ez a blog vagyis levél, amit 30 éve kezdtem el Franciaországba írni egy barátnőmnek havonta, levelek Le Meux-be a címe ez az első tíz évben még postán ment. Írok, ez napló, aminek végső értelme, oka és öröme, hogy amit átélek, azt még egyszer átélem, rendezve. Kétszer élem meg. Reggel a 6-os megállóban láttam egy fiúnak egy furcsa arcát, ami foglalkoztatott, nagyon, és itthon kerestem a világegyetemen belül, hogy hol vannak olyan fogalmak, hogy ezt valahogy értelmezni, szavasítani tudjam. Én grafomán vagyok – mondják. Én gondolkodásmán vagyok. Másokkal ellentétben le is írom, amit gondolkodom. Ez a naplónak és az összes írásnak a lényege, vagy oka.

A másik helyen meg festesz. Amikor azt mondod nekem, hogy láttál egy arcot, akkor nekem így a műteremben nem az ugrik be, hogy ezt az arcot valahol le kell írni, el kell mondani, hogy mi az, mintha ő is látta volna, vagy akármi, hanem az jut eszembe, hogy itthon az arcot megpróbálnám… nem úgy, ahogy, mindegy hogy, visszaadni, mint festményt.

Eszembe se jut. Soha, soha. A festésben semmiféle céltudatosság nincs a leábrázolás irányában. Nagyon az elején próbáltam, meghívtam egy gyönyörű lányt, hogy azt lefesteni. Abban az volt az érdekes, hogy meghívtam, meg a nagymamámat talán, mintha, az sem maradt meg. Már akkor is festettem a szobámat, nem akartam leábrázolni a szobámat, hiszen ennek semmi értelme nincsen. A fotóztam már akkor, előtte-utána, a fotó területe a leábrázolás. Számomra. Nem jól rajzolok, nem tudok egy arcot lerajzolni, avval mindig kínlódtam.

Mi az neked akkor, hogy festészet?

Hivatali munka.

2022

2022.09. // C.21160 // **Bartók Rádió**
2022. 09. 09. **interjú a műteremben**
Medvedt Yvette

Életútinterjút fogunk készíteni. Leginkább arra fókuszálunk, milyenek voltak a főiskolás évei. De elsőként szeretném, hogy egy picit a gyerekkoráról beszéljünk. Ez nekem főleg statisztikai okokból fontos, hogy merre született, és hol nőtt fel.

'42 októberében születtem a Magyar Királyságban, Budapesten, entellektüell polgári családban. Édesanyám élt már csak, az első három évem után. Tanítónő volt, nagyon jó, kormánykitüntetéses. Édesapám ' 46-ban Ukrajnában, szovjet hadifogságban meghalt. Budapesten végeztem gimnáziumot, a József Attila Gimnáziumban, kegyelemből hármast kaptam számtanból. Mit kérdez ez ügyben?

Ez ügyben azt kérdezem, hogy volt-e olyan tantárgy, ami viszont érdekelte, akár általános iskolában, akár gimnáziumban?

Nem volt. Érettségi előtt egy olyan történelemtanárom volt, legendás Vasbányi tanár úr, aki fölkeltette az érdeklődésemet egy időre a történelem iránt.
Semmi nem akartam lenni, semmi elképzelésem nem volt, hogy mi leszek. 16 éves koromban éreztem magam először elfogadottnak. Mindig külön voltam mindentől, külön mindenkitől. Akkor versenyevezős lettem, ott véletlenül még eredményeket is elértünk.

Akkor ez azt jelentette, hogy volt egy sportközeg, aminek a részese volt, és volt a gimnáziumi is?

Gimnáziumi közegem egyszerűen nem volt. Ez első év első időszakában meghívott egy fiú, hogy most náluk buli lesz, és akkor táncoltunk. Egy taftszoknyás kislányra emlékszem halványan. Utána mondta édesanyám, hogy akkor most vissza kell őket hívni. Én mondtam, hogy minek? Ugyanolyan buták, annyit tudnak, mint én, mit beszélgessek velük? Nem volt semmiféle gimnáziumi közösségem. Az evezős közösség tulajdonképpen szintén nem volt, mert kétpárevezős versenyhajóban eveztem, tehát egy ember volt, akihez csatlakoztam. De ott egy voltam a valódi emberek között, és országos bajnokság második helyezettjeként még egy üveg pezsgőt is kaptunk kiskorú srácok lévén. Szóval ott embernek kezeltek először. Úgy értem, hogy előtte eddig nem volt ilyenfajta élményem.
Illetve volt egy közösségem! Az soha nem jutott ennek kapcsán eszembe, hogy 11 éves koromtól egy illegális benedek-rendi kiscserkész-csapatnak voltam a tagja. De aztán a vezető papot börtönözték. De ott volt egy szabályos, titkos gyerekkor, hétvégi kirándulásokkal, morze- és teológiai tanulásokkal.

Tehát ebben az időszakban még nem volt a művészettel kapcsolata?

Ebben az időszakban semmi nem volt. Második gimnazistaként egy pap kezembe adta a modern festészet története (Geschichte der modernen Malerei) könyvet, és az nagyon érdekelt.

Akkor jól értem, hogy a családjában sem volt senki, aki művészettel foglalkozott volna?

Nem. Cigánylány volt a falon. Apám öröksége.

Egy korábbi interjújában azt olvastam, hogy az édesanyjának volt abban szerepe, hogy lehet, a művészettel érdemes lenne foglalkozni. Ezt a történetet el tudná mesélni?

Annyira nem tudtam, hogy mi akarok lenni és nem akartam semmi lenni, hogy elvitt anyám egy pályaválasztási tanácsadóhoz. Kiderült, hogy a humán és a reál-, a kézműves tehetségem azonos szintű, erre azt mondta a pasas, hogy „hát, ha fele-fele, erre az építészet, ami való."
És akkor jelentkeztem építésznek, és szerencsére nem vettek föl, mert rossz volt a matematika vizsgám. Érettségi előtt egyik napról a másikra elkezdtem kollázsokat csinálni, és attól kezdve, mint egy lavina, egyszerűen már ez elindult. Édesanyám, aztán annyiban segített, hogy egy festővel összehozott, aki kollégája volt. És akkor megint kicsit gyorsult a tempó. Érettségi után azonnal abbahagytam az evezést, és elkezdtem esti rajziskolába járni. Ott egy festőtanárral, Sugár Gyulával hirtelen nagyon jóba lettem, valószínűleg ő is megérezte bennem a kiválasztottat, aztán élete végéig barátok voltunk. Én akkor már festettem, de még nem képzeltem el ezt életpályának. Aztán egy idő után igen, és akkor jelentkeztem a Képzőművészeti Főiskolára. Meséltem ezt Sugár Gyuszinak a műtermében egy szombat délelőtt, és azt mondta „ne csináld!" Ott, a háza előtt beültem egy taxiba és elmentem a Képzőművészeti Főiskolára, visszalkértem a papíromat, és átvittem az Iparművészetire, teljesen ismeretlenül a mező iránt - de számomra az egy hiteles mondat volt. Két év után föl is vettek a belsőépítész szakra, azt elvégeztem. Nem szeretem ezt az ilyenfajta elkülönítéseket, de nagyon szép öt évem volt, rengeteg szenvedéssel meg kínlódással együtt. Mert egyébként végig nagyon szenvedtem is, de csak a saját magam túlterhelése miatt. És most akkor eljutottam a maga korába!

Azon túl, hogy Sugár Gyulától volt információja, volt lehetősége tájékozódni arról, hogy mi zajlik az Iparművészeti Főiskola képzésén?

Akkor ő maga is mondott egy pár mondatot: hogy az építészeket a szocialista realizmus nem tudta úgy tönkretenni, mint a festőket. Az Iparon anyaggal dolgoznak, és egy gyárat meg kell építeni akkor is, ha szocializmus van, és úgy kell megépíteni, hogy jó legyen.

Úgyhogy ez egy reálisabb gondolkodású képzés, ugyanakkor színelméletet tanítanak, kortárs művészettörténetet is tanítanak, amit a Képzőn nem nagyon. Ezt akkor még nem is értettem igazán, aztán ennek hatalmas jelentősége lett. Hogy anyagok vannak a gondolatokban, és méghozzá súlyos szereppel, hogy azt is meg kell tanulni. Vettem valami szakkönyvet, és az asztalos csapolásokat, meg ezeket így megtanultam. Ezt aztán nem kérdezték a felvételin. A felvételin szerintem protekcióval jutottam át, hogy egyáltalán fölvettek. A Szroghnak egy mondatára emlékszem, és ebből tudtam azonnal, hogy egy halálosan intelligens ember. Kérdezte, hogy „mire való az ablak?" Ez nyilván egy intelligenciateszt volt. És soroltam, hogy a világítás, szellőzés, valamifajta kapcsolat a külvilággal, azt mondja, „na, erről beszéljen valamit!" - és akkor beszéltem. Ennyi.

Nagyon szuper, hogy áttértünk a felvételire, mert ez lenne a következő kérdésem, hogy azt említette, hogy akkor másodjára, - ha jól sejtem, akkor - 1962-ben vették fel, és akkoriban egyébként még Hincz Gyula volt a főigazgató.

Igen, aztán a Pogány Frigyes lett elég hamar.

'64-ben, igen. De a felvételire nézve... Hogy zajlott a felvételi?

Úgy emlékszem, hogy egy vagy több napig először portrét kellett rajzolni. Én azt lefotóztam, és 30 évvel később, mikor én felvételizettem – azt olvasta nálam? – a kollégáknak megmutattam: hogy „nem rólam van szó, és nem a fiamról, és nem ide akar jelentkezni", mi a véleményük? És mondták, hogy „nem lehet fölvenni". Nem is rossz rajz – nagyon más, mint amit egy leendő belsőépítész rajzolna. Utána valamilyen színes enteriőrt kellett tervezni, és azt színesben megfesteni. Azt a rajzot hazaloptam, és az egyik akkori festőmesteremmel elővettünk egy Braque-festményt, és annak a színeit felhasználva azt otthon megcsináltam. Aztán volt ez a beszélgetés. Én ennyire emlékszem hirtelenjében.

Arra sem emlékszik, hogy sokan vagy kevesen voltak ezen a ponton a felvételizők?

Úgy emlékszem, hogy százból vettek föl. És kezdtünk 12-en talán. Erős túljelentkezés volt.

Tehát akkor az első évben nem sikerült. Akkoriban szerintem eléggé bevett volt, hogy elsőre nem vesznek fel embereket. Mi történt az alatt az egy év alatt Önnel, amíg készült?

Az nagyon, nagyon jó volt. Hát nem is kell fölvenni első évben! Nyomdaipari segédmunkásnak sikerült protekcióval bekerülnöm egy pesti nyomdába. Ahol mondták, hogy „ne maga felé söpörjön, hanem oldalra!" Szóval itt kezdődött. Egy TMK műhelyben, nem tudom ismeri ezt-e ezt a szót.

2022

Ez 50 éve tervszerű megelőző karbantartást jelentett. Gyakorlatilag karbantartó műhely, az mindenütt van, és annak voltam már segédmunkása. Ennek az volt az előnye, hogy villanyszerelő, gázszerelő, esztergályos, asztalos keze alá dolgoztam, megismertem a szakágakat. Meg megismertem egy pár munkást, annak az összes konfliktusával együtt, hogy egy kis budai úrifiú a legutolsó segédmunkás. Elküldtek a lóhús mészárszékre, hogy reggelit hozzak nagy faládában, és nem tudtam mi az a szafaládé. Itt nagyon sokat tanultam. Fél év után áttettek egy műhelyükbe, egy másik épületben, az is jó volt. A második évben pedig a Váci utcai, nagyon rangos antikváriumban, antikvárius eladó-tanulónak vettek fel, és akkor ott egy fél évig dolgoztam. Nekitámaszkodtam a pult hátának, úgy álldogáltam. És a nagyon intelligens Mauthausenből élve kijutott boltvezetőnk azt mondja: „látom, hogy áll…" Elküldött ortopédiára, és kiderült, hogy a lábam nem jó, azonnal eltanácsoltak. És áttettek az Állami Könyvterjesztő Vállalat dekorációs részlegéhez. A kirakatokat ők rendezték, meg a képeket, reklámokat, ot már grafikusok alá dolgoztam. És az volt egy fél év. Aztán éppen egy fehér kirakati drótállványt festettem, mikor jött a telefon, hogy felvettek, és akkor azt úgy hagytam félbe.

Akkor már nem volt annyira fontos ez a drótállvány. Volt érzésben különbség az első és a második felvételije között?

Erre nem emlékszem. Nem, nincsen emlékem.

Tehát akkor nem volt az az érzése, hogy akkor ez most biztosan sikerülni fog, hanem meglepetésként érte kicsit, hogy felvették másodjára?

Nem ilyen az alkatom, hogy ez meglepett volna. Nem emlékszem semmire.

Amikor belsőépítésznek felvételizett, akkor azt gondolta, hogy hogy belsőépítész szeretne majd lenni? Vagy továbbra is képzőművész szeretett volna lenni?

Ezt akkor leírtam pontosan magamnak, megvan a napló. Azt mondtam, hogy most öt év munka vár rám. Egyetlen feladatom van ez alatt az öt év alatt: a festést betettem a ruhatárba, és öt évig vigyáznom kell a ruhatári jegyre – és pontosan ez is történt. Közben szerelmes lettem a belsőépítészetbe is, meg a Csomayba is. És az egy nagyon szép történet volt, és rengeteget tanultam az életből. A papok, a tanárok és az építészek tudnak a legtöbbet az életről. Szóval rengeteget tanultam, és nem festettem közben. Ötödévben vásároltam vissza a festőállványomat. Az egy elegáns dolog volt, hogy a Csomay Zsófiától elbúcsúztunk ötödik év elején, és akkor összejött egy tanári értekezlet, és úgy döntöttek, hogy a Válinak nem kell ezentúl a Főiskolára bejárnia, mert egymás mellett ültünk négy évig, ezt tudták.. Hanem Váli csak jön korrigáltatni, hogy ne kínlódjanak egymással. Így történt. fogcsikorgatva elkezdtem festeni, fegyelemből, mert nagyon nehéz volt. Ötödévben délelőtt már festettem. Sokat. Később ezekből a képeimből 105 gyengét kidobtam.

Kicsit még akkor térjünk vissza az első-, másod-, harmadév időszakára. Arra emlékszik esetleg, hogy milyen tervezési feladatokon dolgoztak?

Azokra eléggé. Első év avval kezdődött, hogy a Kimle bácsi - kegyelemből tartották meg - kiadta, hogy szekrényhomlokzat-kiosztást csináljunk, tízet. És mondtam – vagy csak gondoltam –, hogy ez egyszerűen azért, hogy a tuskihúzót és vonalzót megtanuljunk használni. Tízet kértek, aztán aki a legutolsó volt köztünk, az is harmincat csinált. És ez az attitűd ez öt évig végigkísért, karaktere volt ennek az osztálynak. Aztán egy asztali könyvespolcot kellett tervezni. Vagy csak nekem, erre nem emlékszem. Arra egy másodéves azt mondta kicsit kelletlenül, hogy „ezt nem találtam volna ki". Heti egy vagy két asztalos műhelyünk volt, egy vagy két délelőtt, azt az asztali könyvespolcot meg is kellett csinálnom.

Másodév. Ülőbútor. Széket kellett terveznünk bizonyos határok között, amire nem emlékszem. Én jellegzetesen álltam hozzá, tekergetéssel állítható dőlésszögek – akkor még inkább mérnöki gondolkodású voltam –, hogy Németh tanár úr szerint ez inkább műtős szék. Engem inkább a mechanizmusok érdekeltek akkor még. Feladat volt – nagyon okosan – saját gyűjtemény székekből, evvel rtengeteget tanultunk. Jártunk az Építőművész Szövetség – ami a Nemzeti Múzeum mellett van könyvtárába, és *Kenchiku Bunka,* japán folyóiratot és L'Architecture_d'aujourd'hui-t nézegettünk, és pauszpapírral szedtük le a székeket.

Másodévben talán már lakástervezés volt, mert harmadévben már ház, gondolom, és épületszerkezettant tanultunk mellé. Azt Szrogh tanította. Édes pofa volt, ahogy iszonyú álszerényen hencegett állandóan. Alacsony ember volt és hiú. Nagyon intelligens volt és vérbeli pedagógus, a kiszólásai maradtak meg az emlékezetemben. A kiszólásai is olyan fokon tartalmasak és távlatra mutatóak voltak – vagy tanítóak. Hogy én milyen lakást tervezem, arra nem emlékszem. Egészen véletlen, hogy a Csomay milyet tervezett arra igen, az egy könyvem hátára be volt rajzolva. Ő egy „6 f-es", hat férőhelyes lakást tervezett, nagyon racionálisan.

Művészettörténetet elsőtől kezdve tanultunk, arról is tudok valamit beszélni. Ott hirtelen egy nagyon megkedvelt ember lettem az első vizsgám után, és ez mentett meg attól, hogy a legközelebbi vizsgán megbukjak. Tudniillik szerelemből kifolyólag – van erről egy versem a Csomayhoz –, hogy az egész napom eltelt avval, hogy *nem voltál itt, és semmire másra nem jutott időm –,* úgyhogy a második vizsgámra semmit nem tanultam, erre Újvári tanár úr négyest adott. Az utánam a következő vizsgázótól megkérdezte, hogy „mi volt ma a Válival?" Az első vizsgán az ősközösségről kérdezett, és elkezdtem a Paul Klee-vel hasonlítani, és akkor mondta, hogy köszöni, ez elég. És egy tanár általában az első benyomást rögzíti. Ez így volt statikából is, mert teljesen véletlenül kiváló statikus lettem. Véletlenül, mert nem alkatom a matematika. De félév előtt megijedtem, hogy én ezt tök nem értem, s akkor megtanultam.

Szalay tanár úr – ez már anekdota –, nagyon jó tanár volt, nagyon értelmes, intelligens, de gyomorbajos. És elfáradt a vizsgáztatás közben, és ez kihatott a vizsgáztatásra is, s ezt mindenki tudta, Úgyhogy a másodév első vizsgáján, amit délután 2-re hirdetett meg, nyakkendőben vagy kiskosztümben már reggel kilencre érkezett meg az utolsó a kettőkor kezdődő vizsgára, remélve, hogy ő lesz az első. Na, most én fél háromra érkeztem síléccel, azt letámasztottam a sarokba és mondtam, hogy: „elnézést, Tanár úr." Azt mondta, hogy: „tessék, leülni." Ezek után nem tudtam a feladatot, de nem írta be. Azt mondta, hogy: „jó, jó, ezt most hagyjuk, jöjjön be a másodévesek első órájára a téli szünet után." Tehát nem buktatott meg. Mentem a másodévesekhez, valami feladatot adott nekem a táblán. Azt megoldottam, akkor odafordult az osztályhoz, hogy ezt most írják le, mert ez a mai tananyag, és nekem adott egy ötöst. Aztán „Váli bép-nek" csúfoltak, belsőépítésznek öt évig.
Avval kezdődhetett nála a státusom, a tanár úr írt valamit a táblán, és én fölnevettem. Letette a krétát: „Váli, miért nevet?" Mondom: „Mert tetszik." Azt mondja: „Hogy ez az igazi öröm, aminek nincsen negatív fázisa."

Azon gondolkodom, hogy és ehhez képest, akik a rajzot tanították a Főiskolán, ők is jó mesterek voltak?

Nem. A Jakuba János, az – azt hiszem, pártkarrier révén került ide – egy szomorkás, csöndes ember volt. Az teljesen mindegy, hogy milyen festő volt, ebből a szempontból. Nem túl sok vizet zavart, és nem túl sokat segített. Arra emlékszem, hogy a Csomay meg az én asztalom összeért, azokon tíz órakor fekve aludtam. Bejött és suttogva leszidta a többieket, hogy miért alszik a Váli, aztán kiment. Nekem a rajz nagyon nehezen ment, a legelső félévi vizsgakiállításnál majdnem kirúgtak. Úgy tudom, hogy a tanárok egymás között mondták, hogy „ez abszolút nem belsőépítész, annak nem felel meg". Visszahallottam, hogy a Vass Antal tanszékvezető békítően mondta, hogy „majd, majd..." Akkor így kaptam egy kettest. Ez azért volt kritikus, mert ha egyes, akkor kirúgnak. Aztán valamennyire megtanultam rajzolni, amennyire ott lehetett, és amennyire képes vagyok. Nem tudok lerajzolni ma se egy arcot, nagyon nehezen.

De a felvételin azt nézték, hogy portrét hogyan rajzol valaki, nem?

Megmaradt annak a rajzomnak a fotója. Valószínűleg ők is így vélték, hogy azt nem lerajzolás szempontból kell nézni, hanem művészi értéke szempontjából, és úgy értékelhető volt. Szóval egy rossz rajz mögött lehet látni tehetséget, és fordítva is, így történhetett. Azon túl, hogy azt hiszem, hogy ott is az egyik tanár csalt a kedvemért, összecserélt két rajzot.

Ezt gondolja csak, vagy tényleg így volt?

Valami ilyesmesmit mesélt anyám, akinek az a tanár kollégája volt... és esküszöm nem tudom, nem lehetetlen. Mindegy, kedves történet. Egy anya mindent megtesz. Azt hiszem, hogy Kádár Jánosnak is írt, hogy engem vegyenek föl, mert ő kitüntetett Kiváló Tanítónő volt.

*Akkor teszek egy gyors kitérőt. A Nemzeti Levéltárban találtam rengeteg ilyen levelet Aczél elvtársnak címezve, hogy szeretnék, hogyha felvennék a gyerekük***e**

Igen, ehhez az anekdota, valószínűleg igaz. Senkitől nem rettegtek ott fent, csak a művész-özvegyektől, akik ostromolták őket, hogy a férjüknek csináljanak múzeumot.

Még egy kicsit arról beszéljünk, hogy akkor bútor-szék irány volt az első évben, másodévben lakás, és akkor harmadévben eljutunk a házig.

Úgy emlékszem, talán harmadévben jutottunk el a házig. A Szroghnak egy mosolyára emlékszem csak, meg ahogy nyúl a krétához, és mondja, hogy: „persze én nem tudok úgy rajzolni, mint maguk", és felrajzol egy házat gyönyörűen. Nem tudok visszaemlékezni...
A diplomámra emlékszem, meg talán az előzőt is fel tudom idézni, hogy mit csináltam, többre nem. Ja, talán igen! Még gináziumban elvittek minket Sopronba. Storno-ház, átriumudvarral. Attól a látványtól megrendültem. Arra nem emlékszem, hogy üveggel volt-e fedve. Úgyhogy negyedében, mikor turistaházat terveztem valahova a budai hegyekbe, abba teljesen fölöslegesen átriumot tettem.
Diplomamunka - ide most egy anekdota - negyedévben kihirdették, választhatunk erre feladatot. Utaztam föl Pestre téli szünidei Veszprémből, és a vonaton kitaláltam egy Kelet-Ázsia múzeumot. És tudtam, hogy most valami történt, hogy életemben először komplex látomás egy házról. Le is rajzoltam rögtön. És akkor jött a tanári értekezlet, ahol kiadták a diplomamunkákat. Kihirdették, hogy válozás bizonyos épületeket rendbe akar hozni, és nekik nagyon jó lennének tőlünk ehhez gondolatok. Nekem kiosztottak egy városligeti épületet, diplomataklub lesz. Mondtam, hogy „nem." Mondták, hogy: „de, hát, ez most így fordult." Én meg mondtam, hogy ezt megígérték. „Most akkor ezt zárjuk le, - mondta a Szrogh - az első tanítási napon jöjjön be a tanári értekezletre, és akkor ezt ott lezárjuk." Bementem, Szrogh kérdezte, mi újság, mondtam, hogy „nem".
Úgyhogy a Városligetbe a föld alá Kelet-Ázsia múzeumot csináltam. Másodjára valami ok folytán nem a rám kiosztott tanárral konzultáltam, aki teljesen mást mondott. És észbe kapva attól kezdve három tanárral párhuzamosan korrigáltattam, mindegyikük teljesen mást mondott egymás ellenében. Tudtam, hogy ebből baromi sokat tanulok. Annyira, hogy előző évben elvittek minket tanári autókkal talán a Pilisbe, egy erdei tisztás közepén egy kis román kori templomba. Gyönyörű volt. A múzeumtervemnek volt egy alagút indítása, és oda egy jel kell, oda valami tornyot képeztem,

amire Jurcsik tanár úr azt mondta, hogy „egy torony nem torony". (És üvegprizmákat javasolt jelnek, csakugyan az is lett a felső világítás.)
Az említett kiránduláson kiérve az erdőből megláttuk a gyönyörű kápolnát, mellettem Szrogh – akinek persze mindent visszamondtam – odasúgja nekem, hogy „egy torony nem torony?" És nevetünk; mondom, „ezt mondja meg Jurcsik tanár úrnak". Azt mondja, „nem merem."

Szellemiségben mennyire lehetett mondjuk a tanári gárdát homogénnek mondani? Szerintem egy kicsit választ is kaptam, hogy mindenki saját egyéniség volt, de mégis volt talán valami közös szellemiség, ami összetartotta ezt a tanári gárdát.

Nem emlékszem ennek látható jeleire, de ők mindhárman kiváló építészek voltak, és nyitott emberek, akik harmonikusan összedolgoztak.

Jó, ez számomra megnyugtató. Tehát, hogy akkor hallgatóként nem érzékeltek olyat, hogy bármiféle fajta széthúzás vagy dominanciaharc lett volna.

Nem, a Szroghnak volt önbizalma. A Jánossynak abszolút volt, kicsit túl sok is. Mert ő nagyon okos és okoskodó... annak a fölényével, amit nem is nagyon titkolt.
Jurcsik Károly pedig Angliából jött haza, nagyon jó épületekkel, őt kevésbé szerettem, de hát nagyon jó volt, igen.

Mit gondol, hogy mik voltak a legnagyobb előnyei annak, hogy önök ott Zugligetben tanultak? Akár magára a helyszín minősége akár a várostól való távolság szempontjából.

Hát maga is ismeri az építészetet... tehát egy olyan építészeti környezet avval, hogy vagy 6 megálló, már kint a sorbeépített házaktól, az lélektanilag egy nagyon súlyos effekt anélkül, hogy ezt valaki verbalizálná. Első félévben sokat sétáltam a saját parkunkban, aztán soha többet. Tehát egy nagyon nagy rangérzet. Nagyon szerettük az épületet. Aztán Csomayék negyed?évben a Gondűző kerti épületet áttervezték, ilyenek is voltunk. Mi a főépületben voltunk, A B. épületben a textilesek, és az ebédlő, ahova délben átjártunk. Elegáns, jól működő, és nagyon szép hely volt. Az egésznek a súlyát, azt éreztük. A háromnegyed 8-as 58-as villamosnak, amire a Moszkva téren felszálltunk, Jakuba-kocsi volt a neve, mert ha azt lekéstük, akkor már késtünk, és ez 1962-ben nem csak neki, hanem nekünk is számított. Este hatig bent voltunk. Egy fiú nem járt be a Marxizmus-Leninizmus órára tőlünk egyetlenként, ez kuriózum volt. Reggel nyolctól este hatig, vagy még tovább, ez egy súlyos effekt, önmagában.

És jártak el aztán máshová is? Vagy az, hogy reggel nyolctól ott voltak tíz órán keresztül este hatig, azután már inkább mindenki ment haza, és a saját dolgát csinálta? Vagy volt még valamilyen hely, ahová jártak közösen?

Szombat délben mentünk a villamoshoz Zsófival, és egy textiles lány – akiket végtelenül lenéztünk, gyönyörűen öltözködtek – hátrafordult, hogy „hova mentek?" És a kérést nem értettük. Egymásra néztünk, hogy természetesen jön föl hozzám Csomay, szombat délben vagy másnap reggel. Csináltam egy második kétméteres asztalt az enyém mellett, és rajzoltuk a feladatot. Ilyen feladatmennyiség mellett bulizásra nemigen volt idő.

Ez kifejezetten az Ön évfolyamára volt jellemző? Vagy a többieken is ezt látták?

Igen, mindez kifejezetten csak ránk vonatkozott. Ez az elkülönülés - rang – benne volt a Főiskola légkörében is.

Ha már itt a szóba kerültek a textilesek, más szakokra mennyire volt rálátásuk? Menynyire volt interakció más szakokkal?

Nem volt, nem tudok róla, és nem emlékszem ilyesmire. Tanári próbálkozások a közös munkára, diplomamunkámhoz valami drapériaterv is készült. Ennyi, és nem több.

Voltak közös előadások délutánonként, művészettörténet, marxizmus, esztétika, talán közös volt az ábrázoló geometria is. De párja közülünk akkor senkinek nem más tanszakokról volt.

Igen, ez is egy motiváció lehet. Egyébként ez nagyon érdekes, hogy amikor a Pogány Frigyest megválasztották főigazgatónak, ő nagyon hangoztatta, hogy az építészetnek egyfajta szervező erőnek kell lennie a többi társművészethez. És lehet, hogy volt valami mögöttes szándék, hogy a diplomamunkákban legyenek ilyen összedolgozások.

Lehet, igen. Ez pedagógiai taktika. Mikor Pogány lett a szegény Hincz helyett rektor, olyan jól adott elő, be-bejártunk művészettörténet előadásaira.

Azért is nagyon érdekes időszak ez 1962-től 1967-ig, mert hogy ezalatt volt Hincz Gyula főigazgató, volt egy '63-as év, amikor ő igazából nem is nagyon járt be a Főiskolára. Ebből valami érződött a hallgatók számára? Akár, hogy van valami politikai szituáció a háttérben?

Semmi, nem. De a Hincznél, gondolom, nem is nagyon lehetett negatív politikai szituáció...

Lehet, hogy csak nyugdíjba akart már menni... De lényeg, hogy a '63-as évben már nem nagyon volt jelen, már a főiskolai tanácsokra sem járt be.

Értem. Hát ő festő volt, nem tudom, hogy miért tették ide, és itt mit csinált. A nagyon erős tanszék, az építészkar, egy zárt egység volt.

És mondjuk, amikor a Pogány megjelent a színen, annak volt így hallgatói szinten volt hatása bármire?

Nem tudok róla. Annyi, hogy egy többlet: hallgattuk őt, ami egyébként egy művészettörténetet is hallgató hallgatótól egy súlyos jel. Hogy még az Újvárinál is jobb. Pedig ő is nagyon jó volt, természetesen minden óráján ott voltunk. Avval együtt, hogy minden órán elaludtam egy pár percre a vetítésben, sötétben...

Hát a vetítés könnyen okozza ezt... Ha be van sötétítve, akkor nehezebb ébren maradni. Tulajdonképpen akkor mondhatjuk azt, hogy a Főiskolán belül az építészek azok egy zárványt képeztek?

Igen.

Önnek ebben az időben volt kapcsolata a Képzőművészetire járó hallgatókkal?

Nem. Tőlünk elment első év után egy lány a festőkhöz, sikerült átmennie. Még akkor úgy gondolkoztam, hogy esetleg jó lenne... de őneki az apja ott tanított, úgyhogy neki ezt egyszerű volt elintézni. Nem, nem volt. A későbbi szakmai életemben volt komoly hátrány, hogy semmi ismeretségem nem volt. Hát azok is egy zárvány voltak, pláne akkortájt, és az összes vezető pozícióba ők kerültek, és eszükbe se jutott engem például egy zsűribe meghívni.

Igen, erről az átpozícionálásról majd még mindenképpen beszéljünk. Akkor most tényleg jön az anekdotázós rész: milyen volt a kapcsolata az osztálytársaival?

Semmilyen. Egy év után nem tudtam még a tizenkettőnek a nevét igazán. Nem volt velük kapcsolatom, nem érdekeltek. Egyébként el voltam foglalva Csomayval, az mindent lefedett. Sokkal többet tudott nálam, sokkal érettebb volt. Szakmailag is, művészileg is. Mondtam neki, hogy „be foglak hozni." Próbálok visszaemlékezni közösségre. Évente volt valamilyen gólyabál, amikor most a fotókat látom, hogy maskarában... el se mentem.

Tehát, hogy akkor így bent voltak a teremben reggel nyolctól este hatig, és igazából mindenki elvolt a saját kis asztalánál? Úgy értem, hogy Csomayval Önök osztoztak egy egymás mellett lévő asztalon...

A többiek nem voltak zártak. Tehát egy természetes... Még egymással lefekvés kapcsolatok is, ezek létrejöttek.

Sokat dolgoztak később elegánsan túlórában, este az osztályteremben, évfolyamunknak megengedték, hogy fél éjszaka bent legyünk. Van fotó erről, hogy bent van egy magnó, még főznek is, fiúk, lányok. Én ebben nem vettem részt. Ők: ha néhány ember napi tíz órát együtt van egymással, annak van kötőereje. A Csomay most azt mondja, hogy a barátnői a főiskoláról származnak… szóval ez is egy jel.

Már érintettük, hogy a MÉSZ székházba jártak könyvtárazni. Külfölddel való kapcsolódásuk volt azontúl bármilyen szinten, hogy folyóiratokat láttak?

Nem volt semmi. Nekem az égvilágon semmi. Utazni még ha lehetett volna, se tudtam volna, anyagi okok miatt. Akkor még nem is tudtam, hogy mit kell egy utazással csinálni. Édesanyám elvitt Prágába gimnazista koromban, egy-két ilyen élményem van.

Arra vonatkozóan, hogy mi történt az építész-belsőépítész világban külföldön, arra volt rálátása?

Up to date nyilván nem, de az egésznek a frekvenciáját ismertük a folyóiratokból.

A MÉSZ székházban voltak ezek a folyóiratok, a Főiskola könyvtárában nem voltak ilyenek?

Erre nem emlékszem. Egyáltalán nem emlékszem a Főiskola könyvtárára, hogy használtam volna. Még a helyét sem tudom, hogy akkor hol volt. Azt hiszem, ahol most az igazgatói iroda van a főépületben.

Igen, aztán volt a Gondűző is, szóval egészen sok helyen megfordult a könyvtár. Ha az intézményben nem volt önnek fontos a könyvtár, az is egy teljesen jó válasz. Két dolog jutott még ez eszembe, hogy amikor a Szrogh elment egy ilyen féléves tanulmányútra, arról mesélt önöknek?

Igen, nevetve mesélte, hogy tévedésből küldték őt ki, mert tulajdonképpen nem oda kellett volna, vagy mást kellett volna. Mexikóban volt, vagy Amerikában, iskolaépítés témával. Arról mesélt, igen.

És esetleg más tanárokon keresztül volt bármi információjuk? Most igazából azt próbálom feltérképezni, hogy mondjuk a Jánossynál elég egyértelmű, hogy amikor Dániában volt, az mennyire meghatározó volt az ő építész munkásságára. Ezeket a tapasztalatokat hogyan adták át Önöknek?

Ez direktben úgy manifesztálódhatott volna, hogy hivatkozik arra, hogy ezt Dániában így csinálják. Ilyenekre nem emlékszem.

A tudásukban benne volt. Pédául Jurcsiknak, aki Szekszárdon városközpontot csinált klinker téglából, az ötletet Angliából hozhatta. Tulajdonképpen számomra mindegy, hogy ezt mennyire verbalizálták, hogy mindevvel rendelkeznek, ez benne volt a korrektúrájukban.

Ha már korrektúra... mennyire lehetett kísérletezni náluk?

Mennyire lehetett kísérletezni? Abszolút toleránsak voltak, mint a legjobb tanár. Tehát hogy a diának egy hibás gondolatára így reagált „akkor ebből milyen irányba menjünk tovább?" Mint az az egy torony az alagút bejáratánál...

A negyedik volt Vámossy Ferenc, de ő szerencsére csak ép. szerkezettant tanított, aránytalan nagy memóriával. De egyébként ez a három ember bőven elég volt. Tizenketten voltunk, erre három tanár, csak építészetre.

Búvópatak kérdés, hogy fontos volt-e, hogy belsőépítészetet vagy építészetet tanítanak hallgatói szempontból?

Élveztük az építész feladatokat, és igyekeztünk megoldani. A Jánossy halkan megmondta, hogy „mi magukat szándékosan túlképeztük. Mert mi hoztuk a II. világháború előtti magyar építészeti kultúrát, mert mi még azt tanultuk, ezt maguknak adjuk tovább, egy szakadék fölött." Reimholz az Kossuth-díjas építész lett, a Csomay is, Rex is épített. Ha úgy adódik, akkor én is egész jó építész lettem volna, méghozzá azért, mert az építészetnek a leglényegét tanították meg. Ezt is mondták, lehet, hogy egy tokot nem tud még fejből lerajzolni, azt majd az első munkahelyen megtanulja. De hogy mi az építészet, azt most megtanulták.

Meg lehet fogalmazni, hogy mi az építészet így? Vagy ez inkább egy tapasztalat?

Hát ennek egy így sok értelmét nem látom, definiálni ezt a szót, hogy építészet. Ami felől nekem ez érdekes, hogy kialakult egy építészeti gondolkodásom. Egy kiállításkatalógusomban írtam, hogy az Iparművészeti Főiskolának azt köszönhetem, hogy nem csak a gótika áhítatát ismerem, hanem a gótika statikáját is – és ennyivel több is vagyok a többi festőnél, hogy anyagban, térben, metszetben, függőleges és vízszintes metszetben látom a világot. Mikor azon elgondolkoztam, hogy micsoda őrület – mert akkor még ezt annak tartottam –, hogy elmetszek egy házat és egy, kettő, három, négy és a hatodik emeleten,az asszonyok ugyanazt főzik, ahelyett, hogy egyben csinálnák - akkor még ezt így gondoltam. És aztán szegénységből kifolyólag is nagyon sok bútorunkat magam építettem.

Korábban említette, hogy volt tanári tapasztalata. Ez az Iparművészeti Főiskolán volt?

'67-ben diplomáztam, és '72-ben kezdtem tanítani a nyári Szőnyi István Szabadiskolában, 5 évig csináltam, aztán abbahagytam, mert túl fárasztó volt. Aztán egyszer bekéredzkedtem a Képzőművészeti Főiskolára, akkor ott adtak egy kurzust, meghirdettem: „Hogyan fessünk szép képeket?!" Tán egy év volt, akkor a diákok kérvényezték, hogy akkor legyen ez még egy év, a Svábyék nem engedték. Azt hiszem félév végéig még informálisan bejártam hozzájuk.
Itt, az Iparon is jelentkeztem tanítani, az akkori rektor egy beszélgetés után elutasított. ' 90-ben aztán egy évet tanítottam képzőművészetet az építészeknek, és az jópofa dolog volt, mert hozták hozzám az építészeti rajzokat is, hogy ahhoz is hozzá tudtam szólni. Ott akkor második félévben akartak nekem műtermet csinálni, hogy én is tudjak itt dolgozni... Egyszer egy órát itt tartottam a műteremben, és mondtam, aki a Lukács uszodában reggel 7-kor korrigáltat, eggyel jobb jegyet kap...
De jóbarátom később mondta, ő már októberben tudta, hogy én egy év után otthagyom avval, hogy nincs időm rá. És egy év után ott is hagytam. Azért is, mert nem főtárgy volt nekik a képzőművészet, és ha én rajzot oktatok, akkor nem rajzolni tanítottam volna, hanem festőnek lenni tanítottam volna, gondolkodást – és arra itt nem volt igény. És akkor ez így nekem se volt igazán érdekes.

És volt olyan dolog, amit a saját főiskolai – mondjuk így – szellemi örökségéből szeretett volna átadni a hallgatóinak?

Hát én nem szerettem volna semmit átadni, én átadtam. Én az egész építészeti gondolkodást megkaptam, és még nagyon sok egyebet emberi érés tekintetében, és azt továbbadtam. Kétféle tanártípus van. Az egyik annyira szereti a gyerekeket, hogy mindent át akar nekik adni. A másik fele, az pedig annyira szereti a tárgyát, és azt még át is adja. És én ez voltam. Volt úgy később, hogy egy imaközösséget vezettem, és mondtam, hogy „ti nem érdekeltek, a közös munka érdekel." Volt, aki elsírta magát, és a maga módján igaza volt. És egyébként ez se rosszabb tanár. Engem nem a hallgatók érdekeltek.

Van-e még bármilyen olyan történet, amit szeretne megosztani velem a főiskolai éveiről?

Erre nem készültem föl, pedig nagyon szívesen anekdotáznék róla. És egyébként az súlyos információ tud lenni, az anekdota, sokszor valami léyegesre mutat rá. Például, hogy ötödévben mentünk át a Zsófival az egyik épületből a másikba. Ő cseresznyét evett, és elment mellettünk a Szrogh, és odaszólt, hogy miért köpi vissza a magot a zacskóba. Ez nagyon sok mindent megmutat a mi akkori világunkból. Vagy egy másik, hogy amikor a Csomay elhagyott – hála Istennek ő engem, és nem én őt –, valami lánynak elkezdtem udvarolni. Nagyon láttam a különbséget. Ötödév, a Szép Ilonkába jártam paradicsomos káposztát ebédelni, és a szomszéd asztalnál a Szroghék ebédeltek.

És ott a lánynak írt szakítólevelemet odaadtam Szroghnak korrigáltatni. Válasza zseniális volt, azt mondta: „Dezsőke, hány nyara van még?" Mondom: „nem értem, tanár úr", azt mondja: „nekem úgy hat-hét". Ennyi volt a korrektúra. Tökéletes. Más. Már diploma pár évvel meghívtam a zebegényi szabadiskolába, és tartott egy esti előadást, és hazament kocsival, és nem tudom miért, mentem én is vele. És kérdeztem, hogy: „Tanár úr hogy csinálja ezt? Hogy ennyire szeret élni?" És azt mondja: „Dezsőke, tudja, hát ez az, amit nem lehet megmondani, nem tudom". Szóval ilyen kapcsolatunk volt. Egy másik emlék, hogy első évben öt fiú, nem voltam köztük, de megfigyelőként ott voltam hatodiknak, kitalálta, hogy a nemzetközi, bagdadi operaház pályázaton indulnak. És elmentünk Jánossy tanár úr lakására ezt megbeszélni. És nem röhögött ki minket, hanem nagyon szép tapintatosan rávezetett minket arra, hogy hát ez azért nem nagyon aktuális még. De ez is, hogy egy tanárhoz elmegy öt diák első évben... Tanáraink természetükből is adódóan nagyon sokat átadtak az emberségükből. A Szalay tanár úr, a statikus, szintén nagyon tartalmas ember volt. Beszélgettünk a folyosón, és elhaladt mellettünk, és mondta, hogy „azt az Eliot nem így mondta", és ment tovább.

Nem beszéltünk még Németh Istvánról. Nem baj, hogyha nem mozgatott meg sok szálat, csak kíváncsi vagyok.

Németh, arra a sok évvel utána a Reimholz Péter mondta egy félmondatban valahol, „ja, a Németh, aki nem tanított minket". És ez körülbelül igaz volt. De megtette, amit kellett. Feladatokat adott ki, és azt korrigálta. Bejött nagy hanggal, hogy „na, üljenek le", nem lelkizett. Vele nem volt belső kapcsolata senkinek. Ő aktívan a KÖZTI-ben dolgozott akkor. Erre az egy mondatára emlékszem a korrektúrájából, hogy ez inkább műtős szék, mint pihenőszék, de korrigált. Visszaemlékszem, valakinél lécszékeket korrigált, hogy a lécek milyen távolságban az ülőfelületen, az mindegy. Közbeszóltam, hogy „nem mindegy", mert voltam evezős, és az evezős ülésnél tudom, 2 centi is különbség. Vagy az egyikbe megy bele a farkcsontom, vagy a másikba. De hát ez csak rólam emlék.

A visszajelzések a tanároktól, hogyan zajlottak? Volt egy kiértékelés, ahol ők elmondták a véleményüket a féléves munkákról, vagy csak arról beszéltek, ami ki volt állítva? Milyen stílusban nyilatkoztak?

Semmi jelentősége nem volt a féléves vizsgakiállításainak, az csak többi tanár felé volt infó. Mi a mindennapi korrektúrákban azonnali véleményeket kaptunk. A tanár leült az asztalomhoz mellém, a pauszomat elkérte és ráborította aa rajzomra, és elkezdett rajzolni. Mindenkor személyes dialógus, minden barátilag azonnal kiderült. A szegényebb fiúknál ő hozta a pauszt, a Jánossy.

És a félév végén hogy zajlott? Csak annak a tanárnak a szava számított a jegykiosztásban, aki azt a félévet oktatta, vagy a tanári gárda összeült ilyenkor?

Nem is tudom, hogy történt, mert érdektelen volt. Ez tulajdonképpen rejtve azon múlik, hogy mennyire voltak ők nemcsak harmóniában, hanem szellemi kontaktusban is. Tehát mennyire volt érdekes egyeztetni, vagy különböztetni a véleményeket. Feltételezem, hogy ez teljes harmóniában történt.

Számított a végén, hogy ki hányast kap?

Arra nem emlékszem, hogy ez valaha téma lett volna köztünk. Egyszer utóbb szomorkodtam is, hogy csak négyest kaptam a diplomámra. És akkor ilyen engesztelően mondta a Jánossy, tavaly ez ötös lett volna. Csak itt az a három nemzetközi pályázatra csinált munka annyira kiemelkedő volt… ők össze is költöztek egy kis terembe egy fél évre… Reimholz díjat is kapott rá.

Köszönöm szépen. Most áttérnénk arra, hogy a diploma után mi történt. Hogyha jól emlékszem, akkor azt mondta, hogy akkor ötödévben újra elkezdett festeni. És akkor ott volt az oklevél kezében, akkor utána mi történt?

Közvetlen utána a Szrogh meghívott nyárra, hogy tervezzek meg a főiskolán, a nagy előadó térbe egy kiállítási paravánrendszert – de teljesen fölöslegesen, és azt hiszem, ezt mind a ketten tudtuk is. Csak hogy tudta, hogy nagyon szegények vagyunk, és hogy nincs semmim se. Tehát közvetlenül utána ezt csináltam, de hát ez zárójel. A diplomám alapján - ezt mindig mondom, mert erre nagyon büszke voltam -, hogy a Finta látta a diplomámat, és annak alapján meghívott az ő hiper-szuper kiválasztott csapatába. Akkor építették az első dolláros munkát Magyarországon, a Hotel Duna Intercontinentalt, és abba meghívott, és szeptember egytől odamentem. Tehát elkezdődött egy teljesen szabályos építész karrier. Pamut kesztyűben rajzoltam, mert azóta is vakarom a fejemet, és ott nagyon nem akartam munka közben. És ezt elterjesztették lent a földszinten a csajok, hogy fakezem van, és egyenként jártak föl hozzám, megnézni az új fiút, akinek fakeze van. De, ami valódi történet ott, hogy én a negyedik nap… ja, ők akkor egyébként egy-két éve este kilencig dolgoztak. Ez egy nagyon nagy építészeti történet volt - építészetpolitikai, politikai és építészeti - és ehhez Finta kiválaszott egy csapatot. Szóval a negyedik nap felálltam fél ötkor, hogy hát akkor én megyek haza. Attól a perctől nullának néztek, nyilvánvalóan, és én ezt pontosan tudtam. Tán mondtam is, hogy megyek haza festeni. Szóval evvel ez teljesen világosan… megint egy életdöntés volt. Adtak valami munkát, valami alaprajzokat kellett csinálni a királyi lakosztályon, mert az is volt.

Az akkori egyik festőmesterem mondta, hogy látott egy reklámot, hogy munkaerőt keresnek, és hogy menjek oda. Mondtam, hogy „na, ne hülyéskedj", és aztán odamentem a Közért Karbantartó és Szolgáltató Vállalathoz, Kelenföldre. Az épületek között műhelyek voltak meg egy irodai épület, köztük az udvaron sár. Úgyhogy így mondtam, hogy ilyen „sármellék" épület. Viszont annyira kellett nekik szakember, meg én is olyan voltam, hogy mondtam, hogy úgy vállalom, hogyha határás a munkaidő.

Ezen nagyon el kellett gondolkodniuk, mert ilyen nem volt. Végül azt mondták, hogy „hát, ha a teljes munka munkamennyiséget elvállalom". Mondtam, hogy „persze, persze", egyébként csak 6 órás fizetéssel persze. Kettőkor már mentem haza festeni. Jó hely volt, ott terveztem életemben, amit terveztem igazán. Tán két és fél évig tartott. Egy szép antikváriumot terveztem a Ferenciek terén, az ma is napig is antikvárium, és aztán egy igazán szépet csináltam az Andrássy úton, az Írók Boltja mellett. Talán ma is az van ott, egy hanglemezbolt. Ott kitaláltam azt, ilyet később láttam a Champs-Elysées-n, hogy az egész bolt plafontól a padlóig a hanglemezborítókkal volt kitapétázva. Akkoriban azokon gondos grafika. Annyira féltem, hogy nem fogják elfogadni, hogy csak a részletrajzokba tettem bele. Úgyhogy csak az asztalos látta, és csinálta, és el is készült. Arra emlékszem még, hogy sajnáltam őket, hogy a dolgozóknak az öltöző helyisége a pincében, és ezért a vasszekrényeket - azt hiszem - sárgára festettem. Meg egy édességboltot terveztem, arra nem is emlékszem. De ez a kettő ez markáns volt.

Milyen volt a fogadtatása, amikor beléptek a hanglemezboltba?

Semmire nem emlékszem, nem is tudom, hogy hogy fogadták. A vállalatomat nem érdeklete milyen, a megrendelő fogadja el. Voltak még más kisebb többszemélyes munkák is, ahol a megrendelővel kellett egyeztetni. Egy vendéglátóipari munkába bedolgoztam én is, jött ki tőlük valaki egyeztetésre: „tudják, én egy olyan söntéspultot képzelek el, olyan fantáziám van, hogy falécekkel legyen az oldalfala". Ezen röhögtünk.

Rendben, szóval akkor körülbelül 2 és fél évig dolgozott ott a Közért Karbantartó és Szolgáltató Vállalatnál. Mi történt, hogy abba tudta ezt hagyni? Mert úgy érzem, hogy akkor ezt annyira nem élvezte. Vagy élvezte?

Nem közelítem így meg a dolgot. Értelemszerűen nagyon csináltam. És tudtam, hogy ezt ott fogom hagyni. Elmentem a Bálint Endréhez egy képemet megmutatni. És éppen ott volt egy reklámgrafikus barátja, és valahogy az én dolgom is fölvetődött, és mondta a Bálint a Muray Robinak, hogy nézd meg ezt a fiút. Mert ő kiállítás-munkáin gyakran négerekkel dolgozott. És a Robi eljött, megnézte a munkáimat. Akkor volt egy teli mappa reklámgrafikám, már jelentkeztem a Terimpexnél, meg nagy kereskedelmi vállalatoknál grafikusnak, feltételem a mai szóval homework. Természetesen széles ívben kiröhögtek. Szóval ezt is megmutattam, Robi erre azt mondta, hogy „jó, akkor legközelebb szólok". És attól kezdve számoltam a napokat, hogy mikor lesz a legközelebb. A legközelebbi – őszi vásárra (Autószalon? Vadászati Világkiállítás?) mondta, hogy most gyere. Azonnal felmondtam. Akkoriban úgy nézett ki egy ilyen kiállítás-munka, hogy egy hétig a Robi műtermében, sokat a fotólaborban a betűket nagyítottuk, és aztán utolsó négy napban éjjel-nappal ragasztottuk létra tetején a netán méteres betűket. Megvolt.

Utána abból a pénzből azonnal alkotóházba, festeni. Aztán már életformámmá vált, hogy minden tavasszal egy hónap alkotóház. Egy-egy ilyen négermunka jövedelméből két hónap festés. Hamarosan Fiatal Képzőművészek Stúdiója, velük évi 15 kiállítás, később a Minisztérium vásárolt a fiataloktól festményeket. Így elkezdtem. Megkaptam a 3 éves Derkovits-ösztöndíjat. Nem is a pénz miatt volt igazán fontos, hanem hogy a szakma hivatalosan elismer. Aztán aránytalanul hamar felvettek – tudtom nélkül – a Képzőművész Szövetségbe is, Barcsay javaslatára, nagyon hamar megkaptam a Munkácsy-díjat, nagyon hamar, a befogadás volt ebből a fontos, hiszen kezdetben nem ismertek. A zárkörű egynapos vásárlásos Kétmilliós Kiállításra – Nemzeti Galéria – bevittem a négyméteres Nagy keresztutat azt mindenki (a szakma) látta.

És aztán szellemi szabadfoglalkozásúként, hogyan lehetett így élni? Arra vagyok kíváncsi, hogy mennyire engedték az embereket érvényesülni? Mennyire volt Ön speciel szem előtt? Mennyire kellett arra vigyáznia, hogy kinek mit mond, ilyesmire gondolok most.

Nemrég írtam valahol, hogy sajnos engem soha nem üldöztek. Ez gúny is, mert volt egy tízes tábor, aki abból csinált utóbb nagy karriert. Ugye '67-ben diplomáztam. Nekem nagyon hamar engedtek egy kiállítást a Fényes Adolf Teremben, az '74-ben, sőt Németh Lajos művészettörténész nyitotta meg, a fő tekintély. Volt korábban is egy kisebb kiállításom, azt a Bálint Endre nyitotta. Egyébként semmi kapcsolatom nem volt a szakmával, tehát erről semmi véleményem nincsen. A velem kb. egyidőben diplomázott festők kerültek irányítópozícióba, Nagy Gabi úgy tudom pártfunkcionárius is volt, rendes emger, és jó festő, idővel ők irányították a dolgokat, beleszólásuk volt a művészetpolitikai dolgokbaa, irányítási és kiválasztási szereppel. Mindezt én távolról... de még ez se teljesen igaz... meghívtak egyszer zsűrizni, de annyira a fővonaltól eltérő volt a véleményem, hogy gondolom egyszerűbbnek tartották kihagyni engem. E győri, megyei kiállításon egy öregúr erdőrészletet festett meg, ott a modernek között, és adtam neki egy díjat, mert baromi jó volt a maga nemében. És egyébként se titkoltam, hogy díjat mindig a másodrendűeknek kell adni. Az igazán jók, azok elvannak maguktól is. De kell körülöttük egy nagy csapat, egyszerűen, hogy legyen ecsetgyár is, mert három festőért nem csinálnak ecsetgyárat. Szóval kell egy piramisszerkezet. Tehát nagyon szükség van a derékhadra.

Csak ezt magának akkor, ez egy másik ága a történetnek, ismerősöm mesélte – ez egy nagyon fontos adat - hogy megfigyelte, hogy Moszkvában is mindig a rossz Chagall-képek előtt áll meg a tömeg és a magyarázó is. Azt mondja azért, mert egy rossz képet könnyebb befogadni. Ez egy kicsit bonyolultabb ennél, de tudom, hogy van benne igazság, hogy ilyen értelemben szükség van a középszerű képekre is.

Tehát ez a fogyaszthatósággal van összefüggésben?

A megérthetőség, igen. A befogadás útjáról van szó. A tanulás, a kép tanulásának, megértésének az útja.

Tulajdonképpen erről már beszéltünk: de végül is az összképet tekintve, mit gondol, hogy inkább előnyt vagy hátrányt jelentett, hogy az Iparművészeti Főiskolán szerzett diplomát a Képzőművészeti helyett?

Azt hiszem, hogy teljesen ki is derült ebből, amit mondtam, sőt két irányból kiderült: Mert én ott lettem felnőtt ember, és a műveletlenből kezdő művelt. Nagyon fontos volt, lett gondolkodásomban, tehát az életemben, hogy megtanultam az építőművészetet. Így visszatekintve elképzelhetetlennek, értelmetlennek képzelek el kezdőként egy festő-korrektúrát ott, a másik főiskolán. Erre egy szélsőséges példa Bernáth Aurél, akit a tanítványai tiszteltek, de ha belépett a közös műterembe, Grúber kiment a folyosóra. Akinek a zsenijét Bernáth nem ismerte föl, és félrekorrigálta. Később rájött erre, szégyellte, halála után próbált ez ügyben nekem segíteni, mikor Grúber Múzeumot szerveztem. Aminek aztán pártbizottság keresztbe tett.

Az intézményrendszer felépítése miatt hátrányosabbnak tűnt, ha valaki az Iparművészetin szerezte az oklevelét?

Az Iparművészetivel nem törődtek, művészdiplomának számított az enyém, emiatt is kényszerültek aztán engedélyezni a műteremlakást, cserével jutottam hozzá.
A Képzőművészeti formálisan tényleg A fontos hely és hivatkozás volt, annak minden következményével. Amit én megszüntetnék, pláne az utolsó tizenöt-húsz évben. Annyire sok ott – a fogalmaim szerint – az elvi és gyakorlati tévedés. De lehet, hogy csak egy öregember mondja ezt.

Ehhez képest a MOMÉ-nak a működésére van most rálátása?

Nincsen. A Csomay egy-két mondatot mesélt, szervezés, meg vezetőségtechnikai kérdések. Az engem nem foglalkoztat.

A hallgatók munkáit nem nagyon látja?

Egyáltalán nem. Kétszer láttam diplomakiállítást. Egyszer fel is kértek - az Iparon volt, fotós tanszék diplomaopponensnek. Egyszer egy belsőépítész félévi kirakodásra bementem, és láttam a munkáikat. Nincs semmi átlátásom. Azt láttam, hogy azok nagyon dinamikusan, jól dolgoznak.

Csomayn kívül tartja mással a kapcsolatot az egykori osztályából?

Nem, soha nem is tartottam. Az egyik lánynak nem volt, csak egy albérleti szobája, pécsi, ő egy-két évig följárt hozzám, nálam volt a műterme. De akkor már nős is voltam – vagy még nem? Mellette én is csináltam néhány linómetszetet. Nem volt szerelem vonatkozása a a dolognak. A többi évfolyamtársam... nem volt dolgom velük, mindig legjobban az időmet féltettem.
Meg egyébként se voltam soha társasági ember. Szóval, ha valakivel, akkor egy emberrel, nem beszélgetni, hanem beszélni. A többiek később pályáztak is együtt, összejártak. A diplomám után egy fél évvel megkerestek Pécsről, hogy tervezzek ott egy múzeumot, máig se értem, nem emlékszem a részletekre. Valószínűleg egy épületet egy másik mellé, és mondtam, hogy „hát én festő vagyok".

De akkor ez onnan, abból a körből jött megkeresés?

Nem, ez Pécs, fogalmam sincs a részletekről. Csak annyira bizarr, hogy nem felejtettem el, meg annyira elegáns elmesélni.

2022.09. // C.21160 // **Bartók Rádió**
2022. 09. 09. **interjú a műteremben**
Váli Dezső – **Medvedt Yvette**

Bár sok minden változik, de a festés, a műterem, a Lukács uszoda és a naplóírás marad. VáliNews címen olvashatjuk a legfrissebb híreket, töprengéseket, és elmélyedhetünk a képekben is, köszönhetően a Makláry Fine Arts Galéria épp tegnap megnyílt kiállításának, mely Váli Dezső közelgő nyolcvanadik születésnapja előtt tiszteleg.

Medvedt Yvette a művész műtermébe látogathatott el.

Most kb. délelőtt tíz óra múlt, itt ülünk a műtermében. Került már fel újabb bejegyzés ma reggel a VáliNews-ra? Ezt egy kicsit meg kell magyaráznom. Hihetetlen intenzív online életet is él, és nemcsak hogy dokumentálja az életét, a múltat, a jelent és szerintem már a jövőt is, hanem minden napra jut egy-két gondolat, egy-két történet, vagy valaminek csak a szilánkja. Szóval, ma reggel került-e már föl valami?

Nem, ma reggel még nem volt időm. Azt tettem volna föl, hogy feleségem megint éjszaka, négykézláb volt a műteremajtóban, éjfél közepén, mert elesett és föl kellett volna segítenem, de nem hallottam meg, hogy jön. Ez konfliktus, ezt majd valahogyan rendezni kell.

Nem gondoltam volna, hogy rögtön egy ilyenbe vágunk bele, ugyanis én a tegnapi napból citáltam volna valamit, nem ennek a történetnek az előző részét, mert nagyon erős érzelmi hatással volt rám, és talán egy kicsit könnyítenék ezen a VáliNews-on. Tegnap fölkerült egy fotó, egy bizonyos fekete strandpapucsról, amin van egy sárga kis szigszalag jelölés, itt is van a műteremben a papucs, és valami olyasmit írt alá, hogy a klub, aki ön mögött van, érdeklődött, hogy ez vajon mi a fene? Ekkor írt egy magyarázatot, hogy szereti személyessé tenni a dolgokat, amúgy ez a jel arra, hogy ez az „egyik". Én azt érzem, hogy máris valamiféle filozófia kellős közepében vagyunk, mert ez többről szól, mint ez a papucs.

Igen, ez a világhoz való viszonyom, hogy a tárgyakat szeretem személyessé tenni. Tulajdonképpen mindent, ami körülvesz. Van egy Zelk-összes könyveim, abból a kettő fő kötetet tixóval összekötöttem, hogy ne kelljen válogatni, hogyha fölütöm, akkor a teljes életmű ott legyen. Ne kelljen az első és a második fele között dönteni.

A másik fele, hogy filozófia? Tudja, tényleg gondolkodó ember vagyok…

Van időm a léten egyre magasabb és mindig eggyel magasabb szférában tűnődni és elrendezni, de erre a végső mondat az, hogy valahányszor filozófiával kezdtem el gondolkozni, mindig villanyszerelés lett belőle.

Amikor beléptem a lépcsőházba, máris találkoztam egy Váli Dezső, Deske fallal. Egyszerűen beleér az itt lakók életébe. Majd, amikor följöttem és a bejárati ajtó mellett elmentem, ott pedig nagy betűkkel egy Weörös Sándor idézet. Itt valamifajta kapcsolatkeresést érzek, és valamifajta üzenetet mások felé, miközben az egész napja, élete pontos, időben meghatározott dolgok között zajlik, és közben dolgozik egy műteremben, ami nagyon sajátos univerzum. Egy olyan univerzum, hogy akár a számítógép mellett odafférnek a jegyzetek, vagy a Zsoltárok könyve, vagy éppen egy corpus. Azt gondolom, hogy a corpus és a Zsoltárok könyve, és ami mögötte van, egy nagyon fontos szereplője az ön életének.

A hitem. Erre azt mondom, hogy vallásos és hívő ember vagyok, tehát vallásosan mosok fogat és vallásosan sétálok. A zártság, valóban, ötven éve egyedül dolgozom egy műteremben, tehát a napomnak a legnagyobb részét egyedül töltöm, és a munka típusa olyan, hogy nem vagyok közösségben emberekkel, irányítókkal, beosztottakkal, hála Isten, mert az embereket nem szeretem olyan nagyon. Azt se mondhatnám, mert túl olcsó lenne, hogy kompenzálom avval, hogy rengeteg értéket termelek, bocsánat, ez a szakmám, ebből bőven tudok adni, és akkor már adok.

Csináltam a kapualjba egy faliújságot, Zelk verseket tettem föl és most már ők is föltesznek Pilinszky verseket. Múltkor megcsináltam, hogy egymás alatt hat példányban föltettem ugyanazt, és szépen vitték haza. Ez csendes öröm. De nem mondhatnám evvel, hogy én az embereket szeretem, a bőségből adok, és részben azért szolgálat.

Több mint ezer kép közül volt olyan, mielőtt teljesen szétvágta volna, mégis visszahívott magához, mert mégis volt benne valami, amin még lehetett dolgozni? Lehet még kép belőle?

Egy képen általában fél-háromnegyed évig dolgozom, tehát ez nem egy hisztérikus döntés, hanem egy idő után kiderül, hogy ebből képtelenség valamit csinálni, és akkor egész egyszerűen selejtnek tekintem.
Ez az utolsó pillanatban, hogy mégiscsak, egy tréfa és egy kép született… egy nagy képem, kilencven centis, letettem a földre és fogtam az eszközt, hogy ez tűrhetetlen és átkarcoltam keresztbe, ahogy szoktam, hogy ez visszavonhatatlanul elpusztult ezáltal, mert azt kijavítani se lehet. És ahogy egyenesedtem föl, láttam, hogy így áthúzva, így jó a kép. Ezt így el is ajándékoztam és valaki szereti is. Megtagadott műterem, vagy valami ilyen lett a címe.

2022

Ez a mostani kiállítása, ami a Makláry Galériában van, ez egy műgyűjtő Váli-képeiből egy válogatás.

Elsőre alapvetően a gyűjtő szemszögét tükrözi, az ő válogatását, hogy milyen Váli-képeket hívott magához. És a képek között azért ott van két nagyon fontos alaptéma, az egyik a zsidó temetők, amit két-három évig is festett, mármint ezt a tematikát, a másik pedig a műterembelső. Azon gondolkodtam, hogy hogy lehet megmutatni mindazt a világot, amiben ön benne él, Lukács uszoda, idemegy, odamegy, szigorú rend szerint, de van kapcsolata a külvilággal és mégis a műtermet festi.

A műterem a képek témája, tehát fölismerhető tárgyak egy szék, egy festőállvány, egy ablak, egy padlóvonal. Ez a képnek a témája, ami az első lépcsője egy képnek. Nekem teljesen közömbös, hogy ez műterem, ez lehetne egy halmaz kiskutya is.
A színekkel és a ritmusokkal foglalkozom, kompozíciókkal és az mond el valamit, nem tudom, hogy mit, mindenkinek mást. Ha valaki a témánál megáll, az annyi, mint egy háznak a küszöbén ott maradna. Ugyanis ezeken a képeken nincsen átvehető információ. Mindenki tudja, hogy milyen egy szék, ráadásul, ha rosszul van megfestve, úgynevezett rosszul, mert még billeg is.

Visszatérek picit az online világhoz, vagy inkább úgy fogalmazom, hogy a Váli-féle online naplóhoz, mert ez egy nagy napló, amellett, hogy tényleg mindent, elképesztő módon dokumentál. Műveket, családot, sőt hivatkozási pontokat is lehet találni másokhoz, más művészekhez, írókhoz. Volt egy negyvenkilences mondata, nem tudom, hogy jól idézem-e, hogy megtalálom a világ legszebb, vagy legjobb kavicsát. Aztán eltelik iszonyatosan sok idő, majd kettőezer tízes dátummal ugyanezt a mondatot írja le, majd kettőezer tizenegyben azt írja le, hogy eldobom ezt a kavicsot. E mögött mi van?

Játék. Valóban időnként találok gyönyörű kavicsokat, és azokat nagyon szeretem, az asztalomon itt vannak egy ideig, de ezektől is megválok. Ez a két mondat azért kellett, hogy a legutolsó mondat belesimuljon az önéletrajzomba, ami az volt, hogy kidobtam az ezredik selejtes képemet. Tulajdonképpen csak egy játékos fölvezetése az utolsó mondatnak.

Amivel kezdődött a beszélgetés, amikor a VáliNews-ra kérdeztem rá, és akkor ön rögtön mondott egy olyan drámai történetrészt a mindennapi életükből, a feleségével való életükből, hogy én nem számítottam erre, hogy ezt elmondja, de azt érzem, hogy miközben egy művész egy műteremben, azért az abszolút origó pont, minden, ami mozgatja önt, az a feleségéből indul, különösen most, egy ilyen helyzetben. De lehet, hogy én ezt rosszul érzem, és ez a kettő szétválasztható. Nem tudom.

Azt, hogy ezt magának elmondtam, sőt, hogy a betegségének, az ő gyógyíthatatlan betegségének stádiumait, egy-egy pontot leírom, ebben rejtett tanító szándék van.

Lássák, hogy egy hívő ember, vagy evvel a habitussal ez a fajta ember hogy oldja meg. Ebben hol van szerepe a humornak, hol van szerepe a megbocsátásnak, mi az, amikor ellent kell mondani. Egyébként talán, ami tükröződik a szövegekből, hogy egy egyébként soha meg nem élt harmónia van most kettőnk között. Igaz, hogy csomó konfliktusforrás megszűnt avval, hogy zárt életet élünk, tehát erre ezt mondom nevetve, hogy egy beteg embert könnyű szeretni.
De velem az történt, hogy nagyon megszerettem, úgy, mint az udvarlásom szakaszán, és egy nagyon harmonikus, váratlanul, hihetetlen harmonikus életperiódusban vagyunk most, nagyon szeretjük egymást. Azért írok részben, mert úgy tisztul le, úgy értem meg, ahogy leírom. Leírok egy mondatot, nem jó, három, öt, hét, nyolcszor átfogalmazom, akkor a mondat jó lesz, és én pedig megértem, hogy tulajdonképpen itt mi történik.

2022.09. // C.21194 // **Mandiner**

FESTEK, MERT EZ AZ ÉLETEM –

Joó István

Nincs előzetes víziója egy képről, nem „valamit" akar megfesteni az október 2-án nyolcvanesztendős Váli Dezső. A festőművészt többek között irodalomról, alkotói korszakairól, kortársakról, házasságának rendkívüli átalakulásáról kérdeztük budai műtermében.

Kerek húsz éve készítettem önnel ugyanitt, tágas műtermében interjút. Mintha semmi sem változott volna, a tubusok a polcon, vagy éppen a szerszámok a falon ugyanolyan rendezetten sorakoznak, itt van a műteremképeiről ismerős, öreg festőállvány, a hatalmas műteremablak, amit lesmirglizett, hogy az elmélyült alkotás érdekében ne lásson ki az önnek egyébként kedves Margit-körútra…

Igen, húsz évet öregedtem, öregedett a festőállvány is, a 110 éves műteremablak. Amire most négy réteg pukkanófólia – a pilisi szél idejutva elcsöndesedik. Télen hideg van. És a fűtés most, ugyebár drágult. Gázkonvektoraink vannak.

Ennyivel válaszol a műteremlakásában az energiaválság kihívására?

Ennyivel is. A táblázat szerint a 40 ezres gázszámlánk helyett havi 193 ezer forintos várt volna ránk. Most intézem éjjel-nappal; klímafűtés majdnem háromszor gazdaságosabb, az áramnak sokkal kevésbé emelkedett az ára.

Számos „szent kényszeressége" közül az egyik, hogy nincs könyvtára. A könyveit elajándékozza, és csak egyetlen rekesznyit hagy meg. A rekesz most is ott van az ágya mellett, de nem látok a húsz-harminc között az Illyést. Már nem szereti rajongva, amint húsz éve nyilatkozta?

Nem láthatja, esti sétánkra a tarisznyába van bekészítve, félúton fölolvasok belőle Katának.

Akkor Illyést változatlanul szereti? Azért is kérdezem, mert bár korábban Zelk Zoltán nem volt a könyvek között, most több kötetét is itt látom. Ráadásul honlapján, a Váli-Newson róla áradozik az utóbbi időkben.

Illyést is használom. Intellektuálisabb Zelknél, aki a tiszta szívmeleg. Ahogy ő szenved, ahogy a bűneit emlegeti, az hitre utal. Megírja a sorsából adódó szenvedéseket; sors pedig aztán jutott neki. Kommunista röplapok, rendőrségi megveretés, Romániába toloncolás, háromszori munkaszolgálat, aknamező, leégett falvak. Ő csakugyan felszabadult. Akkor aztán a Sztálin-himnusz, majd a szoc. rendszerből való lassú kijózanodás keserűsége, az elhallgatás. Magára találás 1955–56-ban, utána második börtöne, majdnem két év. Imádott felesége meghalt szabadulása előtt egy héttel… A hatalmas siratókölteménye, a Sirály… lóversenyezés. Második házassága egy prostituálttal, mert olyan szép szeme volt… édesen szomorkodó versében meséli el… Harmadik házassága Erzsébet asszonnyal, aki irodalomtörténész, ő aztán tudta, kit szolgál. Évekig ápolta, minden cetlijét gyűjtötte, hosszú kórházidők…

Petri György egy versében azt kérdezi: „Miért az éjszaka szabadítja fel a költészetet?" Mikor jó verset olvasni?

Este ágyban néhány perc, akkor már hullafáradt vagyok. Negyed tizenegykor oltok. Ma már szinte csak versek. Sokkal több időm nincs is erre. Azaz hogy naponta a Lukács uszodától hazáig. Ha úszótárs szál föl velem a 17-esre, jelzem neki, bocs, most Zelkkel beszélgetek. Ma találtam a három megálló ideje alatt négy gyönyörű sort tőle. Föltettem a blogomba, mert olyan szavak egymás mellett… cseng-bong az egész. Figyelmeztető és tanulságos, hogy egy ilyen műveletlen, kereskedőtanoncnak is ügyetlen kis zsidó fiúnak, mint ő, milyen hihetetlen bonyolult az érzelemvilága. Hatalmas tehetségbatyut kapott a hátára…

Az asztalán egyebek mellett Szabó T. Anna frissen megjelent összegyűjtött versei, letépett vécépapírszelvényekkel megjelölve az oldalak, ahol valami fontosat talált. Őt miért szereti?

Annácska néhány verse nagyon megtetszett talán tizenöt évvel ezelőtt. Tüneményes tisztasággal, újszerűen szólalt meg: egy fiatalasszony szerelmes a férjébe. Boldogságai, gyerekszülések. Felkerestem, jóba lettünk, sütött nekem rétest. Aztán lassan vele is elmaradt a kapcsolattartás, elcsöndesedett az életem. Amúgy is töményebb, ha valakitől olvasok, mint ha két órát beszélgetek vele. Ezt Pilinszky is megírta.

"Ihlet egy évben négyszer,
a többi tisztességes hivatalnokfeladat"

Kétszer is említette a költészettel kapcsolatban mások házasságát. A honlapján arról értesülhettünk, hogy a felesége nagyon beteg, de az ezzel kapcsolatban született bejegyzésekben nem panaszkodik, sőt.

Halálközelben vagyok először életemben. Anyácskám messze volt; halála rendben volt, nem érintett meg így. Katát másfél éve diagnosztizálták, nem gyógyuló beteg. Az agy utasításait az idegek nem közvetítik az izmoknak, így azok elsorvadnak. Nála először a száj izmai. Beszédje már alig-alig érthető, kezdünk papírt, tollat használni. Nyelni nem tud, köldöktájon kivezetett csövön át táplálom két óránként vízzel és tápszerrel. Csütörtökön kötözés. Fekvőbeteg, de esténként egy óra a Tóth Árpád sétányon; napi dolgaimról, gondolataimról mesélek neki. A gyerekek rég elrepültek, zárt életet éltünk.

Hogy fogadja?

Mondom, egymásnak örülünk... Persze hálás, hogy kiszolgálom, kedvvel. Szívből kedvvel.

Az a töredékes figyelem, amire a legtöbb férfi képes, az ön esetében most, nyolcvan évesen most növekedett?

Ötvennégy együtt-évünk végig konfliktusos volt. Nem voltunk boldog házasság. Szokták mondani, egy művész nem férjtípus. Mentség? A semmiből világot csinálni nem emberszabású feladat. Katolikus hitünk végig segített. Most a konfliktushelyzetek javarésze megszűnt, élünk egymásra utalva, egymásra találtunk.

Felismertétek, hogy Isten céllal engedte ezt meg?

Megköszönjük Kata betegségét. Isten ezt a találta számunkra a legpontosabb ajándéknak.

2022

Belül sem sóhajtozik, hogy ez szakadt önre, hogy netán akadályozza önt az útjában?

Előzőleg már volt egy helyzetem: tíz éve többhónapos tárgyalás után fiammal szerződést kötöttünk; ő abbahagyja a dohányzást, én pedig a KRESZ szerint vezetek. Előtte kilencvennel jártam a városban. Ő vetette föl, féltett, és én ezen megrendültem. Tudtam, most két ellentétes hozzáállás közül az egyik lesz a jövőm. És nem én választok. Halálomig fogcsikorgatva ötvennel, vagy ahogy egy kapcsoló átvált, ezentúl csípőből a KRESZ. Szerencsére ez utóbbi, nagy ajándék.
És most is így történt. Egy éve pedig automatikusan „anyuka" lettem. A konyhám hatalmasan megszervezve, ehhez aztán értek :)). Fecskendők, flakonok, havonta 45 flakon holland tápszer érkezik, sterilen csomagolt csövek, segédeszközök. Rendet tartok. Szeretem csinálni. Az uszodában csodálnak, micsoda hősiesség. Mosolygok, hősies az anyuka, aki húsz évig mindennap ebédet főz a kölyköcskéinek? Utamban akadályoz? Most ez az utam. Amúgy festek is. Néha jót. Néhább nagyon jót.

Mindez nagy változás, miközben mintha nagyon szeretné a változatlanságot is. Ha jól számolom, mintegy három és fél évtizede fest olyan képeket, amelyeknek a műterme a kiindulópontja. Ezen már nem változtat, vagy még bármikor megváltozhatnak képei „játékszabályai"?

Van, aki ezt egyszerűbben kérdezi: hogyhogy nem unom ezt a témát…

Nem unhatja, ha ezt csinálja, ráadásul a sorozat mindegyik tagja nagyon más.

Persze. Barátom meséli, kisfiúként elképzelte házasságát: két szoba hall, ebédlőasztal, család, két gyerek… Én érettségiig semmi nem akartam lenni, jövőképem soha nem volt, most sincs. Hogy majd ha nagy leszek. Majd ha nyár, akkor én. Életem a mai nap. Tervem nincs. Festőállvány, ablak, képkeret, padlóvonal. Nincs információtartalma. Egy lefestett virágcsokron el lehet mélázni. Giorgio Morandi és Király Gyuri néhány csuprot letesz maga elé az asztalra, évtizedekig tologatja, kicsit így, kicsit úgy. És művek, életművek, remekművek. Persze a téma a kép befogadásához csak a küszöb. Aki ott megáll, és nem megy tovább… Ami a lényeg, amiért az egész megszületik, attól öt emelettel arrébb. Én, aki csinálom, mindebből semmit nem tudok, azt a néző látja.

A fotósunk kedvéért az imént elkezdett egy képet. Lerajzolt egy kompozíciót ceruzával, mégis azt mondja, nem fogalmi gondolkodással alkot.

A fotós kérte, a fény felé, oldalvást üljek bele abba a fotelbe, ehhez nem éreztem ihletet. Képet kezdeni egyszerűbb volt. Ami fölkerült az elején, egy vonalrács. Majd a közeit kell kiszínezni. Vagy geometrikusan elképzelve, adott a képnek egy állapota, egy pont; tovább tudnék indulni öt irányba.

Döntenem kell, ki kell választanom az egyik utat, lépek, újabb egyensúlyi pont, de még nem az igazi. Innét ismét öt felé lehetne továbbmenni, egyet kiválasztok. A matematikusnak tanult Esterházy mondja zseniális egyszerűséggel, a műalkotás nagyon szigorú szabályok mentén jön létre, csakhogy ezek a szabályok munka közben állandóan változnak.

Amiről beszélni lehet: ezeknek a tárgyaknak, illetve foltoknak az egymáshoz való viszonya, egyensúlya, egyensúly-felbillenése, vagy nem?

A képcsinálás: foltok, ritmusok, arányok… Meg a színek. Az én képeim semmit nem mondanak szín nélkül. Ami jó tőlem, az a színek által. A magyar festők nagy része nem tud színezni, nem is érzi, mire való a szín. Picasso se tudott… Színei jelentéstelenek. Nála az utalások fontosak, a formák, a ritmusok.

Mi van a „Mondanivalóval"?

Nem akarok semmit mondani, üzenni. Festek, mert ez az életem, és ezt szoktam meg. Nyugdíjasként sakkozzak a szemközti parkban egy másik öregúrral?

A képein gyakran uralkodó monokróm hatás és félhomály szomjassá teszi a lelket, elcsöndesít, nagyon sűrű, gondolatilag termékeny állapotba kerül az ember, ahogy belemélyed a festménybe. A műteremtémájú képek előtt három-négy éven át zsidó temetőket festett. Ha nincs az a korszak, befutott volna ennyire?

Befutottam? Ennek örülök :)). Ki kell igazítanom. Kettő, ami viszonylag ismertebbé tett; úgy értem, a minőségen túl. Az egyik, hogy 42 évesen, 1984-ben rájöttem, kár megvárnom a halálomat, hogy a képeim elkezdjenek működni. S akkor egy év munkájával szétajándékoztam az itthon lévő háromszázhatvan képemet a budapesti értelmiségi ismerőseim között. A másik tényező az e valóban ritkán látott téma, a zsidó temető. Egy vidéki csoportos kiállításról hazafelé a buszon kissé beborozott kollega megbökött: „a zsidótemető meghozta neked a Munkácsy-díjat". Ellenszenv, másoktól rokonszenv. Nem csak zsidóktól, bár gyűjtőim java része az. Művelt kultúrafogyasztók. Idősebb testvéreink, mondta János Pál pápa.

Ezek a dülöngélő sírkövek ugyanolyan jelentéstelen eszközök, mint a műtermes ciklusban az állvány, a szék, az ablak?

Itt természetesen fontos a téma is… én a szakrális csendet fotóztam. A festményeknél kicsit más a helyzet, de a témának ott is szerepe van. Óhatatlanul a tudatban a zsidó múlt, a történelem, a kultúra, Mózes, a zsoltárok, a szakralitás.

Mit ért közelebbről a szakralitáson?

Beszélgetést Istennel. Reggel nálam öt óra negyventől papi zsolozsma. Aminek hetven százaléka zsidó szöveg, ószövetségi. A mindent tudó zsoltárok. A próféták: Izajás, Zakariás.
De nálam abba, hogy a téma foglalkoztatott, a szakralitáson túl belsőépítész-tanultságom, hajlamom is belejátszott: a temetők mikroenteriőrjei. Ahogy a sírkövek kis tereket alkotnak a halott emberek fölött. Ellentétben a mi ronda, hivalkodó temetőinkkel, az ő egymást figyelembevevő hasonlóságuk magaskultúra. Bár ez már náluk is inkább csak a múlté. Végül azért hagytam abba ezt a sorozatot, mert kezdtek gyengülni a képek. E képek felét, nyolcvanat fölfűrészeltem.

Akkor a művész Isten eszköze?

Mint az utcaseprő is.

Az utcaseprő hogyan viszi közelebb Istenhez az embert?

Mi is, ő is segít élni; az utcaseprő megment minket, hogy ne legyen itt két hónap múlva pestisjárvány.

Nyolcvanévesen fásultan vagy lelkesen nézi a mai képzőművészeti folyamatokat? Merre fordul éppen a világ képzőművészetének hajója?

Úgy vagyok, ahogy öregembereknek mindig is kötelező. Már idegen, amit látok. Java nekem felszínes és üres. Kevés értéket látok, igaz, a világ rohanóvá vált, de ez nem az a szakma, ahol a rohanásnak helye lenne. Az igazi művészet nem Orbán Viktor mellett vagy ellen mond véleményt, hanem az élet legfontosabb dolgairól: létről, halálról, szerelemről, Istenről, szenvedésről. Van Kossuth-díjas festőkolléga, aki nem tagadja, hogy állandóan nézi a nyugati kortárs festészeti tárlatokat, keresi, mi az, ami most trendi. Ő olyat kíván csinálni. Ámulattal hallgatom szegényt. De erősen tudom, mindig vannak és lesznek tehetségek, akik mindenféle csacsi divatok közepette vagy ellenében remekművet tudnak csinálni.

Mondana pár nevet a mai derékhadból, akik műveire odafigyel?

Alig járok már tárlatra, és kiirtották az éves Tavaszi Tárlatokat a Műcsarnokból, ahol tájékozódni lehetne. Mert az munka, akkor bizony napokig zsűrizni kellene. A fiatalokat így már honnan ismerném? Hirtelenjében az ismerősök; Vojnich Erzsébet, Nádor Tibi, Fischer Balázs, Nagy Géza, Krajcsovics Éva, Király Gábor, Csató Józsi jut eszembe… Pár hete fedeztem föl magamnak egy festőt, aki a szememben most lesöpör mindent. Tán kevesen ismerik, pedig negyvenéves, Király György, Szolnokon él, csöndben. Elvittem hozzá műgyűjtő barátomat, azonnal tíz képet vásárolt tőle. A honlapomon is bemutattam.

Mintha az internetes naplója részben ugyancsak művészeti tevékenység volna, amellett, hogy sokak szerint „tanít látni". Föltesz egy-egy festményt, fotót mástól és önmagától, és amivel kommentálja, az félezer napi követőjének revelációként hat… Miért ír?

05:23-kor szól a vekker, hazajövök az uszodából, megetetem a feleségemet, utána fél tíz körül megírom, ha valami addig az eszemben járt. Sosem azért írok, hogy valamit írni kéne. Írok, ha valami érdekel. Aztán, ha problémám van – például az orosz-ukrán háborút nem értem eléggé –, leírom. Még átírom ötször-nyolcszor, az írás által tisztul ki egy gondolat.

Hadd idézzem végül egy jellegzetes és számomra szép VáliNews-bejegyzését a közelmúltból. „Teherautónyi termőföldet hoztak a készülő Széna tér-parknak. Nem terítették szét azonnal, azonnal kizöldült." Miért érintette meg ez a köztéri mozzanat?

Mert ez maga az élet, az élet. Pár éve a Széll Kálmán téren megszólított egy középkorú asszony. Hogy ő a blogom után már másként látja a Margit körutat. Ahogy én egy aszfaltrésbe belenőtt kis virágot megünnepeltem.

2022.10. // C.21239 // **Budai Hang**

„FEJJEL LEFELÉ IS JÓNAK KELL LENNIE"

Ficsor Benedek interjúja Váli Dezsővel

Több mint harminc éve kizárólag a műtermét festi, alkotásait sokáig nem engedte külföldre, itthon pedig a legtöbbet elajándékozta, elzárkózva él, még az ablakot is lecsiszolta, hogy ne zavarja a kilátás, a honlapján mégis minden részletet megoszt magáról. 80 éves lett Váli Dezső festőművész, akivel a születésnapja alkalmából a 22 legfontosabb könyvről, a „buta festőkről", a zsidó temetőkről, Isten köpenye szegélyéről és a Lukács fürdő úszómesteréről beszélgettünk.

– Amikor az interjúra érkezve beléptem a Margit körúti épületbe, szomszédai éppen a lakók által önnek szervezett születésnapi ünnepségről beszélgettek. Aktív részese a közösség életének?

– Ez egy nagyon jó, nagyon erős lakóközösség, ezt elsősorban a gondnokunknak köszönhetjük, aki kérés nélkül segít, mindenkivel elbeszélget, összetartja a házat. Kétszer terjesztettem föl a II. kerület díszpolgára címe. De az önkormányzaton azt hiszik, az élsportolók fontosabbak egy igazán jó házmesternél. Most feleleventjük a ház őszi vására (járvány előtti) hagyományát; hosszú asztalokon bárki kirakhatta portékáját, közben fő a pörkölt, és az egész ház összegyűlik az udvaron. Egy alkalommal én egy festményemet kínáltam eladásra, „használt kép" felirattal 999 forintért. Most annyi a különbség, cserebere nem volt, pörkölt igen, és a főprogram, hogy engem felköszöntenek. Én is készültem meglepetéssel számukra. Nem nagyon kapcsolódom be a közösségi életbe, elzártan élek, de megcsinálom, ha valami jó eszembe jut. Korábban egy faliújság a lépcsőházba – általam Zelk-versekkel gyarapszik, de tettek már föl Pilinszky-szöveget is. Csináltam egy „VIDD ÉS HOZD" polcot, ahova mindenki leteheti megunt könyveit, és elviheti, ha valami megtetszik.

– Az elzárkózás művészi szükséglet vagy alkati kérdés?

– A főiskolás éveim közepén egy ötlet, hogy szobám ablakát, ahonnan gyönyörű kilátás volt a Gellérthegyre, pauszpapírral takarjam le. Sorsváltoztató életötlet volt, a lényegi okát ma is csak sejtem. Távoli a kapcsolat, de hasonló gyökerű lehet, hogy érettségi után Senecát olvasva elajándékoztam az akkor háromszáz kötetes könyvtáramat. Azóta 20-22 könyvem van, alig-alig cserélődnek. A szomszéd szobában Kata könyvtára három-négyezer kötet lehet. Valószínűleg alkatilag képtelen vagyok a SOK-ra, kevés információt tudok befogadni. Ha színházba mentünk, az első felvonás után hazakéredzkedtem, hogy ennyi bőven elég volt. Kata ismer, el is engedett.

– Mi a 22 legfontosabb könyv?

– Ma már verseskötetek, az egyetlen próza, ami ötven éve, a József és testvérei. Kívülről tudom. Annyira gazdag szöveg, Thomas Mannak három mondatában annyi a gondolata, hogy bárhol ütöm föl, feltölt.

– És a versek?

– Korábban Szabó Lőrinc is, ma Illyés Gyula és Zelk Zoltán. Apám meghalt a második világháborúban, Zelkkel, mint egy pótapával, illetve inkább mint idősebb baráttal beszélgetek. Csodálatosan érzelemgazdag, sokat szenvedett, de sosem nyafogott sorsa miatt. Rajtuk kívül költő, akiket őrzök és visszatérően olvasok, Oravecz Imre és Rakovszky Zsuzsa.

– Képeinek állandó témája a műterme, évtizedek óta festi ezt a letisztult teret az ablakkal, a festőállvánnyal és a székkel. A valóságban ugyanolyan rend és fegyelem fogadja a belépőt, mint a festmények befogadóját.

– A rend tartópillére az életnek. Van festőszerszámom, amit harminc éve nem használok, de tudom, hogy hol van, ha kellene. Ez talán valóban összefügg képeim szűk világával. Hogy ezek műteremképek miről szólnak? Az igazán jókra van egy formulám; miszerint *egy remekmű egy villámvillanás idejére megmutatja Isten köpenye szegélyét*. Akár műterem, akár egy leábrázolt lenge öltözékű nőszemély. Ezt ugyan különböző szinten érzékelik az emberek, de átéli mindenki.

– Függetlenül attól, hogy milyen a festmény? Akár giccs is megmutathatja a köpeny szegélyét?

– Nehéz kérdés, viaskodom vele, mert kedvem ellenére való a válasz. Ha Mari néni tiszta örömet érez a kép láttán, amelyen két kiscica játszik a gombolyaggal, akkor minden megtörtént. Hitem szerint minden jót végül is Istentől kapunk, így nincs különbség aközött, hogy engem egy Mark Rothko-festmény, mást pedig egy giccs tesz boldoggá.

– Mark Rothko, a lett születésű amerikai festő képein csak színes téglalapokat látunk, amelyek a gombolyagos cicákkal ellentétben nem adják könnyen magukat. Sokan csak legyintenek az absztrakt alkotásokra, mondván, „ilyet mindenki tud festeni”.

– Egy amerikai házaspár kápolnát építtetett Texasban Rothko öt alkotásának, vagyis van, aki meghallja e képek üzenetét, de kétségkívül vizuális kultúra, a szem és a lélek tanultsága kell hozzá. Léteznek persze zseni nézők is, akik előképzettség nélkül is ráéreznek egy absztrakt festményre.

– Egy interjúban úgy fogalmazott, hogy „a jó festő buta”. Mit jelent ez?

– A festés nem agymunka. A munkát az agyalás tönkre is tudja tenni. És festőket időnként kényszerítik olyan helyzetekbe, hogy képeikről beszéljenek. Ritkán hasznos. A festő túl sokat tud a képről, de ugyanakkor semmit; érdemi döntései tudat alatt születnek. És a néző oldala: a kép befogadása sem agymunka. Mindenki a saját múltjában fölhalmozott élményekre épít, és ez mindenkinél más.

Az én munkám az, hogy felvigyek egy okker szín mellé egy szürkét, és megtaláljam, hogy ez mikor lesz jó. Felviszek öt-tíz-huszonöt változatot, és szerencsés esetben a huszonhatodiknál felrobban a vásznon. A tehetségem abban áll, hogy olykor eljutok idáig. De hogy két szín miért tud ilyen fantasztikus módon együttműködni, az megfoghatatlan, az evilágon túli történet.

– Legendás képmegsemmisítő hírében áll, művei közel felét ítélte már pusztulásra. Mikor nem kegyelmez?

2022

– Nem hisztériából dobok ki képet, az néha egyszerűen az utolsó munkafázis. Egy képem átlagban háromnegyed év, ha nem áll össze, akkor még egy ideig próbálkozom vele. Ha akkor sem megy, szétfűrészelem. Ihlet pillanata, mikor észreveszem, hogy hiszen ez a kép rossz. Hogy ez reménytelen.

– Volt, hogy egy művéről évtizedek múltán változott meg a véleménye?

– Természetesen voltak ebben is selejtjeim. Nem sok. Az első húsz évben készült képeim nagy részét kidobnám, ha lehetne. Rosszak talán nincsenek köztük, de nem elég, ha csak jók, és nem több. Nem erősek. A Makláry Galériában a most szeptemberi kiállításomon egyetlen gyűjtő, Horn Péter kollekciójából mutattak be huszonhét képet. Péternek nagyon jó szeme van, hetven képem van nála. Annyi elég is lenne belőlem. Chagall hány képére emlékezünk? Tízre?

– Másik elhíresült szokása, hogy elajándékozza a festményeit. Jótékonyság vagy marketing munkál ebben a gesztusban?

– Egyik sem. Negyvenkét évesen rájöttem, hogy nem kellene megvárni, amíg meghalok, hogy a képeim elkezdjenek működni. Mint mikor a hűtőszekrény nincs bedugva a konnektorba. Egy év munkájával szétajándékoztam őket. Nem jótékonyság, hanem önzés, használjanak. Tudtam, a magyar értelmiség azon része, amely fogadná munkáimat, nincs képvásárlásra szocializálódva, vagy nem engedheti meg ezt magának.

– 2006-ig, a közgyűjteményeket leszámítva nem engedte külföldre a műveit, ezzel gyakorlatilag kizárta magát a műtárgypiacról.

– Igen, úgy gondoltam, a mi unokáinknak festek. Van kollega, aki ebből épített műtermet magának. Nem vagyok világra szóló művész, műveim szétkallódnának a világban. Az itthoni kultúrkör a megfelelő léptékű terepem. Egy képem igazán akkor működik jól, ha beleilleszkedik környezetébe. Ha nézői tudják, ki az a Derkovits, mi a hatos villamos és mi Szentendre.

– Életmódját többször nevezték már szerzetesinek, visszavonultsága, szigorú időbeosztása és puritánsága okán. Érez magában valami szerzetesit?

– A napirend és az életem rendje technikai kérdés, a működéshez fegyelemre van szükségem. Mondta ismerősöm, hogy latens Asperger-szindrómám van; egy pszichológus barátom szerint ez hülyeség, mert valójában mániás depressziós alkat vagyok. Szerencsére ma az első fele működőben.

Szükségem van a mechanikus rendre, mert így egyszerűbb élni. 5:23-kor vekker, netán keserves lenne ágyból kelni, ha adnék magamnak lehetőséget ezen elgondolkozni.

6:50-kor indulok az uszodába, harminc hossz. Ott pár éve elrontottam a jövőmet avval, hogy egyszer kevesebbet úsztam a szokottnál, merthogy túl fáradt. Azóta ez a lehetőség minden nap megkísért.

– Az önkéntes korlát az igazi szabadság – fogalmazott egy interjúban a húga kapcsán. Az idén februárban elhunyt Váli Erzsébet 1971-ben disszidált, és a salzburgi Nonnbergben belépett a bencés nővérek kolostorba. A rendszerváltást követően hazatért, és Kaposszentbenedeken megalapította a Porta Pacis kolostort. Kettejük életmódjában nem nehéz felfedezni a párhuzamokat.

– Közvetlen kapcsolat biztosan nincs életvitelünk között, ötven évig távol egymástól. De az alkatból is adódó életmódválasztások… Van benne hasonlóság, és talán eredményeiben is. Ahogy Pilinszky mondta, *eljuthatunk a derűhöz.*

– Megtalálta a derűt?

– A feleségem nem gyógyítható betegsége okán először élek halálközelben. Két óránként etetem, egy anyuka szerepköre; ennél szorosabb kapcsolat nem létezik… Váratlan virágzás, úgy megszerettem, mint hajdan, udvarlás idején.

– A betegségről azt mondta egy interjúban, hogy azt is megköszöni Istennek.

– Életre eligazító Szent Pál, hogy mindent meg kell köszönni; hiszen minden jó, amit föntről kapunk. Ha megfelelően fogadjuk.
Isten ezt az ajándékot tartotta számunkra most a legfontosabbnak.

– A korábban említett Pilinszky Jánost gyakran emlegették katolikus költőként, amit rendre visszautasított: „költő vagyok és katolikus" – válaszolta. Az ön művészetét mennyire határozza meg a katolikus hite?

– Ezek csak szavak, amiket egyik dobozból a másikba rakosgatunk. Nyilván átüt képeimben a világom. De hogy ebből a néző, a befogadó mit hall meg, azt nem érdemes általánosítani. Mert az egyedi; tapasztalatától, műveltségétől, érzékenységétől függ. Ezért nem érdemes általánosítani.

– Híres, több évig festett sorozatában zsidó temetőket jelenített meg. Ezek is szakrális gyökerű alkotásként születtek meg?

– Nem volt gyökerük. Felteszek egy színt, és elkezdem a képet. Ebből három éven keresztül zsidó temető lett. Annyiban érdemes megkülönböztetni a műtermes képeimtől, hogy itt valóban van egy történelmi-érzelmi többlet, ami a témából adódóan rárakódik a képre. Reggeli imám nagy része ószövetségi zsidó zsoltár.

2022

Egy festményemnek fejjel lefelé is jónak kell lennie.

– Mégis nehéz elvonatkoztatni a témától.

– Pár éve kiadtak egy monográfiát a festményeimről, a dedikáláskor szöveget is pecsételtem a kötetekbe, hogy:
NEM MŰTERMEK
NEM TEMETŐK
KÉPEK

Figyelmeztetés. Egy festmény esetén a témából szoktunk elindulni; tájkép, mezítelen néni, virágváza. De ez mindenkor még csak küszöbe a háznak. Ahol, ha nem indulunk el a lépcsőn fölfelé, szinte semmit sem kapunk meg, ami a miénk lehetne.

– Fizikai bezárkózásával párhuzamosan folyamatosan tájékoztatja a közönséget az életéről, gondolatairól a honlapján olvasható, Válinews című hírlevélben. Hogy fér össze a visszavonulás az online kitárulkozással?

– Ez a nyitottság véletlenül jött létre, csupán gondolkodás-melléktermék. Addig csiszolom naplómban a mondatot, amíg már nem hazudok önmagamnak, és eljutok a lényegig. 1990 óta írtam leveleket barátomnak, Franciaországba, havonta postáztam. Aztán, 2000-ben, hogy elindult a honlap, adódott, hogy ezek ott jelenjenek meg. És nem havonta, hanem naponta, képekkel gazdagítva. E feljegyzések – kerülném a szót, de így pontos – tanítanak is, nem csak szórakoztatnak; mert segítséget nyújthatnak az olvasóknak életük rendezésében. Egy világítótorony azt mondja, hogy „itt vagyok", aki pedig látja a fényt, konstatálja, hogy „én meg itt".

– A politika gyakran megtalálja, és használja eszközként is a neves művészeket. Önt a közéletből való kivonulás mentette meg ettől?

– Magyarországon a festők nincsenek a társadalmi élet fősodrában, periférikus jelenségek. És én meg még ebből a körből is kilógok, zárt életemmel. Nincs közéleti szerepem. Vágytam tanítani, aztán egy év az Iparművészeti Főiskolán, azonnal abbahagytam, hogy erre nincs többletenergiám.

– Hét éve egy interjúban mégis úgy fogalmazott, hogy mindkét oldalon utálják. Mivel haragította magára őket?

– Egy későbbi interjúban ezt visszavontam, hogy ez egy nagyon buta mondat volt. Nem vagyok én olyan fontos ember, hogy engem utáljanak. A festők nem fontosak. Senki nem kéri őket, hogy fessél már valamit. A társadalom először sandán nézi, lassan tudomásul veszi, végül elfogadja a művészeket. És kezdi használni munkáikat. Ez természetes is, egy művész mindig kilóg a sorból.

Az életről gondolkodásomat nem a napi politika határozza meg. A feleségem követi az eseményeket, időnként próbálja elmesélni, hogy ki mit mondott. Úgy gondolom, hogy Isten dönt az eseményekről, ő gondolta úgy, hogy most sajnos háborúnak kell lennie. Krisztus Pilátust figyelmeztette, *semmi hatalmad nem lenne, ha nem kaptad volna fölülről…*

– Mi mikor veszítettük el ezt a tisztaságot?

– A reneszánszban kezdődött, aztán a francia forradalom, ahol szerzeteseket százával öltek meg. A felvilágosodással megszületett a tévhit, hogy az ember a világegyetem központja. Előtte rend volt, nézzünk meg egy Vas-megyei román kori templomot. Nyugat-Európa olyan elképesztően magabiztos, amint jómódban él, de nem a hit értékei szerint. Szolidaritás és mértéktartás helyett a korlátlan gazdagodás és pazarlás.

– Az egymást követő válságok sem figyelmeztethetnek bennünket a pazarlás veszélyeire?

– Sokat gondolkodtam, hogy milyen előnyei lehetnek a jelenlegi helyzetnek, ami mindenkit elgondolkodásra kényszerít, hogy takarékoskodnunk kell. Lecseréltem a hűtőt és a bojlert kisebbekre, gáz helyett klímafűtés lesz, és nem fűtöm fel a lakást 24 fokra.

– Visszatérve a hit és az értékek elvesztéséhez, a vallást politikai célokra felhasználó hatalom, és az annak behódoló egyházak is eltántoríthatják a hívőket, nem gondolja?

– Pál apostol korában komoly viták folytak a kereszténységen belül a hit torzulásai miatt. Nem tudom, most milyen a helyzet, nem tudok behódoló egyházakról. Nincs rálátásom a dologra, tévét nem nézek, és kevés okos emberrel érintkezem.

– A belsőépítészet sosem kerekedett felül a festészeten?

– Hamar szerelmes lettem a belsőépítészetbe – gyönyörű szakma –, és el is adtam a festőállványomat. Az építészet az egyik legmagasabb rendű tevékenység, papok és pedagógusok munkájához mérhető. Komplex látásmódot és hatalmas tudást igénylő feladat. Ami hatalmat is ad a szakemberek kezébe. Negyedévesként lakástervezésnél megtapasztaltam, ha egy pofafalat egy méterrel arrébb teszek, az anyuka kevesebbet fog veszekedni a gyerekeivel.

– Mikor tért vissza a festészethez?

– Amikor felvettek az Iparművészetire, leírtam a naplómba, hogy most ruhatárba teszem a festészetet, és csak az a dolgom, hogy a leltári cédulát öt évig megőrizzem. Ötödévre elbúcsúztunk egymástól a főiskolai szerelmemmel, és ez a keserves időszak segített abban, hogy fogcsikorgatva bár, de újra elkezdjek festeni. Délelőtt a diplomamunka, otthon, délután már képek.

– Mi lett a festőállvány sorsa?

– Az egyik évfolyamtársamnak adtam el, és tőle is vásároltam vissza. Most is itt áll a műteremben.

2023

2023.01. // C.21379 // **margitnegyedarcai:** Váli Dezső
megjelent: margitnegyed.hu // margitnegyed facebook oldala // instagram
megjelent: **Budai Polgár** 2023. 06. 04. //
fotó: Walton Eszter

Épp ötven esztendeje, hogy idekerültem a Margit körútra, a harmincadik szülinapomon. Itteni elődöm is festő, Diener-Dénes Rudolf volt. Őelőtte a legendás múzeumigazgató és gyűjtő, Petrovics Elek, Rippl-Rónai és Ferenczy barátja lakott itt. Nézem csupasz falaimat, valaha ezeken az ő remekműveik. Száztíz éves házunk tetején ezt a tornyot eredendően is műteremnek tervezték. Bárczy István polgármester ajándéka lehetett az utókor számára, mert akkoriban a környéken sok hasonló műterem épült. Komoly kedvezménynyel vehette rá erre a leendő háztulajdonosokat.

Egy szolgálati műteremlakás bérlőit a minisztérium jelöli ki.
Így szerencsére, ha akartam volna, se tudtam volna megvásárolni a nagy magánosítás idején, bár apósom igen kapacitált.

Ingatlant különösen nem szeretek birtokolni. Hogy ide kerültem, a környéket az évek során megszoktam, megszerettem. Buda egyik szíve a Széll Kálmán tér. Egy lendülettel elérhető Pest, a múzeumok, és itt a Rózsadomb, a Svábhegy. Öregedve, esténként Katával, a feleségemmel, egy órát sétálunk a szemközti Széllkapu parkban. Amit, le a kalappal, elképesztő ötletességgel és gondossággal terveztek.

Rálátok.

2023.01. // C.21372 // **VD. Előszó a Váli Béla naplóhoz**
Kérték a Szabadkán kiadandó kötethez

AZ OLVASÓHOZ

Húsz éve barátom rám mosolygott, ugye, ugye, nem véletlen festetted '84-körül azokat a zsidó temetőket! Az 1929-es Magyar zsidó lexikonban szerepel kikeresztelkedett újságíró ősöd, Váli Béla (1858-1896). Tévedés kizárva, ezt akkor szigorúan kezelték. Ő az, aki csak azért tett föl Kossuthnak 1886-ban egy teljesen fölösleges kérdést – írt Ön színdarabot? –, hogy legyen tőle egy levele, ami aztán bekeretezve, babérlevéllel koszorúzva a család falán...
Hívő katolikus létemre zsidó? Nem búsultam, és nem örültem, de egy hétig mindennek megváltozott a súlya. Akkor fölkerestem (egy oldalági) Váli Bélát (1899–1992), aki mosolygott, 18. századi keresztlevelek, talán mutatott is egyet. És mellékesen megmutatta nagyapja, Váli Béla (1826–1903) szabadkai polgár naplóját. Kölcsönkértem, fénymásoltam, deske.hu honlapomon az ÍRÁSOK/TÍPUS SZERINT/ŐSEIM fejezetbe került, a családfák mellé. Szerkesztve, ez kerül most nyomdába.
Családunk történetéről keveset tudok. Hanák ősök, onnét az 1700-as években Szabadkára. Névmagyarosítás Valicsekről, 1862. A naplóíró fia, nagyapám dr. Váli Dezső (1871–1945). Képeslap-fotó: Szabadka, Deák Ferencz-utca - Dr. Váli-féle ház, Palics-fürdői nyaraló, Jolánka-lak. Legenda, a doktor úr éjszaka is kikocsizott bármely szegényhez. Törvényszéki orvos, a szabadkai születésű öngyilkos Csáth Gézát ő boncolta. A szerb hatalomátvétel után egy kitett magyar zászló konfliktusa, tán 1919, a család két vagon bútorral Budapestre költözött. Anyagi ügyetlenségük, elszegényedtek. Gyerekkorunkban húgommal még szombatonként nagyanyámnál a zugligeti kertben fogócskázunk, habos sütemények. Apám, Váli Dezső banktisztviselő (1900–1945) Kurszk mellett, hadifogságban halt meg. Ezen az ágon egyetlen utód vagyok, fiam, Miklós (1982–) filmrendező.
E naplót szíves figyelmükbe ajánlom, gazdag kincs a múlt, érdemes e kútba belenézni.
Budapest, 2023. január.
Váli Dezső festőművész (1942–)

Mióta Öné ez a gyönyörű műterem Buda szívében?

1972 óta. A minisztérium nagyon nehezen utalta ki nekem. Belsőépítésznek műtermet? De hát művészeti felsőotatás után jogosult voltam, és végül lakást cseréltem Diener-Dénes Rudolf özvegyével.

Ez a valahai Moszkva tér, a II. kerület szíve. Húsz perc busszal a Normafa sétánya vagy metróval a Szépművészeti Múzeum. Itt, a Margit körúton pedig zajlik az élet. Igaz, abból nem sokat látok. 1980. április 29-én lesmirgliztem az ablakaimat, mert zavar a látvány a munkámban, életemben. Az ötéves kislányom segített benne, létrán és sísszemüvegben.

Mennyire él aktív életet, eljár megnyitókra, kiállításokra?

Aktív vagyok munkámban. Kiállításokra járok, bár egyre kevésbé. Amúgy hivatalból napi száz képet kell átnéznem, az aukcióértesítéseket. Ugyanis kitaláltam, hogy rég elhunyt mesteremnek, Sugár Gyulának honlapot csinálok.
Ő nemigen törődött vele, eltűnt, szétszóródott az életműve. Két képpel indultam, eddig 510 van meg.

2023

Én láttam néhány kiállítását, de főleg már a műtermi képekből. Milyen más korszakai voltak?

A tanulóéveimben absztrakt képeket festettem.
Elhagytam, ijesztő volt az a parttalan szabadság.
Akkor adódott egy pénzkereseti lehetőség: több évig háromnapos vidéki körutakat tettünk nagy fekete autóval – szociófelmérés, én voltam a fotós. Ennek kapcsán hívő katolikus létemre rácsodálkoztam a zsidó temetők csodálatos csendjére, mert azokba is benéztünk. 2400 fotóm van erről. Archiváltam, évekig minden további terv nélkül feküdt a polcomon.
Majd egyszer rátaláltam, mint képtémára, akkor ez lett a témám, három és fél évig.
Mikor észrevettem, kezdenek a képek gyengülni, abbahagytam.

Mikor kezdte el a műtermes képeket festeni?

1987-ben. Kiállításaimnál az utcai plakátokra soha nem festményt tettem, mindig fotót a műtermemről. Valahogy életesebb. Sok ilyen fotóm volt. A temetők után témakeresésben az egyikre rámeredtem, így kezdődött. Erről nem szoktak a festők beszélni, tulajdonképpen mindegy, mit fest az ember, hogy mi a téma. Ettől mélyebben fontosak a dolgok. Ez csak halvány ürügy ahhoz, hogy az ember egy rózsaszín mellé olyan szürkét találjon, amitől aztán fölrobban a kép.

Most is rendszeresen fest?

Kétségbeejtően nem tudok mást csinálni, mint dolgozni. Zelk Zoltán is hiába vágyott rá: *Szerettem volna ülni lócán, alkonyidőn, a ház előtt…köszönteni az elmenőt…* Nem kiállításra dolgozom, de mégis időmérce. Tavasszal volt egy Stuttgartban, őszszel és télen lesznek a következők, itthon.

Az egyik a Bartók Béla úti Godot Galériában, náluk már a hatodik. Tavasszal eszembe jutott, kéne csinálni, egyetlen telefonnal kaptam időpontot: október 11.

A Godotnak van egy másik, jóval nagyobb kiállítótere is Óbudán. Ott a Bukta Imrének van most kiállítása.

Igen, azt nem nézem meg. Hogy kiket szeretek? A maiak közül Kárpáti Tamást, a Gaál Jocót, Vojnichot, a kecskeméti és a szolnoki Királyt, Várhelyi Tímeát így hamarjában.

Szokott megrendelésre festeni?

Egyszer csináltam, olyan abszurd, mulatságos kérés volt, hogy nem bírtam ellenállni. Amúgy soha. Egy nagynénit nem is tudnék lefesteni. Ha elkészül valami, felteszem a honlapomra – deske.hu –, az ott látottak alapján keresnek fel itthon, a műteremben. Nem is adhatnék el galériából, mert azokból értelemszerűen kitiltva, hogy nem kérhetnek személyi igazolványt a vevőtől. A honlapom adatbázis.Hogy sűrűbben érdekes legyen belenézni, elkezdtem benne egy naplót, blogot. Írom ma is, *VáliNews*, 23 éve, minden nap. Most 450-en követik. Rövid gondolatok, vélemények a világról; sokszor a megkezdett képeim is, meg fotók. Rendszerint reggel írok, ahogy az uszodából hazaérek. Aztán már nem is igen mozdulok ki. Az élet így zártan is gazdag.

Egész életében eddig hány képet festett?

Az opuszszámok alapján 2609-et. Ebből kidobtam a gyengéket, 1109-et.

Mindig egy technikával fest?

Igen, olajjal. Azzal a technikával mindent meg lehet csinálni, de az semmit nem tesz meg magától, azért használják a profik. Az akvarell például olykor önállósítja magát.

Mennyire él társadalmi életet?

Semennyire. Annyi, hogy minden reggel irány a Lukács uszoda. 33 éve. Ott van egy társaság, akik azonos időben járnak, orvosok, tudósok, tanárok, a gyóntatóm is. Aztán haza, és attól kezdve itthon dolgozom. Nem vagyok alkalmas a társasági életre, unom is. Mindig is így volt. Nem tudok beszélgetni – beszélni tudok, főleg hencegni –, meghallgatni, vagy megbeszélni. Nem járok moziba, színházba; túl sok információ túl gyorsan, erre nem vagyok alkalmas. Feleségemmel este sétálunk egy órát a szemközti Széllkapu-parkban, azt nagyon kedveljük. Annak sokkal nagyobb az érdemi területe, mint a valós, négyzetméterben. Annyi minden van benne, és olyan okosan elrendezve. Sétány, és domboldal, napozó padsor, vendéglő, játszótér, szökőkút, azt a gyerekek imádják. Hadd mondjam így, nagyon intelligensen lett megtervezve. Ha hosszabb séta, akkor a vár, a Tóth Árpád sétányt szeretjük. Onnét vasárnap néha át a Nemzeti Galériába is – ott sok képem is van – persze raktáron.

Egyszerre egy képen dolgozik?

Nem, több képen is. Félreteszem őket, és ha valami eszembe jut, folytatom. Általában fél-háromnegyed év, míg egy kép létrejön.

Szokott olvasni, tévét nézni?

Prózát nem olvasok már, csak a József és testvéreit. Verset minden nap. Azokból gyakran teszek is fel a honlapomra. Zelket nagyon megszerettem az évek során. Illyés Gyula, Rakovszky Zsuzsa, a hideglelős Oravecz a legfontosabbak számomra. Tévét nem nézek, bekapcsolni se tudom; de a világ dolgairól elkerülhetetlenül tudok. Nem keresem az információt, kommentárok és vélemények szintjén nem érdekel a történet.

2024.01. // C.21965 // **MyBuda kérdez,** interjúrészlet
Balatongyöröki kiállításokról készülő kiadványba kértek szöveget.
2019-ben volt ott a Bertha Bulcsú Műv.házban tárlatom
A leadott szöveg 2023. 08. mybuda.net-interjú részlete C.21662-667

Váli Dezsőt kérdezi a MyBuda.hu, interjúrészlet

Mióta Öné ez a gyönyörű műterem Buda szívében?

1972 óta. A minisztérium nagyon nehezen utalta ki nekem. Belsőépítésznek műtermet? Szeretem. Itt, a Margit körúton zajlik az élet. Igaz, abból nem sokat látok, negyven éve lesmirgliztem az ablakaimat, zavar a látvány a munkámban, életemben. Az ötéves kislányom segített benne, létrán és sísszemüvegben.

Mennyire él aktív életet, eljár megnyitókra, kiállításokra?

Munkámban vagyok aktív. Kiállításokra járok, bár egyre kevésbé. Amúgy hivatalból napi száz képet kell átnéznem, az aukció értesítéseket. Ugyanis kitaláltam, hogy rég elhunyt mesteremnek, Sugár Gyulának honlapot csinálok: sugargyula.hu. Ő nemigen törődött vele, eltűnt, szétszóródott az életműve. Két képpel indultam, eddig 510 lett meg.

Én láttam néhány kiállítását, de főleg már a műtermi képekből. Milyen más korszakai voltak?

A tanulóéveimben absztrakt képek festettem. Elhagytam, ijesztő volt az a parttalan szabadság. Akkor adódott egy pénzkereseti lehetőség: több évig háromnapos vidéki körutakat tettünk nagy fekete autóval – szociófelmérés, én voltam a fotós. Ennek kapcsán hívő katolikus létemre rácsodálkoztam a zsidó temetők csodálatos csendjére, mert azokba is benéztünk. 2400 fotóm van erről. Archiváltam, évekig minden további terv nélkül feküdt a polcomon. Majd egyszer rátaláltam, mint képtémára, akkor ez lett a témám, három és fél évig. Mikor észrevettem, kezdenek a képek gyengülni, abbahagytam.

Mikor kezdte el a műtermes képeket festeni?

1987-ben. Kiállításaimnál az utcai plakátokra soha nem festményt tettem, mindig fotót a műtermemről. Valahogy életesebb. Sok ilyen fotóm volt. A temetők után témakeresésben az egyikre rámeredtem, így kezdődött. Erről nem szoktak a festők beszélni, tulajdonképpen mindegy, mit fest az ember, hogy mi a téma. Ettől mélyebben fontosak a dolgok. Ez csak halvány ürügy ahhoz, hogy az ember egy rózsaszín mellé olyan szürkét találjon, amitől aztán fölrobban a kép.

2024

Több helyen olvastam, hogy bár hosszú évtizedek óta a képeiből él, azokat külföldre nem adja el. Mi ennek az oka?

A szocialista évtizedek során talán öten voltunk, akik nem tanítottak, nem illusztráltak – csak ebből éltünk. A képeim hátán ott a szöveg, hogy Kedves Gyűjtő, külföldre nem... Én ennyiben hazafi vagyok. A munkáimat nem a nyugatnémet fogorvosi várótermekbe szántam, hanem unokáinknak. Nem vagyok akkora tehetség, hogy külföldön szétszóródjak, azok eltűnnek. Itthon, koncentráltabban, több haszna van. Sikerült. Életművem itthon, gyűjtőknél, múzeumokban van jórészt.

Olvastam, hogy volt egy időszaka, amikor elosztogatta a képeit. Miért tette?

Negyvenkét évesen rájöttem, hogy kár megvárni, míg meghalok, hogy a képeim elkezdjenek működni. Mint a hűtőszekrény konnektor nélkül. Volt a polcokon 360 kép, egy év munkájával szétajándékoztam őket. Egyébként most is csak 15 van itthon. Mondtam is a gyerekeimnek, nincs mit örökölni, kép se igen lesz, vigyenek. Vittek.

Egész életében eddig hány képet festett?

Az opuszszámok alapján 2609-et. Ebből kidobtam a gyengéket, 1109-et.

Mennyire él társadalmi életet?

Semennyire. Annyi, hogy minden reggel irány a Lukács uszoda. 33 éve. Ott egy társaság, akik azonos időben járnak, orvosok, tudósok, tanárok, a gyóntatóm is. Aztán haza, és attól kezdve itthon dolgozom. Nem vagyok alkalmas a társasági életre, unom is. Mindig is így volt. Nem tudok beszélgetni – beszélni tudok, főleg hencegni –, meghallgatni, vagy megbeszélni. Nem járok moziba, színházba; túl sok információ túl gyorsan, erre nem vagyok alkalmas. Feleségemmel este sétálunk egy órát a szemközti Széllkapu-parkban, azt nagyon kedveljük. Annyi minden van benne, és olyan okosan elrendezve. Sétány, és domboldal, napozó padsor... Ha hosszabb séta, akkor a vár, a Tóth Árpád sétányt szeretjük. Onnét vasárnap néha át a Nemzeti Galériába is – ott sok képem is van – persze raktáron.

Mit tesz azért, hogy jó kondícióban maradjon?

Mindig 1200 métert úsztam, most 850-et. 81 vagyok. Ez az életkor a búcsúzás ideje, mondta Ferenc pápa. Most éppen a New York-i Metropolitan Múzeumtól búcsúzom gondolatban, nehezemre esik. Nagyon szerettem.

2024.03. // C.21982
Somogyi Marcell
A Vigilia beszélgetése Váli Dezsővel

Bárki, aki akárcsak futólag találkozott Váli Dezső művészetével, biztos, hogy hallotta, olvasta az elsőre kicsit hihetetlen számot: 1987 óta festi ugyanazt a témát, azóta tart a műteremképek korszaka. Legutóbbi, Képek farostlemezen, fenyőfa rámában című kiállításán azonban furcsa fordulat szemtanúi lehettünk: a képek jó részéről teljesen eltűnt a műterem a maga megszokott határaival, a nagy osztott ablak, és megjelent valami új, furcsa tájélmény. Adja magát a kérdés: mi történt, hogy csaknem négy évtized után valami újba kezdett?

Igazság szerint én nem vettem észre semmilyen fordulatot, de többen szóltak már, hogy itt most valami más történt. Csakugyan. De hát belülről nézve ez mindegy. Munka közben nem gondolkodom, ilyesmiken végképp nem. De amúgy sem. Keresem a menekülőutat, hogyan lehet ebből a reménytelen képhelyzetből, mint pocsolyából, kilábalni. Konkrétabban, keresem, hogy a mellé az okker mellé mi illene a legjobban az ötvenféle kobaltkékből. És akkor kis lépések, előre-hátra, ide-oda, mint a bokszmeccsen, nagyon sokszor. És szerencsés esetben, megtalálva, fölizzik a látvány. Számomra. Aztán tovább, mondjuk, húzok egy vonalat a jobb szélen, és ettől középen annak a vörös foltnak egészen más lesz az értelme, súlya, jelentősége.

Bármilyen kevéssé tudatos az alkotás folyamata, valamiért mégiscsak úgy „alakult", hogy egy hároméves periódusban csak zsidó temetőket festett, több mint harminc éve pedig kizárólag műteremképeket.

Igen, így történt; számomra ez nem autóvezetés, ahol az ember pillanatonként más tájat lát. Ezért se járok moziba, színházba: fiatalon rájöttem, ennyi mindent egyszerre nem bírok földolgozni. A feleségem egyszer elvitt egy Steinbeck-darabra, talán a Nemzeti Színházba. A témát ismertem, Egerek és emberek, nagyon jó munka; nagyon jó volt az előadás is. És az első felvonás után megkértem Katát, hadd mehessek én most haza; szép volt, jó volt, elég volt. Elengedett. Ötvenegy éve csinálom ugyanazt, dolgozom egy lecsiszolt üvegű műteremablak előtt. Azért van lecsiszolva, hogy ne zavarjon a külvilág, a külső látvány. Alkalmatlan vagyok a „sok"-ra. Így hát, amikor megtalálok egy témát, körbejárom. Illetve nem is körbe. Moncsolgatom, keresgélek. Az előző képgondolat óhatatlanul befolyásolja a következőt.

Ekkor, a zsidó temetők után kezdődött tehát a műteremképek korszaka. De mi köti össze ezeket a festményeket, ha jó néhány mostani képen már nyoma sincs a műteremnek?

Nem akarnám én ezeket összekötni. A csoportosítás a műítészek feladata. Hogy műtermes képnek nevezem őket, az akár alkotói önkény is lehet. Ezáltal azzá lesznek. A képcímeket – bár sokszor fölöslegesen – a nézők elolvassák. Volt egy kritikus, aki a cikkeiben mindig ezekből indult ki. No hiszen. Amúgy nálam a műterem-berendezés rekvizitumai mégiscsak szerepelnek. A címadásról sokat lehetne beszélni. Legtöbbször fölöslegesen orientál. Néha tisztességtelenül. Néha túl jó a cím, erre negyven éve Mácsai István figyelmeztetett. Néha a cím fejezi be a művet, ahogy Zelk Zoltán verseinél látom.

Előszeretettel szokta idézni egy barátját, aki valahogy úgy fogalmazott: ha a műteremtémát hirtelen, mondjuk, dombvidékre cserélné, akkor is, azzal is ugyanazt mondaná. Mi az, amit a műteremtéma hordoz, ami ennyire nem ereszti?

Nemrégiben egy gyűjtő barátom egy németországi aukción megvásárolta egy oda kikerült korai, 1982-es nonfiguratív képemet. Mosolyogva mesélte: elsőre zsidó temetőnek látta. Nem alaptalanul. Féltréfából egy képemnek a Zsidó műterem címet adtam. Vagyis csakugyan hordozok témát, de az nem temető és nem műterem. Ne kérdezze, hogy akkor mi. Fellengzősen azt tudom mondani: az életem a csendéletem. Vagyis a téma – szerencsés esetben nem félrevezető – első lépcső a mű befogadásában, küszöb. Ami után következne még öt emelet. Egy másik tétel a téma súlya a képben. Hogy mennyire fontos, netán mennyire domináns. Egy portrénál én sem szabadulok a lehetőségtől, a látott öregember lelkialkatát keresni. De a téma súlya az, ami miatt például keresztet sem rajzolok egy szoba falára.

A mélyen hívő, katolikus festő, aki évtizedek óta imaórával kezdi a napját, akinek számos egyházi intézmény őrzi alkotásait, éppen keresztet nem fest?

Így van; agresszíven szájbarágós lenne. Ha az előbbi metaforánál maradunk, odaszegezné a nézőt a küszöbre, ahelyett hogy beinvitálná a házba. A szakralitás nem itt kezdődik. Egy jó mű ugyanis mindig szakrális, akkor is, ha egy lenge öltözetű nőt ábrázol. Ha átlépünk a formális válaszokon, ez súlyos, húsba vágó kérdés. Alig kaptam választ. Az én válaszom: egy svájci magánmúzeumban lévő lila-fehér Rothkókép. És esetleg néhány, a gyerekeimről kis korukban készült fotóm. Igaz, azok a képek egyaránt jelentenek örömet – és fájdalmat is, hiszen az, amit a fotókon látok, végleg eltűnt. Ez megrendítő. Versben is megírtam, hogy „az én halottaim mind élnek csakugyan / húsz kilométeres körzetben körülöttem / bankkártyával és telefonnal / igazán halott hároméves kislányom / akinek játékkutyát varrtam / még farkát öltögettem / elöl ő már simogatta / igazán halott óvodás kislányom / hazafelé csak annyit mondott úgy vártalak…” Szakralitás. Ehhez eszembe jut egy történet. Dávid Kata művészettörténész egyszer megállított a Lukács fürdőben (a szomszéd sávban úszott). Elmesélte, hogy egy régi kiállításomon ketten maradtak Esterházy Péterrel a teremben, aki odafordult hozzá, és azt mondta:

„Dávid Katának írnia kellene Váli Dezsőről, mert ő olyan művész, akinek minden munkája szakrális." Mire Kata: „Én még egy művészt tudok, akinek minden munkája szakrális. Esterházy Pétert." És Péter úgy ugrott a professzor asszony nyakába, mint egy kisfiú.

Most, hogy újra őt említette, ideidéznék én is egy Esterházy-mondatot; régi barátja a halála előtt kicsit keserűen úgy fogalmazott: „a munka feleszi az életünket". Ön 81 évesen is fáradhatatlanul, szigorú időbeosztás szerint fest. Visszanézve nem érzett soha hasonlót, hogy túl sok idejét, figyelmét vitte el a munka?

Nem, soha. Nincs annál jobb dolog, mint valamit csinálni, lehetőleg jól csinálni, megcsinálni. Persze verejték van, kínlódás van, ez evvel jár. Fiam a múltkor, mintegy mellékesen mondta magáról: „tudod, én lusta vagyok" – és ámulattal néztem rá. Én ehhez túl derékszögű vagyok; világéletemben irigyeltem azokat is, akik el szoktak késni. Nem követendők, de nagyon tudnak valamit, amit én nem. Az időfölöttiséget. Istenem, az idő, elálmodozom. Ahogy kedves költőm, Zelk Zoltán, sokat használom: „Szerettem volna ülni lócán / alkonyidőn, a ház előtt, / hallgatni utak csobogását, / köszönteni az elmenőt." Vagy ami vágyott, de elképzelhetetlen számomra, ülni egy x-lábú széken a Duna-parton, háromméteres horgászbottal, órákig, mozdulatlanul az alkonyatban. A zsinór végére nem is kellene horog.

A Balaton-felvidéken, Kékkúton van egy kis házuk, oda se szeret elvonulni, pihenni, nyaralni?

Szüts Miklós barátom tehetségesebb, ő ilyenkor olvas. Számára a nyaraláshoz elég három négyzetméter nyírott hely egy kertben, ahova ehhez egy fotelt el tud helyezni. Pihenéshez tehetségtelen és fegyelmezetlen vagyok. Strandolással eltölteni egy napot – ez nem nekem való. A Lukácsban, ha minden jól megy, leúszom a napi penzumomat, de ez nem több mint elfogadott feladat. Ha otthon maradt az úszószemüveg, örülök és fordulok vissza, nyertem egy órát. Kilenc éve tanulok egy amerikai gyorsúszást, sajnos edző nélkül, egy négyperces oktatófilmből, számomra ennyi az, ami érdekes az úszásból. Hogy ez mégiscsak milyen fontos számomra „tudat alatt", azt soft-rémálmaimból tudom. Vagy tízféle változatban álmodtam, hogy nem engednek be a medencébe. Kék csempe fölött tudok úszni; a Balaton a szememben egy selejt: a Jóisten oda búzamezőt tervezett, de vírus került a kompjúterbe. Ha a családot vittem a partra, mondtam nekik, hogy én majd ügyesen őrzöm a ruhákat. Aztán megkértem a lángossütőt, hadd dugjam be a konnektorba a laptopom zsinórját, hogy a bódé árnyékában tudjak dolgozni. Naplóim írásához például sok idő kell.

Visszakanyarodva a munkamániához: megunhatatlan témáját, az örök műtermet Jelenits István szerzetesi cellához hasonlította, Petri György még a börtönnel való hasonlatosságot is megpendítette. Ha a Műterem életfogyt. című képre gondolunk, lehet, hogy nem is alaptalanul…

2024

Kissé fellengzős az a cím, nem jó. Vagy hencegés, vagy azt akarhattam mondani: remélem, életem végéig festeni fogok. Nemigen tudok mást elképzelni, meg aztán bele is szoktam a hatvanvalahány év alatt. A feszes életforma intenzív időfelhasználást eredményez. Sok mindenre nem kell figyelni, és működik. Tavalyelőtt elhunyt apáca húgom mondta egyszer: „tudod, nekem még soha nem volt két egyforma napom". Valahogy én is így vagyok ezzel, a kötött napirend elképesztő szabadsággal jár. Szabadságot mondok, de ez így nem pontos, avval soha nem foglalkoztam, talán csak Zsófika érkezése előtt. Csodálkoztam is Petri Gyurkán, hogy erről ennyit beszélt; a szabadság független a körülményektől, az, könyörgöm, bévül van.

Koldus keresztút című munkáját a Vigilia hasábjairól is ismerhetik az olvasók, hiszen jó tíz évvel ezelőtt szerepelt a folyóiratban. Ezt a munkáját egy egyházi iskolában is kiállították, ha jól tudom, itt történt az, hogy az egyik apáca megkérte: küldjön a tanítványainak afféle sorvezetőt, „szerzői kommentárt" az alkotáshoz. Mit válaszolt neki?

Azt, hogy Isten ments! Egy kép mindenkinek mást mond; a befogadó úgyis kizárólag azt hallja meg belőle, ami őbenne is megvan. Minden efféle beszéd, magyarázat veszedelmesen leszűkíti a befogadás lehetőségét. Egy-két éve több képemen megjelent egy fekete folt, nem értem és nem tudom, miért, de használtam. Valahogy kellett. Visszahallottam, hogy a Godot Galériában a gyakornok kisasszony, aki teremőrként fogadta a látogatókat, és magyarázta a képeimet, erről a nagy fekete foltról azt mondta: „a művész úr szomorú festményeket fest, mert a felesége nagyon beteg". Elgondolkodtam azon, amit mondott. Alkalmazzuk a hatalmas páli mondatot: „adjatok hálát mindenért". A papi zsolozsmában van egy hibás mondat: ne feledjetek a kapott jókért hálát adni. Csak a jókért? Ez csak úgy igaz, ha tudjuk, hogy minden a javunkra válik, ha nem ellenkezünk. Hálát adni a betegségért. Igen. A miénkért is. De ha tovább megyek, a háborúért is? Van különbség? Isten nem látott más lehetőséget a javunkra, mint megengedni ezeket a borzalmakat. És hogy jönnek ehhez a fekete foltok? Talán tényleg van összefüggés, az emberi félelem tudat alatt is működik. A lélek készülődik a halálra.

Úgy is mondhatnánk, hogy többet tud a kép, mint maga. Vagy, ahogy hangsúlyozni szokta: a jó mű létrejötte nem az alkotó érdeme, hanem kegyelem dolga. Ha ennek tudatában nézzük friss képeit, érez igazságot György Péter szavaiban, aki úgy fogalmazott: „úgy látom a Godot Galériában rendezett kiállítást, mint Váli művészete és hite elválaszthatatlan fordulatát"?

Én nem tudok fordulatról. Talán csendes fejlődésről. Mostanában jöttem rá arra, milyen fontos, hogy ne azt imádkozzam: „Szentlélek, vezess!", hanem azt: „Szentlélek, vezérelj!" Kéne egy jó hasonlat, ami megvilágítja a különbséget. Talán így: a szénásszekér halad, de nem úgy, hogy előtte megy valaki, és mondogatja az ökröknek, hogy most erre, erre, hanem ül valaki a bakon, és „a központból" irányítja a szekeret.

Egy másik új gondolat, napi közbenjáró imám kapcsán, amit 64 emberért – beleértve Orbánt, Gyurcsányt és Soros Györgyöt is – mondok: eddig azt imádkoztam, hogy „Jézus Krisztus fájdalmas szenvedéséért irgalmazz N.-nek és az egész világnak". Ez szép, de a hitnek nem a bűnproblematika a legfontosabb ügye. Két hete ezt mondom: „Szentlélek Isten, örömhírt N.-nek és az egész világnak". Sirák fia így mondja: „Az Úrnak félelme... csupa vidámság..." Hitünk középpontja az örömhír.

Naplójából tudható, hogy a páli mondat – „adjatok hálát mindenért" – megértése óriási fordulat volt a gondolkodásában, a hitében, de egy ilyen egzisztenciális erejű életesemény, mint a felesége betegsége, azért komoly próba elé tudja állítani az embert. Nem fogta el kétely? Nem érzett elbizonytalanodást, talajvesztést?

2021 februárjában mondta ki az orvos, hogy a feleségem nem fog meggyógyulni. Azt is hozzátette: három-öt év. Erős mondat volt. Egy öreg barátnőm, aki sok embert kísért el a halálig, azt mondta: „hozzá fogsz szokni". Félelmetes mondat, de az, ami kezdetben óriási súlynak tűnt – hogy egy halálra készülő emberrel élek együtt –, ez a teher teljesen eltűnt. Isten különös ajándéka ez a váratlan, boldog periódus a házasságunkban, egymásrautaltságunkban, ötven év után történt egymásra találásunkban.

Régi zsidó temető – Közép-Európában - A/1985/23,
olaj, farost,
120x120 cm.
Horn Gyűjtemény tulajdona

2025.09. // C.22933 // **Falusi Ágnes kérdezi VD-t nyilvános gyűjteménye számára.**
VD.: itt a magam számára eltett változat
F.Á.: https://www.humansofbudapest.com/

Úgy kerestem meg Önt az első email-váltások során, hogy alapvetően nem a munkásságára szeretnék fókuszálni, hanem a magánemberre a képek mögött – pontosabban talán arra, hogy ez a kettő hol és hogyan találkozik. Mertem mindezt azért, mert huszonöt éve vezet egy elképesztően őszinte online naplót a honlapján. mit jelent Önnek a Válinews? van ebben egyfajta egészséges – Vagy egészségtelen, majd Ön megmondja – exhibicionizmus, vagy inkább korlenyomat, önkifejezés, memoár, örömforrás akár?

Gyerekkoromtól napló, dolgaimat rendezni, másodlagos, hogy már más is olvassa. Írni, azaz gondolkodni önmagában is mulatság, azonban nem csak az. Onnét kezdem, hogy amikor az ember lelkiismeretvizsgálatot tart, vagy valamin töpreng, az első mondata hazugság. Önmagát alul, vagy túlértékeli, elkeni bűnét. A blogon látni, az ötödik-tízedik átfogalmazásra hogyan tisztul le ez, és ez tanulságos. Ilyenformán közérdekű, amit írok.

Nagyon rezonál velem, amit most említett, mert én is régóta naplózom a gondolataimat, és arra jöttem rá egy idő után, hogy nemcsak másokhoz kapcsolódom ezzel, hanem leginkább saját magamhoz, a saját érzéseimhez is. Annál nagyobb és elvitathatatlanabb ereje az írásnak nem nagyon van, minthogy az ember elkezdi saját magát egy picit jobban megérteni. Ha már naplózásról esett szó, a kilencvenes évek elején megjelent az Élet és Irodalomban Esterházy egyik írása a Válinewsról, ahol kapott azért hideget-meleget. a spektrum pozitív oldalán egy fához hasonlítja a naplót, amelyik folyton nő, lombosodik, fejlődik, de ír arról is, hogy bár nagyon gazdag anyag, mégis törmelékes, és állandóan érezni, hogy egy festőember van a sorok mögött: nem jótollú, nincs igazán viszonyban a nyelvvel. Hogy érintette Önt ez a kritika? Jól reagál egyébként a kritikára?

Esterházyra odafigyeltem, a kritikákat udvariasan megköszönöm. De hát nem fontos. Mit tegyek, ha lábujjhegyre állok, se tudok tehetségesebb lenni, se író, se festő.

Nyilatkozta egy interjúban, hogy nem volt jókedvű gyerek, és a Katával való több-évtizedes házasság is tele volt konfliktusokkal. Azt hiszem, úgy fogalmazott, hogy nem volt ez egy boldog házasság. Kemény szavak ezek, és számomra azért is megdöbbentőek, mert amennyit én visszaolvastam a naplóban (éveket), azok alapján nekem úgy tűnt, hogy nagyon mély intimitás van Önök között.

Kata nő, én pedig férfi, ezért a legtöbb konfliktus. Amúgy, mondják, egy művész nem igazán jó férjanyag :-))

Egy ismerős kérdésére, hogy Kata ellátása mennyi idő naponta (napi hét etetés, eszközmosás, négy gyógyszeradagolás fecskendővel) és ez mitől veszi el az idejét, azt válaszolta, hogy ez inkább csak életritmusbeli változást okozott, és sokkal fontosabb, hogy vannak sűrű villámtalálkozások. Anélkül, hogy romantizálni szeretnék egy súlyos betegséget – közelebb hozta Önöket a diagnózis óta eltelt öt év?

Igen, ez az öt év közelebb hozott. Az első időkben nagyon terhelt a halálközeliség súlya, a Szentlélek segített. Igazán közel most kerültünk egymáshoz, gyönyörű történet. Esti sétánk, ülünk a parkban a tóparton, felolvasok neki egy Illyés-verset. Ilyenkor lelassul a világ, távolabbi mezőkről is beszélgetünk, régi élmények.

Hol helyezkedik el ebben az egyenletben a főiskolai nagy szerelem, Zsófia? Mostanában sokszor írt róla. Nem zavarja ez Katát, vagy hogy alakul ez a dinamika Önök között?

Nincsenek már rejtett dolgaink. Pár hónapja Kata figyelmeztetett, mikor mailben veszekedtünk, hogy *ne baszogasd a Zsófiát, az egy nagyon rendes ember.* Nem szerelem ez már – vénemberek vagyunk, ő öt dédunokával – egy szerelem emléke, barátság. De hatvan éve nagyon nehezen lábaltam ki a fájdalomból, mikor elbúcsúztunk. A férfiak szeretnek valamit csinálni is szerelem ürügyén, hát én sokat írtam, verseket.

Inspirálta?

Igen. Évtizedekig olykor álmodtam is vele, és ez egy furcsa történet. Minden álmom, hogy valami zűrös helyzetben vagyok, ő belép, és evvel minden megoldódik. Szóval tudat alatt – ha ez a lélektani megfogalmazása – nem búcsúztam el tőle. A nappalaimban nem volt benne, álmaimban igen.

Annak idején azért döntött végül a képzőművészeti tanulmányok helyett az Iparművészeti Főiskola mellett, mert a mestere, Sugár Gyula, azt mondta, hogy inkább azt próbálja meg, mivel rajzolni nem tud. Tényleg nem? Mármint ez egy technikai jellegű dolog volt, vagy sokkal inkább szólt arról, hogy egyszerűen nem lett volna hiteles, nem lett volna művészi ereje annak, amit rajzol?

Szerencsére nem tudtam rajzolni. Felvételin egy portré. Egyik tanár ki is mondta, hogy itt rajzot nem tanítunk, úgy kell idejönni, hogy azt már tudja a diák.
Pedig nem szabadna tudniuk. Azt majd hosszú évek során, együtt a szellemi-lelki gyarapodással, akkor lesz egy vonal személyes vallomás.

2025

Írta az egyik bejegyzésben, hogy tulajdonképpen mindegy, mit fest az ember, hogy mi a téma, ennél mélyebben fontosak a dolgok. Hol mélyebben? Mit jelent ez pontosan?

Aki kérdezősködik, hogy az ott a képen sámli vagy asztal, az a műből valószínűleg semmit nem hall meg. Minden művészet végső soron szakrális mondanivalóval. A színek, ritmusok, formák által.

Beszélt arról egy interjúban, hogy az olajfestéket azért használják a profik, mert mindent meg lehet vele csinálni, de magától semmit nem tesz meg, míg az akvarell hajlamos néha önállósítani magát. Utóbbi tényleg ilyen macskatermészetű? Az olaj pedig amolyan precíziós szerszám, ha jó kezekben van?

Igen, az olaj ilyen, egy hétig is alakítható, így van kitalálva. Az akvarellpapír beszívja a festéket, ott sok minden megtörténhet. Bár én az olajjal is úgy festek, hogy szerepet szánok a véletlennek is, az nagy kincs tud lenni. Ugyanis az nem én vagyok, hanem valami, amit kapok, és több mint én.

Olvastam, hogy a műterem ablakait buborékfóliával fedte be. Most látom is, és jó, hogy viszonylag távolabb ülünk az ablaktól, mert nehezen tudnám legyűrni a késztetést, hogy ne induljak meg kipattogtatni őket! Mitől volt zajos a fény? Hol zavarja az alkotófolyamatban?

Letakartam, hogy ne lássak ki az ablakon. 1965., harmadéves főiskolás, még a Móricz Zsigmond körtéren, az ötödik emeletről kilátás a Gellérthegyre, és pausszal letakartam ablakaimat, egyik napról a másikra. Azóta is ragaszkodom hozzá. Magam számára is rejtély, hogy miért történt. Illetve ez összevág avval, hogy nem járok moziba, és nem nézek televíziót. Alkalmatlan vagyok földolgozni azt a rengeteg impulzust, aminek a legtöbbje fölösleges is.

Tizenhat éves korában kapott az édesanyjától karácsonyra egy üres, fekete fotóalbumot, amire fehér ceruzával azt írta rá: mégis szép az élet?!, és aztán elkezdett olyan dolgokat beleragasztani, ami ezt bizonyította. Mik voltak ezek?

Egy valamire emlékszem, de ez képviselheti a többit is. Országos bajnoki második kétpárevezésben, 1960., és az edzőtől, mi, a kissrácok, egy üveg pezsgőt kaptunk. ennek címkéjét beleragasztottam emlékként. Maga az evezés is nagyon fontos volt számomra, itt tekintettek először embernek. Amúgy ebbe az albumba színes papírokat ragasztgatva fedeztem föl a szakmát, a képcsinálást.

Ha most, 82 évesen, adnék Önnek egy üres, fekete fotóalbumot, milyen címet adna neki, és mivel töltené meg?

Szellemes kérdés, élet-összefoglalást kér tőlem. Azonban itt mellébeszélnem kellene, feleségem leendő halála ügye, de ez nem a beszéd, ez az ima területe. Tehát, hogy mi az életem ma. Csöndes elégedettség, hogy elképesztően gazdag életem volt, sok értéket termeltem, és termelek ma is. Ez a fekete album ma a honlapom.

2026

2026.06. // C.23465 // HVG
kérdez **Dobszay János**

TAVASZI TÁRLAT?

Hacsak az érdeklődő nem jár el heti rendszeresen galériákba, nem ismerheti meg a magyar festőművészek munkáit. Ezért jött létre hajdan a Műcsarnok, – mondja Váli Dezső festőművész, aki művésztársaival a Tavaszi Tárlatok „intézményének" visszaállításáért küzd. Szerinte amióta a politika betette a lábát a területre, szégyen lett bizonyos kiállításokon szerepelni, de bízik benne, hogy e téren is változás lehet.

Monotonitás-tűrésére a legjobb bizonyíték, hogy évtizedeken át egyazon témát fest: korábban zsidó temetőket, majd áttért a műtermekre. De van egy dolog, amiben még ennél is kitartóbb: úgy nagyjából két-három évente levelet ír, lobbizik, hogy a festőknek évente vagy két évente kapjanak lehetőséget egy országos seregszemlére. Ám eddig az MMA-nál is, amelynek tagja, lukra futott. Legutóbbi petíciójára – amelyhez 24-en csatlakoztak – mióta is nem kapott választ?

- Három éve írtam közvetlen az Elnök úrnak. De kezdjük az elejéről. Már 1986-ban, akkor a Képzőművész Szövetségnek megírtam, hogy miért lenne szükség egy tavaszi tárlatra. A kiindulópont az az információ volt, hogy az addig évenként megrendezett Országos Képző-

művészeti Kiállítást a Műcsarnok nem fogja megrendezni, és csak háromévenként kerül sor a tárlatra. Két évvel később megvalósult a tavaszi tárlat, az idők során viszont csak rosszabb lett a helyzet. A rotáció 5 évre változott és a Műcsarnok – az áldemokrácia vagy valami rosszul értelmezett egyenlősdi jegyében – „Nemzeti Szalon" elnevezéssel ad helyet egyik évben az építészek, a másikban az iparművészek, majd a népművészek, és a fotóművészek seregszemlélének. Az öt éves körforgás lehet, hogy működik az építészek esetében, ahol ennyi idő alatt – a dolog természetéből adódóan – kevesebb alkotás születik, de más a helyzet a festészetben, ahol a sok ezer kép okán minimum kétévente szükség lenne egy ilyen kiállításra. Amúgy létezik Építészeti Múzeum, a népművészeknek is lenne másutt helye.
AZ MMA Köztestületi tagságába annó azért léptem be, hogy ezeket fölvetem. Beadványomat minden jelenlévő, vagy 24 kolléga is támogatta, aláírta. És a titkárság a beadványt nem továbbíthatta, a létszám nem volt ehhez elegendő. Magyarul, a Köztestületi tagság szabályzata gondosan úgy van megszerkesztve, hogy a tagság garantáltan működésképtelen legyen.
Sokáig együtt úsztam Dávid Katával. Megkérdeztem a professzorasszonyt, van értelme az MMA-ba belépni? Azt mondta, a világon mindenütt az akadémiákat körülveszik a professzorok, szakértők, munkájukat segíteni.

- De miért lenne a Műcsarnoknak „kötelessége" sűrűbben helyet adni a kortárs festőknek?

- Emlékeztetnék a Műcsarnok létrejöttének körülményeire. Egy borongós délutánon összeültek festő-nagyapáink, s fejcsóválva megállapították, nincs egy hely e hazában, ahol az új képeket egyszerre, együtt meg tudnák mutatni a publikumnak. Összeadták pénzüket, megindult az építkezés. Így született a Műcsarnok. Azóta sok minden történt, sok minden változott. Most hol lehetne megnézni, mit festett Barcsay mester tavaly? Hogy a magyar művészek elmúlt évek munkáinak mi a java, nem lehet megtudni, hacsak az érdeklődő nem jár el heti háromszor a szerteszét-kisgalériakba. Kellene ma is egy fórum, ahol az újat, a tendenciákat, a belső arányokat, a nagy eredményeket, de akár a nagy csacsiságokat is folyamatosan figyelemmel lehetne kísérni.
Mert, kinek is festünk mi?! Milyen késéssel, milyen kerülőutakon épülhet így be a köztudatba, és – bocsánat a pátoszért – a magyar kultúrába a termésünk java? Tudom, nem egyformán gondolkodunk, nem egyformán szeretünk minden képet. Szerencsére. Ráadásul egy ilyen nagy kiállításon például be lehetne mutatni az állami vásárlások java anyagát is. A nagyközönségnek (is) joga van megtudni, hogy vásárolt-e, és mit vásárolt a magyar állam a magyar múzeumok számára.

- Mi lehet az akadálya, hogy létrejöjjön az éves vagy két éves tárlat? Miért van az, hogy még az MMA-nál is folyamatosan süket fülekre talál, amely pár éve „hitbizományba" kapta a Műcsarnokot?

- A Műcsarnok vezetésének van egy jól körülrajzolható, markáns kiállításpolitikája: bemutatja, amit fontosnak tart, ami helyes. Nem kell végre feltétlen megőszülni ahhoz, hogy valaki szerepelhessen. Csökkentek az egyedi és esetleges bemutatók, az országos összefoglaló tárlatok szervezésére került a hangsúly. Ebbe a koncepcióba pontosan illeszkedne az említett – például áprilisban vagy májusban nyíló – egy hónapos Tavaszi Tárlat. Persze a kurátori szisztéma is lényeges, ebből divat lett. Csodálkozva látom, amikor az ötévenkénti csúcskiállítást egyetlen emberre bízzák. Tragikus tévedés, vagy kényelmesség, feladatharítás. Ahogy azon a kurátoron is csodálkozom, aki el meri vállalni, hogy majd ő meghív festőket, és választ műveket. Nyilván azokból, akiket ő ismer... Pár éve egy kis nyírségi faluban született egy remekmű. Láttam. Egy diploma után oda visszahúzódó festőnő munkája. Honnét tudhatna például erről egy kurátor; ha nem látogathatja végig az ország minden műtermét? Abszurd.

- Engem a művválogatásnak ez a kialakult formája a meghívásos közbeszerzésekre emlékeztet...

- Nem véletlenül. Egyetlen tisztességes megoldás a szabad beadás. Bárki, maximum három művel, a neten keresztül. Tudom, a válogatás nagy munka. Ezért kell mondjuk négy, öt emberből álló zsűri, akiket meg kell fizetni. Ez garancia lehet arra is, hogy tájékozatlanságból vagy valamely személyes koncepció okán nem marad ki senki. Egyetlen kritérium marad: a minőségelvűség.

- Nem lehet, hogy anyagi okai vannak a kortárs festők bemutatkozási lehetősége megritkításának?

- Nem kellene például legyártani a kiállításoknak ma szinte kötelező színes-szagos katalógust. Elég egy elegáns borító, benne egy pontos műtárgyjegyzékkel. Se előszó, se repró. A Tárlat így a legolcsóbb magyar kiállítássá válna. Fal van, paraván van, a jegyszedő néni meg úgyis ott ül.

- Az elmúlt időkben a szakma, de a kiállításlátogatók egy része is elkedvetlenedett a „nemzeti" jelzővel illetett bemutatóktól. Mi ennek az oka?

- Maga az ez elnevezés is félrevezető. Jobb lenne az „országos" vagy a „tavaszi" tárlat. A politika is belekeveredett oda, ahol semmi ok erre; – egy réteg kezdte eleve távol tartani magát. Elértük, hogy lassan-lassan szégyen lett bizonyos kiállításokon, kiállítóhelyeken szerepelni.

- Ezért mondtak le tavaly a Munkácsy-díj Bizottság tagjai, tiltakozásul az ellen, hogy Hankó Balázs kulturális miniszter Vészabó Noémi személyében egy – a kritikusai szerint vásári színvonalú – festőt részesített rangos díjban...

- Ehhez nincs mit hozzászólnom. Fordulnék az MMA és a Műcsarnok vezetőségéhez, beszéljék át, gondolják át.
– Kétévente Országos Képzőművészeti Kiállítás, vagy Tavaszi Tárlat.
– A szakmának szabad beadással, zsűrizéssel.

2026.07. // C.23565 // **Főiskolás éveimről** kérdeznek
kérdez **Jóföldi Laura** MOME doktorandusz 2026. 07. 15.
hangfelvétel szerkesztett szövege

Életútinterjút fogunk készíteni. Leginkább arra fókuszálunk, milyenek voltak a főiskolás évei. De elsőként szeretném, hogy egy picit a gyerekkoráról beszéljünk. Ez nekem főleg statisztikai okokból fontos, hogy merre született, és hol nőtt fel.

'42 októberében születtem a Magyar Királyságban, Budapesten, entellektüell polgári családban. Édesanyám élt már csak, az első három évem után. Tanítónő volt, nagyon jó, kormánykitüntetéses. Édesapám , 46-ban Ukrajnában, szovjet hadifogságban meghalt. Budapesten végeztem gimnáziumot, a József Attila Gimnáziumban, kegyelemből hármast kaptam számtanból. Mit kérdez ez ügyben?

Ez ügyben azt kérdezem, hogy volt-e olyan tantárgy, ami viszont érdekelte, akár általános iskolában, akár gimnáziumban?

Nem volt. Érettségi előtt egy olyan történelemtanárom volt, a legendás Vasbányi tanár úr, aki fölkeltette az érdeklődésemet egy időre a történelem iránt. Semmi nem akartam lenni, semmi elképzelésem nem volt, hogy mi leszek. 16 éves koromban éreztem magam először elfogadottnak. Mindig külön voltam mindentől, külön mindenkitől. Akkor versenyevezős lettem, ott véletlenül még eredményeket is elértünk.

Akkor ez azt jelentette, hogy volt egy sportközeg, aminek a részese volt, és volt a gimnáziumi is?

Gimnáziumi közegem egyszerűen nem volt. Az első év első időszakában meghívott egy fiú, hogy most náluk buli lesz, és akkor táncoltunk.
Egy taftszoknyás kislányra emlékszem halványan. Utána mondta édesanyám, hogy akkor most vissza kell őket hívni. Én mondtam, hogy minek? Ugyanolyan buták, annyit tudnak, mint én, mit beszélgessek velük? Nem volt semmiféle gimnáziumi közösségem.

Az evezős közösség tulajdonképpen szintén nem volt, mert kétpárevezős versenyhajóban eveztem, tehát egy ember volt, akihez csatlakoztam. De ott egy voltam a valódi emberek között, és országos bajnokság második helyezettjeként még egy üveg pezsgőt is kaptunk – kiskorú srácok lévén. Szóval ott embernek kezeltek először. Úgy értem, hogy előtte eddig nem volt ilyenfajta élményem.
Illetve volt egy közösségem! Az soha nem jutott ennek kapcsán eszembe, hogy 11 éves koromtól egy illegális Benedek-rendi kiscserkész-csapatnak voltam a tagja. De aztán a vezető papot börtönözték. De ott volt egy szabályos, titkos gyerekkor, hétvégi kirándulásokkal, morze és teológiai tanulásokkal.

Tehát ebben az időszakban még nem volt a művészettel kapcsolata?

Ebben az időszakban semmi nem volt. Második gimnazistaként egy pap kezembe adta a modern festészet története *(Geschichte der modernen Malerei)* könyvet, és az nagyon érdekelt.

Akkor jól értem, hogy a családjában sem volt senki, aki művészettel foglalkozott volna?

Nem. Cigánylány volt a falon. Apám öröksége.

Egy korábbi interjújában azt olvastam, hogy az édesanyjának volt abban szerepe, hogy lehet, a művészettel érdemes lenne foglalkozni. Ezt a történetet el tudná mesélni?

Annyira nem tudtam, hogy mi akarok lenni – és nem akartam semmi lenni –, hogy elvitt anyám egy pályaválasztási tanácsadóhoz. Kiderült, hogy a humán és a reál-, a kézműves tehetségem azonos szintű, – erre azt mondta a pasas, hogy „hát, ha fele-fele, erre az építészet, ami való." És akkor jelentkeztem építésznek, és szerencsére nem vettek föl, mert rossz volt a matematika vizsgám. Érettségi előtt egyik napról a másikra elkezdtem kollázsokat csinálni, és attól kezdve, mint egy lavina, egyszerűen már ez elindult. Édesanyám, aztán annyiban segített, hogy egy festővel összehozott, aki kollégája volt. És akkor megint kicsit gyorsult a tempó. Érettségi után azonnal abbahagytam az evezést, és elkezdtem esti rajziskolába járni. Ott egy festőtanárral, Sugár Gyulával hirtelen nagyon jóba lettem, valószínűleg ő is megérezte bennem a kiválasztottat, aztán élete végéig barátok voltunk. Én akkor már festettem, de még nem képzeltem el ezt életpályának. Aztán egy idő után igen, és akkor jelentkeztem a Képzőművészeti Főiskolára. Meséltem ezt Sugár Gyuszinak a műtermében egy szombat délelőtt, és azt mondta „ne csináld!" Ott, a háza előtt beültem egy taxiba és elmentem a Képzőművészeti Főiskolára, visszalkértem a papíromat, és átvittem az Iparművészetire, teljesen ismeretlenül a mező iránt - de számomra az egy hiteles mondat volt. Két év után föl is vettek a belsőépítész szakra, azt elvégeztem. Nem szeretem ezt az ilyenfajta elkülönítéseket, de nagyon szép öt évem volt, rengeteg szenvedéssel meg kínlódással együtt.

Mert egyébként végig nagyon szenvedtem is, de csak a saját magam túlterhelése miatt. És most akkor eljutottam a maga korába!

Azon túl, hogy Sugár Gyulától volt információja, volt lehetősége tájékozódni arról, hogy mi zajlik az Iparművészeti Főiskola képzésén?

Akkor ő maga is mondott egy pár mondatot: hogy az építészeket a szocialista realizmus nem tudta úgy tönkretenni, mint a festőket. Az Iparon anyaggal dolgoznak, és egy gyárat meg kell építeni akkor is, ha szocializmus van, és úgy kell megépíteni, hogy jó legyen. Úgyhogy ez egy reálisabb gondolkodású képzés, ugyanakkor színelméletet tanítanak, kortárs művészettörténetet is tanítanak, amit a Képzőn nem nagyon. Ezt akkor még nem is értettem igazán, aztán ennek hatalmas jelentősége lett. Hogy anyagok vannak a gondolatokban, és méghozzá súlyos szereppel, hogy azt is meg kell tanulni. Vettem valami szakkönyvet, és az asztalos csapolásokat, meg ezeket így megtanultam. Ezt aztán nem kérdezték a felvételin. A felvételin szerintem protekcióval jutottam át, hogy egyáltalán fölvettek. A Szroghnak egy mondattára emlékszem, és ebből tudtam azonnal, hogy egy halálosan intelligens ember. Kérdezte, hogy „mire való az ablak?" Ez nyilván egy intelligenciateszt volt. És soroltam, hogy a világítás, szellőzés, valamifajta kapcsolat a külvilággal, azt mondja, „na, erről beszéljen valamit!" – és akkor beszéltem. Ennyi.

Nagyon szuper, hogy áttértünk a felvételire, mert ez lenne a következő kérdésem, hogy azt említette, hogy akkor másodjára – ha jól sejtem, akkor – 1962-ben vették fel, és akkoriban egyébként még Hincz Gyula volt a főigazgató.

Igen, aztán a Pogány Frigyes lett elég hamar.

'64-ben, igen. De a felvételire nézve… Hogy zajlott a felvételi?

Úgy emlékszem, hogy egy vagy több napig először portrét kellett rajzolni. Én azt lefotóztam, és 30 évvel később, mikor én felvételizettem – azt olvasta nálam? – a kollégáknak megmutattam: hogy „nem rólam van szó, és nem a fiamról, és nem ide akar jelentkezni", mi a véleményük? És mondták, hogy „nem lehet fölvenni". Nem is rossz rajz – nagyon más, mint amit egy leendő belsőépítész rajzolna. Utána valamilyen színes enteriőrt kellett tervezni, és azt színesben megfesteni. Azt a rajzot hazaloptam, és az egyik akkori festőmesteremmel elővettünk egy Braque-festményt, és annak a színeit felhasználva azt otthon megcsináltam. Aztán volt ez a beszélgetés. Én ennyire emlékszem hirtelenjében.

Arra sem emlékszik, hogy sokan vagy kevesen voltak ezen a ponton a felvételizők?

Úgy emlékszem, hogy százból vettek föl. És kezdtünk 12-en talán. Erős túljelentkezés volt.

Tehát akkor az első évben nem sikerült. Akkoriban szerintem eléggé bevett volt, hogy elsőre nem vesznek fel embereket. Mi történt az alatt az egy év alatt Önnel, amíg készült?

Az nagyon, nagyon jó volt. Hát nem is kell fölvenni első évben! Nyomdaipari segédmunkásnak sikerült protekcióval bekerülnöm egy pesti nyomdába. Ahol mondták, hogy „ne maga felé söpörjön, hanem oldalra!" Szóval itt kezdődött. Egy TMK műhelyben, nem tudom ismeri ezt-e ezt a szót. Ez 50 éve tervszerű megelőző karbantartást jelentett. Gyakorlatilag karbantartó műhely, az mindenütt van, és annak voltam már segédmunkása. Ennek az volt az előnye, hogy villanyszerelő, gázszerelő, esztergályos, asztalos keze alá dolgoztam, megismertem a szakágakat. Meg megismertem egy pár munkást, annak az összes konfliktusával együtt, hogy egy kis budai úrifiú a legutolsó segédmunkás. Elküldtek a lóhús mészárszékre, hogy reggelit hozzak nagy faládában, és nem tudtam mi az a szafaládé. Itt nagyon sokat tanultam. Fél év után áttettek egy műhelyükbe, egy másik épületben, az is jó volt. A második évben pedig a Váci utcai, nagyon rangos antikváriumban, antikvárius eladó-tanulónak vettek fel, és akkor ott egy fél évig dolgoztam. Nekitámaszkodtam a pult hátának, úgy álldogáltam. És a nagyon intelligens Mauthausenből élve kijutott boltvezetőnk azt mondja: „látom, hogy áll..." Elküldött ortopédiára, és kiderült, hogy a lábam nem jó, azonnal eltanácsoltak. És áttettek az Állami Könyvterjesztő Vállalat dekorációs részlegéhez. A kirakatokat ők rendezték, meg a képeket, reklámokat, ott már grafikusok alá dolgoztam. És az volt egy fél év. Aztán éppen egy fehér kirakati drótállványt festettem, mikor jött a telefon, hogy felvettek, és akkor azt úgy hagytam félbe.

Akkor már nem volt annyira fontos ez a drótállvány. Volt érzésben különbség az első és a második felvételije között?

Erre nem emlékszem. Nem, nincsen emlékem.

Tehát akkor nem volt az az érzése, hogy akkor ez most biztosan sikerülni fog, hanem meglepetésként érte kicsit, hogy felvették másodjára?

Nem ilyen az alkatom, hogy ez meglepett volna. Nem emlékszem semmire.

Amikor belsőépítésznek felvételizett, akkor azt gondolta, hogy hogy belsőépítész szeretne majd lenni? Vagy továbbra is képzőművész szeretett volna lenni?

Ezt akkor leírtam pontosan magamnak, megvan a napló. Azt mondtam, hogy most öt év munka vár rám. Egyetlen feladatom van ez alatt az öt év alatt: a festést betettem a ruhatárba, és öt évig vigyáznom kell a ruhatári jegyre – és pontosan ez is történt. Közben szerelmes lettem a belsőépítészetbe is, meg a Csomayba is. És az egy nagyon szép történet volt, és rengeteget tanultam az életből.

2026

A papok, a tanárok és az építészek tudnak a legtöbbet az életről. Szóval rengeteget tanultam, és nem festettem közben. Ötödévben vásároltam vissza a festőállványomat. Az egy elegáns dolog volt, hogy a Csomay Zsófiától elbúcsúztunk ötödik év elején, és akkor összejött egy tanári értekezlet, és úgy döntöttek, hogy a Válinak nem kell ezentúl a Főiskolára bejárnia, mert egymás mellett ültünk négy évig, ezt tudták.. Hanem Váli csak jön korrigáltatni, hogy ne kínlódjanak egymással. Így történt. fogcsikorgatva elkezdtem festeni, fegyelemből, mert nagyon nehéz volt. Ötödévben délelőtt már festettem. Sokat. Később ezekből a képeimből 105 gyengét kidobtam.

Kicsit még akkor térjünk vissza az első-, másod-, harmadév időszakára. Arra emlékszik esetleg, hogy milyen tervezési feladatokon dolgoztak?

Azokra eléggé. Első év avval kezdődött, hogy a Kimle bácsi – kegyelemből tartották meg - kiadta, hogy szekrényhomlokzat-kiosztást csináljunk, tízet. És mondtam – vagy csak gondoltam –, hogy ez egyszerűen azért, hogy a tuskihúzót és vonalzót megtanuljunk használni. Tízet kértek, aztán aki a legutolsó volt köztünk, az is harmincat csinált. És ez az attitűd ez öt évig végigkísért, karaktere volt ennek az osztálynak. Aztán egy asztali könyvespolcot kellett tervezni. Vagy csak nekem, erre nem emlékszem. Arra egy másodéves azt mondta kicsit kelletlenül, hogy „ezt nem találtam volna ki". Heti egy vagy két asztalos műhelyünk volt, egy vagy két délelőtt, azt az asztali könyvespolcot meg is kellett csinálnom.

Másodév. Ülőbútor. Széket kellett terveznünk bizonyos határok között, amire nem emlékszem. Én jellegzetesen álltam hozzá, tekergetéssel állítható dőlésszögek – akkor még inkább mérnöki gondolkodású voltam –, hogy Németh tanár úr szerint ez inkább műtős szék. Engem inkább a mechanizmusok érdekeltek akkor még. Feladat volt – nagyon okosan – saját gyűjtemény székekből, evvel rengeteget tanultunk. Jártunk az Építőművész Szövetség – ami a Nemzeti Múzeum mellett van – könyvtárába, és *Kenchiku Bunka,* japán folyóiratot és L'Architecture_d'aujourd'hui-t nézegettünk, és pauszpapírral szedtük le a székeket.

Másodévben talán már lakástervezés volt, mert harmadévben már ház, gondolom, és épületszerkezettant tanultunk mellé. Azt Szrogh tanította. Édes pofa volt, ahogy iszonyú álszerényen hencegett állandóan. Alacsony ember volt és hiú. Nagyon intelligens volt és vérbeli pedagógus, a kiszólásai maradtak meg az emlékezetemben. A kiszólásai is olyan fokon tartalmasak és távlatra mutatóak voltak – vagy tanítóak. Hogy én milyen lakást tervezem, arra nem emlékszem.
Egészen véletlen, hogy a Csomay milyet tervezett arra igen, az egy könyvem hátára be volt rajzolva. Ő egy „6 f-es", hat férőhelyes lakást tervezett, nagyon racionálisan.

Művészettörténetet elsőtől kezdve tanultunk, arról is tudok valamit beszélni. Ott hirtelen egy nagyon megkedvelt ember lettem az első vizsgám után, és ez mentett meg attól, hogy a legközelebbi vizsgán megbukjak.

Tudniillik szerelemből kifolyólag – van erről egy versem a Csomayhoz –, hogy az egész napom eltelt avval, hogy *nem voltál itt, és semmire másra nem jutott időm* –, úgyhogy a második vizsgámra semmit nem tanultam, erre Újvári tanár úr négyest adott. Az utánam a következő vizsgázótól megkérdezte, hogy „mi volt ma a Válival?" Az első vizsgán az ősközösségről kérdezett, és elkezdtem a Paul Klee-vel hasonlítani, és akkor mondta, hogy köszöni, ez elég. És egy tanár általában az első benyomást rögzíti. Ez így volt statikából is, mert teljesen véletlenül kiváló statikus lettem. Véletlenül, mert nem alkatom a matematika. De félév előtt megijedtem, hogy én ezt tök nem értem, s akkor megtanultam. Szalay tanár úr – ez már anekdota –, nagyon jó tanár volt, nagyon értelmes, intelligens, de gyomorbajos. És elfáradt a vizsgáztatás közben, és ez kihatott a vizsgáztatásra is, s ezt mindenki tudta, Úgyhogy a másodév első vizsgáján, amit délután 2-re hirdetett meg, nyakkendőben vagy kiskosztümben már reggel kilencre érkezett meg az utolsó a kettőkor kezdődő vizsgára, remélve, hogy ő lesz az első. Na, most én fél háromra érkeztem síléccel, azt letámasztottam a sarokba és mondtam, hogy: „elnézést, Tanár úr." Azt mondta, hogy: „tessék, leülni." Ezek után nem tudtam a feladatot, de nem írta be. Azt mondta, hogy: „jó, jó, ezt most hagyjuk, jöjjön be a másodévesek első órájára a téli szünet után." Tehát nem buktatott meg. Mentem a másodévesekhez, valami feladatot adott nekem a táblán. Azt megoldottam, akkor odafordult az osztályhoz, hogy ezt most írják le, mert ez a mai tananyag, és nekem adott egy ötöst. Aztán „Váli bép-nek" csúfoltak, belsőépítésznek öt évig.
Avval kezdődhetett nála a státusom, a tanár úr írt valamit a táblán, és én fölnevettem. Letette a krétát: „Váli, miért nevet?" Mondom: „Mert tetszik." Azt mondja: „Hogy ez az igazi öröm, aminek nincsen negatív fázisa."

Azon gondolkodom, hogy és ehhez képest, akik a rajzot tanították a Főiskolán, ők is jó mesterek voltak?

Nem. A Jakuba János, az – azt hiszem, pártkarrier révén került ide – egy szomorkás, csöndes ember volt. Az teljesen mindegy, hogy milyen festő volt, ebből a szempontból. Nem túl sok vizet zavart, és nem túl sokat segített. Arra emlékszem, hogy a Csomay meg az én asztalom összeért, azokon tíz órakor fekve aludtam. Bejött és suttogva leszidta a többieket, hogy miért alszik a Váli, aztán kiment. Nekem a rajz nagyon nehezen ment, a legelső félévi vizsgakiállításnál majdnem kirúgtak. Úgy tudom, hogy a tanárok egymás között mondták, hogy „ez abszolút nem belsőépítész, annak nem felel meg". Visszahallottam, hogy a Vass Antal tanszékvezető békítően mondta, hogy „majd, majd..." Akkor így kaptam egy kettest.
Ez azért volt kritikus, mert ha egyes, akkor kirúgnak. Aztán valamennyire megtanultam rajzolni, amennyire ott lehetett, és amennyire képes vagyok. Nem tudok lerajzolni ma se egy arcot, nagyon nehezen.

De a felvételin azt nézték, hogy portrét hogyan rajzol valaki, nem?

Megmaradt annak a rajzomnak a fotója. Valószínűleg ők is így vélték, hogy azt nem lerajzolás szempontból kell nézni, hanem művészi értéke szempontjából, és úgy értékelhető volt. Szóval egy rossz rajz mögött lehet látni tehetséget, és fordítva is, így történhetett. Azon túl, hogy azt hiszem, hogy ott is az egyik tanár csalt a kedvemért, összecserélt két rajzot.

Ezt gondolja csak, vagy tényleg így volt?

Valami ilyesmesmit mesélt anyám, akinek az a tanár kollégája volt... és esküszöm nem tudom, nem lehetetlen. Mindegy, kedves történet. Egy anya mindent megtesz. Azt hiszem, hogy Kádár Jánosnak is írt, hogy engem vegyenek föl, mert ő kitüntetett Kiváló Tanítónő volt.

Akkor teszek egy gyors kitérőt. A Nemzeti Levéltárban találtam rengeteg ilyen levelet Aczél elvtársnak címezve, hogy szeretnék, hogyha felvennék a gyereküket.

Igen, ehhez az anekdota, valószínűleg igaz. Senkitől nem rettegtek ott fent, csak a művész-özvegyektől, akik ostromolták őket, hogy a férjüknek csináljanak múzeumot.

Még egy kicsit arról beszéljünk, hogy akkor bútor-szék irány volt az első évben, másodévben lakás, és akkor harmadévben eljutunk a házig.

Úgy emlékszem, talán harmadévben jutottunk el a házig. A Szroghnak egy mosolyára emlékszem csak, meg ahogy nyúl a krétához, és mondja, hogy: „persze én nem tudok úgy rajzolni, mint maguk", és felrajzol egy házat gyönyörűen. Nem tudok visszaemlékezni... A diplomámra emlékszem, meg talán az előzőt is fel tudom idézni, hogy mit csináltam, többre nem. Ja, talán igen! Még giniáziumban elvittek minket Sopronba. Storno-ház, átriumudvarral. Attól a látványtól megrendültem. Arra nem emlékszem, hogy üveggel volt-e fedve. Úgyhogy negyedében, mikor turistaházat terveztem valahova a budai hegyekbe, abba teljesen fölöslegesen átriumot tettem.
Diplomamunka - ide most egy anekdota - negyedévben kihirdették, választhatunk erre feladatot. Utaztam föl Pestre téli szünidei Veszprémből, és a vonaton kitaláltam egy Kelet-Ázsia múzeumot. És tudtam, hogy most valami történt, hogy életemben először komplex látomás egy házról. Le is rajzoltam rögtön. És akkor jött a tanári értekezlet, ahol kiadták a diplomamunkákat.
Kihirdették, hogy válozás bizonyos épületeket rendbe akar hozni, és nekik nagyon jó lennének tőlünk ehhez gondolatok. Nekem kiosztottak egy városligeti épületet, diplomataklub lesz. Mondtam, hogy „nem." Mondták, hogy: „de, hát, ez most így fordult."
Én meg mondtam, hogy ezt megígérték. „Most akkor ezt zárjuk le, - mondta a Szrogh - az első tanítási napon jöjjön be a tanári értekezletre, és akkor ezt ott lezárjuk."
Bementem, Szrogh kérdezte, mi újság, mondtam, hogy „nem".

Úgyhogy a Városligetbe a föld alá Kelet-Ázsia múzeumot csináltam. Másodjára valami ok folytán nem a rám kiosztott tanárral konzultáltam, aki teljesen mást mondott. És észbe kapva attól kezdve három tanárral párhuzamosan korrigáltattam, mindegyikük teljesen mást mondott egymás ellenében. Tudtam, hogy ebből baromi sokat tanulok. Annyira, hogy előző évben elvittek minket tanári autókkal talán a Pilisbe, egy erdei tisztás közepén egy kis román kori templomba. Gyönyörű volt. A múzeumtervemnek volt egy alagút indítása, és oda egy jel kell, oda valami tornyot képeztem, amire Jurcsik tanár úr azt mondta, hogy „egy torony nem torony". (És üvegprizmákat javasolt jelnek, csakugyan az is lett a felső világítás.)
Az említett kiránduláson kiérve az erdőből megláttuk a gyönyörű kápolnát, mellettem Szrogh – akinek persze mindent visszamondtam – odasúgja nekem, hogy „egy torony nem torony?" És nevetünk; mondom, „ezt mondja meg Jurcsik tanár úrnak". Azt mondja, „nem merem."

Szellemiségben mennyire lehetett mondjuk a tanári gárdát homogénnek mondani? Szerintem egy kicsit választ is kaptam, hogy mindenki saját egyéniség volt, de mégis volt talán valami közös szellemiség, ami összetartotta ezt a tanári gárdát.

Nem emlékszem ennek látható jeleire, de ők mindhárman kiváló építészek voltak, és nyitott emberek, akik harmonikusan összedolgoztak.

Jó, ez számomra megnyugtató. Tehát, hogy akkor hallgatóként nem érzékeltek olyat, hogy bármiféle fajta széthúzás vagy dominanciaharc lett volna.

Nem, a Szroghnak volt önbizalma. A Jánossynak abszolút volt, kicsit túl sok is. Mert ő nagyon okos és okoskodó... annak a fölényével, amit nem is nagyon titkolt. Jurcsik Károly pedig Angliából jött haza, nagyon jó épületekkel, őt kevésbé szerettem, de hát nagyon jó volt, igen.

Mit gondol, hogy mik voltak a legnagyobb előnyei annak, hogy önök ott Zugligetben tanultak? Akár magára a helyszín minősége akár a várostól való távolság szempontjából.

Hát maga is ismeri az építészetet... tehát egy olyan építészeti környezet avval, hogy vagy 6 megálló, már kint a sorbeépített házaktól, az lélektanilag egy nagyon súlyos effekt anélkül, hogy ezt valaki verbalizálná.
Első félévben sokat sétáltam a saját parkunkban, aztán soha többet. Tehát egy nagyon nagy rangérzet. Nagyon szerettük az épületet. Aztán Csomayék negyed?évben a Gondűző kerti épületet áttervezték, ilyenek is voltunk. Mi a főépületben voltunk, A B. épületben a textilesek, és az ebédlő, ahova délben átjártunk. Elegáns, jól működő, és nagyon szép hely volt. Az egésznek a súlyát, azt éreztük. A háromnegyed 8-as 58-as villamosnak, amire a Moszkva téren felszálltunk, Jakuba-kocsi

volt a neve, mert ha azt lekéstük, akkor már késtünk, és ez 1962-ben nem csak neki, hanem nekünk is számított. Este hatig bent voltunk. Egy fiú nem járt be a Marxizmus-Leninizmus órára tőlünk egyetlenként, ez kuriózum volt. Reggel nyolctól este hatig, vagy még tovább, ez egy súlyos effekt, önmagában.

És jártak el aztán máshová is? Vagy az, hogy reggel nyolctól ott voltak tíz órán keresztül este hatig, azután már inkább mindenki ment haza, és a saját dolgát csinálta? Vagy volt még valamilyen hely, ahová jártak közösen?

Szombat délben mentünk a villamoshoz Zsófival, és egy textiles lány – akiket végtelenül lenéztünk, gyönyörűen öltözködtek – hátrafordult, hogy „hova mentek?" És a kérést nem értettük. Egymásra néztünk, hogy természetesen jön föl hozzám Csomay, szombat délben vagy másnap reggel. Csináltam egy második kétméteres asztalt az enyém mellett, és rajzoltuk a feladatot. Ilyen feladatmennyiség mellett bulizásra nemigen volt idő.

Ez kifejezetten az Ön évfolyamára volt jellemző? Vagy a többieken is ezt látták?

Igen, mindez kifejezetten csak ránk vonatkozott. Ez az elkülönülés - rang – benne volt a Főiskola légkörében is.

Ha már itt a szóba kerültek a textilesek, más szakokra mennyire volt rálátásuk? Menynyire volt interakció más szakokkal?

Nem volt, nem tudok róla, és nem emlékszem ilyesmire. Tanári próbálkozások a közös munkára, diplomamunkámhoz valami drapériaterv is készült. Ennyi, és nem több.
Voltak közös előadások délutánonként, művészettörténet, marxizmus, esztétika, talán közös volt az ábrázoló geometria is. De párja közülünk akkor senkinek nem más tanszakokról volt.

Igen, ez is egy motiváció lehet. Egyébként ez nagyon érdekes, hogy amikor a Pogány Frigyest megválasztották főigazgatónak, ő nagyon hangoztatta, hogy az építészetnek egyfajta szervező erőnek kell lennie a többi társművészethez. És lehet, hogy volt valami mögöttes szándék, hogy a diplomamunkákban legyenek ilyen összedolgozások.

Lehet, igen. Ez pedagógiai taktika. Mikor Pogány lett a szegény Hincz helyett rektor, olyan jól adott elő, be-bejártunk művészettörténet előadásaira.

Azért is nagyon érdekes időszak ez 1962-től 1967-ig, mert hogy ezalatt volt Hincz Gyula főigazgató, volt egy '63-as év, amikor ő igazából nem is nagyon járt be a Főiskolára. Ebből valami érződött a hallgatók számára? Akár, hogy van valami politikai szituáció a háttérben?

Semmi, nem. De a Hincznél, gondolom, nem is nagyon lehetett negatív politikai szituáció…

Lehet, hogy csak nyugdíjba akart már menni… De lényeg, hogy a '63-as évben már nem nagyon volt jelen, már a főiskolai tanácsokra sem járt be.

Értem. Hát ő festő volt, nem tudom, hogy miért tették ide, és itt mit csinált. A nagyon erős tanszék, az építészkar, egy zárt egység volt.

És mondjuk, amikor a Pogány megjelent a színen, annak volt így hallgatói szinten volt hatása bármire?

Nem tudok róla. Annyi, hogy egy többlet: hallgattuk őt, ami egyébként egy művészettörténetet is hallgató hallgatótól egy súlyos jel. Hogy még az Újvárinál is jobb. Pedig ő is nagyon jó volt, temészetesen minden óráján ott voltunk. Avval együtt, hogy minden órán elaludtam egy pár percre a vetítésben, sötétben…

Hát a vetítés könnyen okozza ezt… Ha be van sötétítve, akkor nehezebb ébren maradni. Tulajdonképpen akkor mondhatjuk azt, hogy a Főiskolán belül az építészek egy zárványt képeztek?

Igen.

Önnek ebben az időben volt kapcsolata a Képzőművészetire járó hallgatókkal?

Nem. Tőlünk elment első év után egy lány a festőkhöz, sikerült átmennie. Még akkor úgy gondolkoztam, hogy esetleg jó lenne… de őneki az apja ott tanított, úgyhogy neki ezt egyszerű volt elintézni. Nem, nem volt. A későbbi szakmai életemben volt komoly hátrány, hogy semmi ismeretségem nem volt. Hát azok is egy zárvány voltak, pláne akkortájt, és az összes vezető pozícióba ők kerültek, és eszükbe se jutott engem például egy zsűribe meghívni.

Igen, erről az átpozícionálásról majd még mindenképpen beszéljünk. Akkor most tényleg jön az anekdotázós rész: milyen volt a kapcsolata az osztálytársaival?
Semmilyen. Egy év után nem tudtam még a tizenkettőnek a nevét igazán. Nem volt velük kapcsolatom, nem érdekeltek. Egyébként el voltam foglalva Csomayval, az mindent lefedett. Sokkal többet tudott nálam, sokkal érettebb volt. Szakmailag is, művészileg is. Mondtam neki, hogy „be foglak hozni." Próbálok visszaemlékezni közösségre. Évente volt valamilyen gólyabál, amikor most a fotókat látom, hogy maskarában… el se mentem.

Tehát, hogy akkor így bent voltak a teremben reggel nyolctól este hatig, és igazából mindenki elvolt a saját kis asztalánál? Úgy értem, hogy Csomayval Önök osztoztak egy egymás mellett lévő asztalon…

A többiek nem voltak zártak. Tehát egy természetes… Még egymással lefekvés kapcsolatok is, ezek létrejöttek. Sokat dolgoztak később elegánsan túlórában, este az osztályteremben, évfolyamunknak megengedték, hogy fél éjszaka bent legyünk. Van fotó erről, hogy bent van egy magnó, még főznek is, fiúk, lányok. Én ebben nem vettem részt. Ők: ha néhány ember napi tíz órát együtt van egymással, annak van kötőereje. A Csomay most azt mondja, hogy a barátnői a főiskoláról származnak… szóval ez is egy jel.

Már érintettük, hogy a MÉSZ székházba jártak könyvtárazni. Külfölddel való kapcsolódásuk volt azontúl bármilyen szinten, hogy folyóiratokat láttak?

Nem volt semmi. Nekem az égvilágon semmi. Utazni még ha lehetett volna, se tudtam volna, anyagi okok miatt. Akkor még nem is tudtam, hogy mit kell egy utazással csinálni. Édesanyám elvitt Prágába gimnazista koromban, egy-két ilyen élményem van.

Arra vonatkozóan, hogy mi történt az építész-belsőépítész világban külföldön, arra volt rálátása?

Up to date nyilván nem, de az egésznek a frekvenciáját ismertük a folyóiratokból.

A MÉSZ székházban voltak ezek a folyóiratok, a Főiskola könyvtárában nem voltak ilyenek?

Erre nem emlékszem. Egyáltalán nem emlékszem a Főiskola könyvtárára, hogy használtam volna. Még a helyét sem tudom, hogy akkor hol volt. Azt hiszem, ahol most az igazgatói iroda van a főépületben.

Igen, aztán volt a Gondűző is, szóval egészen sok helyen megfordult a könyvtár. Ha az intézményben nem volt önnek fontos a könyvtár, az is egy teljesen jó válasz. Két dolog jutott még ez eszembe, hogy amikor a Szrogh elment egy ilyen féléves tanulmányútra, arról mesélt önöknek?
Igen, nevetve mesélte, hogy tévedésből küldték őt ki, mert tulajdonképpen nem oda kellett volna, vagy mást kellett volna. Mexikóban volt, vagy Amerikában, iskolaépítés témával. Arról mesélt, igen.

És esetleg más tanárokon keresztül volt bármi információjuk? Most igazából azt próbálom feltérképezni, hogy mondjuk a Jánossynál elég egyértelmű, hogy amikor Dániában volt, az mennyire meghatározó volt az ő építész munkásságára. Ezeket a tapasztalatokat hogyan adták át Önöknek?

Ez direktben úgy manifesztálódhatott volna, hogy hivatkozik arra, hogy ezt Dániában így csinálják. Ilyenekre nem emlékszem. A tudásukban benne volt. Pédául Jurcsiknak, aki Szekszárdon városközpontot csinált klinker téglából, az ötletet Angliából hozhatta. Tulajdonképpen számomra mindegy, hogy ezt mennyire verbalizálták, hogy mindevvel rendelkeznek, ez benne volt a korrektúrájukban.

Ha már korrektúra... mennyire lehetett kísérletezni náluk?

Mennyire lehetett kísérletezni? Abszolút toleránsak voltak, mint a legjobb tanár. Tehát hogy a diának egy hibás gondolatára így reagált „akkor ebből milyen irányba menjünk tovább?" Mint az az egy torony az alagút bejáratánál...

A negyedik volt Vámossy Ferenc, de ő szerencsére csak ép. szerkezettant tanított, aránytalan nagy memóriával. De egyébként ez a három ember bőven elég volt. Tizenketten voltunk, erre három tanár, csak építészetre.

Búvópatak kérdés, hogy fontos volt-e, hogy belsőépítészetet vagy építészetet tanítanak hallgatói szempontból?

Élveztük az építész feladatokat, és igyekeztünk megoldani. A Jánossy halkan megmondta, hogy „mi magukat szándékosan túlképeztük. Mert mi hoztuk a II. világháború előtti magyar építészeti kultúrát, mert mi még azt tanultuk, ezt maguknak adjuk tovább, egy szakadék fölött." Reimholz az Kossuth-díjas építész lett, a Csomay is, Rex is épített. Ha úgy adódik, akkor én is egész jó építész lettem volna, méghozzá azért, mert az építészetnek a leglényegét tanították meg. Ezt is mondták, lehet, hogy egy tokot nem tud még fejből lerajzolni, azt majd az első munkahelyen megtanulja. De hogy mi az építészet, azt most megtanulták.

Meg lehet fogalmazni, hogy mi az építészet így? Vagy ez inkább egy tapasztalat?

Hát ennek egy így sok értelmét nem látom, definiálni ezt a szót, hogy építészet. Ami felől nekem ez érdekes, hogy kialakult egy építészeti gondolkodásom. Egy kiállításkatalógusomban írtam, hogy az Iparművészeti Főiskolának azt köszönhetem, hogy nem csak a gótika áhítatát ismerem, hanem a gótika statikáját is – és ennyivel több is vagyok a többi festőnél, hogy anyagban, térben, metszetben, függőleges és vízszintes metszetben látom a világot. Mikor azon elgondolkoztam, hogy micsoda őrület – mert akkor még ezt annak tartottam –, hogy elmetszek egy házat és egy, kettő, három, négy és a hatodik emeleten,az asszonyok ugyanazt főzik, ahelyett, hogy egyben csinálnák - akkor még ezt így gondoltam. És aztán szegénységből kifolyólag is nagyon sok bútorunkat magam építettem.

Korábban említette, hogy volt tanári tapasztalata. Ez az Iparművészeti Főiskolán volt?

'67-ben diplomáztam, és '72-ben kezdtem tanítani a nyári Szőnyi István Szabadiskolában, 5 évig csináltam, aztán abbahagytam, mert túl fárasztó volt. Aztán egyszer bekéredzkedtem a Képzőművészeti Főiskolára, akkor ott adtak egy kurzust, meghirdettem: „Hogyan fessünk szép képeket?!" Tán egy év volt, akkor a diákok kérvényezték, hogy akkor legyen ez még egy év, az Svábyék nem engedték. Azt hiszem félév végéig még informálisan bejártam hozzájuk.
Itt, az Iparon is jelentkeztem tanítani, az akkori rektor egy beszélgetés után elutasított. '90-ben aztán egy évet tanítottam képzőművészetet az építészeknek, és az jópofa dolog volt, mert hozták hozzám az építészeti rajzokat is, hogy ahhoz is hozzá tudtam szólni. Ott akkor második félévben akartak nekem műtermet csinálni, hogy én is tudjak itt dolgozni... Egyszer egy órát itt tartottam a műteremeb, és mondtam, aki a Lukács uszodában reggel 7-kor korrigáltat, eggyel jobb jegyet kap...
De jóbarátom később mondta, ő már októberben tudta, hogy én egy év után otthagyom avval, hogy nincs időm rá. És egy év után ott is hagytam. Azért is, mert nem főtárgy volt nekik a képzőművészet, és ha én rajzot oktatok, akkor nem rajzolni tanítottam volna, hanem festőnek lenni tanítottam volna, gondolkodást – és arra itt nem volt igény. És akkor ez így nekem se volt igazán érdekes.

És volt olyan dolog, amit a saját főiskolai – mondjuk így – szellemi örökségéből szeretett volna átadni a hallgatóinak?

Hát én nem szerettem volna semmit átadni, én átadtam. Én az egész építészeti gondolkodást megkaptam, és még nagyon sok egyebet emberi érés tekintetében, és azt továbbadtam. Kétféle tanártípus van. Az egyik annyira szereti a gyerekeket, hogy mindent át akar nekik adni. A másik fele, az pedig annyira szereti a tárgyát, és azt még át is adja. És én ez voltam. Volt úgy később, hogy egy imaközösséget vezettem, és mondtam, hogy „ti nem érdekeltek, a közös munka érdekel." Volt, aki elsírta magát, és a maga módján igaza volt. És egyébként ez se rosszabb tanár. Engem nem a hallgatók érdekeltek.

Van-e még bármilyen olyan történet, amit szeretne megosztani velem a főiskolai éveiről?

Erre nem készültem föl, pedig nagyon szívesen anekdotáznék róla. És egyébként az súlyos információ tud lenni, az anekdota, sokszor valami léyegesre mutat rá. Például, hogy ötödévben mentünk át a Zsófival az egyik épületből a másikba. Ő cseresznyét evett, és elment mellettünk a Szrogh, és odaszólt, hogy miért köpi vissza a magot a zacskóba. Ez nagyon sok mindent megmutat a mi akkori világunkból. Vagy egy másik,hogy amikor a Csomay elhagyott – hála Istennek ő engem, és nem én őt –, valami lánynak elkezdtem udvarolni.

Nagyon láttam a különbséget. Ötödév, a Szép Ilonkába jártam paradicsomos káposztát ebédelni, és a szomszéd asztalnál a Szroghék ebédeltek. És ott a lánynak írt szakítólevelemet odaadtam Szroghnak korrigáltatni. Válasza zseniális volt, azt mondta: „Dezsőke, hány nyara van még?" Mondom: „nem értem, tanár úr", azt mondja: „nekem úgy hat-hét". Ennyi volt a korrektúra. Tökéletes. Más. Már diploma pár évvel meghívtam a zebegényi szabadiskolába, és tartott egy esti előadást, és hazament kocsival, és nem tudom miért, mentem én is vele. És kérdeztem, hogy: „Tanár úr hogy csinálja ezt? Hogy ennyire szeret élni?" És azt mondja: „Dezsőke, tudja, hát ez az, amit nem lehet megmondani, nem tudom". Szóval ilyen kapcsolatunk volt. Egy másik emlék, hogy első évben öt fiú, nem voltam köztük, de megfigyelőként ott voltam hatodiknak, kitalálta, hogy a nemzetközi, bagdadi operaház pályázaton indulnak. És elmentünk Jánossy tanár úr lakására ezt megbeszélni. És nem röhögött ki minket, hanem nagyon szép tapintatosan rávezetett minket arra, hogy hát ez azért nem nagyon aktuális még. De ez is, hogy egy tanárhoz elmegy öt diák első évben... Tanáraink természetükből is adódóan nagyon sokat átadtak az emberségükből. A Szalay tanár úr, a statikus, szintén nagyon tartalmas ember volt. Beszélgettünk a folyosón, és elhaladt mellettünk, és mondta, hogy „azt az Eliot nem így mondta", és ment tovább.

Nem beszéltünk még Németh Istvánról. Nem baj, hogyha nem mozgatott meg sok szálat, csak kíváncsi vagyok.

Németh, arra a sok évvel utána a Reimholz Péter mondta egy félmondatban valahol, „ja, a Németh, aki nem tanított minket". És ez körülbelül igaz volt. De megtette, amit kellett. Feladatokat adott ki, és azt korrigálta. Bejött nagy hanggal, hogy „na, üljenek le", nem lelkizett. Vele nem volt belső kapcsolata senkinek. Ő aktívan a KÖZTI-ben dolgozott akkor. Erre az egy mondatára emlékszem a korrektúrájából, hogy ez inkább műtős szék, mint pihenőszék, de korrigált. Visszaemlékszem, valakinél lécszékeket korrigált, hogy a lécek milyen távolságban az ülőfelületen, az mindegy. Közbeszóltam, hogy „nem mindegy", mert voltam evezős, és az evezős ülésnél tudom, 2 centi is különbség. Vagy az egyikbe megy bele a farkcsontom, vagy a másikba. De hát ez csak rólam emlék,

A visszajelzések a tanároktól, hogyan zajlottak? Volt egy kiértékelés, ahol ők elmondták a véleményüket a féléves munkákról, vagy csak arról beszéltek, ami ki volt állítva? Milyen stílusban nyilatkoztak?

Semmi jelentősége nem volt a féléves vizsgakiállításainak, az csak többi tanár felé volt infó. Mi a mindennapi korrektúrákban azonnali véleményeket kaptunk. A tanár leült az asztalomhoz mellém, a pauszomat elkérte és ráborította a rajzomra, és elkezdett rajzolni. Mindenkor személyes dialógus, minden barátilag azonnal kiderült. A szegényebb fiúknál ő hozta a pauszt, a Jánossy.

És a félév végén hogy zajlott? Csak annak a tanárnak a szava számított a jegykiosztásban, aki azt a félévet oktatta, vagy a tanári gárda összeült ilyenkor?

Nem is tudom, hogy történt, mert érdektelen volt. Ez tulajdonképpen rejtve azon múlik, hogy mennyire voltak ők nemcsak harmóniában, hanem szellemi kontaktusban is. Tehát mennyire volt érdekes egyeztetni, vagy különböztetni a véleményeket. Feltételezem, hogy ez teljes harmóniában történt.

Számított a végén, hogy ki hányast kap?

Arra nem emlékszem, hogy ez valaha téma lett volna köztünk. Egyszer utóbb szomorkodtam is, hogy csak négyest kaptam a diplomámra. És akkor ilyen engesztelően mondta a Jánossy, tavaly ez ötös lett volna. Csak itt az a három nemzetközi pályázatra csinált munka annyira kiemelkedő volt... ők össze is költöztek egy kis terembe egy fél évre... Reimholz díjat is kapott rá.

Köszönöm szépen. Most áttérnénk arra, hogy a diploma után mi történt. Hogyha jól emlékszem, akkor azt mondta, hogy akkor ötödévben újra elkezdett festeni. És akkor ott volt az oklevél kezében, akkor utána mi történt?

Közvetlen utána a Szrogh meghívott nyárra, hogy tervezzek meg a főiskolán, a nagy előadó térbe egy kiállítási paravánrendszert – de teljesen fölöslegesen, és azt hiszem, ezt mind a ketten tudtuk is. Csak hogy tudta, hogy nagyon szegények vagyunk, és hogy nincs semmim se. Tehát közvetlenül utána ezt csináltam, de hát ez zárójel. A diplomám alapján - ezt mindig mondom, mert erre nagyon büszke voltam -, hogy a Finta látta a diplomámat, és annak alapján meghívott az ő hiper-szuper kiválasztott csapatába. Akkor építették az első dolláros munkát Magyarországon, a Hotel Duna Intercontinentalt, és abba meghívott, és szeptember egytől odamentem. Tehát elkezdődött egy teljesen szabályos építész karrier. Pamut kesztyűben rajzoltam, mert azóta is vakarom a fejemet, és ott nagyon nem akartam munka közben. És ezt elterjesztették lent a földszinten a csajok, hogy fakezem van, és egyenként jártak föl hozzám, megnézni az új fiút, akinek fakeze van. De, ami valódi történet ott, hogy én a negyedik nap... ja, ők akkor egyébként egy-két éve este kilencig dolgoztak.
Ez egy nagyon nagy építészeti történet volt - építészetpolitikai, politikai és építészeti - és ehhez Finta kiválaszott egy csapatot. Szóval a negyedik nap felálltam fél ötkor, hogy hát akkor én megyek haza. Attól a perctől nullának néztek, nyilvánvalóan, és én ezt pontosan tudtam. Tán mondtam is, hogy megyek haza festeni. Szóval evvel ez teljesen világosan... megint egy életdöntés volt. Adtak valami munkát, valami alaprajzokat kellett csinálni a királyi lakosztályon, mert az is volt.
Az akkori egyik festőmesterem mondta, hogy látott egy reklámot, hogy munkaerőt keresnek, és hogy menjek oda. Mondtam, hogy „na, ne hülyéskedj", és aztán odamentem a Közért Karbantartó és Szolgáltató Vállalathoz, Kelenföldre. Az épületek között műhelyek voltak meg egy irodai épület, köztük az udvaron sár.

Úgyhogy így mondtam, hogy ilyen „sármellék" épület. Viszont annyira kellett nekik szakember, meg én is olyan voltam, hogy mondtam, hogy úgy vállalom, hogyha határás a munkaidő. Ezen nagyon el kellett gondolkodniuk, mert ilyen nem volt. Végül azt mondták, hogy „hát, ha a teljes munka munkamennyiséget elvállalom". Mondtam, hogy „persze, persze", egyébként csak 6 órás fizetéssel persze. Kettőkor már mentem haza festeni. Jó hely volt, ott terveztem életemben, amit terveztem igazán. Tán két és fél évig tartott. Egy szép antikváriumot terveztem a Ferenciek terén, az ma is napig is antikvárium, és aztán egy igazán szépet csináltam az Andrássy úton, az Írók Boltja mellett. Talán ma is az van ott, egy hanglemezbolt. Ott kitaláltam azt, ilyet később láttam a Champs-Elysées-n, hogy az egész bolt plafontól a padlóig a hanglemezborítókkal volt kitapétázva. Akkoriban azokon gondos grafika. Annyira féltem, hogy nem fogják elfogadni, hogy csak a részletrajzokba tettem bele. Úgyhogy csak az asztalos látta, és csinálta, és el is készült. Arra emlékszem még, hogy sajnáltam őket, hogy a dolgozóknak az öltöző helyisége a pincében, és ezért a vaszszekrényeket - azt hiszem - sárgára festettem. Meg egy édességboltot terveztem, arra nem is emlékszem. De ez a kettő ez markáns volt.

Milyen volt a fogadtatása, amikor beléptek a hanglemezboltba?

Semmire nem emlékszem, nem is tudom, hogy hogy fogadták. A vállalatomat nem érdeklete milyen, a megrendelő fogadja el. Voltak még más kisebb többszemélyes munkák is, ahol a megrendelővel kellett egyeztetni. Egy vendéglátóipari munkába bedolgoztam én is, jött ki tőlük valaki egyeztetésre: „tudják, én egy olyan söntéspultot képzelek el, olyan fantáziám van, hogy falécekkel legyen az oldalfala". Ezen röhögtünk.

Rendben, szóval akkor körülbelül 2 és fél évig dolgozott ott a Közért Karbantartó és Szolgáltató Vállalatnál. Mi történt, hogy abba tudta ezt hagyni? Mert úgy érzem, hogy akkor ezt annyira nem élvezte. Vagy élvezte?

Nem közelítem így meg a dolgot. Értelemszerűen nagyon csináltam. És tudtam, hogy ezt ott fogom hagyni. Elmentem a Bálint Endréhez egy képemet megmutatni. És éppen ott volt egy reklámgrafikus barátja, és valahogy az én dolgom is fölvetődött, és mondta a Bálint a Muray Robinak, hogy nézd meg ezt a fiút. Mert ő kiállítás-munkáin gyakran négerekkel dolgozott. És a Robi eljött, megnézte a munkáimat. Akkor volt egy teli mappa reklámgrafikám, már jelentkeztem a Terimpexnél, meg nagy kereskedelmi vállalatoknál grafikusnak,feltételem a mai szóval homework. Természetesen széles ívben kiröhögtek. Szóval ezt is megmutattam, Robi erre azt mondta, hogy „jó, akkor legközelebb szólok". És attól kezdve számoltam a napokat, hogy mikor lesz a legközelebb. A legközelebbi – őszi vásárra (Autószalon? Vadászati Világkiállítás?) mondta, hogy most gyere. Aazonnal felmondtam. Akkoriban úgy nézett ki egy ilyen kiállítás-munka, hogy egy hétig a Robi műtermében, sokat a fotólaborban

a betűket nagyítottuk, és aztán utolsó négy napban éjjel-nappal ragasztottuk létra tetején a netán méteres betűket. Megvolt. Utána abból a pénzből azonnal alkotóházba, festeni. Aztán már életformámmá vált, hogy minden tavasszal egy hónap alkotóház. Egy-egy ilyen négermunka jövedelméből két hónap festés. Hamarosan Fiatal Képzőművészek Stúdiója, velük évi 15 kiállítás, később a Minisztérium vásárolt a fiataloktól festményeket. Így elkezdtem. Megkaptam a 3 éves Derkovits-ösztöndíjat. Nem is a pénz miatt volt igazán fontos, hanem hogy a szakma hivatalosan elismer. Aztán aránytalanul hamar felvettek – tudtom nélkül – a Képzőművész Szövetségbe is, Barcsay javaslatára, nagyon hamar megkaptam a Munkácsy-díjat, nagyon hamar, a befogadás volt ebből a fontos, hiszen kezdetben nem ismertek. A zárkörű egynapos vásárlásos Kétmilliós Kiállításra – Nemzeti Galéria – bevittem a négyméteres Nagy keresztet. Azt mindenki (a szakma) látta.

És aztán szellemi szabadfoglalkozásúként, hogyan lehetett így élni? Arra vagyok kíváncsi, hogy mennyire engedték az embereket érvényesülni? Mennyire volt Ön speciel szem előtt? Mennyire kellett arra vigyáznia, hogy kinek mit mond, ilyesmire gondolok most.

Nemrég írtam valahol, hogy sajnos engem soha nem üldöztek. Ez gúny is, mert volt egy tízes tábor, aki abból csinált utóbb nagy karriert. Ugye ’67-ben diplomáztam. Nekem nagyon hamar engedtek egy kiállítást a Fényes Adolf Teremben, az ’74-ben, sőt Németh Lajos művészettörténész nyitotta meg, a fő tekintély.Volt korábban is egy kisebb kiállításom, azt a Bálint Endre nyitotta. Egyébként semmi kapcsolatom nem volt a szakmával, tehát erről semmi véleményem nincsen. A velem kb. egyidőben diplomázott festők kerültek irányítópozícióba, Nagy Gabi úgy tudom pártfunkcionárius is volt, rendes ember, és jó festő, idővel ők irányították a dolgokat, beleszólásuk volt a művészetpolitikai dolgokbaa, irányítási és kiválasztási szereppel. Mindezt én távolról… de még ez se teljesen igaz… meghívtak egyszer zsűrizni, de annyira a fővonaltól eltérő volt a véleményem, hogy gondolom egyszerűbbnek tartották kihagyni engem. E győri, megyei kiállításon egy öregúr erdőrészletet festett meg, ott a modernek között, és adtam neki egy díjat, mert baromi jó volt a maga nemében. És egyébként se titkoltam, hogy díjat mindig a másodrendűeknek kell adni. Az igazán jók, azok elvannak maguktól is. De kell körülöttük egy nagy csapat, egyszerűen, hogy legyen ecsetgyár is, mert három festőért nem csinálnak ecsetgyárat. Szóval kell egy piramisszerkezet. Tehát nagyon szükség van a derékhadra.

Csak ezt magának akkor, ez egy másik ága a történetnek, issmerősöm mesélte – ez egy nagyon fontos adat - hogy megfigyelte, hogy Moszkvában is mindig a rossz Chagall-képek előtt áll meg a tömeg és a magyarázó is. Azt mondja azért, mert egy rossz képet könnyebb befogadni. Ez egy kicsit bonyolultabb ennél, de tudom, hogy van benne igazság, hogy ilyen értelemben szükség van a középszerű képekre is.

Tehát ez a fogyaszthatósággal van összefüggésben?

A megérthetőség, igen. A befogadás útjáról van szó. A tanulás, a kép tanulásának, megértésének az útja.

Tulajdonképpen erről már beszéltünk: de végül is az összképet tekintve, mit gondol, hogy inkább előnyt vagy hátrányt jelentett, hogy az Iparművészeti Főiskolán szerzett diplomát a Képzőművészeti helyett?

Azt hiszem, hogy teljesen ki is derült ebből, amit mondtam, sőt két irányból kiderült: Mert én ott lettem felnőtt ember, és a műveletlenből kezdő művelt. Nagyon fontos volt, lett gondolkodásomban, tehát az életemben, hogy megtanultam az építőművészetet. Így visszatekintve elképzelhetetlennek, értelmetlennek képzelek el kezdőként egy festő-korrektúrát ott, a másik főiskolán. Erre egy szélsőséges példa Bernáth Aurél, akit a tanítványai tiszteltek, de ha belépett a közös műterembe, Grúber kiment a folyosóra. Akinek a zsenijét Bernáth nem ismerte föl, és félrekorrigálta. Később rájött erre, szégyellte, halála után próbált ez ügyben nekem segíteni, mikor Grúber Múzeumot szerveztem. Aminek aztán pártbizottság keresztbe tett.

Az intézményrendszer felépítése miatt hátrányosabbnak tűnt, ha valaki az Iparművészetin szerezte az oklevelét?

Az Iparművészetivel nem törődtek, művészdiplomának számított az enyém, emiatt is kényszerültek aztán engedélyezni a műteremlakást, cserével jutottam hozzá.
A Képzőművészeti formálisan tényleg A fontos hely és hivatkozás volt, annak minden következményével. Amit én megszüntetnék, pláne az utolsó tizenöt-húsz évben. Annyire sok ott – a fogalmaim szerint – az elvi és gyakorlati tévedés. De lehet, hogy csak egy öregember mondja ezt.

Ehhez képest a MOMÉ-nak a működésére van most rálátása?

Nincsen. A Csomay egy-két mondatot mesélt, szervezés, meg vezetőségtechnikai kérdések. Az engem nem foglalkoztat.

A hallgatók munkáit nem nagyon látja?

Egyáltalán nem. Kétszer láttam diplomakiállítást. Egyszer fel is kértek - az Iparon volt, fotós tanszék diplomaopponensnek. Egyszer egy belsőépítész félévi kirakodásra bementem, és láttam a munkáikat. Nincs semmi átlátásom. Azt láttam, hogy azok nagyon dinamikusan, jól dolgoznak.

Csomayn kívül tartja mással a kapcsolatot az egykori osztályából?

Nem, soha nem is tartottam. Az egyik lánynak nem volt, csak egy albérleti szobája, pécsi, ő egy-két évig följárt hozzám, nálam volt a műterme. De akkor már nős is voltam – vagy még nem? Mellette én is csináltam néhány linómetszetet. Nem volt szerelem vonatkozása a a dolognak. A többi évfolyamtársam... nem volt dolgom velük, mindig legjobban az időmet féltettem.
Meg egyébként se voltam soha társasági ember. Szóval, ha valakivel, akkor egy emberrel, nem beszélgetni, hanem beszélni. A többiek később pályáztak is együtt, összejártak. A diplomám után egy fél évvel megkerestek Pécsről, hogy tervezzek ott egy múzeumot, máig se értem, nem emlékszem a részletekre. Valószínűleg egy épületet egy másik mellé, és mondtam, hogy „hát én festő vagyok".

De akkor ez onnan, abból a körből jött megkeresés?

Nem, ez Pécs, fogalmam sincs a részletekről. Csak annyira bizarr, hogy nem felejtettem el, meg annyira elegáns elmesélni.

1966. 12. Százötös lap / Eötvös klub. kiáll. 1970.12., falon
1972. 02. minimális környezet, Makovecz magánpályázat
1974. 11. Fényes Adolf terem kiállítás-katalógusba
1975. 00. Kassák Művelődési Ház, Bp. / önálló kiállítás, megnyitóbeszédem
1976. 01. hozzászólás a Képcsarnok vitához.
1977. 11. válasz az MTA Művészettörténeti Kutató Csoport kérdőívére
1978. 04. Szüts Miklós Vác 1978. ápr. 28. kiáll. megnyitóbeszédem
1978. 04. a Művészet folyóirat kiáll. katalógusában
1979. 03. Kassákról, válasz körkérdésre

1980. 03. körkérdés: „Múzeum és művészet"
1981. 01. műcsarnoki kiáll. katalógusszövegem
1981. 01. műcsarnoki kiáll. megnyitóbeszédem
1981. 01. Norvégia, egyedül „Tájékoztató" 1981/4
1981. 10. válasz: mit tartok a művészetről
1982. 03. Szüts kiáll. megnyitó variációk
1982. 03. láttunk egy rossz performance-ot // Új Forrás
1982. 06. adalékok Farkas István Vihar után című művéhez // Művészet folyóirat
1983. 04. mire jó egy román út? // Képzőműv. Szöv. Tájékoztató
1984. 03. kérdőív kanadai csoportkiállításunk katalógusába
1984. 09. Balassagyarmat, katalógusba
1986. 05. beszédem Bálint Endre ravatalánál
1986. 07. Mátraalmási Művésztelep zárókiállítására megnyitóbeszédem
1986. 10. ima a békéért // Magyar Családi Kalendárium
1987. 02. Móri kiállítás-interjú / Móri TV / Nagy Benedek
1987. 04. Ernst Múz. Hét művész - kiáll. katalógusba
1988. 02. tiltakozom! // Képzőműv. Szöv. Hírlevél
1988. 02. Derkovits díjasok kiáll. katalógusba
1988. 04. Oravecz Imre: „1972 szeptember" kötetéhez
1988. 09. Semmit sem akarok, csak tisztességesen élni / Mozgó Világ
1989. 03. alulról építkező emlékmű // Élet és Irodalom
1989. 07. Mátraalmási Művésztelep megnyitóbeszédem
1989. 09. Beszélgetés Váli Dezsővel / TV-2 / Kernács Gabriella, Szegvári Katalin, Tarján Tamás

1990. 04. megbocsátás lista, keresztút részeként // Mozgó Világ
1990. 06. Világképlet/2 Dávid Kata hetven éves - emlékkönyvbe
1990. 08. imarendem // Marana-tha kath. folyóirat
1990. 12. megnyitóbeszéd Szüts Miklós kiállításán, Pannonhalmán

1991. 04. A zenéről / beszélgetés műteremben / Szerb Zsófia
1992. 03. válaszcikkünk György Péter cikkére //
Magyar Napló, nem jelent meg
1992. 03. Uccello, a szürrealista // Mozgó Világ
1992. 04. Tornyai kontra Czóbel // Mozgó Világ
1992. 05. Morandi Mozgó Világ
1992. 06. Czóbel Béla felesége // Mozgó Világ
1992. 07. Utrillo szomorú volt / Mozgó Világ
1992. 08. Klee, az apám // Mozgó Világ
1992. 09. Vaszkó Erzsébet, aki zseni volt // Mozgó Világ
1992. 10. Bonnard // Mozgó Világ
1992. 11. Menyus bácsi// Mozgó Világ
1992. 12. Váli Dezső // Mozgó Világ
1992. 07. Életinterjú Váli Dezsővel / Mester Ildikó
1992. 12. rádióbeszélgetés: Unalmas-e a szürke szín
1992. 12. A C. Naplóról / TV.1. Napközi
1992. 12. Kiállítás-megnyitón / TV.1. Stúdió c92 / Mészáros Tamás
1992. 12. Műtermek és temetők / Magyar Napló / Mester Ildikó
1993. 01. válaszcikk György Péternek , 'Későszocializmus után…" //
Új Művészet'
1993. 03. egy képrombolás ürügyén // Népszabadság
1993. 11. kecskeméti fotókiállításra falra
1993. 12. Kecskemét, Fotográfiai Múz. kiáll. megnyitóm
1994. 01. Portré Váli Dezsővel / Kossuth Rádió, Névjegy / Ráday Eszter
1994. 04. Paul Hargittai kiállításmegnyitójára
1994. 05. Derkovits ösztöndíj-kiáll., kérdeztek
1995. 02. Talentum –0 Váli Dezső / TV.1. Stúdió '95 / Érdi Sándor
1995. 03. Merlin-színház pódiumbeszélgetés / 2000-est / Margócsy István
1995. 03. Szüts Miklós kiállításán megnyitóbeszédem
1995. 06. Strindberg Egyedül fülszövegterv
1995. 06. mi vagyunk a FIORETTI - Ferences plébánia körlevélbe
1995. 12. Makovecz Imréhez // Népszabadság
1996. 00. Ihletre várni… / Népszava, nem jelent meg / Végh Attila
1996. 05. sok sikert, kedves Néray! // Kortárs Múzeum // Élet és Irodalom
1996. 12. Nádor Tibor rajzai elé // Mozgó Világ
1998. 12. Nem is ablak… / Napi Magyarország / Joó István
1999. 04. Nádor Tibor és Mohácsi András kiáll. megny.beszéd
1999. 12. Apám csomagjában kanál… / Igen folyóirat / Váli Dezső

2000. 04. Digitális Váli Dezső összes / Népszabadság / Varsányi Gyula + Esterházy Péter
2000. 12. Programajánló / TV.1. Ma reggel / Juhász Károly
2000. 12. Csókoltatlak, kedves Utókor...! / Magyar Narancs / Váradi Júlia
2001. 02. Belülről építkezem / 5 rész / M. Demokrata, Heti Válasz, Műértő, Árgus, Hitel / Balázs Sándor
2002. 09. A műterem boldog foglya / Népszava / Hamvay Péter
2002. 09. Munkámban zavarna a külvilág / Népszabadság / Bogácsi Erzsébet
2002. 09. Szüts Miklós megnyitóbeszéde életem végéről
2002. 10. Hegyre fel / Magyar Nemzet / Joó István
2002. 10. Gondolat-jel / Kossuth Rádió / Váradi Júlia
2002. 10. Petrányi Judit élő telefonbeszélgetése
2003. 03. Talentum – Váli Dezső / Duna TV, TV film / Dettre Gábor
2003. 05. Hollán kiáll. ajánló // Népszabadság
2003. 08. Nyugdíjas műsor / Petőfi Rádió / Ungvári Ildikó
2003. 08. Interjú a fotózásról / Fotóművészet / Baki Péter
2003. 12. A Széna tér csodálatosan ronda / Népszabadság / Varga Lajos Márton
2024. 01. MyBuda kérdez, / típuskérdések interjú
2004. 02. Templomos lovaggá szelídültem / Népszabadság / Pogonyi Lajos
2004. 12. Mesterek és tanítványok / Katolikus Rádió / Madocsai Bea
2005. 11. előadásvázlat Isten és a festészet /2
2006. 04. Aranyemberek / Kossuth Rádió / Bihari Ágnes
2006. 05. Egry József tisztelettel kérdezi // Népszabadság
2007. 01. Dédpapám memoárja / Mozgó Világ<
2007. 03. Az életem a csendéletem / HVG / Dobszay János
2007. 12. Szabad a pálya! / Klubrádió / Pikó András
2008. 06. Bartók Rádió, beolvastam VÁLINEWS-ból
2008. 07. Tandori 70
2008. 09. A Godot Galéria hírlevele, fotókiállításomhoz
2009. 05. kérnek verset az Előszezonnak

2010. 05. Belvedere Galéria kiáll. megnyitó
2010. 07. Isten köpenye, vagy szovjet körfűrész / Somogyi Hírlap / Fónai Imre
2011. 10. Vadas Ernő és Keleti Éva könyvbemutatójára
2011. 11. Prima Primissima díjátadásra beszédterv /2.
2013. 01. Mester és tanítványa kiállításon falon
2013. 11. Próféta Galéria kiáll. megnyitón
2013. 11. Petri-70 konferencia / VD.

2014. 05. MOME diplomavédés, opponensi vélemény
2015. 01. A színeken kívül nem foglalkozom semmivel / INDEX.HU / Pándi Balázs
2015. 01. Isten köpenyének szegélye / Magyar Nemzet / Szathmáry István Pál
2015. 04. Alkotásról, ünnepről, húsvétról / HÍR TV / Kántor Viola
2015. 07. Néprajzi Múz. zs. temetőfotó kiáll. megnyitóbeszéd
2015. 12. Aki tehetséget kap, az meg van jelölve / Új Ember–Mértékadó / Körösvölgyi Zoltán
2015. 12. Versnapló kötetbemutató / Kieselbach Galéria / Juhász Anna és Margócsy István
2016. 12. Lukács uszodai kiállításunk, megnyitóbeszéd
2017. 02. Cafépéntek Váli Dezsővel / KlubRádió / Váradi Júlia
2017. 03. Mária Rádió-interjúra készülve
2017. 06. Rend, akarat, tudatosság / Szív, Jezsuita Magazin / Csanádi Bognár Szilvia
2018. 07. DESKE / Váli Miklós film szövege
2018. 10. Katolikus rádió – Koldus keresztút
2019. 01. Pandula Attila heraldikus prof. 65., köszöntő kötetébe

2020. 02. Heti TV / Heti Jégbüfé. Rangos Katalin
2020. 02. Klasszik Rádió
2020. 03. kultura.hu – Ayhan Gökhan
2021. 02. Mária Rádió
2021. 03. Kecskeméti TV
2021. 09. A38 Hajó
2021. 10. IX Magazin számára interjú
2022. 09. Bartók Rádió
2022. 09. Mandiner
2022. 10. Budai Hang
2023. 01. margitnegyedarcai: Váli Dezső // Budai Polgár
2023. 01. Előszó a Váli Béla naplóhoz
2023. 10. Petőfi Irodalmi Múzeumnak: Zelkről
2024. 03. Vigilia beszélgetés
2025. 09. Falusi Ágnes kérdezi VD-t
2026. 06. Tavaszi Tárlat? HVG
2026. 07. Főiskolás éveimről kérdeznek